T.C.
İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ BİLİM DALI

TÜRKİYE VE RUSYA'NIN DIŞ POLİTİKADAKİ GÜVENLİK YAKLAŞIMLARININ SOSYO-POLİTİK MUKAYESESİ (2000-2021)

Doktora Tezi

AHMET ÖZKAN

MAYIS 2022

T.C.
İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ BİLİM DALI

TÜRKİYE VE RUSYA'NIN DIŞ POLİTİKADAKİ GÜVENLİK YAKLAŞIMLARININ SOSYO-POLİTİK MUKAYESESİ (2000-2021)

Doktora Tezi

AHMET ÖZKAN

DANIŞMAN

PROF. DR. AHMET NOHUTÇU

MAYIS 2022

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

Ahmet ÖZKAN

Danışmanlığını yaptığım işbu tezin tamamen öğrencinin çalışması olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığını taahhüt ederim.

Prof. Dr. Ahmet NOHUTÇU

TEZ ONAY SAYFASI

Ahmet ÖZKAN tarafından hazırlanan "*Türkiye ve Rusya'nın Dış Politikadaki Güvenlik Yaklaşımlarının Sosyo-Politik Mukayesesi (2000-2021)*" başlıklı doktora tezi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalında hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	**İMZA**
Tez Danışmanı:	
Prof. Dr. Ahmet NOHUTÇU İstanbul Medeniyet Üniversitesi	……..
Üyeler:	
Prof. Dr. Alim YILMAZ İstanbul Medeniyet Üniversitesi	……..
Prof. Dr. Hüsamettin İNAÇ Kütahya Dumlupınar Üniversitesi	……..
Doç. Dr. Arzu AL Marmara Üniversitesi	……..
Dr. Öğr. Üyesi Fatmanil DÖNER İstanbul Medeniyet Üniversitesi	……..

Tez Savunma Tarihi: 13/05/2022

ÖN SÖZ

Tarihsel seyir içerisinde uluslararası sistemin yaşadığı değişim ve dönüşüm, ülkelerin içerisinde bulundukları coğrafyanın önem derecesine göre farklı tezahür etmiştir. Dünyada yaşanan savaşlar, diplomatik ilişkiler, ülkelerin güvenlik algılamaları çerçevesinde inşa ettikleri dış politikalar her daim değişikliğe açık olmuştur. Bu farklılıklar ülkelerin içsel ve dışsal dinamikleri başta olmak üzere medeniyet tasavvurlarına bağlı olarak kendi güçleri nispetinde şekillenmiştir. Geleneksel güvenlik yaklaşımlarının küresel sisteme hâkim olduğu dönemlerde silahla, cebirle ve çatışmayla şekillenen dünya ve küresel sistem, zaman içerisindeki gelişmelere bağlı olarak bireyi ve toplumu önceleyen güvenlik yaklaşımlarıyla tanışmış ya da tanışmak zorunda kalmıştır. Nitekim bu çalışmada yanıt aradığımız soru, Türklerin ve Rusların kendi medeniyet tasavvurlarına bağlı olarak tarihsel seyir içerisinde dış politikada güvenlik yaklaşımlarını nasıl tayin ettikleri hususu olmakla birlikte bilhassa Erdoğan Dönemi Türkiye'si ve Putin Dönemi Rusya'sının benimsemiş olduğu güvenlik politikalarının nasıl ve ne şekilde hayata geçirildiğidir.

Şüphesiz bu çalışmanın vücut bulmasında pek çok değerli ismin desteği ve emeği vardır. Bu vesileyle özellikle kıymetli danışmanım Prof. Dr. Ahmet NOHUTÇU'ya, değerli hocalarım Prof. Dr. Alim YILMAZ'a, Prof. Dr. Hamza ATEŞ'e, merhum Prof. Dr. Bilal ERYILMAZ'a, Dr. Öğr. Üyesi Fatmanil DÖNER'e ve Doç. Dr. Arzu AL'a teşekkürlerimi sunarım. Aynı zamanda üzerimde büyük emeği olan Prof. Dr. Ömer ÖZKAN'a, Prof. Dr. Fahrettin ÖZTÜRK'e, Prof. Dr. Fırat PURTAŞ'a ve Prof. Dr. Hüsamettin İNAÇ'a da her daim destekçim oldukları için minnettarım.

Son olarak ifade etmeliyim ki bugüne kadar hayatın her aşamasında maddi ve manevi destekçilerim olan kıymetli anneme, babama, kardeşime; sevgili eşime ve çocuklarıma da çok teşekkür ederim. Zira akademik hayatım başta olmak üzere yaşamımın her safhasında verdikleri destek, motivasyon ve inanç beni her daim güçlü kılmaktadır.

Ahmet ÖZKAN

Beşevler/ Ankara

15 Mayıs 2022

ÖZET

TÜRKİYE VE RUSYA'NIN DIŞ POLİTİKADAKİ GÜVENLİK YAKLAŞIMLARININ SOSYO-POLİTİK MUKAYESESİ (2000-2021)

Özkan, Ahmet

Doktora Tezi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ABD

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Programı

Danışman: Prof. Dr. Ahmet NOHUTÇU

Mayıs/2022 – 314 + XIII Sayfa

Tarihsel tecrübeleri, bulundukları coğrafyanın jeopolitik özellikleri ve mensup oldukları medeniyet ailesi bakımından farklı olan ancak pek çok alanda yolları kesişen Türkiye ve Rusya'nın dış politikadaki güvenlik algılamaları farklı dönemlerde farklı biçimlerde tezahür etmiştir. Bu sebepten ötürü her iki ülkenin uluslararası algıları, tarihsel olarak geçirdiği evreler, toplumsal öncelikleri ve uluslararası sistemdeki ağırlıkları Türkiye'nin ve Rusya'nın sosyo-politik gelişimleri çerçevesinde analiz edilmiştir. Erdoğan Dönemi Türkiye'sinin ve Putin Dönemi Rusya'sının izlemiş olduğu dış politika yönelimleri, bu yönelimlerin üzerine şekillendiği sosyo-politik temeller, politikaları şekillendiren güvenlik algılamaları, politika uygulaması esnasında kullandıkları stratejiler ve belirledikleri politik ve stratejik hedefler çalışmamızın ana sütununu (temelini) oluşturmaktadır. Buna bağlı olarak her iki liderin de dış politikadaki yönelimleri iki ülkenin imparatorluk geçmişi ile ilişkilendirilerek değerlendirilmiştir. Bunun yanında Erdoğan liderliğindeki Türkiye ve Putin liderliğindeki Rusya küresel gelişmelere ve kendi iç dinamiklerine bağlı olarak uluslararası sistemde söz sahibi olmak iddiasını sık sık dile getirmişlerdir. Bu bağlamda Türkiye'nin ve Rusya'nın güvenlik algılamaları çerçevesinde inşa ettikleri dış politika, her iki ülke açısından da içsel ve dışsal unsurların analiziyle mümkün olmuştur.

Erdoğan Döneminde Türkiye'nin ve Putin Döneminde Rusya'nın dış politikaları ve güvenlik anlayışları incelendiğinde, ilk göze çarpan husus, ülke güvenliklerini

sınırlarının ötesinde garanti altına almaya çalıştıklarıdır. Ancak söz konusu güvenlik anlayışları Türkiye ve Rusya açısından farklı yaklaşımlarla uygulamaya geçirilmiştir. Bu farklılık Erdoğan Dönemi Türkiye'sinin ve Putin Dönemi Rusya'sının güvenlik yönelimleri çerçevesinde örnek olaylar (case study) üzerinden somutlaştırılmaya çalışılmıştır. Türkiye'nin kendi güvenliğini ancak proaktif bir güvenlik konseptiyle sağlayabileceği düşüncesi, Erdoğan Döneminde hayata geçirdiği harekâtlarla ve adımlarla - Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı, Libya'da varlık göstermesi- analiz edilmiştir. Diğer yandan Rusya'nın Putin'le birlikte Rus İmparatorluğunu tekrar canlandırma gayesiyle izlemiş olduğu yayılmacı politikalara bağlı olarak Abhazya ve Güney Osetya özelinde yaşanan Gürcistan Savaşı, Kırım'ın işgali ve ilhakı, Ukrayna ve Suriye Krizi üzerinden örneklendirilerek irdelenmiştir. Her iki ülkenin benimsemiş olduğu güvenlik stratejileri ve düzenledikleri askeri operasyonlar konstrüktivist (inşacı) yaklaşım üzerinden analiz edilmiş, jeopolitik kuramdan da faydalanılarak zenginleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dış Politika, Güvenlik, Türkiye, Rusya, Konstrüktivist ve Jeopolitik Yaklaşım

ABSTRACT

A SOCIO-POLITICAL COMPARISON OF THE SECURITY APPROACHES IN FOREIGN POLICY OF TURKEY AND RUSSIA (2000-2021)

Özkan, Ahmet

Ph. D. Dissertation, Political Science and Public Administration

Political Science and Public Administration Program

Supervisor: Prof. Dr. Ahmet NOHUTÇU

May/2022 – 314 + XIII Pages

Even while Russia and Turkey differ greatly in terms of the forms of civilization they belong to, the geopolitics in which they are positioned, and the historical experience that they have shared, their foreign policies have appeared in different periods and in different ways. As a result, the worldwide perceptions of both countries have been examined in conjunction with the historical stages they have reached, the social priorities they've prioritized, and the weights they hold in the international system. The major tenets of our research have been the foreign policy paths taken by Turkey and Russia during the Erdogan and Putin eras, as well as the sociopolitical underpinnings and security perceptions that underlie these policies in line with the strategies referred to and the goals determined along with their implementation. However, both leaders' foreign policy perspectives were influenced by their countries' imperial legacies. Apart from that, both Turkey and Russia have proclaimed their desire to dominate the international system in accordance with global trends and their own internal dynamics under the leadership of Erdogan and Putin, respectively. It is possible to analyze both countries' internal and external components to create foreign policies based on their understanding of security in accordance with their unique goals for each country.

The most noticeable feature of the foreign policy and security approaches of Erdogan's Turkey and Putin's Russia is their efforts to provide cross-border protection. Despite this, Turkey and Russia's responses to this initiative have been different. Over the course of the Erdogan and Putin eras, real case studies have shown this disparity. When it came to national security, Turkey took a more pro-active strategy, combining some

of Erdogan's signature operations and policies including Operation Euphrates Shield, Olive Branch, and Peace Spring while also maintaining a military presence in neighboring Libya. While Russia preferred an expansionist security approach to revitalizing the Russian Empire, such as the Georgian War, which focused on the Abkhazia and South Ossetia conflict and the invasion and annexation of Crimea, Ukraine, and Syria during Putin's tenure, the United States favored an interventionist approach. Military operations based on the security strategies of two countries have been examined using a constructivist perspective, and the research has been enriched by drawing on geopolitical theories of conflict.

Key words: Foreign Policy, Security, Turkey, Russia, Constructive and Geopolitical Approach

İÇİNDEKİLER

BİLDİRİM I
TEZ ONAY SAYFASI II
ÖN SÖZ III
ÖZET IV
ABSTRACT VI
KISALTMALAR LİSTESİ X
GİRİŞ 1
I. BÖLÜM 8
KAVRAMSAL VE KURAMSAL BOYUTUYLA GÜVENLİK 8
1.1. GÜVENLİK VE DIŞ POLİTİKA İLİŞKİSİ 17
1.2. ALGI VE İNŞA EKSENİNDE GÜVENLİK YAKLAŞIMLARI 24
1.3. ULUSAL GÜVENLİK KAVRAMININ MAHİYETİ 35
1.4. ULUSLARARASI GÜVENLİĞİN YENİDEN TANIMLANMASI 44
1.5. GÜVENLİK VE JEOPOLİTİK 52
II. BÖLÜM 60
TARİHSEL BİR MUKAYESE: İMPARATORLUK SONRASI TÜRKİYE VE RUSYA'NIN GÜVENLİK ALGISINDAKİ DEĞİŞİM 60
2.1. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ VE SONRASI: ULUSLARARASI SİSTEM (1945-2001) 68
2.2. ERDOĞAN DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DE GÜVENLİK ANLAYIŞI 79
2.2.1. Cumhuriyetin İlk Yıllarından Erdoğan Dönemine 87
2.2.2. Süregelen Tehditler ve Türkiye'nin Güvenlik Politikaları 96
2.2.3. Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi ve Türkiye 107
2.2.4. Hukukun Üstünlüğü, Ankara Kriterleri ve Türkiye 113
2.3. PUTİN DÖNEMİNDE RUSYA'DA GÜVENLİK DEĞİŞİMİ 120
2.3.1. SSCB'den Putin Dönemine Rus Devletinin Değişim ve Dönüşüm Süreci 128
2.3.2. Rus Yayılmacılığını Şekillendiren Güvenlik Paradigmaları 138
2.3.3. Dönüşümlü Başkanlık ve Rusya 144
2.3.4. Halk Egemenliği, Koruyucu Demokrasi ve Rusya 150
III. BÖLÜM 157
VAKA ANALİZLERİ ÜZERİNDEN ERDOĞAN VE PUTİN YÖNETİMLERİNİN GÜVENLİK POLİTİKALARI 157

3.1. TÜRKİYE'NİN PROAKTİF DIŞ POLİTİKASININ YANSIMALARI: SINIRLARIN ÖTESİNDE GÜVENLİK 161
3.1.1. Fırat Kalkanı Harekâtı (2016) 168
3.1.2. Zeytin Dalı Harekâtı (2018) 175
3.1.3. Barış Pınarı Harekâtı (2019) 183
3.1.4. Türkiye'nin Libya'daki Varlığı (2019) 190
3.2. RUSYA'NIN GÜVENLİK ALGISI: İMPARATORLUĞUN CANLANDIRILMASI 197
3.2.1. Gürcistan'da Yaşanan Gelişmeler (2008) 202
3.2.2. Ukrayna Krizi (2014) 210
3.2.3. Rusya'nın Kırım'ı İşgali ve İlhakı (2014) 217
3.2.4. Rusya'nın Suriye'ye Müdahalesi (2015) 224
SONUÇ 232
KAYNAKÇA 239
EKLER 283
ÖZGEÇMİŞ 314

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği (European Union)
ABD	Amerika Birleşik Devletleri (United States of America)
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu (European Economic Community)
AFAD	Afet ve Acil Durumu Yönetimi Başkanlığı
AK Parti	Adalet ve Kalkınma Partisi
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (European Coal and Steel Community)
ANAP	Anavatan Partisi
AP	Avrupa Parlamentosu (European Parliament)
ASALA	Ermenistan'ın Kurtuluşu için Ermeni Gizli Örgütü (Armenian Secret Army fort he Liberation of Armenia)
BAE	Birleşik Arap Emirlikleri (The United Arab Emirates)
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu
Bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler (The United Nations)
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (United Nations Security Council)
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
COMECON	Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi (Council for Mutual Economic Assistance)
DAEŞ/DEAŞ	Irak Şam İslam Devleti (ed-Devlet'ül İslâmiyye fi'l Irak ve'ş Şam)
DDK	Devlet Denetleme Kurulu
DHKP-C	Devrimci Halk Kurtuluş Partisi – Cephesi
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
DP	Demokrat Parti
E-Muhtıra	Elektronik Muhtıra
EYP	El Yapımı Patlayıcı
FETÖ	Fethullahçı Terör Örgütü
GKRY	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi

HDP	Halkların Demokratik Partisi
HPG	Halk Savunma Güçleri (Hêzên Parastina Gel)
IMF	Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)
ISIS	Irak Şam İslam Devleti (Iraq Sham Islamic State)
İHA	İnsansız Hava Aracı
KCK	Kürdistan Topluluklar Birliği (Koma Civakên Kurdistan)
KGB	Devlet Güvenlik Komitesi (Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti)
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
LUO	Libya Ulusal Ordusu
MEB	Münhasır Ekonomik Bölge
MGK	Milli Güvenlik Kurulu
M.Ö.	Milattan Önce
MSB	Milli Savunma Bakanlığı
MSP	Milli Selamet Partisi
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (The North Atlantic Treaty Organization)
NEP	Yeni Ekonomi Politikası (Novoye Ekonomiçeksaya Politika)
OHAL	Olağanüstü Hal
ÖSO	Özgür Suriye Ordusu
PKK	Kürdistan İşçi Partisi (Partiya Karkaren Kürdistan)
PYD	Demokratik Birlik Partisi (Partiya Yekitiya Demokrat)
RF	Rusya Federasyonu
SALT	Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri (Strategic Arms Limitation Talks)
SDG	Suriye Demokratik Güçleri (Hêzên Sûriya Demokratîk)
SİHA	Silahlı İnsansız Hava Aracı
SMO	Suriye Milli Ordusu
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (Union of Soviet Socialist Republics)
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
TAK	Kürdistan Özgürlük Şahinleri (Teyrêbazên Azadiya Kurdistan)

TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	Türk Dil Kurumu
TDV	Türk Diyanet Vakfı
TEV-DEM	Demokratik Toplum Hareketi (Tevgera Civaka Demokrat)
TİKA	Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
TM	Temsilciler Meclisi
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
TÜRKSOY	Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı
UMH	Ulusal Mutabakat Hükûmeti
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (United Nations Educationonal Scientific and Cultural Organization)
WTO	Varşova Paktı (Warsaw Treaty's Organization)
YPG	Halk Savunma Birlikleri (Yekîneyên Parastina Gel)
YPJ	Kadın Koruma Birlikleri (Yekineyen Parastina Jin)
yy.	Yüzyıl

Rahmetli Dedem

Ahmet Bican ÖZKAN'ın

Aziz Hatırasına…

GİRİŞ

Zamana ve coğrafyaya bağlı olarak değişen tehdit algıları ve endişeler, insanlık tarihi boyunca kendisini çeşitli şekillerde göstermiştir. Kimi zaman bu tehditler doğrudan bireyler için belirmiş kimi zaman ise topluluklar ya da devletler için söz konusu olmuştur. İnsanlık ve toplum her daim kendisini güvenli bir yerde konumlandırmak istemiş, bu konumlanma için de çeşitli yollara başvurmuştur. Bu çeşitli yollar zaman içerisinde değişen konjonktüre bağlı olarak farklı araçlarla sağlanmaya çalışılmıştır. Teknolojik gelişmelere ve dünya sistemindeki değişmelere bağlı olarak oluşan tehdit algısı sürekli değişmiş; bu değişime ve dönüşüme bağlı olarak bireyler, topluluklar ve devletler güvenlik ihtiyacını karşılamak için strateji geliştirmişlerdir. Çalışmamız kapsamında birey ve toplum güvenliği devletlerin güvenlik politikaları üzerinden analiz edilmiş, ancak bu analiz yapılırken toplum ve birey güvenliğini önceleyen güvenlik yaklaşımlarından bağımsız bir yol izlenmemiştir. Bu yaklaşımlara ek olarak güvenlik ihtiyacının karşılanmasına hizmet eden kurumsal yapıların oluşturulması ve yeri geldiğinde ittifakların tesis edilmesi meselesi hiçbir zaman göz ardı edilmemiştir. Şüphesiz, geniş bir perspektife sahip olan güvenlik mefhumu, devletlerin güvenlik algısı ve dış politika yönelimleri çok farklı boyutlara sahiptir.

Özellikle modern devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte değişen ve dönüşen uluslararası sistem Fransız İhtilali'yle birlikte ulus devletleri ön plana çıkarmıştır. Ulus devletlerin ön plana çıkmasıyla birlikte imparatorluklar temelinden sarsılmış ve I. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da imparatorluklar devrinin bittiği meydana gelen dağılma süreçleriyle birlikte tescillenmiştir. Öte yandan Afrika'da ve Güney Doğu Asya'da dekolonizasyon süreci İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlamıştır. Sömürgeciliğin farklı formlarda devam ettiğini iddia eden postkolonyal teoriler olsa da bizim çalışmamız konuyu bu çerçevede ele almamaktadır.

Türkiye ve Rusya'nın imparatorluk geçmişi, bu geçmişin iki ülkenin güvenlik yaklaşımlarına etkisi çalışmamızın esas konusunu oluşturmaktadır. Yüzyıllar boyunca cihan hâkimiyetini elinde tutan Osmanlı Devleti'nin dağılması, bu dağılma ile birlikte

Anadolu'da inşa edilen Türkiye Cumhuriyeti'nin güvenliğini derinden etkilemiş ve bu endişelere bağlı olarak güvenlik politikalarını şekillendirmiştir. Aynı şekilde Çarlık Rusya'sının Ekim 1917'de meydana gelen Bolşevik İhtilali neticesinde dağılması ve beş yıl süren bir iç savaşın neticesinde 1922 yılı sonunda SSCB'nin kurulması, Sovyet Rusya'nın azametli Çarlık Rusya'sı sonrası güvenlik algılamalarına bağlı olarak dış politikasını yeniden tayin etmesine yol açmıştır. Henüz I. Dünya Savaşı'nın izleri ve etkileri geçmeden yaşanan II. Dünya Savaşı, milyonlarca insanın hayatını kaybetmesine neden olmuş, aynı zamanda uluslararası sistemde yeni bir güç dengesinin oluşmasına sebebiyet vermiştir.

Sömürgecilik rekabeti neticesinde ortaya çıkan bloklaşmalar ve kapalı kapılar ardında yapılan paylaşım anlaşmaları Avrupa'da Büyük Savaş'a yol açmış ve meydana gelen ağır tahribat, bu tip savaşların önüne geçilebilmesi amacıyla açık diplomasi ve kolektif güvenlik anlayışı üzerine inşa edilen Milletler Cemiyeti'ni ortaya çıkarmıştır. Milletler Cemiyeti'nin krizleri önlemedeki yetersizliği yirmi yıllık bir ateşkes döneminin ardından Büyük Savaş'ın yeniden başlamasına yol açmıştır. Avrupa'dan Amerika'ya, Asya Pasifik'ten Afrika'ya kara ve deniz savaşlarının yaşandığı ve milyonların ölümüyle sonuçlanan II. Dünya Savaşı sonrasında küresel ölçekte ortaya çıkan tablo, ABD ve SSCB'nin liderliğinde ideolojik temelli iki bloğun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Literatüre Soğuk Savaş dönemi olarak geçen ve 1945-1991 yılları arasını kapsayan süreç bir yanda liberal demokrasi ve kapitalist ekonomik sistemi temsil eden ABD'nin başını çektiği Batı Blok'u, diğer yanda kapitalizmi emperyalizmin sebebi olarak gören ve Sosyalist ekonomik sistemi savunan SSCB'nin başını çektiği Doğu Blok'u arasındaki mücadeleye şahitlik etmiştir. Ortaya çıkan bu durum iki kutuplu dünya olarak tanımlanmış ve diğer ülkelere kendi güvenliklerini sağlayabilmeleri için ABD ya da SSCB arasında bir seçim yapma mecburiyetini hissettirmiştir.

1991 yılında SSCB'nin dağılması sosyalizmin de iflası olarak değerlendirilmiş, liberalizmin öncülüğünde ABD'nin küresel sistemin hegemon gücü olarak tek kutuplu bir dünya düzeni kurma iddialarını ortaya çıkarmıştır. Kendisini küresel imparatorluk olarak görmeye başlayan ABD'nin 11 Eylül 2001'de yaşadığı terör saldırısı, ABD'nin hegemonya iddialarını sarsmıştır. Bu dönemde bir yandan "teröre karşı birlikte mücadele" sloganı dillendirilirken bir yandan da devletlerin ulusal güvenliklerini ancak kendi kapasiteleriyle tesis edebileceği anlayışı yaygınlaşmaya başlamıştır. 11

Eylül sonrası Afganistan'ın ve Irak'ın işgali şeklinde gelişen olaylar bir yandan ABD'nin küresel hegemonyasını korumaya yönelik çabaları olarak görülürken diğer yandan da tek kutuplu uluslararası sistemin sona erdiği ve çok kutuplu bir sisteme geçişin başladığının işareti olmuştur. Tam da bu yıllar çalışmamız açısından büyük öneme sahiptir. Zira 2000 yılında Putin'in Rusya'da iktidara gelmesi ve 2002 yılında Erdoğan'ın liderliğindeki Ak Parti'nin iktidara gelmesi, hemen hemen aynı yıllarda Türkiye'nin ve Rusya'nın güvenlik algılamalarına bağlı olarak değişen ve dönüşen dış politik yönelimlerinin başlangıcı olarak görülmektedir.

Tarihsel tecrübeleri, bulundukları coğrafyanın jeopolitik özellikleri ve mensup oldukları medeniyet ailesi bakımından farklı olan ancak pek çok alanda yolları kesişen Türkiye ve Rusya'nın dış politikadaki güvenlik algılamaları farklı dönemlerde farklı biçimlerde tezahür etmiştir. Erdoğan Dönemi Türkiye'sinin ve Putin Dönemi Rusya'sının izlemiş olduğu dış politika yönelimleri, sosyo-politik temelleri, güvenlik algılamaları, kullandıkları stratejiler ve belirledikleri hedefler çalışmamızın ana sütununu oluşturmaktadır. Zira her iki liderin de dış politikadaki yönelimleri iki ülkenin imparatorluk geçmişi ile ilişkilendirilerek değerlendirilmiştir. Bunun yanında Erdoğan liderliğinde Türkiye ve Putin Rusya'sı küresel gelişmelere ve kendi iç dinamiklerine bağlı olarak uluslararası sistemde söz sahibi olmak iddiasını sık sık dile getirmişlerdir. Bu bağlamda Türkiye'nin ve Rusya'nın güvenlik algılamaları çerçevesinde inşa ettikleri dış politika, her iki ülke açısından da içsel ve dışsal unsurların analiziyle mümkün olabilecektir.

Erdoğan Döneminde Türkiye'nin ve Putin liderliğinde Rusya'nın dış politikaları ve güvenlik anlayışları incelendiğinde, ilk göze çarpan husus ülke güvenliklerini sınırlarının ötesinde garanti altına almaya çalıştıklarıdır. Bu bağlamda Türkiye'nin ve Rusya'nın tevarüs ettikleri sınırlarının ötesindeki etnik, dini ve kültürel açıdan yakın gördükleri unsurları dikkate aldıkları görülmektedir. Aslında Türkiye'de Cumhuriyetin ilk döneninden itibaren "dış Türkler" her zaman Türk dış politikasında yer edinmiş, Rusya'da ise Yeltsin döneminde "yakın çevre" (near abroad/blijniy zarubej) doktrini benimsenmiştir. Ancak Erdoğan ve Putin'in, imparatorluk bakiyesi soydaş ve akraba topluluklara yönelik yaklaşımları daha farklı gelişmiştir. Erdoğan, ulusal güvenlik politikalarını geliştirirken gönül coğrafyası olarak tanımladığı bölgelerin güvenliğini Türkiye'nin güvenliği ile eş tutarken, Putin'in ulusal güvenlik

anlayışı Sovyet İmparatorluğu'nun dağılması sonrası ortaya çıkan "kayıpları" tazmin etme doğrultusunda gelişmiştir. Bu yaklaşım Erdoğan'ın dış politikasının Neo-Osmanlıcı olarak nitelenmesine yol açarken, Putin'in dış politikasının ise "Rus Dünyası" ve "Tarihsel Rusya" konseptleriyle izah edilmesini beraberinde getirmiştir.

Farklı medeniyet algılarından hareketle Erdoğan Dönemi Türkiye'sinde hayata geçirilen proaktif güvenlik anlayışı ve Putin Dönemi Rusya'sında hayata geçirilen yayılmacı politikalar/hamleler çalışmamızın hipotezi durumundadır. Zira Türkiye, terör örgütlerinin ülkesini bölmeye yönelik eylemleri ve saldırılarına karşı sınırlarının ötesinde proaktif bir konseptle güvenlik kuşağı oluşturmaya çalışırken; imparatorluk kaybı ile bir türlü yüzleşemeyen ve "normal bir ülke" ye dönüşemeyen Rusya ise eski ihtişamlı günlerine dönme iştiyakıyla toprak ilhakına varan düzeyde yayılmacı politikaları hayata geçirmektedir.

Çalışmamızda birincil ve ikincil açık kaynaklardan taramalar yapılmış ve her iki ülkenin profili karşılaştırmalı analize dayalı bir metodolojiyle irdelenmiştir. Her iki ülkenin uluslararası algıları, tarihsel olarak geçirdiği evreler, toplumsal öncelikleri ve uluslararası sistemdeki ağırlıkları Türkiye'nin ve Rusya'nın sosyo-politik gelişimleri çerçevesinde analiz edilmiştir. Bu analizler yapılırken Erdoğan ve Putin'in ülke siyasetlerini şekillendirmedeki baskın rolü liderlik profili üzerinden irdelenmiştir. Nitekim liderlerin toplumlarıyla kurdukları özel ilişki ve inşa etmeye çalıştıkları medeniyet tahayyülleri üzerinden dış politikaları analiz edilmiş, güvenlik politikalarıyla toplumsal yapı arasındaki korelasyon gösterilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızda 2000 ile 2021 yılı arasındaki gelişmeler üzerinden Türkiye ve Rusya'nın dış politikadaki güvenlik yaklaşımları analiz edilmektedir. Zira daha önce hükümet başkanı olarak görev yapan ve İkinci Çeçenistan Savaşı'nı başlatarak popülerlik kazanan Putin, Boris Yeltsin'in gönüllü bir şekilde görevi devretmesiyle 2000 yılı başında devlet başkanlığı görevini üstlenmiştir. Türkiye'de ise daha önce İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı olarak kamuoyunun itibarını kazanan Recep Tayyip Erdoğan, AK Parti'yi kurarak 3 Kasım 2002 yılında yapılan seçimlerle iktidara gelmiştir. Her iki lider de 2022 itibariyle iktidarlarını devam ettirmektedir. Çalışmamızın tarihsel sınırlılıklarını bu süre zarfı oluştururken, Erdoğan'ın ve Putin'in iktidara gelmesinde hangi saiklerin ne ölçüde etki ettiğini

görmek ve güvenlik politikalarının oluşumuna tesir eden hususların neler olduğunu anlamak için tarihsel ve sosyo-politik bir arka planın sunulması gerekmiştir.[1] Nitekim bu değerlendirmelerin sağlıklı yapılabilmesi için Osmanlı Devleti ve Çarlık Rusya'sının kuruluşundan Erdoğan ve Putin dönemine kadar olan süre zarfında her iki devletin güvenlik politikalarında yaşadığı değişim/dönüşüm ve bu politikaları şekillendiren sosyo-politik yapı analiz edilmiştir.

Zira bu dönüşüm ve değişim Erdoğan'ın dış politik yönelimini doğrudan etkilemiş ve bu dönemde Türkiye güvenlik endişesini sınırları dışarısında verdiği mücadeleyle ve proaktif bir politik yönelim tercihinde bulunarak koruma altına almayı amaçlamıştır. Benzer bir biçimde Soğuk Savaş'ı kaybederek küresel rekabetten çekilmek durumunda kalan SSCB'nin devamı niteliğindeki Rusya'nın başına geçen, Çeçenistan sorunu nedeniyle yeni bir parçalanma endişesi yaşayan Rusya'yı merkezileştirerek toplumsal entegrasyonu sağlayan Putin, güvenlik alanında da savunmacı bir anlayış yerine saldırgan bir stratejiyi yürürlüğe koymuştur. Nitekim Putin Döneminde yeniden ayağa kalkan Rusya, NATO'nun genişlemesine karşı Gürcistan ve Ukrayna müdahalelerini yaparak, Suriye'ye yerleşmek suretiyle Akdeniz'deki konumunu güçlendirerek, uluslararası sistemde güçlü ve söz sahibi bir aktör olmayı hedeflemiştir. Sonuç olarak halefleriyle kıyaslandığında ve önceki dönemlerle karşılaştırıldığında, iki liderin dış politika yönelimleri köklü bir değişimi yansıtmaktadır. Erdoğan ve Putin'in ulusal çıkarlara ve ülkelerinin stratejik hedeflerine ilişkin daha net bir tutum sergiledikleri ve eski siyaset anlayışlarından uzaklaştıkları açık bir şekilde görülmektedir. Her iki liderin güvenlik yaklaşımları arasındaki benzerlikler ve farklılıklar çalışmamızın odak noktasını oluşturmaktadır.

Belirlediğimiz bu amaçlarla, sınırlılıklarla ve metodolojiyle hazırladığımız çalışmamızın ilk bölümünde kavramsal ve kuramsal boyutuyla güvenlik mefhumu ele alınmış, güvenlikle dış politika arasındaki ilişki irdelenmiştir. Geleneksel güvenlik yaklaşımlarının ve yeni güvenlik yaklaşımlarının neler olduğu ele alınmış; bu yaklaşımlar ve teoriler arasından güvenlik algılamaları ekseninde konstrüktivist

[1] Çalışmamız Putin'in Ukrayna'nın doğusunda yaşanan gelişmelere dair 21 Şubat 2022'de yaptığı konuşma ile son bulmuştur. Bu tarihten hemen sonra Rusya'nın topyekûn Ukrayna topraklarına saldırması ve işgal etmeye başlaması tezimizin zamansal olarak sınırlılıkları dışındadır. Zira bu duruma en önemli gerekçeler, devam eden bir işgale/savaşa dair sağlıklı bilgiye ulaşımın mümkün olmaması ve sürecin dinamik olmasıdır.

(inşacı) yaklaşım daha ayrıntılı bir şekilde izah edilmiştir. Zira tezin ilerleyen bölümlerinde Erdoğan Dönemi Türkiye'si ve Putin Dönemi Rusya'sının güvenlik politikaları konstrüktivist teori çerçevesinde irdelenmeye çalışılmıştır. Bu çabamız, Türkiye ve Rusya'nın güvenlik politikalarının izahının tek başına İnşacı yaklaşımla açıklanabilmesinin mümkün olmadığını göstermiştir. Bu nedenle ilk bölümde güvenlik ve jeopolitik arasındaki ilişki irdelenmiş; ilerleyen bölümlere referans teşkil edecek şekilde zaman zaman jeopolitik kuramlara da başvurulmuştur. Ayrıca ilk bölüm içerisinde 'ulusal güvenlik' ve 'uluslararası güvenlik' kavramları da ayrıntılı bir şekilde irdelenmiştir.

İkinci bölüm "Tarihsel Bir Mukayese: İmparatorluk Sonrası Türkiye'nin ve Rusya'nın Güvenlik Algısındaki Değişim" başlığını taşımaktadır. Bu bölümde ilk olarak, Soğuk Savaş dönemi ve Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası sistem analizi yapılmış ve iki ülkenin uluslararası sistem içerisindeki değişen konumu izah edilmeye çalışılmıştır. Daha sonra 'Erdoğan Döneminde Türkiye'de Güvenlik Anlayışı' ve 'Putin Döneminde Rusya'da Güvenlik Değişimi' başlıkları altında, tarihsel ve sosyo-politik olgular ışığında detaylı bir şekilde tezin temel sorunsalı ele alınmıştır. Bu başlıklar altında da öncelikle tarihsel bir perspektif sunularak Cumhuriyetin ilk yıllarından Erdoğan Dönemine kadar olan Türkiye'nin güvenlik dönüşümü, SSCB'nin kurulmasında Putin Dönemine Rusya'nın değişen güvenlik siyaseti anlatılmıştır. Sonraki alt başlıklarda Erdoğan Döneminde hayata geçirilen Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine karşılık Putin Döneminde "yönetilebilir demokrasi" (dönüşümlü başkanlık) kavramıyla açıklanan merkeziyetçi başkanlık sistemi ele alınmıştır. İkinci ve üçüncü ana başlıkların son alt başlıklarında ise Türkiye'nin benimsemiş olduğu hukukun üstünlüğü prensibi, AB'ye üye olma girişimleri sırasında Erdoğan'ın Ankara Kriterleri çıkışı analiz edilirken, Rusya'nın demokrasi anlayışı çerçevesinde halk egemenliği ve koruyucu demokrasi kavramları irdelenmiştir.

Üçüncü bölümde, Erdoğan Dönemi Türkiye'sinin ve Putin Dönemi Rusya'sının farklı güvenlik yönelimleri, örnek olaylar (case study) üzerinden somutlaştırılmaya çalışmıştır. Bu bağlamda Türkiye'nin kendi güvenliğini ancak proaktif bir güvenlik konseptiyle sağlayabileceği düşüncesi, Erdoğan Döneminde hayata geçirdiği harekâtlarla ve adımlarla - Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı, Libya'da varlık göstermesi- analiz edilmiştir. Diğer yandan Rusya'nın Putin'le birlikte Rus

İmparatorluğunu tekrar canlandırma gayesiyle izlemiş olduğu yayılmacı politikalara bağlı olarak Abhazya ve Güney Osetya özelinde yaşanan Gürcistan Savaşı, Kırım'ın işgali ve ilhakı, Ukrayna ve Suriye Krizi üzerinden örneklendirilerek irdelenmiştir. Her iki ülkenin benimsemiş olduğu güvenlik stratejileri ve düzenledikleri askeri operasyonlar konstrüktivist yaklaşım üzerinden analiz edilmiş, jeopolitik kuramdan da faydalanılarak zenginleştirilmiştir.

Nitekim 21. yüzyılın değişen/dönüşen siyasal ve sosyal ortamına bağlı olarak dış politika yönelimlerinde Türkiye ve Rusya'nın güvenlik algılamaları proaktif ve yayılmacı politikalarla ayrışmıştır. Bu ayrışma her iki medeniyetin tarihsel olarak üstlendiği misyon ve sosyo-politik gelişimi göz önünde bulundurularak somut örneklerle mukayeseli bir şekilde analiz edilecektir.

I. BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL BOYUTUYLA GÜVENLİK

Bireylerin, toplumların ve devletlerin her daim ön planda tuttukları 'güvenlik' olgusu yaşamın idame ettirilebilmesi için hayati önem arz eden bir kavramdır. Yeme-içme-barınma gibi temel ihtiyaçlardan birisi olan güvenlik, tarihler boyunca insanoğlunun, toplumların ve devletlerin gündeminde olmuş; her daim ön planda tutulmuştur. Bu sebepten güvenlik kavramı konjonktürel olarak her dönemde farklı algılanmış, muhatapları tarafından buna dair refleksler geliştirilmiştir. Tarih boyunca yaşanan savaşlar, çekişmeler ve mücadeleler devletlerin kendilerini emniyete alma ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Devletler kendilerini güven altında hissetmek arzusuyla savaşmış, barış antlaşmaları imzalamış, iş birlikler oluşturmuş ve uluslararası organizasyonlar gibi sistem içerisinde pek çok kurum inşa etmişlerdir. Bu alandaki oluşumlar ise güvenlik algılamaları ve okumaları çerçevesinde şekillenmiştir. Kurulan bu yapılar, meydana gelen savaşlar ve varılan sulhlar gerçekten güvenliği tesis edebilmiş midir? Bu birliktelikler, bölgesel/küresel ittifaklar, gerçekten dünyada güvenliği tesis etmek adına mı yoksa güçlü olan devletlerin öncülüğünde kendi çıkarlarını maksimize etme gayesiyle mi oluşturulmuştur? Her iki durumda da devletlerin ve bölgesel/küresel ittifakların güvenlik algılamaları hangi minvalde şekillenmiştir?

Güvenlik olgusu, dış tehditlerden korunma amaçlı olarak insanlık tarihi boyunca kendisini göstermiştir. İlk zamanlar bu tehditlere karşı ilkel araç ve gereçlerle karşı koyan insanoğlu, yerleşik hayata geçmesiyle birlikte toplumsal bir kimlik kazanmış, teknolojinin gelişmesiyle birlikte güvenlik olgusunun kavramsal boyutu değişmiş ve kullanılan araç ve gereçlerdeki değişimle yeni bir formasyon kazanmıştır. Nitekim kavramın zaman içinde kazandığı yeni formasyonlara bağlı olarak pek çok farklı medeniyet içinde bulunduğu zamana ve konjonktüre göre farklı savaş yöntemlerine

başvurmuştur. Yaşanan bu savaşlar ve çatışmalar barış sözleşmelerini[2] beraberinde getirmiş, buna bağlı olarak güvenlik kavramının normları belirlenmiş ve bu alandaki teorik çalışmalar hız kazanmıştır (Bakan & Şahin, 2018, s. 136).

Nitekim Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılışından Rönesans'ın başlangıcına kadar olan yaklaşık bin yıllık dönemi kapsayan (Tekin & Sipahi, 2014, s. 190) Orta Çağ'da güvenlik anlayışının oluşumu Antik Yunan'dan gelen demokrasi ve Roma'dan gelen uluslararası hukuk gibi günümüzde evrensel kabul edilen kavramların işlendiği bir dönem olmuştur (Dedeoğlu, 2008b, s. 32). Ayrıca Orta Çağ; dinin itici güç olduğu, insanların siyasi ve sosyal yönden kendilerini farklı yöntemlerle ispatlamaya çalıştığı bir dönem olarak kabul görmektedir. Böyle bir tablonun oluşmasında şüphesiz pek çok sebep vardır, ancak bu sebeplerden en önemlisi din mefhumunun dolayısıyla -o dönem için- Hristiyanlığın ve İslamiyet'in yaygın hale gelmesi olmuştur (Çaylı, 2019, s. 51). Orta Çağ'da dinin güvenlik ile özdeş bir kavram olarak kullanılması neticesinde toplumsal uyum ve istikrar, var olan siyasal sistemin devamlılığı, ekonomik sistemin işleyişi, iktidarların yapısal varlığının devamı ve düşman olgusunun yaratılmasında en etkili sistem din ile kurulmuştur. Dolayısıyla olması gereken uluslararası sistem; Hristiyan, Musevi ya da Müslüman olan-olmayan olgusuna göre şekillenmiştir. Aynı dinden hatta aynı mezhepten olmayanla mücadele etmek uluslararası güvenliğin başat unsuru haline gelmiştir. Bu sebepten ötürü Orta Çağ Avrupa'sında Hristiyan olmayanlarla, hatta Katolik olmayanlarla sürdürülen mücadele meşru görülürken; İslam toplumlarında ise uluslararası coğrafya dar'ul harp ve dar'ul sulh olarak iki

[2] Tarihsel süreç içerisinde güvenlik endişesinin formel olarak ilk biçimini Asur, Hitit ve Mısır uygarlıklarında görmek mümkündür. İlk monarşik yapıyı M.Ö. 16. yüzyılın sonlarında kuran Hititler, ilk zamanlarda Mısır'ı ve Asur'u varlığına yönelik bir tehdit olarak algılamıştır. M.Ö. 1340'lı yıllarda, Suriye'deki küçük krallıklarla saldırmazlık anlaşması yapan Hititler, Mısır'ın giderek güçlenmesiyle birlikte baskılarını artırarak Suriye'deki krallıkların kendisiyle birlikte hareket etmesini istemiş ve bunun için önlemler geliştirmiştir. Ancak Hititler'in geliştirmiş olduğu bu önlemlerle birlikte uygulamış olduğu baskılar ve krallıkların iç işlerine müdahalesi Suriye krallıkları tarafından hoş karşılanmamış, dahası krallıkların Hititler ile yaptıkları anlaşmaları feshederek Mısır ile ittifak içerisine girmesine sebebiyet vermiştir. Bu gelişmelere müteakip Mısır ile Hititler arasında Kadeş Savaşı olarak bilinen süreç baş göstermiştir. Ancak bir yandan savaş devam ederken diğer yandan da her iki taraf için yeni bir tehdit olarak Asurlular'ın belirmesi gidişatı barış sürecine dönüştürmüştür. Nitekim Mısır ve Hititler arasında yaşanan Kadeş Savaşı sonrasında M.Ö. 1283 yılında sınır güvenliğini tesis etmek, dostluğu sağlamak, saldırgan tutumları bırakmak ve iyi komşuluk esaslarını hayata geçirmek için Hititler ile Mısır arasında ilk yazılı barış antlaşması olarak tarihe geçen Kadeş Antlaşması imzalanmıştır (Dedeoğlu, 2008b, s. 27).

kategoriye ayrılmıştır. Böylece din, toplumsal güvenliğin temel belirleyici unsuru olmuş -doğal olarak- din adamları da güvenliğin kurucusu ve kollayıcısı haline gelmiştir (Dedeoğlu, 2008b, s. 32).

Özellikle 1299 yılında Osmanlı Devleti'nin kurulması, bu kurulan devletin İslam dünyasında ciddi güç kazanması ve farklı coğrafyalardaki insanların güvenlik ve adalet gereksinimlerini karşılayacak aktöre dönüşmesi 16. yüzyıla gelindiğinde İstanbul'un fethiyle evrensel bir boyut kazanmıştır. Bu fetih aynı zamanda bir çağın kapanıp başka bir çağın açılması açısından da önemlidir. Fetihle beraber evrensel nitelik kazanan Osmanlı Devleti[3] güvenlik endişesini tatmin edecek öyle güçlü politikalar geliştirmiştir ki İstanbul'daki gayrimüslim azınlıklar bile -hayatı algılayış biçimlerindeki farklılıklara rağmen- devlet mekanizmasını kolayca içselleştirmişlerdir. Devletin farklı oluşturucu unsurlar tarafından bu denli sahiplenilmesi ve benimsenmiş olması tarihsel bir realitedir.[4] Öyle ki Osmanlı'nın imparatorluğa dönüştüğü süreçte oluşumunu tamamlayan ve kendisini Osmanlı'nın ötekisi olarak konumlandıran Rusya'da bile Ayanın adaletinin Devlet-i Aliyye'nin marifetiyle tesis edildiği kanaati oldukça yaygındır. Adaletin ve adaletle gelen güvenliğin tesisi, Allah'ın yardımını da her daim celp etmenin önemli bir gerekçesi olarak görülmektedir (Kemaloğlu, 2015, s. 82-86). Evrensel olma iddiasıyla yola çıkan ve uyguladığı güvenlik politikalarıyla yönettiği tüm farklı kesimlerin takdirini kazanan Osmanlı Devleti'nin hassasiyetini, knezlikten[5] imparatorluğa evrilen Çarlık Rusya'sında görmek mümkün değildir. Dönemin Rus yönetici elitinin birincil önceliği

[3] 'Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye', 'Devlet-i Osmaniyye', 'Devlet-i Aliyye', 'Osmanlı Devleti' ya da 'Osmanlı İmparatorluğu' olarak pek çok kullanımı mevcuttur. Bu isimlendirmelerin tarihsel arka planı ve kullanımı, Göyünç tarafından ele alınan çalışmada ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır (Göyünç, 1999). Metin içerisinde ağırlıklı olarak "Osmanlı Devleti" kullanımı tercih edilecektir. Ancak şunu da ifade etmek gerekir ki bu alandaki çalışmalarıyla bilinen İnalcık, dört cillten oluşan "Devlet-i Aliyye" adlı eserinde Osmanlıların kendi devletlerini 'Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye' olarak adlandırdığını ifade ederek "Devlet-i Aliyye" olarak takdim etmiştir (İnalcık, 2009).

[4] Bu realite "Osmanlı'nın 700. Kuruluş Yıldönümünü Anarken; Osmanlı, Devlet-i Aliyye, Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye" isimli çalışmada ele alınmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Göyünç, 1999, s. 2-3).

[5] VIII. Yüzyılda ilk Rus devletinin ortaya çıkışı olarak kabul edilen ve oldukça karmaşık bir tarihsel arka plana sahip Kiev Knezliği hakkında ve devamında kurulan Moskova Prensliğinin yükseliş dönemine (1304-1613) dair ayrıntılı bilgi için "Rusya ve İsyanları" isimli kitaba bkz. (Güngör, 2010).

yönettiği kesimlerin ilgi, ihtiyaç ve taleplerini karşılamaktan ziyade bölgesel bir güç olmak amacıyla hızla yayılmak ve topraklarını genişletmek olmuştur.[6]

Orta Avrupa'da din temelli –Katolikler ve Protestanlar arasında- olarak başlayan ve uzun yıllar devam eden Otuz Yıl Savaşları'nın nihayete ermesi 1648 yılında Westphalia Barışı ile mümkün olabilmiştir. Bu anlaşma sonrasında kendisine özel bir anlam yüklenmesiyle birlikte 'modern devlet'in[7] ortaya çıkışı ve egemen devletlerin eşitliğine dayanan[8] yeni bir uluslararası sistemin oluşumuyla ilişkilendirilmiştir

[6] 16. Yüzyıl Knezlikten Çarlık Rusya'sına geçişte önemli bir dönemi ifade etmektedir. Bu dönemde Çarlık Rusya'sı dış politikada öncelikli olarak Baltık Denizi'ne çıkışı sağlamak, Tatarlara karşı doğu yönlü ve Osmanlı Türklerine karşı güney yönlü yayılmacı politikaları benimseyerek Karadeniz'e ulaşmayı hedef edinmiştir (Çamaş, 2018, s. 120). Özellikle Altın Orda Devleti'nin siyasi varlığı sonlandıktan sonra bölgede etkinliğini artıran Çarlık Rusya'sı 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bölgesel bir güç olma yolunda Türkistan coğrafyasında yayılmacı politikalar izlemiştir (Bayar, 2019, s. 5). 17. Yüzyılda Çarlık Rusya'sının yayılmacı faaliyetleri Asya özelinde duraksama gösterse de 18. yüzyılla birlikte yeniden ivme kazanmıştır. Urallar'dan Tanrı Dağları'na, Sibirya'dan Türkistan çöllerine kadar uzanan geniş coğrafya Ruslar açısından yayılma alanı olarak tespit edilmiştir (Çapraz, 2011, s. 52).

[7] "*Modern devlet terimi, siyaset literatüründe genellikle, Orta Çağ'ın sonlarında ve Yeni Çağ'ın başlarında Avrupa'da feodalitenin çözülmesi ve kilisenin etkisinin kırılması sonucu ortaya çıkan siyasal iktidar yapısını ifade etmek için kullanılır...*
On beşinci ve on altıncı yüzyıllarda görülmeye başlanan modern devletleri geleneksel devletlerden ayıran en önemli özellik, onun sahip olduğu egemenlik ve meşruiyet anlayışıdır. Modern öncesi dönemde devlet iktidarının tanrı kaynaklı olduğuna ve bütün iktidarların tanrıdan geldiğine inanılıyordu. Bu dönemde siyasal iktidarın/devletin meşruiyeti de dinsel, mitolojik ve geleneksel kaynaklara dayanıyordu. Modern devlet anlayışına geçişle birlikte, devlet iktidarının toplum kaynaklı olduğu ve meşruiyetinin de toplumda aranması gerektiği fikri işlenmeye başlanmıştır. Böylelikle siyasal iktidarın/devletin kaynağı dünyevileşmiş ve meşruiyeti de rasyonel esaslar üzerine oturtulmuştur...
Modern devlet kuramının ortaya çıktığı ve tartışıldığı dönemler on beş ve on altıncı yüzyıllardır. Bu dönemin modern devlet teorisyenleri Niccolo Machiavelli, Jean Bodin ve Thomas Hobbes'tur. Modern devlet teorisinin kurucuları olarak nitelenen bu üç düşünürün ortak yanı, siyasal iktidara/devlete dünyevi/laik bir temel oluşturmaları ve bunu mutlak monarşi bağlamında savunmalarıdır.
Modern öncesi dönemde, devlet iktidarının tanrı kaynaklı olduğuna ve bütün iktidarların tanrıdan geldiğine inanılıyordu. Bu dönemde, siyasal iktidarın/devletin meşruiyeti de dinsel, mitolojik ve geleneksel kaynaklara dayanıyordu. Machiavelli, Bodin ve Hobbes'un teorileriyle birlikte, devlet iktidarının toplum kaynaklı olduğu ve meşruiyetinin de toplumda aranması gerektiği fikri işlenmeye başlanmıştır. Böylelikle, egemenliğin kaynağı dünyevileşmiş ve meşruiyeti de rasyonel esaslar üzerine oturtulmuştur." (Arslanel & Eryücel, 2011, s. 2-3). Modern devlet, sınırları belli toprak parçası üzerinde ülkesel bütünlüğe sahip olan ve anayasal devlet idari yönetim aygıtları içerisinde örgütlenen bir yapıyı ifade etmektedir. Aynı zamanda modern devlet, iç politikada ülkesel toprak bütünlüğüne sahip ve egemen bir yapıdaki üstün güç manasına gelirken; dış politikada ise iç işlerine müdahil olunmasını bağımsızlığına yönelik bir saldırı olarak algılamaktadır (Demiray, 2017, s. 39).

[8] Esasen 18 maddeden oluşan Westphalia Barışı'nda sadece 64. ve 65. maddeler devlet egemenliğinden bahsetmektedir (Yılmaz S. , 2017a, s. 447).

(Salihpaşaoğlu & Boyacı, 2020, s. 191). Ayrıca bu anlaşma devlet sisteminin oluşturulması, egemenlik kavramının kabul edilmesi ve Orta Çağ Avrupa'sının din temelli sisteminin terk edilmesi olarak görülmektedir. Dolayısıyla modern anlamıyla ulus devletin 17. yüzyılın kendi akışı içerisinde kurulduğunu söylememiz mümkündür (Yılmaz S. , 2017a, s. 447).

Esasen 1789 yılına kadar dünya siyasetinin belirleyici doktrini olarak ortaya çıkan "güç dengesi" ve "güç dengesini bozmaya çalışan aktörlerle ortaklaşa mücadele" anlayışı Westphalia Antlaşması'nın bir sonucu olarak güvenlik kavramına yeni bir boyut kazandırmıştır (Sokullu, 2019, s. 3). Bu Antlaşmayla birlikte devletler, uluslararası sistemin en güçlü aktörleri konumuna gelmekle kalmamış, kendilerini ancak kendilerinin koruyabileceği ön kabulüne de varmışlardır (Baylis, 2008, s. 71). Avrupa'da süren Otuz Yıl Savaşları'nın[9] akabinde akdedilen bu Westphalia Barışı,[10] modern devletleri uluslararası sahneye çıkarmış ve modern devleti güvenlik kaygılarını giderme hususunda tek aktör olarak görmüş ve göstermiştir.

Modern devletle birlikte modern siyaset felsefesinin de gündemini belirleyen Hobbes'a[11] göre yurttaşlar siyasi yönetimin yararlarını kabul ederek devletin kurulu düzenini kabul eder ve devletin belirlediği yükümlülükleri üstlenir. Bu düzenin somutlaşmış hali olan devlet, açıktan açığa ya da gizlice bu aygıtın güvenliği için çalışanların yetkisiyle hareket eder. Zira Hobbes, güvenliğin ve hakların doğa durumunda uygulanamayacağı görüşünü savunur (Scruton, 2015, s. 213) ve doğa durumunun devam ettiği bir ortamın anarşi barındıracağını ifade eder. Bu ortamda ise devletler açısından ana gündem güvenliktir. Realizmin temel varsayımı olan ve Hobbes tarafından dile getirilen insanın doğal kötülüğü ve günahkârlığı onun bu doğal kötülüğünün sınırlanmasını gerektirdiğinden bir üstün otoritenin varlığı gerekmektedir. Dolayısıyla devletin olmaması ya da herhangi bir şekilde yok olması

[9] Otuz Yıl Savaşları; Danimarka, Bohemya, İsveç, Hollanda, Fransa ve Protestan Alman Prensliklerinin oluşturduğu 'Protestan Birliği' ve Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu, İspanya, Bavyera ve Katolik Alman Prensliklerinin oluşturduğu 'Katolik Birliği' arasında yaşanmıştır (Özdal B. , 2020, s. 274).

[10] 1648 yılında imzalanan Westphalia Barışı, Avrupa'da modern uluslararası sistemin temelini atan bir anlaşma olarak tarihe geçmiştir. Bu uluslararası sistemin temelini atan anlaşma, 1713 Utrecht Barışı ile teyit edilmiştir (Demiray & İşcan, 2008, s. 145).

[11] Thomas Hobbes (1588-1679) 17. yüzyılda yaşamış ve realizmi derinden etkilemiş önemli bir düşünürdür. Hobbes, 1651 yılında yayınlanan Leviathan adlı eseriyle kendi tanımladığı mutlak devletin adını da koymuştur (Keyik & Erol, 2019, s. 16).

toplumu doğa durumuna geri götürür ve yeniden bir savaş hali ortaya çıkar. Bu savaş hali ise güçlü olanın yeni bir üstün otoriteye dönüşmesine yol açar. Hobbes için düzeni sağlayıcı bir üstün otoritenin – Leviathan'ın[12] – olmaması uluslararası ilişkilerde güvensizliği, çatışmayı ve savaşı kaçınılmaz kılar (Arı T. , 2006, s. 43, 183-184). Nitekim Machiavelli ve Bodin'den farklı olarak modern devleti güvenlikle açıklayan Hobbes; eşitlikten güvensizlik doğacağını ve güvensizliğin savaşı beraberinde getireceğini öne sürmüştür. Bu eşitliği bozacak olan güçlü bir yapıdır. Bireylerin ve toplumların güçlerini tek bir yapıya ya da kişiye devriyle üstün bir güç ortaya çıkacaktır. Ortaya çıkan bu güç 'Leviathan' yani devletin bizatihi kendisi olacaktır. Devlet/Üstün Güç olmadıkça, herkes herkese karşı daima savaş halinde olacak buna bağlı olarak savaşın getirdiği huzursuzluklar güvenliği tehlikeye sokacak ve sonuç olarak güvensizlik ortamı baş gösterecektir (Hobbes, 2020, s. 100-101).

Buraya kadar yaptığımız analizi özetlersek, Westphalia öncesi din ve güvenlik arasında kurulan korelasyonun Westphalia ile ortadan kalktığını ve 1648'den sonra modern devletin güvenliğin tesisi hususunda tek aktör olarak kabul edildiğini söyleyebiliriz. Ayrıca modern devlet teorisyenlerinin devleti dünyevi bir zemine yerleştirmeleri ve özellikle Hobbes'un diğer teorisyenlerden ayrışarak modern devleti güvenlikle açıklaması ve devamında söz konusu güvenlik algısının 1789 Fransız İhtilali'ne kadar güç dengesi[13] üzerinden okunduğunu belirtmemiz icap eder. Nitekim Avrupa, 18. yüzyıldan itibaren güç dengesi üzerinden şekillenmiştir. 1815 Viyana Kongresi'ne gelindiğinde ise uluslararası ilişkilerin temel referansı "Güç Dengesi Politikası" olmuştur (Demiray & İşcan, 2008, s. 145).

[12] Hobbes'un mutlak devleti sembolleştirmek için kullandığı İbranice Leviathan sözcüğü, dev bir su canavarını tasvir eder. Bu su canavarı (Leviathan), insanları dışarıdan ya da içeriden gelecek tehlikelere karşı koruyarak onlara güvenli bir yaşam sunar ve onları mutlu kılar. Tüm bunları yapabilmesini sağlayacak olan ise, bütün kudret ve güçlerini tek bir kişiye ya da hepsinin iradesini oyların çokluğu ile tek bir iradeye devredeceği Latince "Civitas" olarak adlandırılan "Devlet" tir (Tunçay, 2016, s. 201-205).

[13] *"Güç dengesi, incelenen zaman, mekân, aktör unsurları ve uluslararası sistemin yapısı temelinde farklı şekillerde değerlendirilebilmektedir. Bu nedenle güç dengesi bazen eşit bir güç dağılımına işaret ederken, bazen de bir devlet açısından güç dengesi kendi lehine olan güç konsolidasyonu olarak nitelendirilebilmektedir. Bazı durumlarda güç dengesi dört-beş devlet arasında sınırlı bir coğrafyada tezahür ederken bazı durumlarda ise; iki devlet ya da ittifak grubu arasında bütün uluslararası sistemi kapsayacak şekilde etki doğurabilir."* (Demirel, 2019, s. 577).

Westphalia Barış Antlaşması ile tesis edilen güç dengesi 1702-1714 yılları arasında meydana gelen İspanya Veraset Savaşları (Asal C. , t.y.) ve 1815 yılında sona eren Napolyon Savaşları ile birlikte yeniden düzenlenmiş ve şekillenmiştir (Yiğit V. , 2008, s. 79). Zira İspanya Veraset Savaşları'nın ve Napolyon Savaşları'nın en önemli sonuçlarından bir tanesi bu savaşlarla birlikte açığa çıkan güvenlik zafiyetlerinin devletlerin güvenlik inşalarında uyum içerisinde hareket etmeleri gerektiği sonucunu vermiştir. Bu sonuç 1815 yılında toplanan Viyana Kongresi ile birlikte Avrupa Uyumu/Ahengi (Concert of Europe) olarak tezahür etmiştir[14] (Alptekin G. , t.y.). Ancak 1861 yılında Roma, Venedik ve San Marino şehir devletleri dışında yeniden kurulan İtalya Krallığı[15] (Kavas, 2001, s. 447) ve 1871 yılında Alman Birliği'nin sağlanması (İnat, 2009, s. 33) Avrupa'daki uyumun uzun ömürlü olmasına mani olmuş ve güç dengesini bozmuştur. Nitekim Bismarck döneminde Almanya kendi içerisinde ulusal bütünlüğünü sağlamak için Avrupa'ya yönelik 'Güç politikası' (Matchpolitic) izlerken, II. Wilhelm döneminde ihtiyaç duyduğu ekonomik kaynaklara ulaşabilmek gayretiyle 'Dünya Politikası' (Weltpolitik) olarak isimlendirilen yayılmacı bir dış politika izlemiştir. Almanya'nın II. Wilhelm liderliğinde izlediği bu dış politika, Avrupa'nın büyük güçleriyle karşı karşıya gelmesini kaçınılmaz kılarken I. Dünya Savaşı şartlarının da olgunlaşmasına vesile olmuştur (Birdişli, 2019, s. 374-375). Güç dengesini tesis etmek adına İngiltere, Rusya ve Fransa'nın (Üçlü İtilaf) bir araya gelmesi, aynı zamanda yaşanacak olan I. Dünya Savaşı'nın tarafı haline gelmeleri anlamına gelmiştir (Kuran, 1992, s. 196). Netice itibariyle güç dengesi, tehdit arz eden devlete ya da devletlere karşı denge kurabilmek için ortaklık kurmayı öneren bir teori olarak kabul edilmektedir. Esasen yaşanan sürece bakıldığında 19. yüzyılın karşılıklı geliştirilen hamlelerle ve güç dengesi kurma mücadelesiyle geçtiği gerçeğidir (Akın A. , 2018).

Bu bağlamda son yüzyılda yaşanan dünya savaşlarının ortaya çıkardığı tahribat ve devletlerin sınırlarının yeniden belirlenmesi ister istemez mevcut aktörlerin güvenlik

[14] Bu noktada ifade edilmelidir ki Avrupa Uyumu'nun kısa vadedeki amacı Napolyon'u devirmek, uzun vadedeki amacı ise Avrupa'nın tek güç egemenliği altına girmesine mani olmak olmuştur (Özdal & Jane, 2014, s. 227).

[15] İtalyan siyasi birliği 1861 yılında İtalya Krallığı'nın yeniden ihdasının (Risorgimento) ardından, 1866'da Garibaldı öncülüğünde başlatılan Bağımsızlık Savaşı sonucunda sağlanmıştır (kesantso.org.tr, 2019, s. 6).

algılamalarıyla yeniden şekillenmiştir. Ancak bu algılamalarla birlikte şekillenen güvenlik anlayışı ekonomik ve askeri açıdan güçlü olan devletlerle ekonomik ve askeri açıdan zayıf olan devletler arasında ciddi bir farklılık oluşturmuştur (Gökçe, 2006, s. 343-346). Zira ülkelerin içerisinde bulundukları duruma bağlı olarak belirginleşen farklılıklar devletlerin dünyayı aynı düzlemde okumalarına mani olmuştur. Tam da bu nedenle güç ile güvenlik arasında oluşan kuvvetli korelasyona bağlı olarak güvenlik algısının oluşumunda devletlerin içerisinde bulunduğu sosyo-politik vaziyet, ekonomik ve askeri kapasiteleri gibi pek çok husus belirleyici rol oynamıştır (Kut, 2019, s. 7). Belirleyici olan bu unsurlarla birlikte dünyada oluşmaya başlayan yeni güç dengesi meyvelerini I. Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla vermiş, milyonlarca insanın hayatını kaybetmesiyle de vahim bir tabloyu ortaya çıkarmıştır. Yaşanan I. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan travma ve tahribat henüz sona ermeden II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi dünyanın yeniden şekilleneceğinin en büyük göstergesi olmuştur. Zira II. Dünya Savaşı sonrası dönem, dünya çapında üstünlüğü ele geçirmek için Doğu ve Batı Blokları arasında yaşanan yoğun bir mücadeleye sahne olmuştur (Yiğenoğlu, 2016, s. 339).

Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası sistemin yeni bir boyut kazanmasıyla birlikte askerle ve silahla sürdürülen sıcak savaş, yerini bugün 'Soğuk Savaş' dönemi olarak adlandırdığımız zaman dilimine bırakmıştır. Buna bağlı olarak oluşturulan paktlar ve bu paktlara kendi güvenliğini sağlamak adına dahil olan devletlerin durumu yeni bir sistemin bizatihi kendisi olmuştur: İki kutuplu dünya olarak tanımlanan yeni süreçte – Soğuk Savaş döneminde – Batı Blok'unu oluşturan devletlerin dahil olduğu NATO, diğer yanda ise Doğu Blok'unda yer alan devletlerin oluşturduğu Varşova Paktı ön plana çıkmıştır. Oluşmuş olan bu sistem içerisinde tehdit algılamalarına göre Doğu ya da Batı Blok'una entegre olan devletler geleneksel yaklaşımla kendi güvenlik algılamalarını tesis etmeye çalışmıştır. Fakat 20. yüzyılın sonlarına gelirken Doğu Blok'unun başını çektiği SSCB'nin dağılması iki kutuplu sistemin çökmesiyle ve süper güç olarak nitelendirilen ABD'nin tek kutuplu bir dünya sistemini inşa etmesiyle son bulmuştur. Emperyalist bir geçmişe sahip olan Rusya Federasyonu'nun kurulması ve elinde bulundurduğu gücü kullanma fırsatı ancak Putin Döneminde mümkün olabilmiştir. Ayrıca emperyal bir geçmişe sahip olan Türkiye Cumhuriyeti ise I. Dünya Savaşı'nın akabinde Osmanlı Devleti'nin devamı niteliğinde

kurulabilmiş, Rusya'dan farklı olarak kazanımlarını ve enerjisini içeride toplum mühendisliği[16] yaparak harcamış ve kendisini "yurtta sulh cihanda sulh"[17] söylemiyle dünyadan izole ederek güvenlik anlayışını oluşturmaya çalışmıştır. Seçkinci ve elitist sınıfın kurduğu Cumhuriyet, tarihi mirasını reddetme[18] yoluyla güvenliğini tesis edebileceğini düşünmüş, iç politik mücadelelerle enerjisini heba etmiştir. Jeostratejik ve jeopolitik vaziyeti dolayısıyla ancak proaktif bir politika izleyerek güvenliğini tesis

[16] Türkiye'de Cumhuriyet'in kurulma ve kurumsallaşma sürecine damga vuran 'yeni bir toplum yaratma' arzusu devletçi bir eksende gelişmiştir. Söz konusu devletçi eksen, toplumun devlet marifetiyle uygulanan sosyal dayatma yoluyla yeni baştan yaratılabileceği düşüncesinde hareket etmiştir. Zira bu şekilde toplum, devlet tarafından denetlenebilecek ve devletin/cumhuriyetin bekası bu yolla sağlanabilecektir. Bu bağlamda kurucu idare tarafından cumhuriyetle özdeşleştirilmiş olan 'yeni bir toplum yaratma' ideali, eski meşruiyet kaynağı olarak geleneği, çürümüş ve imha edilmesi gereken bir 'geçmiş'e hapsederek yeni meşruiyet kaynağı olan halk iradesini ise henüz var olmayan bir geleceğe ötelemiştir (Toker & Tekin, 2016, s. 86-87).

[17] 29 Ekim 1923'te Roosevelt'in kutlama mesajına cevabında yazdığı ve statükoculuğun temeli sayılabilecek bu sloganın mahiyeti, gerek siyasal açıdan gerek ideolojik açıdan ve gerek iktisadi açıdan batıcı bir düzen kurulduğu anlamını taşımaktadır. Yurt dışından ülkenin bağımsızlığına müdahil olunmaması ve ülke sınırlarına saygı gösterilmesi, aksi takdirde çatışmanın kaçınılmaz hale geleceği ifade edilmiştir (Oran, 2009, s. 47). Mustafa Kemal'in bu sözüyle Türkiye'nin iç politikasına müdahil olunmaması gerektiği de anlaşılmaktadır ki bu müdahil olmamanın ön şartı, Türkiye'nin proaktif bir dış politika izlememesidir. Dış politikada Atatürk Dönemi (1923-1938) olarak anılan bu süreç, statükoculuğun ve Batıcılığın iki temel prensip olarak benimsendiği dönem olarak tanımlanmaktadır. Ancak Atatürk Döneminde inşa edildiği iddia edilen dış politikanın temelini oluşturan Batıcılığın ve statükoculuğun dış politika krizlerinde ulusal çıkarlar adına yok sayıldığı da görülmektedir (Akca, 2018, s. 39-42). Mustafa Kemal'in formüle ettiği bu ilke, Türkiye'nin dış ilişkilerdeki tutumunun temel taşı olmuştur. Bu statükonun sürdürülmesi, net bir Türk kimliğinin oluşturulması ve ulusal devletin hayatta kalmasına dayanan bir politikayı beraberinde getirmiştir. 1923'ten 1941'e kadar Türkiye'nin ana meşguliyeti, revizyonist güçler tarafından alınan tedbirleri ihtiyatlı bir şekilde dengelemek, komşularla ve Avrupalı güçlerle bir dizi anlaşma ve paktlarla güvenliğini pekiştirmek olmuştur (Karaosmanoğlu, 2000, s. 208). Başka bir görüşe göre, "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" ilkesi; barışçı, gerçekçi, akılcı ve tam bağımsızlık esasına dayalı olarak şekillenerek Misak-ı Milli temelinde oluşmuştur (Yılmaz M. S., 2017, s. 422).

[18] Milli Mücadele sonrasında kurulan Türkiye, kuruluş sürecinde kendini Osmanlı Devleti'nin veya Osmanlı'nın son döneminde ortaya çıkan akımların mirasçısı olarak görmemiştir (Demiray, 2017, s. 43). Cumhuriyetin kurucuları özellikle geçmişten kopmak için sürekli bir mücadele vermişlerdir. Yeni kurulan rejimin Osmanlı Devleti'yle hiçbir ortak özellik taşımadığı kurucular tarafından vurgulanarak, Osmanlı mirası bütünüyle reddedilmiştir (Ahmad, 2017, s. 11-25). Ne var ki kurucuların Osmanlı bakiyesiyle ilgili reddi mirasta bulunması, tüm zorlayıcı sosyal mühendislik müdahalelerine rağmen millet nezdinde arzulanan dönüşümü sağlamamıştır. Nitekim 1950 seçimleri Osmanlı mirasına gösterilen yaklaşım temelinde devlet ve millet arasındaki çelişkiyi gün yüzüne çıkartmış, Osmanlı mirasını reddetmeyen ve ana politikalarını bu miras üzerine inşa eden bir yönetimi iktidara/devlet idaresine taşımıştır.

edebileceğini; Menderes Döneminde görmüş, Özal Döneminde kavramış, Erdoğan Döneminde ise hayata geçirebilmiştir.

Hülasa, güvenlik kavramsal ve kuramsal boyutu itibariyle zaman içerisinde farklı algılamalarla şekillenmiş bir olgudur. Devletlerin ve toplumların içerisinde bulundukları durum, zaman ve mekân güvenlik oluşumuna doğrudan etki eden hususlar olarak ön plana çıkmaktadır. Bu aşamada çalışmada bahsi geçen iki ülkenin tarihsel düzlemde güvenlik algılamaları ve devletlerindeki dönüşüm sosyo-politik olarak irdelenmesi gerekli bir meseledir. Bu bağlamda tezimizi üzerine inşa edeceğimiz güvenlik anlayışı ve algısı, ulusal güvenliğin mahiyetiyle ele alınarak dış politikada güvenlik anlayışıyla irdelenecektir. Bu süreçte Soğuk Savaş dönemi ve sonrasındaki gelişmelere bağlı olarak güvenlik yaklaşımlarının neler olduğu ele alınacaktır. Özellikle Soğuk Savaş döneminde hâkim olan geleneksel güvenlik yaklaşımları, bu dönemin sona ermesiyle birlikte önemini kaybetmeye başlamıştır. Akabinde küreselleşme denilen mefhumun dünyada hâkimiyet kazanmasıyla birlikte yeni güvenlik anlayışlarının itibar kazandığı görülmektedir. Bu çerçevede yaşanan gelişmelerin güvenlik algılamalarını nasıl şekillendirdiği ve ne ölçüde etkilediği ele alınırken; güvenlik ve dış politika münasebetinin yanı sıra uluslararası güvenliğin yeniden tanımlanmasında nasıl bir yol izlenmesi gerektiği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1.1. GÜVENLİK VE DIŞ POLİTİKA İLİŞKİSİ

Güvenlik kavramının gündelik dildeki anlamı mahfuz kalacak şekilde bu anlamın ötesinde farklılaşan bir analitik bakış açısına ihtiyaç vardır. Bu sebepten güvenlik kavramının etimolojisine değinmek önem arz etmektedir. İngilizce karşılığı 'security' olan 'güvenlik' kavramının kökeni Latince 'se' (sız-siz) ve 'cura' (dert) kelimelerinden (secura)[19] türemiştir. Kelimenin kökensel anlamı 'dertsizlik' anlamına gelmektedir. İşte bu 'dertsizlik' durumu yoğun bir sübjektifliği bünyesinde barındırmaktadır. Çünkü herhangi bir derdin varlığı ya da bir derdin varlığının gerekçelendirilmesi, kendi içerisinde dikkatsizliği, başarısızlığı ya da takıntıyı

[19] Bahsi geçen kelimelerinin birleşmesiyle oluşan "Securitas" kelimesi dikkatli bir şekilde tercüme edildiğinde "sükûnet" anlamına gelmektedir. Endişeden uzak olma, sükûnet hali objektif bir temele dayanmak zorunda değildir. Bu kavramın yokluğu ise gaflet, dikkatsizlik ve ihmal anlamlarına gelmiştir (Arends, 2009, s. 5).

barındırabilmektedir. Bu itibarla 'dertli' olma durumu bazı değerlerin tehlikeye maruz kalması anlamına gelmektedir. Maruz kalınan tehdit ya da tehdit algısı güvenliğin kapsamı ya da güvensizliğin derecesine bağlı olarak atfedilen değerlere nasıl etki ettiği ile ilgilidir. Bu etki ise tehdidin veya tehlikenin varlığıyla ilgiliyken, subjektif yaklaşımı da içerisinde barındırmaktadır. Zira var olan bir tehdit, değer algılamaları çerçevesinde insandan insana, devletten devlete farklılık gösterebilir. Birisi için değerli olan bir mesele bir başkası için değer ifade etmeyebilmektedir. Hülasa güvenlik, değer atfedilen mefhumların tehlike altında olmaması durumudur (Frei, 1990, s. 45-46). Güvenlik[20] kavramının etimolojik boyutunu ele alan Frei, güvenlik kavramı üzerine bir tanımlama yapsa da üzerinde ortak bir tanım geliştirilemeyen ve bünyesinde farklı boyutlar barındıran bu kavramı, pek çok uzman tarafından farklı unsurları ön plana çıkarılarak izah edilmeye çalışılmıştır. Bu uzman isimlerden birisi olan Mesjasz güvenlik kavramını; risk ve endişenin olmadığı, kaygıdan ve üzüntüden emin olma durumu olarak tanımlamıştır (Bakan & Şahin, 2018, s. 136). Brauch ise, güvenlik kavramının sınırları aşan bir boyutunun olduğunu ve barışla tamamen özdeş bir kavram olduğunu ifade etmiştir. Nitekim bu tespitin bir gereği olarak ulus devletlerin, uluslar üstü yapıların ve devlet dışı aktörlerin güvenliğin tesisi için olağanüstü önlemler almasını gerektiren görevlerinin de bulunduğunu söylemiştir (Brauch, 2008, s. 2). Booth ise güvenliği, herhangi bir tehdit ortamının olmayışı ve insanların yapmak istedikleri şeylere engel olabilecek fiziksel ve insani kısıtlamaların ortadan kaldırılması olarak nitelendirmiştir (Booth, 2003, s. 61).

Güvenlik olgusu insanın doğumundan ölümüne kadar geçen süre zarfında ihtiyaç duyduğu bir kavramdır. Bireysel veya toplumsal olarak yaşanılan her devrede insanın gündemini meşgul eden bir olgu olan güvenlik kavramının temeli ise, esasen güvensizlik durumunun ortadan kaldırılması halidir. Güvensizlik durumu aynı zamanda bir tehdit durumunun var olmasını da açıklamaktadır. Hangi durumda olursa olsun güvenlik olgusundan söz edilebilmesi için; varlığın korunması ve sürdürülmesi bakımından içsel - dışsal bir tehdidin varlığı veya bu türden bir algının ya da öngörünün bulunması gerekmektedir (Dedeoğlu, 2008b, s. 21-23). Güvenlik kavramı

[20] Türk Dil Kurumu, 'güvenlik' kavramını "*Toplum yaşamında yasal düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi durumu, emniyet*" olarak tanımlamıştır (TDK, 2020).

aynı zamanda; korku, tehdit ve tehlikelerin dışında kalmak olarak da görülmüş ve devletlerin veya bireylerin tehlikelere karşı savunma mekanizması geliştirmesi ya da kendisini bu tehlikelerin dışında bırakma gayreti olarak açıklanmıştır (Miller, 2008, s. 16). Bu tanımlamalara bakıldığında güvenlik algılamasının iki farklı boyuta sahip olduğu söylenebilir. Bunlardan ilki fiziksel boyutu ifade eden 'korku ve tehlikelerden uzak olma durumunu', ikincisi ise psikolojik boyutu[21] ifade eden 'korku ve tehlikelerden uzak olma hissi' dir. Fiziksel boyut somut bir durumu ortaya koyarken, psikolojik boyut daha çok soyut bir durumu ortaya koymaktadır. İşte bu noktada devletlerin güvenlik ve dış politika konularında alacağı kararların doğruluğu ya da yanlışlığı, var olan durumun somut bir durum mu yoksa soyut bir durum mu olduğunun belirlenememesi problemini beraberinde getirmektedir. Karar verici merciiler, özellikle dış politikada bu ayrımı yapmakta oldukça güçlük çekerler. Fakat tarih boyunca devletlerin güvenlik algılamalarına bağlı olarak mevcut pozisyonlarını ve dış politikadaki tutumlarını/stratejilerini daha çok somut tehdit ve tehlikelere göre şekillendirmişlerdir (Özcan A. B., 2011, s. 448).

Bu tanımlamalara ilaveten uluslararası ilişkiler disiplininde kuramsal olarak 'güvenlik' kavramını ele alan ilk çalışma 1952 yılında Arnold Wolfers tarafından kaleme alınmıştır. Wolfers'a göre güvenlik; sahip olunan ve kazanılmış olan değerlere yönelik bir tehlikenin ve tehdidin olmama durumudur (Tanrısever, 2019, s. 108). Herhangi bir tehdidin ya da tehlikenin olmaması için dış politikanın doğru belirlenmesi

[21] Güvenlik ile psikolojik boyut arasındaki ilişki Maslow tarafından 'insan motivasyonu' teorisinde ele alınmıştır. Bu teoride insanın fizyolojik ihtiyaçlarının karşılanmasının hemen akabinde güvenlik ihtiyacının tatmini gündeme getirilmiş ve güvenliğin insan hayatında ne denli önem arz ettiği ifade edilmiştir (Maslow, 1943). Güvenliği tesis edebilmek adına oluşturulan ve yürütülen dış politika, devletler için hayati bir öneme sahiptir. Devletler birbirleriyle olan ilişkilerini çoğu zaman dış politika araçlarını kullanarak yürütür ve geliştirir. Dış politikanın şekillenmesinde güvenlik birinci önceliğe sahiptir. Ne var ki güvenlik konusu tehdit algılamalarını da bünyesinde barındırdığı için psikolojiyle doğrudan bağlantılıdır. Bu bakımdan dış politikanın şekillenmesine en önemli unsurlardan birisi psikolojik boyuttur. Keza geçmişte – yirminci yüzyılın sonlarında – devletler arasındaki etkileşim, önceki dönemlere nazaran daha üst seviyelere ulaşırken; siyasetin nirengi noktası iç meseleler ve anayasal oluşumlardan ziyade daha çok psikolojik ve sosyolojik alanlarda kendisini göstermiştir. Bu bağlamda dış politikanın psikolojik boyutu politika yapıcıların dünyaya yönelik algıları, duruşları, varsayımları ve beklentileri üzerinden kendisini göstermiştir. Sonuç olarak psikolojik faktörler karar verme süreçlerinde çok önemli bir role sahiptir. Zira karar vericilerin değerleri ve deneyimleri aldıkları kararlarda etkili olmaktadır. Eğer dış politikadaki karar vericilerin referans aldığı değerler toplumun psikolojisiyle örtüşmüyorsa bu politikanın başarılı neticeler vermesi de beklenemez (Baharçiçek, 2001).

gerekmektedir. Bu noktada, bir ülkenin kendisi dışındaki ülkelere yönelik tutum ve davranışları 'dış politika' (foreign policy) olarak tanımlanmaktadır. Bir devletin dış dünyaya ilişkin siyasi, ekonomik, hukuki vb. pek çok konuda geliştirdiği tutumu kapsayan 'dış politika' aynı zamanda diplomasi ve siyasi ilişkiler anlamında da kullanılmaktadır. Buna bağlı olarak oluşturulan tutumlar ve dış politika yönelimleri iç politikadan bağımsız düşünülmemelidir. Zira iç ve dış politika arasında kuvvetli bir bağ söz konusudur ve bu iki kavramın birbirinden kesin bir şekilde ayrılması günümüz dünyasında pek mümkün değildir (Sönmezoğlu, 2017, s. 184). Keza dış politikadaki pozisyonlarını belirleyen devletler için; içsel ya da dışsal olarak oluşacak tehditler, zamanla birbirine entegre olmuş ve ortaya çıkan bu farklılık ortadan kalkmıştır. Devletlerin kendi içerisinde gerçekleştirdikleri terörle mücadele faaliyetleri ve dış ihtilafları çözmek için devreye soktukları operasyonlar başta olmak üzere sınır içerisinde ya da sınır dışında icra ettikleri faaliyetlerde iç güvenlik unsurlarını (polis) ve dış güvenlik unsurlarını (asker) rahatlıkla kullandıkları görülmektedir. Günümüz dünyasında bahsedilen bu iki gücün yapısı ve birimleri sınırları aşan bir hüviyete bürünmüştür (Baysal, Karakaş, & Lüleci-Suna, 2019, s. 1216).

Geleneksel yaklaşımın –devlet merkezli- dış politika kurgusunda güvenliğin tesisi doğrudan devletin öncelikleri arasında yer almakta olup güce dayanmaktadır (Asal U. Y., 2018, s. 40). Dolayısıyla devletlerin dış politikasında dengeyi sağlayan unsurun 'güç' olduğunu vurgulayan geleneksel yaklaşım, korunması gereken asli unsuru devlet olarak tespit etmiştir (Bakan & Şahin, 2018, s. 141). Bu çerçevede güvenliğin tesisi noktasında bir araç olarak kullanılan dış politika, devletin savunma ihtiyacına cevap verecek mahiyette olmalıdır (Baharçiçek & İnan, 2013, s. 104). Korunacak şeylerin dış politikadaki karşılığı ise ulusal çıkarların/güvenliğin gözetilmesidir (Dobson & Marsh, 2007, s. 1). Zira devletlerin uluslararası siyaset sahnesinde önceledikleri bir kavram olarak karşımıza çıkan 'güvenlik', dış politik hedeflerin tespitinde ve yönelimlerin şekillendirilmesinde en önemli belirleyici durumundadır.[22] Kendi sınırları içerisinde güvenliğini sağlayamayan devletler dış politikada etkin bir misyon üstlenip hareket edemezler. Bu bakımdan dış politikanın dışarıdan gelecek tehdit ve tehlikelere karşı savunma mekanizmaları üzerinden geliştirildiği söylenebilir.

[22] Devletler için dış politika araçları genel olarak; askeri güç, ekonomi, propaganda ve diplomasi olarak tasnif edilmektedir (Karen, 1998, s. 67-85).

Savunma mekanizması çoğu zaman askeri unsurlar üzerinden geliştirilirken, bazen de ekonomi ve savunma olgusunu şekillendiren en önemli parametre haline gelebilir (Pişleag, 2016, s. 72).

Ekonominin savunma ve güvenlikle arasındaki ilişki[23] şu şekilde daha bariz bir biçimde izah edilebilir. Devletler dış güvenliğini sağlayabilmek için öncelikle iç güvenliklerini sağlama almak durumundadırlar.[24] Devletler açısından iç güvenliği tedarik etmenin yolu, vatandaşlar için hayatı daha kaliteli ve yaşanır hale getirmekten geçer. Bu açıdan ekonomik refahın ve sosyal adaletin mevcudiyeti, güvenlik açısından 'iç cephe' olarak görülen demografyanın güvenlik sorunlarına yol açmasını engelleyeceği gibi, aynı zamanda devletin dış güvenliği sağlamaya yönelik operasyon ve hamlelerinde ulusal bütünlüğü ve toplumsal desteği de beraberinde getirecektir. Nitekim ekonomik krizler, ekonomik ambargolar ve sosyal anlamda yaşanan adaletsizlikler pek çok toplumu çökertmiş, hatta devletlerin dış güvenlik için atacağı adımları engelleyen bir handikaba dönüşmüştür (Pişleag, 2016, s. 72). Sonuç olarak tüm bu yaklaşımlar bir bütün olarak değerlendirildiğinde, dış politik hedeflerin belirlenmesinde en önemli kriterlerden birisi güvenliğin farklı toplumsal kesimler ve dış dünya açısından nasıl algılandığı meselesidir.

Söz konusu algının oluşması ve yönetilmesi hususunda siyaset[25] olgusu gündeme gelmektedir. Nitekim dış politika kavramının bir bileşeni olan politika[26] kavramının doğudaki mukabili siyasettir. İtalyanca 'politica' nın Türkçe karşılığı olan 'politika' kelimesinin manası, belirlenmiş olan hedeflere, amaçlara yönelik atılan adımların ve

[23] Ekonomi ve güvenlik arasındaki korelasyon iki analiz düzeyinde irdelenebilir. Bunlardan ilki ekonominin devlet güvenliğini belirleyen önemli bir parametre olarak değerlendirildiği ve ekonomik değerlendirmelerde devlet güvenliğinin refah üzerindeki etkisinin dikkate alındığı, küresel, devlet ve devletlerarası düzeylerdir. Öte yandan diğer analiz düzeyi ise ekonomi kuramının gelişiminde bireyler, bölgeler, kurumlar ve şirketler başta olmak üzere devlet dışı sosyal birimlerin güvenlikleridir (Mesjasz, 2008, s. 130).

[24] Zira günümüz dünyasında ulus devletlerin bekası, ulusal ve uluslararası 'ekonomi politik' risklerin tespit edilerek ekonominin iç ve dış tehditlere karşı güvence altına alınmasıyla ve ekonomiye duyulan güveni tesis etmekle mümkündür (Turgutoğlu, 2017, s. 111).

[25] 'Siyaset – Siyasa' kelimesi Arapça kökenli olup 'seyis' kökeninden gelmektedir. Orijinal anlamı 'at terbiyesi' ve 'at bakımı' anlamına gelen siyaset kavramı daha ziyade tarihler boyunca düşünürler tarafından devlet işlerini ve esaslarını düzenleyen – yön veren – bir mekanizma olarak ele alınmıştır (Kaya E. , 2014, s. 228).

[26] Siyasetle eş anlamlı olarak kullanılan politika ise etimolojik kökeni, İngilizce 'politics' kavramından gelmektedir. Bu kavram sözlük anlamı şehir devleti olan 'polis' kelimesinden türemiştir (Heywood, 2014, s. 24).

alınan kararların bütünü olarak tanımlanmaktadır (Kaya E. , 2014, s. 228). İşte bu bütünlüğe dayalı olarak yapılan dış politika şekillendirilirken birtakım içsel ve dışsal faktörler denkleme dahil olmaktadır. Devletlerin siyasal sistemleri, yönetim şekilleri, yasama-yürütme-yargı erklerinin pozisyonu, devletlerin sahip oldukları ulusal kamuoyları, askeri kapasiteleri, jeostratejik konumları, ekonomik güçleri ve nüfusları içsel faktörleri oluştururken; uluslararası siyasal sistem içerisindeki pozisyonları, dünya kamuoyundaki algıları ve uluslararası hukukta nasıl algılandıkları/konumlandıkları ise dışsal faktörleri oluşturmaktadır. Devletler için içsel bir faktör olarak tanımlanan kurumlardan birisi olan hariciye bakanlıkları; hükûmetlerin ulusal güvenlik ve dış politik tutumlarını yöneten, yönlendiren ve geliştirdikleri özgün diplomasiyle devletler arası ilişkileri dizayn eden güzide müesseselerdir. Tezimizi üzerine bina ettiğimiz Türkiye ve Rusya özelinde ele alındığında, Dışişleri Bakanlıklarının 19. yüzyılın başından itibaren modern ve batılı ilkelere bağlı olarak şekillendirildikleri ve emperyal birikimlerini pratiğe yansıtma konusunda mahir oldukları görülecektir (Arı T. , 2013, s. 45-87).

Her ne kadar iç siyasal dinamikler dış politika yapımında etkin rol icra etseler de iç politikanın koyduğu etkilerin uluslararası düzeyde oluşturduğu tesirin giderek azaldığı gözlemlenmektedir. Zira, devreye giren uluslararası yapı ve süreçler alınacak dış politika kararının şekillenişinde iç politikanın kendine özgü hassasiyetlerini belirsizleştirmektedir (Mor, 2016, s. 27). Bu durum kendisini aynı tehdide maruz kalan ülkelerin farklı politikalar ve refleksler geliştirmesi bağlamında daha somut bir biçimde göstermektedir. Devletlerin aynı tehditlere karşı farklı refleksler göstermesinin ve politikalar belirlemesinin arka planında ise söz konusu devletlerin potansiyel gücü/kapasitesi ve tehdit algılamaları yatmaktadır. Keza devletler güç dağılımındaki konumlarına göre davranır ve sistemde yükselen tehditlere karşı politika geliştirme gayreti içerisine girerler (Dursun S. , 2017, s. 25-26). Diğer yandan devletlerin var olan tehditlerle daha önce karşılaşıp karşılaşmadıklarına bağlı olarak oluşan tehditleri algılama biçimi de göstereceği refleksleri belirlemede önemli bir etkendir. Çünkü devletlerin tehdit algılamaları, dış politikada benimseyecekleri güvenlik yönelimlerinin temel parametresi durumundadır (Küçükşahin & Akkan, 2007, s. 41-43). Özetle devletlerin dış politikada izledikleri güvenlik yönelimleri, var olan tehdit algılamalarıyla ve var olan tehditlere güçleri nispetinde karşı

koyabilmeleriyle şekillenmekte ve farklılaşmaktadır. Bu sebeple her devletin tehdidi algılayış biçimi ve şiddeti benzer değildir. Nitekim Wolfers bunu kazanılmış ve kazanılmamış değerlere gelebilecek tehditler şeklinde kategorize ederek anlatmış, tehdit kaynağına yakın ve aynı tehdidi daha önce yaşamış devletlerin halihazır tehdidi kazanılmış değerlerine yönelik olarak algıladıklarından dolayı daha şiddetli bir biçimde hissettiklerini belirtmiştir (Wolfers, 1952, s. 481-502).

Güvenlik kavramının bir dış politika metnine ilk defa girişi ve böylelikle bu iki kavramın birlikteliğinin ilk somut yansıması, ABD'nin Ulusal Güvenlik Konseyi zabıtlarında yer almasıyla söz konusu olmuştur (Heurlin & Kristensen, 2009, s. 174). Bu metin ve toplantı, uluslararası bir nitelik taşımaktadır ve Konsey'de alınan kararlar diğer devletler tarafından da kabul görmüştür. Ayrıca bu toplantıda – tarihte ilk defa – 'uluslararası' kavramı devletlerden müteşekkil bir manzume olarak değil, devletlerin içerisinde yer alan STK, bireyler ve kolektifleri de içine alan bir bütünlük olarak yeni ve liberal bir açılım ve içerikle tanımlamıştır. Nitekim bu tanımlama realist teorinin uluslararası ilişkileri, devletlerarası etkileşimden ibaret gören bakış açısından uzaklaşmakta ve dış politika alanını sivil siyasete ve sıradan vatandaşa indirgemektedir. Bu yaklaşım dış politika alanını, daha önce ancak seçkinlere tahsis edilmiş bir yüksek politika statüsünden çıkararak iç siyasal dinamiklerle dış politika ve dış politikayla 'uluslararası ilişkiler' ve 'uluslararası politikayı' aynı potada eritmektedir. Bu kavramların bir arada ve birbirinin yerine kullanılarak kavram kargaşasına neden olması da bu yaklaşımın kendine özgü niteliğinden kaynaklanmaktadır (Arı T. , 2008, s. 62).

Her ne kadar dış politika alanı, önemli ölçüde iç siyasal dinamiklerin seyrine bırakılmış olsa da devletler uluslararası ilişkiler düzeyinde güvenlik politikalarından vazgeçmemişlerdir. Devletlerin izlemiş olduğu güvenlik politikaları toprak bütünlüğü ve bağımsızlıklarını koruma temelinde şekillenmiştir. Zira güvenlik anlayışında görülen iç dinamikler kendi içerisinde değişime uğrasa da uluslararası alanda belirli bir düzlemde seyrine devam etmiştir. Çünkü devletler için egemenlik, güvenliğin temel parametresi olarak kabul görmüştür. Nitekim güvenlik politikaları konjonktürel değişimlerden ne ölçüde etkilenirse etkilensin, devletler bu politikaların belirlenmesinde kadim zamanlardan beri ellerinde tuttukları tekeli başkalarıyla paylaşmak istemeyeceklerdir. Ancak şunu da ifade etmek gerekir ki günümüz

dünyasında devletler için hayati öneme sahip egemenlik mefhumunun korunması ve güçlendirilmesi pek çok parametrenin dikkate alınmasını gerektirmektedir. Devletler güvenliklerini dolayısıyla egemenliklerini sadece askeri tedbirlerle değil aynı zamanda siyaset, ekonomi ve hukuk gibi alalarda atacakları adımlarla ve sergileyecekleri performansla sağlayabileceklerdir (Jumaev, 2017, s. 40-46).

Özetle, devletler açısından izlenen dış politika yapımı doğrudan doğruya güvenlik endişeleriyle ve güvenlik algılamalarıyla alakalıdır. Devletlerin mevcut güvenlik endişeleri ya da tehdidi nasıl tanımladıkları doğrudan doğruya dış politikaya etki eden hususlardır. Bu noktada devletlerin dış politika ve güvenlik arasında kurduğu korelasyon şüphesiz kendi iç dinamiklerine bağlı olarak şekillenmektedir. Çalışmada üzerine yoğunlaştığımız Türkiye'nin ve Rusya'nın güvenlik algılamalarına bağlı olarak oluşturdukları dış politikalar kendi içerisinde yaşadıkları sosyo-politik değişimlere göre pek çok defa değişime uğrasa da tarihsel düzlemde değerlendirildiğinde istikametini koruduğu yönündedir.

Sonuç olarak devletlerin dış politikadaki tutum ve davranışları ancak iç politikada sağlayabilecekleri istikrarlı politikalarla mümkün olabilecektir. Geleneksel yaklaşımın esas aldığı devlet eksenli ve asker temelli tedbirler değişen dünyayla birlikte birey odaklı bir hal almıştır. Birey odaklı izlenen politikaların başarıya ulaşması ise devletlerin iç poltitikada hukuk, siyaset ve ekonomi gibi alanlarda atacağı adımlarla ve bu mefhumlara verecekleri önem nispetinde gelişim gösterecektir. Bu sebepten ötürü sadece dış politika ve güvenlik ilişkisini irdelerken değil aynı zamanda ulusal güvenlik ve uluslararası güvenlik meselelerini de ele alırken önceleyeceğimiz yaklaşım, özellikle Soğuk Savaş sonrasında etkinliğini hissettiren, konstrüktivist teori olacaktır.

1.2. ALGI VE İNŞA EKSENİNDE GÜVENLİK YAKLAŞIMLARI

Güvenlik kavramıyla ilgili geçmişten günümüze bir analiz yaptığımızda, kavramın ilk defa kullanılmaya başlandığı konjonktüre bağlı olarak şekillenen geleneksel güvenlik anlayışının temellerini oluşturan şartların değişmesine bağlı olarak zamanla yerini yeni

güvenlik anlayışına bıraktığını görmekteyiz. Klasik dönemin güvenlik algısını oluşturan geleneksel güvenlik anlayışını[27] şekillendiren üç temel görüş söz konusudur.

Bunlardan ilki köklü bir geçmişe sahip olan realistlerin güvenliğe bakışıdır. Realistler, devletin güvenliğini temel alırken bunun askeri güçle sağlanabileceğini vurgulamışlardır. Realist güvenlik anlayışında ve analizlerinde askeri-stratejik konular ön plana çıkmaktadır. Bu konulara dair politikalar önemli bir yer teşkil eder. Realist düşünürler askeri güç ve kapasiteye verdikleri önemin tezahürü olarak devletlerin uluslararası alanda karşılaştıkları sorunları ve uluslararası ilişkiler gündemini hiyerarşik bir sıralamayla irdelemektedirler. Realistler için birincil ve ikincil politika söz konusudur. Birincil politika (high politics) devletin bekasını sağlayacak olan ulusal güvenlik ve askeri-stratejik konulardır. İkincil politika (low politics) ise ekonomik, sosyal ve kültürel meseleleri barındırmaktadır (Sandıklı & Emeklier, 2011, s. 23). Esasında realist görüş şiddete karşı şiddet esasına dayanmaktadır. Bu şiddetin ortaya çıkmasının nedeni devletlerin egemenlik haklarını kullanırken kendilerini tehdit altında hissetmeleridir. Dolayısıyla devlete yönelik bir tehdit algısı güç kullanma tekelini elinde tutan devlet açısından kaçınılmaz bir mukabele olarak görülmektedir (Karabulut & Değer, 2015, s. 77). Burada şiddete karşı başvurulan parametre; askeri güçten daha fazlasını ifade eden ekonomik, siyasi, psikolojik ve askeri boyutları olan kuşatıcı bir güç unsurudur. Buna ilaveten realistler açısından devletler, değişen konjonktüre göre farklı oranlarda güç kullanan üniter aktörlerdir (Roskin & Berry, 2015, s. 48-52).

Klasik güvenlik anlayışını şekillendiren ikincisi yaklaşım ise neorealistlerin güvenliğe bakış açısıdır. Özgün bir güvenlik kuramı ortaya koyan neorealistler, teorinin temeline güvenliğin yeniden tanımlanmasını koymuşlardır. Nitekim neorealist teorinin disiplinde ortaya çıktığı 1970'li yılları 'Güvenlik Çalışmalarının Rönesansı' olarak nitelendiren Stephen M. Walt, bu isimle yayınladığı makaleyle neorealizmin güvenlik alanındaki merkezi konumunu göstermiştir (Sandıklı & Emeklier, 2011, s. 23). Aynı

[27] Soğuk Savaş süresince ana akım halini alan geleneksel güvenlik yaklaşımları, güvenliği devletin bekasını (survival of the state) merkeze alan bir şekilde kavramsallaştırarak güvenliğin tek öznesi olarak devleti temel almıştır. Bu bağlamda devletler güvenlik politikalarını şekillendirirken ulusal egemenliklerini ve toprak bütünlüklerini korumaya yönelik politikalar belirlemiştir. Belirlenen bu politikalar güvenliğin askeri kapasiteyle doğru orantılı olacağı düşüncesinin gelişmesini de beraberinde getirmiştir (Balaban, 2020, s. 1).

zamanda neorealistler, güvenliğin değişmez unsurları olan askeri stratejik parametrelerin yanı sıra ekonomiyi de bu konuyla ilişkilendirerek ekonomi politiği güvenlik teorisinin merkezine yerleştirmişlerdir. Her ne kadar ekonomi politiği merkeze alan güvenlik teorisi realistler tarafından eleştiriye tabi tutulsa da neorealistler Vietnam Savaşı örneğinden hareketle askeri gücün tek başına güvenliği sağlamada başat aktör olamayacağını iddia etmişlerdir. (Aydın M. , 2004, s. 47). Ne var ki realistleri ekonomiyi siyasal çözümlemede hak ettiği yere koymamakla eleştiren neorealistler, özellikle Soğuk Savaş dönemini analiz eden farklı mecralar tarafından sistemsel dönüşümleri doğru okuyamamak ve yeni uluslararası sisteme uygun ulusal güvenlik politika modelleri geliştirememekle de eleştiriye tabi tutulmuşlardır (Lantis, 2002, s. 89).

Geleneksel güvenlik anlayışını şekillendiren üçüncü ve son görüş ise, idealistlerin güvenlik yaklaşımıdır. Politikaya özellikle normatif ve ontolojik[28] boyutundan bakmayı özgün bir karakter haline dönüştüren idealizm, uluslararası ilişkiler disiplininde en köklü ve temel yaklaşımlardan birisidir. Nitekim idealizmin ilk düşünürleri olarak kabul edilen Platon ve Aristo, politikayı 'faziletli bir yaşam ve bu yaşamı mümkün kılan toplumsal düzeni sağlayacak araç' olarak görmüşlerdir. Antik Yunan'ın felsefi akımlarından temellerini devşiren idealizm, asıl karakterini aydınlanma düşüncesi ve akabinde ortaya çıkan liberalist ideolojiye borçludur. Aydınlanma ve liberalizmi akılcılık ve ilerleme gibi iki önemli prensibinden hareket eden idealist bakış açısı dünya genelinde tüm anlaşmazlıkların ve çatışmaların barışçıl yöntemlerle çözülebileceğini düşünmekte, buna bağlı olarak barış düzeninin inşa edilebileceğini savunmaktadır[29] (Karabulut B. , 2014, s. 58-67). Çatışmaların ancak barışçıl yöntemlerle çözülebileceği ve bir şekilde mutlak barışın inşa edilebileceği

[28] 2000'li yılların başından itibaren ontolojik güvenlik yaklaşımının gelişmesi güvenlik çalışmalarında önemli bir kırılma noktası olmuştur. Ontolojik güvenlik yaklaşımının gelişmesi ve buna bağlı olarak yapılan çalışmaların ortak noktası, devletlerin uluslararası politikada karar alırken yalnızca fiziksel güvenlik odaklı hareket etmediklerini, buna ek olarak kimliksel güvenliklerini de sağlamaya çalıştıkları gerçeğini ortaya koymuştur. Netice itibariyle ontolojik güvenlik yaklaşımında, devletlerin kimliksel güvenlikleri dış politika davranışlarını etkilemekte ve kimliksel güvenlik, devlet politikasını anlamada bir değişken olarak belirmektedir (Balaban, 2020, s. 1).

[29] Uluslararası ilişkiler bağlamında özellikle I. Dünya Savaşı sonrasında ön plana çıkan bu kavram II. Dünya Savaşı'nın çıkmasına mani olamamıştır. Bu konuyu 'bütünleşme' kavramı üzerinden ele alan çalışma için bkz. (Dedeoğlu, 2015, s. 111).

düşüncesi her ne kadar II. Dünya Savaşı'yla birlikte etkisini yitirse de Soğuk Savaş döneminin ardından uluslararası ilişkilerde tekrar önem kazanmaya başlamıştır. Ne var ki Soğuk Savaş'ın bitmesiyle ortaya çıkan barış umudu ve idealist değerler 11 Eylül saldırılarıyla ve onu takip eden diğer uluslararası terörizm faaliyetleriyle birlikte gerileme göstermiştir (Ergüven, 2016, s. 780). Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse iki savaş arası dönemde yeni bir savaşın çıkmasını imkânsız gören idealist görüş, II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle beraber geçerliliğini ve itibarını yitirmiştir. Zira II. Dünya Savaşı'yla beraber ortaya çıkan realist teori ve realist teorinin temel kavramları olan güç maksimizasyonu, güç mücadelesi ve güç dengesi gibi unsurlar, uluslararası ilişkileri belirleyen temel aktörler haline dönüşmüştür. Özetle söylemek gerekirse, gücü merkezine alan realizmle barışı mutlak gören idealizm geleneksel düşünceyi şekillendiren iki temel akım olarak tarihteki yerini almıştır. Her iki yaklaşım da temel hareket noktası olarak insan tabiatı ve uluslararası sistemin doğasını görmüştür. Ne var ki idealistleri realistlerden ayıran en önemli varsayım, doğası iyi olan insanın çatışma ve gerilime sebep olmayacağı iddiasıdır. Zira idealistler için savaşa ve çatışmaya sebep olan şey, siyasi ve sosyal mekanizmaların kötülüğüdür. İdealistlere göre savaşların ve çatışmaların önlenmesi ancak uluslararası toplumda barışı tesis edebilecek ve demokrasiyi işlevsel hale getirebilecek kurumların inşa edilmesiyle mümkün olacaktır. Bu yaklaşıma göre dış politika uluslararası ortamın kurulması ve sürdürülmesine ilişkin faaliyetlerle tanzim edilecektir. Ne var ki bu dış politika tanımı ve idealist değerler üzerinden uluslararası ortamın inşası; muhalif görüşlerin eleştirilerine maruz kalmış, bu bakış açısı uluslararası ilişkilerin gerçekliklerinden uzak olmakla itham edilmiştir. Zira uluslararası ilişkilerin salt ahlaki ilkelerle açıklanmaya çalışılması naif bir tutumdan öte gitmemektedir (Tayfur, 1994, s. 118-119).

Farklı boyutlarıyla ve karşılaştırmalı olarak ele aldığımız ve klasik güvenlik yaklaşımını oluşturan bu üç görüş tek bir ortak noktada birleşmektedir: Güvenliği sadece devlet odaklı incelemek. Ne var ki Soğuk Savaş sonrası dönem, devletin önemli ölçüde merkezi niteliğini yitirdiği, devletin içindeki sivil toplum örgütlerinin, baskı gruplarının ve uluslararası şirketlerin gittikçe ivme kazandığı bir dönem olmuştur. Buna ilaveten demokrasinin gelişmesi, bireyselleşmenin artması ve kentleşmenin kimlik dönüşümünde etkin rol oynamasıyla beraber siyasetin devlet odaklı olmaktan

çıkması söz konusu olmuştur. Buna bir de insanın, malların ve hizmetlerin küre çapında dolaşımını mümkün kılan küreselleşme de eklemlenince yeni bir güvenlik anlayışının geliştirilmesi zaruret haline dönüşmüştür. Bu sosyolojik dinamikler ve toplumsal dönüşümlerin tetiklediği yeni güvenlik anlayışları özellikle SSCB'nin dağıldığı ve Soğuk Savaş döneminin sona erdiği 90'lı yıllara tekabül etmektedir. Tam da bu dönemde Barry Buzan'ın öncülüğünde "Kopenhag Okulu" çerçevesinde ortaya çıkan 'Güvenlikleştirme Teorisi', yine literatürde Frankfurt Okulu olarak bilinen ve Adorno, Horkheimer, Habermas gibi önemli isimlerin öncülük ettiği "Eleştirel Teori" kapsamında inşa edilen eleştirel güvenlik anlayışı ve temeli 80'li yıllara dayanan 'Sosyal Konstrüktivist' güvenlik anlayışı gibi pek çok güvenlik anlayışını ortaya çıkarmıştır (Haser, 2018, s. 41-55).

Yeni bir güvenlik anlayışı olarak ortaya çıkan ve ilk olarak 1995 yılında Ole Wæver tarafından ortaya atılan "güvenlikleştirme" kavramı, daha sonraki dönemlerde Kopenhag Okulu[30] yazarları tarafından bir teori haline getirilmiştir. Bu teori pek çok çalışmaya temel teşkil etmesi açısından önemlidir. Bölüm içerisinde kapsamlı bir şekilde ele alınan konstrüktivist (inşacı) bir temele sahip olduğu da görülmektedir (Baysal & Lüleci, 2015, s. 63). Güvenlikleştirme teorisinin temeli kendisine değer atfedilen bir özneye yönelecek muhtemel bir tehdidi önceden şekillendirme ve bu şekillendirmeye bağlı olarak alınması gereken tedbirlere ve uygulanması gereken politikalara dayanmaktadır. Güvenlikleştirme politikalarının başarılı olabilmesi için sürdürülebilir olması ve kendi içerisinde tutarlılık sergilemesi yeter şarttır. Sürdürülebilir olmayan ve gelecek perspektifi taşımayan güvenlikleştirme girişimlerinin başarısızlıkla sonuçlanabileceği baştan iddia edilebilir. Örnek olarak 1947 sonrasında Batı'nın kurguladığı Sovyet tehdidi ve bu tehdide bağlı olarak atılan güvenlikleştirme adımları başarılı olarak görülürken, Amerika'nın Irak'a yönelik kurgulamaya çalıştığı tehdit algısı tutarlılıktan, sürdürülebilirlikten ve inandırıcılıktan uzak olduğu için başarısız görülebilir. Bu mantığın bir uzantısı olarak Amerika'nın

[30] Kopenhag'da bulunan 'Barış ve Çatışma Araştırma Merkezi'nde (Centre for Peace and Conflict Research) çalışan Buzan ve Wæver başta olmak üzere Jaap de Wilde, Pierre Lemaitre, Morten Kelstrup ve Elzbieta Tromer gibi bilim insanlarının oluşturduğu ve güvenlik üzerine çalışmalar yapan bir gruptur. Bu Okul özellikle uluslararası güvenlik çalışmalarına güvenlikleştirme/güvenlik dışılaştırma, sektörel güvenlik yaklaşımı ve bölgesel güvenlik kompleksi teorisi olarak üç temel konuda katkı sağlamıştır (Baysal & Lüleci, 2015, s. 70).

Vietnam'da yaşadığı hezimetin ve bu savaşa dair Amerikan kamuoyunda gerekli desteğin alınamamasının temel nedeni de bu ihtilafa dair uygulanan güvenlikleştirme politikasının sağlam, sürekli ve inandırıcı tehdit algılarıyla desteklenmemesidir. Burada önemli olan tehdit algısının gerçek hayatta bir karşılığının olup olmadığını veya bu tehdit gerçek olsa bile kamuoyu tarafından bunun ne denli algılandığının analizi önem taşımaktadır. Buna ilaveten bugün tehdit olarak kabul edilen bir unsurun daha sonra tehdit olmaktan çıkması da mümkündür (Buzan, 2008, s. 108). Kısaca güvenlikleştirme pratiği, var olan bir meselenin politika yapıcılar tarafından güvenlik gündemine eklemlenmesi ve bu eklemlenme neticesinde tehdit algısının şiddetine bağlı olarak uygulanacak olağan dışı siyasi işleyişlerin meşrulaştırılması durumudur. Nitekim beka meselesini birincil öncelik olarak gören ve ulusal güvenliği temin etmeyi en temel vazife sayan devletin bu kabili tehditlerle yüzleşmesi durumunda kendi rutin işleyişini bozan politikalar geliştirmesi kaçınılmaz hale gelir. Bununla birlikte doğrudan güvenlikle ilişkilendirilen bir mesele acil ve olağanüstü yöntemlerle çözümlenmek durumunda olduğu için bu tehdidi ortadan kaldırmaya yönelik normalde kabul görmeyecek politikalar zamanla meşru bir nitelik kazanabilir (Hisarlıoğlu, 2019, s. 1).

Bir diğer yeni güvenlik anlayışı ise, dönemin toplumsal ve bilimsel paradigmalarını birçok bakımdan benimsemeyen eleştirel teorisyenlerin içerisinde bulunduğu Frankfurt Okulu[31] olmuştur. Söz konusu eleştiriler ve özgün anlamda Frankfurt Okulu, devletin bekası uğruna bireyin özgürlüğünün ve toplumsal dönüşümün akamete uğratılmasının yaratacağı sorunlar üzerine kurgulanmıştır (Bekalp, 2019, s. 16). Özellikle Soğuk Savaş'ın sonlarına gelindiğinde güvenlik çalışmaları sadece sonuçlar üzerinden değil, 'Eleştirel Güvenlik Çalışmaları' nı (Critical Security Studies) ortaya çıkaran nedenler üzerinden de sorgulanmaya başlanmıştır. Bu çalışmalar,

[31] Frankfurt Okulu, 1923 yılında Almanya'da kurulan Toplumsal Araştırmalar Enstitüsü'nde farklı disiplinlerden bir araya gelen akademisyenlerin pozitivizme, aydınlanmaya ve modern topluma yönelik eleştirilerini neşrettikleri bir düşünce okuludur. Bu okulun önde gelen düşünürleri 20. yüzyıla damgasını vuran filozoflar olarak Theoder W. Adorno, Herbert Marcuse, Karl August Wittfogel, Otto Kirchheimer, Franz Neuman, Friedrich Pollock ve Henryk Grossman gibi isimler olmuştur (Birdişli, 2014, s. 231). Her ne kadar okulun önde gelenleri bu isimler olsa da ilerleyen yıllarda Ken Booth ismi eleştirel güvenlik çalışmalarıyla ön plana çıkacaktır. Eleştirel güvenlik çalışmalarının yapılması eleştirel teorinin güvenlik alanını incelemesi ve bu alanı benimseyerek kullanması 1990'ların başında olmuştur (Kolasi, 2014, s. 122).

aydınlanmanın en temel kavramlarından birisi olan özgürleşme[32] (emancipation) kavramı etrafında şekillenmiştir. Bununla birlikte bireyin özgür gelişimini kısıtlayan eşitsiz ve hiyerarşik yapılanmaları eleştiren bu düşünce, eleştirel güvenlik çalışmalarında önemli bir yer edinmiştir. Ancak eleştirel güvenlik yaklaşımlarını güvenliğe dair diğer görüşlerden ayıran alametifarika, tehdidi tanımlama biçimidir. Bu tanımlamaya göre hiçbir olgu varoluşsal olarak bir tehdit oluşturmazken ancak sosyal ve siyasal kontrolün kaybedilmesi bu olguyu bir tehdit haline dönüştürebilir. Tanımdan kaynaklanan farklılığın yanı sıra bu güvenlik yaklaşımı bireyi sosyal çözümlemenin merkezine alarak insan potansiyelini vurgulamış ve devlete yönelik tehdit ve riskleri birincil öncelik olarak görmemiştir (Birdişli, 2014, s. 232-237).

Geleneksel güvenlik anlayışından yeni olanı farklı kılan husus, devlet odaklı güvenlik çözümlemesine ve güvenliğin sadece askeri güce indirgenmesine karşı geliştirilen güçlü ve tutarlı itirazdır. Nitekim küreselleşme ve küreselleşmenin ideolojisi olan neoliberalizmin devletin egemenlik alanını tartışmaya açtığı, demokrasi ve çoğulculuğun birey odaklı sosyo-politik çözümlemeleri esas aldığı ve iç politikayla dış politika alanlarının sınırlarının müphemleştiği yeni dünyada geleneksel güvenlik anlayışı ihtiyaçlara cevap vermekten oldukça uzak kalmaktadır. Zira bu yeni yaklaşımın mantıksal bir uzantısı olarak hem güvenlik kavramının boyutları genişlemiş hem de güvenlik sağlayıcı aktörlere sivil toplum, hükûmet dışı örgütler ve çokuluslu şirketler de dâhil olmaya başlamıştır (Haser, 2018, s. 52-56). Hâlbuki geleneksel güvenlik anlayışının hâkim olduğu Soğuk Savaş dönemi boyunca, devletin bekası ve sınırlarını muhafazası önceliğinden hareketle tehditler hep dışarıda aranmış ve dış tehdide karşı devletin savunma mekanizmalarını devreye sokması, güvenliği sağlamanın yegâne yolu olarak değerlendirilmiştir. Özetle geleneksel yaklaşımlara alternatif olarak ortaya çıkan ve 'yeni güvenlik yaklaşımları' olarak adlandırılan bu

[32] Eleştirel teorinin temelini oluşturan, İngilizce ve Fransızca kaynaklarda "emancipation/ émancipation" olarak kullanılan bu kavramın 'özgürleşme' çevirisi kullanılmıştır. Özgürleşme olarak kullanılan kavramın kökeni Hristiyanlık ve Museviliğe dayanmakta olup bir yandan bireyin kurtuluşunu ve dahi azat oluşunu ifade ederken diğer yandan bireyin kendi kendisinin bilincine varmasıyla zincirlerden kurtulması anlamına gelmektedir (Cazala, 2014, s. 49-50). Konuya dair ayrıntılı bilgi için Cazala'ya ait "Eleştirel Kuramda Özgürleşme ve Aydınlanma Düşüncesi" isimli ilgili çalışmaya bkz.

anlayış, güvenliğin kapsamına askeri konuların dışındaki sorunları da dahil etmiştir (Bingöl, 2016, s. 17).

Dış tehditlere yönelik geliştirilen devlet merkezli güvenlik politikaları değişen uluslararası sisteme bağlı olarak geçerliliğini yitirmiştir. Daha önce belirtildiği üzere devlet içi aktörlerin ön plana çıkması ve uluslararası ilişkiler disiplini bağlamında, değişen koşullara bağlı olarak uluslararası örgütlerin sisteme dahil olması güvenlik meselesine yaklaşımda köklü değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Daha önce saydığımız aktörlerin varlığının bekası güvenliğin kapsamı içine girerek aynı zamanda bu aktörlerin birer özne haline dönüşmesine neden olmuştur. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası sistemin değişmesiyle birlikte uluslararası örgütlerin ortaya çıkışına bağlı olarak demokrasi ve bireysel özgürlük gibi kavramların ön plana çıkartılması farklı aktörlerin güvenlik politikalarına dahil olduğunun önemli bir göstergesidir. Bu bağlamda güvenlik kavramını uluslararası düzeyde yeniden tanımlayan yeni güvenlik anlayışı, geleneksel güvenlik anlayışından farklı olarak SSCB'nin dağılması ve bununla birlikte Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle birlikte yeni yüzyılda barışın ve iş birliğinin ön plana çıkması gerektiği görüşü etrafında şekillenmiştir. Hülasa yeni güvenlik yaklaşımı, geleneksel güvenlik anlayışındaki temel prensip ve endişeleri tamamen reddetmeden fakat devletin güvenliğini merkeze almaksızın uluslararası düzeyde yeniden tanımlanan güvenlik anlayışının ortaya konması fikridir (İçin, 2017, s. 100-116). Ancak bu aşamada ifade etmek gerekir ki devletin yerine güvenliği tesis etmede kendilerine oldukça geniş yetkiler verilen uluslararası örgütlerin beklenen performansı icra etmede çok da başarılı oldukları söylenemez.[33]

Tüm bu kaygılar ve değerlendirmeler çerçevesinde Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte oluşan yeni konjonktür, uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde tartışmaların çeşitlenmesine yol açmıştır (Sönmezoğlu, 2017, s. 357). Bu çeşitlenmeyle birlikte derinleşen tartışmalar 1980'li yıllarla birlikte konstrüktivist[34] yaklaşımı güçlü bir hale

[33] Eğer bahsi geçen uluslararası örgütler beklenen performansı gösterebilseydi Afganistan, Irak, Suriye ve Yemen başta olmak üzere dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşanan ve devam eden kargaşa/kaos bugün yaşanmıyor olurdu.

[34] İngilizcesi "Constructivism" olan kavram, Türkçe' ye çevrilmiş çalışmalarda "konstrüktivizm, konstrüktivist yaklaşım, inşacılık, inşaacılık" olarak farklı şekilde

getirmiştir. Bu yaklaşım uluslararası ilişkiler disiplininde ilk olarak Nicholas Onuf tarafından "World of Our Making" adlı eserinde kullanılmıştır. Ancak uluslararası ilişkiler teorileri üzerindeki tesiri ve popülaritesi Alexander Wendt'in eserleriyle birlikte artmıştır. Esasen konstrüktivizm, sadece uluslararası ilişkilere özgü ve tamamen yeni bir kavram değildir. Zira temel yaklaşımları ve kavramsal boyutuyla sosyal teoriye ve sosyoloji bilimine dayanmaktadır (Rumelili, 2014, s. 151-173). Zira konstrüktivistlere göre, kültür ve kimlik gibi soyut unsurlar güvenlik ve dış politika analizleri üzerinde değiştirici etkilere sahiptir. Konstrüktivizmin vurguladığı 'etkileşim' ve 'sosyal inşa', geleneksel teorilerin güvenliğe ve dış politikaya yüklediği anlamların yeniden gözden geçirilmesini sağlamış; kimlik ve kültür gibi soyut unsurların güvenlik ve dış politikada dönüştürücü etkiye sahip olabileceğinin altını çizmiştir (Ertem H. S., 2012, s. 177-180). Bu bağlamda uluslararası ilişkilerde önem kazanmaya başlayan konstrüktivizm, neorealizm ve neoliberalizm gibi materyal odaklı yaklaşımların aksine; kimlik, düşünce ve normların uluslararası politikanın oluşumundaki yerini inceler. Konstrüktivist teorisyenlerin toplumsal yapıya daha fazla odaklandıkları görülmektedir (Arı & Kıran, 2011, s. 49). Keza, konstrüktivistlere göre sosyolojik olarak kimlikler konjonktüre göre değişir ve dönüşürler. Nitekim meydana gelen ulusal ve uluslararası süreçlere bağlı olarak devletin yeni bir kimlik tanımlaması yapması gerektiği fikrinde birleşen konstrüktivistler; dost, düşman ve tehdit algılarının bu tanıma bağlı olarak belirlenebileceğini iddia ederler (Rumelili, 2014, s. 151-173). Bu iddianın dayanağı ise, soyut bir kavram olarak nitelendirilen kimlik kavramının konstrüktivist teorinin temel analiz birimi olması ve kimlik oluşumunda 'benlik' ve 'öteki bilincin varlığı' üzerinden temellerini oluşturmuş olmasıdır (Çakmakci, 2014, s. 34).

Bu noktada ayrı düşünürler tarafından ortaya konulan kontrüktivist yaklaşımların farklılık arz ettiği görülmektedir ki bu farklılığa dikkat çeken Jeffery T. Checkel, bu yaklaşımları geleneksel (conventional), yorumlayıcı (interpretative) ve eleştirel (critical) olarak sınıflandırır (Checkel, 2004, s. 229). Onuf'a göre konstrüktivist yaklaşım ise; insanların toplumu, toplumun da insanları oluşturduğunu savunmaktadır. Bu durum süreklilik arz eden, dinamik ve iki yönlü bir yapıya sahiptir. Bu yapının

kullanılmaktadır. Bu kavram çalışmada "Konstrüktivizm" ve "Konstrüktivist Yaklaşım" olarak kullanılmıştır.

ortasında var olan ise sosyal kurallardır. Mevcut sosyal kurallar, insanların ve toplumların birbirlerini oluşturma sürecine katkı sunmaktadır (Onuf, 1998, s. 59).

Nitekim Wendt'e göre sosyal yapılar; paylaşılan bilgi, maddi kaynaklar ve uygulamalar olmak üzere üç unsuru barındırmaktadır. Bu unsurlardan ilki; sosyal yapıların, toplumun beklentilerinin ve kısmen kültürel birlikteliğin bir bütününü bünyesinde barındıran bir ortak olarak paylaşılan bilgidir. İkincisi, sosyal yapıların maddi kaynaklara sahip olduğu gerçeğidir. Ancak 'konstrüktüvist yaklaşım' maddi kaynakların çokluğundan ya da azlığından ziyade bu kaynakların içerdiği anlam üzerinde durmaktadır. Örneğin, müttefik olarak tanımlanan bir ülkenin sahip olduğu yüzlerce nükleer silah bir tehdit unsuru olmazken; düşman olarak tanımlanan bir ülkenin birkaç adet silahı o ülke için tehdit arz edebilir. Son olarak üçüncü unsur ise, sosyal yapıların paylaştığı bilgi ya da sahip oldukları maddi kaynaklardan daha ötesi anlamlar ihtiva eden çağrışım alanıdır. Tüm bu çağrışım ve algıların zihinde nasıl yorumlandığını belirleyen ve tüm ilişkileri şekillendirmede etkin bir rol üstlenen unsur ise, bizatihi uygulanan yeni pratiktir. Örneğin, iki kutup arasında paylaşılan bilgi yoğunluğu ve süreç içerisinde kullanılan maddi kaynakların devamlılık arz etmesine rağmen, Soğuk Savaşı nihayete erdiren saik, Sovyetler Birliği'ne yönelik algının değişmesidir. Zira bu devleti ikame eden yeni devlet, artık bir düşman olarak algılanmamaktadır. Sonuç olarak tehdit algısının değişmesinin nedeni, SSCB'nin komünist ideolojisini oluşturmakta olan yeni devletin reddetmesi ve kimlik tanımını değiştirmesidir (Wendt, 1995, s. 73-74).

Tüm bunlara ilaveten konstrüktivist teori, ancak geleneksel teorinin tartışmaya açtığı Soğuk Savaş dönemine dair değerlendirmelerde eksik ve müphem kalan unsurlar olduğunu düşünür. Soğuk Savaş'ın bitmesini Rusya'nın devlet kimliğini değiştirmesine ve böylelikle dış tehdit algısının dönüşmesine dayalı olarak iki kutup arasındaki çekişmenin sonlanmasına bağlayan konstrüktivist teorisyenler, geleneksel teorinin Rusya'nın neden çöktüğünü izah etmede yetersiz kaldığını iddia ederler. Zira SSCB geleneksel güvenlik anlayışından hareket ederek güvenliği sadece 'savaş halinde olamama' olarak tanımlamış ve güvenliğin teminini sadece askeri güce havale etmiştir. Geleneksel teorinin varsayımları üzerinden hareket eden SSCB'nin -eğer bu

teori isabetli önermeler ortaya koymuşsa- varlığını sürdürmesi beklenirdi.[35] Bu çelişkinin farkına varan konstrüktivistler, güvenliğin ancak güvensizliğe sebep olan olguların kaldırılmasıyla mümkün olabileceğini savundular (Birdişli & Başurgan, 2017, s. 59). Bu yaklaşımın bir uzantısı olarak SSCB'nin güvenliği dar ve militarist bir çerçeveye hapsederek bireyin güvenlik algısını mikro düzeyde analiz etmemesini de çöküş sebebi olarak gören konstrüktivist teorinin temsilcileri, devlet kimliği ve ulusal çıkar arasındaki ilişki, anarşi ve güç dengesi gibi kavramları analiz çerçevesine dahil ederek konuyu multidisipliner bir boyuta taşıma arayışı içine girdiler (Hopf, 1998, s. 172).

Sonuç itibariyle ifade etmek gerekir ki 20. yüzyılın ilk yarısında dünyanın görmüş olduğu savaşlar ve acılar geleneksel güvenlik yaklaşımı çerçevesinde –devlet odaklı- vuku bulmuştur. Zira dünya, devletlerin kendi güvenliklerini ancak ve ancak askeri unsurlarla sağlayabileceği görüşü etrafında toplanmış, bu anlayış ise yaşanan iki dünya savaşında milyonlarca insanın hayatını kaybetmesiyle sonuçlarını somut bir şekilde göstermiştir. Sonrasında ise bu tablodan ders alınmış olacak ki dünyadaki savaşların ve çatışmaların önüne geçmesi amacıyla uluslararası örgütlerin tesis edilmesi söz konusu olmuştur. Yaşanan sıcak savaşlar ve çatışmalar asgari düzeye indirilerek küresel bir barış tesis edilmek istenmiştir. Ne var ki bu gaye etrafında oluşturulmak istenen küresel barış, yaşanan iki dünya savaşına müteakip zuhur eden iki kutuplu dünyanın kıskacında kalmış ve devletlerin ulusal güvenliklerini sağlamak için güçlü olan devletler –SSCB ve ABD- etrafında öbeklenmesini zaruri kılmıştır. Bu bağlamda devlet odaklı anlayış tüm dünyada hâkimiyetini sürdürmeye devam etmiştir. Ancak 20. yüzyılın son çeyreğinde SSCB'nin dağılmasıyla birlikte iki kutuplu dünyanın sona ermesi birey odaklı gelişen güvenlik teorilerinin etkinlik kazanmasını beraberinde getirmiştir. Artık devletler güvenliklerini sadece devlet odaklı olarak değil birey

[35] Geleneksel yaklaşımların dünyada yaşanan gelişmeleri açıklamada yetersiz kalmasıyla birlikte güvenliğin farklı boyutlarla ele alınması gerektiğini savunan konstrüktivistlerin meseleye yaklaşımı Lantis'in "Strategic Culture and National Security Policy" isimli çalışmasında farklı örneklerle verilmiştir. Zira konstrüktivistler, ABD ve Çin arasında casus uçak meselesinden ötürü yaşanan soğukluk ve İsrail ile Filistin arasında yaşanan gerilim başta olmak üzere pek çok güvenlik sorununu ulusal kimlik ve kültür kavramları üzerinden açıklamaya çalışılmıştır. Buna ek olarak bahsi geçen çalışmada 'stratejik kültür' kavramı irdelenmiş, ulusal güvenlik konusunda geleneksel yaklaşımların sonuçsuz kalmasından kaynaklanan boşluğun konstrüktivistler tarafından doldurulmaya çalışıldığı ele alınmıştır (Lantis, 2002, s. 87).

temelinde gelişen sosyal dinamikleri güçlendirecek unsurlarla –ekonomik, sosyal, siyasi- kuvvetlendirme yoluna gitmişlerdir. Geleneksel güvenlik yaklaşımlarından farklı olarak birey güvenliği başta olmak üzere diğer hususlar ikincil politika olmaktan çıkmış, birincil politikaların (devletin bekası) sigortası durumuna evrilmiştir. Zira bu noktada yeni güvenlik yaklaşımları olarak nitelendirilen akımlar güç kazanmış, bu güvenlik anlayışları içerisinde de konstrüktivist teori nev-i şahsına münhasır bir yer edinmiştir. Bu çerçevede ulusal güvenlik ve uluslararası güvenlik devletlerin izledikleri iç ve dış politikalarla bir bütünlük arz etmeye başlamıştır. Keza devletlerin güvenlik algılamaları ve güvenliklerini bu algılamalar çerçevesinde inşa etmeleri sosyo-politik hususların ötelendiği bir atmosferde mümkün olmayacak ve başarı sağlanamayacaktır.

1.3. ULUSAL GÜVENLİK KAVRAMININ MAHİYETİ

Ulusal güvenlik kavramı, dünya üzerinde ulus devletlerin ortaya çıkmasından sonra gelişmiş bir kavramdır. Ulus devletler ise son üç yüz yıldır uluslararası sistemin kurucu unsuru ve önemli aktörleri durumundadır. Özellikle imparatorluklar çağının sona ermesiyle birlikte peş peşe yaşanan devrimler (Fransız Devrimi ve Sanayi Devrimi) dünyada yeni bir devlet örgütlenmesini getirmiştir. Böylelikle siyasal ve toplumsal hayatın oluşumu ve gelişimi milliyetçi ideoloji etrafında inşa edilen ulus devletler üzerinden şekillenerek devam etmiştir[36] (Aydın R. , 2018, s. 229). Dolayısıyla siyasal ve toplumsal hayatın önemli bir parametresi olan güvenlik meselesi ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte yeniden şekillenmiştir. Ancak şu da unutulmamalıdır ki ulus devletlerle birlikte yeniden şekillenen güvenlik meselesi, ulus devletlerden önce de devletlerin ya da toplulukların önemli bir gündem maddesi olarak önemini korumuştur. Zira ulus devletlerden önce varlık gösteren yapılar da tıpkı ulus devletler de olduğu gibi yine güvenlik endişesi yaşamış ve güvenliklerini tesis etmek için pek

[36] Tam da bu noktada ulus devletlerin oluşumuna ve yapısına dair bir analizde bulunmak isabetli olacaktır. Zira ulus, ulusçuluk ve ulus devlet gibi kavramların doğal olmadığı ve birtakım koşullar neticesinde suni olarak oluşturulduğu bir gerçeklik arz etmektedir. Tarihsel süreç içerisinde ulus ve ulus devletler Fransa ve İngiltere merkezli olarak ortaya çıkmıştır. 1789 Fransız Devrimi, hem ulus devleti hem de ulusal yurttaşlığın modern kurumunu ve ideolojisini icat etmiştir. Bu icat sırasında ulusçuluk mefhumu bir araç olarak kullanılarak insanların bir arada tutulması ve aidiyet hissinin oluşturulması hedeflenmiştir. Keza ulusçuluk var olmayan bir ulusun belirli süreçler içerisinde inşa edilmesini ifade etmektedir (Zabunoğlu, 2018, s. 535).

çok planlama yapmıştır. Yapılan bu planlamalar ise mevcut yapıların güvenlik algıları etrafında şekillenmiştir.[37] Ancak günümüz modern devletlerinin çıkış noktası olarak kabul edilen 1648 Westphalia Barışı (Şener, 2017, s. 39) ve sonrasına uzanan 1789 Devrimiyle ulus devletlerin artık tüm dünyada geçerli hale gelmesi; devletleri, kendileri dışındaki devletlere karşı koruma içgüdüsüyle ve güvenlik endişesiyle şekillenen birer yapı haline dönüştürmüştür.

Dolayısıyla askeri ve ulusal boyutun altının çizildiği Fransız İhtilali ile birlikte adalet-eşitlik gibi kavramlarla beraber güvenlik olgusu da siyasi bir boyut kazanmıştır. Bu sayede toplumsal güven ve istikrarın ulus devlet çatısı altında ancak askeri ölçütlerle şekillenebileceği görüşü dönem içerisinde hâkim görüş olarak ön plana çıkmıştır. Yakın bir döneme kadar da bu görüş tesirini korumuştur. İhtilal sonrasında ulusal bütünlüğün korunması ciddi bir problem olarak devletlerin birincil önceliği haline gelmiştir. Devletin politik amaçları arasında kabul edilen güvenliğin tesisi bir anlamda siyasileşmenin de temelini teşkil etmiştir. Bu bağlamda Westphalia ile başlayan ve Fransız İhtilali ile devam eden süreçte güvenliğin ulusallaşan, dışsallaşan ve siyasileşen modern bir olgu haline geldiği görülmektedir (Elmas, 2013, s. 7). Bu sebeple, ulus devletlerin ortaya çıkış serüveni ve akabinde yaşanan gelişmeler önem arz etmektedir.

Ulus devletin ortaya çıkması, milliyetçilik akımının gelişmesine yol açmıştır. Ulusal güvenlik kavramı, 1715 yılından itibaren İngiltere'de daha çok ulusal karakter, ulusal bilinç anlamında kullanmıştır. Kavram, milliyetçilik düşüncesi sonrasında da Fransa'da revaç bulmuş ve hızla Avrupa'ya yayılmıştır (Öymen, 2005, s. 33). Milliyetçiliğin yayılması hususunda katalizör işlevi gören Fransız İhtilali sonrasında; 1830'da Yunanistan'ın, 1861 yılında İtalya Krallığı'nın, 1871'de Alman İmparatorluğu'nun kurulması, milliyetçilik akımının tesiri doğrultusunda yaşanan gelişmeler olmuştur. 1878 Berlin Antlaşması dünyadaki tüm dengeleri değiştirmiş ve I. Dünya Savaşı'nın başladığı 1918 yılına kadar geçen zaman diliminde ulusal bağımsızlık hareketleri oldukça hız kazanmıştır. I. Dünya Savaşı sonrasında ise Osmanlı Devleti'nin ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla ulus devletlerin sayısı ciddi bir artış göstermiştir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'daki

[37] Bu konuya dair ayrıntılı bilgiler "Kavramsal ve Kuramsal Boyutuyla Güvenlik" başlıklı birinci bölümde verilmiştir, bkz.

sömürge imparatorlukların yıkılması ve sonrasında yaşanan devlet kurma girişimleri hat safhaya ulaşmış, bunun sonucunda ise dünya genelinde bağımsız devletlerin sayısı 165'e çıkmıştır. Daha sonraki dönemde Sovyetler Birliği'nin ve Yugoslavya'nın dağılmasıyla ulus devlet sayısı 1995 yılına gelindiğinde 193'e ulaşmıştır (Yılmaz S. , 2017a, s. 449-450).

II. Dünya Savaşı döneminde Amerika Birleşik Devletleri'nin kendisi dışındaki dünyayla ilişkisini açıklamak adına ortaya koyduğu 'ulusal güvenlik' kavramı yaşanmış olan iki dünya savaşı arasındaki ve sonrasındaki askerîleşmenin hâkim olduğu bir zihniyete evrilmesini meşrulaştırmak adına ABD tarafından kullanılmıştır (Yergin, 1977). Yalnız burada belirtmek gerekir ki 'güç' ve 'barış' kavramlarından bağımsız bir ulusal güvenlik tanımlaması yapmak kolay değildir (Buzan, 1983, s. 1). Bu tanımlama yapılırken de güç, barış ve güvenlik kavramının harmanlanarak ele alınması ve ayrıntılandırılması oldukça önemlidir (Buzan, 1984, s. 111). Fakat ulusal güvenlik kavramının ortaya çıkışı böyle olmamış, bu kavramlar etrafında şekillenmemiştir. ABD'nin kendisi dışındaki dünyayla ilişkisini açıklamak adına ortaya koyduğu bu kavram önemli bir algı oluşturmuş olacak ki ulusal güvenlik algısı, tarihsel olarak literatürde askeri açıdan güçlü olma temelinde şekillenmiştir. Bu bakış açısı aynı zamanda geleneksel güvenlik anlayışını ortaya koyan bir çerçeve çizmiş, güvenliğin sağlanmasının ön koşulsuz ulusal güvenlikten geçtiği görüşü hâkim olmuştur (Mabee, 2009, s. 16). Ne var ki ulusal güvenliği önceleyen geleneksel yaklaşıma itiraz olarak ortaya çıkan yeni güvenlik konsepti, ulusal güvenliğe daha kapsamlı bir mana yüklemiştir. Yeni güvenlik yaklaşımı, ulusal güvenliği geleneksel güvenlik anlayışının öngördüğü askeri güç temelinde ya da devletlerin kendi sınırları özelinde değil; daha geniş yelpazede komşuların da güvenliğine dikkat çekmiştir. Zira yeni güvenlik anlayışı geniş kapsamlıdır ve komşuların da güvenliğini kapsamayı öngörmektedir. Devletlerin artık güvenlik algılarını ve çıkarlarını sadece kendi sınırları üzerinden inşa edemeyecekleri; komşularının da güvenlik çıkarlarını gözeterek hareket etmelerinin yakın bölgelerin de ulus devletin güvenliğiyle ilişkilendirilmesi neticesinde artık bir mecburiyet haline dönüştüğü tespit edilmiştir. Ulusal güvenlik ve uluslararası güvenlik politikalarının yanı sıra ulusal ve uluslararası güvenlik endişelerinin de birbirleriyle örtüşüp örtüşmeyeceği önemli bir yer tutmuştur (Baylis, 2008, s. 73-74).

Ancak şunu da belirtmek gerekir ki kendi güvenliklerini sağlayamayan devletlerin yol açtığı güvensizlik durumu yeni bir tartışmayı da beraberinde getirmektedir. Devletler kendi güvenliğini artırırken başka devletlerin güvenliğini azaltmakta; bu durum ise güvenlik ikilemini (security dilemma) ortaya çıkarmaktadır[38] (Tanrısever, 2019, s. 117). Ayrıca devletler için kendi sınırlarını aşan bir ulusal güvenlik anlayışı, yaşanan uluslararası istikrarsızlıkların devletler tarafından tehdit olarak algılanmasıyla yeni bir boyut kazanmıştır. Bu aşama ise devletlerin güvenlik yönelimlerini saldırgan bir biçimde oluşturmalarına sebebiyet vermiştir (Yalçın H. B., 2017, s. 12).

Ulusal güvenliğin sadece saldırgan bir tutumla, askeri ölçütlerle elde edilebileceği yanılgısı tehlikenin boyutlarını fazlasıyla artırmıştır. Bu durum devletlerin ilk olarak askeri tehditlere odaklanmasına sebep olurken aynı zamanda askeri tehditlerden daha büyük tehlikelerin görülmesine engel olmuştur. Böylece ulusal güvenliğin tesisi dolaylı olarak daha fazla güçleşmekte ve küresel düzeyde güvensizlik ortamını artırmaktadır. Devletler vatandaşlarına güvenlikten daha önemli bir hizmet sağlayamayacağından ulusal güvenlik meselesini tüm boyutlarıyla kapsamlı bir şekilde ele almalıdır (Ullman, 1983, s. 129-130). Ulusal güvenlik meselesi tüm boyutlarıyla ele alınmaz ve sadece silahlanma ile sağlanacağı düşünülürse bu durum diğer devletler için tehdit oluşturacak bir nitelik kazanır (Waltz, 1979, s. 64). Ulusal güvenlik meselesi dinamik olarak ve tüm boyutlarıyla ele alınırken, güvenlik kültürünün durağan bir yapıya sahip olmadığı gözden kaçırılmamalıdır. Devletler için güvenlik algısı ve stratejileri kısa sürede değişimler gösterebilir, fakat güvenlik kültürünün değişimi yavaş bir seyir izlemektedir. Zaman içerisinde yaşanan tecrübeler ve deneyimler devletlerin güvenlik kültürünü şekillendirmede önemli bir yer tutar. Var olan uluslararası sistemdeki tehdit algılamaları, devletlerin tarihsel hafızalarıyla

[38] Realist yaklaşımın hâkim olduğu ve ideolojik rekabetin şekillendirdiği Soğuk Savaş döneminde, güvenlik arayışları neticesinde ortaya çıkan "security dilemma" kavramı, Soğuk Savaş sonrası dönemde de güvenlik ve güvensizlik kavramlarını açıklamada kullanılan bir araç olarak varlığını sürdürmüştür. Özellikle Soğuk Savaş döneminde baş gösteren silahlanma yarışı, güç ve ittifakların oluşturulmasının açıklanmasına yönelik girişimler aynı zamanda uluslararası aktörlerin karar alma süreçlerinde kendi eylemlerinin diğerleri üzerinde oluşturduğu tesirleri de dikkate almalarını gerektirmiştir. Daha sonra yaşanan uluslararası gelişmeler ve yaşanan siyasi değişiklikler uluslararası güvenliğe olan yaklaşımları önemli ölçüde dönüştürmüştür. Meydana gelen bu değişim doğal olarak 'güvenlik ikilemi' kavramına yaklaşımı da farklılaştırmıştır. Bu bağlamda 'güvenlik ikilemi', devlet merkezci anlayışın dışına çıkartılarak kimlik gibi kavramlar üzerinden beslense de kavramın kendisi ve temel varsayımları çok az sorgulanmıştır (Çelikpala, 2019, s. 4).

beraber yeniden kodlanır ve ulusal güvenlik kültürlerini geliştirir (Gray, 1999, s. 131-132).

Yirminci yüzyıla gelindiğinde uluslararası ilişkilerde 'ulusal güvelik' kavramını etkileyen, köklü değişikliklere sebep olan üç önemli savaş yaşanmıştır. Bu savaşlar devletlerin sınırlarında değişikliğe sebep olmuş, dünya siyaset sistemini ve uluslararası ilişkilerde dengeleri yeniden şekillendirmiştir (Aydın M. , 2004, s. 34-38). Bunlar sırasıyla; 28 Haziran 1914'te Avusturya Veliahdı Arşidük François Ferdinand'ın bir Sırp tarafından öldürülmesiyle başlayan, 11 Kasım 1918'de Almanya'nın ateşkesi kabul etmesi ile fiilen; başta 28 Haziran 1919'da imzalanan Versailles Antlaşması olmak üzere bir dizi antlaşmanın imzalanmasıyla da hukuken sona eren I. Dünya Savaşı'dır (Sönmezoğlu, 2017, s. 117-118). İkincisi ise, 1 Eylül 1939'da Almanya'nın Polonya'yı işgal etmesiyle başlayan ve 14 Ağustos 1945'te Japonya'nın koşulsuz teslim olmasıyla sona eren 'II. Dünya Savaşı'dır (Yıldız, 2019, s. 71-75). Üçüncüsü ve sonuncusu ise II. Dünya Savaşı'ndan sonra -1947'den 1991 yılına kadar- ABD ve Sovyetler Birliği'nin dünya üzerinde hâkimiyet kurmak adına askeri, siyasi ve ekonomik alanda verdikleri nüfuz mücadelesini kapsayan 'Soğuk Savaş Dönemi'dir (Özhazinedar, 2021, s. 151).

Yakın dönemde dünyanın görmüş olduğu yıkıcı iki dünya savaşı ve SSCB'nin önderliğindeki Doğu Blok'u ve ABD önderliğindeki Batı Blok'u arasındaki siyasi ve askeri gerginlik olarak gerçekleşen Soğuk Savaş, bu savaşların öncesinde neredeyse kutsal sayılan liberal görüş ve yaklaşımların tekrar gözden geçirilmesine sebep olmuştur (Aydın M. , 2004, s. 34). Esasında idealist yaklaşıma esin kaynağı olan barışa endeksli liberal yaklaşımın uluslararası ilişkilerdeki etkinliği I. Dünya Savaşı ile birlikte ortaya çıkan siyasal boşlukla birlikte itibarını yitirmiştir (Sandıklı & Kaya, 2013, s. 62). I. Dünya Savaşı'nı bitiren Versailles Antlaşması'yla tüm faturanın Almanya'ya çıkarılması, bu anlaşmayla birlikte Alman devleti ve toplumu üzerinde ağır travmaların ortaya çıkması II. Dünya Savaşı'nın en önemli gerekçesi olarak öne sürülmüştür[39] (Ertan & Özgün, 2016, s. 569). Dolayısıyla Almanya'nın bu denli

[39] Bahsi geçen çalışmada II. Dünya Savaşı'nın ortaya çıkmasındaki saikler iki farklı görüşle ortaya konmuştur. Metinde belirtilen düşünceye ek olarak ele alınan ikinci görüş ise, bu anlaşmayla Almanya'ya hak ettiği cezanın verilmemesi ve anlaşma metnine tam olarak riayet etmesinin sağlanamaması neticesinde II. Dünya Savaşı'nın ortaya çıktığıdır (Ertan & Özgün, 2016, s. 569).

zayıflaması ve sonrasında Almanya aleyhine güç dengesinin bozulması Almanya'yı daha asabi hale getirmiştir. Almanya'nın fevri yönelimleri doğrultusunda II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi iki dünya savaşı arasında yeşeren ümitleri sona erdirmiş ve devlet odaklı güvenlik yaklaşımı olan realizmi daha etkin hale getirmiştir. Bu bağlamda realizm, öncelikli olarak uluslararası sahnede devletleri tek egemen güç olarak görmüş ve ulusal çıkarı uluslararası ilişkilerin merkezine yerleştirmiştir. Bu akım çerçevesinde ulusal güvenliğin mahiyeti açıklanırken genel ulusal güvenlik anlayışı da ortaya konmuştur. Keza uluslararası ilişkilerin en kapsamlı ve en çok ele alınan teorisi realizm olmuş, hemen hemen tüm realist uluslararası ilişkiler teorisyenleri ulusal güvenlik meselesini devlet bekasına verilen önem olarak belirtmiştir. Kuşkusuz uluslararası politikanın en önemli ve temel aktörü devlettir. Devlet için de iki önemli unsur söz konusudur. Bunlardan birisi devletlerin egemen güç olduğu anlayışı, diğeri ise temel işlevlerini güçleri çerçevesinde ulusal çıkarlarını korumak olduğudur (Aydın M. , 2004, s. 35-38).

Ulusal çıkar, ulusal güvenlik meselelerinin tespit ve çözümünde ne denli belirleyici bir parametreyse dış tehdit de bu meselenin çözümlenme esnasında müracaat edilen eşit derecede ehemmiyet arz eden unsurlardan birisidir. Zira ulusal çıkarları elde etmeye yönelik olarak ulusal karakterde bir güvenlik mimarisi oluşturulurken dikkate alınması gereken en önemli husus; iç siyasal mekanizmalarda güven, istikrar ve işlevselliğin sürdürülmesini esas almaktır. Nitekim devletin içerisinde yönetime karşı bir saldırı ve isyan varsa ve bu isyanların tetiklediği sosyal hareketler mevcutsa ulusal güvenlik tehdit altına girmiş demektir. Benzer bir biçimde yaşanan ekonomik krizler ve sosyo-politik altüst oluşlar da bu kapsamda değerlendirilmelidir (Ullman, 1983, s. 133). Sayılan bu örneklerin tamamı ulusal güvenliği tehdit eden unsurlardan sadece birkaçıdır. Tüm güvenlik alanlarında olduğu gibi ulusal güvenlik olgusu için de risk oluşturan 'tehdit' kavramı bir yanıyla gerçek olaylara ve olgulara dayanırken, diğer taraftan öngörülere ve algılara dayanmaktadır. Bu noktada bir tehdidin gerçek bir tehlike olup olmadığı ancak olay gerçekleştikten sonra görülebilmektedir. Gerçekleşen olay neticesinde tehlikenin ortaya çıkması ise önlem almada geç kalınmışlığın en büyük göstergesi olur. Bu yüzden devletlerin ulusal güvenliklerini sağlama çabaları mevcut olayların ya da algıların tamamının ele alınarak belirlenmesi gerektiği esasından hareket eder. Sadece öngörü ve algı noktasında savunma mekanizması

geliştirmeyen devletler için tehlike gerçekleştiğinde iş işten geçmiş olacaktır (Dedeoğlu, 2008b, s. 22).

Devletlerin ulusal çıkar ve tehdit algılamaları çerçevesinde tespit ettiği güvenlik politikalarında konstrüktivist yaklaşım önemli bir yere sahiptir. Zira devletlerin ulusal çıkar (national interest) ve tehdit algılaması (threat perception), tahayyül ettikleri konumlanma ile doğrudan ilintilidir. Bu konumlanma ise kendisini, devletlerin tespit etmiş olduğu güvenlik politikalarındaki konstrüktivist unsurlarla göstermektedir. Bu unsurlardan belki de en önemlisi olan 'kimlik' (identity) mefhumu; devletler açısından çıkar tanımlamalarını, tehdit algılamalarını ve tercihlerini şekillendirmede önemli bir yer tutmaktadır. Konstrüktivistler, kimliğin çıkar tanımını teşkil ettiğini ve devletlerin kimliklerini onaylatmak için hareket ettiğini kabul ederler. Konstrüktivistler için aynı durum devletlerin tehdit algılamalarında da söz konusudur. Keza konstrüktivistler, kimliklerin devletlerin tehdit algılarını da şekillendirdiğini savunmaktadırlar. Örneğin; ABD, İngilizlerin nükleer kapasitesini tehdit olarak tanımlamazken İran'ın nükleer kapasitesini hayati bir tehlike olarak tanımlamaktadır. Verilen bu örnekte de görüldüğü üzere devletlerin kimlikleri ile tehdit arz edip arz etmemesi devletlerin konumlandığı pozisyona göre ya da ulusal çıkarlarına hizmet edip etmediğine göre farklı şekillenmektedir (Rumelili, 2014, s. 151-173).

Mevcut yaklaşımlar ve dünyanın hemen hemen son yüzyılda yaşamış olduğu üç büyük savaş, dünyadaki devletler için yeni bir ulusal güvenlik inşa etmeleri gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Ancak kimi devletler içinde bulunduğu sosyo-politik nedenlerden kimi devletler ise ekonomik nedenlerden ötürü yeni dünyadaki geleneksel güvenlik anlayışından vazgeçememişlerdir. Bu üç büyük savaştan sonuncusu olan Soğuk Savaş dönemi, taraflarca caydırma ve dengeleme siyasetinin izlendiği, dönem şartları içerisinde oldukça gelişmiş askeri teknolojilere sahip olma yarışına girildiği ve teknolojik yarış neticesinde üretilen bu silahların sıcak çatışmaların önüne geçen ve diplomasiyi işleten önleyici araçlar olarak kullanıldığı özgün bir tarihsel dönemdir (Sokullu, 2019, s. 1). Ne var ki Soğuk Savaş'ın sürdürülmesini mümkün kılan şartların ortadan kalkması, Sovyet Rusya'nın uluslararası arenadan çekilmesi ve güç dengesinin bozulmasıyla birlikte iki kutuplu dünyanın yarattığı ulusal güvenlik konsepti de ortadan kalkmıştır. Bu nedenle devletlerin güvenlik anlayışlarını yeniden revize etmek zorunda kalacakları farklı bir dönemin eşiğine gelinmiştir.

Nitekim Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte pek çok ülke gibi Türkiye ve Rusya'da ulusal güvenlik meselelerini yeniden tanımlama ihtiyacı hissetmiştir. Soğuk Savaş döneminde kendini Rus yayılmacılığı tehdidi altında hisseden Türkiye, Batı Blok'u ve NATO ittifakının bir parçası haline gelmeyi tercih etmiş, NATO'nun bir kanat ülkesi olarak Rusya'yı çevreleme politikasını ulusal güvenlik meselesinin merkezine koymuş ve ittifakın çizdiği politik çerçevenin dışına çıkmamayı prensip haline dönüştürmüştür. Özellikle 1945 yılında başlayan Sovyet tehdidine karşı 1947 yılına kadar yalnız başına mücadele etmek durumunda kalan Türkiye'ye Amerika tek taraflı olarak yardım etmeye başlamış, ancak yardımların kesilmesinin gelecekte muhtemel oluşu Türkiye'yi ittifak arayışına itmiş ve NATO'nun kuruluşundan itibaren bu kuruluşa dahil olma politikalarını hayata geçirmesine neden olmuştur. Dış politikadaki bu yönelim 1952 yılında Türkiye'nin NATO'ya üyeliğiyle yeni bir boyut kazanmıştır. Ancak unutulmamalıdır ki Türkiye'nin NATO üyeliği sadece Türkiye'nin isteklerinden ziyade dünyadaki yaşanan gelişmelere bağlı olarak gerçekleşmiştir[40] (Erkmen, 2020, s. 1024-1027). Öte yandan Soğuk Savaş döneminde varlığını 'öteki' olarak tanımladığı Rusya'ya göre inşa eden NATO, Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte en önemli varlık gerekçesini yitirmiştir (Yapıcı M. İ., 2011, s. 1452). Ancak Rusya her ne kadar Soğuk Savaş'ı kaybetmiş olsa da Batı medeniyetine meydan okuyabilecek bir 'öteki' konumunu korumuş, ya da koruması sağlanmış, bu kapsamda ulusal güvenlik anlayışını yeniden tesis etme yoluna gitmiştir[41] (Aktürk, 2017). "Ya da koruması sağlanmış" dememizin nedeni NATO'nun Sovyetler sonrasında eski Varşova Paktı ülkeleri ile yakınlaşması ve Rusya'yı çevreleme politikasını sürdürmesi dolayısıyladır. Zira NATO'nun eski Varşova Paktı ülkeleriyle yakınlaşması ve çevreleme politikasını sürdürmesi Rusya tarafından ciddi bir tehdit olarak algılanmıştır. Rusya tarafından tehdit olarak tanımlanan bu durum aynı zamanda

[40] Türkiye'nin sahip olduğu coğrafi konum, ABD'nin küresel çıkarlarında önemli bir yer teşkil etmektedir. Zira Soğuk Savaş boyunca gerek Sovyetlerin çevrelenmesi gerekse Basra Körfezi'nin güvenliği noktasında Türkiye'nin jeopolitik konumu, askeri, nüfusu, tarihi ve diğer pek çok açıdan ABD için dengeleyici bir müttefik olmasını beraberinde getirmiştir (Doğan, 2019, s. 142).

[41] Rusya'nın gerçekten 'öteki' mi olduğu yoksa 'öteki' pozisyonunda mı tutulduğuna dair ayrıntılı tartışmalar için "Yirminci Yüzyılın Sonu" (Lukacs, 2019) ve "İki Dünya Arasında Rusya" (D'Encausse, 2013) isimli kitaplara bkz. Ayrıca bu argümana karşılık gelebilecek ayrıntılı analiz için "Rus Dış Politikasında Batı Karşıtlığının Düşünsel ve Tarihsel Gelişimi" isimli çalışmaya bkz. (Kaya S. , 2010).

Rusya'nın Batı için hala bir öteki durumunda olduğunu da göstermesi açısından önemlidir (Yapıcı M. İ., 2011, s. 1468).

Sonuç olarak 1648 Westphalia Barışı ile birlikte modern devletlerin ortaya çıkışı ve 1789 Fransız İhtilali ile birlikte ulus devletlerin bizatihi modern devletler haline gelmesi ulusal güvenlik meselesini kayda değer bir konu haline getirmiştir. Zira imparatorlukların dağılmasına ve ulusçuluk temelinde şekillenen dünya savaşlarına şahitlik eden yirminci yüzyılın ilk yarısı ulusal güvenliğin tesisi adına şiddete karşı şiddet temelinde ve askeri kapasite nispetinde sağlanabilmiştir. Yaşanan iki dünya savaşı sonrasında ulus devletlerin en azından coğrafi olarak istikrar sağlaması ve oluşan iki kutuplu dünyada konumlarını seçmesi doğal olarak kendi içerilerinde ulus inşa süreçlerine yönelimi beraberinde getirmiştir. Devletlerin ulus inşa süreçleri kendi içerilerindeki dinamiklere bağlı olarak dönemsel olarak inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Bu sebepten ötürü devletlerin ulusal güvenlik anlayışları şekillenirken dönemsel olarak yaşanan dalgalanmalar bahsi geçen ülkeler –Türkiye ve Rusya- açısından sosyo-politik analizleri zorunlu kılmaktadır. Şüphesiz devletlerin ulusal güvenlik algılamaları küresel ölçekteki gelişmelerden bağımsız düşünülemez. Zira Soğuk Savaş dönemi kendi dinamikleri içerisinde devletlerin dış politikadaki güvenlik yönelimlerine farklı etki ederken, Soğuk Savaş sonrasındaki dönem de doğrudan devletlerin dış politikadaki yönelimlerini farklılaştırmıştır. Bu sebepten ötürü Türkiye'nin ve Rusya'nın ulusal güvenlik algılamaları, dış politikadaki güvenlik konseptleri direkt olarak uluslararası güvenlikteki dönüşümle paralellik arz etmiştir.

Özetle Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Türkiye'nin ve Rusya'nın güvenlik algılamalarının ne ölçüde ve hangi sosyo-politik saiklerle şekillendiği mühim bir meseledir. 90'lı yıllar boyunca ulusal güvenlik stratejisini askeri güce dayalı ve savunmacı bir anlayışla oluşturmaya devam eden Türkiye, teknolojik gelişmelere ayak uyduramamış, demokratik değerleri benimseyememiş, askeri vesayetin tahakkümü altında kalmış bir idarenin manevra kabiliyetini yitirmesi nedeniyle güvenlik anlayışını sağlıklı bir düzlemde şekillendirememiştir. Rusya ise SSCB'nin dağılmasıyla birlikte güç kaybına uğramış, zararlarını tazmin etme gayreti içerisinde kayıplarına karşılık refleks geliştirme çabasına girmiştir. Bunun sonucunda ise askeri anlamda daha fazla güçlü olma arzusuyla politikalar geliştirerek enerjisini bu yönde harcamıştır (Bakan Z. A., 2007, s. 44). 2000'li yıllara gelindiğinde ise Rusya'da

Putin'in iktidara gelmesi, Türkiye'de ise Erdoğan Döneminin başlamış olması etkinliğini yitirmiş olan iki imparatorluğun bakiyesi olan Türkiye ve Rusya için yeni bir ulusal güvenlik anlayışının ortaya çıkmasını zaruri hale getirmiştir. Çünkü her iki lider de güçlü bir profil çizmekte ve bu dönüşümü sağlayacak güce sahip olduklarını tüm dünyaya göstermekte kararlı idiler. Burada iki güçlü profilin ayrıştığı nokta ise, birisinin dünyaya kapalı bir sistem içerisinde, şeffaf olmayan seçimlerle iktidara gelmesi; diğerinin ise şeffaf bir şekilde, demokratik olarak yapılan seçimlerle sandıktan çıkması olmuştur. Bir tarafta SSCB'nin dağılmasıyla dumura uğrayan Rusya için toparlanma zamanı gelmişken, diğer taraftan askeri vesayetin pençesinde esir olmuş Türkiye'nin, AB'ye uyum sürecini hızlandırarak demokrasiyi sekteye uğratmakta mahir askeri vesayeti sonlandırma gayreti ön plana çıkmıştır.

1.4. ULUSLARARASI GÜVENLİĞİN YENİDEN TANIMLANMASI

II. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan iki kutuplu dünya, güvenlik kavramını uluslararası düzeyde analiz etmeyi zorunlu kılmıştır. Bu nedenle 19. yüzyılın ortalarından itibaren devletler arasındaki ilişkilerin teknolojik gelişmelere de bağlı olarak gelişerek artması 'uluslararası'[42] kavramının mahiyetini genişletmiştir. Bu kavram; sağlık, spor, felsefe, bilim, tarım, silahsızlanma gibi pek çok konu başlığını da içerisine alacak şekilde yeniden tanımlanma ihtiyacını ortaya çıkarmıştır (Arı T. , 2008, s. 61). Aynı şekilde Soğuk Savaş dönemine gelindiğinde sınırların korunması için sadece askeri güç odaklı güvenlik politikaları geliştirilirken Soğuk Savaş dönemi sonrası değişen çevresel koşullar ve sosyoekonomik gelişmeler, sınırları aşan tehditlere karşı güvenlik algısını pek çok boyutta ele alınması gereken bir kavram haline getirmiştir (Bakan & Şahin, 2018, s. 136). Keza uluslararası güvenlik ve politika artık sadece savaşlar üzerinden tanımlanan bir olgu olmaktan çıkmış; diğer tüm bilim dallarıyla özellikle de hukuk, ekonomi ve sosyoloji gibi disiplinlerden beslenen üst bir disiplin hüviyetine bürünmüştür (Dedeoğlu, 2008b, s. 13). Bunun yanı sıra pek çok disiplinle etkileşime giren güvenlik kavramı, artık iç ve dış güvenlik ayrımının anlam

[42] 'Uluslararası' (international) kavramına karşılık gelen 'intergentes' kelimesinin ilk olarak 17. yüzyılın sonlarında Richard Zouche tarafından kullanıldığı görülmektedir. 18. Yüzyılın sonlarına gelindiğinde ise Jeremy Bentham tarafından 'international' kavramı literatüre kazandırılmıştır. Zouche ve Bentham "uluslararası" kavramını, Romalı yetkililerin yabancılarla ilgili davalarda uyguladığı ilkelere (praetor peregrinus) atıfta bulunan ve Roma Hukuku terimi olan uluslararası hukuku tanımlamak için kullanmışlardır (Wright, 1972, s. 7).

ifade etmediği bir noktaya gelmiştir. Artık iç politikaların şekillenmesi dış dünyadan bağımsız, dış politikanın belirlenmesi de iç dinamiklerden bağımsız ele alınamayacak bir boyut kazanmıştır (Mabee, 2009, s. 13-14).

Yeniden tanımlanan ve şekillenen güvenlik olgusu, tüm toplumsal olaylarda ve uluslararası gelişmelerde ön plana çıkan bir kavram haline gelmiştir. Yeni güvenlik arayışları, devletlerin amaçlarıyla doğrudan ilişkili bir boyut kazanmıştır. Devletlerin yönelimleri, amaçları ve iç-dış tehdit algıları yeni bir güvenlik anlayışı belirlemelerini gerekli kılmıştır. Devletler için uluslararası kazanımları yüksek olanlar, bu kazanımlarını yitirmemek için güvenlik konsepti geliştirirken; kazanımları olmayan devletler ise kaybedecekleri bir şey olmadığından iç tehditlere karşı tedbirler alma yönelimi göstermiştir. Bu bağlamda uluslararası sistemde yer alan tüm aktörler farklı güvenlik anlayışına sahiptir. Güvenlik anlayışlarını belirleyen en önemli unsur ise, bu aktörlerin sahip olduğu güç nispetinde geliştirmekte oldukları politikalardır (Dedeoğlu, 2008b, s. 24). Buna bağlı olarak aktörlerin güvenlik stratejilerini dört temelde şekillendirdikleri görülmektedir. Bunlardan ilki savunma, ikincisi caydırıcılık, üçüncüsü ilişki içerisinde olduğu aktörlerle ilişkileri yumuşatma ve diplomasi kanallarının kullanılması, son olarak dördüncüsü ise silahsızlanma yöntemidir. Devletler bu dört stratejiyi ayrı ayrı ya da birlikte kullanma yoluna gitmektedir. Bu stratejilerin kullanımı yine devletlerin gücü ve teknolojik gelişmelere paralel olarak şekillenmektedir (Roskin & Berry, 2015, s. 278).

Aynı zamanda devletlerin uluslararası güvenlik anlayışı sadece kara sınırları olarak değil, deniz sınırları açısından da önem arz etmiştir. Özellikle 18. yüzyıla kadar Avrupa açısından kara taşımacılığının pahalı olması devletleri deniz ticaretine sevketmiş, bu ise denizlerin güvenliğini ön plana çıkarmıştır. Bu yüzyıla kadar deniz savaşlarının uluslararası alanda fazlaca ön plana çıkmasının temel nedeni, o dönem içerisinde güçlü devlet olmanın temel kriteri olarak deniz güvenliğini sağlayabilmek ve böylece uluslararası siyasette daha fazla söz sahibi olma arayışıdır. Bu aşamada kıta sahanlığının ve deniz sınırlarının güvenliği hayati bir önem arz etmiştir (Tilly, 1985, s. 178). Uluslararası ilişkilerde yaşanan gelişmeler tarihsel düzlem içerisinde değerlendirildiğinde denizlerin önem derecesinin değişmesiyle birlikte güvenlik yaklaşımlarında farklı bir boyuta taşınmıştır. Bu durum, uluslararası güvenliğin yeniden tanımlanmasında ayrı bir tartışma konusudur. Zira yaşanan gelişmelere bağlı

olarak deniz güvenliği ve kara güvenliğinin yanı sıra hava güvenliği de zaman içerisinde literatüre giren bir kavram olmuştur.

Güvenlik kavramının boyut ve sınırlarının bu denli genişlemesi hem ulusal istikrarı hem de uluslararası istikrarı tehdit eden yeni bir düzeni ortaya çıkarmıştır (Pişleag, 2016, s. 74). Hava, deniz ve kara sınırlarını da içine alan ve ülkelerin savunma alanlarını genişleterek sınır gerilimini artıran yeni konumlanış biçimi, Türkiye ve Rusya açısından da yeni bir güvenlik anlayışının teşkilini zorunlu kılmıştır. Soğuk Savaş döneminin sona ermesi Türkiye'nin güvenlik kaygılarını azaltmamış, bilakis jeostratejik konumundan ötürü karmaşıklaşan güvenlik tehditlerini bertaraf etmek için kapsamlı güvenlik politikaları oluşturmasını zorunlu kılmıştır. Keza, uzun menzilli füzeler ve kitle imha silahlarının yayılması, bölgesel istikrarsızlık ve çatışmalar, ekonomik ve sosyal problemler temel güvenlik kaygılarına temel teşkil eder hale gelmiştir. Rusya boyutunda ise, SSCB'nin dağılmasıyla coğrafi olarak alanın daralması, farklı kimliklerin ön plana çıkarak özerk Cumhuriyetler kurması Rusya'nın güvenlik algısını yeniden oluşturmasını zorunlu kılmıştır (Bakan Z. A., 2007, s. 35-37).

Soğuk Savaş sonrasında uluslararası sistemde pek çok şey değişime uğramış, özellikle Soğuk Savaş dönemi boyunca etkin olan ve kabul gören geleneksel güvenlik anlayışı da yeniden düşünülmesi gereken bir yaklaşım haline gelmiştir (Pişleag, 2016, s. 71). Güvenlik kavramı yeniden ele alınırken, bireylerin ve toplumların içinde bulunduğu duruma göre farklı boyutlar kazanmıştır. Zira bahsi geçen unsurların içinde bulundukları şartlar birbirinden farklı özelliklere sahiptir (Jumaev, 2017, s. 30). Özellikle dünya siyasetini şekillendiren ve devletlerin konumlarını belirleyen kırılma noktaları güvenlik algılamalarının yeniden tanımlanmasına ve şekillenmesine sebep olmaktadır. Bu dönüm noktalarından en önemlisi ise Soğuk Savaş öncesi ve sonrası olmuştur. Bu bağlamda, geleneksel güvenlik anlayışı Soğuk Savaş dönemi sonrasında itibar kaybetmiş ve yeni güvenlik anlayışının tartışılarak tanımlanması zaruretini ortaya çıkarmıştır. 2000'li yılların getirmiş olduğu teknolojik gelişmeler ve küreselleşmenin her alanda kendisini derinden hissettirmesiyle – Türkiye ve Rusya özelinde – dönüşen toplumsal ve sosyo-politik yapı, güvenlik algısını uluslararası ve ulusal düzeyde yeniden tanımlama ihtiyacı doğurmuştur. Artık bir devletin güvenliği, sadece kendi sınırlarını korumaktan öte sınırları aşan bölgelerde tesis edilebilmektedir.

Bu anlayışı kimi devletler irredantist bir yaklaşımla ele alırken kimi devletler ise tarihsel bir yükümlülük olarak algılamıştır.

Daha önce de vurguladığımız üzere, güvenlik konsepti konjonktüre göre farklı içerikler kazanır ve bu bağlamda güvenlik, dönemin getirdiği ulusal ve uluslararası sisteme göre yeniden tanımlanır. Nitekim bu çalışmanın temelini oluşturan Erdoğan Dönemi Türkiye'sini ve Putin Dönemi Rusya'sını ele alırken bu döneme gelene kadar önemli bir kavşak noktası olan Soğuk Savaş dönemi ön plana çıkmaktadır. Soğuk Savaş süresince var olan ve dünyaya hâkim olan iki kutuplu siyasal sistem, dünyadaki mevcut durumu tanımlamak açısından oldukça belirgindi. Bölgeler, devletlerin siyasal tercihlerine veya mevcut blokların hangisine yakın olduğuna göre konumlandırılabiliyordu (Dedeoğlu, 2008a, s. 11-12). İşte bu belirginlik ya da konumlandırma, Soğuk Savaş döneminin dünya sisteminin görece daha istikrarlı bir yapıda olduğunu göstermekteydi. Mevcut istikrarlı yapı, ulus devletlerin güvenlik anlayışını geleneksel güvenlik paradigması çerçevesinde şekillendirmesine ve olgunlaştırmasına sebep olmuştur. Soğuk Savaş yıllarındaki güvenlik anlayışını şekillendiren tehdit algılaması neticesinde oluşmuş olan iki bloklu yapının sona ermesi, blokların çekim etkisinin bitmesine sebebiyet vererek güvenlik algısının alanını genişletmiştir. Güvenlik algısının bu denli genişlemesi iki kutuplu dünya sisteminin değişmesiyle kendisini göstermiştir (İçin, 2017, s. 103-104).

Batı açısından Sovyet tehdidinin ortadan kalkması, endişeli ortamın azalması beklentisini beraberinde getirirken dünyada yaşanan yeni gelişmeler; terörizmin, demokratik ve ekonomik istikrarsızlıkların ve nükleer silah geliştirme gibi tehditlerin ortaya çıkmasıyla yeni bir boyut kazanmıştır. Özellikle 11 Eylül 2001 yılında Amerika'daki ikiz kulelere yapılan terör saldırısı tek kutuplu dünyadan çok kutuplu bir dünyaya evrilmenin başlangıç noktasını oluşturmuştur. Ayrıca Soğuk Savaş Sonrası Dönem ve ABD'deki terör saldırısı uluslararası güvenlik paradigmasını derinden etkilemiştir. Her iki olay sonrasında da belirgin bir hal alan göç, iç savaşlar, kimlik krizleri, insan hakları ihlalleri gibi problemler önemli çalışma alanları açmıştır (Bingöl, 2016, s. 18). Çalışma alanlarının bu denli genişlemesi yeni güvenlik anlayışının parametreleri olarak ön plana çıkmaktadır. Ancak, yeni güvenlik anlayışı sadece yelpazenin genişletilmesi anlamına gelmemelidir. Yeni güvenlik anlayışı esasen, uygulamaların merkezine insan ihtiyaçlarının yerleştirilmesini öngören bir

yenilenme girişimidir. Güvenlik yaklaşımındaki dönüşümün daha bütüncül olarak ele alınmasını, askeri ve diğer tüm boyutları içine alacak şekilde bir anlayışın benimsenmesini ifade etmektedir. Yeni güvenlik yaklaşımını hâkim kılan en önemli unsur, güvenliğin insan adına ve insan için oluşturulması fikridir (Yorulmaz, 2013, s. 292).

İki kutuplu dünya sonrasında uluslararası güvenlik anlayışının yeniden şekillenmesinde; uluslararası sistemin bütüncül bir yaklaşımla güvenliği, coğrafi olarak bölgelerin güvenliği, devletin güvenliği, toplumun güvenliği, toplumsal grupların güvenliği ve bireyin güvenliği ön plana çıkmıştır. Esasen bu güvenlik silsilesi güvenliğin bahsedilen basamaklarla mümkün olacağı ve yeniden tanımlanabileceği hususunda ciddi ipuçları vermektedir. Bu basamaklar tümdengelimle ve tümevarımla eşzamanlı olarak sağlanabildiği ölçüde güvenlik problemlerinin ortadan kalkacağı düşünülebilir. İki kutuplu dünya sisteminin sona ermesiyle birlikte ilk kez 1994 yılında BM (Birleşmiş Milletler) İnsani Kalkınma Planı'nda bireyin güvenliğine vurgu yapılmıştır. Bu durum, bireyin güvenliğinin devletin güvenliğinden daha ön planda tutulması gerektiği anlamını da taşımaktadır (Dedeoğlu, 2018, s. 36-38). Soğuk Savaş'tan sonra askeri gücün ve devletin merkeze alındığı güvenlik anlayışı yerini birey odaklı bir yaklaşıma bırakmıştır (Bakan Z. A., 2007, s. 40). Zira devletin kendi meşruiyetini sağlaması ve bu meşruiyeti sürdürebilmesi için güvenlik anlayışını birey üzerinden inşa etmesi gerekmektedir. Devlet, vatandaşını koruduğu, koruyabildiği ölçüde – güvenliği tesis ettiği sürece - uluslararası meşruiyetini sağlayabilir ve güçlendirebilir (Mabee, 2009, s. 20). Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle gelen değişim, devletlerin kendilerine yönelik tehditleri sadece askeri güçle bertaraf edeceği görüşü karşısında yeni bir söylem inşa etmiştir. Bu yeni söylem, klasik tehdit algılarını bir kenara bırakarak bireye yönelik tehdidi odak noktasına almıştır. Söylemdeki bu değişim sadece devletlerin değil insanların güvenliğini koruma altına almak adına "koruma sorumluluğu", "insani müdahale" ve "insan güvenliği" gibi kavramların gelişimine de katkı sağlamıştır (Bağbaşlıoğlu, 2019, s. 455).

Birey ve toplum odaklı güvenlik yaklaşımı farklı düşünürler tarafından da değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Fransız filozof Blaise Pascal güvenliği, sulh ve harp üzerinden birey temelli açıklamaktadır. Ona göre insanoğlu, hırslarından kurtulabilip

sadece akılla hareket edebilseydi ya da aklı bir kenara koyup sadece hırslarıyla tutum ve davranışlarını şekillendirebilseydi ki bu iki durum da mümkün gözükmemektedir; öyleyse insanoğlu için harp kaçınılmaz bir durumdur. Paradoksal olarak insanın barış ve güvenliğini tesis etmesi için bile savaşmak zorunda olması kaçınılmaz bir vakadır (Kırımer, 1997, s. 6-7).

Bununla birlikte kendi barışı için savaşmak durumunda kalan insanın ulusal sınırlara takılmadan küre çapında dolaşmasına imkân sağlayan küreselleşme olgusu, güvenlikten bağımsız düşünülmeyecek bir gerçeklik haline dönüşmüştür. Soğuk Savaş'ın sona ermesi, akabinde 2000'li yıllara gelindiğinde küreselleşme kavramının hemen hemen bütün mecralarda kendisini derinden hissettirmesi, güvenlik alanında da üzerinde durulması gereken değişimleri beraberinde getirmiştir. Küreselleşme ile güvenlik arasındaki analizler ve çalışmalar önem kazanmaya başlamıştır. Küreselleşme ve güvenlik ilişkisini ele alan çalışmalar genel olarak güvenliğin tesisinde devletleri bir analiz birimi olarak kullanma yolunu seçmiştir. Güvenlik konusunu konuşurken devleti yalnız bir analiz birimi olarak ele almaktan ziyade küreselleşmeyle birlikte devlet kavramı üzerinde daha fazla düşünülmelidir. Devletin sadece statik bir nesne olarak değil, dinamik bir yapı olduğu göz önünde bulundurularak güvenlik anlayışını yeniden tesis etmek gerekmektedir (Mabee, 2009, s. 1-7).

Zira küreselleşme, zaman ve mekân kavramını ortadan kaldırarak birey odaklı bir bakış açısını beraberinde getirmiştir. Devletlerin de güvenlik anlayışını bu minvalde şekillendirmesi gerekmektedir. Ancak o zaman, uluslararası güvenlik sağlıklı bir şekilde inşa edilebilecektir. Çünkü yeni güvenlik yaklaşımlarına bakıldığında temel unsur insan/birey faktörüdür. Dedeoğlu'nun bahsettiği güvenlik basamaklarının bütünlüğü ve ahengi bireyin güvenliğinden başlamaktadır. Uluslararası güvenliğin yeniden tanımlanması ancak ve ancak bireyin güvenliğiyle tesis edilecektir. Keza bireyin güvenliğinden başlayarak tümevarım yöntemiyle uluslararası sistemin güvenliği sağlanabilecektir. Yedi yüz yılı aşkın bir süre önce Devlet-i Aliyye'nin temelleri atılırken Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Bey'in hocası Şeyh Edebalı'nın Osman Bey'e verdiği "İnsanı yaşat ki devlet yaşasın" öğüdü[43] Osmanlı

[43] Tarihsel seyir içerisinde bu öğüde benzer pek çok öğüt söz konusudur. Bahsedilen öğütlere yönelik ayrıntılı bilgi için bkz. "Erken Dönem Osmanlı Tarih Metinlerine Göre Osman

Devleti'nin ve dahi günümüz Türkiye Cumhuriyeti'nin güvenlik algısının temellerini ve felsefesini oluşturmada mihenk taşı durumundadır.

Keza bireyin var olma gayreti, tehlikelerden ırak olması ve kendisini güvende hissetmesiyle başlayacaktır. Bireyin kendisini güvende hissetmesi ve tehlikelerden uzakta olması devletin bizatihi temel görevleri arasındadır. Bireyin güvende olması toplumsal barışı tesis edecek buna bağlı olarak bireyin güvenliği ve toplumsal güvenlik, bölgesel huzuru sağlayacaktır. İçerisinde bireylerin ve toplumların güvenlik endişesi yaşamamasını sağlayan devlet, içsel etkenler açısından güvenliğini tesis etmiş devlet anlamına gelecektir. Kendi güvenliğini tesis etmiş devletler ise uluslararası sistemde diğer devletler için tehdit unsuru olmayacaktır. Çünkü kendi içerisinde bütünlük sağlayarak güvenliğini tesis eden devlet – eğer ki irredantist emeller gütmüyorsa – dışarıdan gelen bir tehdit unsuru da yoksa uluslararası sistemle ve devletlerle münakaşa etmeyecek, kaos ortamı oluşturmayacaktır. Bu öngörülen ideal yapı – olması gereken- arzulanan bir durumdur.

Günümüzde özellikle Rusya açısından güvenlik algılamasının böyle olmadığı muhakkaktır. Zira Rusya'nın uluslararası demokratik normları kendi ülkesinde hayata geçir(e)memiş olması, buna bağlı olarak seçimler başta olmak üzere sosyal ve siyasi meselelerde içine kapalı bir toplum görünümü vermesi şaşılacak bir durum değildir. Ayrıca Rusya'nın dış politikadaki izlediği güvenlik politikaları kendi içerisindeki uygulamalarla da tutarlı olarak kimi zaman örtülü kimi zaman açıktan hayata geçirdiği –hem yakın çevresinde hem de uzak coğrafyalarda- operasyonel adımlarla kendisini göstermektedir. Rusya'nın dış politik yöneliminde hayata geçirdiği güvenlik adımları, daha ziyade Rus yayılmacılığının tarihsel seyri içerisinde düşünüldüğünde abesle iştigal etmemektedir ve Rusya'nın etki ettiği coğrafyalarda lehine olacak şekilde dönüşmektedir.

Rusya'nın özellikle 2008 yılında Gürcistan'ın Abhazya ve Güney Osetya bölgelerinde doğrudan savaşa girmesi, 2014 yılında Ukrayna'nın doğusunda Donbass bölgesinde ortaya çıkan –çıkarttığı- krize müdahil olarak ayrılıkçı hareketlere destek vermesi, yine

Gazi'nin Orhan Gazi'ye Nasihatleri" (Kaytaz, 2016, s. 147-163), "Türk Hâkimiyet Geleneğinde Bilge Kişi: Osmanlı Hâkimiyetinde Şeyh Edebali Örneği" (Erşahin, 1999, s. 303-308) ve "Ahilik ve Şeyh Edebali: Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Tarihi Açısından Bir Sorgulama" (Ocak, 1999, s. 225-229) isimli çalışmalara bkz.

aynı yıl içerisinde Kırım'ı işgal ve ilhak etmesi, 2015 yılında Suriye'deki gelişmelere askeri olarak doğrudan müdahil olması ve sonrasında paralı askeri şirketler marifetiyle Libya'da sahaya inmesi önemli gelişmeler olarak görülmektedir. Zira Rusya'nın farklı bölgelerde attığı bu operasyonel adımlar tarihsel perspektiften değerlendirildiğinde bu hamlelerin irredandist emeller çerçevesinde gelişim gösterdiği söylenebilir. Ancak Türkiye'nin dış politikada ve uluslararası alanda güvenlik algılamasına ve hayata geçirdiği uygulamalara bakıldığında birey-devlet ilişkisi bağlamında tarihsel sorumluluk içerisinde şekillendiği görülmektedir ki bu konu ilerleyen bölümlerde ayrıntılı bir şekilde değerlendirilecektir.

Bu bağlamda devletlerin kimliklerini yeniden tanımlaması, bu tanımlamaya ise sadece 'ulusal' ya da 'uluslararası' perspektiften değil 'insan-merkezli' yaklaşım göstererek bireyin ilgi ve ihtiyaçlarına cevap verecek mahiyette yaklaşması güvenlik kavramının değerlendirilmesine yeni bir boyut kazandırmıştır (Brauch, 2012, s. 170). Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde etnik çatışmaların yoğunluk kazanmasına bağlı olarak konstrüktivist (inşacı) teorisyenlerin güvenlik çalışmalarında ön plana çıkardığı birey eksenli kimlik ve kültür gibi kavramlar konstrüktivist teoriye güç kazandırmıştır (Wæver, 2012, s. 261). Dolayısıyla bu yaklaşımla birlikte güç kazanan konstrüktivist teorisyenler yukarıda da belirtildiği üzere uluslararası güvenlik çalışmalarında bireyi önceleyen vurgulamalarıyla - bireyin gündelik hayatında yaşadığı sorunlar ve gelecekte nasıl bir dünya hayal ettiği- çağdaş söylemin önemli bir kısmını oluşturmaya devam etmektedirler (Baylis, 2012, s. 166).

Sonuç olarak insanı güvende olmayan yapılar hem içsel hem de dışsal olarak her daim tedirgin olmaya mahkûmdur. Bireylerin güvende olmaması o devlete karşı geliştirilecek müdahalelere gerekçe olabilmektedir. Bu durum müdahale eden devletler açısından tarihsel sorumluluklar barındırabilirken, bazı devletler bireyin güvenlik açsından yaşadığı mağduriyeti kendi yayılmacı amaçları için istismar edebilirler. Bu kabil müdahaleleri farklı kategoriler üzerinden okuyabiliriz. Örneğin Amerika'nın Irak'ı işgali her ne kadar Irak halkının yaşadığı güvenlik boşluğunu gidermek saikiyle yapılıyormuş gibi gösterilse de müdahalenin asıl amacının enerji kaynaklarına ulaşmak olduğu yaygın bir kanaat oluşturmaktadır.

Öte yandan 2014 yılında gerçekleşen Kırım'ın işgali ve ilhakı bölge insanının güvenlik ihtiyacını karşılamamış bilakis işgalci ülkenin jeopolitik konumunu güçlendirmiştir. Bazen de kendi içerisinde terör başta olmak üzere birtakım sosyo-politik dinamikler neticesinde güvenlik sorunuyla karşı karşıya kalan ülkeler güvenlik krizi yaratan ve sınırları dışında kalan alanlarda da istikrarı sağlamak mecburiyeti hissetmektedirler. Nitekim Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı gibi operasyonlar bu kategoride değerlendirilebilir. Her ne kadar devletlerin kendi güvenliğini sağlamak adına yaptığı operasyonlar uluslararası sistemin var olan dengesini bozsa da bireyin güvenliğini esas alan bir devletin bu kabil tepkileri göstermekten kaçınması beklenmemelidir. Zira bireyin güvenliği tesis edilmeksizin uluslararası sistemin güvenli olmasını temin etmek mümkün olmayacaktır.

1.5. GÜVENLİK VE JEOPOLİTİK

Uluslararası ilişkiler disiplininde bir ülkenin kendi gücünü ve fırsat alanlarını dış politikada en üst seviyede kullanması gerektiği fikri geçtiğimiz yüzyılda bilimsel olarak incelenmeye başlanmıştır. 20. Yüzyılda bilimsel temelleri atılan 'jeopolitik' kavramı ülkelerin coğrafi özellikleri ile politikaları arasındaki ilişkileri inceleyen bir bilim dalı olarak ortaya çıkmıştır. Farklı dönemlerde farklı anlam ve çağrışımlar içeren 'jeopolitik' kavramı, esasında müphem ve muğlak bir kullanım alanına sahiptir. Ne var ki bu kavram tarihin gelişim seyri içinde devletler arasında mücadelenin ve toplumlar arası rekabetin üzerine inşa edildiği bir terminoloji olarak varlığını sürdürmüştür. Her ne kadar başlangıçta jeopolitik kavramı kullanılmasa da üzerinde bulunulan coğrafyayla siyasetin şekillenmesi arasında güçlü bir bağ olduğu en eski metinlerde dahi belirtilmiştir. Bu noktadan hareketle ülkeler uluslararası pozisyonlarını ve dış politika kararlarını coğrafi unsuru dikkate alarak şekillendirmiş coğrafya zaman zaman bir zaaf zaman zaman da bir güç unsuru haline dönüşmüştür (İşcan, 2004, s. 49). Bu bakımdan jeopolitik kavramı işleyen dinamik süreçler ve karşılıklı etkileşim alanlarını da bünyesinde barındırmaktadır. Zamana, mekâna ve güce göre hâkimiyet getirebileceği gibi aynı coğrafya farklı dönemlerde tehdit algılarına ve güvenlik sorunlarına yol açabilir (Hacısalihoğlu, 2006, s. 1-7).

'Jeopolitik' kavramı uluslararası ilişkiler disiplininde devletlerin ulusal güçlerini ve dış politika davranışlarını, ülkelerin fiziksel çevre ve coğrafi konumu ile açıklamaya

çalışan bir yaklaşım olarak tanımlanmaktadır.[44] Bu yaklaşımı esas alan kuramcıların temel hareket noktası, ülkeler açısından önem arz eden doğal sınırlara ulaşma, dikkate değer deniz yollarından yararlanma ve stratejik önem taşıyan kara parçalarını denetim altına alma gibi kaygılarla ulusal politikalarını şekillendirdikleri gerçeğidir. Diğer yandan bu kavram pek çok yazar tarafından siyasi coğrafya terimi ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Ancak burada ifade etmek gerekir ki siyasi coğrafya, insan topluluklarının üzerinde yaşadıkları bölgenin coğrafi özellikleri ile siyasal ve sosyal örgütlenme biçimleri arasındaki ilişkilerin kapsamlı olarak ifadesi anlamına gelirken, 'jeopolitik' kavramı ise ülkeler arasındaki ilişkiyi açıklamaya ve uygulamaya yönelik bir anlam taşımaktadır (Sönmezoğlu, 2017, s. 320-321).

Devletleri canlı bir organizmaya benzeten Alman coğrafyacı ve antropolog Ratzel, 'jeopolitik' terimini kullanmadan jeopolitiğin tanımlamasını yapmıştır. Bu tanımlamadan etkilenen ve 'jeopolitik' kavramının bilimsel olarak temellerini atan isim ise İsveçli siyaset bilimci Rudolf Kjellen (1864-1922) olmuştur. Bu kavram Kjellen tarafından kaleme alınan ve İsviçre'nin sınırlarını konu edinen makalesinde yer almıştır (Yılmaz S. , t.y., s. 1-3). Bu kavram 20. yüzyılın ilk yarısında meydana gelen ve 1918 ile 1939 yılları arasını kapsayan I. ve II. dünya savaşları döneminde Avrupa'da yaygın olarak kullanılmış, 20. yüzyılın ikinci yarısında ise dünya çapında kullanıma girmiştir (Deudney, t.y.). Uluslararası literatürde yaygın bir kullanım alanı bulan, 'klasik jeopolitik düşünce okulları' olarak bilinen ve tarihsel olarak 19. ve 20. yüzyıllara tekabül eden teoriler ortaya çıkmıştır. Bu teorilerden ilki 'Deniz Hâkimiyet Teorisi' olarak bilinen ve Alfred Thayer Mahan tarafından geliştirilen yaklaşımdır. Klasik jeopolitik teorilerden bir diğeri – ikincisi - Sir Holford John Mackinder tarafından geliştirilen 'Kara Hâkimiyet Teorisidir'. Ortaya çıkan bir başka klasik jeopolitik teori – üçüncüsü - Karl Ernst Haushofer tarafından geliştirilen 'Hayat Alanı (Lebensraum) Teorisidir'. Ayrıca Nicholas Spykman tarafından geliştirilen 'Kenar Kuşak Teorisi' de klasik jeopolitik teoriler arasında önemli bir yer tutmaktadır. Son olarak, devleti canlı bir organizma olarak gören görüşe karşı inşa edilen ve devleti

[44] Bu yaklaşıma ek olarak 'jeopolitik' kavramı Türk Dil Kurumu tarafından üç farklı şekilde tanımlanmıştır. Bu tanımlamalar sırasıyla şu şekildedir: *"Coğrafya, ekonomi, nüfus vb.nin bir devletin politikası üzerindeki etkisi", "Bir devlette bir bölgede uygulanan politikayla o yerin coğrafyası arasındaki ilişki"* ve *"Bir devletin saldırgan nitelikteki genişlemesini, ekonomik ve siyasi coğrafya açısından haklı kılmaya yönelik siyasi öğreti"* (TDK, 2021).

kültürel ve ulusal bir varlık kabul eden 'Fransız Okulu' ve 20. yüzyılın başlarında uçakların kullanılmaya başlamasıyla birlikte inşa edilen 'Hava Hâkimiyet Teorisi' klasik jeopolitik teoriler arasında yer almaktadır.[45] 21. Yüzyılla birlikte hava, kara ve deniz temelinde oluşturulan klasik jeopolitik okul teorilerine ek olarak üç yeni okul teorisi ortaya çıkmıştır. Bunlar: 'Uzay Stratejisi Okulu', 'Gizli Savaş Okulu' ve 'Müşterek Ötesi veya Entegre Askeri Güç Okuludur'.[46] (Yılmaz S. , t.y., s. 5-15).

Jeopolitik yaklaşım ve teorilerin uluslararası ilişkiler disiplininde işgal ettiği önem her ne kadar tartışmalara açık olsa da bu kavramın literatürde kendine yer bulmasının birtakım avantajları olmuştur. Zira jeopolitik yaklaşımlar ve teoriler; ülkelerin coğrafi koordinatları, uluslararası hukuk kapsamında ülke topraklarının değişmezliği ve işgalci davranışların yasaklanması gibi hususlarla bir bütün olarak düşünüldüğünde ulusal güvenliğin tespitinde önemli bir paya sahip olduğu görülecektir. Ancak 21. yüzyılla birlikte ABD'nin Afganistan'a ve akabinde Irak'a gerçekleştirdiği askeri müdahaleler, coğrafya açısından değerlendirildiğinde Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan teorilerden Mackinder'ın 'kara hâkimiyet teorisine' ve Spykman'ın 'kenar kuşak projesi'ne dönüşü beraberinde getirmiştir. Bu dönüşle birlikte ortaya çıkan sonuç iki kutuplu dünyada jeopolitik teorilerin daha fazla önem taşıdığı gerçeğidir. Çünkü Soğuk Savaş döneminde oluşan ittifakların beslendiği ana kaynak jeopolitik teoriler olmuştur. Soğuk Savaş'ın bitimiyle birlikte 'jeopolitik' kavramı savaşlara sebebiyet veren ve rejim değişikliklerinin yaşanmasına yol açan bir faktör haline dönüşmüştür (Demiray & İşcan, 2008, s. 164). Özellikle soğuk savaş sonrasında yaşanan sürece bakıldığında ülkelerin yayılmacı politikalarını ya da güvenlik algılarını şekillendiren

[45] Klasik jeopolitik teoriler bahsi geçen kaynakta ifade edildiği üzere tasnif edilirken başka bir çalışmada Sandıklı tarafından üç kategoride değerlendirilmiştir: 'İngiliz Jeopolitik Ekolü', 'Amerikan Jeopolitik Ekolü' ve 'Alman Jeopolitik Ekolü'. 'Kara Hâkimiyet Teorisi', "İngiliz Jeopolitik Ekolü" başlığı altında ele alınmış; 'Deniz Hâkimiyet Teorisi', 'Kenar Kuşak Teorisi' ve 'Hava Hâkimiyet Teorisi' "Amerikan Jeopolitik Ekolü" başlığı altında değerlendirilmiş ve 'Hayat Alanı Teorisi' "Alman Jeopolitik Ekolü" başlığı altında tasnif edilmiştir (Sandıklı, 2011, s. 3-7).

[46] 21. Yüzyılla birlikte klasik jeopolitik teorilere ek teoriler geliştirildiği görülmektedir. Ancak Sandıklı tarafından 'Çağcıl Jeopolitik Teoriler' olarak ortaya konan başlıklar - özellikle Türkiye özelinde incelediği - biraz daha ayrıntılı ve kapsamlı bir çerçeve çizmektedir. Bahsi geçen teoriler şu şekildedir: "Zbingniew Brzezinski ve Büyük Satranç Tahtası", "Alexander Dugin ve Yeni Avrasyacılık", "Jeokültürel Yaklaşımlar" başlığı altında "Samuel Huntington ve Medeniyetler Çatışması Tezi" ve "Jeoekonomik Yaklaşımlar". Klasik ve yeni jeopolitik okulların ortaya koydukları teorilere ilişkin ayrıntılı bilgi için ilgili çalışmaya bkz. (Sandıklı, 2011, s. 7-20).

temel argüman jeopolitik iddialar olmuştur. 11 Eylül saldırılarıyla birlikte Amerika'nın dünya siyasetinde izlediği politikalar ve attığı askeri adımlar kendisine yönelik tehditleri bertaraf etme iddiası taşısa da bu tehditlerin gerçekliği hala büyük bir tartışma konusudur. Zira ABD'nin gerçekleştirdiği askeri harekâtlar önemli enerji kaynaklarına sahip ülkelerde ve kendisinden binlerce kilometre ötede jeopolitik önem taşıyan bölgelerde vücut bulmuştur (İşcan, 2004, s. 48).

Bu dönemde ortaya çıkan ve Amerika'nın onlarca yıldır güvenlik ve dış politikasını şekillendiren caydırıcılık ve çevreleme politikası Bush'la birlikte yerini Bush Doktrini[47] olarak nitelendirilen 'önleyici savaş' stratejisine bırakmıştır. Bu minvalde hareket eden ABD, çok taraflılığı, uluslararası örgütleri ve uluslararası işbirliğini öteleyerek tek taraflı bir politikayı benimsemiştir (Ağır B. S., 2006-2007, s. 73). Bu doğrultuda izlenen 'önleyici müdahale/sorun' anlayışı müdahale edilen ülkelere barış getirmekten ve terörün kaynaklarını yok etmekten uzak bir görüntü çizmiştir. Zira ABD'nin gerçekleştirdiği operasyonlar tamamen jeopolitik faydalar gözetilerek çıkar odaklı harekâtlar olarak tarihte yerini almıştır. Dahası bu operasyonların ortak noktası müdahale edilen ülkelerin dünyaya terör ihraç eden ülkeler konumuna dönüşmesi olmuştur (Efegil, 2008, s. 119). Bush Doktrini ile ortaya çıkan yeni uluslararası düzen Rusya için jeopolitik olarak yeni bir dış politika ve güvenlik konsepti oluşturmasını kolaylaştırmıştır. Putin'le birlikte tekrar büyük güç olma yolunda emin adımlarla ilerleyen Rusya, en büyük jeopolitik gereksinimini imparatorluğun yeniden toparlanması olarak tespit etmiştir. Rusya'nın jeopolitik ve stratejik egemenliği için gerekli olan politika sadece kaybedilen yakın çevrede ve Doğu Avrupa'da atılacak adımlar değildir (Dugin, 2003, s. 9-10). Hatta tezimizi inşa ettiğimiz Rusya'nın jeopolitik yayılmacı anlayışı çerçevesinde Putin'in operasyonel yönelimleri olarak adlandırdığımız 2008 yılında yaşanan Gürcistan'daki Osetya ve Abhazya hamlesi, 2014 yılında Ukrayna'nın doğusunda Donbass bölgesinde yaşanan gelişmeler ve yine aynı yıl içerisinde gerçekleşen Kırım'ın ilhakı yakın çevresindeki jeopolitik hamleleri olarak görülmektedir. Bunlara ek olarak Rusya'nın Suriye başta olmak üzere Libya'da izlediği aktif siyaset ve askeri hamleleri izlediği yayılmacı anlayışın ve güvenlik

[47] Bush Doktrinine ilişkin ayrıntılı bilgi için "21. Yüzyılda ABD'nin Küresel Stratejileri" (Özkan A. , 2006) isimli kitaba, "Bush Doktrini ve Dünya Güvenliğine Etkileri" (Efegil, 2008) isimli makaleye ve "Bush Doktrini: Küresel Bir Hegemonik İstikrar Arayışı" (Ağır B. S., 2006-2007) isimli çalışmaya bkz.

siyasetinin jeopolitik hedeflerini ortaya koyması açısından önemlidir. Rusya'nın bu coğrafyada izlemiş olduğu jeopolitik hedeflerin tarihsel olarak beslendiği ana damar ise çalışmamızda sıkça değindiğimiz sıcak denizlere inme politikasıdır. Bu yaklaşım günümüzde Suriye'nin hava, kara ve deniz üsleriyle birlikte Akdeniz'in tam ortasında yer aldığı sonucunu vermektedir (Polat S. , 2015).

Diğer yandan Türkiye ise özellikle Soğuk Savaş döneminde jeopolitik konumuyla ön plana çıkmış ama Soğuk Savaş'ın bitimiyle bu jeopolitik üstünlüğü kaybettiği sonucuna ulaşmıştır.[48] Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Türkiye, tarihsel ve kültürel bağlara sahip olduğu Türkistan –Orta Asya- ve Kafkasya coğrafyasına yönelim göstermiştir.[49] Ne var ki Sovyetler Birliği'nin dağılmasına hazırlıksız yakalanan Türkiye için bu yönelim çok da kolay olmamıştır. Zira Türkiye için SSCB dağılmadan önce Moskova merkezli bir Kafkasya politikası söz konusuyken SSCB'nin dağılmasıyla birlikte bir anda yeni devletlerin kurulduğu yeni bir bölge konumuna gelmiştir. Bu bağlamda Türkiye'nin öncelikli hedefi bölgede oluşan boşluğu doldurmak olmuştur. Ancak Türkiye'nin sergilemiş olduğu bu jeopolitik açılım, kendi iç ve dış politikadaki istikrarsızlıklarından kaynaklı olarak çok da fazla başarı sağlayamamıştır (Kocaman, 2015, s. 97-98). Bununla birlikte Türkiye'nin 2001 Krizi'nden sonra kendisini toparlama sürecine girmesi ve 2002 yılındaki seçimlerle iktidara gelen Erdoğan liderliğindeki AK Parti'nin politik yönelimleri hem Türkiye'nin ekonomik açıdan belirli bir gelişmişlik seviyesini yakalamasına hem de ulusal güç unsurlarını yerli ve milli imkânlarla geliştirebilmesine neden olmuştur.[50] Hem askeri hem de ekonomik olarak ortaya çıkan bu gelişim, Türkiye'nin jeopolitik hedeflerini yeniden gözden geçirmesini beraberinde getirmiştir. Şüphesiz Türkiye'nin revize ettiği jeopolitik hedefler arasında en büyük öncelik gönül coğrafyası olarak

[48] Bu konu ile ilgili yaklaşımlar ve tartışmalar İkinci bölüm başlığı altında yer alan "Süregelen Tehditler ve Türkiye'nin Güvenlik Politikaları" bölümünde ele alınmıştır. Bkz.

[49] Özellikle 1992 yılında TİKA'nın ve 1993 yılında TÜRKSOY'un kurulması bu yönelimin somutlaştığını gösteren organizasyonlar olarak nitelenebilir.

[50] Zira devletlerin kendi kendine yeten bir savunma sanayi oluşturmaları ve bu sanayiyi teknolojik gelişmeleri takip ederek geliştirebilmeleri ulusal güvenliklerini sağlamada kilit öneme sahiptir. Devletlerin ulusal güvenliklerini sağlayabilmeleri ise uluslararası sistem içerisindeki eylem potansiyelleriyle ve etki oluşturma kapasiteleriyle doğru orantılı bir seyir izlemektedir (Pınar, 2018, s. 2351). Türk Savunma Sanayii'nin gelişimini; hava, deniz ve kara unsurlarını nasıl tahkim ettiğine dair ayrıntılı veriler için T.C. Cumhurbaşkanlığı Savunma Sanayii Başkanlığı'nın hazırlamış olduğu "Türk Savunma Sanayii Ürün Kataloğu"na bkz. (ssb.gov.tr, 2019).

tanımladığı ve Osmanlı bakiyesi olan coğrafya olmuştur.[51] Zira bugün dünyada yaşayan 380 miyon Türk nüfusuna ilaveten 1 milyar 800 milyon Müslüman ve bunun dışında Türk olmayan, ancak Türklerle gönül bağı kurmuş millet ve topluluklar değerlendirildiğinde oldukça geniş bir coğrafya karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı Devleti çökmüş olsa da imparatorluğun şekillendirdiği vizyon ve yapı mevcudiyetini hala korumakta ve bölge halklarıyla geçmişte kurulan ilişkiler dinamizmini hala muhafaza etmektedir. Zira Türklerin çekildiği bölgelerde oluşan güç boşluğu günümüzde dahi hala tam olarak doldurulabilmiş değildir (Alpar, 2019, s. 841).

Bu sebepten ötürü Türkiye, Balkanlar ve Kafkasya başta olmak üzere Orta Doğu'da ve Kuzey Afrika'da daima jeopolitik açılım yaratacak hamlelerde bulunmuştur. Ancak 2010 yılında başlayan Arap Baharı ile birlikte Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde yaşanan karışıklıklar ve devamındaki kaos; bölgedeki tüm dengeleri değiştirmiş, dünya devletlerinin müdahil oldukları alanlar haline gelmiştir. Şüphesiz bu müdahil olma durumu bölgenin petrol ve doğalgaz zenginliği başta olmak üzere jeostretejik ve jeopolitik öneminden kaynaklanmaktadır. Ancak bu gerekçeler bölgeye müdahil olan devletler açısından dile getirilmeden demokrasi, insan hakları, teröre karşı mücadele kisvesi altında gerçekleşmektedir (Kaya F. , 2017, s. 5). Bunun yanı sıra kargaşanın ve kaosun kol gezdiği ülkelerde iktidarların kontrolü yitirmesi, Irak ve Suriye özelinde, terör örgütleri –PKK, PYD, YPG, YPJ, DAEŞ başta olmak üzere- açısından yaşam alanı anlamına gelmiş ve Türkiye'nin güvenlik politikalarını yeniden gözden geçirmesine neden olmuştur. Zira Türkiye'nin kara ve deniz komşusu olan ülkelerde jeopolitik üstünlüğünü koruyabilmesi ve terör örgütleriyle etkin bir şekilde mücadele edebilmesi askeri varlıkla çözümlenebilecek bir hale bürünmüştür. Tıpkı Irak'ın kuzeyine gerçekleştirilen askeri operasyonlar ve Suriye'nin kuzeyine düzenlenen askeri harekâtlar gibi bir sonraki bölümde ayrıntılı bir şekilde değineceğimiz Libya meselesinde de Türkiye, askeri varlığını proaktif güvenlik anlayışı temelinde hayata geçirmekten geri durmamıştır. Daha doğrusu askeri varlığını ilgili bölgelere kimi zaman operasyonlarla kimi zaman ikili askeri anlaşmalarla taşımak durumunda

[51] Coğrafya ve kimlik arasında kurulan korelasyon neticesinde ortaya çıkan ve 'Gönül Coğrafyası' olarak tarif edilen yeni coğrafya tasavvurunun nasıl bir kimlik anlayışını ortaya çıkardığına dair analiz için "Gönül Coğrafyamıza Dönüş mü? Adalet ve Kalkınma Partisi Dönemi'nde Coğrafya ve Kimlik İlişkisinin Yeniden Tanımlanması" isimli çalışmaya bkz. (Bölükbaşı, 2021).

kalmıştır. Nitekim Doğu Akdeniz'in uluslararası güçlerin mücadele verdiği bir alan haline gelmesi, Türkiye'nin bu alanda da jeopolitik konumunu güçlendirmesi zaruriyetini ortaya çıkarmıştır. Sonuç itibariyle belirtmek gerekirse dinamik, değişken ve çok boyutlu bir kavram olan jeopolitik, dönemin getirdiği koşulları ve bu koşulların ortaya çıkardığı tehdit algıları üzerinden Türkiye'yi proaktif bir dış politika ve yeni bir güvenlik perspektifi üretmeye sevk etmiştir (Baysoy, 2016, s. 89-90).

Bu noktada son olarak şunu da ifade etmek gerekir ki Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle çok kutuplu dünyanın ortaya çıkışı klasik jeopolitik akımda değişiklikler meydana getirmiş ve eleştirel jeopolitik bakışın ortaya çıkmasını da beraberinde getirmiştir. Eleştirel jeopolitik, klasik jeopolitiğin ortaya koyduğu tanımlamalara karşı çıkarak çok kutupluluğun ruhuna uygun olarak pek çok faktörü ve pek çok sorunu analiz parametreleri arasına eklemiştir (Taban, 2013, s. 21-29). Zira bu değişimin en önemli nedeni Soğuk Savaş sonrası girilen yeni süreçte jeopolitik algının değişime uğramasıdır. Artık 'jeopolitik' kavramı sadece sınır, coğrafya, konum ve genişlik üzerinden değerlendirmeye tabi tutulamayacak kadar geniş bir anlam kazanmış ve 'eleştirel jeopolitik' olarak askeri, sosyal, ekonomik ve kültürel öğeleri ön plana alan bir boyut kazanmıştır (Atay, 2016, s. 144). Eleştirel jeopolitiğin bu denli önem kazanması ve yeni araştırma gündemleri oluşturması dünya ölçeğinde ve sosyal bilimlerde var olan tartışmalara da katkı sağlamıştır. Özellikle küreselleşme, egemenlik ve kimlik politikaları gibi önemli konular eleştirel jeopolitiğin ilgi alanı içerisinde yer almıştır (Dodds, 2001, s. 471). Kuşkusuz güvenlik algılamaları çerçevesinde Türkiye'nin hayata geçirmeye çalıştığı proaktif dış politika ve Rusya'nın yayılmacı hamleleri; kendi coğrafyalarında meydana gelen göç hareketlerinden, her iki ülkenin egemenlik kavramına bakış açılarından, bölgesel ve küresel olarak sosyolojik ve iktisadi mefhumlardan ve izlemiş oldukları kimlik politikalarından bağımsız düşünülmemesi gereken bir boyuta sahiptir.

Zira Erdoğan Dönemi Türkiye'sinde ve Putin Dönemi Rusya'sında her iki devletin dış politikada benimsemiş olduğu güvenlik politikalarına bakıldığında, hayata geçirilen uygulamaların kimlik ve jeopolitik üzerinden analize tabi tutulması mümkündür. Türkiye, Osmanlı Devleti sonrasında kaybettiği topraklar üzerinde gönül coğrafyası söylemiyle kimliksel bir bağ kurmaya çalışmış ve jeopolitik gerçeklikten kopmadan diplomasi yönelimlerini ve proaktif güvenlik politikalarını tayin etmeye çalışmıştır.

Diğer yandan Rusya ise jeopolitik olarak dayanak oluşturduğu ‘Yakın Çevre Doktrini’ ve kimlik siyaseti olarak nitelendirebileceğimiz ‘Rus Dünyası’ yaklaşımı ile yayılmacı güvenlik politikalarını hayata geçirmekten geri durmamıştır. Bu sebepten ötürü her iki devlet açısından dış politikadaki güvenlik yaklaşımları; beslendikleri kaynak, felsefe ve hayata geçirdikleri operasyonların mahiyeti açısından farklılaşsa da jeopolitik ve konstrüktivist teorilerle izah edilebilir nitelikte olduğu görülmektedir.

II. BÖLÜM

TARİHSEL BİR MUKAYESE: İMPARATORLUK SONRASI TÜRKİYE VE RUSYA'NIN GÜVENLİK ALGISINDAKİ DEĞİŞİM

İki emperyal geçmişe sahip ülke olan Türkiye ve Rusya, imparatorluk sonrasında ciddi bir değişim ve dönüşüm süreci yaşamışlardır. Bu değişim ve dönüşüm yaşanırken küresel düzeydeki gelişmeler her iki ülkenin temellerini oluşturmada büyük bir rol oynamıştır. Özellikle 1299 yılında temelleri atılmış ve tüm cihanda adaleti tesis etme gayretiyle hareket etmiş[52] Osmanlı Devleti, uluslararası sahnede gelişen ve pek çok

[52] Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren son derece disiplinli ve planlı bir teşkilatlanma süreci yaşamıştır. Bu disiplinli ve planlı teşkilatlanma yansımalarını dış politikada da aynen göstermiştir. Klasik Dönem –iyi yetişmiş- Osmanlı padişahları, Osmanlı coğrafyasının bulunduğu özel jeopolitik konumun önemini kavramış, İslam Dünyası ile Hristiyan Dünyası arasında yer alan konumunun avantajlarını ve dezavantajlarını iyi tahlil etmiştir. Tam da bu noktada öne çıkan konu Osmanlı yöneticileri için Batı'nın "Gaza ve Cihad" politikası ile fethedilmesi hususu olmuştur. Ancak bu kavramlara yüklenen mana kuru bir cihangirlik davası değil âleme nizam verme ve adaleti tesis etme çerçevesinde inşa edilmiştir (Işık, 2011, s. 47-48). Ne var ki Batı Dünyası Osmanlı'nın izlediği bu politikaları yayılmacı ve genişlemeci olarak nitelendirmiştir. Dahası Amerikalı Osmanlı tarihçisi akademisyen Lowry, Osmanlı Devleti'ndeki gaza anlayışını özellikle 14. yüzyıl için Anadolu'da vücut bulan ganimet sevdası ve köleleri ele geçirmek maksadıyla yapılan dini akınlar ve baskınlar olarak nitelendirmiştir (Baldwin, 2005). Daha fazlası için bkz. "The Nature of the Early Ottoman State" (Lowry, 2003). Ayrıca Osmanlı Devleti'nin Akdeniz havzasında (16. yüzyılda) yayılmacı politikalar izlediğine ilişkin iddiaları içeren çalışmaya dair ayrıntılı bilgi için bkz. "Ottoman Expansionist Policy in the Sixteenth Century Mediterranean" (Cassar, 2015). Nitekim Osmanlı Devleti'nin kuruluş felsefesine dair yaptığı çalışmasıyla bilinen tarihçi Wittek, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan ve gelişiminden çöküş dönemine kadar izlediği politikaları aynı şekilde "gaza–cihad ve fetih" olgularıyla fakat farklı bir bakış açısıyla açıklamaya çalışmıştır. Özellikle Osmanlıların ilk ortaya çıkışından itibaren siyasi geleneğini oluşturan ana temanın Hristiyan komşularla mücadele etmek olduğunu vurgulayan Wittek, Osmanlı için bu mücadelenin önemini hiçbir zaman yitirmediği ifade etmiştir. Ayrıca Wittek'e göre Osmanlı Devleti, İslam dünyasında izlemiş olduğu fetih politikaları devam ederken dahi aynı zamanda Avrupa'daki sınırlarını genişletmek için mücadelesinden geri durmamıştır. 1453 yılında Bizans'ın fethedilmesi başta olmak üzere 1669'da Girit'in Venedikliler'den alınması, 1672'de Podolya'nın Polonyalılardan alınması ve 1683 yılında Viyana'nın kuşatılması yine bu perspektifte değerlendirilmiştir. Ta ki 1699 yılında yapılan Karlofça Antlaşmasıyla birlikte Osmanlı Devleti için adım adım çözülmenin başladığı ancak bu çözülmenin hızlı olmadığı dile getirilmiştir. Osmanlı Devleti'nin izlemiş olduğu bu siyasetin Avrupa açısından derin izler

devleti içine alan[53] I. Dünya Savaşı sonrasında dağılma sürecine girmiş; akabinde ise 1923 yılına gelindiğinde Türkiye Cumhuriyeti[54] kurulmuştur. Diğer yandan 1547 yılında kurulan Rus Çarlığı ile birlikte yayılmacı anlayışı bariz bir şekilde ortaya koyan Rus politikaları ivme kazanmıştır. Bu politikalarla yönelimini belirleyen Rus Çarlığı 1721 yılında Rus İmparatorluğu'na evrilerek hayatını devam ettirmiş ve bu devlet geleneği 1917 Ekim Devrimi'yle son bulmuştur. 1922 yılında ise yeni bir oluşum SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği) kurulmuştur. Muhakkak Türk ve Rus politik geleneklerinin birbirinden ayrışmasında imparatorlukların farklı dine mensup olmaları ve dünya algılamaları önemli bir rol oynamıştır. Sonuç itibariyle Osmanlı Devleti dünya okumasını 'adalet ve zulüm'[55] temelinde şekillendirirken; Çarlık Rusya'sı ve Rus İmparatorluğu ise 'yayılmacı politikalar'[56] temelinde hareket etmiştir.

bıraktığı da altı çizilen noktalardandır (Wittek, 1995). Son olarak şunu da ifade etmek gerekir ki Wittek, Osmanlı'ya ilişkin Batı'nın genel görüşünün aksine Osmanlı'nın tebaasına yönelik baskı uyguladığı görüşünü reddederek Osmanlı tebaasının millet sistemiyle özgürlük ve adalet içerisinde yaşadıklarına dikkat çekmiştir (Akpınar, 2013).

[53] Osmanlı Devleti; Anadolu, Kafkasya, Kırım, Cezayir, Mısır, Tunus, Trablusgarp, Filistin, Suriye, Arabistan, Irak, Kırım, Efflak, Buğdan, Yunanistan, Sırbistan, Erdel, Bulgaristan ve Akdeniz'deki irili ufaklı pek çok adayı içine alan sınırlara ulaşmıştır. Bu bölgeler coğrafi olarak yaklaşık 22 milyon kilometrekareyi kapsamaktadır (Keskin, 2014, s. 83).

[54] Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması bir süreç içerisinde olmuştur. Burada belirtilen Cumhuriyet'in ilan edildiği yıldır. Cumhuriyet'in ilanından önce 1 Kasım 1922 tarihinde saltanatın kaldırılmasına dair hazırlanan kanun tasarısının Meclis'teki genel toplantıda büyük gösteriler arasında kabul edilmesiyle Saltanat resmen kaldırılmıştır. Yine aynı şekilde Cumhuriyet'in ilanından sonraki yıl içerisinde ise Hilafet makamının kaldırıldığı görülmektedir. Özellikle 25 Şubat'ta Meclis'e gelen din ve devlet ayrımı teklifi 3 Mart 1924 tarihine kadar tartışılmış ve bu tarihte Hilafetin kaldırılması teklifi Meclis tarafından kabul edilmiştir (Berkes, 2017, s. 505-515).

[55] Adalet, bütün kurum ve süreçleriyle toplumun ikamesinin ve idamesinin yegâne şartı olarak görülmektedir. Zira toplumsal hayat, adalet ve hak kavramlarıyla hayat bulmaktadır. Adaletin hâkim olmadığı sosyal bir düzende zulüm ve haksızlık var demektir. Zulmün mevcudiyeti kargaşayı, fitneyi, huzursuzluğu ve mutsuzluğu beraberinde getirmektedir. Nitekim Osmanlı siyaset felsefesinde ve yönetim geleneğinde 'adalet' anlayışı merkezi bir yere sahip olmuştur. Bahsi geçen anlayışla tesis edilen 'adalet dairesi' din, devlet ve toplum ilişkisini toplumun çeşitli sınıf ve kesimleri arasındaki münasebetler çerçevesinde işlevsel bir bakışla formüle etmiştir (Okumuş, 2005, s. 45-47).

[56] Yayılmacı politikaların gelişim sürecine dair ayrıntılı bilgi için "Rus Yayılmacılığının Sistemleşmesi Süreci" (Akmaz, 2014) isimli makaleye bakınız. Ayrıca Rus İmparatorluk Stratejisinin tarihsel seyri için "Novgorod Knezliği'nden XXI. Yüzyıla Rus İmparatorluk Stratejisi" (Caşin, 2015) isimli kitaba bakınız. Bunun yanında Rus yayılmacılığının tarihsel arka planı ve yeni kurulan cumhuriyetlere ilişkin "Tarihten Günümüze Rus Yayılmacılığı ve Yeni Kurulan Cumhuriyetler" (Demir A. , 1998) isimli kitaba bakınız. Bu kaynaklara ek olarak yayılmacı politikaların karşısında duran ancak sonuçları itibariyle yayılmacı anlayışın yakınında konumlanan "Slavofil" düşüncenin ortaya çıkışı, gelişimi ve dönüşümüne dair

Hemen hemen aynı süreçlerden geçen fakat dünyaya farklı algı ve anlayışlarla bakan iki imparatorluğun güvenlik yaklaşımları da farklı şekillenmiştir. Osmanlı Devleti'nde güvenliği tesis edecek tek olgu 'adalet' olmuştur. Zira adalet halkın kendi içerisinde ve çevresiyle barış içerisinde yaşamasının en önemli şartıdır. Adaletin sürekli ve kalıcılığının sağlanması ise devletin çevresel unsurlarında ve etkileşim içerisinde bulunduğu alanlarında da adaletin hâkim olmasıyla mümkündür. Dolayısıyla devletin barışı çevresel atmosferde güvenlik tüketen (security-consuming) değil güvenlik üreten (security-producing) aktörlerin varlığıyla kaimdir.[57] Güvenliğin sürdürülebilmesi için güvenlik anlayışının yaygınlaştırılması da elzemdir. Bu bakımdan Osmanlı Devleti'ni yöneten aktörlerin güvenlik anlayışına göre fethedilen yerler hoşgörüyle idare edilecek, halkın dini hassasiyetlerine karışılmayacak ve ibadet özgürlüğü ön planda olacaktır.[58] Bu sayede güvenliğin olmayışını ya da güvenlikten yoksun oluşu ifade eden zulmün yeryüzünden kaldırılması ve adaletin tesis edilmesi doğrudan doğruya güvenliği de beraberinde getirecektir.

Ne var ki bir bölgede ya da alanda güvenliğin tesis edilebilmesi için ön koşul, güvenliğin kalıcı olmasını sağlayacak bir değerler sisteminin kurulmasıdır. İnsanlık tarihinde ortaya çıkan temel medeniyetlerin din ile tanımlanması ve her medeniyetin kendisini dünyanın merkezine koyması bir arada değerlendirildiğinde (Huntington, 2017, s. 49-69) Osmanlı Devleti'nin kendisini medeniyetin taşıyıcı olarak görmesi ve bu minvalde benimsemiş olduğu temel değerleri farklı coğrafyalarda yayma amacı gütmesi çok da abesle iştigal değildir. Zira dünyadaki değerler sisteminden uzak ve kopuk olarak şekillendirilecek bir güvenlik konsepti maya tutmayacaktır. Bu sebepten ötürü inşa edilecek olan güvenlik anlayışının bireyi dışlayacak nitelikte değil, bizatihi bireyi odak noktasına koyarak onun özgürlük alanına ve kutsiyetine halel getirmeyecek şekilde dizayn edilmesi zaruridir. Bu yönetim anlayışında bireyin özgürlük alanlarının devlet tarafından gasp edilmesi bir güvenlik meselesi olarak görülmekte ve bireysel hakların ihlali asla kabul edilemeyecek bir yönetim zafiyeti

ayrıntılı bilgi için bakınız: "Rus Yayılmacılığı ve Slavofil Düşüncenin Tarihsel Gelişimi" (Kaya & İşyar, 2009).

[57] Türkiye Soğuk Savaş sonrasında yaşanan gelişmelere bağlı olarak Batı tarafından güvenlik üreten değil, güvenlik tüketen bir ülke olarak tanımlanmaktadır (Gül, 2016, s. 313).

[58] Dini hoşgörünün, adaletin ve ibadet özgürlüğünün sağlandığı tarihsel kayıtlarda yer almaktadır. Bunun için bkz. (Göyünç, 1999). Ayrıca Osmanlı Devleti'ndeki gayrimüslim tebaanın yönetimi konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. (Eryılmaz, 1996).

olarak algılanmaktadır. Buna örnek olarak Osmanlı toplumunda gayrimüslimlerin özel hukukunun korunması ve bireylerin devlet bazında temsiliyetine imkân verilmesi gösterilebilir. Nitekim bu yaklaşım devlet yönetiminde çoğulculuğu, çok hukukluluğu ve çokkültürlülüğü beraberinde getirmiştir.[59] Öyle ki farklı ırklara, farklı etnik kökenlere, farklı mezheplere ve farklı dinlere mensup olan insanlar farklılıklarını yitirmeksizin iç içe olmasa bile yan yana yaşama pratiğini sergileyebilmişlerdir. Osmanlı Devleti kendi içerisindeki bu farklılıkları baskı altına alıp, onları ortadan kaldırmaya yönelik adımlardan öte bu farklılıklara saygı duyarak ve yaşam alanı oluşturarak bir devlet geleneği oluşturmayı başarabilmiştir (Anık, 2012, s. 119).

Çarlık Rusya'sında ise İvan IV. Vasiliyeviç[60] (Иван Васильевич) nam-ı diğer Korkunç İvan'ın 1552 yılında Kazan Hanlığı'nı istila etmesi, binlerce insanın dini değerlerinden ötürü sürgüne ve ölüme mahkûm edilmesi günümüz Rusya'sının da devam ettirdiği yayılmacı anlayışın[61] temellerini oluşturmaktadır. Rus coğrafyasında güvenlik anlayışı sadece devlet ve devleti yöneten hanedanla sınırlıdır. Dolayısıyla devletin ve devleti yöneten aktörlerin mutlak güvenliğinin temini için devlet sınırlarını mütemadiyen genişletmek zorundadır.[62] Zira, Çarlık Rusya'sı açısından mütemadiyen genişleyen toprakların varlığı ve buna bağlı olarak etki alanının büyümesi Ruslar açısından bu bölgelere yakın olan bölgelerin de sisteme dahil edilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. İşte bu gereklilik ve var olan durum bizatihi yayılmacı anlayışın dinamiği olarak görülmektedir. Rusların izlediği yayılmacı politikanın güvenliğe ek olarak farklı dinamikleri de –siyasi, ekonomik (ticari), kültürel, dinsel, ideolojik- içerisinde bulundurduğu muhakkaktır (Öztürk S. , 2019, s. 1100-1104). Ruslar

[59] Dahası Osmanlı Devleti'nde var olan 'Millet Sistemi" ne bağlı olarak ön plana çıkan 'çokkültürlülük' mefhumunun yeni kurulan Cumhuriyet için bir Osmanlı mirası olduğu şüphesizdir. Hatta Arshi Khan'a göre Osmanlı'daki 'Millet Sistemi' çokkültürlülük kavramından daha öte ve gelişmiş bir mefhumdur. Bu gelişmiş modelin ya da anlayışın beslendiği ve güçlendiği ana kaynak ise İslam hümanizması ve hoşgörüsüdür (Çelik, 2008, s. 327-328).

[60] 1530 yılında dünyaya gelen ve 17 yaşına geldiğinde -1547 yılında- tahta çıkan IV. Ivan, "Çar" unvanını almıştır. Tahta çıktıktan sonraki ilk on yıl içinde Kazan ve Astrahan gibi iki önemli hanlığa son vermiştir (Güngör, 2010, s. 71).

[61] Yayılmacı anlayışla hareket eden Rusların, 15. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar Rus devletinin arazisini ve coğrafyasını 57 kat artırdığı görülmektedir. 1425 yılında 400.000 kilometrekareye sahip olan Rusya'nın 19. yüzyılın sonlarında 22.000.000 kilometrekareye ulaştığı görülmektedir (Kırımer, 1997, s. 22-23).

[62] Daha fazla ayrıntı için "Rus Yayılmacılığının Sistemleşme Süreci" isimli çalışmaya bkz. (Akmaz, 2014).

açısından tarımın ve sanayinin o dönem için gelişme göstermesi yeni arazi ihtiyacı ve daha fazla emek gücü anlamına gelmiştir. Bu gereksinimlerin karşılanma ihtiyacı aynı zamanda yayılma iştiyakına katkı sağlayan bir husus olarak görülmüştür.[63] Ayrıca şunu da ifade etmek gerekir ki güvenliği ideolojik temeller üzerine oturtulan bir devlet yapısında çevre bölgelerin de –yakın çevre- aynı ideolojiye dayanan bir yönetim anlayışını benimsemesi kaçınılmaz görünen bir ihtiyaçtır. Aynı şekilde Ruslar açısından ideolojinin yanında dinin kullanımı ve izlediği göç politikaları da kendi güvenliği açısından kullandığı araçlardır. Örneğin, Batı'nın ve Doğu'nun önemli bir kavuşma noktası olan Kafkasya'nın Rusların hâkimiyeti altına girmesi bu çerçevede nitelendirilebilir. Zira 1800'li yılların başında Rus-İran ve Osmanlı-Rus savaşlarının sonucunda bölgeyi topraklarına katan Rusya, Kafkasya'yı tamamen kendine bağlamak ve güvenliğini sağlamak için Hristiyanlaştırma politikası yürütmüştür. Bu politikaların başarıya ulaşması için pek çok dini komisyon ve cemiyet kurmuştur. Bunun yanı sıra bölgenin tamamen kontrol altında tutulması için ciddi bir göç siyaseti izlemiştir (Memmedli, 2017, s. 441-442).

Burada izlenen politikalarda ve yönelimlerde temel mantık, kendi güvenliğini sağlamanın çevrede güvensizlik yaratan ve farklılık oluşturan unsurları minimize etmek fikriyle doğrudan bağlantılı oluşudur. Kuşkusuz bu yayılmacı politikaların izlenmesi topluma ve toplumsal dinamiklere bakışla da doğrudan bağlantılıdır. Devletin aşırı merkezîleştiği ve totaliter yaklaşımların hâkim hale geldiği devlet yönetimlerinde bireylerin farklılıkları ve özgün bireysel alan oluşumları kesinlikle dikkate alınmamakta, birbirinin aynısı olarak görülen bireylerin kolektif bir kategori içerisinde değerlendirildiği görülmektedir. Rusya için bu yaklaşım son Moskova Knezi ve ilk Rus Çarı IV. Ivan döneminden bugüne uzanan Ruslaştırma (Russification) politikalarıyla da doğrudan ilintilidir. Zira Çarlığın bünyesinde yaşayan ve Rus olmayan toplumlar başta olmak üzere hâkimiyet kurmak istediği alanlarda izlediği

[63] Bu durum 19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Çarlık Rusya'sında görülen endüstri faaliyetlerinin gelişmesi, fabrika sayısının çoğalması, demiryollarının inşa edilmesi, iç ve dış ticaretin potansiyel olarak artış göstermesi, dolayısıyla bu alanlarda çalışan emek gücünün sayısal anlamda artması neticesinde amele zümresinin toplum içerisinde önemli bir sayıya ulaştığını göstermesi açısından önemlidir. Yaşanan bu gelişmeler Çarlık Rusya'sında Avrupa memleketlerinde olduğu gibi kapitalist bir düzene geçme yönelimi göstermiş ve Avrupa'da etkinlik kazanan sosyalist akımların Rusya'da da gelişmesine sebebiyet vermiştir (Kurat, 1987, s. 360-361).

adımlarla varlığı görünür hale gelen Ruslaştırma politikası, muhtevası gereği etnik ulusları kültürel ve dini asimilasyona tabi tutmak üzerine inşa edilmiştir. Bu yönelimin -Ruslaştırma- resmi olarak devlet politikası haline dönüşmesi ise 1863 yılında ortaya çıkan Polonya İsyanıyla birlikte başlamıştır (Öztürk S. , 2019, s. 1098-1100). Nitekim totaliter ve otoriter rejimlerin temel birey algısını özetleyen bu yaklaşım, bireylerin özgürlük alanlarıyla güvenlik arasında bir korelasyon kurmazlar. Hatta bireylerin özgürlük alanlarının genişlemesi otoriter rejimler için bir tehdit anlamını da içinde barındırmaktadır. Esasen bu durum her ne kadar ülke içerisinde güvenlik ve istikrarı sağlıyormuş gibi görünse de asıl olan bu değildir.

Birey güvenliği üzerinden devletin güvenliğini tanımlamaya çalıştığımız bu sosyo-politik analizimiz üzerine belirtmemiz gerekir ki devletin güvenliğini şekillendiren temel unsur sadece yönettiği vatandaşla ilişkisi üzerinden değerlendirilemez. Zira içinde yaşanılan dönemin kendine özgü değerler sistemi ve hâkim ideolojisi de güvenliği şekillendiren en önemli parametrelerden birisini oluşturur. Nitekim dünyada imparatorluklar çağına son veren, ulus devleti hâkim kılan ve dahi yönetim biçimi haline dönüştüren 19. yüzyıl, tek başına imparatorlukların en büyük tehdit kaynağı konumuna gelmiştir. Bu bağlamda 1789 Fransız İhtilali ile başlayan ve kısa sürede tüm dünyayı etkisi altına alan milliyetçilik akımı (nasyonalizm) ve siyasi liberalizm, dünyada imparatorlukların devam edemeyeceğini göstermiş ve imparatorlukların dağılma sürecini başlatmıştır. 18. Yüzyılda ortaya çıkan ve 19. yüzyılda etkisini tüm dünyada göstermeye başlayan milliyetçilik akımıyla birlikte uluslararası sistem ve devletlerin geleceği yeni bir oluşum içerisine girmiştir (Akyılmaz, 2015, s. 84-85). 19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin dış politikasının temel gayesi Avrupa'daki güç odaklarının gazabından kaçınmak olmuştur. Uluslararası sistemde diğer devletlerle eşit kalmak için büyük çaba gösteren Bab-ı Ali, üç eylem tarzını benimsemiştir. Bunlardan ilki savunma amaçlı realpolitik bir diplomasi yürütmek, ikincisi Osmanlı Devleti'nin Avrupa devlet sistemine entegre olması, üçüncüsü ise silahlı kuvvetleri ve yönetimi modernleştirerek devleti canlandırmak gayesi olmuştur. Belirlenen bu son politika, devlet içerisinde yer alan seçkinlerin Avrupa değerlerine sarılmasına ve nihayetinde Cumhuriyet'in kurulmasına giden 'Batılılaşma' mefhumunu gün yüzüne

çıkarmıştır.[64] Devlet içerisinde güçlü bir konumda olan askeri seçkinler bu süreçte belirleyici bir rol oynamış, 19. yüzyılda yaşanan tüm bu gelişmeler de göz önüne alındığında Osmanlı Devleti için yeni bir güvenlik konsepti zaruri hale gelmiştir. Bunun sonucunda da Cumhuriyet'in kuruluşunda etkin olan seçkinci ve elitist zümrenin benimsemiş olduğu ideolojik yapıya göre şekillenen bir konsept oluşmuştur (Karaosmanoğlu, 2000, s. 204).

Sovyet Rusya'sının güvenlik konsepti ise William Bullit'in "Le Destin du Monte" (1948) eserinde, dünyada komünizmi hâkim kılmak için verilen mücadele olarak ortaya koyduğu anlayış olmuştur. Komünizmi hâkim kılmak için verilecek mücadeleden hiçbir milletin ve memleketin kaçamayacağı dile getirilmiştir. Bunu yaparken ise sıcak denizlere inme hedefini, iktisadi durumunu iyileştirme gayretini ve boğazlara hâkim olma düşüncesi ön plana çıkmıştır (Kırımer, 1997, s. 12). Komünist ideolojiyi hâkim kılma yönünde ısrarlı politikalarını sürdüren Sovyet Rusya'nın Batılılaşma olgusuna bigâne kaldığını da söyleyemeyiz. Nitekim Çar I. (Büyük) Petro'dan itibaren peyderpey başlayan Batılılaşma hareketi[65] Rusya'da kendi toplumsal çözümlemelerine dayanan özgün bir yorumla devamlılık arz etmiştir.[66] Zira Petro, Rusları Batılılaştırma gayesiyle yalnız mektepler kurmakla yetinmemiş; ekonomik, askeri ve sosyal alanda büyük adımlar atarak Rus ahalisinin yüksek tabakasına Avrupai yaşamı da benimsetmeye çalışmıştır. Osmanlı da olduğu gibi ilk önce askeri yapılanmada başlayan batılılaşma hareketleri zamanla Rus entelijansiyasının da tesiriyle toplumun farklı kesimlerine yansıtılmıştır (Kurat, 1987, s. 263-269). Batılılaşmanın en son ve en somut örneği Sovyet Rusya'nın son

[64] "Din devleti" görüşüne karşı zafer kazanan "ulus devlet" görüşü, Türkiye için çağdaşlaşma yolunda bir dizi reformun da hayata geçirileceğine işaret etmiştir. Hukuktan eğitime, dilden yaşam ve kültür alanına kadar pek çok alanda oluşturulan konsept hayata geçirilmiştir. Bu konsept "Cumhuriyet Devrimleri" olarak tanımlanmıştır (Berkes, 2017, s. 521).

[65] I. Petro'nun Rusya'da başlayan batılılaşma hareketlerinin yegâne temsilcisi olmadığı, ancak önemli bir isim olarak ön plana çıktığını belirtmek icap eder. Zira Petro'dan önce de Batılılar ile Ruslar arasında önemli ilişkiler gelişmiş ve batılılaşma için önemli bir zemin oluşmuştur (Ergün, 2009, s. 31).

[66] Rusya'nın Batılılaşma macerasının baş aktörü Büyük Petro olmuştur. Petro, çarlığının ilk döneminde Avrupa'ya gitmiş ve bir yılı aşkın süre Avrupa'da kalmıştır. Çoğu zaman kimliğini gizleyerek Batı'yı Batı'da öğrenmek için çalışmalara başlamıştır. İngiltere'de dört ay kalan Petro, sonrasında Hollanda'ya geçmiştir. Oradaki incelemelerinden sonra Viyana'ya geçmek arzusunda olan Petro, Viyana'ya ulaşmak üzereyken aldığı bir mesajla Moskova'ya çağrılmıştır (Belge, 2016, s. 44).

yöneticilerinden olan ve 1980'lerde iktidara gelen M. Gorbaçov'un glasnost ve perestroyka hamleleri olmuştur. Ne var ki bu süreç çok iyi yönetilemediği için –daha doğrusu çözüm için etkisiz kalması neticesinde ve Sovyetler Birliği'nde ulusal duyguların uyanışına neden olması sebebiyle- Sovyet Rusya önce ekonomik sonra da ideolojik olarak iflasını ilan etmek mecburiyetinde kalmıştır (Şadıhanov, 2006, s. 3-7).

Özetle belirtmek gerekirse 20. yüzyılın başında varlığını sürdüren Osmanlı ve Rus İmparatorluğu I. Dünya Savaşı'ndan sonra dağılmıştır. İmparatorlukların dağılmasıyla birlikte ortaya çıkan ulus devletlerden birisi olan Türkiye Cumhuriyeti sancılı geçen bir süreçten sonra kurulabilmiştir. Çekilen bu sancılı süreç Cumhuriyetin kurulmasından sonra da devam etmiş, sistem kendi güvenliğini tesis etmek adına ciddi ve radikal uygulamalar hayata geçirmiştir. Yeni bir ulus inşa ederken toplum mühendisliği göz ardı edilmemiş ve devletin güvenliğini tesis etmek adına birtakım uygulamalar hayata geçirilmiştir. Keza aynı şekilde 1917 Ekim Devrimi'nden sonra 1922 yılında kurulmuş olan SSCB'de kendi içerisinde farklı bir güvenlik konsepti geliştirerek hayata geçirmiştir. Bu noktada Türklerin Cumhuriyet'i ilan ettiği 1923 yılı ve Rusların SSCB'yi kurduğu 1922 yılı aynı zamana denk gelmektedir. 1920'li yıllardan II. Dünya Savaşı'nın başladığı yıllara kadar geçen süre zarfında devletlerinin kendi iç düzenini ve güvenliğini tesis etmeye çalışan Türkiye Cumhuriyeti ve SSCB, II. Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan Soğuk Savaş dönemiyle birlikte uluslararası sistemde kendilerini yeniden konumlandırmışlardır.

Sonuç olarak uluslararası sistemin değişim göstermesi ve dünyada yaşanan dönüşüm imparatorlukların son bulmasıyla sonuçlanmıştır. İmparatorlukların sona ermesiyle birlikte yeni oluşan dünyada konumlarını tespit etmekle iştigal eden Türkiye ve Sovyet Rusya'sı güvenlik politikalarını yeniden tesis etme yönelimi göstermiştir. İşte yaşanan bu süreç imparatorlukların dağılmasından sonraki zaman diliminin hem Türkiye açısından hem de Sovyet Rusya'sı açısından sosyo-politik olarak incelenmesini zorunlu kılmıştır. Zira bahsi geçen ülkelerin dış politika oluşumları ve güvenlik konseptleri kendi içerilerinde yaşadıkları siyasi, ekonomik, sosyokültürel gelişimlere bağlı olarak şekillenmiştir. İmparatorlukların dağılmasıyla sonuçlanan I. Dünya Savaşı ve hemen akabindeki yıllarda yaşanan II. Dünya Savaşı ve bu savaş sonrasında 90'lı yıllara kadar hâkim olan Soğuk Savaş dönemi birbirinden bağımsız olarak

değerlendirilebilecek bir süreç değildir. Nitekim imparatorlukların sona ermesiyle birlikte yeni kurulan devletlerin inşacı politikalarla dünyada yeni bir pozisyon elde etme mücadelesi ve bu mücadele sırasında iç politikada sergiledikleri tutum ve davranışlar bir bütün olarak değerlendirilmelidir. Bu bağlamda Osmanlı Devleti'nin ve Çarlık Rusya'sının dünya okumalarını ve güvenlik konseptlerini ele aldığımız bu bölüme müteakip bahsi geçen devletlerin mirasçısı olarak tanımlayabileceğimiz Türkiye Cumhuriyeti'nin ve Sovyet Rusya'sının imparatorluk sonrasında kendilerini dünyada nasıl konumlandırdıkları, nasıl bir güvenlik konsepti geliştirdikleri ve yeni devlet inşalarını nasıl sağladıkları ayrıntılı bir analize muhtaçtır. Bu sebepten ötürü -bu bölümün alt başlıkları- çalışmamızın omurgasını oluşturan Erdoğan Dönemi Türkiye'sinin ve Putin Dönemi Rusya'sının güvenlik algılamaları kendi içerisinde normları, değerleri ve politik tutumları çerçevesinde -güvenlik kavramı özelinde- imparatorluk sonrası dönemden başlanarak günümüze kadar irdelenmiş ve ayrıntılı bir analize tabi tutulmuştur.

2.1. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ VE SONRASI: ULUSLARARASI SİSTEM (1945-2001)

II. Dünya Savaşı'ndan sonra çift kutuplu bir dünyanın kurulması ve güvenliğin uluslararası örgütler tarafından üstlenilmesi uluslararası güvenlik kavramının kullanımına yaygınlık kazandırmıştır. Savaşın sonunda Amerika'nın küresel bir güç olarak ortaya çıkması ve bir diğer küresel güç olan Sovyetler Birliği karşısında 'dengeleme' ve 'çevreleme' stratejileriyle NATO'yu tesis etmesi, küresel güvenliğin sağlanmasında uluslararası örgütlerin etkin hale geldiği bir dünya düzenine geçişi beraberinde getirmiştir (Oğuzlu, 2019, s. 1). Keza ABD'nin mihmandarlığında atılan bu örgütlenme adımı, diğer tarafta SSCB'nin önderliğinde farklı bir uluslararası güvenlik yapılanmasını doğurmuştur. Dolayısıyla demokratik ve çoğulcu anlayışa sahip ülkelerin güvenliğini sağlamayı taahhüt eden NATO'nun mevcudiyeti (nato.int, 2010, s. 7), SSCB liderliğinde -Almanya'nın NATO'ya üye olmasını kendisine tehdit olarak algılayan ve bu tehdidi karşılamak üzere sosyalist ideolojiyi dayanak alarak 1955 yılında- Varşova Paktı'nın oluşturulmasına gerekçe olmuştur (Embel E. , 2019, s. 1). Nitekim ortaya çıkan iki kutuplu dünya ve güvenlik meselesinin uluslararası örgütler aracılığıyla yürütülen bir boyuta taşınması, küresel bir görünüm kazanması,

artık güvenliği devletlerin kendi başlarına ele alabileceği bir konu olmaktan çıkarmıştır. Bu durum devletlerin iki süper güç etrafında öbeklenmesine sebep olmuştur. Ancak SSCB'nin dağılması ve iki kutuplu dünyanın sona ermesi ile birlikte çift kutuplu dünyada yürütülen güç mücadelesi stratejileri NATO'nun kuruluş felsefesini akamate uğratmış, NATO'ya yeni misyonlar yüklenmesine neden olmuştur. Özellikle SSCB ardılı bölgelerde ortaya çıkan etnik problemler, bölgesel çatışmalar ve nükleer silahlar başta olmak üzere konvensiyonel silahların kontrol altına alınması gibi sorunlar gün yüzüne çıkmıştır. Tam da bu noktada 11 Eylül 2001 yılında ABD'de gerçekleşen terör saldırılarıyla birlikte küresel terörizmin dünya gündemine girmesi NATO'nun üstlendiği misyonların genişlemesine sebep olmuştur. Ortaya çıkan bu problemler silsilesine karşı mutlak başarı sağlanamaması ise hem üye devletler hem de üye olmayan devletler tarafından örgüte yönelik ciddi eleştirileri ortaya çıkarmıştır (Birsel, 2012, s. 109-110). Esasında yaşanan bu süreç -başta NATO olmak üzere uluslararası örgütlerin etkinliklerini yitirmesi- bundan sonrası için devletlerin güvenliklerini çözme konusunda tek aktör haline dönüşmelerini getirmiş ve çok kutuplu dünyaya geçişin alametifarikası olmuştur. Zira çalışmamız da bu temel üzerinden –dönemsel çerçeve, zamansal sınırlama- inşa edilmiştir.

1914 ile 1918 yılları arasını kapsayan ve dört yıl süren I. Dünya Savaşı neticesinde dünya haritasında ciddi değişiklikler meydana gelmiştir. Harita üzerindeki bu değişim aynı zamanda toplumların ve rejimlerin de ciddi ölçüde değişimini beraberinde getirmiştir. I. Dünya Savaşı neticesinde teslim olmak zorunda kalan ve itilaf devletleriyle ayrı ayrı antlaşmalar imzalayan Osmanlı Devleti, Almanya, Avusturya ve Bulgaristan büyük kayıplar yaşamıştır. Bu kayıplar neticesinde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu dağılmış, Çarlık Rusya'sı son bulmuş, Osmanlı Devleti parçalanmış ve Avrupa'da pek çok yeni devlet kurulmuştur. Çarlık Rusya'sının son bulmasıyla yerine SSCB, Osmanlı Devleti'nin parçalanması ve bu süreçteki kurtuluş mücadelesiyle Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Dünya ölçeğinde yaşanan bu savaşlar ve karışıklıklar arasında - 1918 yılında - imzalanan Versailles Antlaşması'yla barışın tesisi ve uluslararası uyuşmazlıkların giderilmesi gayesiyle Cemiyet-i Akvam (Milletler Cemiyeti) kurulmuştur. Bu Cemiyet, 1920 yılında resmen ve fiilen göreve

başlamıştır. Ancak bu Cemiyet, uluslararası barışı tesis edebilmekten uzak kalmıştır.[67] Cemiyet'in barışı sağlama konusundaki başarısızlığını kayıt altına alan en önemli olay II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi olmuştur (Kocaoğlu, 1997, s. 27).

II. Dünya Savaşı'nın ortaya çıkmasındaki en önemli sebeplerden birisi de şüphesiz I. Dünya Savaşı sonrasında oluşturulmak istenen yeni dünya düzeni olmuştur. I. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte emperyal çağın yeniden şekillenmesi 18 Ocak 1919'da Paris Barış Konferansı'na katılan otuz iki devletin şahitliğinde gerçekleşmiştir. Aslında dörtler konferansı olarak da bilinen bu toplantı ABD, İngiltere, Fransa ve İtalya'nın baş çektiği bir organizasyon olmuştur. Ancak İngiltere'nin tutumu İtalya'yı süreç içerisinde saf dışında bırakmış, ABD başta olmak üzere pek çok devletin toplantıyı terk etmesine sebep olmuştur. Özetle I. Dünya Savaşı sonrasında oluşturulan yeni dünya düzeni İngiltere ve Fransa riyasetinde gelişim göstermiştir. Yaşanan bu gelişmeler II. Dünya Savaşı'na giden sürecin başlaması anlamına gelmiştir. Zira kurulan yeni dünya düzeninin mağlup olan devletlere ağır faturalar yüklemesi Almanya ve İtalya başta olmak üzere pek çok devleti rahatsız etmiştir. Bu rahatsızlığın sonucu olarak Almanya'nın ve İtalya'nın revizyonist politikalar geliştirmesi, geliştirilen bu politikalara karşı İngiltere ve Fransa'nın anti revizyonist politikaları hayata geçirmesi yeni bir dünya savaşını kaçınılmaz kılmıştır (Balkaya, 2013, s. 150-151).

Resmi olarak 1 Eylül 1939 tarihinde Almanya'nın Polonya'ya saldırmasıyla başlayan ve 8 Mayıs 1945 tarihinde sona eren (Erol, Gürseler, & Ydyrys, 2016, s. 201) dünya tarihinin en büyük savaşlarından biri olan II. Dünya Savaşı (1939-1945) üç kıtada cereyan etmiş ve dört okyanus sularında gerçekleşmiştir. Bu savaşa 62 ülke dahil olmuş ve 20 ülke toprağında bilfiil çatışmalar yaşanmıştır. Savaşta yaklaşık 65 milyon insan hayatını kaybederken bunlardan 27 milyonu cephede hayatını kaybetmiştir (Sarıahmetoğlu & Kemaloğlu, 2016, s. 6). II. Dünya Savaşı'nın ardından bu tip savaşların tekrar yaşanmasına engel olmak, uluslararası güvenliği tesis etmek ve barışı sağlamak maksadıyla Cemiyet-i Akvam'ın devamı sayılabilecek bir örgüt kurulmuştur (Aral, 2013, s. 7). II. Dünya Savaşı yıllarında ana hatlarıyla tasarlanan ve müttefik

[67] Cemiyet-i Akvam'ın başarısızlığının nişanesi 5 Ekim 1935 tarihinde İtalya'nın Habeşistan'ı işgale başlaması olmuştur. Cemiyete üye elli iki devlet İtalya'nın bu saldırısına karşı çıkmış, ancak işgalin engellenmesine muvaffak olamamıştır (Sander, 2019, s. 39-57).

devletlerin aralarında kurmayı amaçladığı bu örgüt Milletler Cemiyeti'ne (MC) göre daha karmaşık bir yapıya sahiptir. 4-11 Şubat 1945 Yalta Konferansıyla ve 26 Nisan 1945 yılındaki San Francisco Konferansı sonrasında 26 Haziran 1945 tarihinde Birleşmiş Milletler Kurucu Antlaşması imzalanmış ve Birleşmiş Milletler (United Nations - UN) kurulmuştur (Sur, 2013, s. 2538). Birleşmiş Milletler' in başlıca organlarını; Genel Kurul, Güvenlik Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Vesayet Konseyi, Uluslararası Adalet Divanı ve Genel Sekreterlik (UN, 2020) oluşturmaktadır. Ancak BM içerisinde önemli bir organ olarak karşımıza çıkan Güvenlik Konseyi,[68] genel itibariyle sorunların çözüme kavuşturulmasında engel oluşturan bir organ haline gelmiştir. Daimi üyeler arasındaki politik çekişmeler ve çıkar çatışmaları dünyada yaşanan adaletsizliklerin belki de temelinde yatan en önemli husustur. Bu adaletsizliğe yönelik itirazlar 'Erdoğan Döneminde Türkiye'de Güvenlik Anlayışı' bölümünde ele alınacaktır.

1939 yılının Eylül ayında başlayan II. Dünya Savaşı, revizyonist ve anti revizyonist politikalar izleyen devletlerin izledikleri politikalarda başarı sağlayamadıkları bir süreci gözler önüne sermiş, bu başarısızlıklarla birlikte yeni oluşan dünyada iki güç merkezi ortaya çıkmıştır. Bu güç merkezlerinden birisi ABD olurken diğeri ise SSCB olmuştur[69] (Balkaya, 2013, s. 151). Nitekim II. Dünya Savaşı'nın son bulduğu 1945 yılında Amerika Birleşik Devletleri güçlü bir pozisyon elde etmiş ve dünya ekonomik sisteminde üretimin %35'ini elinde bulundurma gücüne ulaşmıştır. ABD'nin bu güçlü pozisyonu, dünyayı kendi tercihleri doğrultusunda dizayn etme fırsatını da beraberinde getirmiştir (Kissinger, 2006, s. 11). Ancak I. Dünya Savaşı'nın akabinde Ekim Devrimi ile beraber sosyalist temellere dayalı olarak yeniden inşa edilen Sovyet Rusya, II. Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde I. Dünya Savaşı'nın getirdiği sosyo-politik

[68] Güvenlik Konseyi, beş daimi ve on geçici olmak üzere toplamda on beş üyeden oluşmaktadır. Beş daimi üye ABD, Rusya, Çin, İngiltere ve Fransa'dır. On geçici üye ise, bu organ içerisinde iki yıllık bir süre için temsil edilmektedir. Dünyadaki her kıta için belirli sayıda geçici temsilci kotası belirlenmiştir. Güvenlik Konseyi'nde herhangi bir kararın alınabilmesi için on beş üyeden dokuzunun 'evet' oyu vermesi gerekmektedir. Ancak hayır oyu verenler içerisinde daimi üyelerden birisi olması durumunda, kararın alınabilmesi mümkün değildir (Aral, 2013, s. 8-9).

[69] Ortaya çıkan iki süper güç (ABD ve SSCB) dışında dünyanın geri kalanı fakr-u zaruret içine düşmüştür. Zira II. Dünya Savaşı arkasında büyük tahribatlar ve yıkımlar bırakmıştır. Ülkeler iç-dış borç cenderesi altında sıkışmış, şehirler ve fabrikalar yıkılmış, altyapılar çökmüş ve adeta iki süper güce muhtaç hale gelmiştir (Akın F. , 2017, s. 122).

sorunları çözme gayreti göstermiş ve büyük ölçüde başarı sağlamıştır. Özellikle Lenin'in hayata geçirdiği NEP (Yeni Ekonomi Politikası), I. Dünya Savaşı ve Rus iç savaşı yüzünden harabeye dönen ekonominin yeniden ayağa kalkmasını sağlamıştır.[70] Lenin'in ölümünden sonra yönetime geçen Stalin, parti ve devlet yönetiminde mutlak hâkimiyet kurarak Sovyet Rusya'yı dünyanın etkili bir sanayi ülkesi olmasını sağlamıştır. Aynı zamanda Stalin bu politikaları hayata geçirirken milyonlarca insanın ölümüne sebebiyet verecek hukuk ve insanlık dışı yönelimlerinden geri durmamıştır. Özellikle 1928 yılında ilan ettiği Beş Yıllık Kalkınma Planı ile birlikte ulusal geliri iki kat artıran Stalin, Sovyet Rusya'yı bir dünya gücüne dönüştürmüştür (Devlet, 2013, s. 195-197). Stalin döneminden sonra başlayan Kruşçev dönemi bir yandan Stalin'in ortaya çıkardığı Sovyet Rusya algısını yıkma uğraşı verirken diğer yandan kişisel özelliklerinin de etkisiyle Batı ile iletişimin güçlendirilmeye çalışıldığı bir döneme evrilmiştir. Zira Kruşçev, başta ABD olmak üzere pek çok ülkeye seyahatler gerçekleştirmiş, ancak izlediği bu yöntem kendi planlamaları dâhilinde ve sonuçları itibariyle başarılı bir politika olmaktan uzak kalmıştır (Vernadsky, 2019, s. 535). Çünkü ABD izlediği 'çevreleme' ve 'dengeleme' politikasını uygulamakta kararlı davranarak SSCB'yi bir öteki olarak konumlandırma arzusundan vazgeçmemiş ve NATO kapsamında kendi blok gücünü oluşturmuştur. Bu oluşumun farkına varan – daha önce belirttiğimiz saiklerle- ve karşı hamle yapmak durumunda kalan Sovyet Rusya'sı Doğu Avrupa'dan başlayarak kendi yakın coğrafyasını kapsayacak bir örgütlenmeyle Varşova Paktı'nı tesis etmiştir. Bu oluşumlarla birlikte şekillenen çift kutuplu dünya Soğuk Savaş olarak adlandırılan dönemin diğer adlandırılması olarak literatürdeki yerini almıştır. Sonuç itibariyle I. Dünya Savaşı Çarlık Rusya'sını tarihin derinliklerine uğurlarken sonrasında yaşanan II. Dünya Savaşı yeni oluşan Sovyet Rusya'sının dünya sahnesine güçlenerek çıkmasını beraberinde getirmiştir. Nitekim bu gelişmelerle birlikte ortaya çıkan Soğuk Savaş, iki süper güç -ABD ve SSCB- arasında yaşanan mücadeleye şahitlik eden bir zaman dilimini ifade etmek için kullanılmıştır (Erol, Amirbek, & Gürseler, 2016, s. 177).

[70] NEP (Novoye Ekonomiçeksaya Politika), vergilendirme, iç-dış ticaret, sanayi üretimi, bankacılık başta olmak üzere pek çok alanda atılan adımları muhteva etmektedir (Yücel M. U., t.y., s. 306-307).

Churchill'in 5 Mart 1946 tarihinde Amerika'nın Missouri Eyaleti'nde yaptığı meşhur "Demir Perde" (Iron Curtain) konuşması Soğuk Savaş'ın başlangıcı kabul edilmektedir. Bu konuşmaya karşılık Stalin'in Pravda'da verdiği cevap ise Batı dünyasında Soğuk Savaş'ın resmen başladığı olay olarak görülmektedir (Acar, 1991, s. 123). Bu bağlamda II. Dünya Savaşı bitiminden 1980'lerin sonuna kadar uzanan dönem, 'Soğuk Savaş Dönemi" olarak adlandırılan bir zaman dilimidir. İki kutuplu dünyada ABD ve Sovyetler Birliği'nin liderliğinde Batı ve Doğu arasında yaşanan gerginlik ve mücadele ön plana çıkmıştır. Bu mücadele II. Dünya Savaşı sonrasında belirgin bir nitelik kazanmış ve "Soğuk Savaş" terimi ilk defa Amerikalı Bernard Brauch tarafından kullanılmıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında Almanya'nın çökmesi ile Orta ve Doğu Avrupa'da kısmen de Balkanlarda ortaya çıkan boşluk Sovyetler Birliği tarafından doldurulmuştur. Polonya, Çekoslovakya, Macaristan, Romanya ve Bulgaristan'da Kızıl Ordu'nun yardımı ve desteği ile yönetimi Komünist partiler ele almıştır. Yugoslavya ve Arnavutluk'ta ise doğrudan Kızıl Ordu'nun yardımı alınmadan yönetim ele geçirilmiştir. Ortaya çıkan bu durum başta Amerika ve İngiltere olmak üzere Batılı devletleri rahatsız etmiş, Sovyetler Birliği'ne karşı yeni politikalar üretmeye başlamışlardır. Esasen II. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan bu kutuplaşmanın temelinde Truman Doktrini[71] yatmaktadır. 12 Mart 1947 tarihinde Truman Doktrininin ilanı rahatsızlık yaratmış, 1948-1953 yılları arasında ise bu gerginlik hat safhaya ulaşmıştır. Truman Doktrininin temel gayesi Sovyet tehdidine karşı Batı Avrupa'nın güçlendirilmesi esasında şekillenmiştir. Bu güçlendirme faaliyeti askeri açıdan NATO (North Atlantic Treaty Organization) ile ekonomik açıdan[72] ise Marshall Yardımlarıyla kendisini gün yüzüne çıkarmıştır. Sovyetler Birliği ise aynı şekilde Doğu Avrupa'yı kendi hegemonyası altında tutmak ve Batı'ya karşı daha güçlü bir konum edinmek için askeri ve siyasi açıdan Varşova Paktı'nı[73]

[71] Truman Doktrininin ortaya çıkma nedenleri, ilanı, tartışılması ve yasalaşma süreci ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. "Türkiye - ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı" (Ertem B. , 2009, s. 386-390).

[72] II. Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan iki kutuplu dünya, bir tarafta özel mülkiyet ve hür teşebbüs ile liberalizmi savunan ülkeleri ifade eden 'Batı Blok'u olarak, diğer tarafta ise merkezi planlamaya ve kamu mülkiyetine dayanan sosyalizmi savunan ülkeleri içine alan 'Doğu Blok'u olarak şekillenmiştir (Özsoy, 2006, s. 163).

[73] Resmi adı "Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Antlaşması" olan ve Varşova Paktı'nın kurucu belgesi olan bu Antlaşma - 14 maddeden oluşan NATO antlaşmasına göre daha kısa bir metin olarak - 11 maddeden oluşmuştur. Bu antlaşmanın giriş kısmı, antlaşmanın gerekçesini ve amaçlarını açıklarken; öncelikli hedefinin siyasi ve toplumsal sistemleri ayırt

(Warsaw Treaty Organization – WTO), ekonomik açıdan ise COMECON'u[74] kurmuştur (Sönmezoğlu, 2017, s. 508-509).

II. Dünya Savaşı'nın ardından Sovyetler Birliği'nin yayılmacı politikalarını endişeyle izleyen Batı Avrupa ve Kuzey Amerika ülkeleri, özellikle 1948 yılında Çekoslovakya'da yaşanan darbe ve yine aynı yıl Berlin'in SSCB tarafından abluka alınmasıyla ortak bir savunma mekanizması oluşturmayı planlamışlardır. İngiltere, Belçika, Fransa, Hollanda ve Lüksemburg 1948 yılında imzaladıkları Brüksel Antlaşması'yla Batı Avrupa Örgütü'nü kurmuşlardır. Bu antlaşma 1949 yılında imzalanacak olan Kuzey Atlantik Antlaşması'nın ilk adımı olarak ön plana çıkmıştır. Brüksel Antlaşması'nı imzalayan ülkeler, güvenliklerini garanti altına almak adına Kuzey Atlantik İttifakı'nın tesisi[75] amacıyla ABD ve Kanada ile görüşmelere başlamış, akabinde bu görüşmelere Norveç, Portekiz, İtalya, İzlanda ve Danimarka da davet edilmiştir. Bu davetlerle birlikte - toplamda on iki ülke - 4 Nisan 1949 yılında Washington Antlaşması olarak da bilinen Kuzey Atlantik Antlaşması imzalanmıştır[76] (Ministry of Foreign Affairs, 2020, s. 1). Sovyetler ise, 1955 yılında NATO'ya karşıt bir güvenlik paktı oluşturma gayesiyle Demokratik Alman Cumhuriyeti, Çekoslovakya, Polonya, Romanya, Bulgaristan, Arnavutluk ve Macaristan'ı içine alacak şekilde Varşova Paktı olarak isimlendirilen uluslararası örgütü kurmuştur. Bu antlaşmaya göre bahsi geçen ülkelerden herhangi birisine ya da birkaçına yapılacak

etmeksizin tüm Avrupa devletlerini kapsayan ortak bir güvenlik sistemi oluşturmak olarak deklare edilmiştir (Embel E. , 2019, s. 3).

[74] Council for Mutual Economic Assistance (Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi), uluslararası bir ekonomik örgütlenme yapısıdır. 1949 yılında Sovyetler Birliği'nin inisiyatifi ile kurulmuştur. Konsey, Yürütme Komitesi ve Sekretarya olmak üzere üç ana organdan oluşan Örgüt, Doğu Avrupa ülkelerini kapsayan bölgesel bir birlik olarak kurulmuştur. Devamında bölge dışarısından da üye kabul etmiştir (Sönmezoğlu, 2017, s. 336-337).

[75] NATO ittifakının kurulmasını mümkün kılan en önemli etken, ABD'nin Sovyetler Birliği karşısında izlediği 'dengeleme' ve 'çevreleme' stratejileri olmuştur (Oğuzlu, 2019, s. 1).

[76] 1952 yılında Türkiye ve Yunanistan, 1955'te Almanya, 1982'de ise İspanya NATO'ya kabul edilmişlerdir. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra dört genişleme dalgası yaşayan NATO'ya 1999 yılında Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Macaristan üye olmuştur. 2004 yılında Romanya, Slovenya, Estonya, Letonya, Slovakya, Bulgaristan ve Litvanya üye olmuştur. 2009 yılına gelindiğinde Arnavutluk ve Hırvatistan, 2017 yılına gelindiğinde Karadağ ve 2020 yılına gelindiğinde Kuzey Makedonya'nın Birliğe üye olmasıyla toplam üye sayısı otuza ulaşmıştır (Ministry of Foreign Affairs, 2020, s. 1). Ayrıca Türkiye-NATO ilişkilerine dair ayrıntılı bilgi için bkz. (Kibaroğlu, 2017).

saldırı BM'nin 51. maddesi uyarınca ülke bazında ya da ortaklaşa karşılık verilmesini kararlaştırmıştır (Sönmezoğlu, 2017, s. 601-602).

Karşılıklı restleşmelerin ve tehdit algılarının neticesinde ortaya çıkan kurumsal yapılarla birlikte mütemadiyen varlığını koruyan kutuplaşma ortamı artık resmiyete dökülmüş ve iki kutuplu bir dünya ortaya çıkmıştır. 1945 yılından beri verilen hâkimiyet mücadelesi oluşturulan bu uluslararası örgütlerle ABD'nin başını çektiği kapitalist NATO ve Sovyetlerin idaresi altında sayılabilecek komünist Varşova Paktı arasında "Sistem Kavgası" na evrilmiştir. Bahsi geçen sistem kavgası aynı zamanda Soğuk Savaş'ın sona ereceği 1990'lı yıllara kadar silahlanma yarışını da beraberinde getirmiştir. 1945 yılından 1990 yılına kadar geçen süre zarfı siyasi ve teknolojik açıdan dört döneme ayırarak incelenebilir. 1945 ile 1950 yılları arasını kapsayan ilk dönem, II. Dünya Savaşı'na müteakip Birleşmiş Milletler'in her ülkenin askeri kapasitesini kendi ülkesini koruyacak seviyede sınırlı tutmasını öngördüğü bir zaman dilimi olmuştur. Ancak bu temenninin hayata geçirilemediği görülmektedir. 1950 ile 1962 yılları arasını kapsayan ikinci dönem, ABD'nin ve Sovyetlerin hızlı bir şekilde silahlandığı, uzun menzilli füzelerin geliştirildiği ve nükleer silahların envanterlere katıldığı bir dönem olmuştur. ABD, savunma bütçesine ciddi paylar ayırarak nükleer silah kapasitesini yükseltirken Sovyetler de bu dönemde nükleer silahlara sahip olmuştur. 1962 ile 1972 yılları arasını kapsayan ve Küba füze kriziyle[77] başlayan üçüncü dönem, yaşanan gelişmelere bağlı olarak ABD ile Sovyetler arasındaki nükleer silahlanma yarışının devam ettiği yıllar olarak ön plana çıkmıştır. Son dönem olarak nitelendirilen ve 1972-1990 yılları arasını kapsayan dönem ise askeri rekabetin devam ettiği yıllar olmuştur. 1972 yılında imzalanan 'Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri (Strategic Arms Limitation Talks – SALT) Anlaşması' ile başlayan ve 1990 yılında imzalanan 'Avrupa Konvansiyonel Kuvvet İndirimi Anlaşması' na kadar devam eden bu zaman dilimi 'silahların kontrolü görüşmeleri' dönemi olarak nitelendirilmiştir. Ancak bu dönemde taraflarca imza koyulan tüm anlaşmalar ABD ve Sovyetler tarafından kısmen ya da tamamen ihlal edilmiştir (Acar, 1991, s. 171-201).

[77] 1962 yılının Ekim ayında Küba'da bulunan Sovyet yapımı füze üslerinin Amerikan casus uçakları tarafından tespiti Soğuk Savaş dönemindeki gerginliği hat safhaya ulaştırmış ve üçüncü dünya savaşının eşiğine gelinmiştir. Hat safhaya ulaşan bu gerginlik, Kremlin'in anlaşma teklifiyle ve Küba'ya giden Sovyet gemilerinin geri dönmesiyle son bulmuştur (Roskin & Berry, 2015, s. 121-122).

Bu son döneme dair 1980'li yıllarda yaşanan ve literatürde fazlaca bilinmeyen "İkinci Soğuk Savaş Dönemi" nin yaşandığı söylenebilir. İkinci Soğuk Savaş döneminin yaşanmasında yukarıda bahsedilen stratejik silahların sınırlandırılması görüşmelerindeki tıkanıklıklar, Asya ve Afrika kıtalarında yaşanan gelişmeler etkili olmuştur. Bu süreç içerisinde iki süper gücün yaşadığı olumsuzluklar aralarındaki ilişkilerin de sertleşmesine sebebiyet vermiştir. Tüm bunlar yaşanadursun, 1990 yılına gelindiğinde simge haline gelen Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla (9 Kasım 1989) birlikte yaşanan gelişmeler Sovyetler Birliği'nin ve Doğu Blok'unun dağılmasını beraberinde getirmiş ve Soğuk Savaş dönemi sona ermiştir (Sönmezoğlu, 2017, s. 510).

Özetle dünya devletlerinin çoğunluğu ABD ve Sovyetler Birliği'nin önderliğinde oluşan bloklara dahil olmuş, iki kutuplu uluslararası bir sistem oluşmuştur. Her ne kadar Soğuk Savaş dönemi olarak adlandırılsa da silahlanma yarışının hüküm sürmesi, karşılıklı hamleler yapılması ve caydırıcı tutumlar sergilenmesi esasen bir barış ortamını da beraberinde getirmiştir. En azından konvansiyonel silahların kullanılmadığı ve daha çok blok ülkelerin başını çeken devletlerin siyasi tutum ve davranışları dolayısıyla diplomasinin daha çok işlediği bir dönem olarak tarihe geçmiştir. Bu duruma ters olarak blok liderlerinin yakın çevrede Kore ve Vietnam örneğinde olduğu gibi içinde bulunduğu savaşlar meydana gelse de bu savaşlar blokların çarpıştığı küresel bir boyut kazanmamıştır (Yılmaz M. E., 2012, s. 77). Ancak Soğuk Savaş'ın başlangıcından Sovyetler Birliği'nin dağılmasına kadar geçen süre zarfında tüm dünyada askeri araçların kullanıldığı çatışmalar da azımsanmayacak ölçüdedir. Asya'da 40, Orta Doğu'da 40, Afrika'da 24, Latin Amerika'da 29 ve Avrupa'da 7 olmak üzere toplamda irili ufaklı 140 adet çatışmanın mevcudiyeti de gözden kaçırılmaması gereken önemli bir detaydır (Dedeoğlu, 2018, s. 379).

Sovyetler Birliği'nin uluslararası sahneden çekilmesi ve böylelikle iki kutuplu dünyanın sona ermesi Soğuk Savaş'ın getirdiği dengeleri önemli ölçüde sarsmış, yeni dengeyi sağlamak amacıyla bölgesel güvenlik ve istikrar anlaşmaları zorunlu hale gelmiştir. Bunlardan başlıcaları; Şangay İşbirliği Örgütü, Visegrad Girişimi, Avrupa-Akdeniz Ortaklığı ve Güneydoğu Avrupa İstikrar Paktı olmuştur. 1996 yılında Çin Halk Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan arasında oluşturulan Şanghay İşbirliği Örgütü'ne 2001 yılında Özbekistan da katılmıştır.

Barışçıl politikaları destekleyen bu Birlik, terör ve ayrılıkçı hareketlere karşı ortak bir yol haritası belirlemiştir. Visegrad Girişimi olarak bilinen ve 1991 yılında Polonya, Çekoslovakya Cumhuriyeti ve Macaristan'ın bir araya gelerek oluşturduğu yapı, askeri bilgi alışverişi sağlama ve askeri lojistik gibi konularda işbirliği ve diyalog zemini yaratmıştır. Visegrad girişimini oluşturan üye ülkeler 1992 yılında imzaladıkları mutabakata bağlı olarak 1999 yılında ortak bir fon oluşturmuşlardır. Avrupa Birliği'nin öncülük ettiği ve 1992 Lizbon Zirvesi'nde planlanan Avrupa Akdeniz Ortaklığı, 1995 yılında yayınlanan 'Barcelona Deklarasyonu' ile on beş AB üye ülkesi ve Akdeniz'e kıyısı olan içerisinde Türkiye'nin de bulunduğu on iki ülkeyi kapsamaktadır. Yine bu ortaklığın da temel hedefi bölgesel barışı ve istikrarı korumaktır. 1999 yılında hayata geçirilen ve büyük bir çoğunlukla Balkan devletlerini ihtiva eden Güney Doğu Avrupa İstikrar Paktı; Türkiye, Romanya, Bulgaristan, Bosna-Hersek gibi pek çok devlet arasında güvenlik, barış ve ekonomik işbirlik konularında ortak politikaların geliştirilmesini hedeflemiştir. Sonuç olarak Sovyetler Birliği'nin dağılması ve iki kutuplu dünya sisteminin son bulması, dünyanın pek çok bölgesinde yeni birliklerin oluşturulmasını ya da var olan birliklerin kendilerini yeniden konumlandırmasını beraberinde getirmiştir (Dedeoğlu, 2018, s. 364-375). Artık uluslararası siyasal sistem daha karmaşık ve çok aktörlü bir alan haline gelmiştir (Bozatay, 2013, s. 21).

Sovyet Rusya'nın uluslararası sahneden çekildiği bu dönem, ABD'nin tek başına küresel bir güç olarak dünyada etkin bir siyaset izlemesine fırsat tanımıştır. O dönem içerisinde Amerika'da başkanlık görevini üstlenen Clinton'un izlediği politikalar Amerikan dış politikasının altın çağı olarak nitelendirilmiştir (Telatar, 2009, s. 430). Zira Clinton Amerika'sı insan hakları, hukukun üstünlüğü ve kapitalizm çerçevesinde barış yapıcı (peace maker) bir rol üstlenmiş ve üstlendiği bu rol sayesinde tarihinde belki de hiç olmadığı kadar BM desteğini kazanmıştır. Amerika hem izlediği politikayla hem de kazandığı destekle küresel sorunların çözümünde söz sahibi olan önemli bir güç/aktör haline gelmiştir (Kaba, t.y., s. 2). Ancak yaşanan Soğuk Savaş'ın etkileri ve ABD'nin İsrail'e verdiği koşulsuz destekle birlikte devamlılık kazanan müdahalecilik anlayışı ABD'nin izlediği rotanın değişmesine sebep olmuştur. Zira ABD'nin hemen hemen bütün bölgesel sorunların içerisine dahil olması ve kendisini dünya jandarmalığına konumlandırması ABD dış politikasında kültleşmeyi getirmiş

demokratik kültürden uzaklaşmasına sebep olmuş ve yaşanan olumsuz gelişmelerle birlikte de -11 Eylül terör saldırısı- tek taraflılığa itmiştir (Sümer, 2008, s. 140). Özellikle muhafazakârların iktidarı devralmasıyla birlikte Amerika'da başkanlık koltuğuna oturan George H. W. Bush'un ortaya attığı 'yeni dünya düzeni' kavramı, liberal demokratik değerlere karşı küresel bir tehdidin bulunmadığı dönemde uluslararası konjonktürü Amerikan çıkarları kapsamında değiştirmeye yönelik atılan bir adım olarak nitelendirilmiştir. Bu anlayışa bağlı olarak muhafazakârlar tarafından geliştirilen dış politika tek taraflı ve askeri güce öncelik veren bir görünüm çizmiştir. 11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleşen terör saldırılarıyla birlikte mağdur ve mazlum olarak görülen ABD, dünyanın çeşitli bölgelerinde terör gerekçesiyle gerçekleştirdiği operasyonlarla onarılmaz tahribatların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Sonuç olarak ABD'nin acımasızca ve sivil gözetmeksizin gerçekleştirdiği operasyonlar küresel çapta tepkileri üzerine çekmiş, 1991 ile 2001 yılları arasını kapsayan tek süper güç olma ayrıcalığını sona erdirmiş ve bu yıllar arasında ABD'nin küresel ölçekte edindiği kazanımları ve itibarı yitirmesine neden olmuştur (Telatar, 2009, s. 430-431).

Özetle Soğuk Savaş'ın başlamasıyla birlikte dünyada oluşan yeni dengeler ülkeleri iki süper güç olan ABD ve SSCB etrafında toparlamıştır. Zira bu dönem bitaraf olanın bertaraf olacağı bir zaman dilimine tekabül etmiştir. Her ülke kendi iç dinamiklerine, sosyo-politik vaziyetlerine ve bulundukları coğrafi konuma göre bir tercih yapmak durumunda kalmıştır. SSCB'nin yayılmacı politikalarına hizmet edecek bölgelerde olan ülkeler bu tehdide karşı ABD safını seçerken, kimi ülkeler de ABD emperyalizmine karşı SSCB safında yer almıştır. Bu konumlanma çabası ve gayreti ise ülke bazında değil ülkelerin –ABD ve SSCB- kurmuş oldukları uluslararası örgütler marifetiyle gerçekleşmiştir. Keza kimi ülkeler ABD'nin mihmandarlığında şekillenen –Batı Blok'u olarak adlandırılan- NATO içerisinde yer alırken kimi ülkeler ise –Doğu Blok'u olarak isimlendirilen- Varşova Paktı'na dahil olarak kendi güvenliklerini güvence altına almak istemiştir. Dünyada oluşan güç dengesi ve bu güç dengesi üzerinden izlenen politikalar ve verilen mücadeleler pek çok alanda kendisini derinden hissettirmiştir. Ancak kendi iç dinamiklerine bağlı olarak SSCB'nin iflasını ilan etmesi ve oluşan iki kutuplu dünyanın sona ermesi ABD'yi tek süper güç ve dolayısıyla NATO'yu da uluslararası örgütler nezdinde tek güvenlik organizasyonu olarak ön plana çıkarmıştır. Ancak iki kutuplu dünyanın sona ermesiyle birlikte

ABD'nin 90'lı yıllarda izlediği müspet politikaların tek egemen güç olmanın verdiği özgüvenle menfi tutum ve davranışlara evrilmesi –tek taraflı politikaları- dünya güvenliği açısından büyük bir tehdit unsuru haline bürünmüştür. ABD'nin izlediği bu siyaset kendi himayesinde bulunduğu aşikâr olan BM'nin ve NATO'nun itibarına gölge düşürmüştür. Özellikle 2001 yılında ABD'de gerçekleşen terör saldırısı, artık ABD'nin bir süper güç olmadığının ilanı mahiyetinde olmuş, her devletin ve her ülkenin kendi güvenliğini kendisinin tesis etmesi gerektiği sonucunu getirmiştir.

Sonuç olarak yaşanan bu tarihsel süreç 1945-1991 yılları arasını iki kutuplu dünya, 1991-2001 yılları arasını tek kutuplu dünya ve 2001'den günümüze kadar olan zaman dilimini çok kutuplu dünya olarak tasnif etmemize dayanak noktası oluşturmaktadır. Bu bağlamda 1945 yılından 2001 yılına kadar ele aldığımız bu bölümde Türkiye ve Rusya özelinde değerlendirmeler yapılarak küresel sisteme dair analizler verilmiştir. Bu çerçeveye bağlı olarak hemen hemen aynı zaman diliminde iktidara gelen Erdoğan'ın ve Putin'in kendi ülkelerinin dış politikadaki güvenlik anlayışlarını nasıl inşa ettikleri ele alınacaktır. Ancak bu anlayışlar, dış politika ve güvenlik konsepti bağlamında nasıl bir tarihsel süreç sonrasında ortaya çıkmıştır? Belki de cevaplanması gereken en önemli mesele budur. Zira Cumhuriyetin ilanından itibaren Türkiye'nin izlemiş olduğu dış politika ve güvenlik anlayışı hangi sosyo-politik parametreler etrafında şekillenmiştir? Aynı şekilde Çarlık Rusya'nın dağılması sonrasında komünist ideolojiye dayalı Sovyet Rusya'nın ortaya çıkışı ve izlediği güvenlik politikaları ve toplumu inşa süreci hangi evrelerden geçerek Rusya Federasyonu'na dönüşmüştür ve 2000'li yılların başında Putin'in iktidara gelmesiyle birlikte nasıl bir boyuta evrilmiştir?

2.2. ERDOĞAN DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DE GÜVENLİK ANLAYIŞI

Her ne kadar Erdoğan Dönemi AK Parti'nin iktidara geldiği 2002 yılından başlatılsa da bu dönemi hazırlayan sosyo-politik konjonktür ve Türkiye'nin siyasi hayatını şekillendiren yakın tarih analiz edilmeden Erdoğan Dönemi doğru bir şekilde anlaşılamaz. Aktif siyasi hayatına 1994 yılında İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı olarak devam eden Erdoğan, 90'lı yılların sancılı Türkiye'si ve bürokratik sistemin kemikleşmiş yapısına bir itiraz olarak ortaya çıkan siyasi hareketin önde gelen siyasi figürü olarak dikkatleri üzerine çekmiştir. Bireysel hak ve özgürlük arayışlarının

toplumsal bir öncelik haline geldiği bu dönemde Erdoğan'ın okuduğu şiir nedeniyle özgürlüğünün kısıtlanması ve vesayet odaklarınca siyasi hayatının sona erdirilmek istenmesi Erdoğan'ın yedi yıl sonra kuracağı partinin misyon ve vizyonunu belirleyen en önemli dönüm noktası olmuştur. Parti'nin kuruluşundan çok önce tespit edilen bu misyon ve vizyon 2001 yılında kurulan AK Parti'ye bir sene gibi kısa bir zaman diliminde iktidarı getirmiştir. Esasında Erdoğan'ın yeni kurduğu bir partiyle kısa sürede iktidarı elde etmesinde 28 Şubat sürecinin ve hemen akabinde yaşanan 2001 ekonomik krizin çok önemli bir katkısı olmuştur. Erdoğan'ın demokrasi ve hukukun üstünlüğünü referans alan söylemleri, Avrupa Birliği'ne tam üyelik yolunda gösterdiği çaba bir anda dünya kamuoyunun dikkatini Türkiye'nin üzerine çekmiştir. Ancak Türkiye'de cumhuriyetin kurulduğu günden bu yana askeri vesayetin tahakkümü ve oligarşik bürokrasinin hâkimiyeti 2002 yılında iktidara gelen siyasal kadroları hedeflerini gerçekleştirmekten uzak, muktedir olamayan bir hükûmet yapısıyla yüzleşmek durumunda bırakmıştır.

Erdoğan hükûmetinin iktidar olması ancak muktedir olamamasının pek çok gerekçesi vardır. Türkiye'nin on yıllardır terörle verdiği mücadelede başarı sağlayamaması ve sorunun zamanla kronik bir hal alması Erdoğan'ın muktedir olamamasında en önemli etken durumundadır. Zira terörle mücadelede askerin tek ve egemen güç konumunda pozisyon alması, Türkiye'deki sivil alanın daralmasına ve tüm meselelerin güvenlikleştirme yaklaşımıyla[78] ele alınmasını beraberinde getirmiştir. Askeri ve bürokratik vesayetin Türkiye'de egemen olması ve siyaset kurumuna çok fazla söz hakkı tanınmaması, aşılması gereken önemli bir engel olarak Erdoğan'ın karşısına çıkmıştır. Öte yandan Erdoğan'ı iktidara taşıyan ve önemli bir saik olarak görülen 2001 ekonomik krizi ve bu krize bağlı olarak Türkiye'nin IMF'ye koşulsuz bağlanması Erdoğan için başka bir problem alanı oluşturmuştur. Zira Erdoğan, kendi ekonomi politikasını hayata geçirebilmek için öncelikle Türkiye ile IMF arasındaki bu ilişkiyi minimize etmesi gerektiğinin farkına varmıştır. Türkiye açısından sancılı olarak nitelendirilebilecek bu süreç 1 Mart (2003) Tezkeresi'yle birlikte ABD baskısına şahitlik eden bir dönemi beraberinde getirmiş, Erdoğan iktidarı hem dış politikada hem de iç politikada çok bilinmeyenli bir denklemle karşı karşıya kalmıştır. Bu bağlamda

[78] Bu yaklaşıma dair ayrıntılı bilgiler "Algı ve İnşa Ekseninde Güvenlik Yaklaşımları" bölümünde kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır, bkz.

konuyu biraz ayrıntılandıracak olursak 11 Eylül saldırıları sonrasında ABD'nin Irak'ı işgale hazırlanma aşamasında Türk kara ve hava sahasını kullanmak ve Türk askerinden faydalanmak istemesini içeren tezkerenin TBMM'ye gelmesi Erdoğan liderliğindeki AK Parti'nin 1 Mart 2003 Tezkeresi[79] sınavıyla karşılaşmasını da beraberinde getirmiştir. Bir yandan ekonomik problemler diğer yandan dış politikadaki sıkışmışlık Erdoğan liderliğindeki AK Parti için uzun ve meşakkatli bir süreç olacağının ilk nişaneleri olarak görülmüştür.

Erdoğan iktidarı dış politikada ve ekonomi alanındaki problemleri Avrupa Birliği'ne tam üyelik ve hukuk devleti normlarının hayata geçirilmesi prensipleriyle aşmaya çalışırken bir anda kendisini ülke içerisinde verilen güç mücadelelerinin ortasında bulmuştur. Erdoğan Döneminde vesayet odaklarıyla verilen güç mücadelesi doğrudan ve dolaylı olarak önemli kırılma noktalarını Türk siyasal hayatındaki literatüre dahil etmiştir. Bu dönüm noktalarına bakıldığında, ilk önemli kırılmanın 2007 yılının Nisan ayında 11. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Erdoğan hükûmetine verilen e-muhtıra olduğu görülmektedir. E-muhtıranın ayak sesleri ise, aynı yıl içerisinde cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesinde ortaya atılan ve toplumsal infiale yol açan 367 Krizi olmuştur. Bu kriz genel seçimlerin yenilenmesiyle ve akabinde gerçekleştirilen referandumla aşılmıştır. Genel seçimlerin sonrasında yeni oluşan aritmetikle TBMM'deki cumhurbaşkanlığı seçimleri tamamlanmış ve 11. Cumhurbaşkanı olarak Abdullah Gül seçilmiştir. Ancak bu durum farklı bir problemi de beraberinde getirmiştir.[80] 2007 yılındaki cumhurbaşkanlığı seçimindeki krizin aşılması ve Erdoğan iktidarının daha da güçlenmesi terör örgütlerini ve vesayet odaklarını tekrar harekete geçirmiştir. 2012 yılına gelindiğinde 15 Temmuz 2016 yılında gerçekleşen darbe girişiminin öncüsü olarak kabul edilen '7 Şubat MİT Krizi' baş göstermiştir. Bu kriz

[79] 1 Mart Tezkeresi olarak bilinen girişimin ulusal ve uluslararası hukuki boyutuna ilişkin tartışma için "Ulusal ve Uluslararası Hukuk Işığında Türkiye'nin 2003 Tezkere Serüvenine İlişkin Görüşler" isimli çalışmaya bkz. (Caniklioğlu, 2007). Ayrıca Türk dış politikası için çok taraflılığa geçiş çabaları olarak nitelendirilen bu sürece ilişkin "Türk Dış Politikasında Çok Taraflılığa Geçiş Çabaları: 1965 Çok Uluslu Güç Projesi ve 1 Mart 2003 Tezkeresi" isimli çalışmaya bkz. (Baba & Karagül, 2012). Son olarak bu konuyla alakalı AK Parti iktidarının ilk küresel karşılaşması olarak görülen '1 Mart Tezkeresi' bağlamında "AK Parti Dönemi İlk Küresel Karşılaşma: 1 Mart 2003 Tezkeresi" isimli çalışmaya dair ayrıntılı bilgi için bkz. (Babacan, 2018).

[80] Bu problemin sistem değişikliğiyle giderilmesi ilerleyen bölümlerde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

devlet kurumları içerisinde ve yargı alanında problemler olduğunu gün yüzüne çıkarmıştır. Erdoğan ve iktidarının güvenlik politikaları ve uygulamaları, yönetimde çok başlılık algılarının oluşması nedeniyle uluslararası alanda ve kamuoyunda itibar kaybına uğramıştır.

2013 yılına gelindiğinde bugün bile tartışmaları devam eden Gezi Parkı Kalkışması/Olayları/Eylemleri[81] baş göstermiştir. İstanbul Taksim'de bulunan Gezi Parkı'nda yapılacak olan çalışmaların ağaçlara ve doğaya zarar vereceği iddiasıyla harekete geçen protestocuların alana gitmesiyle başlayan süreç ilerleyen günlerde kitlesel eylemlere dönüşmüştür. Dahası bu eylemler zamanla terör örgütlerini de içine alacak şekilde genişlemiş ve hükûmet aleyhine gerçekleştirilen protestolar/eylemler haline gelmiştir. Bu protestolar ve eylemler Türkiye için ciddi ekonomik kayıplara neden olmuş, uluslararası siyasette Erdoğan hükûmetinin imajını zarara uğratmıştır. Aynı yılın Aralık ayına gelindiğinde Erdoğan hükûmetinin bakanlarına yönelik başlatılan ve literatüre 17-25 Aralık operasyonları olarak geçen yolsuzluk soruşturmaları, 7 Şubat MİT Krizi'nin devamı niteliğinde görülmüş ve 15 Temmuz darbe teşebbüsüne giden süreçte Erdoğan hükûmetini devirmeye yönelik bir hamle olarak kayıtlara geçmiştir.

2007 yılında sancılı olarak gerçekleşen cumhurbaşkanlığı seçimleri akabinde yapılan anayasa değişikliği referandumu 2014 yılına gelindiğinde mevcut Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün görev süresinin sona ermesiyle birlikte hayata geçmiştir. 2014 yılının Ağustos ayında yapılan seçimler ilk defa doğrudan halkın cumhurbaşkanını seçtiği seçimlere sahne olmuştur. Erdoğan, hükûmetin başı olarak bir yandan ülke içinde vesayet odaklarıyla ve kurumları ele geçirmiş paralel yapıyla mücadele ederken diğer yandan da cumhurbaşkanlığı için seçim çalışmalarını yürütmüştür. Erdoğan, halkın doğrudan sandığa gittiği 10 Ağustos 2014 tarihindeki cumhurbaşkanlığı seçimlerini

[81] Erdoğan Döneminde Türkiye'de yaşanan bu kalkışma/olay yakın Türk siyasi tarihine damga vurmuş en önemli siyasi ve sosyolojik krizlerden birisi olarak tanımlanmıştır (Ünal & Özkan, 2018, s. 181). Bu tanımlama kimi çevreler için bir kalkışma olarak görülürken kimi çevreler için ise ağacı ve doğayı koruma mücadelesi olarak nitelendirilmiştir. Gezi Parkı Kalkışması/Eylemleri/Olayları için ayrıntılı raporlar hazırlanmıştır. Farklı yaklaşımlarla ele alınan bu raporlar için bkz. "Kurgu ile Gerçeklik Arasında Gezi Eylemleri (Ete & Taştan, 2014). "Toplumun 'Gezi Parkı Olayları Algısı, Gezi Parkındakiler Kimlerdi?" (Konda, 2014). "Gezi Raporu, Demokrasi ve Totalitarizm Sarkacındaki Türkiye" (TBB, 2015). Türkiye İnsan Hakları Kurumu tarafından hazırlanan "Gezi Parkı Olayları Raporu" (TİHK, 2014). "Gezi Parkı Eylemlerinin Görünen Yüzü" (Yiğit M. , 2013).

ilk turda kazanarak Türkiye Cumhuriyeti'nin 12. Cumhurbaşkanı olmuştur. Türkiye'nin güneyinde yaşanan ve Türkiye için tehdit oluşturan terör örgütlerinin faaliyetlerine müdahale arzusu güden ancak iç politikada ve asayişte yaşanan problemlerle uğraşan Türkiye, proaktif bir dış politika izleme hususunda çok fazla başarı sağlayamamıştır. Gezi olaylarında ve 17-25 Aralık'ta karşılaştığı badireleri atlatan ve cumhurbaşkanlığı seçimlerinin de kazanılmasıyla güçlenen Erdoğan için aşması gereken önemli bir problem daha ortaya çıkmıştır.

2014 yılında Erdoğan'ın Türkiye'deki terörü sona erdirmek maksadıyla uygulamaya koyduğu Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi'ni (Demokratik Açılım) hayata geçirmesi terör örgütleri ve onun siyasi uzantıları tarafından suiistimal edilmiştir. Demokratik açılım süreci devam ededursun Türkiye'nin güneyinde yaşanan PKK/PYD terörü ve Türkiye'deki siyasi uzantıları yeni bir provokasyonu hayata geçirmiştir. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinden henüz daha iki ay geçmemişken Ayn-el Arab'da (Kobani) yaşanan gelişmeleri bahane ederek sokak çağrısında bulunan HDP lideri Selahattin Demirtaş'ın açıklamaları Türkiye'yi tekrar kanlı olaylar sarmalı içerisine sokmuş ve 6-8 Ekim olayları[82] olarak adlandırılan terör faaliyetleri Türkiye'nin gündeminde yer almıştır. 2014 yılında hayata geçirilen Demokratik Açılım Süreci'nin suiistimali ve Erdoğan'ın kurucusu olduğu iktidardaki AK Parti'nin olayları iyi tahlil edememesi 7 Haziran 2015 tarihinde yapılan genel seçimlere yansımış ve 2002'den beri tek başına iktidarda bulunan AK Parti'nin tek başına hükûmet kuramayacağı bir seçim sonucunu ortaya çıkarmıştır. Tayyip Erdoğan'ın yaşanan gelişmelere gösterdiği refleks ve geliştirdiği politik tutum ve AK Parti Genel Başkanı Ahmet Davutoğlu'nun koalisyon hükûmetini kuramaması neticesinde TBMM seçimleri yenilenmiştir.

[82] 6-8 Ekim 2014 tarihlerinde yaşanan olaylar yaklaşık otuz altı ilde etkisini göstermiştir. Bu olaylar sırasında resmi rakamlara göre ikisi emniyet personeli olmak üzere kırk beş kişi hayatını kaybetmiştir. Bu olaylar sırasında toplamda 769 kişi yaralanırken bunlardan 331'ini güvenlik görevlileri oluşturmuştur. Selahattin Demirtaş'ın yargılama sürecinde Anayasa Mahkemesi'ne başvurusuna ilişkin verilen karardaki bilgilere göre ülke genelinde 2389 şiddet eylemi görülmüştür. Bu şiddet eylemlerine 121.899 kişi katılmış, eylemler sırasında pek çok devlet kurumuna, okullara, emniyet birimlerine, belediyelere ve AK Parti teşkilatlarına zarar verilmiştir. Yaşanan bu şiddet eylemlerinde 1881 adet araç hasar görürken bunlardan 737'sini güvenlik güçlerine ait araçlar oluşturmuştur. Zarar gören araçların yanı sıra 12 belediye binası, 52 emniyet binası, 28 okul binası, 27 hükûmet konağı ve 73 siyasi parti binası başta olmak üzere toplamda 2558 bina zarar görmüştür. Yaşanan bu olaylara ilişkin 4291 şüpheli gözaltına alınmış, bunlardan 1105'i tutuklu yargılanmıştır (Duran, 2019). Ayrıca bu olaylara ilişkin bkz. "6-7 Eylül Olayları ve Çözüm Süreci" (Akbaba, 2014).

Demokratik Açılım sürecinin istenilen hedeflere ulaşamaması ve özellikle doğuda bulunan şehirlerdeki gelişmeler askeri operasyonları beraberinde getirmiş ve bahsi geçen sürecin sonlandırılması kararlılığı 1 Kasım 2015 yılında yapılan genel seçimlerle AK Parti'nin tekrar tek başına iktidar olmasını beraberinde getirmiştir. Bahsi geçen olayların sonlandırılması yerini 2015 yılının Ağustos ayına gelindiğinde HDP' nin ve terör örgütünün özellikle doğu bölgelerinde özyönetim ilan etmesine ve kazılan hendeklerle birlikte güvenlik güçlerine karşı yapılan saldırılara bırakmıştır. Cumhurbaşkanı olarak inisiyatif alan Erdoğan ve kurucusu olduğu AK Parti iktidarı, bugün hendek operasyonları[83] olarak literatüre geçen harekâtları başlatarak şehirlere inmiş terör örgütlerine meskun mahalde barınma imkânı vermemiştir.

2007 yılındaki e-muhtıra, 2012 yılındaki MİT krizi, 2013 yılındaki Gezi Kalkışması/Olayları/Eylemleri, yine aynı yıl içerisinde baş gösteren 17-25 Aralık operasyonları, 6-8 Ekim 2014 tarihinde gerçekleşen ülkedeki terörizm faaliyetleri ve devamındaki yıllarda gerçekleştirilen Hendek Operasyonları Erdoğan Döneminde ön plana çıkan dönüm noktaları olarak tarihe geçmiştir. Ancak bu olaylar dizisinin en kanlı ve acımasız olanı Erdoğan Hükûmetini devirerek Türkiye'yi belki de uluslararası bir müdahaleye açık hale getirebilecek –ya da iç savaşa sebep olacak- 15 Temmuz 2016 yılında yaşanan darbe teşebbüsü[84] olmuştur. Zira Cumhuriyetin kuruluşundan 15 Temmuz 2016'ya kadar pek çok darbe ve darbe teşebbüsü olmuştur, fakat hiç birisi bu derece uzun vadeli ve gizli bir yapılanma sonucunda ortaya çıkmamış ve benimsediği harekât tarzı/metodu açısından –uçakla Meclis'in bombalanması ve sivillere karşı hedef gözetmeksizin hem hava unsurlarıyla hem de kara unsurlarıyla ateşleme yapılması- daha önce benzeri görülmemiş bir yönteme başvurmamıştır.[85]

Bu bağlamda 15 Temmuz 2016 yılında gerçekleşen darbe teşebbüsü diğerlerinden farklı olarak, gizliliği esas alan "modern bir tarikatın" ordu içine sızmasıyla birlikte

[83] Terör örgütü mensupları Diyarbakır, Şırnak ve Mardin'in bazı ilçeleri başta olmak üzere pek çok mahallede hendek kazarak bölgeye ulaşımın önünü kesmeye çalışmışlardır. Devamında emniyet birimlerinin operasyonlarıyla kazılan hendekler kapatılmış ve teröristler etkisiz hale getirilmiştir. 7 Temmuz 2015 – 27 Mart 2016 tarihlerini kapsayan ve 265 gün süren operasyonlarda tüm bölgede emniyet birimlerinden ve sivil halktan 700' e yakın kişi hayatını kaybetmiştir (Küçükali & Balıkçılar, 2019, s. 359).

[84] 15 Temmuz Kalkışması ve darbe teşebbüsü ile ilgili bkz. "15 Temmuz: Failler, Süreçler, Olgular" (Ercan & İnaç, 2017).

[85] Bu darbeler ve darbe teşebbüsleri cumhuriyet döneminden Erdoğan Dönemine kadar ele alınan bir sonraki bölümde teferruatlı bir şekilde anlatılmıştır.

gerçekleşmiştir. Uluslararası düzeyde geniş bir ağ kurmuş, iktisadi açıdan güçlenmiş, İslami duyarlılığı esas aldığını iddia eden ve kendisini hizmet hareketi olarak tanımlayan, daha çok devlet kurumları içerisinde örgütlenen ve nihai hedefini devlet yönetiminin tamamını ele geçirmek olarak planlayan bu yapı, 15 Temmuz 2016 yılında silahlı olarak harekete geçmiştir. Darbe teşebbüsü, çeşitli medya organlarınca duyurulmuştur. Duyuruda darbeyi gerçekleştirenlerin "yurtta sulh"u sağlamak amacıyla "rayından çıkan" hükûmeti görevinden uzaklaştırdığı vurgulanmıştır. Ancak demokratik yollarla seçilmiş olan Erdoğan'ı ve hükûmetini yıkmayı amaçlayan darbe girişimi, Erdoğan'ın çağrısına cevap veren halk tarafından gösterilen refleksle, emniyet birimlerinin karşı duruşuyla ve hukuk normları içerisinde kalan askeri birimlerle bertaraf edilmiştir. Türkiye'de neredeyse her on yılda bir gerçekleşen askeri darbelerin hiç birisi sivil bir direnişle karşılaşmamıştır. Gülenci subayların bütün askeri imkânları kullanarak gerçekleştirdiği kalkışma amacına ulaşamadan sona ermiştir. Sonrasında anlaşıldığı kadarıyla bütün darbelerde olduğu gibi bu darbe teşebbüsünün arkasında da uluslararası istihbarat örgütleri ve büyük güçlerin yer aldığı görülmüştür (Yılmaz A. , 2016, s. 58-59).

2002 yılında iktidara gelen Erdoğan, uzun yıllar boyunca iç güvenliğin tesisi ve vesayet odaklarıyla mücadele ile meşgul olmuştur. Tüm bu yaşananlar Türkiye'nin dış politikada güvenlik açısından proaktif bir politika izlemesine engel teşkil etmiştir. Zira Erdoğan iktidarının zirve noktaya ulaşan darbe teşebbüsünü de bertaraf etmesi ve askeri yapıyı Milli Savunma Bakanlığı'na bağlayarak hiyerarşik sistemi belirginleştirmesi, özellikle uluslararası aktörler tarafından desteklendiği[86] artık aşikâr olan terör örgütlerine karşı mücadelede proaktif bir güvenlik anlayışını hayata geçirmede önemli bir rol oynamıştır. Bölgesel ve küresel bir güç olma yolunda emin adımlarla ilerleyen Türkiye'nin darbe teşebbüsünü atlatmasına bağlı olarak kendi içerisinde kemikleşmiş bu problemi –FETÖ (Fethullahçı Terör Örgütü)- çözme imkânı elde etmesi proaktif bir güvenlik politikası izleyerek terörü kaynağında yok etme

[86] Türkiye'nin uzun yıllardır mücadele ettiği PKK terör örgütüne destek sağlayan en önemli aktörlerin Avrupa'da yer aldığını söylememiz mümkündür. Zira Almanya'dan İngiltere'ye, Belçika'dan Danimarka'ya, Fransa'dan Hollanda'ya ve İsveç'ten Yunanistan'a pek çok Avrupa ülkesinde PKK yapılanmasından bahsetmemiz mümkündür. Konuya ilişkin ayrıntılı bilgi için "Avrupa'da PKK Yapılanması" isimli çalışmaya bkz. (Bayraklı, Yalçın, & Yeşiltaş, 2019).

azmini güçlendirmiştir. Türkiye'nin 15 Temmuz sonrasında aynı yıl içerisinde (2016) gerçekleştirdiği Fırat Kalkanı Harekâtı, 2018 yılında gerçekleştirdiği Zeytin Dalı Harekâtı ve 2019 yılında gerçekleştirdiği Barış Pınarı Harekâtı yeni bir güvenlik konseptini hayata geçirdiğinin en önemli göstergesi olmuştur. Proaktif güvenlik anlayışı temelinde atılan bu adımların ayrıntılarına üçüncü bölümde değinilecektir.

Bu bağlamda -daha sonra detaylarıyla ele alacağımız proaktif yaklaşımın bir temeli olarak- Erdoğan'ın iktidara geldiği 2002'den bugüne tarihsel silsile içerisinde karmaşık ve kaotik olaylara sahne olan zaman dilimi, vesayet odaklarıyla mücadele, toplumsal hareketlenmelere engel olma ve terör saldırılarına karşılık verme gayreti içerisinde geçmiştir. 2019 yılına gelindiğinde dünya gündemine girerek uluslararası güvenliğe tehdit arz eden Covid-19 Salgını, başta Türkiye olmak üzere pek çok ülkenin öncelikli gündem maddesi olmuş ve güvenlik politikalarını şekillendiren önemli bir parametre haline gelmiştir.[87] Netice itibariyle her aşaması sancılı geçen yaklaşık yirmi yıllık -bu zaman diliminde halkın desteğiyle iktidarını korumayı başaran- Erdoğan Dönemi, 24 Kasım 1934 tarihinde Bakanlar Kurulu Kararı'yla müzeye çevrilen ve Türk-İslam dünyası açısından tarihi ve kültürel öneme haiz Ayasofya Camii için önemli bir kararın alındığı süreci de kapsamaktadır. Ayasofya Camii'nin vakıf malı olması ve amacı dışında kullanılamayacağı ileri sürülerek açılan davaya bakan Danıştay 10. Dairesi bu başvuruyu haklı bularak 10 Temmuz 2020 tarihinde 24 Kasım 1924 tarihli Bakanlar Kurulu Kararının iptaline hüküm vermiştir. Bu iptal sonrasında Erdoğan imzalı 10 Temmuz 2020 tarihli Resmi Gazete' de 2729 karar sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin yayımlanmasıyla birlikte Ayasofya-i Kebir Cami-i Şerifi Diyanet İşleri Başkanlığı'na devredilerek ibadete açılması yönündeki karar ilan edilmiştir.[88] Söz konusu mücadele ve Ayasofya kararı izlenmekte olan proaktif dış politikanın somut örnekleri olarak güvenlik politikalarındaki yerini almıştır.

Özetle Cumhuriyetin kuruluşundan 2002 yılında AK Parti'nin iktidara geldiği zaman dilimine kadar Türkiye, kendi iç dinamiklerine bağlı olarak toplumsal inşa sürecini – ulus inşa etme- tamamlamaya çalışmıştır. Ancak bu inşa süreci tek parti döneminde

[87] Salgınla mücadele güvenlik politikaları içerisinde yer alan ve biyolojik tehdit unsuru olarak gelecek yıllardaki ulusal ve uluslararası siyaseti de şekillendirecek bir parametredir. Ancak Covid-19'la mücadele süreci tezimizin kapsamı ve sınırlılıkları dışında yer almaktadır.
[88] İlgili kararname için bkz. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/07/20200710M1.pdf (Resmi Gazete, 2020).

farklı 1950 sonrasında farklı araçlarla ve yaklaşımlarla sağlanmaya çalışılmıştır. Tek parti döneminde devrimlerle ve inkılaplarla -baskı yoluyla- bu inşa süreci yürütülürken tek parti sonrasında ise hemen hemen on senede bir yaşanan askeri darbelerle ulus inşa sürecinin sekteye uğramasına engel olunmaya çalışılmıştır. Bu döngü 90'lı yıllarda da kendisini göstermiş bu girdaptan çıkışın Erdoğan'ın başkanlığındaki AK Parti iktidarıyla aşılabileceği halk tarafından tespit edilmiştir. Tespit edilmiştir dememizin sebebi oligarşik bürokrasi ve askeri vesayete karşı hukukun üstünlüğü ve AB normlarını önceleyerek politika geliştiren Erdoğan iktidarının defaatle halk tarafından iktidara taşınmış olmasıdır. Nitekim Erdoğan'a ve AK Parti'ye duyulan güven her seçimde sandık sonuçlarında görülmüş ve Erdoğan iktidarının sona erdirilmesinin sandıkla değil, alışılmış araçların kullanımıyla sağlanabileceği görüşü vesayet odakları tarafından benimsenmiş ve bu yönde adımların atılması beraberinde gelmiştir. Bu adımlara örnek olarak 2007 yılındaki Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde verilen e-muhtıra ve 2008 yılındaki AK Parti'ye yönelik açılan parti kapatma davası verilebilir. Sonuç olarak bu tespitlerden hareketle cumhuriyetin ilk yıllarından Erdoğan Dönemine kadar geçen süre zarfının özümsenmesi, devamında proaktif güvenlik algısının ve uygulamalarının hangi saiklerle hayata geçirildiğinin anlaşılması önemlidir. Erdoğan Dönemi Türkiye'sinde hukukun üstünlüğüne vurgu yapılması, Avrupa Birliği normlarına bağlılığı vurgulayan Ankara Kriterleri ve son olarak parlamenter sistemin terk edilerek Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemine geçilmesi ve bunun özellikle güvenlik alanına ne gibi yansımaları olduğu alt başlıklarda ayrı ayrı irdelenecektir.

2.2.1. Cumhuriyetin İlk Yıllarından Erdoğan Dönemine

Büyük Zafer'den sonra imzalanan Mudanya Ateşkes Antlaşması (1922) ile Osmanlı Devleti'nin tasfiye edilerek yeni Türk devletinin statüsünü belirleyen Lozan Barış Antlaşması (1923) Türkiye Cumhuriyeti'nin bir başarısı olarak görülmektedir. Akabinde bölgesel paktlara dahil olunarak antlaşmalara taraf olunması, kurucu idare için ülke güvenliğinin tesis edildiği anlamına gelmiştir (Semercioğlu, 2015, s. 50-59). Ancak Lozan Barış Antlaşması ile ilgili tartışmalar[89] günümüzde devam etmektedir.

[89] Ayrıca bu antlaşmayla alakalı ayrıntılı tartışmalar için "Bilinmeyen Lozan" (Akyol, 2017) ve "Lozan Barış Konferansı'nın Perde Arkası" (Grew & Nur, 2003) kitaplarına bkz.

Lozan'ın yeni bir devlet kurulması ve tanınması açısından başarılı bir antlaşma olduğu aşikârdır, fakat Osmanlı'nın tamamen tasfiyesi, antlaşma çerçevesinde kaybedilen toprakların mevcudiyeti ve çözüme kavuşturulamamış meseleler bu antlaşmayı tartışılır hale getirmiştir. Bu meselelerden en önemlileri 12 Ada, Musul, Halep, Kıbrıs ve Batı Trakya'dır. Bahsi geçen yerler bu antlaşmayla sınırlarımız dışarısında bırakılmıştır. Kıbrıs İngiliz yönetimine bırakılırken, Batı Trakya'daki Müslüman Türk nüfus kaderine terk edilmiştir. Eskişehir önlerine kadar yakıp yıkarak gelen Yunanlılardan Karaağaç'ın alınması karşılığında herhangi bir tazminat talep edilmemiştir (Oktay, 2013, s. 38-39).

Bu tartışmalar bir yana yaşanan süreç içerisinde güvenlik kültürünün nasıl oluşturulduğu büyük önem arz etmektedir. Güvenlik kültürünü oluşturan bizatihi toplumların ve insanların etkileşim sürecidir. Bu sebepten ötürü güvenlik kültürü tarihsel süreç içerisinde yavaş yavaş oluşan bir mefhumdur. Tepeden inmeci ve etkileşimden uzak belirlenen güvenlik politikaları güvenlik kültürünün sağlıklı bir şekilde oluşturulmasını akamete uğratacaktır. Bu politik tutumlar ise neyin tehdit olarak algılandığına bağlı olarak doğrudan ideolojik çıkarlarla bağlantılıdır. Güvenliğin belirli bir şekilde tanımlanması ve bazı toplumsal grupların çıkarlarına hizmet etmesi, bu grupların toplum içerisindeki pozisyonlarını güçlendirmesi açısından oldukça önemlidir. Dolayısıyla güvenlik kültürünün şekillenmesi politik ve subjektif olarak nitelenebilir (Oğuzlu, 2015, s. 226-227).

Türkiye Cumhuriyeti her ne kadar yeni bir devlet olarak ortaya çıkmış olsa da sahip olduğu güvenlik kültürü uzun yıllara dayanmaktadır. Bilhassa Osmanlı döneminde yaşanan siyasi, askeri ve ekonomik gelişmeler bu kültürün oluşumuna doğrudan katkı sunmuştur. Ancak kurucu idare, devlet açısından korkular yaratmak suretiyle ve kendi pozisyonunu sağlamlaştırmak adına güvenlikleştirme[90] politikalarını hayata geçirmiştir. Askeri ve bürokratik elitler iç politikaya ek olarak dış politikayı da bu eksen etrafında dizayn etme gayretine girmiştir. Yeni Türk devleti için; "Türk'ün Türk'ten başka dostu yoktur" ve "bir Türk cihana bedeldir" anlayışıyla Osmanlı Devleti'nden arta kalan kültürel ve tarihsel miras hiçe sayılmış, soydaşların ve

[90] Güvenlikleştirme pratiğinin nasıl oluştuğu ve politika yapıcılar tarafından hangi saiklerle uygulamaya geçirildiğine dair ayrıntılı bilgi için bu çalışmanın birinci bölümü içerisinde yer alan "Algı ve İnşa Ekseninde Güvenlik Yaklaşımları" kısmına bkz.

dindaşların bu güvenlik konseptinde artık yeri olmadığı uygulanan politikalarla tüm dünyaya ilan edilmiştir. Mamafih Cumhuriyeti kuran zümre, merkezi ve üniter yapıyı temel referans olarak belirlerken, egemen ve güçlü bir devlet mekanizması kurmaya çalışmış, bunu yaparken ise güvenlik algısını laiklik üzerine inşa etmiştir. Dünya siyasetinde etkin bir rol oynamak yerine dış politik davranışlarını seküler bir anlayışla oluşturmuş, Batıya şirin görünme gayretinden vazgeçmemiştir. Çünkü kurucu idare için güvende olmanın anahtarı batıyla kavga etmemektir. Bu minvalde yaşadığı toprak kayıplarını kendisine dert etmeyen, verilecek mücadeleleri macera olarak algılayan, sinmiş bir dış politikada karar kılmıştır (Oğuzlu, 2015, s. 228-243). Aynı zamanda bir modernleşme projesi olarak ortaya çıkan seküler anlayış, Kemalist ideolojinin de temel yapı taşı durumuna gelmiştir. Kemalizm, Osmanlı kimliğinin değer yargılarıyla çakışan devrim değerlerinin sistemi olarak tanımlanmaktadır. Geliştirilen radikal politikalar ve hayata geçirilen reformlar; ulusal bilinç ve tarihsel mitlere dayandırılarak dinin etkisinin minimize edilmesini amaç edinmiştir (İnaç, 2006, s. 99).

Bu dönemde özellikle güvenlik politikaları açısından dikkatimizi çeken en önemli unsur Türkiye'nin güvenlik tüketen (security-consuming) değil, bilakis güvenlik üreten (security-producing) bir ülke olarak konumlanmasıdır.[91] Bu bağlamda Türkiye bölgesel paktlar oluşturarak hem bölgesindeki ihtilaflara büyük güçleri dahil etmeme ve hem de güvenlik sorunlarını kendi iç dinamikleriyle çözme arayışına girmiştir. Balkan Antantı ve Sadabat Paktı bölge ülkeleriyle ulusal güvenlik sorunlarını çözmenin başka bir tabirle bölgeselci politikaların en bariz örnekleri olarak tarihteki yerini almıştır.[92] Nitekim bu politikaların öncülünü oluşturan temel motivasyon Bolat'ın da isabetle belirttiği gibi, Batıyla kavga etmemek ve ülke barışıyla dünya barışı arasında doğrudan bir korelasyon kurmaktır. Bu yaklaşımın ilk ve en somut

[91] İkinci bölümün giriş kısmında bu meselenin Batı tarafından nasıl algılandığına dair Gül'ün yaklaşımı verilmişti. Bkz.

[92] Bu bölgesel paktlara ek olarak sonraki yıllarda Türkiye'nin Üçlü İttifak (Ankara) Antlaşmasının tarafı olduğu görülmektedir. II. Dünya Savaşı'nın yaklaştığı 1936-1939 yılları arasında Avrupa'da meydana gelen gelişmeler ve özellikle dönemin Almanya'sının izlediği yayılmacı politika ve İtalya'nın başlattığı işgaller Fransa'yı Türkiye ve İngiltere'yle yakınlaştırmıştır (Sönmez Ş. , 2018, s. 275). Bu yakınlaşmanın tarafı olan Türkiye ise aynı zamanda Sovyetler Birliği ile bir anlaşma arayışı içerisine girmiş, ancak bu arayış sonuçsuz kalmıştır. Bu girişimin sonuçsuz kalması neticesinde Türkiye, 19 Ekim 1939 tarihinde Üçlü İttifak Antlaşmasını Batı devletleriyle (Fransa ve İngiltere) Başbakan Refik Saydam, İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi H. M. Knatchbull-Hugessen ve Fransız Büyükelçisi R. Massigli ile birlikte Ankara'da imzalamışlardır (Burçak, 1949, s. 369).

adımı Briand-Kellogg Paktı[93] olmuştur. İnsancıl ve barışçıl bir politika benimseyen Türkiye, uğraşlarının meyvesini almış ve bu Pakt'a imza koyabilmiştir (Bolat, 2006, s. 50).

Ne var ki Batıyla kavga etmeme prensibi tek parti döneminde Türk dış politikasının belirgin bir karakteri haline dönüşmüş ve hatta bu yaklaşım geleneksel Türk dış politikasıyla uyuşmayacak birtakım uygulamalara da sebep olmuştur. Diğer yandan ülke barışıyla cihan barışı arasında kurulan korelasyon Sovyet Rusya'yla da ihtilafları minimize etmeyi zorunlu kılmıştır. Türkiye ve Rusya arasında 1921 yılında imzalanan Moskova Antlaşması ve devamında 1925 yılında Paris'te imzalanan Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması'yla iki ülke arasında oluşan karşılıklı güven ilişkisi 1945 yılına gelindiğinde büyük bir problemle karşı karşıya kalmıştır. Tarihinde kendisine sığınmış hiçbir mazlumu mağdur etmeyen ve kollayan Osmanlı/Türk tarihi kayıtlara esef verici bir olayı kaydetmiştir. Sovyetler, Türkiye'ye sığınmış ülkesinin vatandaşı olan asker ve subaydan oluşan 243 kişinin kendisine iadesini talep etmiştir. Bu dönemde iade edilen kişilerin kurşuna dizilecekleri hem iade eden ve hem de teslim alan tarafından bilinmektedir. Böyle bir iadenin gündeme gelmesi toplumda infiale neden olacağından Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, gerekli tedbirleri alarak ve ciddi sansürler uygulayarak 1945 yılının Şubat ayında 195 kişiyi Kars sınırından Sovyet askerlerine iade etmiştir[94] (Köse, 2016, s. 150-154). İadenin hemen akabinde teslim edilenler kurşuna dizilmiş

[93] ABD'nin I. Dünya Savaşı'na girişinin onuncu yılına tekabül eden 1927 yılında ABD Dışişleri Bakanı Kellogg tarafından geliştirilen bu yapı, savaşı ulusal politikanın bir unsuru olmaktan çıkarma yükümlülüğünün çok taraflı antlaşmalarla sağlanması fikri sonucunda 1928 yılında ABD, Fransa, İngiltere, İtalya, Almanya, Polonya, Japonya, Belçika ve Çekoslovakya arasında imzalan antlaşmayla kurulmuştur (Sander, 2019, s. 41-42). 27 Ağustos 1928 tarihli Briand – Kellogg Paktı ile ilgili kapsamlı analiz için bkz. "Büyük Güçlerin Politikaları ve Briand-Kellogg Paktı" (Dilek, 2013).

[94] Tarihe ve literatüre "Boraltan Köprüsü Faciası" olarak geçen bu mesele ile alakalı kaynakçada belirtilen İsmail Köse'ye ait 2016 yılında yayımlanan "Boraltan Faciası: Türk Kökenli Sovyet Vatandaşı Mültecilerin Sovyetler Birliği'ne İadesi" başlıklı makaleye bkz. Bu makalede yapılan arşiv çalışmalarıyla ve Başbakanlık vesikalarıyla iade edilenlerin sayısının 195 olduğu ve bunların 146'sının Müslüman Azerbaycan Türk'ü olduğu hususu belirtilmektedir. Ayrıca dönemin mevcut demiryolları göz önüne alındığında bahsi geçen olayın Boralan ya da Boraltan'da değil de Kalkankale'deki demiryolunda gerçekleştiği belirtilmektedir (Köse, 2016, s. 181). Bu olaya tanıklık eden 98 yaşındaki Bekir Doğan'la 15.12.2020 tarihinde haberleştirilen Anadolu Ajansı muhabiri Sefa Mutlu tarafından yapılan söyleşi için bkz. (Mutlu, 2020).

ve Boraltan Köprüsü Türkiye Cumhuriyeti'nin utanç köprüsü olarak kayıtlara geçmiştir (Durukoğlu & Salik, 2015, s. 223).

Türkiye Cumhuriyeti'nin bu dönemde güvenlik politikasını şekillendiren en önemli gelişmelerden birisi de bahsettiğimiz güvenlik öncelikleri ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün de özel gayretiyle II. Dünya Savaşı'nın dışında kalmasıdır. Her ne kadar bu siyasetin bir başarı olarak lanse edilmesi ve bir askerin dahi zarar görmediği iddiası söz konusu olsa da bu gerçeği tam olarak yansıtmamaktadır. Zira II. Dünya Savaşı sırasında Türkiye, 22.831 askerini kaybetmiştir. Bunlardan 168'i savaşın ilk yıllarında Türk asker ve subaylarını taşıyan Refah adlı bir şilebin Akdeniz'de batırılmasıyla kaybedilmiştir.[95] Savaş süresince Refah şehitleri dışında 22.663 asker daha hayatını kaybetmiştir. Askeri kayıpların yanı sıra Türkiye her ne kadar savaş dışında kalabilmeyi başarsa da savaşın içerisinde bulunan ülkelerde görülen manzaraların çoğu Türkiye'de de görülmüştür. Açlık, sefalet, karaborsa, pahalılık ve ülke içerisinde malların sevkiyat sorunu gibi pek çok mesele yüzünden halk ciddi sıkıntılara maruz kalmıştır. Bu sıkıntılar ve askeri kayıplar tek parti döneminde çok fazla netlik kazanmasa da Demokrat Parti'nin 1950 yılında iktidara gelmesiyle birlikte açıklığa kavuşturulmuştur. Türkiye, II. Dünya Savaşı'na girmemiştir, ancak her alanda pek çok kayıp yaşamıştır (Engin, 2016, s. 246-257).

Tek parti döneminin toplumda ciddi travmalara yol açtığı söylenebilir. Esasında bir dünya savaşından çıkmış, kurtuluş mücadelesi vermiş ve bu mücadelelerin ekonomik ve psikolojik zorluklarıyla yüzleşmek durumunda kalmış ve toprak kaybını bir sendrom halinde yaşamış bir toplumsal hafızanın yönetim kademelerinden ve karar alma mekanizmalarından dışlandığı[96] ve hor görüldüğü bir dönem olarak tek parti

[95] Refah Şilebi Faciası olarak tanımlanan bu hadisesi ve devamında yaşanan gelişmelerle ilgili ayrıntılı bir çalışma için bkz. "İkinci Dünya Savaşı'nda Refah Şilebi Hadisesi ve Sonrası Gelişmeler" (Yalçın & Şahin, 2018).

[96] Kemalist devrimin memleketin en ücra köşelerine kadar ulaşabilmesi gayesiyle atılan adımlardan bir tanesi milliyetçi ideolojinin başlıca kaynağı olan Türk Ocakları'nın kapatılarak mallarının Halkevlerini kuran Cumhuriyet Halk Fırkasına devredilmesi olmuştur. Halkevlerinin kurulmasının amacı kentteki ve köylerdeki kitlelere ulaşarak Kemalist devrimi kavratmak olmuştur (Ahmad, 2016, s. 208). Dahası tek parti döneminde açılan bu kurumlar (Millet Mektepleri, Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu ve Halkevleri), Çeçen'e göre Orta Çağ uykusu ve karanlığı içinde bocalayan bir toplumu sarsmak ve çağdaş uygarlığın aydınlığına ulaştırmak amacıyla ortaya çıkan kültür devriminin sonucudur ve üstlendiği misyon çok önemlidir (Çeçen, 1996, s. 159). Aynı zamanda 1931'de gerçekleşen Üçüncü Cumhuriyet Halk Fırkası Kongresi'yle birlikte altı ilke benimsenerek Kemalizm resmi ideoloji

dönemini hayırla yad etmesi beklenemez. Osmanlıdan kalan mirası cömertçe harcayarak yeni bir toplum inşa etme[97] süreci sancılı bir dönemi de beraberinde getirmiştir. Bu sancılı dönem güvenlik anlayışını sadece iç dinamiklere[98] yönelik güvenlik politikaları geliştirme gayretiyle geçmiştir.

Kendisini Atatürk ilkelerinin koruyucusu ve kollayıcısı olarak gören askeri yapı tek parti döneminde – 1950'ye kadar – iktidara herhangi bir müdahalede bulunmamıştır. Ancak çok partili hayata geçilmesiyle birlikte askerin sisteme müdahalesi 1960 yılıyla birlikte başlamıştır. Dahası belirli aralıklarla sisteme müdahale[99] geleneğinin de başlangıcı olmuştur (Akıncı, 2014, s. 55). Menderes'in Demokrat Parti (DP) Hükûmetini, eylemlerini haklı çıkarmak için meclisteki çoğunluğuna güvenmesi ve bu duygularla anayasayı göz ardı ettiği iddiası 1960 Darbesi'nin gerekçesi olarak gösterilmektedir (Yeşilbursa, 2019, s. 354). İşin esası ise meşru ve demokratik seçimlerle işbaşına gelen Demokrat Parti iktidarının tek parti döneminde uygulanan

haline bürünmüştür. Bu kongreyle birlikte parti ile devleti birleştirecek nitelikteki kararlara da imza atılması parti diktatörlüğünü kurmada atılmış önemli bir adım olarak literatüre geçmiştir (Ahmad, 2016, s. 208). Zira bu kararlara ek olarak 1936 yılında İnönü tarafından devlet aygıtı ile parti örgütü arasındaki birliğin resmi siyaset olarak açıklanmasıyla birlikte Cumhuriyet Halk Fırkasının vilayetlerdeki başkanı artık o ilin valisi konumuna gelmiştir (Zürcher, 2000, s. 259).

[97] "Modern Türkiye'nin Doğuşu" adlı eserinde Lewis, bu inşa sürecini yaptığı alıntılarla ortaya koymaktadır. Bunlardan bir tanesi 28 Ağustos 1925 yılında Kastamonu İnebolu'da Gazi'nin kalabalık bir güruha yaptığı konuşma şu şekildedir: *"... Altı kaval üstü şişhane diye ifade olunabilecek bir kıyafet ne millidir ne de beynelmileldir. Arkadaşlar, Turan kıyafetini araştırıp ihya eylemeye gerek yoktur. Medeni ve beynelmilel kıyafet bizim için çok cevherli, milletimize layık bir kıyafettir. Onu giyeceğiz. Ayakta iskarpin veya fotin, bacakta pantolon, yelek, gömlek, kravat, yakalık, ceket ve tabii bunları tamamlayan başta güneşlik siperi olan serpuş. Bunu açık söylemek isterim. Bu serpuşa şapka denir."* (Lewis, 2017, s. 361) Bu örnek yeni bir toplum inşa etme gayretinin basit bir örneği olarak verilmiştir. Modern Türkiye'yi inşa etme süreçleri hakkında ayrıntılı ve kapsamlı bilgiler için bahsi geçen esere bakınız.

[98] 1927 yılına gelindiğinde Kemalist rejimin etkinliği ve kudreti hissedilir seviyelere ulaşmıştır. Toplumda siyasal anlamda tüm gücü kendi bünyesinde birleştiren bu rejim, farklı seslerin kendilerini ifade etmelerine müsaade etmemiştir (Lewis, 2017, s. 371). Bu politikalar 1938 yılında Mustafa Kemal'in vefatıyla zirve noktaya ulaşmıştır. İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanı seçilmesiyle birlikte "tek parti, tek millet, tek lider" gibi faşizan bir söylem rejimin tanımı niteliğine bürünmüştür (Ahmad, 2016, s. 215).

[99] Askeri yapılar tarafından sisteme müdahale edilmesi bir başlangıçtan ziyade sonuç olarak görülmektedir. Türkiye'de hâkim olan pretoryenizm, esasında askerlerin fiilen güç kullanması ya da güç kullanma tehdidinde bulunarak aktif siyaset içerisindeki ağırlıklarını koruma altına alan siyasi rejimleri açıklayan bir kavramdır. Pretoryen rejimlerde askeri yapının her daim yönetim üzerinde egemenliği söz konusudur. Bu egemenliğin tehdit altına girmesi durumunda müdahale kaçınılmazdır (Erdoğan M. , 2005, s. 740). Cumhuriyetin'in ilanından günümüze kadar görülen askeri darbeler ve muhtıralar bu müdahalenin en bariz örnekleridir.

yanlış politikaları düzeltme gayreti içerisine girmesi ve bu gayretin cumhuriyetin koruyucusu olarak kendisini tanımlayan askeri vesayetin hoş karşılamaması neticesinde kanlı bir şekilde sona ermiştir. Dönemin Başbakanı Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan Yassıada'da yapılan bir dizi yargılama sonrasında idama mahkûm edilmiş, 16 Eylül 1961 tarihinde ise idam edilmişlerdir.

1971 Muhtırasıyla hükûmetten el çektirilen Adalet Partisi, 27 Mayıs Darbesi'nden sonra Demokrat Parti'nin yerini almak üzere kurulmuştur. Kurulduğunda askeri vesayetin azameti karşısında sessiz ve pasif bir siyaset takip etmiştir. Sonraki dönemlerde Süleyman Demirel'in koltuğu devralması ve askerle yürüttüğü ılımlı politikalar sonuç vermemiş, 1969 yılında başlayan öğrenci hareketleri ve ülkenin içerisinde bulunduğu huzursuzluk ortamı hat safhaya ulaşmıştır (Fedayi, 2019, s. 146-148). 12 Mart 1971 tarihine gelindiğinde, dönemin Başbakanı Süleyman Demirel'e askerler tarafından verilen muhtırayla Adalet Partisi Hükûmeti iktidardan uzaklaştırılmıştır (Ertem B. , 2018, s. 655).

Bu dönem aynı zamanda Kıbrıs Meselesinin de gündemde olduğu bir zaman dilimidir. Özellikle 1960'lı yılların başından beri dikkatleri üzerine çeken Kıbrıs sorunu, Türk dış politikasında önemli bir kırılma noktası olmuştur (Baharçiçek, 2005, s. 1107). Kıbrıslı Türklerin Kıbrıs'ta soykırıma uğrama tehlikesi ve yaşanan vahşetler Türkiye'nin Kıbrıs'a bir harekât düzenlemesini zorunlu kılmıştır. Cumhuriyetin kuruluşundan 1974 yılına kadar geçen süre zarfında güvenlik konseptini savunmacı ve barışçı bir politikayla idame ettiren Türkiye Cumhuriyeti ilk defa inisiyatif alarak sınırları ötesinde bir harekât gerçekleştirmiştir. Bu harekât Bülent Ecevit liderliğindeki Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Necmettin Erbakan liderliğindeki Milli Selamet Partisi'nin (MSP) oluşturmuş olduğu 37. Hükûmet döneminde gerçekleşmiştir. Uluslararası toplumun tepki göstermesi ve Türkiye Cumhuriyeti'ne ambargo uygulaması dolayısıyla kısmen de olsa amacına ulaşarak son bulmuştur.

Bu yılların akabinde 80'li yıllara girilirken Türkiye'de baş gösteren öğrenci hareketleri ve sağ-sol çatışmaları önü alınamayacak bir seviyeye gelmesi askerin iştahını kabartmış ve yönetimi idaresi altına aldığı 12 Eylül 1980 Darbesi'ni beraberinde

getirmiştir.[100] Pek çok siyasi figüre siyaset kısıtlaması getirilmiş ve 1982 Anayasası için çalışmalara başlanmıştır. 1982 Anayasası'nın kabulü ve 1983 yılında yapılan demokratik seçimler sonucunda Turgut Özal liderliğindeki Anavatan Partisi (ANAP) tek başına iktidara gelmiş, Türkiye pek çok alanda atılım yapma fırsatını elde etmiştir. Liberal ekonominin hayata geçirilmesi ve pek çok alanda yapılan reformlar ve atılan adımlar dünya kamuoyunun dikkatini Türkiye üzerinde toplamıştır. Özal'ın nevi şahsına münhasır söylemleri ve uygulamaları millet nezdinde önemli ölçüde destek bulmuş, 1989 yılında yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin üçüncü turunda TBMM tarafından Türkiye Cumhuriyeti'nin 8. Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Ne var ki 1993 yılı Türkiye'nin toplumsal güvenliği açısından tarihe geçen en acı dönemlerden birisi olmuştur. Bu yıl içerisinde ülkenin siyasetine yön veren önemli aydınları birbiri ardınca faili meçhul cinayetlere kurban verilmiş, terör sorununa son vermek için çalışan Eşref Bitlis ve Adnan Kahveci şaibeli bir şekilde hayatını kaybetmiş, güneydoğuda tezkeresini alan 33 asker PKK terör örgütü tarafından katledilmiştir. Yine bu yıl içerisinde Turgut Özal'ın şaibeli ve ani vefatı ülkeyi toplumsal bir kaosa sürüklemiş ve süreklilik arz etmesi beklenen güvenlik politikalarını akamete uğratmıştır. 1997 yılına gelindiğinde askeri vesayet tekrar harekete geçmiş ve 28 Şubat post-modern darbesi yaşanmıştır. Özellikle 1950 sonrası hemen hemen on yılda bir meşru yollarla seçilmiş iktidarlara yapılan müdahaleler Türkiye'nin dış dünyaya karşı etkili ve önemli bir güvenlik konsepti geliştirmesine mani olmuştur.

Netice itibariyle Türk siyasal hayatında özellikle de toplumsal hayatta pek çok değişim ve dönüşüm yaşanmıştır. Seçkinci elitist zümrenin şekillendirdiği seküler bir milliyetçilik anlayışı ve buna bağlı olarak geliştirilen ulus inşa süreci birtakım dönüşümleri de beraberinde getirmiştir. 1946 yılında gerçekleşen demokratik olmayan seçimler sonucunda iktidarını koruyan mevcut otoriteye karşı itirazlar 1950 yılına

[100] Darbenin akabinde gelen 1980'li yıllar 1978 yılında kurulan PKK terör örgütünün Türkiye'nin sınır komşusu olan Irak'ın kuzeyinde etkinliğini artırdığı görülmektedir. Türkiye sınır ötesinde oluşan ve etkinliğini artıran bu yapının farkında olması hasebiyle Irak devleti ile beş yıl devam edecek olan Türk ordusunun Kuzey Irak'ta operasyon düzenlemesine izin veren "Sınır Güvenliği ve İş Birliği Antlaşması"nı 1983 yılının Şubat ayında imzalamıştır. Bu anlaşmayla Türkiye kendi güvenliğini sağlamak adına Irak'ın sınır hattından 10 kilometre kadar içeri girebilecek ve operasyon icra edebilecektir. Ancak bahsi geçen beş yıllık anlaşma çerçevesinde Türkiye, siyasi irade gösterme noktasında zayıf kalmış ve yapılan sınır ötesi operasyonlar daha çok iç kamuoyunu tatmin edecek nitelikte kalmıştır (Özdağ, 2018, s. 53-54).

gelindiğinde şeffaf ve demokratik değerlere uygun olarak yapılan seçimler sonucunda karşılık bulmuştur.[101] Bu inşa sürecine ve toplum mühendisliğine yükselen itiraz, ilerleyen yıllarda muhtıralara ve darbelere maruz kalmıştır. 27 Mayıs 1960 yılında gerçekleşen darbe, 12 Mart 1971 Muhtırası ve 12 Eylül 1980 Darbesi farklı gerekçe ve saiklerle yapılsa da özünde kurucu idarenin ideolojik yapısının ve sisteminin devamını sağlamak olduğu aşikârdır. Yapılan bu darbeler ve verilen muhtıralar, esasında siyaseti dizayn etme amacına uygun hamleler olarak görülmektedir. Yine literatüre post-modern darbe olarak geçen 28 Şubat 1997 yılında yaşanan gelişmeler toplum mühendisliğine kalındığı yerden devam etme iştiyakını barındırmaktadır. Ancak 2002 yılına gelindiğinde topluma rağmen yönetimde tutunmaya çalışan seçkinci zümre ile halk arasındaki mücadele farklı bir boyuta evrilmiştir (Özkan A. , 2019a, s. 1735).

Burada şunu da ifade etmek gerekir ki her on yılda bir darbelere maruz kalan Türk siyaseti çok kısa sayılabilecek bir zaman diliminde tekrar sivil yönetime dönmeyi başarmış ve askeri yönetimler uzunca bir süre iktidarda kalamamıştır. Bunun temel sebepleri olarak Türkiye'nin uluslararası sistemle ve kurumlarla etkin ve etkili bir iletişimde olması, iki yüzyılı bulan demokrasi tecrübesi ve halkın ortak değerler etrafında birleşebilme pratiğidir. Nitekim darbelerin birbiri ardınca yaşandığı pek çok Orta Doğu ülkesine baktığımızda demokratik ve sivil yönetime geçişin neredeyse hiç gerçekleşmediği görülmektedir. Bu bakımdan Türkiye'de demokrasinin darbelere ve müdahalelere rağmen dinamik bir ilerleme süreci içerisinde olduğu görülecektir. Aynı zamanda Türkiye'yi diğer bölge ülkelerinden ayıran en temel özellik İslam'la demokrasi arasında bağ kurmayı başarmış laik, demokratik ve batılı değerlerle donanmış bir ülke olabilmesidir[102] (İnaç, 2020, s. 5). Tam da bu noktada Türkiye'nin demokrasi tecrübesi uluslararası sistemde de hak ettiği temsiliyet zeminini bulması için meşru ve kabul edilebilir bir konjonktür oluşturmaktadır. Nitekim Cumhurbaşkanı

[101] Ancak 1950 yılında gerçekleştirilen seçimler sonuçları itibariyle yeni kurulan ve ulus temelli oluşturulan Cumhuriyetin güvenliğini kurucu mantalite açısından tehlikeye düşürmüştür. Bu tehdit algısı 1960 Darbesi'nden başlayarak günümüze kadar uzanan darbe geleneğinin temellerini oluşturmuştur (Özkan A. , 2022, s. 246).

[102] Bu meseleye ilişkin 'kimlik' üzerinden çizilen teorik çerçeve ve Türkiye'nin Orta Doğu'daki aktörlerle olan ilişkisini ayrıntılı bir şekilde ele alan çalışma için bkz. "Ortadoğu ve Türkiye" (Aras, 2003).

Erdoğan'ın "Dünya Beşten Büyüktür"[103] söylemi Türkiye'nin ulaştığı demokratik seviye ve dünya kamuoyuna mesaj verebilecek güçlü bir medeniyet algısıyla birlikte okunmalıdır.[104]

2.2.2. Süregelen Tehditler ve Türkiye'nin Güvenlik Politikaları

Yaşadıkları tarihsel tecrübe ve konumlandıkları coğrafya toplumların kaderini belirlemede ve geleceklerini şekillendirmede etkin rol oynamaktadır. Nitekim Türkiye'nin kendine özgü şartları değerlendirildiğinde, güvenlik algısını ve kültürünü şekillendirmede üzerine inşa edildiği coğrafyanın en belirleyici unsur olduğu söylenebilir. Öyle ki Türkiye, dünya politikasında kendisine hem güvenlik sorunları hem de fırsatlar sunabilen özel bir jeopolitik konuma sahip olduğundan, güvenlik politikalarında bulunduğu coğrafyanın etkisini derinden hissetmektedir. Keza üç tarafı denizlerle çevrili Türkiye, Asya'yı Avrupa'ya bağlayan, kritik öneme haiz boğazlara sahip olan, Akdeniz'e en uzun kıyısı olması hasebiyle Akdeniz ülkesi olarak tanımlanan, tarihi İpek Yolu'nun önemli güzergâhı konumunda olan stratejik bir konumu bünyesinde barındırmaktadır. Netice itibariyle bu önemli konum, Türkiye'nin dış politik tutumu ve güvenlik algılamasının kodları deşifre edilirken ve tarihsel düzlem ve coğrafi uzanım ele alınırken mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır (Aydın & Ereker, 2014, s. 128-129). Bu değerlendirmeler yapılırken bahsi geçen etkenlere ek olarak dikkatten kaçırılmaması gereken hususlara da değinmek önem arz etmektedir. Zira Türkiye'nin BM'nin kurucu üyesi olması, NATO'ya üyeliğiyle bu yapı içerisinde askeri anlamda güçlü bir pozisyona sahip olması, aynı zamanda AB ile güçlü bir müzakere yürütmesi, bakiyesi olduğu Osmanlı Devleti'nin hinterlandında – İslam

[103] Dönemin Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 24 Eylül 2014 yılında New York'ta Birleşmiş Milletler 69'uncu Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmanın ilgili bölümü şu şekildedir: *"Altını çizerek ifade etmek isterim ki, dünya 5'ten büyüktür. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi daimi üyesi 5 ülkenin, dünya gerçekleri ile bağdaşmayacak şekilde Birleşmiş Milletler'i etkisiz hale getirmesi, küresel vicdanın kabul edebileceği bir durum değildir. Tüm alınan kararlar, bir ülkenin iki dudağı arasındadır. Eğer 'hayır' derse hayır, 'evet' derse o zaman icraata geçilebiliyor."* (Erdoğan R. T., 2017, s. 21).

[104] Aynı zamanda Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından kaleme alınan ve birden çok dile çevrilen "Daha Adil Bir Dünya Mümkün" isimli çalışma Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin mevcut yapısına yönelik eleştirilerin yanında Birleşmiş Milletler' in organlarının ve yapısının tashih edilmesi gerektiğine dikkat çekmesi açısından önemlidir. Ayrıca kitapta küresel adalet, İslam karşıtlığı ve uluslararası terörizm gibi konulara da yer verilmiştir. Daha fazla bilgi için bkz. (Erdoğan R. T., 2021).

Dünyası'nda – önem atfedilen bir ülke konumunda olması, geliştirdiği güvenlik yaklaşımlarında oldukça önemli hususlardır. Keza önemli ticaret yolları üzerinde kilit ülke statüsünde olması ve enerji kaynaklarına yakınlığı Türkiye'nin hayata geçirdiği güvenlik yaklaşımlarının en temel parametrelerinden bazılarıdır (Gül, 2016, s. 307).

Nitekim tarihsel perspektif dikkate alındığında, Osmanlı Devleti'nin Anadolu'dan Orta Doğu'ya, Balkanlardan Kuzey Afrika'ya ve dahi Kafkasya'ya yayılan sınırlarının güç odakları tarafından her daim tehdit altında tutulduğu bir gerçekliktir. Söz konusu güç odakları tehdidi dinamik ve etkin hale getirmek için iç ve dış etkenleri yoğun bir biçimde kullanmış ve bu çaba Osmanlı Devleti'nin parçalanmasına yol açmıştır. Ne var ki emperyalist güçler için bu parçalanma dahi yeterli değildir.[105] Bu anlayışın bir uzantısı olarak, Anadolu'da kurulan ve Osmanlı Devleti'nin mirasçısı olarak kabul edilen Türkiye Cumhuriyeti'ne saldırılar yeri geldiğinde silahlı taşeron örgütler eliyle yeri geldiğinde diplomatik yollarla hız kesmeden devam etmiştir. Kendi ulusal çıkarları ve menfaatleri istikametinde uzun vadeli planlamalarından vazgeçmeyen emperyalist güçler geciken birtakım emellerini gerçekleştirmek için ortaya çıkan her fırsatı değerlendirme yollarını aramışlardır[106] (Bal, 2013, s. 61).

Bu bağlamda son yüzyıl içerisinde Türkiye'nin güvenlik anlayışının gelişimi ve değişimi dört dönem halinde incelenebilir. İlk dönem 1918-1945 yılları arasını kapsayan, Osmanlı Devleti'nin sahneden çekildiği ve Cumhuriyetin kurularak tek parti iktidarının hüküm sürdüğü, iki dünya savaşı arasındaki zaman dilimidir. İkinci dönem, II. Dünya Savaşı sonrasından Sovyet Rusya'nın dağıldığı döneme tekabül eden 1990'lı yıllara kadar Türkiye'nin izlemiş olduğu güvenlik politikalarını kapsamaktadır. Üçüncü dönem 1990'lı yıllardan 21. yüzyıla kadar geçen süreyi ve son olarak dördüncü dönem ise 21. yüzyılın başlangıcından günümüze kadar geçen süre zarfında Türkiye'nin benimsemiş olduğu güvenlik yaklaşımlarına şahitlik eden zaman aralığını ifade etmektedir (Gül, 2016, s. 309-316).

[105] Özellikle 1917 yılında başarıya ulaşan ve son Haçlı Seferi olarak tanımlanan Kudüs'ün İngilizler tarafından ele geçirilmesi, bu işgalden bir sene sonra İngiliz Başbakanı tarafından savaşın nihai amacını açıklamasıyla daha anlaşılır bir hale gelmiştir: "*Türkler geldikleri yere, Asya'nın derinliklerine gideceklerdir*" (Yılmaz S. , t.y., s. 23).

[106] Dahası fırsat buldukça terör örgütlerine yardım ve yataklık yapan emperyalist güçler, bu faaliyetlerini açıktan yürütmekte de herhangi bir beis görmemişlerdir.

1918-1945 yılları arasını kapsayan dönemi şekillendiren iki temel unsur mevcuttur. Bunlardan birincisi, Türkiye Cumhuriyeti'nin güvenlik anlayışı inşasında Osmanlı Devleti'nin yıkılmasında etkili olan olaylar silsilesi olurken, ikincisi ise Cumhuriyeti kuran kadroların mantalitelerini şekillendiren fikirler manzumesi olmuştur. Nitekim - başta Mustafa Kemal olmak üzere - İttihat ve Terakki geleneğinden gelen kadroların dünya görüşlerini ve topluma dair referans çerçevelerini bilhassa Fransız Devrimi'nin etkisiyle oluşan cumhuriyetçi fikirler ve Aydınlanma Felsefesi şekillendirmiştir. Bu felsefe ve fikirler kaynağını pozitivist düşünce ekolünden ve bizatihi pozitivizm ideolojisinden almaktadır[107] (Adalet Bakanlığı, t.y., s. 11). Ele aldığımız bu dönemin büyük bir imparatorluğun bölünüp parçalanarak bir ulus devlete dönüşmesinin ortaya çıkardığı travmalar ve yeni filizlenen ve geçmişle arada kültürel bir boşluk doğuran felsefi akımlarca belirlendiği söylenebilir. Ancak söz konusu travma ve düşünce yapısındaki dönüşüm bilahare yaşanan sınır ve rejim değişiklikleri ile birleştiğinde güvenlik sorunu yaratan farklı meydan okumalarla yüzleşmeyi kaçınılmaz kılmıştır. Bu sorunların en önemlilerinden biri daha önce Osmanlı Devleti'nin vatandaşı olan birçok etnik grubun farklı ülkelerin siyasi şemsiyeleri altında yaşamaya mecbur bırakılması olmuştur. Zira yaşanan bu bölünme Türkiye Cumhuriyeti'nin sınır komşuları içerisinde yaşanan etnik olayların ve yapılanmaların zaman zaman Türkiye'yi doğrudan etkilemesini de beraberinde getirmiştir. Bu meyanda düşünülmesi gereken bir diğer önemli sorun alanı olarak ortaya çıkan problem ise Türkiye'nin Şer'i Devlet yönetiminden Cumhuriyetçi laik demokrasiye geçmesi neticesinde toplum nezdinde bazı hoşnutsuzlukların ortaya çıkması olmuştur. Özellikle tek parti döneminde cumhuriyet kazanımlarının halka iyi anlatılamaması ve toplumun inanç sistemine aykırı tutum ve davranışların şiddetli bir hal alması, halk nezdinde rejime karşı menfi düşünceleri tetiklemiştir.[108] Bu rejim karşıtlığı, rejime

[107] Bahsi geçen asli kaynağa ek olarak kurucu idarenin beslendiği ikinci ve üçüncü kaynaktan da söz edilmektedir. Bu kaynaklar Antik Yunan'daki Spartakist öğeler ve bu anlayışın 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Prusya'da gündeme gelen, Almanların birliğini sağlayarak bir devlet altında birleştirme süreci içerisinde sanayi devriminin askeri etkilerinin savaş sanatına uyarlanması ile şekillenen 'silahlı halk' (Volk in Waffen) kavramı olmuştur. Bugünkü Türkçe' de bilinen yaygın kullanımı 'asker-millet' olan bu deyiş, özellikle cumhuriyeti kuran kadroların siyasi düşüncelerine ve düşüncelerin pratiğe yansımasında önemli bir yer tutmuştur (Adalet Bakanlığı, t.y., s. 11-12).

[108] Bu noktada ifade etmek gerekir ki 'Hukukun Üstünlüğü, Ankara Kriterleri ve Türkiye' bölümünde ayrıntılı olarak ele alınan 'Batılılaşma' ve batılı değerler, Türkiye'nin milli kimliğinin oluşumunda resmi ideolojinin temel niteliklerini oluşturmuştur. Toplumun tarihsel

karşı isyan hareketlerini beraberinde getirmiş ve baş gösteren bu isyanlar silah gücüyle bastırılmıştır. Devletin bu isyanlara karşı sert tutumu iç ve dış faktörlerin de etkisiyle etnik sorunlara dönüştürülmüştür. Özellikle doğuda çıkan isyanlar Türkiye'de geçmişten beri var olan bölünme hatlarını kalınlaştırarak etnik ve mezhebi farklılıkları görünür bir sorun haline getirmiş ve bu dönüşüm Türkiye düşmanı devletlerin kullanabileceği bir enstrüman olarak algılanmaya başlanmıştır (Arınç, 2010, s. 3-4). Dahası günümüzde dahi Türkiye'nin istikrarlı, gelişen ve huzurlu bir ülke olmasından rahatsızlık duyan odaklar bu tip zeminleri fırsata çevirerek Türkiye aleyhine kullanabilmek arzusuyla kolayca kaos ve provokasyon yaratma imkânını elde etmektedirler.

II. Dünya Savaşı'ndan Sovyetlerin dağıldığı 1990'lı yıllara kadar Türkiye'nin güvenlik politikalarının ele alındığı ikinci dönem, Soğuk Savaş dönemi olarak nitelenen zaman dilimini kapsamaktadır. Özellikle Soğuk Savaş döneminde kendisini NATO'nun güneydoğusunda bir kanat ülke olarak tanımlayan Türkiye, doğu ile batı arasında bir köprü olmaktan kaynaklanan jeopolitiğini oldukça önemsemiş ve NATO'nun politikalarına fazlasıyla angaje olmuştur[109] (Gül, 2016, s. 311-313). Haliyle bu jeopolitik önem Rusya'dan gelen tehdidin şiddetini artırmış ve NATO üyeliği Türkiye açısından bir dengeleme politikası olarak artan bir önem kazanmıştır. Buna ilaveten Türkiye'yi 1952 yılında NATO'ya girmeye zorlayan birtakım başka nedenler de söz konusu olmuştur. Esasında bu nedenlerin başında Osmanlı'nın duraklama, gerileme ve çöküş döneminde Rusya'yla girdiği harpler ve bu harplerin toplumsal bellekte oluşturduğu tarihsel tecrübe gelmektedir. Nitekim bu savaşların neredeyse tamamı büyük bir hezimetle neticelenmiş ve toplumsal hafıza Rus tehdidini zihnine kazımıştır. Öte yandan II. Dünya Savaşı'nın sonunda Rusların on yıllardır

gerçekliği ise cumhuriyeti kuran ideolojinin 'ötekisi' durumuna düşmüştür. Yeni kurulan cumhuriyetin ötekisi konumuna düşen 'eski kimlikle' her yüzleşmesi kendi varlığına yönelik bir tehdit olarak görülmüştür. Bu algılama çerçevesinde Türkiye için iki tehdit belirmiştir: İslam ve Kürtler (Adalet Bakanlığı, t.y., s. 16). Burada belirtilen iki unsur kanaatimce, laik sisteme karşı duran kesimlerin İslamcı (irticai faaliyetler) olarak yaftalanarak devlet için tehdit arz ettiği düşüncesi ve cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllarda baş gösteren ve özellikle doğuda görülen bölücü Kürt hareketleridir. Ancak Kürtler olarak ifade edilen tehdit odağı günümüzde doğru bir kullanım olamamakla birlikte devletin bölünmez bütünlüğüne tehdit olarak 80'li yıllarda ortaya çıkan ve bünyesinde neredeyse Kürt bulunmayan PKK terör örgütü olduğu gerçeğidir.

[109] Türkiye'nin jeopolitik önemine dair - "Köprü mü, Kanat mı, Merkez mi?" - yapılan tartışmalara ilişkin ayrıntılı çalışma için bkz. (Şimşek, 2014).

süregelen sıcak denizlere inme ideali yeniden depreşmiş Kars, Ardahan ve Batum'la ilgili tehditler ve boğazların yönetiminin Ruslara bırakılması gibi senaryolar üzerinden Türkiye bir tercihte bulunmaya zorlanmıştır. Bu zorlu dönemi fark eden Amerika belirli bir dönem Türkiye'yi Rusya karşısında yalnız bırakmayı tercih etmiş, ancak Rus tehdidiyle baş edebilme kapasitesinden mahrum olan Türkiye çok partili demokrasiye geçiş ve özellikle Kore'ye asker gönderme mukabilinde NATO'nun tam üyeliğine geçmek zorunda kalmıştır. Nitekim Türkiye NATO'ya dâhil olduktan sonra Ruslarla yaşanan problemler uzunca bir dönem gündeme gelmemiştir (Karaosmanoğlu, 2000, s. 202).

Türkiye'nin uluslararası alanda kendisine çizdiği dış politikanın güvenlik politikalarına yansıması Rus tehdidinin bertaraf edilmesi olurken; bu dönem aynı zamanda Türkiye'nin güvenliğine tehdit oluşturan -oluşturacak olan- terör örgütlerinin peydahlandığı ve eylemler yaptığı bir döneme de tekabül etmiştir. Türkiye'nin ulusal ve uluslararası politikada güvenliğine tehdit oluşturan terör örgütlerinin başında Ermeniler tarafından 1975 yılında kurulan ASALA terör örgütü[110] ve 1970'li yıllarda temelleri atılan ve 1980'li yıllarda terör faaliyetlerine hız veren PKK terör örgütü gelmektedir.[111] Bu terör örgütlerinden ASALA, yurt dışında Türk diplomatlara yönelik silahlı ve bombalı saldırılarla ön plana çıkarken, PKK terör örgütü ise yurt içinde çöreklenerek sivillere ve Türk güvenlik unsurlarına yönelik terör eylemleri

[110] ASALA terör örgütünü ortaya çıkışı ve terör faaliyetlerine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. (Abdurrahmanlı, 2019).

[111] Türkiye uzun yıllar boyunca ASALA'dan DHKP-C'ye, El Kaide'den DAEŞ'e kadar pek çok terör örgütünün hedefi olmuştur. Bahsi geçen terör örgütleri çeşitli suikastlara ve bombalı eylemlere başvurmuştur. Ancak tüm bu terör örgütleri içerisinde en kanlı saldırıları gerçekleştiren ve sistematik bir yol izleyen örgüt PKK olmuştur. PKK'nın emniyet birimleri ve Türk Silahlı Kuvvetleri başta olmak üzere sivil unsurlara yönelik saldırıları hemen hemen kırk yıldır Türkiye'nin maruz kaldığı terör eylemleri olarak tarihe geçmiştir (Alptekin H. , 2019a, s. 11). PKK, Türkiye'ye yönelik ilk saldırısını 15 Ağustos 1984 tarihinde gerçekleştirmiş, bu tarihten 4 Kasım 2019 tarihine kadar toplamda 90.000 saldırı düzenlemiştir. Bu tarih aralığında 8.232 asker, polis ve geçici köy korucusu şehit olmuş, 7.138 sivil vatandaş hayatını kaybetmiş, 23.158 güvenlik görevlisi ve 15.652 sivil vatandaş yaralanmıştır. Bu zaman aralığında Türk güvenlik unsurlarının gerçekleştirdiği operasyonlarla 116.398 terörist etkisiz hale getirilirken 7.423 terörist ele geçirilmiştir. Ayrıca bahsi geçen operasyonlarda teröristlere ait 60.832 silah, 88.002 el bombası ve 7.315.000 mermi ele geçirilmiştir. Bunların yanı sıra PKK terörünün Türkiye'ye maliyetinin 350 milyar dolar doğrudan olmak üzere toplamda 1 trilyon dolardan fazla olduğu tahmin edilmektedir (Anadolu Ajansı, 2019, s. 16-17).

gerçekleştirmiştir.[112] ASALA terör örgütü Türkiye'nin yurtdışında sergilediği etkin istihbarat faaliyetleri ve müdahalesi ile etkisiz hale getirilmiş, ancak PKK konusunda o dönem içerisinde aynı başarı sağlanamamıştır. Ayrıca yine bu dönem zarfında Türkiye'nin Sovyet tehdidine karşı NATO içerisinde yer alması ve Batıya daha fazla entegre olma gayreti uluslararası alanda ulusal güvenliğini sağlayabileceği bir yönelim olarak ortaya çıkmıştır. Bu bilgilere ek olarak Türkiye'nin NATO'nun asli unsuru olan ABD'ye rağmen 1974 yılında Kıbrıs'taki Türklere karşı yapılan soykırıma ve zulme sessiz kalmaması ve askeri müdahalede bulunması ön plana çıkan önemli bir başlıktır.[113] Ne var ki Türkiye'nin söz konusu müdahaleye ilk defa teşebbüs ettiği 1964 senesinde bu teşebbüsün farkına varan Amerikan başkanı Johnson'ın yazdığı mektup[114] Amerika – Türkiye ilişkilerinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Zira Johnson bu mektubunda Kıbrıs'a yapılacak bir Türk operasyonunda Amerikan silahlarının kullanılamayacağını ve Rusya'dan Türkiye'ye yönelik askeri bir tehdit geldiğinde NATO'nun bu tehdidi ortadan kaldırma hususunda yardımcı olmayacağını deklare etmiştir (Bardakçı, 2019). Bu mektup, Türkiye'nin ulusal güvenlik politikaları açısından tarihi bir dönüm noktası olmuştur. Zira o güne kadar güvenliğini NATO'ya

[112] Diyarbakır'ın Lice ilçesi Ziyaret (Fis) köyünde 26-27 Kasım 1978 yılında PKK (Partiya Karkaren Kürdistan – Kürdistan İşçi Partisi) terör örgütünün kurulmasıyla Türkiye'nin uzun yıllar mücadele edeceği ve özellikle iç güvenliğine kast eden bu unsura karşı gösterdiği mücadele dönemi olmuştur (Baysal, 2018, s. 213). Bahsedilen terör örgütü 1985-1991 yılları arasında şekillenmiş, 1991-1994 arasındaki zaman dilimi, örgütün büyüme göstererek eylemlerini en üst noktaya taşıdığı bir dönem olmuştur (Sökmen, 2012, s. 54). PKK terör örgütünün eylemlerini artırdığı bu zaman dilimi içerisinde Türkiye 1993 yılının Ağustos ayında yeni bir güvenlik konseptine geçiş yapmıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri savunma konseptinden 2.Ordu'nun etkinliğini artırarak "alan hâkimiyeti" konseptine geçmiştir. Bu yeni güvenlik anlayışı özellikle Güneydoğu Anadolu bölgesinde kendisini göstermiş, PKK'nın hareket serbestisini ortadan kaldırarak manevra yaptığı yerlerde de güvenlik güçleriyle karşılaşmasını öngörmüştür (Özdağ, 2018, s. 142-143).

[113] Kıbrıs Barış Harekâtı, Türkiye'nin 1939 yılında - ilk dönemde - Hatay'ın anavatana katılması konusundaki gayretlerini saymazsak ilk defa inisiyatif alarak yaptığı askeri bir harekat olması açısından önem arz etmektedir.

[114] Tarihe "Johnson Mektubu" olarak geçen bu hadisenin perde arkasında önemli bir iddia vardır: Kıbrıs'taki Türklere yönelik 21 Aralık 1963 sabahında saldırıların başlamasına müteakip Türkiye'nin rahatsızlığını fark eden ve Türkiye'nin adım atmasından çekinen dönemin Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios, Sovyet Rusya'sına dönemin devlet başkanı Kruşçev'den yardım istemek üzere SSCB'ye bir heyet gönderir. Soçi'de gerçekleşen görüşme sonrası Kruşçev ABD Başkanı Johnson'a mektup göndererek Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale etmesi durumunda Sovyet Rusya'nın Türkiye'ye askeri harekât gerçekleştireceğini iletir. İddia odur ki SSCB'nin diplomatik gücünün farkında olan ve bu konuda SSCB ile zıtlaşmak istemeyen ABD ise dönemin Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı İsmet İnönü'ye 5 Haziran 1964'te söz konusu tehdit mektubunu gönderir (Atun, 2018).

teslim eden Türkiye bundan böyle Amerika'nın güvenilir bir müttefik olamayacağını anlayarak güvenlik politikalarını ve ittifaklarını çeşitlendirme arayışına girmiştir. Bu arayışın en önemli yansıması Türkiye'nin komşu ülkelerle ikili temaslar kurarak bölgesel sorunlara bölge dışı aktörleri karıştırmama istikametinde tezahür etmiştir.

Türkiye'nin güvenlik politikalarını şekillendiren üçüncü dönem Sovyetler Birliği'nin dağıldığı 1990'lı yıllardan 2001 yılına kadar devam eden ve söz konusu politikaları köklü bir şekilde dönüşüme maruz bırakan bir zaman dilimine tekabül etmektedir. Özellikle Soğuk Savaş döneminde kendisini NATO'nun güneydoğusunda bir kanat ülke olarak tanımlayan Türkiye, Soğuk Savaş sonrası dönemde mütemadiyen öne çıkarttığı jeopolitik önemini ve köprü olma işlevini yitirdiği kanaatine sahip olmuştur. Soğuk Savaş sonrasındaki ilk on yıl bölgesel sorunların neden olduğu yeni jeopolitik ortam dolayısıyla Türkiye'yi 'kanat' ülkeden 'cephe' ülke konumuna taşımıştır (Yeşiltaş, 2021). Zira Sovyet tehdidinin ortadan kalkması, Türkiye'nin terör örgütleriyle yaşadığı problemlere ve kendi bölgesel çıkar ve endişelerine NATO'nun ve ABD'nin kayıtsız kalması, Türkiye'ye yapılacak olan askeri malzeme satışlarının yavaşlatılması ve TSK'nın modernizasyonu için alınacak askeri malzemelerin ABD tarafından temin edilmemesi bu kanaatin oluşmasında önemli etkenlerdir. Bunun yanı sıra Doğu Avrupa'da yaşanan gelişmelere bağlı olarak ABD'nin dış yardım programında değişiklik yaparak Türkiye'ye yapılan yardımları azaltması Türkiye açısından hoşnutsuzluk yaratmıştır (Molla, 2009, s. 30-39). Buna paralel olarak uluslararası toplum da Sovyet tehdidinin ortadan kalkmasıyla birlikte NATO'nun Rusya'yı kuşatma politikasını boşa çıkardığı gerekçesiyle Türkiye'nin jeopolitik ve jeostratejik önemini kaybettiği kanaatini dile getirmekten kaçınmamıştır (Yavuz C. , 2018).

Soğuk Savaş döneminde Sovyet tehdidine karşı toprak bütünlüğünü koruyabilme ve tarihsel süreç içerisinde yaşadığı batılılaşmaya bağlı olarak modernleşme ve demokratikleşme hedefleri doğrultusunda NATO'ya dahil olan –yönünü Batı'ya dönen- Türkiye, Soğuk Savaş sonrasında oluşmakta olan çok kutuplu dünyada kendisini nasıl ve nerede konumlandıracağını belirlemekte zorluk yaşamıştır (Özalp, 2018, s. 406-413). Bu belirsizliğin yansımaları kendisini güvenlik politikalarında da göstermiştir. Uluslararası alanda yaşanan bu belirsizliklere Türkiye'nin kendi içerisinde yaşadıkları da eklendiğinde Türkiye açısından zorlu bir dönem gün yüzüne

çıkmıştır. Özellikle yaşanan ekonomik problemler/krizler, 1990'lı yıllarda PKK terör örgütünün faaliyetlerine hız vermesi, ülke içerisinde istikrarsız koalisyon hükûmetlerinin varlığı ve askeri vesayetin meşru iktidarlar üzerindeki baskısı,[115] yeni dönemin güvenlik politikalarının belirlenmesinde gittikçe artan zorluklar ve kafa karışıklıkları yaratmıştır. Buna ek olarak ülkenin muhafazakâr kesiminin hayat tarzı ve hayatı algılama biçiminin toplumun önde gelen sivil ve asker bürokrasisi tarafından bir güvenlik sorunu olarak algılanması ve bu sorunların da 'irticai faaliyetler' kapsamında değerlendirilmesi Türkiye'nin zaten karmaşık olan güvenlik politikası arayışını daha da içinden çıkılmaz bir hale getirmiştir.[116]

Son olarak dördüncü dönem ise 11 Eylül'de ABD'ye düzenlenen terör saldırısından günümüze kadar geçen zaman dilimini kapsamaktadır. Bu terör saldırısı Türkiye'nin güvenlik politikalarını şekillendiren önemli bir dönüm noktası olmuştur. Zira 11 Eylül 2001 yılında New York'ta ikiz kulelere yönelik terör saldırısı uluslararası terörizmi güvenlik alanında öncelikli bir noktaya taşımıştır. Bu yeni tanımlama Türkiye'nin de içinde bulunduğu coğrafyada çok kutuplu sisteme geçişi daha sancılı hale getirmiştir (Sancak, 2013, s. 131). Nitekim ABD'nin bu terör saldırısını gerekçe göstererek 2001 yılında Afganistan'a gerçekleştirdiği harekât dünya kamuoyu tarafından kabul görürken hemen akabindeki yıllarda kitle imha silahları bulundurduğu gerekçesiyle 2003 yılında Irak'a harekât düzenlemesi hem dünya kamuoyu tarafından kabul görmemiş hem de Türkiye'nin bulunduğu stratejik konum ve sınır komşusu olması nedeniyle Türkiye'yi bu gelişmelerin tam ortasında bırakmıştır (Korkmaz G. , 2016). Zira ABD'nin Irak'a müdahalesi sonrasında Irak'ta devlet mekanizmasının çökmesi hem toplumsal hem de siyasal anlamda bir kaos ortamı doğurmuş (Baştürk, ve diğerleri, 2013, s. 13); aynı zamanda da Türkiye'nin sınır hattında ciddi problemlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla Irak'ta oluşan iktidar boşluğuna bağlı olarak Türkiye'nin Irak sınırı başta PKK olmak üzere pek çok terör örgütünün kol gezdiği bir alana dönüşmüştür. Sonrasında yaşanacak olan Suriye Krizi' de aynı şekilde Suriye'de oluşacak olan otorite boşluğuna bağlı olarak Türkiye Suriye sınır

[115] 1997 yılında yaşanan ve post-modern darbe olarak tanımlanan 28 Şubat süreci kastedilmektedir.

[116] Bugün geldiğimiz noktada irtica tehdidi kategorisine alınan olayların siyaseten oluşturulmuş kurgu ve düzmecelerden ibaret olduğu ve toplum nezdinde bu tehdidin gerçek bir karşılığının olmadığı gözlemlenmektedir.

hattını terör örgütlerinin karargâhı haline getirecektir. Burada ortaya çıkacak olan tehlike ise Irak ve Suriye'deki terör örgütlerinin Türkiye'ye karşı birlikte hareket ederek Türkiye düşmanı uluslararası aktörlerin maşası haline gelmesine sebebiyet verecektir.[117]

Öncelikle belirtmek gerekir ki 11 Eylül sonrası oluşan yeni jeopolitik konjonktür, 3 Kasım 2002'de iktidara gelen AK Parti'nin uluslararası güç tanımlamalarına güvenlik yaklaşımlarına ve bunlara bağlı olarak oluşturacağı ulusal güvenlik politikalarına yeni bir bakış açısı getirmesini zorunlu kılmıştır. Bu yeni bakış açısına uygun biçimde Türkiye'nin jeopolitik konumu, nüfusu, tarihi ve kültürü birer güç unsuru olarak ön plana çıkarılmış; teknolojik, askeri ve ekonomik kapasitesinin yükseltilmesi hedeflenmiştir. Belirlenen bu vizyonun temel bileşenlerinde proaktif ve önleyici diplomasi, komşularla sıfır sorun ve çok boyutlu dış politika prensipleri de yer almıştır. Şüphesiz bu prensiplerin planlanmasında ve hayata geçirilmesinde Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'a danışmanlık yapan Ahmet Davutoğlu ismi ön plana çıkmaktadır. Başdanışmanlık görevinden sonra süreç içerisinde Dışişleri Bakanlığı, AK Parti Genel Başkanlığı ve Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlığı görevlerini de üstlenen Davutoğlu 'stratejik derinlik' vizyonuyla AK Parti iktidarının 2016 yılına kadar olan döneminde Türk dış politikasında aktif bir rol oynamıştır (Gül, 2016, s. 315-318). Ancak Davutoğlu'nun Türk dış politikasında ortaya koyduğu hedefler ve çizdiği çerçeve[118] topyekûn olarak hayata geçirilememiştir. Özellikle komşularla sıfır sorun politikası uluslararası gelişmelere bağlı olarak çökmüş ve bölge açısından Türkiye'yi yalnızlığa mahkûm etmiştir. Şüphesiz bu politikanın çökmesinde Irak'ın ABD tarafından işgal

[117] Yaşanacak olan bu gelişmeler ve Türkiye'nin bu gelişmelere karşı izleyeceği yol ve benimseyeceği proaktif güvenlik politikaları üçüncü bölümde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

[118] Davutoğlu'nun stratejik derinlik vizyonunda devletlerin uluslararası ilişkiler ekseninde belirli güç parametrelerini muhteva ettiğine değinmektedir. Bu parametreleri coğrafya, tarih, nüfus ve kültürü içerisine alan sabit veriler; ekonomik, teknolojik ve askeri kapasiteleri içerisine alan potansiyel veriler olarak tespit etmiştir (Davutuoğlu, 2001, s. 17-29). Ayrıca Davutoğlu, dış politikada üç tane metodolojik beş tane de operasyonel ilke tespit etmiştir. Metodolojik olarak vizyon sahibi dış politika (vision holder foreign policy), tutarlı ve sistematik çerçeve (consistent and systematic framework) ve yumuşak güce (soft power) dayalı yeni bir diplomasi anlayışı ortaya koymuştur. Bunun yanı sıra güvenlik ve özgürlük dengesi (security and freedom balance), komşularla sıfır sorun (policy of zero problems with the neighbours), proaktif ve önleyici diplomasi (proactive and preventive diplomacy), çok boyutlu dış politika (multi-dimensional foreign policy) ve ritmik diplomasi (rhytmic diplomacy) olmak üzere operasyonel ilkelerini hayata geçirmeye çalışmıştır (Tarcan, Akgüller, & Işık, 2018, s. 253-257).

edilmesine bağlı olarak yaşanan gelişmeler ve 2010 yılında başlayan Arap Baharının bölge coğrafyasına -Orta Doğu ve Kuzey Afrika- etkisi önemli rol oynamıştır. Yaşanan bu gelişmeler Türkiye'nin sınır komşusu olan Irak'ta ve Suriye'de iktidar boşluğunu beraberinde getirmiş ve Türkiye üzerinde emelleri olan terör örgütlerinin –PKK ve DAEŞ başta olmak üzere- yaşam alanı haline dönüşmüştür.[119]

Küresel güvenlik sorunlarının belirlediği konjonktürde Türkiye'nin atmış olduğu önemli bir diğer adım, AB ile entegrasyon sürecinin başlatılması olmuştur (Aytaç, 2017, s. 274). Avrupa Birliği ile başlatılan bu yeni ilişki biçimi birkaç bakımdan Türkiye'nin güvenlik ihtiyacına cevap vermiştir. Bunlardan birincisi ve en önemlisi 2002'de iktidara gelen ve islami eğilimleriyle bilinen AK Parti'nin toplum nezdinde kendisini meşrulaştırma çabasında dışsal bir değişim dinamiği olarak Avrupa Birliği'nden faydalanması olmuştur (Bayraklı & Boyraz, 2017, s. 429). Nitekim AK Parti iktidar olduğu günden itibaren Avrupa Birliği üyelik sürecini bir devlet politikası haline dönüştürerek insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi prensipleri pratiğe yansıtma imkânı bulmuş ve böylelikle Avrupa Birliği değerler sistemi toplumun farklı kesimleri tarafından geniş ve yaygın bir kabul görmüştür (Ediz, 2017, s. 226). Buna ek olarak Erdoğan liderliğindeki AK Parti hükûmetleri askeri vesayetin ortadan kaldırılmasında ve sivil iktidar alanının genişletilmesinde Avrupa Birliği'nin değerler sisteminden faydalanmıştır (Bayraklı & Boyraz, 2017, s. 433). Netice itibariyle askeri vesayetin sonlandırılması Türk dış politikasındaki yönelimin yeniden belirlenmesine kapı aralamıştır (Ataman, 2017, s. 47). Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde AB normlarının hayata geçirilmesi ve askeri vesayetin sonlandırılması için gösterilen çabalar uzun vadede sonuç vermeye başlamıştır. Bu durumun somut bir nişanesi TSK'nın Milli Savunma Bakanlığı'na (MSB) bağlanması olarak gösterilebilir. Bu gelişmelere bağlı olarak Türkiye, 2001 sonrası dönemde güvenlik

[119] Davutoğlu döneminde vuku bulan olaylar iç politikadaki gelişmelerle birlikte 2015 Haziran'ında yapılan seçim sonuçlarına yansımış ve bu sonuçların etkileriyle birlikte Davutoğlu'nun bireysel tercihleri, Erdoğan'ın Davutoğlu ile yollarını ayırmasına kadar uzanmıştır. Hülasa Davutoğlu'nun belirlediği ilkeler çerçevesinde Türkiye'nin dış politikadaki etkinliği, güvenlik konsepti ve uygulamaya koyduğu ilkeler bugün sonuçları itibariyle değerlendirmeye muhtaçtır. Nitekim Türkiye'nin hayata geçirdiği proaktif güvenlik konseptinin Davutoğlu döneminden sonraki zaman dilimine tekabül ettiği de bir gerçektir.

politikalarını revize etmeye çalışmış, 2016 yılıyla birlikte de proaktif güvenlik politikasını hayata geçirmeyi başarmıştır.[120]

Özetle Cumhuriyetin kuruluşundan 21. yüzyıla kadar geçen süre zarfında Türkiye iç ve dış gelişmelere bağlı olarak hem dış politikasını hem de iç politikadaki sosyo-politik gelişmeleri göz önünde bulundurarak güvenlik konsepti tayin etmiştir. Dönemsel olarak değişen tehdit algısı Türkiye'nin süreç içerisinde savunma mekanizmasını şekillendiren önemli bir etken olmuştur. Zira cumhuriyetin kuruluş aşamasında ayrılıkçı hareketlerin fazlaca olması ve yeni bir ulus inşa etme gayreti daha içe dönük güvenlik politikalarının hayata geçirilmesine sebep olmuştur. Bölüm içerisinde dikkat çektiğimiz 'yurtta sulh, cihanda sulh' söylemi bu projeksiyonun bir sonucu olmuştur. Tek parti döneminin nihayete ermesi ile birlikte hemen hemen aynı döneme tekabül eden II. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ve savaş sonrasında iki kutuplu bir sistemin ortaya çıkarak uluslararası örgütler vasıtasıyla bu mücadelenin verilmesi Türkiye'nin dış politikaya ağırlık vermesine ve uluslararası sistemde taraf seçmesine neden olmuştur. Ancak sadece dış politikada tespit edilen politikalar hayata geçirilirken içeride yaşanan sosyo-politik krizlerin giderilmesine yönelik sivil iktidarların gösterdiği çabalar ve adımlar hemen hemen on senede bir yaşanacak olan askeri darbelerin habercisi olmuştur. Kendi iç politikasında vesayet odaklarıyla sivil hükûmetlerin mücadelesi süredursun ASALA ve PKK gibi terör örgütlerinin peydah olması Türkiye'nin bu meselelere yoğunlaşmasını beraberinde getirmiş ve dış politik gelişmelere müdahil olacak gücü ve kudreti sergileyememesine neden olmuştur. Burada belki de tek istisna 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'nda Türkiye'nin izlemiş olduğu proaktif dış politikadır. Zira 1996 yılında Türkiye'nin Yunanistan'la yaşadığı Kardak Krizi bile karşılıklı gövde gösterisinden öteye geçememiştir. Aynı zamanda Türkiye özellikle 80'li ve 90'lı yıllarda ülke içerisinde palazlanan terör örgütü PKK'ya karşı operasyonlar düzenlerken, bu örgütle mücadele kapsamında Irak'ın kuzeyine düzenlediği geçici operasyonlarla terör problemini aşmaya çalışmıştır. Bir yandan PKK ile mücadele devam ederken diğer yandan 90'lı yıllarda suni olarak oluşturulan irtica tehdidi askeri vesayetin elini güçlendirmiş, Türkiye güvenlik politikaları

[120] 2016 yılı, 15 Temmuz darbe girişiminin püskürtülerek TSK içerisinde öbeklenen FETÖ unsurlarının tasfiyesiyle birlikte sınır ötesi harekâtların başlaması açısından bir milat olarak kabul edilebilir. 15 Temmuz darbe girişimine dair ayrıntılı bilgi "Erdoğan Döneminde Türkiye'de Güvenlik Anlayışı" bölümünde ayrıntılı olarak ele alınmıştır, bkz.

bakımından neredeyse tamamen içe dönmüştür. Askeri darbeler, toplumu dizayn etme çabaları, vesayet odaklarının sivil hükûmetlerin her an ensesinde oluşu, terör örgütlerinin faaliyetleri, oluşturulan irtica tehdidi gibi sorunlar 2001 yılına gelindiğinde ekonomik krizle birleşmiş ve Erdoğan liderliğindeki AK Parti'nin iktidara taşınmasında itici güç olmuştur. Erdoğan liderliğindeki AK Parti'nin izlemiş olduğu program ve yürüttüğü siyaset –bölüm içerisinde ayrıntılarıyla kapsamlı bir şekilde ele aldığımız AB uyum süreci başta olmak üzere oligarşik bürokrasi ve askeri vesayetle mücadelesi- Türkiye'nin iç politikada ve dış politikada ne denli büyük bir dönüşüm geçirdiğini gözler önüne sermiştir. Ancak ifade etmek gerekir ki bu dönüşüm bir anda gerçekleşmemiş ve yaklaşık on beş senelik bir zaman dilimi sonunda görülmeye başlanmıştır. Bu noktada 15 Temmuz darbe girişimi ve Türkiye'nin sistem değişikliğine gitmesi önemli dönüm noktaları olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2.3. Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi ve Türkiye

Türk siyasal hayatında 1908'de II. Meşrutiyet Döneminde Sait Halim Paşa tarafından başlatılan başkanlık tartışmaları aradan geçen yüzyılda değişik siyasi figürlerce tartışılmış ancak Erdoğan Döneminde hayata geçirilebilmiştir. Başkanlık sistemine -diğer adlandırmasıyla Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi- geçiş ve geçiş aşamasındaki olgunlaşma süreci oldukça sancılı bir sürecin sonunda gerçekleşmiştir. Batı dünyasının kendi içsel dinamikleri doğrultusunda tarihsel süreç içerisinde gelişim gösteren parlamenter sistem, Türkiye için kriz üreten ve telafisi zor büyük hasarların ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Parlamenter sistemin farklı dinamiklerle birleşerek darbelere yol açması iki şekilde cereyan etmiştir. Darbeci zihniyete zemin hazırlayan ilk husus uzun süreli hükûmetlerin kurulamaması, başta cumhurbaşkanı seçimi olmak üzere farklı kurumlara seçilecek kişi ya da kişilerin seçilememesi olmuştur. Darbelerin yaşanmasında etkili olan ikinci husus ise, meşru yollarla iktidarı ele geçiremeyen odakların Batı ile işbirliği içerisine girerek seçilmiş meşru hükûmetleri darbe yoluyla devirmesi ve antidemokratik yöntemlerle yönetimi ellerine geçirme arzusu olmuştur (İnaç, 2017a, s. 22-23).

Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi, Türkiye'nin siyasi partiler kanunu ve seçim sistemi ile ilgili yaşanan problemlerin giderilmesi noktasında yıllardır düşünce aşamasında kalan ve hayata geçirilemeyen bir sistem olmuştur. Türkiye'nin onlarca

yılının koalisyonlarla ve istikrarsız bir sistemle idaresinin handikapları her daim baş göstermiştir. 16 Nisan 2017 tarihinde gerçekleştirilen Anayasa Değişikliği Referandumu ile birlikte Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi kabul edilmiştir. Ancak bu referandumu temel alarak konuyu açıklamaya çalışmak konunun eksik kalmasına sebebiyet verecektir. 2017 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile kabul edilen Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi'ni doğru anlayıp anlaşılabilir kılmak için 2007 yılında yapılan Anayasa değişikliği referandumuna değinmek önem arz etmektedir. 2017 Referandumu 2007 yılında yapılan değişikliklerin bir adım ilerisi olarak sistem değişikliğini beraberinde getirmiştir.

Erdoğan Dönemi istikrarlı bir iktidar yapısını kurumsallaştırma yolunda kararlı adımlar atsa da vesayet odakları 367 Kriziyle bu istikrarlı dönemi akamete uğratma çabasına girişmiştir. Burada amaçlanan çevreyi merkeze taşıma arzusu içerisinde olan ve millet iradesini tecelli ettirme gayreti içerisinde olan AK Parti iktidarının Cumhurbaşkanını kendisinin belirleyemeyeceği gerçeği olmuştur. Bu bağlamda Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sisteminin temellerinin 367 Kriziyle birlikte atıldığını söylemek mümkündür. 10. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in görev süresinin dolacak olması ve Meclis'in yeni cumhurbaşkanını seçecek olması vesayet odaklarını harekete geçirmiştir. 28 Şubat 1997 post-modern darbesiyle etki kapasitesini genişleten askeri vesayetin, Atatürk ilkelerinin koruyucusu olduğu ve laik cumhuriyet değerlerinin çiğnenmesine müsaade etmeyeceği refleksiyle yeniden ortaya çıkma arzusu ön plana çıkmıştır. Öncelikle 2006 yılının aralık ayında Yargıtay Onursal Başsavcısı Sabih Kanadoğlu'nun TBMM'nin cumhurbaşkanı seçilebilmesi için gerekli olan karar yeter sayısı olan 367'nin 'toplantı yeter sayısı' olması gerektiği yorumu başta ana muhalefet olmak üzere vesayet odaklarının dikkatini celp etmiştir. Bu yoruma ana muhalefet lideri Deniz Baykal destek vermiş, devamında da ülke çapında cumhuriyet mitingleri düzenlenmiştir. Bu krizin zirve noktasına ulaştığı an ise 24 Nisan 2007 tarihinde AK Parti grup toplantısında konuşan Recep Tayyip Erdoğan'ın cumhurbaşkanı adayı olarak Abdullah Gül'ün ismini açıklaması olmuştur. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ilk turunun yapıldığı gün, tarihe e-muhtıra olarak geçen hükûmete ve TBMM'ye gözdağı niteliğine sahip 27 Nisan Bildirisi

yayınlanmıştır.[121] Bu bildirinin yayınlanması ve mecliste cumhurbaşkanını seçmek için yapılan toplantının herhangi bir sonuç alınmadan nihayete ermesine müteakip TBMM'nin yapmış olduğu cumhurbaşkanlığı seçimleri Anayasa Mahkemesi'ne taşınmış ve Anayasa Mahkemesi yeni bir anayasal hüküm oluşturarak toplantı yeter sayısının 367 olduğu kararını vermiştir. Bu badirelerle birlikte erken seçim kararı alan TBMM, 22 Temmuz 2007 tarihinde genel seçime gitmiş ve 367 Krizi seçim sonuçlarıyla birlikte o dönem için aşılmıştır. TBMM yeni sandalye dağılımları ile 28 Ağustos 2007 tarihinde yaptığı Cumhurbaşkanı seçiminin üçüncü turunda 11. Cumhurbaşkanı olarak Abdullah Gül'ü seçmiştir. Bu meselenin kısa vadede çözümü ise 21 Ekim 2007 yılında yapılan ve ilk cumhurbaşkanlığı seçimlerinde uygulanmak üzere cumhurbaşkanının halk tarafından 5+5 yıllığına seçilmesini de içeren anayasa referandumu ile mümkün olabilmiştir. İşte yaşanan bu gelişmeler Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi'nin ilk adımı olmuştur. Ne var ki hem cumhurbaşkanının hem de hükûmeti kurma görevi üstlenecek başbakanın halk tarafından seçiliyor olması ve bu her iki aktörün de icracı bir makama talip olması yürütme organında yetki paylaşımı bakımından bir karışıklığa ve dikotomiye yol açmıştır. Kurulduğu günden beri hükûmetin teşkili ve yetki paylaşımı konusunda sürekli sorunlar yaşan Türkiye, yürütme yapısında köklü değişiklikleri yapmak mecburiyetinde kalmıştır. Söz konusu köklü değişikliklerin temel amacı istikrarlı bir siyasi yapıya ulaşmaktır. 15 Temmuz 2016 yılında yaşanan darbe teşebbüsü sonrasında ilan edilen OHAL Dönemi içerisinde 16 Nisan 2017 tarihinde Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemini kapsayan Anayasa Değişikliği Referandumu[122] yapılmıştır. OHAL Dönemi içerisinde yapılan bu referandum muhalefet açısından eleştirilere tabi tutulsa da söz konusu anayasa değişikliği demokratik ilkelerden taviz verilmeden şaibeden uzak ve şeffaf bir oylama

[121] 27 Nisan Bildirisine giden sürecin arka planı ve 27 Nisan e-muhtırasının muhteviyatına ilişkin ayrıntılı bilgi için "7 Nisan Bildirisi ve Sürecin Arka Planı" isimli kitaba bkz. (Akdoğan, 2014).

[122] 21 Ocak 2017 tarihinde kabul edilen 6771 Sayılı Kanunla 29976 sayılı Resmi Gazete' de yayınlanan Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişikliğin Yapılmasına Dair Kanuna bağlı olarak gerçekleştirilen Referanduma katılım oranı %85,43 olmuş ve %51,41 'evet' oyuyla referandum kabul edilmiştir (YSK, 2017). Bu referandumla "Parlamenter Hükûmet Modelinden" "Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemine" geçilmiştir. 1982 Anayasası'nda 2017 yılındaki referandum dâhil toplamda 19 değişiklik yapılmıştır. Yapılan bu 19 değişiklikten en kapsamlı olanı 2017 yılındaki olmuştur. Bu referandumla 1982 Anayasası'nın 18 maddesi değişmiş, 16 maddesi tamamen kaldırılmış, toplamda ise 70 maddede değişiklik yapılmıştır (Nohutçu, 2018, s. 296).

neticesinde halk tarafından kabul edilmiştir. Akabindeki yıl 24 Haziran 2018 tarihinde yapılan 12. Cumhurbaşkanlığı Seçimi ve 27. Dönem Milletvekili Genel Seçimi ile birlikte Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sisteminin ilk cumhurbaşkanı olarak Erdoğan seçilmiştir. 9 Temmuz 2018 yılında Erdoğan'ın mazbatasını alması ve TBMM'ye gelerek yemin etmesiyle Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi fiilen hayata geçmiştir.

Yeni sistemle birlikte 10 Temmuz 2018 tarihindeki 30474 sayılı Resmi Gazete' de yayınlanan 1 nolu "Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi" ile birlikte kurumsal ve sistemsel olarak önemli değişiklikler olmuştur. Başbakanlık makamı kaldırılarak cumhurbaşkanı yardımcılığı makamı ihdas edilmiş, bakanlıklar yeniden düzenlenmiş ve cumhurbaşkanlığına bağlı kurullar teşkil edilmiştir. İlgili kararnamenin 4. kısım 1. bölümünde "Cumhurbaşkanlığı Politika Kurulları" başlığı altında 9 tane kurul ihdas edilmiştir. Bu kurullar; "Bilim, Teknoloji ve Yenilik Politikaları Kurulu", "Eğitim ve Öğretim Politikaları Kurulu", "Ekonomi Politikaları Kurulu", "Güvenlik ve Dış Politikalar Kurulu", "Hukuk Politikaları Kurulu", "Kültür ve Sanat Politikaları Kurulu", "Sağlık ve Gıda Politikaları Kurulu", "Sosyal Politikalar Kurulu" ve "Yerel Yönetim Politikaları Kurulu" olmuştur. Bu kurulların genel olarak görev ve yetkileri, ilgili kararnamenin 4. kısım 1. bölümünde 22. madde altında tanzim edilmiştir. Bu maddenin muhteviyatı genel olarak kurulların kendi görev alanları içerisinde politika belirleyerek görüş ve öneri sunması, ayrıca cumhurbaşkanınca alınacak kararlar ve uygulanacak politikalar ile ilgili öneriler geliştirmesi ve yine cumhurbaşkanınca verilen görevleri yerine getirmesi olarak öngörülmüştür. Bu kurullardan ön plana çıkan "Güvenlik ve Dış Politikalar Kurulu" olmuş ve bu kurulun görev ve yetkileri ilgili kararnamenin 4. kısım 2. bölüm 26. maddesinde ortaya konmuştur. Bahsi geçen maddenin fıkraları Kurulun görev ve yetkilerini oldukça kapsamlı bir güvenlik konseptiyle şekillendirmiştir. Kurulun sınır güvenliğinden siber güvenliğe, göç politikalarından afet ve acil durumlara kadar geniş bir yelpazede görüş sunmasına ve strateji belirlemesine imkân vermiştir. Bu başlıklara ek olarak Kurul, sadece ulusal ölçekte değil; dış politikada ve uluslararası ilişkilerde bölgesel ve küresel düzeyde güvenlik politikalarına dair planlamalar yaparak öneriler getirmekle de yetkilendirilmiştir (Resmi Gazete, 2018).

1 Nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 5. kısım "Cumhurbaşkanlığına Bağlı Kurum ve Kuruluşlar" 37. maddesinde belirtilmiş ve 6. kısımda ise 16 tane bakanlık

teşkilatının görev ve yetkileri sıralanmıştır. Bu kararname içerisinde 15 Temmuz 2018 tarihli ve 30479 sayılı Resmi Gazete' de yayınlanarak yürürlüğe giren en önemli adımlardan bir tanesi de askeri alanda atılan sivilleşme hamlesi olmuştur. Bahsi geçen 4 nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 799. Maddesinin birinci, ikinci ve üçüncü fıkrasında net olarak Genelkurmay Başkanlığı'nın Milli Savunma Bakanlığı'na bağlandığı bildirilmiş ve 1 nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nde ilgili bölüm değiştirilmiştir.[123] Ayrıca fiilen Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi'ne geçilmesi sistemin özü gereği Cumhurbaşkanlığı makamının muhteviyatına daha fazla önem kazandırmıştır. Yeni sistemle birlikte cumhurbaşkanının TSK'nın kullanılmasına karar verebilmesi ve TBMM adına TSK'nın başkomutanlığını üstlenmesi söz konusudur. Bunun yanı sıra yeni sistemle birlikte MGK Genel Sekreterliği teşkilatı ve görevlerinin Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile düzenlenebileceği hüküm altına alınmıştır. Yine sistemin getirdiği önemli bir değişiklik Cumhurbaşkanlığına bağlı Devlet Denetleme Kurulunun (DDK) denetimi dışında tutulan Silahlı Kuvvetlerin denetim altına alınması olmuştur. Sistemin getirdiği bir önemli değişiklik ise daha önce bakanlar kurulunun teklifi üzerine cumhurbaşkanı tarafından atanan Genelkurmay Başkanı'nın doğrudan cumhurbaşkanlığı kararnamesi marifetiyle atanması durumudur. Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi öncesinde başbakanlık makamına karşı sorumluluk altında bulunan genelkurmay başkanı, yeni sistemle birlikte cumhurbaşkanına karşı sorumlu hale gelmiştir (Nohutçu, 2018, s. 303-314).

Kısaca özetlemek gerekirse uzun yıllar başkanlık sistemine geçilmesi yönünde gündemi meşgul eden tartışmalar Türkiye'nin nevi şahsına münhasır bir sisteme geçmesiyle farklı bir boyuta evrilmiştir. Zira parlamenter sistemin Türkiye açısından istikrarlı hükûmetlerin teşkili açısından kadük kaldığı Türk siyasal hayatında görülen

[123] *1 nolu Kararnamenin 6. kısım 11. bölüm 338. maddenin İlgili fıkraları şu şekildedir* (Resmi Gazete, 2018)*:*

(1) Genelkurmay Başkanlığı ile Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanlıkları Milli Savunma Bakanına bağlıdır. Cumhurbaşkanı gerekli gördüğünde Genelkurmay Başkanı ile Kuvvet Komutanları ve bağlılarından doğrudan bilgi alabilir, bunlara doğrudan emir verebilir. Verilen emir herhangi bir makamdan onay alınmaksızın derhal yerine getirilir.

(2) Genelkurmay Başkanı ile Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları Milli Savunma Bakanına ayrı ayrı bağlı ve sorumludur.

(3) Genelkurmay Başkanlığı ile Kuvvet Komutanlıklarının teşkilatı Milli Savunma Bakanlığı kadro ve kuruluşunda gösterilir.

bir gerçekliktir. Koalisyon hükûmetlerinin oluşturulmasında yaşanan zorluklar, oluşturulan koalisyon hükûmetlerinin yürüttükleri politikalarda anlaşamaması -dolayısıyla kısa ömürlü olmaları- Türkiye'nin aşması gereken önemli bir problem olarak görülmüştür. Ayrıca koalisyon hükûmetlerinin mevcudiyeti, diğer vesayet odaklarının güç dağılımında önemli bir poziyon elde etmesine ve yürütülen politikalara müdahil olmasına sebep olmuştur. Zira uzun yıllardır terörle verilen mücadelede başarı sağlanamamasının en önemli gerekçesi zayıf hükûmetlerin ve koalisyonların terörle mücadele noktasında kontrolü askere havale etmiş olmasıdır.[124] Cumhuriyetin ilk yıllarından Erdoğan Dönemine kadar olan bölümde ayrıntılarına değindiğimiz askeri darbeler ve Türkiye'nin güvenlik politikalarında uzun vadeli, kalıcı ve istikrarlı yönelimler sergileyememesi sistem değişikliği konusunun zaruriyetini ortaya koyması açısından önemlidir.

Bu bağlamda sistem değişikliği konusunda uzun yıllar tartışmalar yaşayan Türkiye, 2016 yılında yaşanan darbe teşebbüsü ile birlikte güvenlik politikalarında köklü değişikliklere gitme ihtiyacı hissetmiş ve 2018 yılında yapılan sistem değişikliği ile birlikte güvenlik politikalarında radikal dönüşümler yaşamıştır. Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi ile birlikte hayata geçirilen yapısal reformlar ve yeni düzenlemeler karar alma mekanizmalarını önemli ölçüde merkezileştirerek hızlı ve etkin kararlar alınmasını kolaylaştırmış, proaktif ve güvenlik odaklı bir sistemin hayat geçmesini sağlamıştır. Zira yeni sistemle birlikte icracı bir mahiyet kazanan cumhurbaşkanlığı makamı gelişen tehditlere karşı –karar alma süreçlerinin çok aşamalı onay mekanizmaları içerdiği parlamenter sisteme nazaran- zaman kaybetmeksizin müdahil olabilecek yeteneğe ulaşmıştır.

[124] Şüphesiz terörle mücadelenin askere havale edilmesinde mevcut hükûmetlerin güç dengesi içerisinde mühim bir konum elde edemeyişlerinden ve kısa ömürlü olmalarından kaynaklanmaktadır. Bir başka adıyla askeri vesayet olarak adlandırdığımız bu mesele Erdoğan Döneminde de pek çok defa gücü tekelinde bulundurma gayreti göstermiş, ancak bir sonraki bölümde ele alacağımız AB ile uyum sürecinde AK Parti hükûmetinin attığı adımlarla bu direnç kırılmaya çalışılmıştır. Ancak buna rağmen askeri vesayetin elinde bulundurduğu gücü kaybetmeme azmi ve bu çerçevede meşru hükûmete verdiği muhtıralar da AK Parti iktidarının kararlı duruşu neticesinde akamete uğramıştır. Tüm bu süreçlerin sonunda bölüm içerisinde ele aldığımız Genelkurmay Başkanlığı'nın MSB'ye bağlanması ve askerin konumunun netleştirilmesi mevcut sistem açısından önemli bir gelişme olarak nitelendirilebilir.

2.2.4. Hukukun Üstünlüğü, Ankara Kriterleri ve Türkiye

Osmanlı'nın son döneminde kendisini belirgin bir şekilde göstermeye başlayan Batılılaşma fikri cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte yeni devletin temel referans parametresi olmuştur. Osmanlı Devleti'nde 18. yüzyılın ilk yarısında başlayan ve asıl olarak 19. yüzyılda gelişen Batılılaşma Hareketlerinin cumhuriyetin kuruluşuna kadar uzanan yaklaşık 150 yıllık öyküsünde iki genel özellik bulunmaktadır. Bu genel özelliklerden biri 'devletin korunup kollanması ve ihya edilmesi', diğeri ise başlangıçta kısmi amaçlarla ortaya çıkan Batılılaşma Hareketlerinin giderek 'Topyekûn Batılılaşma' hamlesine dönüşmesi olmuştur. Bu süreç bir yöntem olarak belirlenen batılılaşmadan bir program olarak batıcılığa evrilen bir geçiş olarak adlandırılmaktadır (Toker & Tekin, 2016, s. 82). Tanzimat'tan günümüze uzanan bu tarihsel süreç, aslında Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olma girişiminin 150-200 yıllık bir hayali gerçekleştirme anlamına gelmesi olarak da görülmektedir (Dağı, 2003, s. 6).

Ne var ki Türk siyasal düşüncesi açısından 'Batılılaşma' kavramı, oldukça karmaşık bir yapıda arzıendam etmiş, siyasal, toplumsal ve kültürel açılımları beraberinde getirmiştir. Aynı zamanda 'Batılılaşma' bir yandan anlam ve işlev değişikliğine uğrayarak Türk modernitesinin kurucu unsuru niteliğine bürünmüş diğer yandan ise ona karşı geliştirilen kavramların dışında tanımlanan bir boyut kazanmıştır. Modernleşme tarihi olarak nitelenen sürecin hiçbir döneminde durağan bir özellik göstermeyen Batılılaşma mefhumu, geçirdiği evreler de göz önünde bulundurulduğunda son yüzyıl içerisinde zihniyet, kurum (siyasal) ve kimlik oluşturma süreçleri olarak üç evrede ön plana çıkmıştır (Kahraman, 2016, s. 125). Son yüzyıl içerisinde üç evrede ön plana çıkan 'Batılılaşma' olgusunun toplumsal ve siyasi hayatı şekillendirdiği ulus devletleşme sürecine hâkim olan düşünce sistemi kendisini cumhuriyetçi modernleşme projesiyle[125] göstermiştir. Özellikle Tanzimat'tan

[125] Modernleşme mefhumu, bir zamanlar Batı karşısında devleti kurtarma ve diriltme programının bir gayesi olarak görülürken, 1923'le birlikte bu kavram cumhuriyetçi söylem ve politikaların Batı ailesine dâhil olarak çağdaşlaşmayı öngören yeni devletin asli ideolojisi haline gelmiştir (Kalıber, 2016, s. 107). Bu ideoloji çerçevesinde Türkiye'nin literatürüne giren altı ilkeden dördü; milliyetçilik, laikçilik, inkılapçılık ve cumhuriyetçilik Batılılaşmanın bir tezahürü olarak kendisine yer edinmiştir (Deren, 2016, s. 382). Bu minvalde atılan adımlar yeni cumhuriyet devrimlerinde ve kanunlarında geniş yer bulmuştur. Özellikle Avrupa'dan ithal edilen kanunlar, bugün dahi, Türk Hukuk sisteminin omurgasını oluşturmaktadır. Hayati

Cumhuriyet'e giden süreçte modernleşme çabalarının[126] yol açtığı en temel problem ahlaki buhranın baş göstermesidir. Bu buhranın ön plana çıkmasında medeniyet ile kültür, fosil ile anane, irtica ve köke bağlılık ve değişen ile değişmeyen ikilemleri arasında kalınması etkili olmuştur. Zira medeniyet ve kültür arasında farklılaşmanın göz ardı edilmesi neticesinde 'modernleşme' bir çıkmaza girme tehlikesiyle karşı karşıya kalmış; tanık olunan bu toplumsal sarsıntı ilim, fen ve teknik hareketleri olarak medenileşme hareketi ile birlikte batılı ulusların kültürlerine aşılanmak tehlikesini beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda alana ilişkin önemli bir düşünür olan Baltacıoğlu'nun yaklaşımı *"Batıya gitmek, Avrupalılaşmak gerektir, iyidir. Ancak Batıya gitmeyi istemek başka, bunu doğru olarak yapabilmek başka!"* şeklindedir (Özman, 2016, s. 74-75).

Bu bağlamda Tanzimat'tan bugüne Türk kültürü hemen hemen her mecrada birbirine zıt davranış, görüş ve duyuş tarzı ile bunların arasını bulmaya çalışan kuvvetli bir akım olarak görülmüştür. Bu karşıtlık eskiye sımsıkı bağlı kalmaya çalışanlarla Avrupa'yı körü körüne taklit edenler olmak üzere iki zıt grupta tecessüm etmiştir. Ancak Türkiye'nin bu iki zıt kutup arasında şahsiyetini, istiklalini ve istikbalini bugüne kadar koruyabilmiş olmasının temelinde bu iki zıt kutbun ortasını bulabilmiş olmasıdır. Bu da Türk milletinin feraseti ve tarihler boyunca büyük devletler ve medeniyetler kurmuş olmasının verdiği tecrübe sayesinde mümkün olmuştur (Kaplan, 2012, s. 98). Bu karşıtlık ve tecrübeler 20. yüzyılın ikinci yarısında Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olma girişimlerini ve bu girişimlerin, içinde bulunduğumuz 2021 itibariyle, sonuçsuz kalması neticesinde nasıl bir evreye geçildiğini anlamak adına önem arz etmektedir.

İnanç, 23 Ekim 2017 tarihli "Mecelle ve Ahmet Cevdet Paşa" isimli etkinlikteki konuşmasında bahsi geçen durumu – Türk Hukuk Sistemi'ndeki karışıklığı – İngiliz tarihçi ve tarih felsefecisi Arnold Toynbee'nin 1940'lı 50'li yıllarda verdiği bir röportaja dayandırarak şu şekilde anlatmaktadır: *"İsviçre hukukuna göre doğar, büyür, evlenir, boşanır, miras hakkına malik olur. Alman hukukuna göre ticaret yapar. İtalyan hukukuna göre cezalandırılır. Nöşatel hukukuna göre mahkemeye gider gelir. Fransız hukukuna göre devlet sistemine tabidir ve ölünce İslam hukukuna göre gömülür."* (İnanç, 2017).

[126] Esasen Osmanlı modernleşmesinin gayesi 'devlet nasıl kurtulur?' sorusu etrafında şekillenmiştir. Tanzimat'ın ilanı ve hayata geçirilen ıslahat hareketleri; din ve devlet ilişkisini tahkim ederek devleti tekrar eski güçlü konumuna taşıma çabası olarak ön plana çıkmıştır. Devleti eski gücüne ve konumuna taşıma gayreti, özünde pragmatist ve muhafazakâr bir niyet çerçevesinde şekillenmiştir. Zira bilinenin aksine, Osmanlı modernleşmesi ilk safhada Batılılaşmak gibi bir hedefi bünyesinde barındırmamıştır (Akyıldız, 2016, s. 465). Önemli olan mesele devletin ömrünü, tehdit teşkil eden uygarlıkla bütünleşerek daha fazla uzatmak olmuştur. Bu endişe literatüre 'devletin bekası' (survival of state) meselesi olarak geçmiştir.

Zira Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olma talebi ve bu doğrultuda yerine getirmesi gereken kriterler ve açılan fasıllar - Türkiye açısından yerine getirilen kriterlerin ve tamamlanan fasılların durumu da göz önünde bulundurulduğunda - AB'ye üyeliğin sürüncemede kalması, tabii olarak Türkiye'nin kendisine yeni bir yol haritası belirlemesini zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda özellikle 2002 sonrasında AK Parti iktidarıyla birlikte AB'ye girme teşebbüsünün hararetli bir şekilde savunulması ve verilen mücadelelerin AB açısından bir şey ifade etmediğinin ortaya çıkması Erdoğan liderliğindeki Türkiye için 'Ankara Kriterleri' olarak adlandırılan, kendi reformlarını kendisinin belirleyeceği bir dönemin başlangıcını zaruri hale getirmiştir. Zira AB'nin ortaya koyduğu gelişmiş demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi normlar AB tekelinde olmayan ve güçlü Türkiye'nin AB olmadan da bu normları kendi kriterleri ile hayata geçirilebileceğinin ilanı mahiyetinde olmuştur. İşte bu yaklaşım temelinde Avrupa Birliği fikrinin ortaya çıkışı, sonrasında oluşan topluluğa Türkiye'nin üye olma girişimi ve mevcut Birliğin kriterleri, Osmanlı'nın son döneminden bugüne Avrupa'ya entegre olma çabalarını ifade eden 'Batılılaşma' mefhumu ve bu mefhumun felsefi tartışmaları Ankara Kriterlerinin ortaya çıkış hikâyesini anlamak adına fazlaca önem arz etmektedir.

Felsefi temelleri oldukça uzun bir geçmişe[127] sahip olan Avrupa Birliği oluşturma gayretleri 1951 yılında Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT) adıyla resmi bir hüviyete bürünmüştür. Bu topluluğun gayesi ekonomik bir birlikteliği sağlamak amacıyla kömür ve çelik kaynakları ile ülkelerin milli ticaret sınırlarının kaldırılması olmuştur. Özellikle ekonomik ve ticari gayeyle kurulan bu topluluk zaman içerisinde

[127] Avrupa fikri, Hristiyanlık temelinde 7. yüzyıldan itibaren yüzyıllarca baskın bir konumda bulunan İslam'a karşı eklemlenerek oluşmuştur. Buna bağlı olarak Avrupa, dar anlamda Hristiyanlık diniyle ve onun küresel emelleriyle özdeşleşmiştir. Bu mantık temelinde Hristiyanlık, kültürel üstünlük ve uygarlıkla bütünleştirilirken Hristiyan olmayan dünyanın gayr-ı medeni ve barbar olarak tanımlanması söz konusu olmuştur. Tüm bunlara ek olarak Müslümanların ilerleyişi neticesinde belirlenen Avrupa'nın sınırları ile Hristiyanlık, Orta Çağ Avrupa'sının etkin ve teritoryal dini haline gelerek Hristiyanlık 'Avrupalılaştırılmıştır'. Bunun sonucunda Haç, Avrupa egemenliğinin evrensel sembolü haline dönüşmüştür. İslam dünyasına karşı alınan pozisyon ve bunun getirdiği kutuplaşma Avrupa fikriyle çok az ilintili olsa da bu nosyonun gelecekteki şekillenişini büyük oranda etkilemiştir. Bu noktada belirtmek gerekir ki Avrupa fikrinin 10. yüzyıla gelindiğinde ifade ettiği mananın sadece coğrafi olarak değil politik kullanımları olan kültürel bir fikre dönüştüğü gerçeğidir. Ancak bahsi geçen Avrupa fikri, o dönem için Avrupa kimliğinin oluşumunda etkin bir rol oynayamamış olsa da ilerleyen yüzyıllarda bu fikre dayalı bir kimliğin oluşumuna katkı sunmuştur (Delanty, 2013, s. 93-103).

hukuki, siyasi ve sosyal alanları da kapsayacak şekilde genişlemiş, 1957 yılında ise Roma Antlaşması'nın imzalanmasıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ismine dönüşmüştür. 1993 yılına kadar bu isimle varlığını sürdüren topluluk, 1992 yılında imzalanan ve 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşmasıyla birlikte Avrupa Birliği'ne dönüşmüş, sosyoekonomik olarak ilerleme göstererek daha güçlü hale gelmiştir[128] (Kıraç & İlhan, 2010, s. 191-192). Güçlenen Birlik,[129] ülkelerin AB'ye üye olması için gerçekleştirmesi gereken siyasi ve ekonomik kriterleri 22 Haziran 1993 tarihinde Kopenhag'da yapılan Avrupa Konseyi'nde belirlemiş, belirlenen bu ilkeler Kopenhag Kriterleri olarak literatüre geçmiştir (Morgil, 2006, s. 92). Avrupa Konseyi 1993 yılının Haziran ayında Kopenhag'daki bu toplantıda aldığı kararlar gereğince Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerini kapsayan bir genişleme süreci başlatmıştır. Söz konusu ülkelerin AB'ye üye olabilmesi için yerine getirmesi gereken kriterler üç ana grupta toplanmıştır: Siyasi Kriter, Ekonomik Kriter ve Topluluk Müktesebatına Uyum. AB'ye üye olmak isteyen devletlerin katılım müzakerelerinin açılması için siyasi kriterlere uyumun ön koşul olduğu belirtilmiştir (İKV, 2021). Bu bağlamda Osmanlı'nın dağılma döneminden başlayarak günümüze kadar uzanan Batı ve batılılaşma algısı, buna ek olarak Avrupa'nın kendi içerisinde bütünleşme gayretleri ve arkasındaki felsefe Türkiye'nin AB'ye üye olma macerasını anlamak adına şüphesiz önem arz etmektedir. Türkiye'nin dış politikasında önemli bir sorun haline dönüşen AB'ye üyelik talebi inişli çıkışlı, uzun ince bir yol olarak tanımlanabilir (Karpat, 2013, s. 283).

[128] Burada eklemek gerekir ki 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması 'siyasi vatandaşlık' kavramını da içine almıştır. Bu kavram Avrupa kurumlarını vatandaşlara yaklaştırmayı ve karar alma süreçlerine vatandaşları da dâhil etmeyi amaçlamaktadır. Antlaşmada yer alan bu kavram, AB'yi daha demokratik kılma fikrini çağrıştırmaktadır (Berting, 2011, s. 272).

[129] Yaşanan bu gelişmelere bağlı olarak sosyal ve ekonomik ilişkileri düzenleyen mekanizmalar ve politik boyutların oluşumu sayesinde Avrupa Topluluğu, Avrupa Birliği'ne dönüşmüştür. Bu dönüşümle birlikte politik ve kültürel aidiyetlerin etki kapasitesi genişleyerek halkların bağlılık referansları değişim göstermeye başlamış ve bu değişimin getirdiği yönelim önem kazanmıştır. Yeni oluşmaya başlayan bu kültürel alan Birliğin 'meşruiyet krizine' çözüm olarak kullanılmış ve yeni bir kimliğin oluşturulması için adımlar atılmıştır. Yeni bir kimlik oluşturulurken tarihsel veriler yeniden yorumlanmış ve neticesinde ulus inşa stratejileri takip edilerek; ortak para, marş, anayasa, bayrak, yeni bir vatandaşlık nosyonu, sürücü belgesi ve pasaport benimsenmiştir (İnaç, 2016, s. 148-149).

Türkiye için çetrefilli süreç Menderes döneminde 31 Temmuz 1959 tarihinde AET'ye ortaklık için yapılan ilk müracaatla başlamıştır. Bu müracaat neticesinde 12 Eylül 1963 yılında Türkiye ile AET arasında bir ortaklık ilişkisi yaratan Ankara Antlaşması imzalanmış, bu Antlaşma ise 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 23 Kasım 1970'te ise Gümrük Birliği'ne ilişkin kaideleri içeren 'Katma Protokol' imzalanmıştır. 1970 ile 1982 yılları arasında Gümrük Birliği'ne ilişkin birden fazla düzenleme yapılmış, geçici anlaşmalar yürürlüğe konmuştur. 22 Ocak 1982'de Avrupa Parlamentosu (AP) Türkiye ile AET arasındaki anlaşmayı askıya almış, 16 Eylül 1986'da ise 12 Eylül 1980 Darbesi ile fiilen dondurulmuş olan süreç yeniden canlandırılmaya çalışılmıştır (ab.gov.tr, 2020). Türkiye'nin asıl üyelik müracaatı ise 14 Nisan 1987'de Turgut Özal'ın - o dönemde Avrupa Topluluğu olarak bilinen - AB'nin Bakanlar Kurulu başkanı Leo Tindemans'a gönderdiği mektupla başlamıştır. Tindemans Türkiye taraftarı bir isim olsa da bu durum Türkiye'nin Topluluğa üyeliği için yeterli olmamıştır. Üyelik için çıkartılan pek çok engelden öte Yunanistan'ın Türkiye'nin üyeliği aleyhine gösterdiği direniş, süreci baltalayan önemli bir faktör olarak ön plana çıkmıştır (Karpat, 2013, s. 283-284). 1999 yılına kadar sürüncemede kalan üyelik talebi bu yıla kadar gerçekleşen genişleme dönemlerinde gündeme bile gelmemiştir. 11-12 Aralık 1999 tarihine gelindiğinde Helsinki Avrupa Konseyi Zirve Toplantısı gerçekleştirilmiş ve Türkiye için adaylık statüsü tanınmıştır.[130] Bu gelişmeye binaen 4 Temmuz 2000'de Resmi Gazete' de yayımlanan 4587 Sayılı Kanunla Başbakanlığa bağlı olarak Avrupa Birliği Genel Sekreterliği kurulmuştur. 19 Nisan 2003'te ise TBMM'de "AB Uyum Komisyonu" oluşturulmuştur. Atılan bu adımlar ve Türkiye'nin Kopenhag Kriterlerinin siyasi boyutunu önemli ölçüde gerçekleştirdiği dile getirilerek 3 Ekim 2005'te Türkiye'nin AB'ye katılım müzakerelerinin başlanması kararlaştırılmıştır. 3 Haziran 2005'te AB'ye tam üyelik müzakerelerini yürütmek üzere bir devlet bakanı başmüzakereci olarak atanmış ve 2009 yılına kadar pek çok alanda fasıllar açılarak nihayete erdirilmiştir. 10 Ocak 2009'da Türkiye'nin başmüzakerecisi değiştirilse de AB'ye tam üyelik yolunda yapılması gerekenlere kalındığı yerden devam edilmiştir. Sürecin bu denli ivme

[130] 1999 yılında gerçekleştirilen Helsinki Zirvesiyle birlikte Türkiye aday statüsüne kavuşmuş ve Kopenhag Kriterleri Türkiye'nin AB'ye üye olması için yerine getirmesi gereken kriterler haline dönüşmüştür (Kihter, 2004, s. 126).

kazanması 8 Haziran 2011'de Avrupa Birliği Bakanlığı'nın kurulmasını beraberinde getirmiştir. Bakanlığın kurulması ve açılan fasılların birer birer hayata geçirilmesi, AB'nin 'Türkiye İlerleme Raporlarında' yer almıştır. 29 Kasım 2015'te Türkiye-AB Zirvesi gerçekleştirilmiştir (ab.gov.tr, 2020). 2015'den günümüze Türkiye ile Avrupa Birliği arasında temaslar devam etse de istenilen düzeyde sonuçlar elde etmek şöyle dursun mülteci krizi ve Doğu Akdeniz meselesi başta olmak üzere pek çok alanda sıkıntılar katmerlenerek artmıştır, artmaktadır.

Görülen o ki Türkiye'nin on yıllardır süregelen AB ailesine dahil olma isteği ve arzusu sürüncemede bırakılmaktadır. Türkiye'nin on yıllardır yaptığı reformlar ve attığı adımlar AB açısından bir anlam ifade etmemektedir. Zira siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda Türkiye'den çok geri durumda olan ülkeler bu süreçleri tamamlamadan AB'ye üye edilmişlerdir. Bu ikircikli yaklaşımın ortaya koyduğu sonuçlar Türkiye'nin AB üyeliği için bahsi geçen kriterlerin ve fasılların ötesinde farklı gerekçeleri barındırdığı gerçeği olmuştur. Bu noktada Türkiye'nin AB üyeliğine dair yaklaşımların ele alınması konunun anlaşılması açısından oldukça önemlidir. Zira Türkiye'nin AB üyeliği hakkında lehine ve aleyhine geliştirilen pek çok argüman mevcuttur. Avrupa kamuoyunda ve siyasetinde ağırlık kazanan düşünce, Türkiye'nin Avrupa kıtasının bir parçası olmadığı, Türkiye'nin kültürel birikiminin AB'nin kimliğini oluşturan Hristiyanlık, Aydınlanma ve Rönesans gibi değerlere yabancı olduğudur. Bunun yanı sıra Türk halkının Müslüman oluşu ve yaşam tarzının Avrupa ile uyumlu olmadığı, bu durumun ise Avrupa'da yaşayan Türklerin yaşadıkları ülkelere uyum sağlayamadığı görüşüyle güçlendirilmektedir. Diğer yandan Türkiye'nin AB'ye girmesi gerektiğini ve uyum içerisinde bir birliktelik oluşturabileceğine olan inanç ise oldukça zayıftır (Berting, 2014, s. 192).

Her ne kadar Türkiye'nin AB kriterlerini sağlayamadığı açılan fasılları başarıya ulaştıramadığı ve demokratik ilkeleri tam olarak benimseyemediği gerekçe gösterilerek üyeliği sürünceme de bırakılsa da arka plandaki asıl nedenin yukarıda saydığımız gerekçeler olduğu aşikârdır. Özellikle Erdoğan Dönemi, bu gerekçeleri bilen ancak askeri vesayeti ortadan kaldırmada önemli bir araç olarak gördüğü AB'ye uyum sürecini büyük bir samimiyetle sürdürmüştür. Askeri vesayetin yanı sıra demokratik ilkelerin içselleştirilmesi ve hukukun üstünlüğünün ön plana çıkarılması için; daha da önemlisi AB'ye üye olacağına olan inancı bu sürecin yürümesinde

oldukça etkili olmuştur. Ancak bu sürecin akamete uğraması durumunda da Erdoğan iktidarının AB normlarını AB'ye girmeden de gerçekleştirebileceğine olan inancı ön plana çıkmaktadır. Zira Erdoğan, AK Parti Genel Başkanı olarak 2002 yılının Aralık ayında TBMM'de gerçekleştirdiği AK Parti grup toplantısında AB'nin olumsuz tavrı devam ederse Kopenhag Kriterlerini Ankara Kriterleri haline getirerek Türkiye'nin yoluna devam edeceğini dile getirmiştir.[131]

Bugün gelinen noktada Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki ilişkinin sıkıntılı ve gergin bir seyir izlediği aşikârdır. Bu gerginliğin temelinde kuşkusuz Türkiye ile AB arasındaki müzakerelerin uzaması, fasılların açılmaması, açılan fasılların kapanmak bilmemesi ve Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye karşı izlediği ikiyüzlü ve ikircikli politikalar yatmaktadır. Dahası 15 Temmuz işgal girişiminden bugüne FETÖ, PKK ve DHKP-C gibi Türkiye düşmanı terör örgütlerine ev sahipliği yapması; ırkçılık, ayrımcılık, yabancı düşmanlığı ve nefret söylemlerinin Avrupa'nın temel değerleri haline gelmesi, içerisindeki azınlıkları Avrupa'ya entegre etme yerine asimile etme politikası yürütmesi bu gerginliğin ve sıkıntıların daha da derinleşmesine sebep olmuştur (İnaç, 2017b, s. 55). Bu gelişmelere ek olarak Suriyeli mültecilerin Türkiye'de misafir edilmesi ve Avrupa Birliği'nin bu bağlamda Türkiye'ye verdiği teminatların hayata geçirilmemesi derinleşen bu sıkıntıların kronik bir hale gelmesine

[131] AK Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan, partisinin grup toplantısında AB'ye gerçekleştirdiği ziyareti anlatarak bundan sonraki politikalarının buna göre şekilleneceğini ifade etmiştir (hurriyet.com, 2002). 12-13 Aralık 2002 tarihinde gerçekleşecek olan Kopenhag Zirvesi öncesinde Erdoğan'ın yaptığı konuşmadan bir kesit şu şekildedir: *"12 Aralık Kopenhag Zirvesinde Türkiye'ye AB'ye üyelik için müzakere tarihi verilmemesi halinde bu dünyanın sonu olmaz. Bu bizim için bitiş olmaz, bizi AB'ye alsalar da almasalar da biz yolumuza devam ederiz. Biz tarih istiyoruz. Ancak tarih için tarih de olumlu bir gelişme"* (Güven, 2002). Daha sonra Erdoğan, AB'nin Türkiye'ye mesafeli duruşunun devam etmesi halinde Kopenhag Kriterlerinin Ankara Kriterleri haline dönüşeceğini başbakan olduktan sonra da ifade etmiştir (yenisafak.com, 2003). Başbakan Erdoğan'ın 2005 yılında İtalya'nın Milano kentinde yapılan Ambrosetti Forumu'nun Avrupa Birliği konulu oturumuna katılımı sırasında kendisine yöneltilen "Türkiye AB'ye girmezse köktendincilik artar mı?" sorusuna da yine bu çerçevede bir cevap vermiştir. Erdoğan, Türkiye'nin istikametinin belli olduğunu ve AB'ye üyeliğinin gerçekleşmemesi durumunda Kopenhag Kriterlerinin Ankara Kriterleri yapılarak yola devam edileceği mesajını vermiştir (cnnturk.com, 2005). Keza aynı çizgideki duruşunu sürdüren Erdoğan, cumhurbaşkanı olduktan sonra da günümüze kadar pek çok ortamda bu söylemini güçlü bir şekilde kullanmaya devam etmiştir. Bu söylemine yakın dönemde verilecek bir örnek 2020 yılının Ağustos ayında AK Parti'nin kuruluşunun 19. yılına binaen düzenlenen toplantıda yaptığı konuşmadır (haber7.com, 2020). Bu bağlamda Erdoğan'ın ortaya koyduğu bu söylem günümüze kadar nasıl bir seyir izlemiştir ve günümüzde nasıl bir boyut kazanmıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. "Ankara Kriterleri'nde Neredeyiz?" (Vatandaş, 2020).

sebebiyet vermiştir. Erdoğan'ın yaklaşık yirmi yıldır kullandığı ve slogan haline bürünen "*Kopenhag Kriterleri olmazsa Ankara Kriterleri der, yolumuza devam ederiz"* söylemi siyaseten ve politik duruş açısından önemlidir. Somut olarak Ankara Kriterleri tanımlanmamış olsa da muhteviyatı açısından askeri vesayetin ortadan kaldırılması, insan haklarına önem verilmesi, hukukun üstünlüğünü sağlama ve demokratik değerlerin içselleştirilmesi olarak karşılık bulmaktadır. Bu bağlamda Türkiye, bu konu başlıkları başta olmak üzere pek çok alanda gerçekleştirdiği reformlarla ve attığı adımlarla Türkiye'nin zaruret olarak algıladığı AB'ye girme iştiyakından vazgeçmiş gözükmektedir. Zira AB kendi içerisinde ciddi problemler yaşamakta ve dağılma sürecine geçmiş bir topluluk görüntüsü vermektedir ki bu durum kendisini Brexit'le göstermiştir.[132]

2.3. PUTİN DÖNEMİNDE RUSYA'DA GÜVENLİK DEĞİŞİMİ

Tarih sahnesine çıktıktan sonra coğrafi olarak gittikçe genişleyen ve önemli bir jeopolitiğe erişen Rusya, kendisi gibi kuvvetli olan güç odaklarının hedefi haline gelmiştir. Bu hedeflere karşı refleks geliştiren Rusya; fikri, siyasi ve askeri alanda önlemler planlamıştır. Rusların planladığı bu önlemleri şekillendiren saiklerden bir tanesi küresel güç olma arzusu iken diğeri ise yok olup gitme korkusu olmuştur. Geçmişten günümüze bu arzu ve endişe üzerinden fikri ve siyasi akımlar cereyan etmiş, bu akımlar Avrupa'da zuhur eden fikri ve siyasi hareketler çerçevesinde Çarlık Rusya'sında Çar'a, devlet erkânına ve sonrasında halka sirayet etmiştir. Bu etkileşim Rus toplumunda yeni bir entelektüel zümre ortaya çıkarmış, ortaya çıkan Rus aydınları "adil toplum" ve "kimlik" kavramlarından faydalanarak bir kısmını Batı Avrupa'dan aldıkları görüşler çerçevesinde inşa ederek ideolojik yönelimlerini Rusya'nın gerçekleriyle harmanlamaya çalışmıştır. Dahası Rusya tarihinde her daim var olan Rus entelijansiyası, Rusya'yı evrensel insanlık normlarına ulaştırma mücadelesi vermiştir. Bu mücadelenin beslendiği unsurlar ise Slavlık, Ortodoksluk ve eşit paylaşımcı ahlak anlayışı olmuştur. Rus aydınlarının geliştirmiş oldukları ideolojik yönelimler Çarlık Rusya'sını yıkıma sürüklemiş ve Rusya'da yeni bir rejimin doğmasına sebep olmuştur (Penah & Shakirov, 2020, s. 285). Ne var ki ortaya çıkan yeni düzenin üzerinden yüz

[132] AB'nin günümüzdeki durumu ve yapısı çalışmamızın sınırlılıkları dışarısında olduğu için bu meseleye değinilmeyecektir.

yıl bile geçmeden dönüşüme uğraması Rusları endişeye sevk etmiştir. Zira devasa sınırlara sahip olan ve geniş bir toprağa hükmeden Rusya, komünist rejimin ardından enerjisinin çoğunu kimliğini yeniden tanımlamaya harcamıştır (Kissinger, 2006, s. 17).

Nitekim Sovyet Birliği'nin dağılması Ruslar için korkutucu düzeyde tehlikeli olan bir aşamaya geçildiğinin göstergesi olmuştur. Parti-devlet olgusu ortadan kalkmış, ülkede dar anlamıyla bir devlet idaresinden, iktidar altyapısından ve yönetim olgusundan söz edilemez olmuştur. Bu süreç beraberinde orduda moral bozukluğuna sebep olmuş ve askeri donanımların artık yetersiz kaldığını gün yüzüne çıkarmıştır. Ortaya çıkan bu tablo Rusya'nın mütemadiyen kendisini tanımladığı 'velikaya derjava' (büyük güç/büyük devlet) kavramına bigâne kalmasına sebep olmuştur (D'Encausse, 2013, s. 17-18). Bu kavramın Ruslar açısından yeniden anlam bulması ancak Putin Döneminde mümkün olabilmiştir. Burada ifade etmek gerekir ki 26 Mart 2000 tarihinde Rusya Federasyonu'nun (RF) başkanı seçilen Putin'in Ruslar tarafından pek tanınmadığı görülmektedir.[133] Ruslar tarafından çok tanınmayan, fakat Rusya Federasyonu'nun ilk başbakanı Boris Yeltsin'in ailesine yakınlığı ile bilinen Putin, iktidarı devraldıktan sonra Rusya açısından önemli bir reform sürecini başlatmıştır (Rakhmanova, 2016, s. 9-10).

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte itibar kaybeden Rusya'nın yeniden büyük güç olma arzusu ve arayışı Vladimir Putin Dönemi ile birlikte tekrar gündeme gelmiştir. Zira Putin göreve geldiği ilk günden itibaren Rusya Federasyonu'nun gelecek dönemleri için büyük güç olma yolunda adımlar atılacağının işaretini vermiştir. Mamafih Rus siyasi kültürünün güçlü lider arayışı ve merkezileşme gayreti

[133] 7 Ekim 1952 tarihinde SSCB döneminde adı Leningrad olan St. Petersburg şehrinde dünyaya gelen Putin'in çocukluk dönemine dair farklı kaynaklarda farklı bilgiler mevcut olup bu dönemler hakkında çok fazla ayrıntılı bilgi mevcut değildir (Onay, 2018, s. 11-12). St. Petersburg Devlet Üniversitesi'nde Hukuk eğitimi alan Putin, üniversite sonrasında Rus Gizli Servisi'nde (KGB) çalışmaya başlamıştır. Uzun yıllar istihbarat servisinde çalışan Putin, Petersburg Belediyesi'nde Dış İlişkiler Komitesi'nde başkanlık görevini yürütmüş ve burada gösterdiği başarılarından ötürü Petersburg Belediye Başkan Yardımcılığı görevine getirilmiştir. Sonrasında devletin çeşitli kademelerinde görev yapan Putin'in çalışkanlığı ve gösterdiği başarı dikkatlerin üzerinde toplanmasını beraberinde getirmiştir. 1999 yılının sonlarına gelindiğinde ise devlet başkanlığı görevinden istifa eden Yeltsin, Rusya Anayasası gereği geçici başkan olarak birini ilan etmek durumunda olduğundan geçici devlet başkanı olarak Putin'i açıklamıştır. Yeltsin, Putin'i geçici başkanlığa seçme sebebini Putin'in vefalı ve çalışkan birisi olması olarak açıklamıştır (Ağır O. , 2020, s. 94-95).

Putin'in şahsında vücut bulmuştur.[134] Güçlü liderlik yapısını önemli bir araç olarak kullanarak merkezileşme yolunda emin adımlar atan Putin'in iç politikada ve dış politikada etkin bir siyaset izlemesi Rusya'nın tekrar önemli bir güç olacağının nişanesi olmuştur (Özcan M. S., 2019, s. 179-180). Bu bağlamda Putin'in 2000 yılından 2004 yılına kadar attığı adımlar ve yürüttüğü politikalar iktidarını güçlendirecek nitelikte olmuştur. Beklendiği üzere 2004-2008 yılları arasındaki devlet başkanlığı görevinin ikinci dönemi, kurduğu sistemin altın çağı olarak adlandırılmıştır. Zira 2004 yılının başlarında ülke idaresinde muktedir hale gelen Putin, ülkedeki her şeyin tepeden tırnağa onun kontrolü altında olduğu hissini kamuoyuna vermeyi başarmıştır. Putin'in hayali olan Rusya'nın eski gücüne kavuşma ve geçmiş büyüklüğüne ulaşma hedefi 26 Nisan 2005'te parlamentoda gerçekleştirdiği yıllık konuşmasında ifadesini bulmuştur. Putin bu konuşmasında SSCB'nin ortadan kalkmasını 20. yüzyılın en büyük jeopolitik felaketi olarak nitelendirmiştir. Putin'in bu tespiti, 2000 yılından 2008 yılına kadar SSCB'nin gelenekleriyle doğru orantılı olarak izlediği politikaların temelini teşkil etmiştir (Rakhmanova, 2016, s. 223).

Putin'in çizdiği profil ve izlediği etkin siyaset, ülke içerisinde askeri ve ekonomik alanda önemli atılımları beraberinde getirirken Putin'in kendi iktidarını güçlendirecek politikaları da hayata geçirmesinin önünü açmıştır. Putin, öncelikle federasyon içerisinde kendisine itiraz eden ve kendisine muhalif olan grupları, yöneticileri tasfiye etme yoluna gitmiştir. Devamında Rus siyasal hayatında oligark olarak bilinen yarı siyasetçi yarı iş adamlarından oluşan Batı kontrolü altında olduğunu düşündüğü oligarkları etkisiz hale getirmiş, direnç gösteren oligarkları ise vergi kaçakçılığı yaptıkları gerekçesiyle mal varlıklarından mahrum etmiştir. Bu tutum ve davranış karşısında Putin ile mücadele edemeyeceklerini anlayan oligarklar yurtdışına kaçma yolunu seçmiştir. Yurtdışına kaçan oligarkların çoğu İngiltere'ye yerleşmiştir (Yılmaz S. , 2019, s. 24). Bu aşamada Putin'in kendi politikalarını hayata geçirmesinde kolaylık sağlayan en önemli araç Rusya'da başkanları imal eden medya organlarının gücü

[134] Putin'in şahsında simgeleşen Rus kimliği, korkusuz, soğuk ve tehlikeli bir devlet imajını oluşturmuştur. Ancak Putin'in şahsında oluşan Rusya imajı, Putin'in şahsi karizmasından önce ülkesinin son yüzyıl içerisinde geçirdiği deneyimlerin bir sonucu olarak da nitelendirilmektedir (Türkölmez, 2017, s. 17). Bu deneyimlere ek olarak, Putin'in güçlü ve korkusuz bir imaj çizmesi Le Bon'un ifade ettiği "*Halklar iradi olarak güçlü insanı diler ve onun peşinden gider*" cümlesini destekleyici niteliktedir (Bon, 2013, s. 98).

olmuştur. Bu gücün farkında olan Putin, medyayı kontrol altına almak için adımlar atmıştır. Zira medya, liderlerin politikalarını hayata geçirebilmesi ve yaşanan gelişmeleri istenilen ölçüde kamuoyuna sunabilmesi açısından etkili bir silah olarak görülmektedir. Bu sebepten ötürü medyayı kontrol altına alan Putin, Rus medyası aracılığıyla serbest piyasa ekonomisini benimsemiş ve Batı tipi demokratik teamülleri hayata geçirmiş bir lider profili çizmiştir. Ancak Rus medyasının lanse ettiği "Putin Sistemi" görüldüğünden uzak bir hüviyete sahiptir. Zira bilinen gerçek, Rusya'nın Batı'nın demokratik değerlerinden uzak olduğudur (Rakhmanova, 2016, s. 186).

Vladimir Putin'in iktidara gelmesiyle birlikte merkezi güçlendirmek adına bir dizi düzenlemeyi hayata geçirdiği ifade edilmişti. Bu bağlamda Putin, iktidara gelir gelmez Rusya Federasyonu içerisinde yedi tane federal bölge (Merkezi Federal Bölge, Güney Federal Bölge, Kuzeybatı Federal Bölgesi, İdil Boyu Federal Bölgesi, Ural Federal Bölgesi, Uzak Doğu Federal Bölgesi, Sibirya Federal Bölgesi) oluşturmuş ve oluşturduğu bu bölgelere devlet başkanı olarak kendisi bizzat yönetici tayin etmiştir. Buna ek olarak Rusçayı resmi devlet dili haline getiren Putin, özellikle Kafkasya ve Ural'daki yerel dillerin etkisini kırmayı hedeflemiştir.[135] Yine Federal Konseye bağlı cumhuriyetlerin kendi bütçelerini oluşturmalarına düzenleme getirerek doğrudan merkeze bağlı bir ekonomik sistemi hayata geçirmiştir.[136] Rusya'nın ciddi problem yaşadığı Çeçenistan Savaşı'na[137] son vererek Kafkasya üzerindeki hâkimiyetini

[135] Atılan bu adımlar Rusya'da yaşayan diller için yok olma tehdidini görünür düzeye taşımıştır. Buna bağlı olarak 2009 yılınca UNESCO, Rusya Federasyonu'ndaki 136 dili yok olma tehlikesi altında bulunan diller listesine almıştır (Şahin L. , 2016, s. 27).

[136] Putin iktidarı bu ekonomik düzenlemeler içerisinde ve çerçevesinde pek çok alanda yapısal reformu hayata geçirmiştir. Bunlardan başlıcaları "vergi reformu, toprak reformu, icra-iflas reformu, kurumsal yönetim reformu, yargı reformu, emeklilik reformu, bürokrasinin azaltılması ve özelleştirme" olmuştur. Bu reformların mahiyetlerine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. (Benli, 2011, s. 7).

[137] Sovyet Sosyalist Birliği'nin ilan edilmesinden üç sene sonra 1994 yılında Rusya, Çeçenistan'ı işgal etme girişiminde bulunmuş ve bu işgalin uzun sürmeyecek bir harekâtla gerçekleşebileceğini düşünmüştür. Ancak bu işgal girişimi Ruslar için sanıldığı kadar kolay olmamıştır. Ciddi bir direnişle karşılaşan Ruslar, iki yıl kadar süren savaşın ardından muvaffak olamamış ve Rusya'da gerçekleşecek başkanlık seçimlerini de bahane ederek bitirmek istemiş, 1996 yılının Mayıs ayında ateşkes anlaşmasını ve 1996 yılının Haziran ayında da barış antlaşmasını imzalamıştır. Nitekim yapılan bu ateşkes ve barış antlaşmasında Çeçenistan'ın siyasi ve hukuki durumuna değinilmemiş ve Rusya'nın Çeçenistan üzerindeki emellerini gerçekleştirebilmesi için zaman kazanma hamlesi olarak tarihe geçmiştir. Rusya'nın Çeçenistan'ı işgal girişiminin Hazar Denizi petrollerinden pay alma isteği başta olmak üzere pek çok ekonomik sebebi ve politik gerekçesi olmuştur. Daha fazla ayrıntılı bilgi için bkz. "Bir Avuç Millet Çeçenler" (Yenerer, 2014, s. 95-99). Bu gerekçelerini koruyan ve zaman kazanan

güçlendirmiştir. Putin'in görevi devraldığı Yeltsin döneminde özerk cumhuriyetlerle imzalamış olduğu tüm anlaşmaları feshederek Kremlin'in elini güçlendirmiştir. Özerk cumhuriyetlerde doğrudan seçimle işbaşına gelen devlet başkanları ve valilerin seçim sistemiyle alakalı Federasyon Konseyinde değişiklik yapan Putin, seçime girecek olan devlet başkanları ve valiler için seçime girmeden önce adaylıklarının Rusya Devlet Başkanı tarafından onaylanması hükmünü getirmiştir. Putin'in göreve geldiğinde oluşturmuş olduğu yedi federal bölgeye 2010 yılında Kuzey Kafkasya Federal Bölgesi ve 2014 yılında Kırım Federal Bölgesi eklenmiştir. Bu eklemelerle birlikte Rusya Federasyonu; 9 Kray (kenar eyalet), 3 Federe şehir (Moskova, St. Petersburg ve Sivastopol), 22 Respublika (cumhuriyet), 46 Oblast (eyalet), 1 Avtonomnaya Oblast (özerk eyalet) ve 4 Avtonomnıy Okrug (özerk bölge) olmak üzere toplam 85 yönetim biriminden oluşmaktadır (Yılmaz S. , 2019, s. 4-5).

Putin'in iktidara gelmesiyle birlikte merkezi yapıyı güçlendirme hamlelerine ve iç politikada etkin bir misyon üstlenme girişimine ek olarak güvenlik ve dış politika alanlarına yön veren üç temel belgeyi oluşturması yeni bir konseptin hayata geçirileceğinin de işareti olmuştur. Öncelikle Putin, Yeltsin'in istifasından sonra vekâleten yürüttüğü başkanlık döneminde 10 Ocak 2000 tarihinde Ulusal Güvenlik Konsepti belgesini imzalamıştır.[138] İkinci olarak vekâleten başkanlık görevini almadan

---

Rusya'ya hâkim olan liderler aynı zamanda Çeçenistan sorununu kendi güçlerini artırmak ve rakiplerini yok etmek üzerine inşa ederek liderlik mücadelesinin bir aracı haline dönüştürmüşlerdir. Özellikle Putin'in 2000 yılında iktidara gelmesiyle birlikte izlediği politikalarla uzunca yıllara yayılan kendi ülkesi açısından sorun teşkil eden Çeçenistan meselesini büyük ölçüde çözüme kavuşturmuştur. Çeçenistan meselesinin askeri ve siyasi açıdan analizine dair ayrıntılı bilgi için "Çeçenistan: Siyasi ve Askeri Kısırdöngü" isimli çalışmaya bkz. (Uyar, 2018, s. 309). Ayrıca Çeçenistan meselesinin hukuki boyutuna ilişkin ayrıntılı bilgi için "Çeçen Halkının Kendi Kaderini Belirleme Hakkı" isimli çalışmaya bkz. (Sönmez & Aygen, 2019).

[138] 2000 yılında imzalanan güvenlik konsepti belgesinde ülke ekonomisinin durumu, tehditler, kurumların yetersizliği, örgütlü suçların artışı, sosyoekonomik bölünme ve etnik gerginlik konuları yer almıştır. Ancak 2009 yılına gelindiğinde 'Ulusal Güvenlik Konsepti', 'Ulusal Güvenlik Stratejisi' belgesi ile değiştirilmiştir. 2015 yılına gelindiğinde değişen konjonktür ve tehdit algısına binaen "Güvenlik Stratejisi" belgesine ABD'nin füze savunma sistemi, küresel istikrarsızlıklar ve enformasyon savaşları da tehditler arasında sayılmıştır. Bu tehditler arasındaki enformasyon güvenliğine dair 2000 yılında kabul edilen doktrin 2016 yılında güncellenerek "Enformasyon Güvenliği Doktrini" olarak düzenlenmiştir. Enformasyon alanında ulusal güvenlik belgesi olarak kabul edilen bu doktrin, ulusal güvenliğin enformasyon alanındaki güvenliğe bağlı olarak tesis edilebileceğini belirtilmiştir. Bu çerçevede resmi kurumlara, savunma sanayine, bankacılık sektörüne ve finans kurumlarına yönelik siber saldırıların arttığına dikkat çekilerek doktrinde üç temel mücadele alanı belirlenmiştir. Bunlar;

önce başbakanlık görevini idame ettirirken - 9 Ekim 1999 yılında - temellerini attığı ve 2000 yılının Nisan ayında son halini vererek 706 nolu Devlet Başkanı Kararnamesi ile - 1993 yılındaki Askeri Doktrinin yerine - Rusya Federasyonu Askeri Doktrinini[139] yürürlüğe sokmuştur. Güvenlik ve dış politika alanlarına yön veren üçüncü belge ise 26 Mart 2000 seçimlerinden sonra asaleten kazanmış olduğu Devlet Başkanı sıfatıyla 28 Haziran 2000 yılında yayınlamış olduğu Dış Politika Konsepti olmuştur (Purtaş, 2005, s. 178).

Hazırlanan bu belgeler ve oluşturulan doktrinler, Putin'in iktidara geldiği günden bugüne Rusya'nın dış politikada öncelediği meseleleri anlamak adına önem arz etmektedir. Zira Rusya'nın dış politikada önemsediği ana parametre, küresel etki merkezli pozisyonunu koruma ve büyük güç/büyük devlet (velikaya derjava) statüsünü muhafaza etme olmuştur. Dış politikada çizilen bu iki temel konuya ek olarak ulusal güvenliğin tesisi, komşu ülkelerle iyi ilişkilerin geliştirilmesi, Rus vatandaşlarının korunması, toprak bütünlüğünün muhafazası, Rus dili ve kültürünün tüm dünyaya yayılması gibi hedefler de dâhil edilmiştir. Bahsi geçen tüm bu konu başlıkları 2000, 2008 ve 2016 yıllarında "Rusya Federasyonu'nun Dış Politika Konsepti" üzerine yayımlamış olduğu belgelerde görülmektedir.[140] Ancak stratejik belgelerde altı çizilen bu meseleler sadece kâğıt üzerinde kalmamış, Putin'in izlediği dış politikada kendisine uygulama alanları bulmuştur. Elbette bu uygulamaların arkasındaki temel fikir, Moskova'nın benimsemiş olduğu ve yıllardır süregelen yayılmacı politikalar olmuştur (Güler, 2020). Putin'in kendine özgü dış politikasını bariz bir biçimde ön plana çıkartan ve uluslararası toplum tarafından tepkiyle karşılanan adım 2014 yılında

dış tehditlerin varlığı, Rus medyasının uluslararası alanda ayrımcılığa uğraması ve enformasyon alanında karşılaşılan problemler olarak sıralanmıştır (Özdal H. , 2021, s. 1-7).

[139] Rusya Federasyonu Askeri Doktrini 10 Ocak 2000 tarihindeki Ulusal Güvenlik Konseptindeki ana prensipleri içermektedir. Bu Doktrin iç ve dış tehditler arasındaki münasebete dikkat çekerek Çeçenistan'da başlayan çatışmaya ve yaşanabilecek iç istikrarsızlıklara karşı gelebilecek bir dış müdahale kaygısını ortaya koymaktadır. Rusya Federasyonu Askeri Doktrininde Rusya'ya ait nükleer silahların ulusal güvenliğin tesisinde oldukça önemli bir yer teşkil ettiği ifade edilmiştir. Rusya Federasyonu'nun ulusal güvenliğine karşı yapılacak bir konvansiyonel saldırı karşısında tereddütsüz bu nükleer silahların kullanılacağı belirtilmiştir (Sapmaz, 2018, s. 109).

[140] Rusya Federasyonu Güvenlik Konseyi'nin 7 Mayıs 2012 tarihli "Rusya Federasyonu'nun Dış Politikasını Uygulama Tedbirleri Hakkında" 605 sayılı kararın tam metni için bkz. (Sovet Bezopasnosti Rossiyskoy Federatsii, 2012). Ayrıca 30 Kasım 2016 tarihinde Rusya Federasyonu Başkanı Vladimir Putin tarafından onaylanan "Rusya Federasyonu'nun Dış Politika Kavramı" nın tam metni için bkz. (Sovet Bezopasnosti Rossiyskoy Federatsii, 2016).

Kırım'ın ilhakı olmuştur. Bununla birlikte Putin'in 2007 yılında Münih'te yaptığı konuşma[141] ve 2008 yılında yaşanan Gürcistan krizi uluslararası sistem içerisinde Rusya'nın Avrupa açısından belirleyici bir aktör olduğunun habercisi niteliğinde olmuştur (Mammadov, 2014, s. 64). Esasında Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesiyle birlikte dış politikada belirlenen ve "Putin Doktrini" olarak ifade edilen stratejiler uygulama aşamasına geçmiştir. 18 Mart 2014 tarihinde Kremlin'de yaptığı konuşmada Putin, "Putin Doktrini" olarak nitelenen stratejisinin yeni esaslarını ortaya koymuştur. Bu doktrinin yeni esaslarına göre Batı artık Rusya'nın güvenilir bir ortağı değildir. Ayrıca Rusya için uluslararası hukuk, misyonunu kaybetmiş ve uluslararası koordinasyonu sağlayan bir kurallar bütünü olmaktan çıkmıştır. Belirlenen yeni konseptte Post-Sovyet ülkelerin egemenliği koruma altına alınarak, etnik Rusların ve Rusça konuşanların korunacağı ifade edilmiştir. Ayrıca Rus azınlığın bulunduğu ülkelerde bu azınlığın talebi doğrultusunda ya da Post-Sovyet ülkelerde muhalefetin çağrısı üzerine Rusya tarafından müdahale edileceği Putin Doktrininde yer almıştır (Yılmaz S. , 2019, s. 57).

Hülasa, Putin iktidarının yirmi bir yıllık serencamı ve ortaya çıkan dönüşüm aktif bir dış politika ve iç politikada güçlü reformlar olarak ön plana çıkmıştır. Bu bağlamda Putin'in 2000 yılında devlet başkanı olması ve izlediği politikalar toplum nezdinde popülaritesinin artmasını beraberinde getirmiş ve nihayetinde Putin, Rusya'yı yeniden küresel bir aktör konumuna ulaştırabilmeyi başarmıştır. Putin'in başarısı izlediği politikaların yanı sıra kamuoyuna verdiği güçlü bir lider imajıyla da doğrudan ilişkilidir. Zira Putin'in istihbaratçı bir geçmişinin olması, izleyeceği politikaların öngörülememesi ve kuvvet gerektiren sporlarla ilişkisi güçlü bir Rusya için güçlü bir

[141] NATO'nun 2004 yılından sonra Baltık ülkelerinde askeri üsler kurması, Putin yönetiminde ciddi bir rahatsızlık yaratmıştır. Özellikle Ukrayna, Gürcistan ve Kırgızistan'daki yeni siyasi yapılanmalar Rusya tarafından ABD'nin Rusya'yı zayıflatma girişimleri olarak değerlendirilmiştir. Bu gelişmelerin devamında 10 Şubat 2007 tarihinde Münih'te gerçekleşen Münih Güvenlik Konferansı'nda Putin bir konuşma yapmış ve bu konuşmasında yeni bir Rus dış politika çerçevesi çizmiştir. Putin'in yaptığı bu konuşma daha sonrasında "Münih Doktrini" olarak adlandırılmıştır. Putin'in Münih konuşması, günümüzde, Rusya'nın dış politikalarının başlangıcını teşkil etmiştir. Putin bu konuşmasında, dünyadaki tek kutuplu düzeni kabul etmeyeceklerini, ABD'nin dayatmalarına karşı duracaklarını, Rusya'nın tehditlere ve kuşatmalara asla boyun eğmeyeceğini ve gelecek tehditlere karşı gerekli cevabın verileceğini ifade etmiştir. Öyle ki Putin bu söylemlerini Rus ordusunu aktifleştirerek başta Gürcistan ve Ukrayna olmak üzere Kırım ve Suriye'de hayata geçirerek ABD'ye önemli bir cevap vermiştir (Yılmaz S. , 2019, s. 58).

lider imajını oluşturmada oldukça kolaylık sağlamıştır. Çizdiği bu imaj ve yürüttüğü politikalar meyvesini vermiş, 2004 yılındaki devlet başkanlığı seçimlerini zorlanmadan rahat bir şekilde tekrar kazanmıştır. 2008 yılına gelindiğinde ise Putin, mevcut Rusya Anayasası gereği devlet başkanlığına aday olamamış ve Medvedev'in başkanlığı alması için gerekli desteği vermiştir.[142] 2012 yılında yapılan devlet başkanlığı seçimleriyle tekrar devlet başkanlığı koltuğuna oturan Putin, özellikle dış politikada jeostratejik yayılma ve yakın çevre politikalarının geliştirilmesine dair adımlar atmıştır. 2018 yılında yapılan başkanlık seçimlerinde devlet başkanlığına tekrar aday olan Putin, kullanılan oyların büyük bir çoğunluğunu[143] alarak görevine kaldığı yerden ve daha güçlü bir şekilde devam etmiştir.[144] Ülkesinin zor koşullar altında bulunduğu 2000'li yıllarda bölgesel bir güç olduğu dahi tartışma konusu olan Rusya, bugün aradan geçen yirmi yıldan sonra küresel ölçekte sözü dinlenen ve etkili bir aktör haline dönüşmüştür (Ağır O. , 2020, s. 96-101). Sonuç itibariyle Putin Döneminin başlangıcı olarak sayılabilecek 2000'li yıllardan bugüne Rusya'nın dış politika ve güvenlik politikasını belirleyen birincil öncelik, tek kutuplu Amerika hegemonyasını sona erdirerek çok kutuplu bir sistem inşa edebilme arzusu olmuştur. Bu bağlamda Rusya'nın Ukrayna Krizi'ni başlatması, Kırım'ı ilhak etmesi, Suriye ve Libya'ya müdahalesi ile dış politikada etkin bir rol oynaması tek kutuplu dünya sisteminin sona ermesine yönelik atılan adımlar olarak nitelendirilebilir (Özdal H. , 2021, s. 7). Atılan bu adımlar sadece tek kutuplu dünya sisteminin nihayete erdirilmesi

[142] 2008 yılındaki seçimlerle birlikte Medvedev'in devlet başkanı olarak seçilmesi, şüphesiz Putin'in hayata geçirmiş olduğu özel ve başarılı bir operasyon olarak nitelendirilmiştir. Zira Putin için Medvedev; sadık bir dost ve itaatkâr bir isim olmuştur (Rakhmanova, 2016, s. 247). Putin'in verdiği destekle Medvedev'in devlet başkanı olması ve 2012 yılındaki seçimlerde tekrar Putin'in başkanlık seçimlerini kazanması, dönüşümlü başkanlık olarak tanımlanan sistemin literatüre girmesine sebep vermiştir. Bu meseleye dair ayrıntılar "Dönüşümlü Başkanlık ve Rusya" bölümünde ele alınacaktır.

[143] 18 Mart 2018 tarihinde gerçekleştirilen Rusya Federasyonu Başkanlığı seçimlerinde Putin oyların %76.69'unu alırken, Putin'e en yakın aday olan Grudinin Pavel Nikolaevich ise oyların %11.77'sini alabilmiştir (Tsentral`naya Izbiratel`naya Komissiya Rossiyskoy Federatsii, 2018).

[144] Putin seçimden önce - 1 Mart 2008 tarihindeki - Moskova'da Manezh Merkez Sergi Salonu'nda gerçekleştirdiği Federal Meclis Başkanlık konuşmasında tarihsel seyir içerisinde Rusya Federasyonu'nun yaptığı atılımları ve gelecekteki planlamalarını kapsamlı bir şekilde anlatmıştır. İlgili konuşmanın tam metni için bkz. "Presidential Address to the Federal Assembly" (Official Internet Resources of the President of Russia, 2018).

olarak görülmemeli aynı zamanda Rusya'nın tarihsel olarak benimsemiş olduğu yayılmacı politikaların idamesi olarak da görülmelidir.

2.3.1. SSCB'den Putin Dönemine Rus Devletinin Değişim ve Dönüşüm Süreci

Çarlık Rusya'sının Almanlarla savaş içerisinde olması, 1916-1917 yıllarında II. Nikolay ve Duma arasındaki anlaşmazlığın ciddi boyutlara ulaşması devlet açısından bu anlaşmazlıkları giderecek sert önlemlerin alınmasını gündeme getirmişti. Ancak bu süreç içerisinde imparatorluk ailesine mensup birisinin öldürülmesi ve yaşanan karışıklıklar gündemdeyken halk ayaklanmalarının başlaması mevcut ortamı daha gergin bir hale getirmiştir. Özellikle Petrograd'da ortaya çıkan isyan kısa sürede büyük bir kargaşaya ve kaosa neden olmuştur. Halk isyanının temel gerekçesi kıtlık olmuş, bu gerekçeyle başlayan eylemler pek çok devlet memurunun ve polisinin öldürülmesini beraberinde getirmiştir. 12 Mart (23 Şubat) 1917'de şehir, devrimci bir kalabalığın kontrolüne geçmiş, yaşanan bu gelişmelerle Çar tahttan çekilme kararı almıştır. Bu çekilme kararıyla birlikte bundan sonraki zaman diliminde artık Rusya'daki hâkimiyetin Romanovlar'a ait olmayacağı gün yüzüne çıkmıştır. Tahttan çekilme kararından kısa bir süre sonra ise çar, çariçe ve çocukları tutuklanarak Sibirya'ya sürgüne gönderilmiştir. Petrograd'da vuku bulan bu ihtilal tüm ülke tarafından kabul görmüştür (Vernadsky, 2019, s. 340-352).

Genel itibariyle Sovyetlerin dış politikasını iki döneme ayırmak mümkündür. İlk dönem 1917 ile 1939 yılları arasındaki göreli güçsüzlük dönemi, ikinci dönem ise ülkenin göreli güçsüzlükten kurtularak dış politika yeteneklerinin arttığı 1944 sonrası zaman dilimi olmuştur (Sander, 2019, s. 42). İlk dönemin tekabül ettiği I. Dünya Savaşı'ndan sonra dünyadaki siyasi dengeler değişmiş, Çarlık Rusya'sı 1917 yılının Şubat ayında gerçekleşen ihtilalle son bulmuştur. Çarlık Rusya'sının son bulması ve 7 Kasım[145] 1917'de başlayan yeni bir ihtilal dalgası sosyalist rejimin yerleştirilmesi mücadelesine evrilmiştir (Aydemir Ş. S., 1999, s. 311). Esasında bu mücadele neticesinde 1917 yılında Rus İmparatorluğu'nun dağılmadığı sadece kabuk değiştirerek yeni bir imparatorluk modeline kavuştuğu görülmektedir. Zira 1917 Ekim

[145] Eskiden Rusya'da kullanılan Jülyen takvime göre bu tarih 25 Ekim'dir. Bu sebepten ötürü literatürde 'Ekim Devrimi' olarak isimlendirilmektedir. Sekizinci yüzyıldan günümüze kullanılan takvimler ve Jülyen takvimi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. "Sekizinci Yüzyıldan Günümüze Takvimlerimiz" (Aksu, 2018).

Devrimi, imparatorluk müesseselerinin katkısı ve Bolşeviklerin mücadelesi sayesinde gerçekleşmiştir.[146] Verilen mücadele neticesinde Bolşevik Hareketi, 30 Aralık 1922 tarihinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ni kurmayı başarmıştır. Ekim Devrimi'nin lideri konumundaki Lenin, iktidarı elde ettiğinde vakit kaybetmeden ülke dışındaki savaşı sona erdirmek için adım atmıştır. Lenin, 26 Kasım 1917 tarihinde mütareke talep etmiş ve gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde 3 Mart 1918 tarihinde Almanlarla Brest-Litovsk Antlaşmasını imzalamıştır. Bu anlaşmayla birlikte Çarlık Rusya'sı, Ukrayna ve Beyaz Rusya'ya yeniden sahip olsa da batısında ciddi toprak kayıpları yaşamıştır. Bu toprak kayıpları Estonya, Litvanya ve Letonya'yı içeren Baltık Cumhuriyetleri'nin yanı sıra Polonya ve Finlandiya olmuştur. Ekim Devrimi'nden SSCB'nin kurulduğu yıla kadar[147] geçen dört yıllık süre zarfı, modern Rus tarihinde 'iç savaş dönemi' olarak nitelenmektedir. İç savaş dönemi olarak adlandırılan bu dört yıl içerisinde Bolşevikler, eski çarlık toprakları üzerinde tekrar hâkimiyet kurma gayesiyle askeri müdahalelerde bulunmuştur (Purtaş, 2005, s. 1-26).

1922 yılına gelindiğinde Lenin liderliğindeki Komünist Partisi,[148] Bolşeviklere rakip olabilecek tüm unsurları ortadan kaldırmış ve tartışmasız bir diktatörlük kurmuştur (Sander, 2019, s. 31). Ekim Devrimi'nin lideri ve Sovyetler Birliği'nin kurucusu Vlademir İlyiç Ulyanov Lenin'in 1924 yılında vefat etmesi sonrasında Sovyetler Birliği'nin başına İosif Stalin geçmiştir[149] (Derman, 2016, s. 27). Komünist Parti'deki

[146] Bolşevik İhtilalinin ortaya çıkışı ve sebeplerine ilişkin ayrıntılı bilgi için "Bolşevik İhtilalinin Ortaya Çıkması ve Sebepleri" isimli çalışmaya bkz. (Ekici, 2017).

[147] Çarlık Rusya'sında tek bir merkezi idare ile yönetilen ülke, 25 Ocak 1918 tarihinde çıkarılan bir kanunla Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği olarak federasyon sistemini ihtiva eden bir idari yapı oluşturmuştur. 30 Aralık 1922 yılına gelindiğinde ise bu sistem içerisinde federasyona bağlı ülkeler ve etnik merkezlere bağlı yönetim birimleri kurulmuştur (Yılmaz S. , 2019, s. 2-3).

[148] Lenin devrinde partinin üye sayısı beş yüz bine kadar çıkmıştır. 1933 yılına gelindiğinde ise partiye üye sayısı ciddi bir artış göstererek üç buçuk milyona erişmiştir. 1934 yılında Stalin'in parti içerisinde gerçekleştirdiği temizlik hareketine rağmen o dönem için Komünist Parti'nin iki buçuk milyon üyeye sahip olduğu görülmektedir. 1939 yılında gerçekleşen On Sekizinci Parti Kongresi'nden 1952 yılına kadar partiye üye olan kişi sayısında ciddi bir artış söz konusu olmuştur. 1941 yılında 3.876.000 üyeye ulaşan Parti 1944 yılına gelindiğinde 5 milyon üyeye, 1947 yılının Eylül ayında ise 6.300.000 üyeye erişmiştir. Nihayet 1 Ekim 1952 yılında ise 6.882.145 üyeye ulaşmıştır (Schapiro, 1955, s. 200-210).

[149] Lenin'in ardından Sovyetler Birliği'nin başına geçen Stalin, zorlu bir totaliter model yaratmıştır. Marksizm – Leninizm – Stalinizmin dünyanın yarısı boyunca yayılmasına yardım etmiş ve bu ideolojiyi uluslararası bir ideoloji olmaktan çıkarıp ulusalcı bir öğretiye dönüştürmüştür. Fakat Stalin'in sahneden ayrılışı ile birlikte onun ortaya koyduğu modelin

genel sekreterlik pozisyonunu etkili kullanan Stalin, parti yapısını şekillendirerek etkili bir isim olan Troçki'yi devre dışı bırakarak sürgüne göndermeyi başarmıştır. 1927 yılına gelindiğinde hayata geçirdiği uygulamalarla mevcut kontrolünü sağlamlaştıran Stalin, 1928 yılında sanayi ve tarım alanında ilk Beş Yıllık Kalkınma Planını oluşturarak Sovyetler Birliği'ni büyük bir endüstriyel güç haline getirmeyi başarmıştır. Ancak Troçki'nin Kızıl Ordu'da ve parti içerisinde hala güçlü destekçileri olduğundan endişe eden Stalin 1934 yılına gelindiğinde 'Büyük Temizlik' harekâtıyla içerisinde subayların da bulunduğu yaklaşık bir milyon kişiyi ihanet içerisinde oldukları gerekçesiyle öldürtmüştür. Yine aynı dönem içerisinde kendi yönetimiyle ortak çalışmayı reddeden milyonlarca çiftçiyi, işçiyi ve etnik azınlığı tutuklayıp Sibirya'ya sürgüne göndererek oradaki esir kamplarında tutmuştur. Bu vesileyle yaklaşık 15 milyon Sovyet vatandaşı Stalin'in marifetiyle öldürülmüştür (Roskin & Berry, 2015, s. 113-114).

Tüm bu gelişmeler yaşanadursun 1936 yılında Sovyetler Birliği Anayasası yenilenmiştir. Yenilenen anayasa ile birlikte Rusça resmi devlet dili haline getirilmiş ve diğer dillerin devlet dili olma statüsü ortadan kaldırılmıştır. Ancak bununla birlikte eğitim kurumlarında her vatandaşın kendi ana dilinde eğitim görmesi sağlanmıştır. Stalin'in hayata geçirdiği milletlerin kaynaştırılması projesi ve tek bir SSCB milleti oluşturma gayreti pek çok sorunu da beraberinde getirmiştir. Mamafih 1938 ve 1939 yıllarında gerçekleştirilen alfabe devrimiyle Latin alfabesi yerine Slav alfabesi ekseninde alfabeler oluşturulmuştur. Bu dönemde oluşturulan alfabeler SSCB halkları tarafından yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. II. Dünya Savaşı'nın ilk emareleri ortaya çıktığında SSCB idaresi özellikle 1937 ile 1944 yıllarını kapsayan dönemde kendileri için tehdit olarak gördükleri başta Kırım Türkleri, Ahıska Türkleri ve Çeçenler olmak üzere pek çok etnik grubu sürgüne tabi tutmuştur.[150] Bu sürgüne

fayda etmeyeceğinin anlaşılması ve ardı ardına girişilen reform çabalarının etkisiz kalması Sovyetlerin dağılmasını beraberinde getirmiştir (Baradat, 2012, s. 235).

[150] Sürgün kararlarının altında yatan sebepler II. Dünya Savaşı'nda düşmanla işbirliği ve ihanet olarak belirtilse de sürgünlerin asıl gerekçelerinin politik olduğunu söylemek çok da yanlış olmayacaktır. Zira sürgüne tabi tutulan yüz binlerce kişinin sürgün sırasında insani değerlerle bağdaşmayacak şartlara tabi tutulması, hatta sürgünle ölüme mahkûm edilmesi Sovyetler Birliği'nin meseleye yaklaşımının ispatı niteliğindedir (İpek, 2015, s. 96).

tabi tutulanların vatanlarına geri dönebilmeleri için 1955 yılında kararname çıkarılsa da Kırım Türkleri bu kararnameden yararlanamamıştır (Yılmaz S. , 2019, s. 8-9).

Özetle, 1924 yılından 1953 yılına kadar İosif Stalin'in 29 yıllık iktidarı söz konusu olmuş ve bu yıllar arasında Stalin Sovyet ideolojisini yerleştirmiştir. Bu dönemde ciddi sanayi hamleleri gerçekleştiren Sovyetler, parti yapısını oluşturarak bürokratik işleyişini şekillendirmiştir. Bu gelişmelerle II. Dünya Savaşı'na giren Sovyetler, savaştan galip çıkarak bir dünya gücü olduğunu göstermiş[151] ve iki kutuplu dünya düzeninde yerini almıştır (Derman, 2016, s. 27). Stalin'in hayatını kaybetmesinden sonra ona yakın olan isimler iktidara gelmek için kıyasıya bir yarış içerisine girmiştir. 1955 yılında parti başkanı olan Nikita Kruşçev, rakiplerini yenmek için kendisine yakın isimleri kilit noktalara getirmiş, 1956 yılındaki parti kongresinde ise, Stalin'in izlerini müphemleştirmek ve kendi etkinliğini artırmak için Stalin döneminde yapılan hataları konuşmasının ana gündemi yapmıştır. Yine bu konuşmasında Stalin'in parti için mücadele eden insanları nasıl öldürttüğünü detaylı bir biçimde aktarmış ve Stalin'in üzeri özenle örtülen sistematik suçlarını bir bir açığa çıkarmıştır. Artık dünya tarafından Stalin'in yaptıkları aşikâr olmuş ve Sovyetler için müspet bir isim olmadığı gün yüzüne çıkmıştır (Roskin & Berry, 2015, s. 119).

Stalin ve Kruşçev'in yaşadıkları dönemlerdeki sosyo-politik konjonktür ve dış politika yönelimleri mukayeseli bir biçimde analiz edildiğinde, Stalin'in ölümünden sonra Rusya'daki yeknesaklığın heterojen bir çeşitliliğe dönüştüğü gözlemlenmektedir. Nitekim Stalin'in ölümüyle birlikte komünist dünyada büyük bir boşluk ortaya çıkmış, ortaya çıkan bu boşluk ise Rusya'nın dış dünyayla ilişki geliştirmesine yardımcı olamamıştır. Ancak Kruşçev izlediği iç politikalarla etkin bir isim olarak ön plana çıkarken dış politikada da Sovyet dışişlerine hâkim olma arzusu gütmüştür. Zira komünist dünyada yaşanan gelişmeler Moskova'yı rahatsız edecek boyutlara ulaşmıştır. Komünist dünyada Moskova'nın kontrolü dışında gelişen 'Titoizm' adı altında milli bir komünizm gelişmiştir. Hemen akabinde özellikle Doğu Avrupa merkezli komünist uydularda Moskova'daki diktatörlüğe karşı muhalif hareketler baş göstermeye başlamıştır. Bu hareketler Yugoslavya örneğiyle daha da güçlenmiş ve muhalif hareketler Batı'dan yardım alma ümidiyle daha etkin bir yol izleme arzusu

[151] II. Dünya Savaşı'ndan galip çıkan Stalin, bu zafer dolayısıyla Rus halkını kutlarken pek çok farklı milleti ise hain ilan etmiştir (Özel, 2014, s. 116).

içerisine girmişlerdir. Doğu Almanya'da baş gösteren isyanlar ve Polonya'da ortaya çıkan devrim benzeri hareketler Sovyet Birliklerinin müdahalesiyle bastırılmıştır. Yine Macaristan'da ortaya çıkan ve Sovyetler Birliği'nden ayrılarak bağımsızlık kazanmak isteyen muhalif ayaklanma, aynı zamanda Macaristan Komünist rejimini de devirmek istemiş, ancak Sovyet Birlikleri bu ayaklanmayı bastırarak konumunu daha da güçlendirmiştir. Ne var ki bu dönemde komünist ideolojiyi devlet yönetiminin ana aktörü haline getiren başka bir ülke daha mevcuttur. Sınır komşusu da olan ve komünist ideolojiye bağlı bir rejim geliştiren Çin, başlangıçta Sovyetler Birliği için bir rakip olarak görülmüştür. Ancak Kruşçev'in Çin ile zaman içerisinde geliştirdiği münasebet Bolşevik Devrimi'nin 7 Kasım 1957 tarihindeki 40. yıl kutlamalarıyla taçlandırılmıştır. Çin'in içine kapalı ve yayılmacı nitelik taşımayan komünist ideolojisi Kruşçev'in önderliğindeki Sovyet Komünist Partisi'ni ve Sovyet Komünist hükûmetini uluslararası komünizmin lideri konumuna getirmiştir (Vernadsky, 2019, s. 530-534).

Çok boyutlu kişiliği ve dinamik karakteriyle ön plana çıkan Nikita Kruşçev, dünyanın doğusunda ve batısında pek çok yönetici elitle ilişkiler kurmuş ve yaptığı yurtdışı seyahatler dikkat çekici bir nitelik taşımıştır. Ne var ki bu seyahatlerinde Kruşçev'in ülke yöneticilerini anlama ve halkların sosyo-politik dinamiklerini kavrama noktasında pek de başarılı olduğu söylenemez. Tabiatıyla gözlem ve tespit noktasında ortaya çıkan bu başarısızlık Kruşçev'in dış politika kararlarında da yansımasını göstermiştir. Bu dönemde Kruşçev'in tam yetki kullanarak gerçekleştirdiği iç reformlar uzun vadeli sonuçlar doğurmamış ve çok kısa sürede etkinliğini ve etkililiğini yitirmiştir. Bu çabalardan bazıları milli ekonominin merkezileştirilmesi, yargı bağımsızlığı, kolhoz sisteminin[152] yeniden yapılandırılması ve KGB otoritesine sınırlama getirilmesi olmuştur (Vernadsky, 2019, s. 535-536). Ancak Kruşçev'in hayata geçirmeye çalıştığı reformlar ve projeler gıda sıkıntısının ve tarımda görülen verimsiz hasatların önüne geçememiş, yaşanan bu ekonomik başarısızlıklar

[152] *"Kolhoz, devlete ait topraklarda üretim yapan kollektif çiftliklere verilen addır. Bu çiftlikler, belirlenmiş bir kotaya göre ürünlerini devlet kuruluşlarına satmakla yükümlüdür. Kolhozların elde ettiği karın bir bölümü üyeleri arasında paylaştırılır".* Kolhoz sisteminin yanı sıra bir de 'sovhoz' adı verilen birimler vardır. Kısaca "*Sovhoz ise doğrudan devletçe işletilen çiftliklere verilen addır. Sovhozların tüm geliri devlete ait olup, işçiler bu çiftliklerde belirli bir ücret karşılığında çalışmaktadır*" (Özsoy, 2006, s. 188).

Kruşçev'in liderliğinin sonunu getirmiştir (Özsoy, 2006, s. 168). Bu gelişmelerle birlikte 1964 yılında Komünist Parti içerisinde düzenlenen bir komplo ile Kruşçev genel sekreterlik görevinden uzaklaştırılmış, yerine ise Leonid İliç Brejnev geçmiştir. 1964 ile 1982 yılları arası Brejnev dönemi olarak anılmış ve bu dönem SSCB için 'Durgun Stalinizm' dönemi olarak adlandırılmıştır. Bu dönem aynı zamanda Komünist Parti diktatörlüğünün tüm şiddetiyle yaşandığı bir dönem olmuştur. Ekonomide kronik hale gelen durgunluk, sistemin dinamizmini kaybetmesini beraberinde getirmiştir. Bu gelişmeler altında Brejnev, askeri yapıyı ve ülkenin liderlik konumunu sürdürme gayreti içerisine girmiştir. Sosyalizmin bekası için Sovyetler Birliği'nin gerektiğinde müttefiklerinin iç işlerine müdahale edebileceği görüşünü savunan Brejnev Doktrini çerçevesinde Sovyet orduları 1968 yılında Çekoslovakya'ya müdahale etmiştir. 1975 yılına gelindiğinde ise Sovyetler Birliği, Helsinki Nihai Senedini imzalayarak II. Dünya Savaşı sırasında elde ettiği toprak kazanımlarını ve Doğu Avrupa'daki mevcudiyetini Batı dünyasına kabul ettirerek yasal statüye kavuşturmuştur (Purtaş, 2005, s. 30). Kısaca Brejnev Dönemi, Sovyet halkının yaklaşık altmış yıldır ortaya koyduğu maddi ve manevi fedakârlıkları sonrasında kısmi bir refahın yaşandığı dönem olarak kayıtlara geçerken aynı zamanda yıkılışa giden basamakların kat edildiği bir süreci de ifade etmiştir. Ne var ki SSCB için sosyalist refahın ulaşabileceği son merhale olan ancak ideal bir zirve noktası olmayan bu dönem, sosyalist refahın son merhalesine ulaşmış SSCB için geri dönüşün başladığı bir dönem olmuştur (Özsoy, 2006, s. 169).

1980'li yılların getirdiği problemlerin çözümü için ihtiyaç duyulan reformlar, 1982 yılında Brejnev'in ölümünden sonra iktidara gelen Yuri Andropov tarafından hayata geçirilmiştir. Ancak Andropov'un 1984 yılında ani ölümü bu reformların[153] yarım kalmasına sebep olmuştur. Andropov'dan sonra yerine gelen Konstantin Çernenko da yaşlılığı ve hastalığı dolayısıyla görevine bir yıl bile devam edemeden hayatını kaybetmiştir.[154] Bu süre zarfında Sovyet bürokrasisinde zaten en yüksek mertebeye erişmiş Mihail Gorbaçov, 11 Mart 1985 tarihinde Merkezi Komitenin olağanüstü

[153] Andropov'un yapmak istediği reformlar, "Burlotshky Programı" olarak adlandırılmıştır (Demir A. , 1998, s. 82).

[154] Konstantin Çernenko görevde kaldığı süre zarfında reformlara kapalı bir profil çizmiş ve buna bağlı olarak sistemde herhangi bir kusur olmadığını ifade ederek Andropov'dan kalan reform çalışmalarını askıya almıştır (Özsoy, 2006, s. 170).

toplantısında genel sekreterliğe seçilmiştir. Görevi devralan Gorbaçov, dünya kamuoyuna ve Sovyetler Birliği yurttaşlarına Andropov'un politikalarını benimseyerek onun yolundan gideceğini deklare etmiş ve bunun yanı sıra teknolojik gelişim ve ekonomik büyüme için kararlı adımlar atacağını ilan etmiştir (Purtaş, 2005, s. 32).

Nitekim 20. yüzyılın sonları artık Sovyetler Birliği'nin yapısal olarak askeri gücünü idame ettirmede yetersiz kaldığı, teknolojik ve ekonomik gelişimini[155] gerçekleştirmede zorlandığı bir dönemi beraberinde getirmiştir. Sistem içerisindeki kitleler memnuniyetsizliklerini giderek daha fazla dile getirmeye başlamışlar ve bunu yaparken de etki kapasitelerinin yüksek olduğunu görmüşlerdir. Bu memnuniyetsizlikler Budapeşte, Leipzig, Varşova, Prag gibi Orta ve Doğu Avrupa şehirleriyle sınırlı kalmamış; Almatı, Vilnuis ve Bakü gibi Sovyetler Birliği'nin diğer bölgelerine de yayılmıştır. Bu şehirlerde yaşanan kargaşalar Sovyetler düzeninin köklü bir değişime uğrayacağının da göstergesi niteliğinde olmuştur. Bu köklü değişim ihtiyacına karşılık glasnost (гла́сность) ve perestroyka (перестройка) gibi yaklaşımlar[156] ortaya çıksa da Sovyetler Birliği'nin devamı mümkün olmamıştır. Perestroyka ve glasnost yaklaşımları karşı taraf için komünist düzenin yıkılması ve

[155] Sovyetler Birliği'nin her alanda olduğu gibi ekonomik alanda da sıkıntılar yaşaması SSCB'nin dağılmasıyla birlikte dünya ekonomisinde yeni oluşumların ve şekillenmelerin başlamasına sebep olmuştur. İki kutuplu dünyanın süper güçlerinden birisi olan SSCB, liberal ekonominin ilerlemesine karşı koyamamış, hâkimiyeti altındaki cumhuriyetler arasında adaleti tam olarak sağlayamamıştır. SSCB'ye bağlı cumhuriyetler birer birer bağımsızlıklarını kazanırken vakit kaybetmeden piyasa ekonomisine geçiş çalışmalarını içeren reformlar hayata geçirilmiştir. Rusya Federasyonu için geçiş dönemi kabul edilen 1993-2005 yılları arasında sosyalist sistemden liberal ekonomik sisteme geçiş sağlanmıştır (Bulut, 2014, s. 7).

[156] 11 Mart 1985 yılında Komünist Partisi Genel Sekreteri olan Michail Gorbaçov tarafından Sovyet sisteminde değişimi ifade eden glasnost (açıklık) ve perestroyka (yeniden yapılandırma) kavramları üretilmiştir (Canşen, 2011, s. 80). Sovyet ekonomisinde özellikle 1980 sonrasında yaşanan durgunluğu aşabilmek amacıyla hayata geçirilen perestroyka (перестройка) politikası nasyonalizm temelinde önemli etkiler ortaya çıkarmış ve Sovyetlerdeki milliyetçi hareketler bu süreçte artan ekonomik problemlere bağlı olarak ekonomik bağımsızlık taleplerini yüksek sesle dile getirmeye başlamışlardır. Glasnost (Гла́сность) politikası ise Sovyetlerde farklı düzeylerde ortaya çıkan milliyetçi anlayışların görünür hale gelmesine sebep olmuş ve bağımsızlık yolunda onları cesaretlendirmiştir (Yapıcı U. , 2011, s. 117). Glasnost ve Perestroyka' ya dair Mihail Gorbaçov'un tahayyül ettiği ve kendisinin kaleme aldığı çalışmalar da mevcuttur. Bu çalışmalar için Tuba Tarcan Çandar ve Ahmet Cemal tarafından çevrilen "Glasnost, Asıl Neyi İstiyorum" (Gorbaçov, 1988) isimli kitaba ve yine çevirisi Kasım Yargıcı tarafından yapılan "Perestroika, Ülkemiz ve Dünya için Yeni Düşünce" (Gorbaçov, 1988) isimli kitaba bkz.

isyankâr bir tutumla milli yapıyı kurma anlamlarına bürünmüştür (Arık, 1995-1996, s. 3).

Hülasa SSCB'de reform düşüncesi Gorbaçov dönemi öncesinde de var olmuş ancak hayata geçirilemeyen zayıf reform girişimleri olarak kalmıştır. Gorbaçov'un hayata geçirmek istediği reformlar ise daha öncekilerin aksine amacının ötesinde beklenmedik siyasi ve ideolojik depremleri beraberinde getirmiştir (Demir A. , 1998, s. 83). Söz konusu siyasi ve ideolojik depremlerin arkasında sistemin dâhili ve harici unsurlarının isabetli bir şekilde değerlendirilememesi sistemi oluşturan aktörler arasındaki ahengin bozulması ve sonuç itibariyle sosyal hayatın tüm alanlarında sistemin insanları mutsuz kılması yatmaktadır (Özsoy, 2006, s. 171).

Ne var ki Gorbaçov ortaya koyduğu reform hareketleri ve yeniden yapılandırma çabalarıyla Sovyetleri ayakta tutmayı başaramamış, bu başarısızlık Orta Asya ve Kafkaslar gibi sınırları itibariyle korumasız ve farklı din, dil ve kültürleri bünyesinde barındıran coğrafyayı kontrol altında tutamamıştır. Söz konusu alan hâkimiyetindeki başarısızlık bizzat Moskova'nın emniyetini tehdit altına sokmuştur (Djalili & Kellner, 2009, s. 65). Coğrafi olarak geniş bir alana sahip olan SSCB'nin 1991 yılında dağılması ile birlikte[157] Doğu Avrupa'dan Kafkaslara, Baltık bölgesinden Orta Asya'ya kadar uzanan on beş yeni bağımsız Cumhuriyet ortaya çıkmıştır. Doğu Avrupa'da Rusya Federasyonu, Beyaz Rusya, Ukrayna ve Moldova; Baltık bölgesinde Estonya, Letonya ve Litvanya; Kafkaslarda Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan ortaya çıkmıştır. Türkiye açısından önemli olan ve Türk-Rus ilişkilerini tarihler boyunca etkileyen Orta Asya'ya bakıldığında ise; Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Tacikistan'ın ortaya çıktığı görülmektedir. Birbiri ardınca bağımsızlığına kavuşan bu ülkeler bir yandan hiç alışık olmadıkları bir biçimde başka ülkelerle bağımsız ilişkiler kurmaya çalışırken, öte yandan da SSCB sonrası dünyaya ekonomik ve siyasi alanda adapte olmak için farklı atılımlar gerçekleştirmişlerdir

[157] Özellikle küreselleşmenin etkisi ve eski Sovyet dünyasının çözülmesiyle birlikte Orta Asya'da, Balkanlarda ve Doğu Avrupa'da uzun yıllar baskı altında tutulan etnik topluluklar self-determinasyon talepleriyle ortaya çıkmaya başlamış ve bu topluluklar bağımsız devletler haline dönüşmüştür. Şüphesiz bağımsız devletlerin ortaya çıkmasında küreselleşmenin sınırları aşan etkisi ve bu etkiye bağlı olarak kimlik bilincinin dünya ölçeğinde yaygınlaşması önemli bir rol oynamıştır. Küreselleşmenin getirmiş olduğu toplumlar arasındaki iletişim ve etkileşim ulus devletler tarafından kontrol altında tutulamayacak boyutlara ulaşmıştır (Erdoğan & Coşkun, 2008, s. 17).

(Bulut, 2014, s. 8). Zira Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan devletler, Sovyetler döneminde Moskova tarafından izlenen güvenlikleştirme politikalarının mahsulü olan güvenlik politikalarının pasif izleyicileri durumundaydılar. Bağımsızlıklarını kazanmalarının ardından söz konusu ülkeler tek bir merkezden yönetilmenin getirdiği pasiflik ve monolitik karakterden kurtulmuş ve zamanla özerk ve kendine özgü çeşitli güvenlik politikaları geliştiren aktörler haline dönüşmüşlerdir. Tabii ki bu dönüşüm küresel güç dengesini şekillendirdiği konjonktür ile sınırlı kalmıştır (Yapıcı U. , 2011, s. 359).

SSCB sonrasında Rusya Federasyonu'nun ilk devlet başkanı Boris Yeltsin olmuş ve bu görevini iki dönem, 1991-1999 yılları arasında, sürdürmüştür (Akhundova, 2014, s. 145). Ancak Boris Yeltsin'in devlet başkanı olması kolay olmamıştır. Gorbaçov'un siyasi rakibi olan Yeltsin, 1987 yılının Kasım ayında Komünist Parti'nin Moskova yönetiminden, 1988 yılının Şubat ayında ise Siyasi Bürodaki görevinden atılmıştır. Fakat siyasi faaliyetlerini sürdüren Yeltsin 1990 yılına gelindiğinde meclis başkanı seçilerek Rusya Federasyonu'nun bağımsızlığını ilan etmiştir (Demir A. , 1998, s. 101). Gorbaçov yönetimine ciddi itirazları olan Yeltsin, 17 Mart 1991 tarihinde Rusya Federasyonu dâhil 9 Birlik Cumhuriyeti'nde yapılacak olan "Yeni Birlik Antlaşması" referandumunda devlet başkanının halkoyuyla seçilmesi önerisinin de oylanmasını istemiştir. Bunun üzerine 14 Mart 1991 tarihinde yapılan referandumda devlet başkanının halkoyuyla seçilmesi önerisi halkın oyuna sunulmuş ve Rus halkı tarafından %70-75 gibi büyük bir çoğunlukla kabul görmüştür (Purtaş, 2005, s. 42).

Bu gelişmeler ışığında 12 Haziran 1991 tarihindeki seçimlerde Boris Yeltsin'in Rusya Devlet Başkanı[158] olarak seçilmesi, Gorbaçov tarafından kabul görmese de Yeltsin'in süreci iyi idare etmesi ve direnç göstermesi onu başarıya ulaştırmıştır (D'Encausse, 2013, s. 14). Özellikle 19-21 Ağustos tarihleri arasında gerçekleştirilen darbe girişimine halkla birlikte karşı koyan Yeltsin tankın üzerine çıkarak simge bir isim haline gelmiştir (Demir A. , 1998, s. 101). Yeltsin'in seçim sürecinde verdiği vaatler ışığında 8 Aralık 1991'e gelindiğinde yapılan Belavezha Antlaşmaları ile birlikte SSCB dağılmış ve Rusya Federasyonu bağımsız bir devlet olarak uluslararası sahneye

[158] Bahsi geçen tarihte yapılan seçimler 'Rusya Devlet Başkanlığı Seçimleri' olarak belirtilse de o dönem için 'Rusya Sovyet Sosyalist Federal Cumhuriyeti Başkanlık Seçimidir' (Rakhmanova, 2016, s. 19).

çıkmıştır[159] (Yapıcı U. , 2018, s. 9). Rusya Federasyonu, Yeltsin Döneminde bağımsız bir devlet olarak ortaya çıksa da devlet kurumları başta olmak üzere toplumsal ve özel yaşam alanlarında eski sistemin kalıntılarının devam ettiği görülmüştür (Akhundova, 2014, s. 145).

SSCB'nin dağılmasının akabinde oluşan karışıklık ortamını bertaraf etme gayreti, dünya sistemi içerisinde Rusya Federasyonu'nun konumunu koruyabilme azmi ve eski ölçüde muktedir olduğunu ispatlama çabası Yeltsin döneminde ön plana çıkan hususlar olmuştur[160] (Kaleli & Denkel, 2019, s. 290). 1991 yılında yönetimi devralan Yeltsin 1995 yılındaki Duma seçimlerinde 450 sandalyeden sadece 55'ini alabilmiş, Gennadiy Ziyuganov'un liderliğindeki Rusya Komünist Partisi ise 157 sandalyede kalmıştır. Büyük bir destekle koltuğa oturmuş olan Yeltsin için bu sonuçlar dört yıl aradan sonra büyük bir düşüş anlamına gelmiştir. Duma seçimleri sürecinde geçirdiği rahatsızlığın ve buna bağlı olarak siyaset sahnesinde fazlaca gözükmemesinin bu sonuçlarda önemli bir etkisi olmuştur. Sonraki yıl içerisinde yapılacak devlet başkanlığı seçimleri öncesinde yapılan anketler Yeltsin'in seçimleri kazanması için herhangi bir umut vadetmemiş, bu karamsar öngörüler neticesinde paniğe kapılan Yeltsin ve ekibi seçim kampanyalarında uzman üç Amerikalıyı Moskova'ya davet ederek seçimi kazanmak için çözüm önerileri geliştirmelerini istemiştir. Bu gelişmelerin kamuoyundan çok fazla saklanamaması ve kamuoyunda oluşan tepkiler

[159] 8 Aralık 1991 tarihinde romantik Rus milliyetçiliğinin özü sayılan Slavofil düşünce temelinde yeni bir birlik oluşturma gayesiyle üç Slav devlet; Rusya Federasyonu Başkanı Boris Yeltsin, Ukrayna Devlet Başkanı Leonid Kravçuk ve Beyaz Rusya Meclis Başkanı Aleksandr Şuşkeviç Minsk'te bir araya gelerek antlaşma imzalamışlardır. İşte Minsk'te imzalanan bu antlaşma Bağımsız Devletler Topluluğu'nun (BDT) temelini oluşturmuştur. Bu antlaşmayla birlikte SSCB'nin sona erdiği resmiyet kazanmıştır. Ancak Slavofil düşüncenin Rus dış politikasındaki bu belirleyiciliği uzun sürmemiş, zaman içerisinde Avrasyacılık fikrinin Rus karar alıcıları tarafından daha cazip geldiği görülmüştür. Buna bağlı olarak Minsk Antlaşması'nın hemen akabinde 21 Aralık 1991 tarihinde imzalanan Almatı Antlaşması'yla birlikte Ruslar temel dış politik yönelimlerini açık bir şekilde Avrasya'dan yana kullandıklarını göstermişlerdir. SSCB'nin yerini almasını öngördükleri bu yeni Birlik, Baltık ülkelerini dışarıda bırakacak şekilde tüm eski Sovyet coğrafyasını kapsayacaktır. İşte bu tarih itibariyle Rusya'da Avrasyacılığın etkisi giderek artmış ve özellikle 90'lı yılların ikinci yarısından itibaren bu düşünce biçimi adeta devletin resmi ideolojisi haline dönüşmüştür (Kaya & İşyar, 2009, s. 44-45).

[160] Yeltsin Dönemi aynı zamanda Rusya dış politikasında - özellikle Orta Asya özelinde – güvenlik mimarisi oluşturma ve ekonomik ilişkileri yeniden tesis etme bağlamında Sovyetler Birliği dönemine göre ciddi oranda gerilediği bir zaman dilimini de ifade etmektedir. Bu gerilemenin arkasında yatan ana etkenler ise bu dönem için Rus dış politikasına hâkim olan akıl karışıklığı, tutarsızlık ve etkisizlik olmuştur (Günay, 2013, s. 86).

neticesinde bu üç Amerikalı uzman seçim kampanyalarında herhangi bir dahli olmadıkları açıklanarak süreçle ilişkileri kesilmiştir. Akabinde farklı bir yöntem geliştiren Yeltsin ve ekibi iktidarı kaybetmemek adına medyayı ve kamuoyunu harekete geçirerek güçlü bir propaganda yürütmüştür. 16 Haziran 1996 tarihinde yapılan başkanlık seçimlerinin ilk turunda beklendiği gibi Yeltsin ipi göğüsleyememiştir. Bu süreçte Yeltsin'in mevcut hastalığı kamuoyundan saklanmış ve bir devlet sırrı niteliğine büründürülmüştür. Bu kapsamda daha önceki seçim çalışmaları adeta henüz yapılıyormuş gibi gösterilerek ikinci tur öncesinde medyaya servis edilmiştir. Buna ilaveten Yeltsin'in başarısını garantilemek için sahte seçmenler seçim bölgelerine taşınarak ikinci turda yüzde 54 oy oranıyla Yeltsin'in devlet başkanı seçilmesi sağlanmıştır. Ne var ki 'atlıkarınca' adı verilen hileli bir yöntemle iktidara taşınan Yeltsin'in hastalık gölgesinde geçen başkanlık dönemi Rusya için karanlık bir dönem olarak tarihe geçmiştir. 1996 yılındaki seçimler Rus usulü bir demokrasi ve buna bağlı olarak şekillenen Rus usulü bir seçim sistemini yaratmış ve bu süreçte bağımsız basın tamamen etkisiz hale getirilmiştir. Bu yıldan itibaren medyanın desteği, oligarkların parası ve gücü sonraki seçimlerde kimin başkan olacağını belirlemede önemli bir rol oynamıştır. Bunun en güzel örneği ise 2000 yılında yapılan başkanlık seçimlerinde Rus kamuoyu ve halkı tarafından neredeyse hiç tanınmayan bir isim olan Putin'in iktidara taşınması olmuştur (Rakhmanova, 2016, s. 19-49).

2.3.2. Rus Yayılmacılığını Şekillendiren Güvenlik Paradigmaları

Rusya, tarihsel süreç içerisinde Avrupa ve Asya bölgesine yayılmış bir ülke konumundadır. Bu yayılmaya bağlı olarak Rusya, hem Batılı kültür ve değer yargılarından etkilenmiş[161] hem de Doğu kültür ve medeniyetleriyle etkileşim içerisine girmiştir. Rusya sahip olduğu bu geniş coğrafyanın etkisiyle Doğulu ve Batılı değerlerden beslense de iç ve dış politikasını şekillendiren en önemli gelişme Hristiyanlığın Ortodoksluk mezhebini kabul etmesi olmuştur. Rusya'nın geniş bir

[161] Petro, kendi tebaasının adetlerini ve yaşam biçimini Batı tarzında değiştirmek istemiş, buna bağlı olarak tebaasını uzun sakal taşımaktan men etmiş ve bütün prenslerin, zadegânın ve beylerin sakallarını kendi yanında kestirmiştir. Yine yayınladığı bir emirle bütün devlet görevlilerinin Avrupa biçimi elbiseler giymesini buyurmuş, kilise tarafından yasaklanmış olan tütün kullanımına müsaade etmiştir. Ayrıca Rus gençlerini talim ve terbiye olunmaları için Avrupa'ya göndermiştir (Seignobos, 2018, s. 30-31). Dahası geleneksel yapıyı ve dini taassubu ortadan kaldırmaya yönelik girişimleri "Deli Petro" olarak isimlendirilmesine sebep olmuştur (Purtaş, 2020, s. 363).

coğrafyaya sahip olması ve bünyesinde azımsanmayacak ölçüde Müslüman, Türk ve farklı etnik dini unsurları barındırması Rusya'ya her daim siyasi, sosyal ve askeri güç olarak katkı sağlamıştır. Ruslar sahip oldukları siyasi ve etnik yapıya güvenerek Rus tarihinde 'Avrasyacılık'[162] olarak adlandırılan politikalarını tespit etmişlerdir. Bu temelden hareketle Avrasyacılık, Rus halkının sadece Slav unsuru ile tanımlanamayacağı ve Slav olmayan toplumlarla da güçlü bir ilişki içerisinde olması gerektiği düşüncesiyle olgunlaşmıştır. Bu düşüncenin temelleri ise 1722 yılında Çar I. Petro'nun "*Rusya'nın çıkarları için mümkün olabildiği kadar İstanbul ve Hindistan'a yaklaşmak lazımdır*" söylemiyle atılmıştır. Ruslar için Avrasyacılık, imparatorluk döneminde Batı ile rekabet için kullanılırken I. Dünya Savaşı esnasında Rusya'da gerçekleşen değişimle birlikte bu fikri akım uyanma evresine girmiştir. Ne var ki Avrasyacılık fikri uzunca bir süre SSCB'nin gündeminde yer almamış, ancak SSCB'nin çöküş döneminde yeniden ön plana çıkmıştır. 1992 yılında Rusya Federasyonu Başkanı Yeltsin'in dış politika danışmanı Stankeviç'in "Atlantikçilik-Avrasyacılık" kavramını kullanmasıyla birlikte 'Avrasyacılık' fikri güçlü bir şekilde literatüre dâhil olmuş ve Rus dış politikasının resmi hüviyetine bürünmüştür. Bahsi geçen bu anlayış 'Klasik Avrasyacılık' olarak adlandırılırken Putin'in iktidara gelmesiyle birlikte siyasi, ekonomik ve askeri anlamda biçim değiştirerek 'Yeni Avrasyacılık' düşüncesine dönüşmüştür. Şüphesiz bu dönüşümün ve 'Yeni Avrasyacılık' fikrinin canlanmasındaki en önemli gerekçe, SSCB'nin dağılmasıyla karşı karşıya kalan Rusya'nın Atlantik ile ilişkilerini geliştirmek istemesine rağmen bu istek karşısında Batı'ya duyulan güvensizliğin daha baskın gelmesi olmuştur. Putin'in iktidarı döneminde ani gelişen uluslararası siyaset ve çıkar çatışmaları ilk yıllarda Rusya'nın istekleri doğrultusunda politika geliştirmesine engel teşkil etse de Putin'in hayata geçirmek istediği politikalardaki kararlı duruşu kendisini 'Avrasya Birliği' projesinde göstermiştir. Rusları tekrar imparatorluk haline getirme gayesiyle

[162] 'Avrasya' kavramı, Alman dilbilimci Aleksandr Von Humbolt tarafından ortaya atılmıştır. Avrasyacılık fikri ise Ruslar açısından 1917 Ekim Devrimi'nden sonra iktidara gelen yeni rejime muhalif grupların Avrupa'ya göç etmek zorunda kalması sonrasında Avrupa'da gerçekleştirdikleri bilimsel çalışmaların sonucunda şekillenmiştir. 1920'li yılların ortalarında Avrasyacı hareket, akademik anlamda en verimli dönemini yaşamış; Belgrad, Paris, Brüksel ve Prag başta olmak üzere pek çok şehirde yüzün üzerinde faal üyeye sahip olmuştur. 1926 yılından itibaren ise Avrasyacı harekette önemli değişiklikler meydana gelmiş, bunun neticesinde de entelektüel önemini yitirmeye başlamıştır (İsmayilov, 2020, s. 367-368).

adımlar atan Putin, 2001 yılında eski Sovyet ulusal marşını kabul ederek sözlerini yeniletmiş ve Çarlık Rusya'sı bayrağını devlet bayrağı olarak kabul etmiştir. Putin attığı bu adımlarla hem Çarlık Rusya'sının hem de Sovyet Rusya'sının mirasını üstlenerek Büyük Rusya'yı yeniden kurma hedefini net bir şekilde ortaya koymuştur. Putin tüm bu adımları atarken ve dış politika yönelimlerini belirlerken çok kutuplu dünya tezi üzerinden okumalarını yapmıştır (Yılmaz S. , 2015, s. 111-115).

Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında Sovyet coğrafyasının Batı etkisine açık hale gelmesi Rus halkında ekonomik ve demokratik değerlerin Batıyla sağlanabileceği fikrini ortaya çıkarmıştır. Ancak Batı'nın gerekli yardımları yapmaması neticesinde Ruslar bu inançlarını yitirmiş, Rusya'nın geçmişindeki öz değerlerine geri dönmesi fikrini içeren 'Avrasyacılık' düşüncesini Rus coğrafyasında canlandırmıştır. Avrasyacılık fikri yakın dönemde 1920'li yılların başında ortaya çıkmış bir düşünce biçimi olmakla birlikte ortaya çıktığı zaman diliminde kendi misyonunu coğrafi sınırlar içerisinde belirlemiştir. Bu fikri hareket ortaya çıktığı zamanlarda kendisini coğrafi açıdan sınırlandırsa da zamanla felsefe ve ekonomi gibi farklı disiplinleri de içine alacak şekilde genişleme eğilimi göstermiştir. Avrasyacılık olarak adlandırılan bu düşünce sisteminin oluşturulmasındaki temel argüman, Rus tarihinde var olan eski değerlerin yüceltilmesi anlayışı olmuştur. Avrasyacılar, Rusların geçmiş değerlerinden uzaklaşmasını ve başka değerlere yönelmesini etkin bir yönetim tarzına engel teşkil edeceği ve güvenlik açısından zafiyet oluşturacağı düşüncesiyle reddetmişlerdir (Koç, 2019, s. 503). Bu reddediş en somut yansımasını Sovyet sonrası dönemde -Atlantikçi bakış açısıyla başlayan- Rus dış politikasında Avrasyacılığın güçlenmesiyle göstermiştir. Bu bağlamda Moskova tekrar büyük güç olma arzusunu muhafaza ederek Sovyet sonrası dünyayı 'yakın çevre' olarak tanımlamıştır (Yiğit & Gülbiten, 2017, s. 54). Bu tanımlama Putin'in iktidara gelmesiyle ve hayata geçirdiği politikalarla birlikte halk nezdinde de karşılık bulmaya başlamış, Putin'in ekonomik alanda yaptığı atılımlarla birlikte halkın rahatlama yaşaması ve bunun oluşturduğu güven duygusu Putin'in yönetim tarzının benimsenmesini ve desteklenmesini de beraberinde getirmiştir. Hatta bir süre sonra Putin'in demokratik olmayan eylemleri bile halk tarafından görmezden gelinmiştir (Yılmaz S. , 2019, s. 24). Tam da bu noktada Putin Dönemindeki dış politika oluşumunda önemli bir yer tutan yakın çevre doktrini ve

yayılmacı anlayışın son yüzyıl içerisinde –Sovyetlerden Rusya Federasyonu'na – nasıl tezahür ettiği ele alınması gereken önemli bir meseledir.

1945 yılının Şubat ayında Kırım'ın Yalta şehrinde bir araya gelen II. Dünya Savaşı galipleri Avrupa'nın ve dünyanın geleceğini şekillendirmiştir. Yalta'da gerçekleşen bu konferans sonrasında Stalin yayılmacı bir Sovyet anlayışını yeniden hayata geçirmiştir. ABD ve İngiltere ise büyük bir güvenlik endişesine kapılarak Sovyetlere karşı önlem almaya çalışmıştır. Söz konusu algıların yarattığı rekabet duygusu Soğuk Savaş'ı başlatan psikolojik bir motif olmuştur. Soğuk Savaş'ın –iki kutuplu dünyanın- hâkim olduğu zaman diliminde Rusya'nın mücadele içerisinde olduğu ABD ve Batı karşısında geri kaldığı dönemler yaşanmış, bu dönemlerde Rusya, ulusal güç unsurlarındaki zafiyeti nükleer silahla dengelemeye çalışmıştır. 1990'lı yıllara gelindiğinde Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte Rusya, Orta Asya bölgesine gereken ihtimamı gösteremese de bu coğrafyada kendisinin taraf olmadığı birliklerin oluşmasına mümkün mertebe engel olmuş, alternatif ittifakların tesisine izin vermemiştir. 11 Eylül 2001 yılında ABD'de gerçekleşen terör saldırısı sonrasında ABD'nin Orta Asya'ya yerleşmesi karşısında sessizliğini koruyan Rusya, sonraki yıllarda bu bölgenin Avrasya Birliği projesi bakımından önem derecesinin yüksek olduğunu kavramış ve kendi güvenliği için bu bölgenin ABD etkisinden kurtarılması gerektiği düşüncesine ehemmiyet vermiştir. Zira Rusya; Kafkasya, Orta Asya ve Doğu Avrupa başta olmak üzere pek çok bölgeyi kendi arka bahçesi olarak görmekte ve bu bölgelerde kendisine tehdit oluşturabilecek bir rakip istememektedir. Rusya'nın bahsi geçen bölgeleri yakın çevre olarak nitelendirmesi ve 1991'de Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte bu bölgelerde Rusya'nın hâkimiyetinin zayıfladığı yönündeki yaygın kanaat, 2000 yılında iktidara gelen Putin'i Avrasya'yı tahkim düşüncesine zorlamıştır. Putin'in hayata geçirmek istediği ve iktidarının temel dayanağı olan 'Avrasya Birliği' düşüncesi için Avrupa Birliği ülkeleri ve NATO ittifakı büyük bir sorun teşkil etmektedir. Bu anlayışın bir uzantısı olarak Rusya, AB ve ABD'nin kendi sınırlarına yaklaşmasını 'jeopolitik alarm' olarak nitelendirmiş ve bu istikametteki genişleme hamlelerini caydırmak için oldukça cüretkâr adımlar atmıştır. Bu adımlar Rusya'nın yakın çevre doktrinine uygun olarak Kafkasya'nın güvenliği açısından Gürcistan'a müdahalesi, Rusya ile AB arasında kilit bir ülke konumunda olan ve AB'ye göz kırpan Ukrayna'ya karşı – Kırım'ın işgali ve ilhakı, Donbass bölgesi çatışmaları – hamlesi

olarak gerçekleşmiştir. Rusya'nın yayılmacı politikasına uygun olarak Akdeniz'de jeostratejik bir konum elde etme arzusunun bir sonucu olarak Suriye'ye müdahalesi ve Moldova ile Ukrayna arasında bulunan Transdinyester bölgesindeki gelişmeler yaşanmıştır (Yılmaz S. , 2016, s. 58-60).

Nihayetinde, Putin öncesi dönemde çevresine duyarsız bir yörünge izleyen Rusya, 2000'li yılların başında Vladimir Putin'in iktidara gelmesiyle birlikte yakın coğrafyasıyla bütünleşmeyi esas alan daha aktif bir yayılmacı politika izlemeye başlamıştır. Bu bağlamda Putin, Rusya'nın elinde bulundurduğu askeri, politik, ekonomik ve kültürel güç unsurlarını ilişki içerisinde bulunduğu yakın çevre ülkelerine karşı etkili olarak kullanmıştır (Koç, 2019, s. 524). Putin yakın çevre politikasında da köklü değişikliklere gitmiş ve Batı'yı 'karşı' olarak tanımlamış ve Batı'nın sergilediği Rus çıkarlarına aykırı her türlü tutum ve davranışı reddetmiştir. Putin iktidara gelmesiyle birlikte Orta Asya ülkelerini ekonomik ve güvenlik kaygıları ile yüzleştirerek sindirmeyi başarmıştır. Bu sindirme girişiminden sonra Doğu Avrupa'yı baskı altına almaya çalışmış, Rusya'nın tahakküm oluşturan dış politika oryantasyonuna Ukrayna'nın tepki göstererek Avrupa Birliği'ne yakınlaşması karşısında cevabını Kırım'ı işgal ve ilhak ederek vermiştir. Kısacası Putin, Rusya'nın yakın çevre ülkelerine "*ya itaat edeceksiniz ya da yok olacaksınız*" mesajını güçlü bir şekilde iletmiştir. Putin yönetimi, ekonominin de verdiği güvenle dünya açısından tehdit arz eden bir ülke konumuna gelmiştir. Tüm bunlara ek olarak Avrupa Birliği'nin ve ABD'nin Rusya'ya karşı sessizliğe bürünmüş olması Putin Rusya'sının yayılmacı politikalarını hayata geçirmesine kolaylık sağlamıştır[163] (Yılmaz S. , 2016, s. 14-15).

Aynı şekilde 2011 sonrası Putin Rusya'sının Orta Doğu'da etkin bir misyon üstlenerek Akdeniz'de hakimiyet kurma girişimi ve başarısı, ABD'nin ve AB'nin doğrudan müdahale etmeyerek aracı ülkeler üzerinden (Suudi Arabistan ve BAE) politikalarını geliştirmesiyle açıklanabilmektedir. Zira ABD'nin ve AB'nin meselelere doğrudan

[163] Dahası 2008 yılında Rusya'nın Gürcistan'da yaşanan gelişmelerdeki rolü, 2014 yılında Kırım'ın işgal edilmesi, yine aynı yıl içerisinde başlayan ve günümüzde de devam eden Donbass'taki çatışmalar bir başka gerçeği de ortaya koymuştur. Putin yaptığı her hamleyle birlikte Batı'nın ve ABD'nin nabzını ölçmekle kalmamış, istek ve arzularını hayata geçirmek için cesaret de kazanmıştır. Zira yaşanan gelişmeler karşısında Batı ve ABD tarafından Rusya'yı dizginleyecek önlemlerin alınmaması ve gerekli adımların atılmaması Putin için 'bir adım ötesi' fikrini kuvvetlendirmiştir.

müdahale etmemesi Moskova açısından, örneğin Libya'da, daha rahat hareket etme ve manevra yapabilme fırsatını ortaya çıkarmıştır. Keza Rusya, bir yandan Akdeniz Bölgesindeki enerji kaynakları pazarında sözü geçen bir aktör haline gelme çabası içerisindeyken diğer yandan Libya'daki varlığını kalıcı hale getirme arzusu içerisine girmiştir. Çünkü Libya bulunduğu coğrafi konum itibariyle Akdeniz'deki sahil uzunluğu ve Akdeniz kıyısında bulunan limanları ile Rusya için yayılmacı politikalarını idame ettireceği önemli bir ülke konumundadır. Burada şunu da belirtmek gerekir ki Kırım konusunda olduğu gibi Libya konusunda da Rusya Federasyonu'na karşı net tavır gösteren belki de tek ülke Türkiye olmuştur. Ancak Türkiye ve Rusya'nın Suriye meselesinde yaşadığı acı tecrübeler şimdilik her iki ülke için Libya konusunda gerginliğin pik yapmasına engel olmaktadır (Akhiyadov, 2020a). Sonuç itibariyle Putin Döneminin başladığı 2000 yılı sonrasında Rusya, hem teorik hem de pratik olarak - Kafkasya'dan Kırım'a, Suriye'den Libya'ya - büyük bir güç dönüşümü için önemli adımlar atmaya başlamıştır (Özcan M. S., 2019, s. 187).

Atılan bu adımlar ve Putin'le birlikte gerçekleşen büyük güç dönüşümü, Avrasyacılar gibi Rus milliyetçiliğinin çeşitli kanatları arasında Rusya'nın bir 'ulus devlet' mi yoksa bir 'imparatorluk mu' olduğu tartışmasının dışında üçüncü bir görüşü tekrar ortaya çıkarmıştır: "Rus Dünyası". Bu görüşe göre Rusya eşsiz bir medeniyettir ve Rus kültürü diğer kültürlerden üstün, ancak diğer kültürlere karşı da hoşgörülüdür. Bu görüşün temeli sayılabilecek yaklaşım ise Rusya'nın yakın çevresindeki devletlerin Rusya için bir tehdit arz etmediği düşüncesidir. 'Rus Dünyası' kavramı tarihsel olarak[164] tartışmalı bir konu olsa da yakın dönemde Rus tarihindeki yeri üzerinde fikir birliği mevcuttur. 'Rus Dünyası' kavramının modern versiyonunun öncüsü - 1999 yılında kaleme aldığı bir makalede bu kavramın yeni bir tanımını ortaya koyan - Pyotr Şedrovitskiy kabul edilmektedir. Şedrovitskiy'nin ortaya koyduğu modern 'Rus Dünyası'na ilişkin tanımlamanın temeli ise 20. yüzyılda yaşanan dünya savaşlarının ve çeşitli devrimlerin etkisi sonucunda dünya ölçeğinde Rusça düşünen ve Rusça konuşan büyüklü küçüklü topluluklardan müteşekkil bir Rus dünyasının ortaya çıktığı

[164] Bu kavramın ilk olarak 11. yüzyılda Kiev Knezi I. İzyaslav tarafından kullanıldığı iddia edilmektedir. Diğer yandan yaygın olarak kabul gören görüş ise 'Rus Dünyası' kavramının 1833-1849 yıllarında Rus İmparatorluğunda Milli Eğitim Bakanı olarak görev yapan ve o dönem Rusya'sının resmi milliyet teorisini ortaya atan Kont Sergey Uvanov tarafından ilk olarak yazılı hale getirildiğidir (Akhiyadov, 2020b).

fikridir. Zira Şedrovitskiy'e göre 'Rus Dünyası' nüfusunun ancak yarısının Rusya Federasyonu sınırları içerisinde yaşadığı iddiasından hareketle 'Rus Dünyası'nın ülke sınırları ötesinde bir anlam ifade ettiği düşüncesidir. Bu düşünceye ek olarak 2002 yılında Rus yazar Stolyarov tarafından yayınlanan 'Rus Dünyası' isimli makalede Rusya'nın sınırlarının coğrafi olarak tanımlayamayacağı ve kültürel olarak uluslar üstü bir oluşuma öncülük edeceği fikri ön plana çıkmıştır. Netice itibariyle 'Rus Dünyası' fikrinin özellikle 2000'li yıllardan sonra ön plana çıkması ve Rus dış politikasına bu fikrin dahil edilmesi, şüphesiz Putin'in Rus toplumunu kendi etrafında konsolide etme gayreti ve Batı'nın inanç sistemi başta olmak üzere izlediği politikalara önemli bir itirazdır. Bu itirazın yanı sıra 'Rus Dünyası Doktrini' esas itibariyle Putin'in iktidara geldiği 2000 yılından 2013 yılına kadar yumuşak güç kullanımına şahitlik ederken, 2013 yılında Ukrayna'da ortaya çıkan 'Meydan Olayları' ile birlikte yumuşak güçten sert güç politikasına evrilmiştir. Rusya'nın yayılmacı politikalarının bir enstrümanı hüviyetine bürünen 'Rus Dünyası Doktrininde' meydana gelen bu değişimin habercisi niteliğinde olan gelişme, bu doktrinin manifestosu olarak kabul edilen, Putin'in 2013 yılında düzenlenen Valdai Uluslararası Tartışma Kulübü toplantısında yaptığı konuşma olmuştur.[165] Bu manifestonun akabinde 2014 yılında Kırım'ın işgal ve ilhak edilmesi ise bu doktrinin sert güç kullanımına evrildiğinin somut örneğini teşkil etmiştir. Zira Kırım'ın ilhakından sonra yaptığı konuşmada Putin, bu doktrin üzerinden Rusya'nın haklılığını tüm dünyaya duyurmuştur (Akhiyadov, 2020b, s. 1-5).

2.3.3. Dönüşümlü Başkanlık ve Rusya

Rusya Federasyonu'nda son otuz yılda yaşanan hükûmet sistemi değişimi, şüphesiz Rus yönetim geleneğine bağlı olarak şekillenmiştir. Zira SSCB'nin kurulduğu 1922 yılı ile birlikte hükûmet şekli sosyalist bir yapılanma arz etmiş, 1991 yılında SSCB'nin dağılması sonrasında ise yeni kurulan Rusya Federasyonu'nun gerçekleştirdiği politika transferleriyle birlikte Fransa'dan alınan yarı başkanlık sistemi Rusya'nın hükûmet sistemine göre uyarlanmıştır. Ancak uyarlanan bu yarı başkanlık sistemi Rusya'daki merkeziyetçi eğilimlere bağlı olarak yürütme erkinin daha güçlü olması

[165] Putin'in 19 Eylül 2013 tarihinde Valdai Uluslararası Tartışma Kulübü toplantısında yaptığı konuşmanın tam metnine ulaşmak için bkz. (en.kremlin.ru, 2013).

gerektiği düşüncesini ve yönelimini ortaya koymuştur. Bu yönelimle birlikte Rusya'daki hükûmet sistemi güçlendirilmiş bir yarı başkanlık modeline evrilmiştir (Babaoğlu & Çobanoğlu, 2017, s. 285-286).

Rusya'da 1922 yılında yürürlüğe giren Federasyon Anlaşmasına göre federasyonunun tüm birimleri hukuken karşılıklı eşitlik prensibine göre yönetilirken, 1993 yılındaki düzenlemelerle tüm federasyon üyelerinin Federasyon Konseyi'nde iki üye ile temsil edilmesi kararlaştırılmıştır. Yine aynı yıl içerisinde yapılan anayasal düzenlemeyle Rusya Federasyonu'nun bir cumhuriyet olduğu belirtilmiştir. Rusya'nın hem cumhuriyet hem de federasyon olarak tanımlanması karmaşık gibi gözükse de bu yönetim biçimi karma sistem/yarı başkanlık olarak tanımlanmıştır. Rusya Federasyonu başkanı geniş yetkilerle donatılmış, Rusya Federasyon Kurulu ve Duma olarak isimlendirilen parlamento sistemi cumhuriyeti temsil eden bir konumda tutulmuştur. Parlamentonun alt kanadı olan Duma 450 kişiden oluşmakta ve yasaları yapmakla görevlidir. Kanunları yapmakla görevli olan Duma'dan çıkan yasalar Federasyon Konseyi'nin onayından geçerek devlet başkanının onayına sunulmaktadır. Mamafih güvenlik kurumları ve devlet bakanlıkları da doğrudan devlet başkanına bağlıdır. Bu kurumlardan ön plana çıkanlarını; Dış İstihbarat Servisi, Askeri İstihbarat, Federal Güvenlik Servisi, Dışişleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı ve Milli Savunma Bakanlığı oluşturmaktadır (Yılmaz S. , 2019, s. 3).

14 Mart 1991 tarihinde yapılan referandumla birlikte başkanın halk tarafından seçileceği hükmü ve devamında halk tarafından seçilen ve iki dönem başkanlık koltuğunda oturan Boris Yeltsin 31 Aralık 1999'da istifa etmiştir. İstifa ederken kendisinin yerine geçecek isim olarak Vladimir Putin'i işaret etmiş ve desteğini açıktan ilan etmiştir. Bu gelişmelere müteakip 26 Mart 2000 tarihindeki yapılan seçimlerde Putin oyların %53'ünü alarak resmen devlet başkanı olmuştur. 14 Mart 2004 tarihindeki başkanlık seçimlerinde de adaylığını koyan ve oyunu yükselten Putin %71 seviyelerine ulaşarak tek adam olma yolunda yürüyüşüne devam etmiştir (Kaleli & Denkel, 2019, s. 295). Ancak mevcut Rusya Anayasası'nın başkanlık seçimleri ile ilgili amir hükümleri 2012 yılında yapılacak devlet başkanlığı seçimleri için Putin'in adaylığına engel teşkil etmekte ve ilgili anayasal hükmün aşılması için Putin tarafından yeni bir yol haritasının oluşturulmasını zorunlu kılmıştır. Ne var ki mevcut anayasanın başkanlık görev süresini ve seçimini düzenleyen amir hükümleri gereği 2000 yılından

2008 yılına kadar iki dönem Rusya Devlet Başkanı olan Putin görevini bırakmak durumunda kalmıştır. Fakat bu koltuğu bırakma eylemi Rusya için 'dönüşümlü başkanlık' olarak algılanacak bir modelin doğuşuna sebep olmuştur.

Bu sistemin doğuşu 2000 yılındaki devlet başkanlığı seçimleriyle başlamış 2004 yılındaki seçimle devam etmiştir. 2008 yılındaki seçimlerde iki dönem üst üste devlet başkanlığı görevini yapmış olan Putin anayasa gereği aday olamamıştır. Ancak Medvedev'in adaylığına destek veren Putin, 2008 yılındaki devlet başkanlığı seçimlerinde koltuğunu Medvedev'e[166] bırakmıştır. 7 Mayıs 2008 günü göreve başlayan Medvedev, artık devlet protokolünde Putin'in önünde ilk sırada yer almıştır. Putin ise 2012 yılına kadar sürecek olan başbakanlık görevini alarak devlet protokolünde ikinci sırada yerini almıştır. Ancak 10 Mayıs 2008 tarihindeki yeni Başkan Medvedev ile yeni Başbakan Putin'in televizyondaki görüntüleri ve Putin'in devlet başkanı koltuğuna oturmak üzere yönelmesi ve Medvedev'in bu durumdan herhangi bir rahatsızlık duymaması dört yıllık Medvedev döneminin başlangıcı olarak görülmüştür (Rakhmanova, 2016, s. 259). Bu gelişmeler ve Medvedev'in başkanlık seçimlerini kazandığı 2008 yılında, seçimleri kazanmasının akabinde kendisinden önce iki dönem başkanlık yapmış olan Putin'in izlediği politikalara sadık kalacağını açıklaması, Medvedev'in farklı bir dış politika izleyeceğini bekleyenler için hayal kırıklığı olmuştur (Kısacık, 2012). Ancak bu durum reformlar meselesinde biraz farklılık göstermiştir. Rusya devlet başkanı ve başbakanın koltuklarını birbirine devrederek uyum içerisinde hareket ettikleri deklare edilse de Putin ve Medvedev arasında reform konularında ahenkli bir birliktelik içerisinde olmadıkları görülmüştür. Zira 2008 yılında devlet başkanı seçilen Dmitry Medvedev, daha önce Putin'in başlattığı reformlara sadık kalsa da farklı açılımlar yapma teşebbüsü içerisine girmiştir. Ancak bu teşebbüslerde çok başarılı olamamıştır. 2012 yılında Putin tekrar

[166] Dmitriy Anatolyeviç Medvedev, Rusya Federasyonu'nda 14 Kasım 2005'te Putin tarafından Rusya birinci yardımcı başbakanı olarak göreve atanmıştır. 10 Aralık 2007 tarihinde Rusya Federasyonu Başkan adayı olarak açıklanan Medvedev, 2 Mart 2008'de kullanılan oyların %70'ini alarak Rusya Devlet Başkanı seçilmiş ve 2012 yılına kadar devlet başkanlığı görevini yürütmüştür. 8 Mayıs 2012'de yapılan seçimlerle tekrar Rusya başbakanı olarak seçilen Medvedev, başbakanlık görevini 16 Ocak 2020 yılına kadar sürdürmüştür (Yılmaz S. , 2019, s. 59).

devlet başkanlığı koltuğuna oturduğunda kendi rotasına kaldığı yerden devam etmiştir (Akhundova, 2014, s. 211).

Putin'in koltuğunu devrettiği yıl içerisinde Rusya Anayasası'nın 81. maddesinin 1. bendinde yapılan değişiklikle devlet başkanının görev süresi 4 yıldan 6 yıla çıkarılmıştır.[167] Medvedev'in - bir dönem yürüttüğü - devlet başkanlığı görevi 2012 yılında sona ermiş ve Rusya'da yapılan 2012 devlet başkanlığı seçimlerinde Medvedev, Putin ile anlaştığını deklare ederek aday olmamıştır. Rusya Federasyonu'nda fiili olarak gerçekleşen bu değişim, 'dönüşümlü başkanlık'[168] olarak nitelendirilmiştir. 2012 Devlet Başkanlığı seçimlerinden zaferle çıkan[169] Putin altı yıl devlet başkanı olarak görev yapmış ve 2018 yılındaki devlet başkanlığı seçimlerine tekrar aday olmuştur. Bu seçimleri de kazanan Putin, [170] 2024 yılına kadar sürecek olan ikinci altı yılına kaldığı yerden devam etmiştir. Ancak Putin'in 2024 yılında görev süresinin bitecek olması ve Rusya'nın izlediği dış politikanın sekteye uğramasını istememesi ve iç politikada güttüğü merkezileşme politikası yeni planlamaları da beraberinde getirmiştir. Bu planlamalar 2020'nin Ocak ayında Putin tarafından dile getirilmiş ve Putin'in devlet başkanlığının 2036 yılına kadar sürmesini mümkün kılacak anayasal düzenlemeler gündeme gelmiştir. Putin tarafından Rusya Anayasası'nda değişiklik yapılmasına dair düzenleme teklifi aynı zamanda ülkede yeni bir sistem tartışmasını beraberinde getirmiştir. İlk başta on maddelik bir değişiklik öngören teklif parlamento görüşmelerinin ikinci ve üçüncü oturumlarıyla birlikte altmış maddeye ulaşmıştır. Netice itibariyle 10 Mart 2020 tarihine gelindiğinde

[167] Bu hüküm 2012 yılında yapılacak olan Rusya Devlet Başkanlığı seçimlerinde uygulanmak üzere yürürlüğe girmiştir (Akhundova, 2014, s. 92).

[168] 14 Mart 2004 yılında yapılan başkanlık seçimlerinde Vladimir Putin tekrar devlet başkanlığına seçilmiştir. İki defa üst üste başkan seçilen Putin, 2008 yılında yapılan seçimler neticesinde koltuğunu Medvedev'e devretmiş, kendisi ise başbakanlık görevini üstlenmiştir. 2012 yılına gelindiğinde tekrar devlet başkanlığına aday olan Putin oyların büyük çoğunluğunu alarak tekrar devlet başkanlığı koltuğuna oturmuştur. Yaşanan bu döngü çalışmanın bu başlığında 'dönüşümlü başkanlık' olarak nitelendirilmiştir.

[169] 4 Mart 2012 tarihinde Ruslar, SSCB'nin dağılmasından sonra altıncı kez sandık başına gitmiştir (Akhundova, 2014, s. 109). Ülkede sandığa giden ve geçerli oy kullanan yaklaşık 105 milyon seçmenden %63.60'a tekabül eden 45 milyonu aşkın oyla Rusya Federasyon Başkanlığı seçimlerini ilk turda kazanan Putin Vladimir Vladimirovich olmuştur (Tsentral`naya Izbiratel`naya Komissiya Rossiyskoy Federatsii, 2012).

[170] 18 Mart 2018 tarihinde yapılan Rusya Federasyonu Devlet Başkanlığı seçimlerinde Vladimir Putin geçerli oyların %76'sını alarak devlet başkanlığına seçilmiştir (Ministry of Foreign Affairs, 2019).

parlamentoda gerçekleşen ve Putin'in de bizzat bulunduğu Anayasa değişikliği oylamasında Rusya Anayasası'nda yüzlerce değişiklik ve ekleme yapılmıştır. Meclis'e sunulan Anayasa teklifi 43'e karşı 380 oyla kabul edilmiştir (Askeroğlu, 2020a, s. 67-68).

Rusya Anayasası'nda kabul edilen iki yüzden fazla değişikliğin meşruiyet kazanabilmesi için Anayasa Mahkemesi'nin onayı ve sonrasında halk oylaması gerektiğinden; öncelikle Anayasa Mahkemesi gerekli incelemeleri yaparak yapılan değişikleri uygun görmüş, sonrasında ise referandum için 22 Nisan 2020 tarihi belirlenmiştir. Ancak 2019'un son aylarında dünyanın gündemine gelen ve 2020 yılında tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 Pandemisi sebebiyle bahsi geçen referandum 1 Temmuz 2020 tarihine ertelenmiştir[171] (Güler, 2020, s. 1). Ertelenen bu referanduma halkın evet demesiyle birlikte Putin'in devlet başkanı olarak 2036 yılına kadar iktidarda kalmasının önü anayasal olarak açılmış, yaşanan bu son gelişmeler ve anayasal değişikliklerle birlikte 'dönüşümlü başkanlık' modeli Rusya – daha doğrusu Putin – için ıskartaya çıkmıştır.

Sonuç itibariyle Yeltsin döneminin son çeyreğinde ön plana çıkan/çıkartılan ve alternatif siyaset alanında görülen yoklukta iktidara gelen Putin, hem dönüşümlü başkanlık döneminde hem de bu dönemlerin dışında attığı adımlarla günümüz Rusya'sında alternatif bir siyasetin oluşmaması için sermayeyi, medyayı ve devleti tek başına yönlendirme gücüne ulaşmıştır. Bu nedenlerden ötürü Rusya'nın Putin'i görünümünden Putin'in Rusya'sı imgesine doğru bir dönüşüm göze çarpmaktadır (Türkölmez, 2017, s. 28). Son aşamada 2000-2012 yılları arasında Putin ve ekibi, 2012 sonrasında ise Putin Rusya'da demokratörlük kurmayı başarmıştır. Görünürde demokratik olan sistem, seçimlerin şeffaflığının sorgulanır olması dolayısıyla diktatörlük olarak nitelenmektedir. Ancak Putin'in iktidara gelişi ve uygulamaya koyduğu politikalar sayesinde gündelik yaşamdan ekonomik hayata, ekonomik

[171] 1 Temmuz 2020 tarihinde yapılan referandumda 109.190.337 kayıtlı seçmene "Rusya Federasyonu Anayasası'ndaki değişiklikleri onaylıyor musunuz?" sorusu sorulmuş ve kayıtlı seçmenlerden 74.114.217'si sandığa giderek oy kullanmıştır. Kullanılan oylardan 604.951'i geçersiz sayılmıştır. Geçerli sayılan 73.509.266 pusulanın %77,92'sine tekabül eden 57.747.288 kişi yapılan Anayasa değişikliğine 'evet' oyu verirken, geçerli pusulaların %21.27'sine denk gelen 15.761.978 kişi ise bahsi geçen Anayasa değişikliğine 'hayır' oyu vermiştir (Tsentral`naya Izbiratel`naya Komissiya Rossiyskoy Federatsii, 2020).

hayattan sosyal hayata pek çok olumlu gelişme yaşandığı da göz ardı edilmemesi gereken bir gerçektir. Putin ve ekibi, kendilerinden başkalarının yönetemeyeceği ancak uzun yıllar sağlıklı bir şekilde yürütülebilecek bir sistemi hayata geçirmeyi başarmıştır (Rakhmanova, 2016, s. 11-12).

Özetle seçim sisteminin sözünü ettiğimiz şekilde değiştirilmesi ve Putin'in 2036 yılına kadar iktidarının teminat altına alınması Rusya için pek çok bakımdan önem taşımaktadır. Keza daha önceki başlıklarda ifade ettiğimiz üzere Rusya imparatorluk yapısında devlet olmaya geçiş sürecinde çok sancılı süreçler yaşamış akabinde gelen başkanlar bir türlü istikrar ve düzeni sağlayamamıştır. Soğuk Savaş döneminde ABD'nin karşısında süper güç olarak konumlanan Sovyet Rusya, SSCB'nin dağılması ile birlikte dünyadaki etkinliğini büyük ölçüde yitirmiştir. Bu durum Ruslar açısından farklı din, dil ve ırklara sahip olması dolayısıyla daha fazla bölünme ve parçalanma endişesini beraberinde getirmiştir. Zira Rusya sahip olduğu geniş coğrafyaya bağlı olarak Tatarlar, Ukraynalılar, Başkurtlar, Çuvaşlar, Çeçenler, Ermeniler, Kazaklar, Kumuklar başta olmak üzere pek çok farklı etnik yapıyı muhteva etmektedir[172] (Şahin L. , 2016, s. 16-18).

Nitekim farklı etnik grupları bünyesinde barındıran ve topraklarının bir kısmından vazgeçmek durumunda kalan Rusya için sonraki dönemlerde devam eden bölünme ve parçalanma endişesi Çeçenistan meselesiyle daha belirgin hale gelmiş, Putin'in iktidara gelmesinde ve tanınmasında önemli bir rol oynamıştır. Zira daha önce değindiğimiz Çeçenistan konusu oluşturduğu endişe ve bölünme korkusuna dayalı olarak Rusya'da liderlerin kendi koltuklarını korumak için kullandıkları bir araç haline gelmiştir. İşte bu korkuyu ve endişeyi aşma noktasında irade gösteren ve başarılı olacağına dair sinyaller veren Putin için iktidarın yolu açılmıştır. Bu konjonktürle birlikte 2000 yılında başkanlık koltuğuna oturan Putin, kendi içerisinde attığı tutarlı adımlarla ve kararlı politik hamleleriyle Rus toplumunu yeniden bir araya getirmeyi ve ortak değerler etrafında bütünleştirmeyi sağlayabilecek bir lider olduğunu Rus halkına göstermiştir. 2008 yılına kadar SSCB sonrası zayıf düşmüş Rusya'yı ayağa kaldırma mücadelesi veren ve bu mücadele kapsamında hem ekonomik hem de siyasi olarak hayata geçirdiği yapısal reformlarla adından sıkça söz ettiren Putin, artık yakın

[172] İlgili çalışmada yakın bir zaman diliminde -2010 yılında- ülkede yapılan nüfus sayımında 180'den fazla etnik topluluğun tespit edildiğine dikkat çekilmiştir.

çevresi başta olmak üzere küresel alanda taş oynatabilecek bir konuma geldiğini izlediği politikalarla gösterecek duruma gelmiştir. Ancak Putin'in atacağı adımlar için kendi yetki alanını genişleten bir siyasal sistem ihtiyacı gün yüzüne çıkmıştır. Bu ihtiyacın giderilmesi ise metin içerisinde bahsettiğimiz ve 'demokratörlük' olarak nitelendirilen demokrasi ile otoriterliğin karışımından oluşan hibrit bir modelle mümkün olabilecektir. İşte bu 'güçlendirilmiş yarı başkanlık' olarak ifade ettiğimiz hükûmet modeli, Putin'in siyasi programını ve hedeflerini hayata geçirebileceği bir siyasi imkânı kendisine sunmuştur. Bu durum tarihsel düzlemde böyle bir modele hâlihazırda alışkın olan Ruslar için çok da fazla problem teşkil etmemiştir. Zira Rus halkının Putin'den beklentisi Rusya'yı yeniden uluslararası arenada güçlü bir konuma taşımasıdır. Putin kendisinden bekleneni büyük ölçüde başarabilmiş ve NATO'nun Rusya'ya yönelik çevreleme politikasına karşı güçlü bir itiraz sergileyebilmiştir. Bunun en bariz örneği 2008'de Avrupa Birliği'ne ve NATO'ya girmeye çalışan Gürcistan'a müdahalesi ile somut bir gerçeklik haline dönüşmüştür. Gelen tüm uluslararası baskılara rağmen 2014'te Kırım'ı işgal ve ilhakı öte yandan Ukrayna'nın doğusuna yaptığı müdahale Putin'in kendisine güvenini ve dış müdahalelere kapalılığını açıkça göstermektedir. Sonuç olarak Putin'in yaptığı düzenlemelerle ve değişikliklerle literatüre dönüşümlü başkanlık olarak giren bu sistem Putin'in 2036 yılına kadar iktidarda kalmasına olanak sağlayan değişikliklerle farklı bir boyuta evrilmiştir. Tüm bu yönetim değişiklikleri ve yapılan anayasal düzenlemeleri Rusya'nın tekrar büyük güç/büyük devlet (velikaya derjava) olma istikametindeki kararlılığı bağlamında ele alırsak Putin'in 2036 yılına kadar iktidarını koruma çabası daha anlaşılır hale gelecektir.

2.3.4. Halk Egemenliği, Koruyucu Demokrasi ve Rusya

Bir ülkede demokrasinin yerleşip yerleşmediğinin tespitinde hukukun üstünlüğü ilkesinin her koşulda ve her kişi için uygulanıyor olması, yetki ve sorumlukların kişi odaklı olmak yerine kurum odaklı olması önem arz etmektedir. Aynı zamanda kitle iletişim araçlarının bağımsız ve özgür bir yapıda olması ve sivil toplum kuruluşlarının yeterli sayıda ve gelişmiş olması da demokratik bir yapının emareleri olarak dikkat çekmektedir. Zira bahsi geçen bu konular toplumların tecrübeleri ışığında olgunlaşan ve hayata geçirilebilen uygulama alanları olarak göze çarpmaktadır (Ağır &

Baharçiçek, 2015, s. 46). Bu noktadan hareketle demokrasi kavramının ve demokratik değerlerin tarihsel gelişimi, etimolojisi ve terminolojisi bağlamında ele alınması önem arz etmektedir.

Demokrasi kavramının kökeni Eski Yunan'a kadar uzanmaktadır. 'Halk tarafından yönetim' manasında kullanılan demokrasi kavramını ilk defa kullanan Eski Yunanlı tarihçi Herodot olmuştur. Yaklaşık iki bin beş yüz senelik mazisi bulunan 'demokrasi' kavramı - uzunca bir dönem – Aydınlanma dönemine kadar çok fazla gündeme gelmemiştir. Demokrasinin yeniden düşünce gündemine girmesi ve siyasal iktidarın bir örgütlenme biçimi olarak tezahür etmesi ancak 17. yüzyıldan sonra mümkün olabilmiştir. Aydınlanma döneminden sonra 'demokrasi' kavramına ilişkin pek çok yaklaşımın olması ve tanımlamanın yapılması içinde bulunduğumuz zaman diliminde demokrasi tanımının yapılmasını güçleştirmektedir. Zira Sovyetler Birliği dağılmadan önce ve diğer tek parti sistemlerinin hâkim olduğu Marksist-Leninist sistemler kendilerini demokrasi olarak tanımlamışlardır. Bu rejimler kendi sistemlerini 'Halk Demokrasileri' ve 'Marksist Demokrasiler' olarak lanse etmişlerdir. Bu bağlamda demokrasi kavramının kendisine bu denli geniş bir kullanım alanı bulması, bir iktidar biçiminin kendisini meşrulaştırmak için tercih ettiği gizemli bir kavram olarak görülmesi bu kavramın içeriğini ve asgari şartlarının sınırlarını müphemleştirmiştir (Dursun D. , 2014, s. 163-165).

Demokrasi kavramı iktidar ya da yönetim anlamına gelen Yunanca "kratos" kelimesinden ve halk anlamına gelen "demos" kelimesinin birleşmesinden oluşmakta ve 'halk tarafından yönetim' anlamına gelmektedir. Demokrasi kavramına 'fakirler ve dezavantajlıların yönetim sistemi', 'çoğunluk yönetimi ilkesine dayalı bir karar verme sistemi' ve 'halkın menfaatlerine, halkın siyasi faaliyetlere katılıp katılmamasına bakmaksızın hizmet eden bir hükûmet sistemi' başta olmak üzere pek çok mana yüklenmektedir. Ancak demokrasinin tabiatını incelemek için en uygun hareket noktası belki de Amerikan İç Savaşı'nın etkili olduğu 1864 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin 16. Devlet Başkanı Abraham Lincoln tarafından Gettysburg Söylevinin referans alınması olmuştur. Bu referans noktasından hareketle demokrasinin yönetimi halka havale ettiği görüşünü belirginleştiren, Abraham Lincoln'un ifadesiyle "halkın, halk tarafından, halk için yönetimi" tanımı olmuştur. Ne var ki 17. ve 18. yüzyılda demokratik ideallerin canlanması Eski Yunan'dan bu döneme süregelen klasik

demokrasi anlayışını[173] farklı bir boyuta taşımıştır. Artık demokrasi sadece halkın siyasete katılımını sağlayan bir mekanizma olarak algılanmamış, bilakis vatandaşların kendilerini hükûmetlerden gelecek tehditlere karşı korumasının bir aracı olarak benimsenmiştir. Bu benimseme hali 'koruyucu demokrasi' olarak tezahür etmiş, vatandaşlar için temel kaygı ve endişelerden öte bireysel özgürlüğe en geniş alanı yayma mücadelesine evrilerek erken dönem liberal düşünürleri tarafından şiddetle savunulmuştur[174] (Heywood, 2014, s. 102-109).

Demokrasi temelinde halk egemenliği kavramı incelendiğinde, halk egemenliğinin kuramsal açıdan zorunlu olarak demokrasiyi içereceği ya da en azından demokrasiyi çağrıştıracağı fikri kabul görmektedir. Aynı zamanda halk egemenliğinin mevcudiyeti siyasal alanda yönetimin demokratik bir şekle büründüğünün göstergesi durumundadır. Ancak halk egemenliğinin mevcudiyeti demokratik meşruluk temelleri üzerine inşa edilse de uygulama alanında demokrasinin varlığından sadece şeklen bahsedilmektedir.[175] Ne var ki bu durum bireylerin devlete bağımlılığını zayıflatmak bir yana halkın egemen olduğu fikrini yayarak daha da güçlenmesini sağlamaktadır. Zira halkın kendisini devlet ile özdeşleştirmesi, buna bağlı olarak devletin gerçek anlamda halk üzerinde egemenliğini sağlamış olması, devletin değişen koşullara uyum sağlayarak halk üzerinde daha kolay bir biçimde hüküm kurmasına imkân vermektedir. Bu döngü içerisinde devletin yasalarına itaat ederek kendine itaat ettiği inancını taşıyan birey, kimin neden vazgeçeceğini saptayıp neye itaat edeceğini belirleyen devlete karşı herhangi bir husumet beslemeyecektir (Ağaoğulları, 1986, s. 146-151).

---

[173] Kapitalizmin geliştiği dönemlerde ortaya çıkmış olan ve çeşitli ideolojik perspektiflerden 'halk egemenliği' fikrini savunan çoğu akımın Eski Yunan demokrasisini model olarak benimsediği söylenebilir (Uslu, 2014, s. 138).

[174] Liberal düşünürler tarafından savunulan fikirler ayrı bir çalışma konusunu kapsayacak genişlikte olup çalışmamızın sınırlılıkları dışarısında yer aldığından bu mesele ayrıntılandırılmayacaktır.

[175] 1648 Westphalia Barışı ile modern devletlerin ortaya çıktığı dönemden bugünlere 'egemenlik' ve 'siyasi iktidar' kavramları merkezi konuma sahip olmuştur. Egemenliğin bu süre zarfında İlahi temelli olanından beşeri temelli olanına kadar çeşitli türleri ortaya çıkmış, beşeri egemenlik teorileri içerisinde ise ön plana çıkan iki düşünce olmuştur: halk egemenliği ve milli egemenlik. Beşeri egemenlik anlayışının hâkim olduğu ülkelerin tamamının demokratik olduğunu söylemek oldukça güçtür. Dini temelli olmayan otoriter ve totaliter rejimlerde egemenlik ilahi değil, beşeri temellidir. Bu ülkelerdeki egemenlik anlayışı ise halka dayalı değil belli bir elit gruba aittir (Küçük, 2015, s. 311-322).

Esasen bireyin egemenlik yetkilerinin farkında olması ve kendi yönetimini oluşturmada bunu bilinçli olarak kullanabilmesi o topluluk açısından siyasi kültürün yüksek olması anlamına gelmektedir (Arslan, 2016, s. 125). Ancak burada belirtmek gerekir ki siyasal kültürün oluşumu, toplumun sosyal değişimlerinin bir yansıması olarak o toplumun tarihinin bir ürünü olarak tezahür etmektedir. Dolayısıyla toplumda hâlihazırda olan siyasal kültür geçmiş nesillerden kalan yönelimleri içinde barındıran bir nitelik taşımaktadır. Bu duruma verilecek en güzel örneklerden birisi Çarlık Rusya'nın devrimle yıkılmasından sonra Çarlık diktatörlüğünden Sovyetler Birliği'nin proletarya diktatörlüğüne evrilmesidir. Zira ortaya çıkan bu dönüşümde sadece aktörler değişmiş, demokratik açıdan değişen bir şey olmamıştır. Her ne kadar Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan Rusya Federasyonu demokratik adımlar atma gayreti gösterse de – özellikle Gorbaçov ve Yeltsin döneminde - Putin'in iktidara gelmesiyle birlikte hâlihazır hükûmet etme tarzı tek adam yönetimine dönüşmüştür. Bu tarihsel tecrübe ve Rus toplumunda oluşan siyasal kültür, toplum açısından sadece korku ile açıklanamamakta ve siyasal düzene sadakatin nişanesi olarak ön plana çıkmaktadır (Cavlak & Doğan, 2019, s. 27-30).

Buraya kadar tahlil edildiği üzere koruyucu demokrasi, halk egemenliği ve siyasal kültür meseleleri Rusya'nın bugün içerisinde bulunduğu sistemi ve demokratik ölçütleri anlamak adına önem arz etmektedir. Zira Rusya açısından demokratik değerlerin tespiti ve analizi tarihsel süreç içerisinde çok da parlak görülmemektedir (Ağır & Baharçiçek, 2015, s. 46). Rusya'da demokratikleşme yönünde atılan adımlar tarihsel açıdan taşıdıkları farklılıklar dolayısıyla üç dönemde incelenmektedir. Bu üç dönemden ilkini 16. yüzyılda prensliklerin birleşmesiyle başlayıp Bolşevik Devrimi ile sona eren 'Çarlıklar' dönemi oluşturmuştur. İkinci dönem olarak 1917 yılında Bolşevik Devrimi ile başlayıp Sovyetler Birliği'nin dağıldığı 1991 yılına kadar devam eden 'Sovyet Birliği' dönemi ve son olarak üçüncü dönem ise 1991 sonrasını ele alan 'Rusya Federasyonu' dönemi olmuştur. Bu üç dönem[176] genel tabloyu ortaya koymak anlamında önem arz etse de Rusya tarihi açısından özellikle yakın dönemde

[176] Bahsi geçen üç dönem incelendiğinde; Çarlık döneminde çarların mutlak hâkimiyeti söz konusuyken, Sovyetler Birliği döneminde komünist değerler ön plana çıkmış ve aykırı seslere müsaade edilmemiştir. Rusya Federasyonu'nun kurulmasıyla birlikte demokratikleşme adımları atılsa da Putin'le birlikte demokratik değerlerin göz ardı edildiği görülmektedir (Ağır & Baharçiçek, 2015, s. 46).

demokratikleşme çabalarının yaklaşık iki yüz yıllık bir maziye dayandığı görülmektedir. Özellikle Sovyetler Birliği'nin oluşumundan çok önce başlayan reform hareketleri ülkeyi Batı Avrupa'da ortaya çıkan demokratik bir sisteme dönüştürmekten uzak kalmış, yarı feodal bir yapıya sahip olan ülke Bolşevik Devrimiyle birlikte - demokratik bir düzen kurmak yerine - sosyalist bir sistemi ortaya çıkarmıştır. Yaklaşık yetmiş yıl devam eden Sovyetler Birliği dönemi, ülkedeki demokratikleşme sürecini akamete uğratmakla kalmamış totaliter bir sistemin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Ne var ki Sovyetler Birliği ile totaliter sistemin güçlenmesi, iki kutuplu dünya sisteminde - bu dönemde ortaya çıkan – Rusya'nın ABD karşısında süper güç olarak yer almasına engel teşkil etmemiştir. İki kutuplu dünyada edindiği konumla birlikte süper güç haline gelen Sovyetler Birliği'nin izlediği politikalar kendi içerisinde aşırı bir otoriterleşmeyi de beraberinde getirmiştir. Nihayet Sovyetler Birliği'nin dağılması neticesinde dünyadaki iki kutuplu sistemin çökmesi 1990'lı yılların başından itibaren Rusya için demokratikleşme adımlarının atılmasına imkân sağlayacak politik atmosferi doğurmuştur. Ancak 2000'li yılların başından itibaren Putin'in iktidara gelmesiyle birlikte demokrasi ve demokratikleşme alanında atılan adımlar durma noktasına gelmiş ve dahası Rusya için bu konuda geriye gidiş başlamış ve tekrar otoriterleşme eğilimleri baş göstermiştir[177] (Baharçiçek & Ağır, 2014, s. 5-8). Putin'in hayata geçirdiği uygulamalar neticesinde belirginleşen bu otoriterleşme eğilimi – beklenenin aksine - halkın büyük çoğunluğu tarafından desteklenmiştir. Bu desteğin altında yatan en önemli gerekçe ise Rusya'nın tekrar eski gücüne ve şöhretine erişeceğine olan inanç olmuştur. Zira Rus halkının önemli bir bölümü için Sovyetler Birliği döneminden kalma bir alışkanlık olarak devletin başarılarıyla ve gücüyle gururlanmak hala geçerli bir düşüncedir. Rus halkında ekseriyetle var olan bu düşünce yapısının hâkim olması ise Rusların demokratik hak taleplerinin önünde bir engel olarak ön plana çıkmaktadır (Ağır & Baharçiçek, 2015, s. 52).

Dolayısıyla bu geriye gidiş ve tekrar otoriterleşme eğilimi demokrasi indekslerine ve uluslararası kuruluşların raporlarına yansımış; bu indekslerde ve raporlarda Rusya

[177] Özellikle ortaya çıkan muhalif sivil hareketler, Putin'in iktidara gelmesiyle birlikte Putin tarafından devletin imajına zarar verdikleri gerekçesiyle sıkı denetimlere tabi tutulmuş, basın yayın kuruluşları ve muhalif iş adamları çeşitli baskı yöntemleriyle sindirilmiştir (Ağır & Baharçiçek, 2015, s. 46).

Federasyonu demokratik bir ülke olarak değerlendirilmemiştir.[178] Ancak bu durum Rusya'nın uluslararası sistemdeki etkinliğine zeval vermemiştir. Zira Rusya tarihin her döneminde dünya siyaseti açısından önemli bir ülke olarak ön plana çıkmış; yüzölçümü, coğrafi konumu, doğal kaynakları, nükleer gücü ve BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi olması gibi nedenlerden ötürü dünyada kilit bir ülke olarak konumlanmıştır. Dünya siyasetinde her daim etkin ve etkili olan Rusya'nın yönetim yapısının demokratik değerlerden uzak olma hali hemen hemen her dönemde tartışma konusu olagelmiştir (Ağır & Baharçiçek, 2015, s. 45-46).

Özetle halk tarafından, halk adına ve halk için yönetim olarak benimsenen demokrasi mefhumu, Putin gibi otoriter bir liderin denkleme dâhil olmasıyla daha farklı bir hüviyete bürünmüştür.[179] Putin'in kendi demokrasi anlayışını Rus halkına kabul ettirmesi ise çok zor olmamıştır. Zira Putin, Çeçenistan konusunda gösterdiği başarı sayesinde iktidara gelmiş, sonrasında ise hayata geçirdiği reformlarla Rusya'nın dünyada hak ettiği konuma ulaşması için iç ve dış politikada büyük çaba göstermiş ve hayata geçirdiği ekonomik reformlarla Rusya'yı yeniden büyük güç yapma azmini ve kararlılığını iç ve dış kamuoyuna göstermiştir. Putin, bu adımları atarken aynı zamanda Rus toplumuna da onları tüm tehlikelere karşı koruyabileceği inancını aşılamayı

[178] Rusya Federasyonu yayınlanan uluslararası raporlarda demokratik bir ülke statüsünde gösterilmese de Rusya Federasyonu Anayasası'nın 3. maddesi, devletin demokratik değerleri anayasal düzeyde kayıt altına aldığını göstermektedir. Rusya Federasyonu Anayasası'nın "Anayasal Düzenin Temelleri" olan ilk bölümünün madde 1 (1) fıkrasında Rusya Federasyonu'nun yönetim şekli cumhuriyet olan demokratik bir federal hukuk devleti olduğu vurgusu mevcuttur. Yine Rusya Federasyonu Anayasası'nın ilk bölümünün 3. maddesi altındaki dört fıkra demokrasinin halk nezdinde nasıl uygulandığına dikkat çekmektedir. Anayasanın ilgili maddesi, egemenliğin taşıyıcısının ve tek iktidar kaynağının çok uluslu halk olduğunu belirterek; halkın kendi hâkimiyetini doğrudan, devlet hâkimiyet organları ve özyönetim organları aracılığıyla kullandığına dikkat çekerek; halk hâkimiyetinin doğrudan referandumla ve özgür seçimler vasıtasıyla sağlandığı belirtilmiştir. Yine ilgili maddenin son fıkrasında; kimsenin bu halk hâkimiyetini ele geçiremeyeceği belirtilerek, bu hâkimiyete el uzatanlara karşı federal yasa hükümlerince kovuşturma/cezalandırma yapılacağı hüküm altına alınmıştır (duma.gov.ru, 2020). Uluslararası raporlar ve Rusya Federasyonu Anayasası bir bütün olarak ele alınıp analiz edildiğinde ortaya çıkan sonuç, demokrasi mefhumunun anayasa ya da yasalarda yer almasıyla birlikte topluma yerleşecek/yerleşmiş bir anlayış olmadığı gerçeğidir (Ağır & Baharçiçek, 2015, s. 49).

[179] 'Koruyucu demokrasi' ve 'korumacı demokrasi' gibi kavramlar literatürde yer alsa da 'yönetilen demokrasi' ve 'yönetilebilir demokrasi' olarak da Rusya'ya ve Putin yönetimine ilişkin çalışmalar mevcuttur. 'Yönetilen demokrasi' ve 'yönetilebilir demokrasi' kavramlarına ilişkin Rusya ve Putin özelinde yapılan pek çok çalışma mevcuttur. Bu çalışmalardan bazıları için bkz. "Managed democracy: Capital and State in Russia" (Mandel, 2005) ve "Prospects for Managed Democracy in Russia" (Wegren & Konitzer, 2007).

başarmıştır. Putin'in halkına verdiği bu güven sayesinde yaptığı düzenlemelere ve bireysel alanlara yönelik müdahalelerine toplum tarafından güçlü bir itiraz gelmemiştir. Sonuç itibariyle Putin iktidarı ele aldığı günden itibaren kendi halkına yeni ufuklar açmış, yeni idealler belirlemiş ve yeniden büyük Rusya'yı inşa etmek için adımlar atmıştır ve bugün de atmaktadır.

III. BÖLÜM

VAKA ANALİZLERİ ÜZERİNDEN ERDOĞAN VE PUTİN YÖNETİMLERİNİN GÜVENLİK POLİTİKALARI

Kadim bir geçmişe sahip olan Türkiye ve Rusya, tarih boyunca kimi zaman bulundukları coğrafyadan ötürü kimi zaman dönemsel politik gelişmelerden kaynaklı güvenlik endişeleri duymuştur. Kendilerine yönelik var olan ya da kurgulanmış tehdit algılarını bertaraf etmek için Türkiye ve Rusya pek çok güvenlik politikası geliştirmiştir. Geliştirilen bu politikalar ülkelerin beslendikleri dini ve ideolojik temeller çerçevesinde ve dünya okumaları çerçevesinde doğal olarak farklı şekillenmiştir. Bu şekilleniş pek tabi Türkiye ve Rusya'nın güvenlik yönelimlerini doğrudan etkilemiş, ülkeler açısından dönem dönem değişiklikler barındırsa da kendi içerisinde bir bütünlük arz edecek şekilde yönelim göstermiştir. Türkiye, dış politikadaki güvenlik önceliklerini öteleyerek ve bu alanda pasif bir tutum izleyerek imparatorluk bakiyesinden kalan ve ulus devlet olma yolunda önündeki engelleri kaldırma hamleleriyle iştigal ederken; Rusya ise Sovyetler döneminde komünist ideoloji etrafında iki kutuplu dünyanın güçlü bir tarafı olarak güvenlik konseptini inşa etmiştir.

Esasında Türklerin ve Rusların yaklaşık son yüzyıl içerisinde güvenlik algılarını ve geliştirdikleri güvenlik politikalarını üç evrede incelemek mümkündür. Bu evrelerden ilki II. Dünya Savaşı'nın bitiminden Sovyetler Birliği'nin dağılmasına kadar geçen zaman dilimini ifade eden, aynı zamanda 'iki kutuplu dünya' olarak da isimlendirilen dönemdir. Zira bu dönemde Sovyetler Birliği'ne ve Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı çıkabilecek bir üçüncü ana gücün bulunmaması dünyadaki diğer devletlerin bu taraflardan birine dahil olmasını - en azından dahil olmuş gözükmesini – zaruri hale getirmiştir. Bu zarurete bağlı olarak oluşan güç dengesi akademik düşünürler tarafından "iki kutuplu sistem/dünya" olarak tasvir edilmiş ve bu dönemde Türkler ve Ruslar güvenlik politikalarını dünya sistemi içerisindeki konumlarına göre

şekillendirmişlerdir (Roskin & Berry, 2015, s. 34). Türklerin ve Rusların güvenlik politikalarının biçim değiştirdiği ikinci evre; Sovyetler Birliği'nin dağıldığı 1991 yılından 2001 yılına – Sovyetler Birliği'nin dağılmasından ABD'de gerçekleşen terör saldırılarına - kadar uzanan zaman dilimidir. İşte bu zaman dilimi uluslararası sistemde tek bir egemen gücün olduğu, diğer devletlerin ya da siyasi ünitelerin ise bu merkez gücün altında yer aldığı sistemleri ifade eden 'tek kutuplu dünya' olarak adlandırılan döneme tekabül etmektedir (Arı T. , 2013, s. 74). Türklerin ve Rusların güvenlik politikalarına farklı yönelimler kazandırdığı son evre ise; ikiden fazla başat gücün bulunduğu uluslararası sistemi tanımlayan ve devletler tarafından oluşturulan bloklar ya da güç merkezleri arasındaki ilişkileri açıklayan ve 'çok kutuplu dünya' olarak adlandırılan, 2001 yılından günümüze kadar olan zaman dilimidir. Zira 11 Eylül 2001'de gerçekleşen terör saldırılarına kadar dünya sistemindeki konumunu koruyan ve süper güç olarak anılan ABD, kendisine yönelik bu terör saldırısından sonra güvenlik politikalarında değişikliğe gitmiş ve ABD'nin güvenlik politikalarındaki bu değişim uluslararası sistemde zayıflamasına sebep olmuştur. Bu zayıflamayla birlikte 'çok kutuplu dünya' kavramı ön plana çıkmıştır. Çok kutuplu dünya, bloklar arası ilişkilerin esnek olduğu ve blok içi dayanışma düzeyinin zayıf olduğu bir görünüme sahiptir. Bloklar içerisinde yer alan devletler bloğa karşı daha az bağımlı olurken kendi iç meselelerine daha fazla önem verme eğilimi göstermişlerdir. Buna bağlı olarak çok kutuplu bir uluslararası sistemde devletlerin dış politikaları; blok liderlerinin gereksinimleri, ideolojik amaçları, ekonomik gelişmeleri ve sisteme ilişkin beklentileri etkisi altında şekillenmiştir (Sönmezoğlu, 2017, s. 174).

Bu bilgiler ışığında; değişen ve yeniden şekillenen dünyada Türklerin ve Rusların güvenlik yönelimleri tarihsel kodlarıyla ve içinde bulundukları konjonktüre bağlı olarak imar edilmiştir. Özellikle Soğuk Savaş döneminde kendi iç politik dizaynını ve güvenliğini tesis etmeye çalışan Türkiye, iki kutuplu dünyada kendi mevcudiyetini idame ettirebilmek için kendisini bu sistemde konumlandırma adımları atarak NATO çatısı altına girmiş, Hatay'ın anavatana katılmasını sağlayarak Misak-ı Milli sınırlarında ısrarcı olduğunu göstermiş ve 1974 yılında gerçekleştirdiği Kıbrıs Barış Harekâtı ile kendisi için asgari olan adımları atmıştır. Ne var ki atılan bu zaruri adımların ötesinde güvenlik alanında bir dış politika konsepti belirlemeyen Türkiye, önceliğine iç siyaseti alarak ve enerjisini bu alanlarda harcayarak uluslararası alanda

proaktif bir güvenlik anlayışı geliştirememiştir. Cumhuriyetin kuruluşundan 1950 yılına kadar var olan tek parti dönemi iç güvenliği sosyal mühendislikle aşarak dış politikadaki güvenlik yönelimini "yurtta sulh cihanda sulh" söylemiyle, 1950 yılından 1990'lı yıllara kadar geçen süre zarfı ise ülkede kronik bir hal alan ve hemen hemen on yılda bir yapılan askeri darbelerin gölgesinde geçmiştir. 1990'lı yılları teslim almış koalisyon hükûmetlerinin politikaları, yaşanan ekonomik, sosyal ve siyasi sorunlar Türkiye'nin dış politikadaki güvenlik konseptinin stabil kalmasını değiştirecek iradeyi ortaya çıkaramamıştır. 3 Kasım 2002 tarihinde yapılan seçimler sonucunda Erdoğan liderliğindeki AK Parti'nin iktidara gelmesi, Türkiye'nin iç meselelerini çözmeye yönelik atılacak adımların ve uluslararası alanda yeni bir güvenlik konseptinin geliştirileceği konusunda ciddi işaretler vermiştir. Erdoğan her ne kadar iktidarı ele geçirmiş olsa da iç politikada muktedir olabilmesi ve uluslararası alanda aktif bir aktör olabilmesi kolay gelişen bir süreç olmamıştır. İç politikada yaşanan her türlü zorluk ve engelleme milletin seçimlerde Erdoğan'a gösterdiği teveccühle aşılmış, Erdoğan'ın eli güçlendirilmiştir. Erdoğan'ın bu konumu 2016 yılına gelindiğinde dış politikada somut yansımasını bulmuş ve güvenlik anlayışında proaktif bir konsepti beraberinde getirmiştir. Zira iç güvenliğini tesis etme noktasında otuz yılı aşkın süredir terör örgütleriyle mücadele eden ve bu mücadelede hendek operasyonlarıyla büyük ölçüde başarıya ulaşan Erdoğan Dönemi Türkiye'si, terörü kaynağında yok etme kararlılığıyla Fırat Kalkanı Harekâtını hayata geçirmiş ve bu yönde önemli bir mesafe kat etmiştir. Erdoğan, Türkiye'nin yeni güvenlik konsepti olan proaktif güvenlik anlayışındaki kararlığını 2018 yılında Zeytin Dalı Harekâtıyla tekrar göstermiş ve 2019 yılındaki Barış Pınarı Harekâtıyla da perçinlemiştir.

Rusya ise sıcak savaşın sona erdiği 1945 yılından itibaren çift kutuplu dünyanın ABD ile birlikte başat gücü haline dönüşmüştür. Soğuk Savaş dönemi olarak nitelendirilen bu zaman diliminin başlaması; rekabetin ideolojik, askeri ve ekonomik güç mücadelesine evrilmesini beraberinde getirmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağıldığı ve Soğuk Savaş döneminin sona erdiği 1990'lı yıllara kadar ABD ile SSCB arasında yaşanan güç mücadelesi 'casuslar savaşı', 'nükleer dengeleme savaşı' ve 'ideolojiler savaşı' olarak farklı şekillerde açıklanmaya çalışılmıştır. Soğuk Savaş'ın ilk yıllarında SSCB, güvenlik konseptini ideolojik ve askeri olarak NATO'ya karşı kurmuş olduğu Varşova Paktı ile pekiştirmiştir (Karaca, 2021, s. 254). İki kutuplu dünyanın tarafı

olarak tarihsel seyir içerisinde kendine şiar edindiği yayılmacı güvenlik konseptini en azından koruma içgüdüsüyle hareket ederek ABD ile silahlanma yarışı başta olmak üzere pek çok alanda rekabet içerisine girmiştir. Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesi anlamına gelen Sovyetler Birliği ile Varşova Paktı'nın dağılması ve Avrupa ülkelerinin Moskova güdümünden çıkması ABD'nin tek güç haline gelerek dünyanın tek kutuplu bir sisteme evrildiği yönünde güçlü bir görüşü ortaya çıkarmıştır (Sander, 2019, s. 368). Ne var ki 1990'lı yıllarda komünist düzenin sona ermesiyle iki kutuplu sistem sona ermiş, bağımsızlığını ilan eden Rusya Federasyonu Yeltsin öncülüğünde hayatını idame ettirmeye çalışmıştır. Ancak Yeltsin dönemi Ruslar açısından tatmin edici olmamış ve yaşanan siyasi belirsizlikler güvenlik alanında ciddi problemlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Ancak 2000 yılında Putin'in iktidara gelmesi ve Ruslar açısından oldukça hassasiyet içeren Çeçenistan meselesinin çözümüne yönelik Putin'in attığı adımlar Ruslar açısından göz doldurmuştur. Putin Döneminin başlangıcı aynı zamanda 2001 yılında ABD'de gerçekleşen terör saldırısına da şahitlik etmesi açısından önemlidir. Zira süper güç olan ABD'nin bu saldırılar sonrasında izlediği politikalar nedeniyle uluslararası sistemde zayıflamaya başlaması ve bu zayıflamayla birlikte çok kutuplu dünyaya geçişin başlaması Rusya açısından yeniden büyük güç olma ümitlerini yeşertmiştir. Putin yaptığı reformlarla ve merkezileşme hamleleriyle birlikte büyük güç olma yolunda emin adımlarla ilerlemiş, gerekli toparlanmayı sağlamasıyla birlikte yayılmacı politikaları hayata geçirmeye başlamış ve attığı adımlarla da muvaffakiyet sağladığını tüm dünyaya göstermiştir. Bu adımların en önemlisi 2014 yılında patlak veren Ukrayna Krizi'ne gösterdiği reaksiyonla Donbass bölgesinde yaşanan gelişmeler ve Karadeniz'de bulunan ve Ukrayna'ya bağlı olan Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin 2014 yılında işgali ve ilhakı olmuştur. Rusların tarihinde önemli bir emel olan ve yayılmacı anlayışın şiarı olabilecek nitelikteki sıcak denizlere inme hedefi, 2015 yılında Suriye Devlet Başkanı Esad'ın daveti üzerine bu davetin fırsata çevrilerek Rus gücünün Suriye'ye intikali ve Rusya'nın resmi olarak kabul etmese de Libya'daki varlığı yayılmacı politikaların en somut yansımaları olarak görülmektedir.

Çok kutuplu dünyaya geçişin miladı olarak kabul ettiğimiz 2001 yılından bugüne Türkiye ve Rusya'nın izledikleri ve hayata geçirdikleri güvenlik politikalarının somut yansımaları 2000'li yılların başında kendi ülkelerinde iktidarı devralan Erdoğan ve

Putin dönemleri özelinde ön plana çıkan operasyonlar bağlamında incelenecektir. Ayrıca Erdoğan ve Putin'in iktidara geldikleri zaman diliminden bugüne geliştirdikleri farklı güvenlik algılamaları üzerinden geliştirdikleri operasyonel yönelimler; ülkelerin bulundukları coğrafyaya özgü yaklaşım temelinde gerçekleştirdikleri operasyonlar ve attıkları adımlar ayrı alt başlıklar halinde ele alınacaktır. Bu operasyonların jeopolitik yaklaşım temelinde ne ifade ettiğine ek olarak Erdoğan'ın Türkiye'nin güvenliğine dair dış politikada terör hedeflerini ve ülke çıkarlarını gözeterek belirlediği yeni (proaktif) konsept ve Putin'in Rusya'nın güvenlik algısına bağlı olarak geliştirdiği ve hayata geçirdiği yayılmacı hamlelerin hangi adımlarla somutlaştığı konstrüktivist bir bakış açısıyla değerlendirilecektir. Aynı zamanda ilk bölümde ele aldığımız jeopolitik yaklaşımlardan da faydalanılacaktır.

3.1. TÜRKİYE'NİN PROAKTİF DIŞ POLİTİKASININ YANSIMALARI: SINIRLARIN ÖTESİNDE GÜVENLİK

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu günden itibaren çok farklı jeopolitik risklerle karşılaşmış ve her dönemde tehdit algılarına bağlı olarak farklı güvenlik politikaları uygulamıştır. Ne var ki bu politikalar Osmanlı geçmişinden bağımsız bir şekilde gerçekleşmemiştir. Bu dönemden intikal eden kültürel miraslar, tarihi birikimler ve kurumsal birikimlerle birlikte o dönemin çözülememiş problemleri de Türkiye Cumhuriyeti'ne aynen aktarılmıştır. Özellikle son dönem jeopolitiğinde Orta Doğu başta olmak üzere Balkanlarda ve Kafkaslarda yaşanan çatışmalar ve toplumsal istikrarsızlıklar söz konusu tarihsel tecrübesinden dolayı Türkiye'nin izlediği güvenlik politikasının bir öznesi olma niteliğini korumuştur. Bu gerçeklik Türkiye'nin Osmanlı bakiyesi coğrafyaya kayıtsız kalamayacağını zaman içerisinde pek çok örnekle göstermiştir. Zira yaşanan bu belirsizlikler ve huzursuzluklar, Türkiye açısından geçmişte olduğu gibi bugün de tehditleri ve tehlikeleri beraberinde getirmektedir. Bu tehditler ve tehlikeler farklı coğrafyalarda Türkiye için hazırlanan ve hayata sokulmaya çalışılan projelerin ötesinde ülke içerisindeki toplumsal dinamiklerin çatıştırılmasını ve harekete geçirilmesini de içermektedir. Ancak Türkiye jeopolitik konumu, nüfus potansiyeli, gelişmekte olan teknoloji ve ekonomisiyle hem bölgede hem de küresel ölçekte özgül ağırlığı olan önemli bir ülke pozisyonuna sahiptir. Bu sebepten ötürü kendisine yönelik terör faaliyetlerini ve tehditleri bertaraf edebilmek

adına kendi gücü nispetinde ve yürüttüğü diplomasi ölçüsünde çeşitli yöntemlerle mücadele vermektedir (Kuyaksil, 2005, s. 985). Bu yöntemlerden birisi de özellikle Erdoğan Döneminde hayata geçirilebilen proaktif güvenlik anlayışı olmuştur.

Türkiye'nin başka coğrafyalarda etkin bir rol üstlenmesi ve o coğrafyalardaki gelişmelere kayıtsız kalmayarak etkileme kapasitesini geliştirmesi son on yıldır belirgin bir hal almıştır. Farklı coğrafyalarda yaşanan gelişmelere kayıtsız kalmaması ve etki edebilmesi doğrudan Türkiye için bir zorunluluk haline gelmiştir. Bugün Kafkaslarda yaşanan gelişmeler Türkiye'nin güvenliği için ne kadar önemliyse Orta Doğu'da yaşananlar da o kadar önemlidir. Balkanlarda yaşanan gelişmelerin takibi ne kadar elzemse Afrika ve diğer uzak coğrafyalardaki gelişmelerin takibi de o kadar önemli bir hal almıştır. Zira Türkiye'nin bahsi geçen coğrafyalardaki gelişmeleri takip etmesi ve etki edebilmesi tarihi bir mirasın yükümlülükleri olarak tanımlanabilir (Oğuzlu, 2015, s. 229).

Türk dış politikasını belirleyici temel iç faktörlere bakıldığında; kültürel birikimle harmanlanan derin tarihsel tecrübe, net ve tutarlı bir ideolojik duruş ve mekânın ve zamanın başka bir ifadeyle içinde yaşadığımız yüzyılın ve üzerinde konumlandığımız coğrafyanın şekillendirdiği determinasyon olduğu söylenebilir. Tarihi ve kültürel faktörler Türk dış politikasını ulusal güç profilinin ne durumda olduğuyla ve dış politik tutumlarında karar alıcıların karar alma süreçlerinde tarihi ve kültürel birikimleri nasıl algıladıklarıyla orantılı olduğu hususunda bize çok şey söyler. İdeolojik mevzilenmede ise Türk dış politikasına yön veren iki unsurla karşılaşılmaktadır. Bunlardan ilki devletin resmi ideolojisi olan Kemalizm, buna bağlı olarak Batılılaşma mefhumu; diğeri ise toplumsal doku ve hayat üzerinde tesirli olan bir değerler sistemi: İslam'dır. Son olarak ülkenin iklim kuşağı, coğrafi konumu, nüfusu, nüfus yapısı, ekonomik ve teknolojik durumu, askeri güç kapasitesi ise coğrafi ve fiziki aktörler olarak nitelendirilmektedir (Mor, 2016, s. 97-121). Bu iki unsurun yanı sıra Türk dış politikasının etkinliği, tarihsel tecrübeler ışığında ele alındığında, iç politikada güçlü iktidarların olduğu dönemlerde daha fazla ön plana çıktığı gerçeğidir. İç politikada koalisyonlarla oluşmuş hükûmetler döneminde çok fazla aktif bir dış politika izleyemedikleri görülmektedir. Bu çerçevede iç politikada güçlü iktidarların ve buna bağlı olarak sağlanan istikrarın dış politikada etkinliği de beraberinde getirdiği gözlenmektedir (Erdağ & Kardaş, 2012, s. 74).

19. Yüzyılla birlikte yaşanan gelişmeler ‘güvenlik’ olgusunu daha fazla gündeme getirmiş ve bu kavramın içinin doldurulmasıyla yeni bir boyut kazanmıştır. Dış politik tutumu şekillendiren ve bir önceki paragrafta belirtilen iç etkenler, Osmanlı Devleti’nin ve sonrasında bu devletin devamı niteliğinde olan Türkiye Cumhuriyeti’nin güvenlik algısının yeniden oluşturulmasını gerektirmiştir. Çünkü bu dönem, devletlerin varlığını koruma ve sürdürme gayretini ‘öteki’ üzerinden inşa ettiği bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bu dönem yatay ve dikey olarak güvenlik anlayışının genişlemesini getirmiş; devletlerin ‘öteki’ unsurların olanaklarını zorlama anlamına geldiği gün yüzüne çıkmıştır. Öteki unsurların kaynaklara erişimine engel olunması, iktidarların kendi meşruiyetlerini koruma gayreti, toplumsal refahı artıracak yeni kaynaklara ulaşım çabası güvenlik anlayışını dikey olarak genişletirken; devletin kendi sınırları dışındaki coğrafyalarda kendi güvenliğini sağlayabilecek olması yatay genişlemeyi ortaya çıkarmıştır (Dedeoğlu, 2018, s. 64). Bu durum ise, Türkiye açısından dış politik tutumunu belirleyen temel unsur olmuştur. Keza, bir ülkenin dış politikasıyla başka bir ülkenin iç politikası arasında güçlü bir ilişki söz konusudur (Sönmezoğlu, 2017, s. 184). Türkiye için yıllardır büyük bir tehlike oluşturan ayrılıkçı terör örgütlerinin yaşam alanı bulduğu ülkeler ve bu ülkelerdeki idarelerin bu gruplara verdiği destek Türkiye’nin ülke güvenliği sağlamasının yatay bir anlayışla idame ettirilmesi gerektiğini ortaya çıkarmıştır.

Türkiye açısından güvenlik algısının dönüşümünde ABD’deki İkiz Kule saldırıları yeni bir dönemin öncüsü durumundadır. Keza, 11 Eylül 2001 yılında ABD’de yapılan terör saldırısı ve bu saldırının sorumlusu olarak Taliban’ın hedef gösterilmesiyle başlayan süreç Afganistan’ın işgaliyle yeni başlangıçlara yol açmıştır. Gelişmiş ülkelerin küresel terör olarak nitelendirdiği, radikalleşmiş unsurların bahsi geçen ülkelerde baş gösterdiği iddiası ABD için müdahale meşruiyeti oluşturmuştur. İnsani müdahale adı altında küresel terörü yok etme gayesiyle yapılan askeri operasyonlar, müdahale edilen ülkelerde çatışmaya mahkûm edilmiş bir toplum yaratmış ve güvensizlik ortamını derinleştirmiştir (Aytaç, 2017, s. 273). Hazır, işgallere ve saldırılara başlamışken; ABD’nin Irak’taki enerji kaynaklarına sahip olma arzusuyla Irak’a demokrasi ve özgürlük getirme bahanesiyle Irak’ı işgal etmesi bölge coğrafyası açısından daha acı tablolarla karşılaşılacağının izdüşümü olmuştur. Yaşanan bu gelişmeler Türkiye’nin sınır komşusu olan Irak’ta dikta yönetimi de olsa istikrarlı

yapısına zarar vermiş, iç savaşı beraberinde getirmiş ve artık bu coğrafyada hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağının habercisi olmuştur. Otorite boşluğundan kaynaklanan gelişmelerin yanı sıra ABD'nin asker, sivil, çocuk ve kadın gözetmeden umarsızca gerçekleştirdiği hava ve kara saldırıları büyük acıların yaşanmasına sebep olmuştur. Milyonlarca insan hayatını kaybetmiş, milyonlarca insan evinden olmuş; huzursuzluk ve güvensizlik Irak'ın diğer adları olmuştur. Bu süre zarfında Türkiye'nin kendi içerisinde yaşadığı problemler, askeri vesayetin ve seçkinci zümrenin iktidarı elinden yitirme endişesiyle saldırgan tutumu, muhtar dahi olamayacağını iddia ettiği Recep Tayyip Erdoğan'ın önünü kesme gayretinin devamındaki süreçlere denk gelmiştir. Bu noktada Türkiye, Irak'a müdahale konusunda dönemin şartları içerisinde etkin bir rol oynayamamıştır. Fakat ABD, kendi ulusal çıkarları çerçevesinde Türkiye'nin bu işgale destek vermesini istemiştir. Bugün 1 Mart 2003 Tezkeresi olarak bilinen ve TBMM'nin ABD'nin talebine olumsuz yanıt vermesiyle işleyen süreç, Irak'a Türk askerinin gönderilmemesi ile sonuçlanmıştır. Türkiye'nin bu operasyonlarda yer almaması yönünde çıkan kararla ABD, müttefiki olarak gördüğü(!) Türkiye'yle birlikte hareket edemeyecek olmasını kavramıştır.[180]

Bölgede Irak'ın işgaliyle başlayan huzursuzluklar 2010 yılına gelindiğinde Tunus'ta başlayan ve literatüre Arap Baharı[181] olarak geçen süreçle birlikte yeni bir boyut kazanmıştır. Arap Baharı ile başlayan bu ayaklanmalar ve toplumların özgürlük-eşitlik söylemleri ve ekonomik iyileşme arzuları kısa sürede dikta rejimleriyle yönetilen ülkeleri etkisi altına almıştır. Önce Kuzey Afrika ülkelerine, oradan da Orta Doğu'ya sıçrayan bu ayaklanmalar her ülkede başarıya ulaşamasa da oldukça kanlı olayların yaşanmasına sebebiyet vermiştir. 2011 yılında Arap Baharının etkisiyle Suriye'de başlayan gösterilere rejimin tepkisi çok sert olmuştur. Bu sert tutum, küresel güçler ve bölgesel aktörleri harekete geçirmiş, Suriye'yi yeni bir dünya savaşının yaşandığı alan haline getirmiştir. Yaşanan bu gelişmeler, onlarca yıldır bölücü terör örgütleriyle

[180] ABD'nin başlangıçta Irak'a müdahalesi olarak adlandırılan operasyon, daha sonra Irak'ın işgali olarak değerlendirilmiştir. Avrupa Birliği ülkeleri Irak'tan askerlerini çekme kararı almış, Türkiye'nin bu müdahaleye/işgale destek vermemesi neticesinde kadim müttefik olan ABD ve Türkiye arasında krize sebebiyet vermiş ve ABD ile Türkiye ilişkileri tıkanma noktasına gelmiştir (İnaç & Güner, 2006, s. 152).

[181] 21. Yüzyıl dünyasında "toplumsal hareket" kavramına bakış, çeşitli sorunlara karşı geniş katılımlı eylem çağrısı ve baskıcı iktidarlara karşı yükselen güçlü bir itiraz olarak algılanmıştır (Tilly, 2008, s. 16). Bu bağlamda yaşanan Arap Baharı, dünyadaki bu toplumsal hareket algısına uyumlu şekilde gelişmiştir.

mücadele eden ve ulusal güvenliğini tesis etmeye çalışan Türkiye için terörün kaynağında kurutulması gerektiği fikrini ön plana çıkarmıştır. Suriye özelinde yaşanan bu gelişmeler ve rejimin iç politikada sergilediği tutumlar ülkede ciddi bir otorite boşluğunun oluşmasına neden olmuştur. Beliren bu otorite boşluğu ve buna bağlı olarak mevcut Suriye rejiminin Türkiye'nin aleyhine çalışan örgütlere yaşam alanı açmış olması Türkiye'nin dış politik durumunu doğrudan etkilemiştir. Artık Türkiye kendi sınırları dışındaki coğrafyalarda terörle mücadele etmek ve terör unsurlarını kaynağında yok etmek mecburiyetinde kalmıştır.

Bu bağlamda Türkiye'nin bölge ülkelerindeki dönüşümler neticesinde yüzleşmek durumunda kaldığı güvenlik riskleri ve buna bağlı olarak şekillenen asimetrik unsurlar ya da başka bir ifadeyle bölgesel terör örgütleri son dönem Türk güvenlik politikasını belirleyen faktörler olarak ön plana çıkmıştır.[182] Nitekim bir zamanlar Osmanlı

[182] Türkiye'nin güvenlik politikasının proaktif bir boyuta evrilmesinde kısa vadeli ve uzun vadeli iki farklı motivasyon olduğu görülmektedir. Kısa vadede önleyici müdahale olarak nitelendirebileceğimiz refleksin bahsettiğimiz bölgesel güvenlik risklerine karşı benimsenmesi zaruri olarak görülmektedir. Zira Türkiye, 1991 Körfez Harbinden beri bölgede yaşanan jeopolitik kaymaların ve krizlerin olumsuz güvenlik yansımalarını görmek ve yaşamak durumunda kalmıştır. 21. Yüzyılın başlamasıyla birlikte sırasıyla Irak'ta ve Suriye'de beliren otorite boşluğu ile birlikte yaşanan istikrarsızlıklar büyük göç dalgalarını meydana getirmiş ve bu dalgalanmalardan Türkiye'nin nasibini almasına sebebiyet vermiştir. Netice itibariyle bölgede yaşanan istikrarsızlıkların ceremesini göğüslemek durumunda kalan Türkiye, kendi güvenlik konseptini proaktif olarak belirlemek zorunda kalmıştır. Meselenin uzun vadeli boyutu da aynı güvenlik konseptinin devam ettirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Zira bölgedeki demokratik dönüşümün ancak Türkiye'nin izlemiş olduğu proaktif güvenlik doktrini ile kendisine yönelik tehditleri bertaraf ederken muhatap ülkelerin yeniden kendi ayakları üzerinde durmasını mümkün kılacak siyasal projelere katkıda bulunabildiği ölçüde kendi güvenliğini tam olarak sağlayabileceği gerçeğidir. Netice itibariyle merkez ülke konumunda olan Türkiye, uzun vadede de izlediği proaktif güvenlik yönelimleriyle bölgesini dönüştürebildiği ölçüde kendi dönüşümünü sağlıklı bir şekilde gerçekleştirebilecektir (Kardaş, 2016, s. 9).

hâkimiyetindeki Suriye'nin[183] özellikle bu dönem içerisinde DAEŞ[184] başta olmak üzere PKK/KCK'nın[185] Suriye uzantısı olan PYD/YPG'nin[186] - SDG/YPJ/TEV-

[183] Yavuz Sultan Selim 1516 yılındaki Mercidabık Savaşıyla Memlük ordusunu yenip Suriye'yi Osmanlı toprağı haline getirmiştir. Suriye'de 1516 yılında başlayan Osmanlı hâkimiyeti dört asırdan fazla sürmüştür. I. Dünya Savaşı'nın hâkim olduğu 1918 yılında ise Suriye, Osmanlı'nın hâkimiyetinden çıkmıştır (Albayrak, ve diğerleri, 2013, s. 3). Osmanlı Devleti'nin dağılmasından sonra yaşanan otorite boşluğu neticesinde pek çok devlet ortaya çıkmıştır. Bu devletlerden bir tanesi de Suriye olmuştur. Suriye, I. Dünya Savaşı sonrasında oluşturulan dünya sisteminde 1920 ile 1946 yılları arasında Fransa'nın manda yönetiminde kalmıştır. Fransa'nın II. Dünya Savaşı'na girmesiyle birlikte bu manda yönetimi sona ermiş ve 1946 yılında Suriye bağımsız bir ülke statüsüne kavuşmuştur. 17 Nisan 1946 yılında resmen bağımsızlığına kavuşan Suriye, bu tarihten itibaren uluslararası alanda "Suriye Arap Cumhuriyeti" adıyla yer almaktadır. I. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye ve Suriye sınırları belirlenirken statüsü müphem kalan Hatay sonrasında Türkiye'ye katılmıştır (Güzel, 2016, s. 359-365).

[184] Gerçekleştirdiği kanlı terör saldırılarıyla, Irak'ta ve Suriye'de kazandığı alan hâkimiyetiyle 2014 yılı içerisinde adını sıklıkla duyuran DAEŞ terör örgütü 1999 yılında Ebu Musab el-Zerkavi tarafından Afganistan'da Tevhid ve Cihad Örgütü ismiyle kurulmuştur. 2001 yılında Irak'ın kuzeyine gelerek örgütlenen grup 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgali üzerine ABD'ye düzenlemiş olduğu saldırılarla ön plana çıkmıştır. 2004 yılının Ekim ayında "Tanzim Kaidat el-Cihad fi Bilad el-Rafidayn" adını ön plana çıkaran örgüt daha çok "Irak el Kaides'i" olarak anılmıştır. 2006 yılının Ocak ayına gelindiğinde ise Irak'ta bazı küçük grupların birleşmesiyle "Mücahitler Şura Konseyi" adını almıştır. 2006 yılında Ebu el Zerkavi'nin ABD tarafından öldürülmesiyle birlikte örgüt, yeni liderini seçmiş; 15 Ekim 2006'da yayınladıkları bir videoyla da Bağdat, Anbar, Diyala, Kerkük, Selahaddin ve Ninova illerini kapsayan bölgede –sözde- İslam Devleti kurduklarını tüm dünyaya ilan ederek isimlerini Irak İslam Devleti olarak deklare etmişlerdir. Bu isim değişikliği ile birlikte örgütün yeni lideri 2010 yılının Nisan ayına kadar ABD ve Irak kuvvetleri tarafından düzenlenen saldırıyla öldürülen Ebu el-Bağdadi olmuştur. Ancak Ebu el Bağdadi'nin öldürülmesiyle birlikte örgütün yeni lideri Ebubekir el Bağdadi olmuştur. Örgüte katılımların artmasıyla ve ABD'nin 2011 yılında Irak'tan çekilmesiyle birlikte etki alanını genişleten örgüt, Suriye'de yaşanan iç buhrandan faydalanarak Rakka şehrini ele geçirmiş ve ismini –sözde- Irak Şam İslam Devleti (DEAŞ/DAEŞ) olarak değiştirmiştir (icisleri.gov.tr, 2017a). Günümüz literatüründe yabancı kaynaklarda 'Islamic State' (IS), 'the Islamic State of Iraq and Syria' (ISIS) veya the 'Islamic State of Iraq and Levant' (ISIL) terimlerinin kullanıldığı görülmektedir. Türkçeye çevrildiğinde 'Irak Şam İslam Devleti' (IŞİD) olarak telaffuz edilen örgüt adı, terörün dini ve milleti olmayacağından hareketle Arapça'daki kısaltmasının Latin alfabesine göre karşılığı olan DAEŞ, DEAŞ, DAİŞ kullanımı da ön plana çıkarmaktadır (Polat D. Ş., 2020, s. 61). Bu sebepten ötürü çalışmanın tamamında Arapça kısaltması tercih edilmiş olup, ekseriyetle 'DAEŞ' olarak kullanılmıştır.

[185] 2009'un ilk aylarında ve 2010 yılının Aralık ayında düzenlenen geniş çaplı operasyonlar neticesinde gerçekleşen tutuklamalarla KCK (Koma Civakên Kurdistan – Kürdistan Topluluklar Birliği) kısaltmasının Türkiye gündemine girdiği söylenebilir. Türk kamuoyu KCK'yı "PKK'nın şehir yapılanması olarak tanımlasa da tam olarak böyle olmadığı söylenebilir. Terörist başı Öcalan'ın 2004 yılında yazdığı "Bir Halkı Savunmak" adlı kitapta ortaya attığı 'Demokratik Konfederalizm' esası temelinde örgütün yeniden örgütlendirilmesiyle kurulmuştur. Bu konsept bir yandan ulus devlete alternatif diğer yandan da Orta Doğu'da sorunların çözümü için bir modeli ifade etmektedir. Bu bağlamda KCK, PKK'nın ve onun uzantısı olarak diğer Kürt bölgelerinde faaliyet gösteren tüm parti ve organizasyonların koordine edildiği bir yürütme organı konumundadır. KCK yapılanmasına

DEM'de[187] bu terör unsurlarının birer bileşenidir- yaşam alanı haline gelmesiyle Türkiye açısından ciddi bir ulusal güvenlik tehdidi olarak görülmüştür. Bu güvenlik tehdidine yönelik olarak Ankara, ülkenin ulusal güvenliğini tesis etmek adına ön almış; 2016 yılında Fırat Kalkanı Operasyonu'nu, 2018 yılında Zeytin Dalı Harekâtını ve 2019 yılında Barış Pınarı Harekâtını gerçekleştirmiştir. Buna ilaveten Türkiye'nin uluslararası hukuktan kaynaklanan haklarını korumak için Doğu Akdeniz'de izlediği proaktif dış politika bazı dünya devletleri ve Akdeniz'le kıyısı olan bazı Avrupalı devletler tarafından tehdit olarak algılanmıştır. İzlediği proaktif politikanın gereği olarak Libya konusunda adım atan ve Libya Ulusal Hükümeti'yle anlaşma imzalayan Türkiye, güvenlik ve askeri işbirliği antlaşmasıyla Libya'daki varlığını tescillemiş, deniz yetki anlaşması ile de sınırlarını tayin etmiştir. Zira Libya hem Doğu Akdeniz açısından hem de Türkiye'nin Libya ile tarihsel ve kültürel bağı açısından sorumlulukları itibariyle büyük öneme sahiptir. Nitekim ilerleyen bölümlerde ayrıntılarıyla ele alacağımız Libya meselesi Türkiye'nin güvenlik mimarisini ve proaktif güvenlik anlayışını sadece bölge ülkeleriyle sınırlı tutmadığını göstermesi açısından mühimdir. Keza Ankara'nın güvenliği sadece Türkiye'nin kendi sınırlarını koruma altına almasından ibaret görülmemelidir.

ilişkin ayrıntılı bilgi için "Dağdan İniş-PKK Nasıl Silah Bırakır? Kürt Sorunu'nun Şiddetten Arındırılması" isimli rapora bkz. (Çandar, 2011, s. 85).

[186] PYD (Partiya Yekitiya Demokrat – Demokratik Birlik Partisi) doğrudan PKK terör örgütüyle organik bağı olan bir yapılanmadır. 17 Ekim 2003'te PKK terör örgütü elebaşı Abdullah Öcalan tarafından İmralı'dan verilen talimatla ve PKK'nın 8. Kongresi'nde alınan karar doğrultusunda kurulmuştur. Sözde Kongre'de alınan kararlar neticesinde kurulan örgüt, Türkiye'nin yanı sıra İran, Irak ve Suriye'de yeni örgütlenmelere gidilmesi kararı almıştır. Aynı zamanda PYD, YPG (Yekîneyên Parastina Gel - Halk Savunma Birlikleri) adını verdiği silahlı örgütlenmeyle uluslararası kamuoyuna DAEŞ'le mücadele eden bir görüntü vermeyi amaçlamıştır (icisleri.gov.tr, 2017c, s. 6).

[187] TEV-DEM (Tevgera Civaka Demokrat – Demokratik Toplum Hareketi), PKK'nın Suriye'deki faaliyetleri için oluşturmuş olduğu bir çatı örgütüdür. Mantalite olarak doğrudan PKK ile bağlantılı olan bu örgüte ek olarak isimleri değişse de misyonları değişmeyen yapılar söz konusudur. Bu örgütlerden birisi SDG diğeri ise YPJ'dir. 13 Ekim 2015 tarihinde kurulan ve YPG'nin de içerisinde bulunduğu Suriye Demokratik Güçleri (SDG) bölgede etkinlik kuran Amerika tarafından desteklenmiş ve Rakka'nın DAEŞ'ten geri alınması hedefiyle hareket edeceklerini deklare etmiştir. Aynı zamanda PYD'nin silahlı kolu olan YPJ (Yekineyen Parastina Jin – Kadın Koruma Birlikleri) kadınlardan oluşan birliklerin isimlendirilmesinde kullanılmıştır (Kerman & Efegil, 2017, s. 163-165).

3.1.1. Fırat Kalkanı Harekâtı (2016)

2010 yılında başlayan Arap Baharının 2011 yılında Suriye'yi de etkilemeye başlaması bölge ve dünya ülkelerinin dikkatini celp etmiştir. Suriye'de başlayan iç karışıklıklara müdahil olmak isteyen ABD, Rusya ve İran gibi devletlerin yanı sıra devlet dışı silahlı aktörlerin ve terör örgütlerinin de dahil olması Suriye özelinde işleri daha karmaşık bir hale getirmiştir. Bu karışıklık terör örgütlerinin Suriye içerisinde pozisyon almasını kolaylaştırmıştır.[188] Pozisyon alan terör örgütlerinin başını PKK/PYD/YPG ve DAEŞ çekmiştir. Suriye'deki iktidar boşluğundan faydalanarak Suriye'nin kuzeyine mevzilenen terör örgütleri bu bölgeden Türkiye'nin çeşitli şehirlerine sızarak pek çok terör eylemi gerçekleştirmiştir. Bu örgütlerden birisi olan DAEŞ, 2015 yılının Haziran ayında Diyarbakır'da HDP'nin seçim mitingine iki ayrı bombalı saldırı düzenlemiş, bu saldırıda hayatını kaybedenler ve yaralananlar olmuştur. Bu saldırıdan yaklaşık bir buçuk ay sonra aynı terör örgütü tarafından Şanlıurfa'nın Suruç ilçesinde intihar bombalı terör saldırısı düzenlenmiş, bu saldırıyla birlikte onlarca kişi yaşamını yitirirken onlarca kişi de yaralanmıştır. Yine aynı yılın Ekim ayında Ankara Tren Garında gerçekleştirilen bombalı intihar saldırısında yüzden fazla kişi hayatını kaybederken yüzlerce kişi de yaralanmıştır. 2016 yılının Ocak ayına gelindiğinde DAEŞ, ilk defa doğrudan Türkiye'deki turistleri hedef alarak İstanbul Sultanahmet'te canlı bomba saldırısı düzenlemiş, insanların yaralanmasına ve ölmesine sebebiyet vermiştir. Bu saldırıdan yaklaşık iki ay sonra İstiklal Caddesinde yine turistleri hedef alan terör saldırısı, onlarca kişinin yaralanmasına ve farklı yabancı ülke vatandaşlarının ölümüne neden olmuştur. 15 Temmuz darbe girişiminden yaklaşık bir ay önce ise İstanbul Atatürk Havaalanı dış hatlar terminalinde gerçekleştirilen üç ayrı

[188] Özellikle Suriye'nin kuzeyine mevzilenen terör örgütleri, Türkiye açısından ciddi bir tehdit kaynağı olmuştur. Zira bir yanda PKK terör örgütünün Suriye uzantısı PYD/YPG'nin Suriye'nin kuzeyinde kanton kurma çabası ön plana çıkarken diğer yanda DAEŞ'in Suriye'de egemenlik iddiasında bulunarak Münbiç'i ele geçirmesi ve Afrin ile bağlantısını sağlamasına engel olan El-Bab'a ilerlemek üzere hazırlıklarını tamamlaması ön plana çıkmıştır. Bu çabalar ve girişimler Türkiye'nin önlem almadığı takdirde Suriye'nin kuzeyinde oluşacak olan PYD/YPG kontrolündeki bir terör devletine komşu olacağı anlamına gelmiştir (Öztürk E. , 2017, s. 191).

intihar saldırısında onlarca kişi hayatını kaybederken iki yüze yakın kişi ise yaralanmıştır[189] (Bural, 2021).

Suriye'deki iktidar boşluğundan ve kaotik ortamdan beslenerek Türkiye'deki terör saldırılarını gerçekleştiren, ülke sınırları içerisindeki yapılanmalarına lojistik destek sağlayan bir diğer örgüt ise bilindiği üzere PKK/PYD/YPG olmuştur. Ancak ismi değişse de cismi değişmeyen örgüt, bu dönemdeki saldırılarını TAK ismiyle gerçekleştirmiştir.[190] PKK terör örgütü TAK tarafından 2016 yılının Şubat ayında Ankara Merasim sokakta, bu saldırıdan bir ay sonra Mart ayında Ankara Güvenpark'ta, Temmuz ayı içerisinde İstanbul Vezneciler'de, yılın son ayında 10 Aralık'ta Beşiktaş'ta, 17 Aralık'ta Kayseri'de terör saldırıları düzenlenmiş, yüzün üzerinde vatandaş hayatını kaybederken yüzlerce insan da yaralanmıştır. Bu saldırıların yanı sıra 2016 yılında PKK'nın doğrudan üstlendiği saldırılar da söz konusu olmuştur. 12 Mayıs'ta Diyarbakır Dürümlü Mezrası'nda, 17 Ağustos'ta

[189] Bahsi geçen saldırılara ek olarak pek çok saldırı gerçekleştiren örgüt, Türkiye'de 2014 yılının Mart ayından 2017 yılına kadar toplamda 14 önemli terör saldırısı düzenlemiştir. Bu saldırılardan 10 tanesi canlı bomba, 1 tanesi bombalı saldırı, 3 tanesi silahlı saldırı olarak düzenlenmiştir. Bu saldırılarda toplamda 304 kişi hayatını kaybederken bunlardan 10 tanesini polis 1'ini ise asker oluşturmaktadır. Ayrıca bu saldırılarda 7'si asker 62'si polis olmak üzere toplamda 1.338 kişi yaralanmıştır. Metin içerisinde saydığımız saldırılara ek olarak 2014 yılının Mart ayında Niğde'de yol kontrol noktasına yapılan terör saldırısı, 2014 yılının Haziran ayında İskenderun Limanından Musul'daki termik santrale tırla mazot götüren 32 Türk vatandaşının kaçırılması, yine aynı ay içerisinde Türkiye'nin Musul Başkonsolosluğu'nun kuşatılarak 49 konsolosluk görevlisinin kaçırılması, 2015 yılının Ocak ayında İstanbul Turizm Şube Müdürlüğüne yapılan terör saldırısı ve 2016'nın Mayıs ayında Gaziantep Emniyet Müdürlüğü'ne gerçekleştirilen bombalı terör saldırısı ön plana çıkan diğer eylemlerdir. DAEŞ Terör örgütünün gerçekleştirdiği saldırılara ve suikastlara dair ayrıntılı bilgi için İçişleri Bakanlığı'nın hazırlamış olduğu "Türkiye'nin DEAŞ ile Mücadelesi" isimli rapora bkz. (icisleri.gov.tr, 2017a).

[190] Örgütten bağımsız olarak gözüken ancak örgütle doğrudan göbek bağı olan ve 2004 yılında kurulan TAK (Kürdistan Özgürlük Şahinleri) terör örgütü bu zaman diliminde ismini sıkça duyurmuştur. PKK'nın 1999'da ilan ettiği tek taraflı –sözde- ateşkesi 2004 yılında sonlandırması üzerine kurulan TAK terör örgütü silahlı eylem yöntemlerinin daha sert olması gerektiğini deklare etmiştir (Hamsici, 2016). PKK terör örgütün TAK ve FAK isimleriyle kendi saldırılarını kamufle etmesi daha çok sivil halkı hedef alan kanlı eylemlerde görülmektedir. Bu kanlı terör saldırılarını gerçekleştiren kişilerin PKK'nın silahlı kanadı olarak kabul edilen HPG'ye (Halk Savunma Güçleri) mensup olması esasen hepsinin aynı örgüt çatısı altında olduğunu göstermektedir (Gündoğan, 2016). Dahası PKK'nın aparatı olan TAK ve HPG'ye ait internet sitelerine bakıldığında gerçekleştirilen terör saldırılarında hayatını kaybeden örgüt üyelerine ilişkin bilgiler dikkat çekmektedir. Bu bilgilerden en dikkat çekeni ve kayda değer olanı örgüte katılım yaşlarının oldukça küçük olmasıdır. Bu durum ise eli kanlı terör örgütünün çocuk istismarında ne derece mahir olduğunu ortaya koymaktadır. İlgili terör örgütlerinin çocukları ve kadınları istismarına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. (icisleri.gov.tr, 2017b)

Van'da ve 18 Ağustos'ta Elazığ'da gerçekleşen terör saldırılarında toplam 23 kişi hayatını kaybederken 313 kişi yaralanmıştır (Anadolu Ajansı, 2019, s. 29). Türkiye'nin çeşitli şehirlerinde PKK, uzantıları ve DAEŞ tarafından gerçekleştirilen bu terör saldırılarının yanı sıra Suriye'deki krizin büyümesine bağlı olarak ülkenin kuzeyinde alan hâkimiyeti sağlayan bahsi geçen terör örgütleri Türkiye'nin güney sınırlarında bulunan şehirlere roket/füze atmak suretiyle terör saldırılarına özellikle 2016 yılının Mart ve Nisan aylarında hız vermiştir[191] (Bural, 2021).

Türkiye atılan bu roket atışlarına anında karşılık verse de bu karşılıklar karadan askeri operasyon olarak değil topçu atışları olarak gerçekleştirilmiştir. Saldırıların bu denli yoğunlaşmasına rağmen Türkiye'nin karadan askeri operasyon icra edememesinde/gecikmesinde birkaç sebep ön plana çıkmaktadır. Bunlardan ilki 15 Temmuz 2016'da yaşanan hain darbe teşebbüsünden önceki –sonradan anlaşılan- gelişmeler olmuştur. FETÖ'nün devletin kritik kadrolarında yer alması, yanlış istihbaratlarla ve bilgilendirmelerle Türkiye'nin hamlelerini boşa çıkartmasıdır. Bir diğer sebep ise Amerika'nın Türkiye ile kurduğu diplomatik münasebetlerde Türkiye'nin endişelerini anladığını ifade etmesi ve terör örgütlerinin yanında yer alarak Türkiye'nin atmak istediği adımları sürüncemede bırakmasıdır. Ancak 2016 yılının Mayıs ayında YPG/PYD'nin Fırat'ın batısında kalan Münbiç'i ele geçirmesi ve DAEŞ'in Türkiye'de yaşanan 15 Temmuz darbe girişiminden sonra Türkiye'ye yönelik artan terör faaliyetleri Türkiye'nin askeri operasyonunu başlatan önemli iki kırılma noktası olmuştur (Demir E. , 2019a, s. 70). Bu kırılma noktalarına ek olarak Türkiye'nin benimsemiş olduğu yeni güvenlik konseptinin 'önleyici güvenlik anlayışı' etrafında şekillenmeye başladığı gerçeğidir. Zira Türkiye'nin terörle mücadele stratejisinde yaptığı revizyon; sınırları içerisinde savunmacı bir yaklaşımdan daha aktif askeri mücadeleye geçişi, yakın coğrafyasında ise faaliyet gösteren terör örgütlerine yönelik her an askeri müdahaleyi gündemine alan sınır ötesi operasyonları masada tutması anlamını taşımaktadır (Yeşiltaş, 2016).

[191] 2016 yılının Nisan-Mayıs aylarında özellikle Kilis'e atılan füzeler dikkat çekici niteliktedir. Atılan füze sayılarının tarihsel olarak nasıl bir görünüme sahip olduğunu görmek için "Fırat Kalkanı Harekâtı – Harekâtın İcrası, İstikrarın Tesisi ve Alınan Dersler" isimli çalışmada hazırlanan grafiğe bkz. (Yeşiltaş, Seren, & Özçelik, 2017, s. 16).

Tüm bu gelişmeler 24 Ağustos 2016 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin hudut güvenliğini sağlama ve terörle mücadele noktasında adım atarak askeri bir harekât başlatmasını beraberinde getirmiştir.[192] Şüphesiz bu harekât Türkiye'nin uluslararası hukuktan kaynaklanan hakları çerçevesinde gerçekleşmiştir. Bu harekât Birleşmiş Milletler Güvenlik Komisyonu'nun (BMGK) terörle mücadeleye ilişkin kararları ve Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin 51. maddesinde yer alan meşru müdafaa hakkı hükümleri çerçevesinde icra edilmiştir.[193] Milli Savunma Bakanlığı, Fırat Kalkanı Harekâtının başlatılmasına ilişkin yaptığı açıklamada; Türkiye Cumhuriyeti'nin bu harekâtla birlikte hudut güvenliğini tesis ederek terör örgütü tarafından Suriye'nin kuzeyinde bir terör koridoru oluşturulmasına izin verilmeyeceğine ve DAEŞ, PKK/KCK/PYD-YPG başta olmak üzere milli güvenliğe tehdit arz eden teröristlerin etkisiz hale getirileceğine değinilmiştir.[194] Yapılan açıklamada ayrıca operasyon alanının güvenli bir bölge haline getirilerek istikrarın tesis edileceği ve Türkiye sınırları içerisindeki Suriyelilerin evlerine güvenli ve gönüllü olarak geri dönüşlerinin

[192] Bu harekât Özgür Suriye Ordusu'nun (ÖSO) katılımıyla gerçekleştirilmiştir (Polat D. Ş., 2020, s. 53). ÖSO yapısı ve oluşumu açısından ayrı bir tez konusu olacak boyuttadır. Ancak kısaca değinmek gerekirse Suriye'de çıkan iç savaşta muhalefetin meşru silahlı bir kanadı olarak konumlanmış ve 29 Temmuz 2011'de İstanbul'da Riyad el-Esad tarafından kurulmuştur (Öğütcü, 2019, s. 18). Esasında Suriye'de 2011 yılının Mart ayında başlayan barışçıl protestoların silahlı çatışmaya evrilmesiyle rejim ordusundan ayrılan subaylar ÖSO'yu oluşturmuştur. 2012-2015 yıllarında ülkenin bütününde etkin hale gelen ÖSO pek çok cephede çatışma içerisinde yer almıştır. 2016 yılında Rusya, İran ve yabancı terör örgütlerinin Suriye rejimine –Esad'a- verdiği destekle birlikte tüm cephelerde güç kaybeden ÖSO, aynı yılın Ağustos ayında Türkiye'nin başlattığı Fırat Kalkanı Harekâtı ile birlikte yeniden güç toplamıştır. 30 Aralık 2017 yılına gelindiğinde ise Halep'in kuzeyinde ÖSO'ya bağlı otuz grup Milli Ordu adıyla birleşirken, 28 Mayıs 2018'de ise İdlib kökenli on bir grup 'Ulusal Özgürleştirme Cephesi' adı altında bir araya gelmiştir. Bahsi geçen iki oluşum 4 Ekim 2019 tarihinde ise Suriye Milli Ordusu (SMO) adı altında toplanarak Suriye Geçici Hükûmeti Savunma Bakanlığı'na bağlanmıştır (Anadolu Ajansı, 2019, s. 64). Suriye Geçici Hükûmeti Savunma Bakanlığı'na bağlanmasından sonra 3. Kolordu ve 4. Kolordu olan 'Özel Kuvvetler' şeklinde yapılanan Milli Ordu ÖSO'nun ilk merkezi yapılanması olmuştur diyebiliriz (Özkizilcik, 2018).

[193] Zira Türkiye Cumhuriyeti uluslararası terörizme karşı meşru müdafaa hakkına sahip olması sebebiyle uluslararası hukuka uygun olarak Fırat Kalkanı Harekâtını gerçekleştirmiştir. Fırat Kalkanı Harekâtı'nın Uluslararası Hukuk Açısından meşruluğuna ilişkin çalışma için bkz. (Terzioğlu, 2018).

[194] Fırat Kalkanı Harekâtının sınır güvenliğini tesis etme ve terör örgütlerini bertaraf etme gayesiyle yapıldığına ilişkin açıklamalar 30 Kasım 2016 tarihinde toplanan Milli Güvenlik Kurulu neticesinde yapılan sekiz maddelik açıklamada da kendisine yer bulmuştur. İlgili maddeler için bkz. (mgk.gov.tr, 2016).

sağlanacağı vurgusu yapılmıştır[195] (msb.gov.tr, 2016). Bu amaç ve hedeflerle 24 Ağustos 2016 tarihinde başlayan harekâtın icrasını dört aşamada değerlendirmek mümkündür. Bu aşamalar sırasıyla 24-28 Ağustos 2016 Cerablus-Sajur safhası, 3 Eylül-16 Ekim 2016 Çobanbey (El-Rai) ve Dabık Safhası, 17 Ekim-20 Aralık 2016 Dabık – El-Bab safhası ve son olarak 21 Aralık 2016 ile 30 Mart 2017 El-Bab safhası olarak tasnif edilebilir (Yeşiltaş, Seren, & Özçelik, 2017, s. 23-32).

Türkiye'nin Kıbrıs Barış Harekâtından sonra gerçekleştirdiği ilk kapsamlı harekât olarak nitelendirilen Fırat Kalkanı Harekâtı, Genelkurmay Başkanlığı Harekât Merkezi'nin verdiği emirle gece yarısında Türk Özel Kuvvetler Komutanlığı'na mensup keşif kollarının Karkamış hattından Cerablus'a girmek üzere harekete geçmesiyle başlamıştır. Özel Kuvvetler taburunun sınırı geçmesiyle birlikte DAEŞ terör örgütü hedefleri karadan ve havadan yoğun bir bombardıman altına alınmıştır. Bu bombardımana müteakip Türk kara unsurları –tankçı birlikleri- Karkamış üzerinden Suriye'ye giriş yapmıştır.[196] Bu ani ve etkili saldırı neticesinde DAEŞ unsurları zayiatlar vererek geri çekilmek durumunda kalmış, 24 Ağustos akşamında Türk Silahlı Kuvvetleri Cerablus merkezinde kontrolü sağlamıştır. Cerablus civarındaki köylerin de kısa süre içerisinde ele geçirilmesiyle harekâtın ikinci cephesi Çobanbey (El-Rai) üzerinden açılmıştır. 29 Ağustos'a gelindiğinde Cerablus-Sacur Çayı arasındaki bölge teröristlerden temizlenmiştir (Demir E. , 2019a, s. 78-90). Bu süre zarfında -Fırat Kalkanı Harekâtı gerçekleşirken- ABD destekli PKK/YPG/PKK unsurlarının Rakka'yı DAEŞ'ten temizlemek maksadıyla yeni bir operasyon başlatması ve bu operasyonun PKK koridorunu güneyden tesis etme amacını taşıması Ankara-Washington hattında gerilime sebebiyet vermiştir. Bu gerilim ABD'nin PKK/YPG/PYD unsurlarının Fırat'ın doğusuna çekileceği vaadinde bulunmasıyla

[195] Fırat Kalkanı Harekâtından sonra operasyonun amacına ulaştığı ve bölgenin güvenli bir hale dönüştüğü görülmektedir. Bu durum bölgeye geri dönüşlerin gerçekleşmesine sebep olmuş, DAEŞ döneminde var olan zulmün ve terörün sona ermesine vesile olmuştur. Bölgede yaşayan Kasım Ali isimli 9 yaşındaki çocuk DAEŞ'in işgali döneminde evden çıkmaya korktuklarını dile getirerek Türk ordusunun bölgeye gelerek kendilerini koruduğunu ve artık korkmadığını dile getirmiştir (Koparan & Kako, Fırat Kalkanı Harekatı'nın 3. Yılı, 2019).

[196] Fırat Kalkanı Harekâtı süresince Türkiye pek çok hava unsuru, kara unsuru, silah ve mühimmat kullanmıştır. Harekâtta kullanılan ve ön plana çıkan askeri araç ve gereçlere ilişkin ayrıntılı bilgi için "Fırat Kalkanı Harekâtında Öne Çıkan Silahlar" bkz. (orsam.org.tr, 2016).

yatışmış, harekâtın istikameti batıya Çobanbey'e (El-Rai) çevrilmiştir (Ulutaş & Duran, 2017, s. 24).

Harekâtın önemli bir bölümü olan Çobanbey (El-Rai) – Dabık aşaması, ABD'nin vaadi neticesinde harekâtın Çobanbey'e odaklandığı bir zaman dilimini ifade etmektedir. TSK ve TSK kumandasındaki ÖSO birlikleri Çobanbey kasabasına ve çevre köylere 3 Eylül'de kapsamlı bir taarruz düzenlemişlerdir. DAEŞ'in etkili bir savunma göstermesi TSK'nın ilerleyişini durduramamış ve pek çok köy TSK kontrolüne geçmiştir (Yeşiltaş, Seren, & Özçelik, 2017, s. 26-27). 8 Ekim Ekim'de Dabık kuşatması için hazırlıklar yapılırken pek çok terör hedefi topçu atışlarıyla birlikte etkisiz hale getirilmiştir. Karadan ve havadan yoğun ateş desteğiyle abluka altına alınan Dabık Türk ordusu tarafından hilal şeklinde kuşatılmış ve yaklaşık on gün kadar süren mücadele neticesinde DAEŞ'li teröristler tarafından kutsal kent olarak görülen Dabık, 16 Ekim tarihi itibariyle Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kontrolüne geçmiştir. Dabık'ın alınmasıyla birlikte Türk Ordusu için El-Bab yolu büyük ölçüde açılmıştır (Demir E. , 2019a, s. 125-132). Dabık'ın ele geçirilmesiyle TSK ve TSK destekli ÖSO güçleri Cerablus, Çobanbey ve Mare'deki kazanımlarını birleştirerek 1.300 kilometre karelik bir alanın kontrolünü ele geçirmiştir. Harekâtın ikinci aşaması olan Çobanbey – Dabık safhasında TSK ve TSK destekli ÖSO yoğun terör taktiklerine maruz kalmış ve çok sayıda şehit vermiştir. Fırat Kalkanı Harekâtının üçüncü aşaması olan Dabık – El Bab safhasında Suriye Rejim güçlerinin sahneye çıkması ve Mare bölgesinde PKK/PYD/YPG terör unsurlarının saldırılara başlaması, Türk Ordusunun havada rejim unsurlarına, karada ise DAEŞ ve PKK/YPG/PYD terör unsurlarına karşı tedbirler almasını gerekli kılmıştır. Bu kapsamda 20 Ekim'de Mare bölgesine kapsamlı bir hava harekâtı düzenleyen Türk Ordusu iki yüze yakın teröristi etkisiz hale getirmiştir. Ancak bu çatışmalar şiddetli bir şekilde devam etmiş, terör unsurları tarafından TSK'ya yönelik pek çok saldırı düzenlenmiştir. Ayrıca 24 Kasım'da Suriye Rejimi tarafından Wakah bölgesinde TSK'ya yönelik düzenlenen hava saldırısında üç adet zırhlı araç vurulmuştur (Yeşiltaş, Seren, & Özçelik, 2017, s. 28).

Fırat Kalkanı Harekâtının son aşamasını 21 Aralık 2016 ile 30 Mart 2017 tarihleri arasındaki yüz günlük el-Bab kuşatmasını ve ele geçirilmesini kapsayan zaman dilimi ihtiva etmiştir. El-Bab'ın ehemmiyeti Irak'tan Cerablus'a kadar uzanan sınır boyunca Türkiye'nin Arap dünyasıyla olan sınır bağlantısını fiilen kaybetmiş durumda olması

ve Fırat Kalkanı Harekâtı ile birlikte edinilen kazanımlar el-Bab'ı Türkiye için Arap dünyasına açılan kapı haline getirmiştir (İnat, 2016). Türkiye sınırına sadece 30 km uzaklıkta bulunan el-Bab, DAEŞ için Rakka'dan sonra en önemli şehir ve DAEŞ'in Suriye'deki kalesi durumundaydı. Irak'a doğru uzanan M4 karayolu üzerinde stratejik bir konuma sahip olan el-Bab; Halep, Rakka ve Deyrizor'a giden önemli bir güzergâh üzerinde yer almaktaydı. Fırat Kalkanı Harekâtının belki de en kritik hedefi durumunda olan el-Bab, Suriye'deki PKK/PYD/YPG kontrolündeki kantonların birleşmemesi noktasında Türkiye için hayati bir öneme sahipti. Bu öneme binaen el-Bab'ı ele geçirmek için planlamalarını tamamlayan TSK; ÖSO unsurları ile birlikte kenti kuzeyden, doğudan ve batıdan olmak üzere kuşatmıştır (Sönmez G. , 2017, s. 9). Ancak Türk Ordusunun el-Bab operasyonunun uzun sürmesinde Esad rejimi ve onunla bağlantılı milislerin el-Bab'ın güneyinde bulunan Tadif üzerinden şehri ele geçirmeye çalışması ve PKK/YPG/PYD'nin hayata geçirdiği planlamalar, saldırılar ön plana çıkmıştır. Ayrıca el-Bab çevresinde bulunan kasabalarda DAEŞ terör örgütünün direnişi ve canlı bomba saldırıları etkili olmuştur. Ancak terör örgütlerinin bu saldırıları Türk Ordusuna engel olamamış 24 Şubat 2017'de el-Bab operasyonu sona ermiş, ancak şehirde istikrar operasyonları devam etmiş ve rejim unsurları güneydeki Tadif'ten püskürtülmüş, DAEŞ unsurları da el-Bab'dan tamamen temizlenmiştir (Ulutaş & Duran, 2017, s. 25). Fırat Kalkanı Harekâtının resmi ve filli olarak başarılı bir şekilde sona erdiği 31 Mart 2017 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yaptığı yazılı açıklamayla kamuoyuna duyurulmuştur.

Sonuç olarak yedi aydan fazla süren Fırat Kalkanı Harekâtı sonrasında 243 meskûn mahal ve 2.015 kilometre karelik alan terör örgütlerinden temizlenerek kontrol altına alınmıştır (kkk.tsk.tr, 2017). Bu temizleme harekâtı ile birlikte Türkiye sınırına kadar dayanmış olan DAEŞ tehdidini uzaklaştırmış, PKK'nın toprak genişlemesini engelleyerek Kobani ve Afrin arasındaki bölgenin terör unsurları tarafından doldurulmasının önüne geçmiştir (Yeşiltaş, Seren, & Özçelik, 2017, s. 49). Harekâtın bu denli uzun sürmesinin arkasında yatan en önemli sebeplerden bir tanesi şüphesiz Türk Silahlı Kuvvetleri'nin sivillere karşı gösterdiği hassasiyet olmuştur. Gösterilen sivil hassasiyeti ve terör unsurlarının saldırıları dolayısıyla çok sayıda Türk askeri ve TSK destekli ÖSO mensubu Fırat Kalkanı Harekâtında şehit düşmüştür. Fırat Kalkanı Harekâtı sonuçları itibariyle 15 Temmuz darbe girişiminin hemen akabinde

gerçekleşmesi[197] ve TSK'nın manevra kabiliyetini göstermesi açısından tüm dünya kamuoyuna güçlü bir mesaj niteliğinde olmuştur. Verilen bu mesajla birlikte Türkiye'nin sınır hattında öbeklenen terör örgütlerine yönelik operasyonlarda ve harekâtlarda ne kadar kararlı olduğu da görülmüştür. Türkiye'nin muzaffer olduğu bu harekât daha sonra hayata geçireceği Zeytin Dalı Harekâtı, Barış Pınarı Harekâtı ve Bahar Kalkanı Harekâtının öncüsü niteliğinde olmuştur. Son olarak Türkiye'nin gerçekleştirmiş olduğu bu harekât sadece askeri bir başarı olarak görülmemelidir. Zira bölgenin sosyoekonomik ve kültürel olarak ihyası açısından da önemli bir başarının sembolü niteliğindedir. Bu operasyonla bölgede güvenliği sağlayan Türkiye, bölge halkının insani ihtiyaçları başta olmak üzere eğitimden sağlığa, ekonomiden sosyal hayata kadar pek çok alanda kurum ve kuruluşlarıyla teyakkuza geçerek bölgeyi yeniden inşa etmekte ve oradaki yaşayan mazlum halka kol kanat germektedir.[198]

3.1.2. Zeytin Dalı Harekâtı (2018)

Misak-ı Milli sınırları içerisinde yer alan ve Anadolu coğrafyasının bir parçası olan Afrin, Anadolu ile Halep arasında bulunan önemli bir geçiş noktası konumundadır. Ayrıca Türkiye'nin sınır şehirleri olan Hatay, Gaziantep ve Kilis şehirleriyle komşu olan Afrin, Türkiye'ye yaklaşık 30 km mesafede bulunmaktadır. Türkiye için jeostratejik önem arz eden Afrin, 2011 yılında Suriye'de baş gösteren iç savaş ve karışıklıklar neticesinde terör örgütlerinin yuvalandığı bir bölge haline gelmiştir (Demir E. , 2018, s. 11). Suriye'nin kuzeybatısında Halep vilayetine bağlı bulunan ve

[197] 15 Temmuz darbe girişiminden hemen sonra gerçekleşen bu harekat, TSK'nın moral ve motivasyon gücünü göstermek açısından mühimdir. Zira TSK içerisine sızmış FETÖ mensubu Gülencilerin uzun süredir tahrip etmeye çalıştığı ordunun bu şekilde kapsamlı bir sınır ötesi operasyon gerçekleştirmesi hem TSK personelinin motivasyonunu hem de ülkenin caydırıcılığını göstermesi açısından bölgesel ve uluslararası alanda önemli bir mesaj niteliğinde olmuştur (Korkmaz S. C., 2016, s. 19).

[198] Fırat Kalkanı Harekâtı sonrasında güvenliğin tesisi, adli vakaların minimize edilmesi ve adaletin sağlanması başta olmak üzere ekonomik istikrar, altyapı ve üstyapı hizmetleri, gıda temini, barınma hizmetleri, sağlık yardımları ve eğitim hizmetleri hususunda ciddi atılımlar yapılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Yeşiltaş, Seren, & Özçelik, 2017, s. 33-42). Bu bağlamda bölgenin inşasında AFAD başta olmak üzere MEB ve Türk Diyanet Vakfı (TDV) gibi pek çok kurum ve kuruluş tarafından gerçekleştirilen hizmetlere ve yatırımlara ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. "Suriye Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı Faaliyet Raporu" (DİB, 2018). "Fırat Kalkanı Harekâtı'nın Üzerinden 5 Yıl Geçti" (trthaber.com.tr, 2021). "Türkiye, Fırat Kalkanı Harekâtıyla Terörden Temizlediği Bölgelerde Sağlık Hizmetleriyle Halka Derman Oluyor" (Koparan & Özcan, 2021). "Türkiye Diyanet Vakfı, Suriye'de İnşa Edilen Hizmet Mekânlarının Açılışını Yaptı" (tdv.org.tr, 2021).

Türkiye'nin sınır komşusu olan Afrin, Suriye'de ortaya çıkan iç savaşla birlikte büyük bir göç almıştır. İç savaş öncesi iki yüz bin dolaylarında olan nüfus iç savaşla birlikte beş yüz binin üzerine çıkmıştır. Rejimin bölgede tutunamaması ve geri çekilmesi sonucunda ise Afrin, terör örgütü tarafından 2014 yılında ilan edilen üç kantondan – Cizire, Ayn-el Arap (Kobani) ve Afrin- birisi olmuştur. Terör örgütünün kurmak istediği –sözde- Büyük Kürdistan'ın önemli bir bölümünü teşkil eden Afrin, örgüt için Akdeniz'e açılan kapı anlamını taşıdığından her daim önem arz etmiştir. Ayrıca Afrin ile Türkiye arasında bulunan Amanos Dağlarının örgüt tarafından kullanılması ve bu yolla Türkiye'deki eylemler için militan ve lojistik destek sağlanması da Afrin'i terör örgütü açısından önemli kılan başka bir husustur (Kaya R. , 2020, s. 151-152).

Esasen Suriye, Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu günden bugüne Türkiye karşıtı odakların mevzilendiği bir bölge olması açısından önemlidir. Zira Suriye'de yönetime hangi düşünce ve inanç yapısı gelirse gelsin emperyalist güçlerin kullandığı bir araç olmaktan kendisini kurtaramamıştır. Osmanlı Devleti'nin nihayete ermesiyle birlikte önce Fransızların sonra İngilizlerin ve 1960'lı yılların başında iktidarı ele geçiren ve sonrasında 1970 yılındaki darbeyle devleti ele geçiren Baasçılar ve Hafız (Baba) Esad ile birlikte SSCB, Suriye'nin arka planında iktidara etki eden güçler olmuştur. Özellikle 1957 yılından günümüze üç ana konunun problem halinde varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Bu problemlerden ilki 1939 yılında Hatay'ın anavatana katılmasıyla birlikte Suriye'nin Hatay'ı ve İskenderun'u doğal sınırları içerisinde görmesi ve bu bölgeleri illegal yöntemlerle ve propagandalarla kendi sınırları içerisine dahil etme çabasıdır. İkinci problem ise 1960'lı yıllarda Türkiye'nin kendi sınırları içerisinde inşaatına başladığı Keban Barajı ve sonrasında inşaatına başladığı Atatürk Barajı olmuştur. Bu iki proje, kaynağı Türkiye'de olan akarsuların Suriye'ye uzanan kısımlarına daha az su gitmesine sebep olacağından ilişkileri bozan bir sorun niteliği taşımaktadır.[199] Türkiye ve Suriye arasında on yıllardır var olan ve en önemli mesele haline bürünen üçüncü problem ise Suriye'nin başta PKK olmak üzere Suriye'de bulunan uzantı terör örgütlerine yardım ve yataklık yapmasıdır.[200] Özellikle 1970'li

[199] İlgili sorunun tarihsel gelişimine ve Türkiye'nin güvenlik politikalarına ilişkin etkileri için "Ortadoğu'da Su Sorunu Çerçevesinde Dicle ve Fırat Nehirleri Üzerinde Su Anlaşmazlığı" isimli makaleye bkz. (Umar, 2009).

[200] Bu duruma ilişkin belki de verilebilecek en basit örnek, 1971 yılında Suriye Devlet Başkanı olan Hafız Esad'ın Türkiye'ye karşı bir koz olarak PKK terör örgütü lideri Abdullah Öcalan'ı

yıllarla birlikte Hafız Esad'ın Hatay meselesini ve yukarıda ifade edilen su meselesini çözme yöntemi olarak hayat geçirdiği komşu ülkeler (Türkiye) içinde terör yaratarak bu sorunları çözme gayreti gün yüzüne çıkmıştır. Ortaya çıkan bu tablo neticesinde Suriye'de askeri kamplarda eğitilen terör unsurlarının Türkiye'ye yönelik terör faaliyetleri gerçekleştirmesi Türkiye'nin izlemiş olduğu güvenlik politikalarını yeniden gözden geçirmeye sevk etmiştir. Ancak Türkiye'nin o yıllardan bugüne daha savunmacı bir şekilde izlediği terörle mücadele konsepti 2000'li yıllardan sonra özellikle de 2011'de başlayan Arap Baharından sonra farklı bir boyuta evrilmiş, proaktif bir güvenlik modeline geçilmiştir (Köylü, 2018, s. 71).

2015 yılında DAEŞ ile mücadele etmek adına SDG içerisinde oluşturulan ve karar verici bir yapı arz eden YPG, Amerika Birleşik Devletleri'nin bizatihi desteğiyle[201] Suriye'nin kuzeyinde geniş bir alanda hâkimiyet sağlamıştır.[202] Türkiye için tehdit arz eden ve Türkiye'nin on yıllarca mücadele verdiği PKK terör örgütünün bir uzantısı

1982 yılından 1990'lı yılların sonuna kadar Şam'da ağırlamasıdır (Özer, 2019). Öcalan'ın Suriye'de ağırlanmasına ilişkin daha fazla bilgi için "Terörün Araçsallaştırılması Sorunu: 1998 Türkiye-Suriye Abdullah Öcalan Krizi Örneği" isimli çalışmaya bkz. (Ergen, 2017). Yine Suriye'nin kontrolü altında bulunan Bekaa Vadisi'nin terör örgütü PKK'nın eğitim kampı haline gelmesi ve 14 Nisan 1992'de dönemin İçişleri Bakanı İsmet Sezgin'in Şam'a gerçekleştirdiği ziyarette Suriye'nin PKK'ya verdiği desteğe ilişkin belgeleri Suriyeli meslektaşına iletmesi de verilebilecek başka bir örnektir (Karabulut & Eryılmaz, 2016, s. 28). Ayrıca bkz. "Arap Baharına Kadar Türkiye-Suriye İlişkileri" (Eskioğlu, 2019). Bu problemlere ek olarak Gök çalışmasında 1957 yılında Türkiye ile Suriye arasında yaşanan krize de değinmiştir. İlgili konuya dair "Suriye Krizi'nin Türkiye'ye Yansımaları (2011-2017)" isimli çalışmaya bkz. (Gök, 2019).

[201] Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Erdoğan, ABD'nin terör örgütlerine yaptığı yardımlara ilişkin -Zeytin Dalı Harekâtı başladıktan sonra- 24 Ocak 2018'de 44. Muhtarlar Toplantısında yaptığı konuşmada şunları ifade etmiştir: *"Son birkaç yılda 5 bin tır ve 2 bin uçak dolusu silahla donatılan terör örgütünün son mensubu da etkisiz hale getirilene kadar bu operasyon devam edecektir."* (tccb.gov.tr, 2018). Bu noktada ABD'nin terör örgütlerine sağladığı silah desteğinin hukuki boyutuyla ilgili ayrıntılı bilgi için "Hukuki Açıdan ABD'nin PKK/YPG'ye Silah Yardımı" isimli çalışmaya bkz. (Yücel H. , 2018).

[202] Suriye'nin kuzeyinde PKK/KCK terör örgütünün ayrılıkçı ideolojisini gizlemek gayesiyle öne sürülen TEV-DEM'in kurulması ve kurulan bu örgütün aldığı kararların hayata geçirilmesi söz konusu olmuştur. Bu doğrultuda PYD/YPG terör örgütünün ABD'nin desteğini alarak belirli bir alanda hâkimiyet sağlaması 2014 yılının Ocak ayına gelindiğinde Afrin, Kobani ve Cizire olmak üzere üç kanton yapılanması ilan etmesini beraberinde getirmiştir (icisleri.gov.tr, 2017c, s. 31-32). Terör örgütünün Suriye Genel Sorumlusu olarak ise 8 Mayıs 2021 tarihinde MİT ve TSK'nın ortaklaşa düzenlemiş olduğu hava operasyonu sonucu etkisiz hale getirilen Sofi Nurettin kod adlı Halef el Muhammed tayin edilmiştir. Sofi Nurettin isimli teröristin PKK/KCK yapılanması içerisinde önemli bir konumda olması Zeytin Dalı ve Barış Pınarı Harekâtlarında Türk Silahlı Kuvvetleri'ne yönelik faaliyetleri yöneten isim olması nedeniyle düzenlenen bu hava harekâtı önemlidir (Boztepe, 2021).

olan PYD/YPG'nin Suriye'nin kuzeyinde kontrol alanını genişletmesi Türkiye için büyük bir tehlike ve problem arz etmiştir. Keza DAEŞ'le mücadele kisvesi altında Türkiye'nin sınır güvenliğini ve dolayısıyla ulusal güvenliğini tehdit eden PYD/YPG'ye karşı önlem alması bir zorunluluk halini almıştır. Türkiye'nin kendi sınırları içerisinde PKK ile verdiği amansız mücadele ve operasyonlar hemen yanı başında bulunan Suriye'nin kuzeyi için de kaçınılmaz bir hal almıştır. PYD/YPG'nin varlığı Suriye'nin toprak bütünlüğünü tehdit etmiş ve dolayısıyla Türkiye'nin kurulması planlanan bir terör devletiyle komşu olacağı anlamını taşımıştır. Bu endişeyle hareket eden ve diplomatik kanalları ABD ile sonuna kadar kullanmaya çalışan, ancak çözüme kavuşturamayan Türkiye'nin tek çıkış yolu askeri harekât olmuştur. Özellikle askeri harekâtı zorunlu kılan gelişme Amerika'nın Rakka'nın DAEŞ'in elinden alınmasıyla PYD/YPG'nin silahsızlandırılacağını vaat etmesi, ancak Rakka'nın DAEŞ'ten temizlenmesiyle birlikte verilen vaadin yerine getirilmesi bir yana PYD/YPG'nin daha fazla silahlandırılması olmuştur. Tüm bu gelişmeler Türkiye'nin meşru müdafaa kapsamında askeri bir operasyonu hayata geçirmesinin elzem olduğunu göstermiştir (Serper, 2018).

Tüm bunlara ek olarak PKK'nın bir kolu olan SDG'nin sahada eğitimlerini sürdürmesi ve açıktan açığa kamuoyuna verdiği mesajlar da Türkiye'nin gerçekleştireceği harekâtın ne denli önemli olduğunu ortaya koymuştur. Zira SDG eğitim kamplarından birindeki mezuniyet töreninde mezun edilen bu birliklerin kuzey Suriye'nin sınırlarını korumakla görevli olacağı, Ayn-el Arap (Kobani) ve Tel Abyad arasındaki Türkiye sınırı boyunca konuşlanacağı ifade edilmiştir. Bahsi geçen sınır hattının büyüklüğü de göz önünde bulundurulduğunda en az otuz bin teröristin varlığı Türkiye için ciddi bir tehdit anlamı taşımaktadır (Al-Tamimi, 2018).

Bu çerçevede Zeytin Dalı Harekâtı'nı önemli ve anlamlı kılan[203] husus Türkiye'nin ilk defa Suriye'de PKK'ya karşı kapsamlı bir harekât düzenlemesi olmuştur. Zira sınır

[203] Suriye'nin kuzeyine düzenlenen bu operasyona "Zeytin Dalı Harekâtı" isminin verilmesi de Türkiye açısından kendi içerisinde oldukça anlamlı bir boyuta sahiptir. Keza Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın harekât başladıktan sonra 24 Ocak 2018'de 44. Muhtarlar Toplantısında yaptığı konuşmayla harekâta neden bu ismin verildiğini açıklamıştır: *"Zeytin bizim inancımızda çok kutludur ve "Vettini Vezzeytun", burada Allah tin helvası ile zeytine yemin ediyor, onunla başlayan bir sure. Ve bu aynı zamanda özgürlüklerin de müjdesidir, özgürlüğün bir ifadesidir. İşte biz bu zeytin dalı olarak bunu kullanırken dedik ki, toparlayalım, kucaklayalım ve böyle bir özgürlük adımını atalım. İşte bu bir samimiyet testidir; gerçekten terörizmle mücadeleyi*

ötesi olarak düzenlenen bir önceki Fırat Kalkanı Harekâtı, kapsamı itibariyle DAEŞ odaklı gerçekleşmiştir. Her ne kadar Fırat Kalkanı Harekâtı DAEŞ'le mücadele kapsamında düzenlenmiş olsa da PKK'nın kantonlar arasındaki bütünleşmesine engel teşkil etmesi açısından önemlidir. Ne var ki bu engelleme hamlesi terör örgütü üzerinde gerekli etkiyi sağlayamamış ve Zeytin Dalı Harekâtı'nı zorunlu hale getirmiştir. Zira Türkiye'nin benimsemiş olduğu yeni 'güvenlik doktrini' de terörle mücadelede başarı sağlayabilmek adına bu operasyonun yapılması gerektiğini ortaya koymuştur (Özçelik & Acun, 2018, s. 9). Türkiye'nin benimsemiş olduğu yeni güvenlik konseptinin ilk aşaması Fırat Kalkanı Harekâtı olurken, ikinci aşama ise Zeytin Dalı Harekâtı olmuştur. Zeytin Dalı Harekâtı'nın başlayacağına ilişkin sinyal, gerekli hazırlıkları tamamlanmasından sonra harekâtın başlamasından yaklaşık bir hafta kadar önce Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından verilmiştir. Erdoğan yaptığı açıklamayla yaşanan gelişmelere dikkat çekmiş ve ilerleyen günlerde Türkiye'nin güney sınırlarını terör örgütlerinden temizleyecekleri vurgusunu yapmıştır. Daha önce Fırat Kalkanı Harekâtıyla sınır ötesine taşınan terörle mücadelenin aynı şekilde Afrin'le devam edeceğini ilan etmiştir (haberler.com, 2018).

Bu gelişmeler ışığında Türk Silahlı Kuvvetleri internet sitesinden şu açıklamayı yaparak harekâtın başladığını kamuoyuna duyurmuştur (takvim.com.tr, 2018):

> *"Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından, bölgede güvenlik ve istikrarı sağlamak maksadıyla, Suriye'nin kuzeybatısında Afrin bölgesinde, PKK/KCK/PYD-YPG ve DAEŞ'e mensup teröristleri etkisiz hale getirmek ve dost ve kardeş bölge halkını bunların baskı ve zulmünden kurtarmak üzere 20 Ocak 2018 saat 17:00'dan itibaren 'Zeytin Dalı Harekâtı' başlatılmıştır.*
>
> *Harekât, ülkemizin uluslararası hukuktan kaynaklanan hakları, BMGK'nin terörle mücadeleye yönelik özellikle 1624[204] (2005), 2170[205] (2014) ve 2178[206]*

ve insan haklarını savunanlarla bu kavramları istismar ederek kendi projelerini hayata geçirmeye çalışanların ayrımını bu süreçte hep birlikte çok daha iyi yapacağız. Türkiye izlediği politikayla sadece kendi sınırlarını korumakla ve bin yıllık kardeşlerine gövdesini siper etmekle kalmıyor, aynı zamanda topyekûn insanlığın onurunu da kurtarıyor. İnsanlık tarihinin en kadim yerleşim yerlerini yakıp yıkan, oluk oluk kan akıtan bu oyuna bizden başka dur diyenin çıkmıyor olmasını üzüntüyle karşılıyoruz." (tccb.gov.tr, 2018).

[204] Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 14 Eylül 2005 tarihli 5261. toplantısında kabul edilen 1624 Sayılı Kararın tam metni için bkz. (digitallibrary.un, 2005).
[205] Birleşmiş Millet Güvenlik Konseyi'nin 15 Ağustos 2014 tarihli 7242. toplantısında kabul edilen 2170 Sayılı Kararın tam metni için bkz. (digitallibrary.un, 2014a).
[206] Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 24 Eylül 2014 tarihli 7272. Toplantısında kabul edilen 2178 Sayılı Kararın tam metni için bkz. (digitallibrary.un, 2014b).

(2014) sayılı kararları ve BM sözleşmesinin 51. Maddesinde[207] *yer alan Meşru Müdafaa Hakkı çerçevesinde, Suriye'nin toprak bütünlüğüne saygılı olarak icra edilmektedir.*

Harekâtın planlama ve icrasında sadece teröristler ve bunlara ait barınak, sığınak, mevzii, silah, araç ve gereçler hedef alınmakta olup, sivil/masum kişilerin zarar görmemesi için her türlü dikkat ve hassasiyet gösterilmektedir. Kamuoyuna saygı ile duyurulur."

Yapılan bu açıklamayla birlikte harekâtın başladığı duyurulmuş ve hemen akabinde uluslararası camiadan Türkiye'ye yönelik tepkiler gelmeye başlamıştır. İran operasyonun derhal sonlandırılmasını isterken; Rusya hariciyesi ise operasyonun kaygı verici olduğunu ve tarafların itidalle hareket etmesi gerektiğini dile getirmiştir.[208] Aynı zaman Rusya Savunma Bakanlığı, bölgede gözlem için bulunan Rus askerlerinin can güvenliğini sağlamak adına birliklerin Tel Rıfat'a kaydırıldığını açıklamıştır. Diğer yandan Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye'nin gerçekleştirmiş olduğu sınır ötesi harekâtın kapsamının ve süresinin sınırlı olması gerektiğini deklare ederek sivil kayıpların önlenmesi için itidal çağrısı yapmıştır. Bu tepkilere ek olarak Türkiye'nin başlattığı harekâtı derhal durdurma çağrısı yapan Fransa, BM Güvenlik Konseyi'ni 'insani duruma yönelik riskleri' değerlendirmek üzere acil toplantıya davet

[207] BM sözleşmesinin yedinci bölümü olan 'Barışın Tehdidi, Bozulması ve Saldırı Eylemi Durumunda Alınacak Önlemler" başlığı altında bulunan 51. Madde meşru müdafaa hakkını net bir şekilde ortaya koymaktadır. İlgili madde: *"Bu Antlaşma'nın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına halel getirmez. Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyi'ne bildirilir ve Konsey'in işbu Antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez"* şeklindedir (un.org, 1945). Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın Türkçe tam metni için bkz. (turkey.un.org, 2010).

[208] Aynı zamanda Rus basını da Zeytin Dalı Harekâtını yakından takip etmiştir. Rus medyasında ön plana çıkan İzvestiya Gazetesi'nde harekâta ilişkin pek çok köşe yazısı yayınlanmıştır. Gazetnin köşe yazılarında Türkiye'nin ABD kışkırtmasına binaen böyle bir operasyon gerçekleştirdiği, problemin çözümü için diyalog masası oluşturularak PYD/YPG'nin taraf olması gerektiği, Türkiye'nin harekâtı başlatırken yaptığı açıklamanın gerçeği yansıtmadığı ve ABD ile Rusya'nın Suriye konusundaki çıkarlarının uyuşmadığı gibi pek çok yorum kaleme alınmıştır. Rusya'da 1917 Devrimi'nden bu yana yayın hayatını sürdüren İzvestiya Gazetesi'nde Zeytin Dalı Harekâtına ilişkin yayımlanan köşe yazılarına dair ayrıntılı bilgi için bkz. (Temir & Yaldız, 2018)

etmiştir. Bu harekâta karşı Suriye rejimi de tepki göstermiş, bu operasyonu vahşi bir saldırganlık olarak nitelendirmiştir[209] (bbc.com, 2018).

Zeytin Dalı Harekâtı, Fırat Kalkanı Harekâtı göz önüne alındığında coğrafi şartlar açısından ve mevsimsel koşullar bakımından daha büyük zorlukları ihtiva etmiştir. Aynı zamanda terör örgütü PKK-PYD/YPG'nin yaklaşık beş senedir Esad rejimi tarafından desteklenmesi, ABD'nin askeri açıdan lojistik destek vermesi ve Rusya'nın terör örgütüne sağladığı katkı operasyonun çok boyutlu bir hal aldığını göstermesi açısından önemlidir. Bu destekle ve motivasyonla hareket eden terör örgütü, tüm gücünü Afrin kent merkezinde toplamış ve büyük bir meskûn savaşa yönelik hazırlık yapmıştır. Ne var ki terör örgütünün bu hazırlıkları ve motivasyonu TSK karşısında direnç gösterebilmesine yetmemiştir. 20 Ocak'ta operasyonun başlamasıyla birlikte TSK'nın hava ve kara unsurlarıyla gerçekleştirdiği etkili hava saldırıları karşısında pek çok terör mevziisi yok edilmiş, akabinde ise 21 Ocak'ta kara harekâtı başlatılmıştır.[210] Akabinde ise TSK destekli ÖSO güçleri, TSK'nın çizdiği rotaya bağlı olarak Türkiye sınırındaki altı noktadan bölgeye giriş yapmış, örgütün savaşçı gücünü belirli alanlarda toplamasına engel olmuştur. İzlenen bu plan terör örgütünün meskûn mahalde harcayacağı gücü kırsal alana kaydırmasına sebep olmuş ve özellikle Türkiye'ye sınır Racu ve Bülbül beldelerinde şiddetli bir direniş görülmüştür. Ancak TSK ve TSK destekli ÖSO karşısında bu direnişi sürdüremeyeceğini anlayan örgüt, kendi içerisindeki motivasyonu yitirmemek adına meskûn mahallere çekilmiştir. Bu çekilişe müteakip belde merkezlerini üç yönden hilal kuşatması ile keşfe tabi tutan TSK, örgüte sağlanan lojistik desteğin kesilmesini sağlamıştır. Kesilen destekle birlikte örgüt Racu ve Cinderes'te herhangi bir direniş göstermeden çekilmiş ve tüm gücünü Afrin merkezde toplamıştır. Ancak kırsal alanda bozguna uğrayan örgütün yitirdiği motivasyonla birlikte Türk unsurlarının Afrin merkezini üç yönden kuşatma altına

[209] Ancak bu noktada ifade etmek gerekir ki Zeytin Dalı Harekâtının BMGK kararları doğrultusunda zorunlu ve aciliyet arz eden bir mesele haline geldiği görülmektedir. Zira Suriye rejiminin topraklarındaki terör örgütlerini etkisiz hale getirme kapasitesinin olmayışı ve terör örgütlerinin Türkiye'nin güvenliğini ve huzurunu alenen tehdide devam edişi Türkiye'nin operasyonunu zaruri hale getirmiştir (Kadıoğlu, 2020, s. 222).

[210] Topçu birliklerinin hâlihazırda terör odaklarına atış yapmasına 20 Ocak tarihinde Türk Hava Kuvvetleri de iştirak etmiş iki bin kilometrekarelik bir saha üzerinde yetmiş iki adet uçakla Afrin bölgesinin çeşitli noktalarındaki terör hedefleri tam isabetle vurulmuştur. TSK'nın konuya ilişkin yaptığı açıklamada Türk savaş uçaklarının o gün içerisinde 113 PKK-PYD/YPG hedefinden 108'ini tam isabetle vurduğu ifade edilmiştir (Demir E. , 2018, s. 81).

alması ve bariz olan teknolojik üstünlüğünü özellikle İHA ve SİHA'larla göstermesi meskûn mahal savaşı vermeyi planlayan örgüt için imkânsız hale gelmiştir. Ancak Türkiye'nin operasyon için kararlı duruşu, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin ve TSK destekli ÖSO'nun terör örgütünü iyi tanıması, bölgedeki istihbarat ağının güçlü olması ve bu araçlarını harekât planına doğru yansıtması neticesinde operasyon başarıyla sonuçlanmıştır[211] (Tok, 2018). Operasyonla birlikte 2.000 kilometrekarelik alan kontrol altına alınmış ve 282 meskûn mahal terör örgütünden temizlenmiştir (kkk.tsk, 2018).

Harekâtın başarıyla nihayete ermesiyle birlikte tıpkı Fırat Kalkanı bölgesinde olduğu gibi Zeytin Dalı Harekâtı'nın gerçekleştirildiği bölgede de imar ve ihya çalışmaları hızlı bir şekilde başlamıştır.[212] Türkiye'nin operasyon gerçekleştirdiği bölgeleri tekrar yaşanabilir hale getirmek için gösterdiği çaba ve azim, bölgeye dönüşleri de beraberinde getirmektedir. Ulaşımdan sağlığa, eğitimden spora, ibadet alanlarından[213] sosyal alanlara kadar pek çok alanda hummalı bir çalışma programı yürüten Türkiye hem kendi sınır güvenliğini tesis etmekte hem de insanlık onuruna yaraşır bir yaşam alanı açarak Suriyelilerin terk etmek zorunda kaldıkları topraklara dönüşünü sağlamaktadır. Zira Türkiye'nin güvenliği ve huzuru, sınır komşusu olduğu Suriye'nin huzuru ve barışından geçmektedir. Uluslararası camia her ne kadar Suriye'de yaşanan gelişmelere sadece kendi çıkarları açısından yaklaşsa da Türkiye kendi güvenliğinin yanında birikimi ve tarihsel olarak üstlenmiş olduğu misyon gereği insan odaklı yaklaşımından taviz vermemektedir.

[211] Bu başarının sağlanmasında tıpkı Fırat Kalkanı Harekâtında olduğu gibi Zeytin Dalı Harekâtında da yerli ve milli sanayinin etkisi oldukça büyüktür. Zira Türkiye her iki harekâtta da kendi geliştirdiği ve ürettiği silahları büyük ölçüde kullanmıştır. Daha fazla ayrıntı için bkz. "Fırat Kalkanı'ndan Zeytin Dalı'na: Yerli ve Milli Sanayi" (m5dergi.com, 2018).

[212] Milli Savunma Bakanlığı'na ek olarak diğer bakanlıklar başta olmak üzere pek çok kamu kurum ve kuruluşuyla koordineli olarak icra edilen faaliyetlerle birlikte hayatın normalleşmesine yönelik adımlar atılmış, 287 okulda 53.000 öğrenciye eğitim verilmeye başlanmıştır. Ayrıca şehrin su ve elektrik başta olmak üzere alt yapı ve üst yapı hizmetlerinde herhangi bir noksanlık olmaması için faaliyetler icra edilmiştir (kkk.tsk, 2018).

[213] Diyanet İşleri Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü hazırladığı raporla Zeytin Dalı bölgesinde gerçekleştirdikleri faaliyetleri kamuoyuyla paylaşmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. (DİB, 2018).

3.1.3. Barış Pınarı Harekâtı (2019)

9 Ekim 2019'da başlayan ve 17 Ekim'de ABD ile 22 Ekim'de ise Rusya ile imzalanan mutabakatlarla sona eren Barış Pınarı Harekâtı,[214] (msb.gov.tr, 2021) Fırat Kalkanı Harekâtı ve Zeytin Dalı Harekâtı'nın devamı niteliğindedir. Türkiye'nin Suriye sınırı boyunca terör örgütlerine karşı verdiği mücadelenin önemli bir aşamasını oluşturan Barış Pınarı Harekâtı,[215] öncesindeki iki operasyonda yürütülen diplomasiden daha fazlasını gerektiren zorlu bir sürecin akabinde hayata geçirilebilmiştir. Zira DAEŞ terör örgütünün tasfiyesinin ABD tarafından PKK/PYD üzerinden kurgulanması, bu çerçevede PKK'nın Suriye'de petrol kaynaklarını kullanarak finans sağlaması, fiili olarak alan hâkimiyeti kurması ve ABD tarafından ağır silahlarla ve lojistik destekle güçlendirilmesi doğrudan doğruya Türkiye için ulusal güvenlik meselesi haline gelmiştir. PKK'nın PYD/YPG vb. farklı isimlerle Suriye'de örgütlenmesi Türkiye için tehdidin ortadan kalktığı anlamına gelmemiştir. Bu isimlendirmelerin farklı olsa da aynı terör örgütüne karşılık geldiği ABD Başkanı Trump'ın Ulusal İstihbarat Direktörü tarafından PYD'nin PKK'nın Suriye uzantısı olduğu söylemiyle de ortaya konmuştur. Dolayısıyla müttefiklikle bağdaşmayan, oldukça karışık ve karmaşık gözükse de açık bir şekilde ortada duran bu güvenlik meselesi kimi zaman DAEŞ'le kimi zaman PKK ve onun uzantılarıyla Türkiye'yi derinden etkilemiştir. Bu bağlamda var olan ve Türkiye için gittikçe büyüyen terör tehdidi sadece El-Bab, Cerablus, Azez ve Afrin özelinde değil Suriye sınır hattı boyunca kendisini iyiden iyi hissettirmiştir. Fırat Kalkanı Harekâtı ve Zeytin Dalı Harekâtıyla Fırat'ın batısında tehlikeyi az da olsa savuşturan Türkiye, Fırat'ın doğusu için de hamle yapmak durumunda kalmıştır.

---

[214] 9 Ekim 2019 tarihinde başlayan harekâta "Barış Pınarı" isminin verilmesi oldukça anlamlıdır. Zira Fırat'ın doğusundaki alanlarda Ayn El Arap'tan başlayarak Tel Abyad ve Resulayn'a kadar bölgede bolca su pınarlarının mevcudiyeti söz konusudur. Türkiye sınırları içerisinde yer alan Mürşitpınar ve Ceylanpınar adlandırmalarındaki 'pınar', Suriye sınırları içerisinde yer alan Ayn El Arap isimli bölgenin adını aldığı Arapça 'ayn' kelimesinin karşılığının 'pınar/göz' olması bölgenin su kaynakları açısından zenginliğini göstermektedir. Bu bağlamda harekât sahasının bu bölge olması ve Türkiye'nin bölgeye barış götürmek için bu operasyonu yapması 'Barış Pınarı' adlandırmasıyla anlam kazanmıştır (Demir E. , 2019b, s. 106).

[215] Ancak Türkiye'nin ismiyle müsemma yürüttüğü bu harekâtı Batı medyası genel olarak "Türkiye'nin Operasyonu, Türkiye'nin Saldırısı, Türkiye Savunması, Türkiye'nin İstilası" gibi adlandırmalarla okuyucuya ulaştırmıştır (Erol M. , 2019, s. 10). Batı medyasının kötü niyetli adlandırmalarına ve yaklaşımlarına ilişkin ilerleyen sayfalarda ayrıntılı bilgi verilecektir.

Türkiye harekât öncesinde ABD başta olmak üzere İran ve Rusya gibi Suriye üzerinde söz sahibi olan etkili ülkelerle terör örgütlerine karşı kendi güvenlik sorununun çözümüne ilişkin yoğun bir diplomatik süreç yürütmüş, ancak istediği sonucu tam anlamıyla alamamıştır. Bununla birlikte Türkiye'nin ısrarlı diplomatik girişimleri, ABD'nin operasyon bölgesindeki askerlerini çekmesiyle sonuçlanırken; Türkiye'nin BMGK üye ülkelerine, NATO ve BM genel sekreterlerinin yanı sıra İran'a gerekli diplomatik bildirimlerde bulunması yürüteceği operasyondaki kararlılığın anlaşılması açısından önemli olmuştur (Kurt, 2019a).

Dahası Türkiye, yürütmüş olduğu bu sıkı diplomasiden iki hafta kadar önce operasyon bölgesi ile ilgili Birleşmiş Milletler 74. Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmada elinde bulunan Suriye ile Türkiye arasındaki güvenli alan oluşturulmasını önerdiği haritayı göstererek Türkiye'nin Suriyeli göçmenler konusunda yalnız bırakıldığını ve güvenli bir alan oluşturulması gerektiğini ifade etmiştir.[216] Erdoğan'ın önerdiği bu güvenli alan Türkiye sınırından 30 km derinlikte ve 480 km uzunluğunda olup Münbiç, Ayn El Arab, Tel Abyad, Suluk, Resulayn, Dırbasiye, Amude, Kamışlı ve Malikiyye yerleşimlerini içine alacak şekilde planlanmıştır.[217] Ayrıca oluşturulacak bu alana ilk etapta 1-2 milyon Suriye'linin geri dönebileceğini ifade eden Erdoğan bu konuda uluslararası camiadan destek beklemiştir[218] (Temizer, Tok, & Kako, 2019). Ancak bu meseleyle ilgili BM Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmadan yaklaşık bir yıl kadar önce Erdoğan'ın 14 Aralık 2018'de Trump ile yaptığı görüşmede mutabık kalınan güvenli bölge meselesi ABD içerisindeki itirazlar dolayısıyla ötelenmişti. Dolayısıyla güvenli bölge konusunun askıda bekletilmesi, ABD'nin Suriye Temsilcisi Jeffrey'in Türkiye ziyareti öncesinde meselenin çözümüne ilişkin umutlar varken, ziyaretle birlikte Türkiye'nin beklentilerinin son bulması ve Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun 'sabrımız taştı' çıkışı -Temmuz 2019- (Kurt, 2019b) ve sonrasında

[216] Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın BM Genel Kurulu'ndaki konuşmasında güvenli bölge olarak önerdiği alan ve harita için bkz. (setav.org, 2019).

[217] Erdoğan'ın önerdiği güvenli bölgenin altyapısı ve üstyapısı başta olmak üzere eğitimden sağlığa, ulaşımdan sosyal tesislere kadar kapsamlı önerisine dair ayrıntılı bilgi için bkz. "İşte Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Dünya Liderlerine Anlattığı Güvenli Bölge Planı" (trthaber.com, 2019a).

[218] Türkiye'nin uluslararası camiadan beklediği Suriye'deki güvenli bölge önerisine dair ön plana çıkan ülkelerin tutumları nasıl bir düzlemde değerlendirilmelidir? Bu konuya İlişkin ayrıntılı bilgi için "Suriye'de Oluşturulacak Güvenli Bölgede Taraflar ve Tutumlar" isimli çalışmaya bkz. (Alptekin H. , 2019b).

Erdoğan'ın BM Genel Kurulu'ndaki konuşmasının karşılıksız kalması operasyonun başlaması için yeterli olmuştur.

Bu gelişmeler ışığında 9 Ekim 2019 tarihinde Cumhurbaşkanı Erdoğan twitter hesabından harekâtın başladığını *"Türk Silahlı Kuvvetleri'miz Milli Suriye Ordusu'yla birlikte Suriye'nin kuzeyinde PKK/YPG ve DEAŞ terör örgütlerine karşı Barış Pınarı Harekâtı'nı başlatmıştır. Amacımız güney sınırımızda oluşturulmaya çalışılan terör koridorunu yok etmek ve bölgeye barış ve huzuru getirmektir. Barış Pınarı Harekâtı ile ülkemize yönelik terör tehdidini bertaraf edeceğiz. Oluşturacağımız güvenli bölge sayesinde Suriyeli sığınmacıların ülkelerine dönmelerini sağlayacağız. Suriye'nin toprak bütünlüğünü koruyacak, tüm bölge halkını terörün pençesinden kurtaracağız"* ifadeleriyle ilan etmiştir (Erdoğan R. T., 2019). Aynı zamanda Milli Savunma Bakanlığı da yaptığı açıklamayla harekâtın amacını; yerinden edilmiş Suriyeli vatandaşların evlerine dönmesini sağlamak, Türkiye'nin güneyinde oluşturulmak istenen terör koridoruna engel olmak ve sınır güvenliğini sağlamak olarak deklare etmiştir (msb.gov.tr, 2021). Harekâtın dayanak noktası ise tıpkı Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı harekâtlarında olduğu gibi BM Sözleşmesi'nin 51. Maddesi kapsamındaki meşru müdafaa hakkı ve BMGK'nun terörle mücadeleye yönelik kararları olmuştur.[219] Aynı zamanda 1998 yılında Ankara ile Şam arasında imzalanan Adana Mutabakatı çerçevesinde Suriye'nin PKK terör örgütünü sınırları içerisinde barındırmama ve bertaraf etme taahhüdüne riayet etmemesi de bu harekâtın önemli dayanaklarından bir tanesidir (Demir E. , 2019b, s. 97).

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın harekâtın başladığını duyurmasının ardından Türk Ordusu Resulayn ve Tel Abyad bölgesindeki terör örgütü hedeflerini havadan ve karadan vurmaya başlamıştır. Topçu birlikleri karadan terör hedeflerini vururken Diyarbakır 8. Ana Jet, Malatya 7. Ana Jet ve İncirlik Ana Jet Üssü'nden kalkan Türk jetleri terör hedeflerini havadan vurmuştur. Havadan yapılan bombalamaların ilk 55 sortisi Suriye sınırından 30 km derinliğe inerek terör örgütüne ait barınak, sığınak ve mühimmat depolarını etkisiz hale getirmiştir. Yapılan kara ve hava atışlarından sonra terör hedeflerinin yok edilmesi ve bölgenin yumuşatılmasına müteakip akşam saatlerinde Türk askeri Tel Abyad'ın doğu ve batı kırsalı başta olmak üzere Resulayn ve

[219] BMGK'nin almış olduğu kararlara ilişkin ayrıntılara bir önceki bölümde -Zeytin Dalı Harekâtı- değinilmiştir. Bkz.

çevresindeki üç koldan Fırat'ın doğusuna karadan giriş yapmıştır. Harekâtın başlamasından bir gün sonra kara operasyonuna Suriye Milli Ordusu da dahil olmuş TSK koordinesinde Tel Abyad ve Resulayn kırsalında ilerlemeye başlamıştır. Türk askerinin karadan ilerleyişi sırasında zayiata engel olmak maksadıyla İHA ve SİHA'ların etkin bir şekilde kullanıldığı görülmüştür. Hatta terör örgütünün bu durumu fark etmesi ve bölgede lastikleri ateşe vermek suretiyle havadan görüntü alınmasına engel olma çabası da tespit edilmiştir. 12 Ekim 2019 tarihine gelindiğinde bölgede ulaşım ağının can damarı niteliğinde olan M-4 karayolunun Türk Ordusu tarafından kontrol altına alınması terör örgütünün birbirleriyle olan bağlantısını kesmesi açısından kritik bir aşama anlamına gelmiştir. Terör örgütünün TSK karşısında varlık gösterememesi örgütü daha öfkeli hale getirmiş ve Türkiye sınırı içerisinde bulunan sivil yerleşimlerine havan toplarıyla saldırılarını artırmasına neden olmuştur (Demir E. , 2019b, s. 106-130). Daha öncesinde harekâtın ikinci gününde Tel Abyad ve Resulayn'a giren Suriye Milli Ordusu ile terör örgütü arasında yaşanan şiddetli çatışmalar neticesinde TSK'nın desteğiyle harekâtın 4. günü olan 12 Ekim'de Resulayn, harekâtın 5. günü olan 13 Ekim'de ise Tel Abyad ilçe merkezi teröristlerden arındırılmıştır. Tel Abyad'da ve Resulayn'da TSK'nın kontrolü sağlamasıyla birlikte tarama faaliyetleri başlamıştır (Anadolu Ajansı, 2019, s. 50-53).

Türkiye'nin Barış Pınarı Harekâtı kararlılıkla devam ederken operasyon kapsamında görüşmeler yapmak üzere 17 Ekim 2019 tarihinde Ankara'ya gelen ABD Başkan Yardımcısı Mike Pence, Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından kabul edilmiş ve yaklaşık 10 dakika sürmesi planlanan görüşme iki saate yakın sürmüştür. Sonrasında heyetler arası görüşmelere geçilmesi ve bu görüşmelerden çıkan sonuç itibariyle Türkiye'nin Barış Pınarı Harekâtına 120 saat ara verdiği duyurulmuştur (dw.com, 2019). Verilen bu 120 saatlik ara da ABD, bölgedeki PYD/YPG unsurlarının güvenli bölgeden çıkmasını/çekilmesini Türkiye'ye taahhüt etmiştir (euronews.com, 2019a). 4 saat 20 dakika süren toplantı sonrasında açıklama yapan Türk Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu operasyonun durmadığını, sadece operasyona ara verildiğini deklare etmiş, ancak terör örgütlerinin bölgeden çıkması neticesinde Türkiye'nin operasyonu durduracağını söylemiştir. Ne var ki Ankara Mutabakatı olarak adlandırılan 13 maddelik anlaşmayla birlikte harekâtın ilk aşamasının nihayete erdiği söylenebilir (odatv4.com, 2019). Yapılan 13 maddelik 'Suriye'nin Kuzeydoğusuna İlişkin Türkiye-ABD Ortak

Açıklaması' başlıca, Türkiye ile ABD'nin bölgede uyum içerisinde hareket etmesini, her iki ülkenin de NATO üyesi olmasını ve terör unsurlarının çekilmesinden sonra operasyonun durdurulması gibi genel ifadelerle kayıt altına alınmıştır.[220] Operasyona ara verilen bu 120 saatlik dilim içerisinde çok sayıda PKK-PYD/YPG'li terör örgütü mensubu Resulayn'dan Haseke'ye tahliye edilmiştir. Bu tahliyeler sırasında TSK mutabakata uygun hareket ederken terör örgütü mensupları taciz ve ihlallerini devam ettirmiştir (Anadolu Ajansı, 2019, s. 72-73).

Türkiye'nin Suriye kuzey hattında Fırat Nehrinden Irak sınırına kadar olan 444 kilometre uzunluğunda ve 30 km derinliğinde planladığı güvenli bölge için yürüttüğü harekât ABD ile varılan mutabakat sonrasında sekteye uğramış, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 22 Ekim 2019 tarihinde Rusya'nın Soçi şehrine yaptığı ziyarette Putin'le yaptığı görüşmeyle de sona ermiştir. Erdoğan ve Putin arasında saatler süren görüşme sonrasında 10 maddelik Soçi Mutabakatı ile uzlaşının sağlandığı kamuoyuna deklare edilmiştir (euronews.com, 2019b). Bu mutabakatla birlikte taraflar 23 Ekim 2019 saat 12:00'den itibaren Rus askeri polisi ve Suriye sınır muhafızlarının, Barış Planı Harekâtı alanı dışında kalan PYD/YPG unsurları ve silahlarının Türkiye-Suriye sınırından itibaren 30 km dışına çıkarılmasını temin etmesi konusunda anlaşmışlardır. Mutabakat kapsamında bu işlemin 150 saat içerisinde tamamlanmasına müteakip derhal Barış Pınarı Harekâtı alanı sınırlarının batısı ve doğusunda 10 km derinlikte, Kamışlı bölgesi hariç, Türk-Rus ortak devriyelerinin başlaması konusunda anlaşma sağlanmıştır (Anadolu Ajansı, 2019, s. 74-75). Ayrıca mültecilerin evlerine güvenle ve kolaylıkla geri dönüş sağlayabilmeleri için ortak çalışma yapılacağı kayıt altına alınmıştır.[221] 25 Ekim 2019 tarihinde ise Türkiye Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fuat Oktay, 9 gün devam eden Barış Pınarı Harekâtı'nın ABD ve Rusya ile varılan mutabakatlar sonucunda başarılı bir şekilde neticelendiğini açıklamıştır (gazetevatan.com, 2019).

Tam da bu noktada Türkiye'nin harekâta başlamasından önce ve harekâta başlamasından sonra uluslararası camiadan yükselen itirazlara ve eleştirilere bakmak

[220] Türkiye Cumhuriyet Cumhurbaşkanlığı resmi sitesinde varılan mutabakatın tam metni mevcuttur. Ayrıntılı bilgi için bkz. "Suriye'nin Kuzeydoğusuna İlişkin Türkiye-ABD Ortak Açıklaması" (tccb.gov.tr, 2019a).
[221] 22 Ekim 2019 tarihinde Rusya'nın Soçi şehrinde imzalanan Soçi Mutabakatının tam metni için bkz. (trthaber.com, 2019c).

faydalı olacaktır. Zira Türkiye'nin Suriye Krizi'nde mülteci problemini tek başına göğüslemesi, dünya kamuoyunu ve devletlerini bu konuda adım atmaya davet etmesi ne yazık ki hiçbir karşılık bulmamıştır. Ancak ne var ki Türkiye'nin çağrılarına kayıtsız kalan dünya, harekâtla birlikte tüm dikkatini bölgeye ve Türkiye'ye yöneltmiştir. Bu ikircikli tutumu ve Türkiye'ye yönelik art niyetli siyaseti en azından medya boyutuyla ve devletlerin resmi açıklamalarıyla ortaya koymak önem arz etmektedir. Zira Türkiye'nin Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı harekâtlarından sonra yeni bir harekâtı hayata geçirmek için yaptığı hazırlıklar ve yapılan hazırlıklar sonrasında harekâtın başlaması tüm dünyanın dikkatini celp etmiştir.[222] Bu minvalde yeni bir harekâta karşı hem küresel ölçekte hem de Batı dünyasından ciddi itirazlar ve eleştiriler yükselmeye başlamıştır.

Bu tepkilerin başında AB Komisyonu Başkanı Jean-Claude Juncker tarafından yapılan açıklamalar gelmektedir. Juncker, Türkiye tarafından Suriye'nin kuzeydoğusuna başlatılan harekâtın derhal sona erdirilmesi gerektiğini ve Türkiye'nin planladığı 'güvenli bölge' için AB tarafından ekonomik destek beklenmemesi gerektiğini deklare edilmiştir. Aynı açıklamada Juncker, Doğu Akdeniz'deki sondaj faaliyetlerine de değinmiş GKRY ile dayanışma içerisinde olacaklarını açıklamıştır (Çetin, 2019). Almanya Dışişleri Bakanı ise Türkiye'nin başlatmış olduğu harekâtı şiddetle kınadıklarını ifade etmiştir. Alman Şansölyesi Merkel ise Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan'la yaptığı telefon görüşmesinde harekâtın durdurulması için çağrı yapmıştır (Ayvaz & Alboğa, 2019, s. 1-7). Yine aynı şekilde İsrail'den gelen tepkiler de Türkiye'nin operasyonunu kınayan mahiyette olmuştur. Başbakan Benjamin

[222] Operasyon için yapılan hazırlıklara müteakip Almanya Dışişleri Komisyonu Başkanı yaptığı açıklamayla Türkiye'nin gerçekleştireceği olası bir harekâtın uluslararası hukuka aykırı olacağını belirtmiştir (Ayvaz & Alboğa, 2019, s. 1-7). Yine harekât öncesinde Türkiye'nin komşusu İran'dan da benzer tepkilerin geldiği görülmüştür. İran Dışişleri tarafından açıklanan bildiride Türkiye'nin gerçekleştireceği operasyonun Türkiye'nin güvenliğine bir katkı sağlamayacağı vurgulanmıştır. Ayrıca olası bir harekâtın insani dramlara yol açacağı ve Suriye'nin toprak bütünlüğüne halel getireceği konusunda da vurgular yer almıştır. Ancak İran'ın Türkiye'nin kendi güvenlik endişelerini ve terör saldırılarını bertaraf etme gayretiyle gerçekleştireceği operasyonu kendi çıkarları doğrultusunda okuduğu ortadadır. Zira İran'ın Irak ve Suriye üzerinden Akdeniz'e ulaşan bir koridora sahip olma isteği bilinmektedir. Çünkü İran'ın kendi güvenlik doktrini içerisinde Suriye önemli bir yer teşkil etmektedir ve bu doğrultuda Suriye'de Esad rejimine verdiği desteği en başından beri sürdürmektedir. Esad rejimine verdiği askeri, siyasi, diplomatik ve lojistik destek sayesinde Suriye'deki konumunu güçlendiren İran, uluslararası alanda da Suriye konusunda söz sahibi haline gelen bir aktör konumuna dönüşmüştür (Farzam, 2019).

Netanyahu, Türkiye'nin Suriye'ye yönelik askeri işgalinin son bulması gerektiğini ve İsrail'in bu meselede ve her daim Kürt güçlerinin yanında yer alacağını ifade etmesi dikkat çekici boyuttadır (Landau, 2019). Aynı şekilde bazı Avrupalı devletlerden ve Mısır'dan da Türkiye'nin harekâtı durdurması gerektiğine dair açıklamalar gelmiştir. Ancak bu açıklamalar ve söylemler Türkiye'nin operasyondaki kararlı duruşuna etki etmemiştir.

Bu yükselen itirazlar ve eleştiriler özellikle operasyonun ilk üç gününde hat safhada olmuş, bu durum ise Batı medyasında bariz bir şekilde görülmüştür. Zira operasyonun ilk üç gününde Batı medyasında Türkiye'nin gerçekleştirdiği operasyona dair 55.849 adet haber yapılmıştır. Bu haberlerden 4.087'si internet üzerinden yayın yapan sitelerde yer almış ve toplamda 51.288 saat boyunca sayfalarda kalmış ve toplamda 150 milyonun üzerinde okuyucuya ulaşmıştır. Yapılan bu haberlerin büyük bir çoğunluğu "cnn.com, foxnews.com, theguardian.com, msn.com, washingtonpost.com ve dailymail.co.uk" sitelerinde yayınlanmıştır. Türkiye'nin Barış Pınarı Harekâtı ile ilgili bu derece fazla haber yapılması belki normal karşılanabilir, ancak Barış Pınarı Harekâtı ile alakalı ön plana çıkan temalara bakıldığında ciddi bir Türkiye karşıtlığı ve Türk düşmanlığı görülmektedir. Zira operasyonla ilgili yapılan haberlerde 'kınama, Hristiyanlara saldırı, istila ve sivilleri hedef alma, Amerikan yaptırımları ve bölgede DAEŞ tehdidi" gibi konuların ön plana çıktığı görülmektedir (Erol M. , 2019, s. 7-9).

9 Ekim ile 22 Ekim 2019 tarihleri arasında gerçekleşen ve on üç gün süren Barış Pınarı Harekâtı'nın tamamlanmasıyla birlikte -22 Ekim itibariyle- 2.200 kilometrenin kontrol altına alındığı ve 755 teröristin etkisiz hale getirildiği görülmektedir. Operasyon boyunca Türk Silahları Kuvvetleri 9 şehit vermiş ve 137 yaralı tedavi altına alınmıştır. TSK destekli Suriye Milli Ordusu'nun da operasyon süresince 124 şehit ve 463 yaralı verdiği görülmektedir. Bir de bu harekâtta hayatını kaybeden sivillerin mevcudiyeti göze çarpmaktadır. TSK ve TSK destekli Suriye Milli Ordusu, siviller konusunda oldukça büyük hassasiyet gösterse de terör örgütü mensupları sivil-asker gözetmeden yaptığı saldırılarla 21 insanın hayatını kaybetmesine 185 insanın ise yaralanmasına neden olmuştur (Anadolu Ajansı, 2019, s. 70-71). Ayrıca harekâtın tamamlanmasıyla birlikte Türkiye'nin bölge üzerinde amaçladığı hedeflere ulaştığını söylememiz mümkündür. Zira bu harekâtla birlikte 605 yerleşim yeri terör unsurlarından temizlenerek kontrol altına alınmış, sivillerin hayatını tehlikeye atan mayın ve el

yapımı patlayıcılar (EYP) ile tüneller ve sığınaklar imha edilmiştir. Bu operasyonlara ek olarak bölgenin ihyası noktasında önemli adımların da atıldığı görülmektedir. Teröristlerin mevzi olarak kullandığı 87 cami ve 7 kilise terör unsurlarından kurtarılmış, bakımı ve onarımı yapılarak yeniden hizmete açılmıştır. Yine teröristlerin büyük bir yıkıma uğrattığı eğitim kurumlarından 464 okul Türk Silahlı Kuvvetleri'nin çalışmalarıyla tamir edilmiş ve yeniden hizmete açılmıştır. Hâlihazırda tadilatları tamamlanan bu eğitim kurumlarında yaklaşık 35.000 öğrenci eğitim görmektedir. Son olarak harekâtın önemli bir amacı olan Suriyeli vatandaşların evlerine dönmesi noktasında iki yüz bine yakın Suriyeli'nin güvenli ve gönüllü olarak topraklarına döndüğü görülmektedir (msb.gov.tr, 2021).

3.1.4. Türkiye'nin Libya'daki Varlığı (2019)

Türkiye'nin proaktif güvenlik anlayışı temelinde geliştirdiği Fırat Kalkanı Harekâtı, Zeytin Dalı Harekâtı ve Barış Pınarı Harekâtı Türkiye'yi hedef alan terör örgütlerine karşı başarıyla gerçekleştirilmiş operasyonlar olarak tarihe geçmiştir. Ülke içerisinde hendek operasyonlarıyla hız kazanan, ülke sınırları dışında da bu operasyonlarla terörü kaynağında yok etme arzusu güden Türkiye, istediği ölçüde ve alanda olmasa da belirlediği bölgelerde hedeflediği harekâtları gerçekleştirmiştir. Ülke içerisindeki operasyonlarla birlikte terörü sınırlarının dışarısına itmekle kalmamış devamında gerçekleştirdiği sınır ötesi hamlelerle en azından sınır güvenliğini sağlama noktasında kararlı duruşunu göstermiştir. Ancak Türkiye'nin gerçekleştirdiği bu harekâtlar, Türkiye'nin kendisine tehdit arz eden PKK/YPG/PYD/DAEŞ gibi terör örgütlerinin tamamıyla etkisiz hale getirildiği sonucunu vermemektedir. Zira Irak'ın kuzeyi, Suriye'nin kuzeyi ve özellikle de Fırat'ın doğusu hala eli kanlı terör örgütlerinin varlığını koruduğu ve eylemlerini gerçekleştirmek için fırsat kolladığı yapılara ev sahipliği yapmaktadır.

Burada şunu da belirtmek gerekir ki Türkiye sadece terör örgütleriyle mücadele vermemekte, küresel aktörlerin Türkiye'nin sınırlarını kapsayan alanlara müdahale etme iştiyakına, ekonomik ve siyasi çıkarlarına karşı koymakla da iştigal etmektedir. Bu meselelerden en önemlisi hidrokarbon ve doğalgaz başta olmak üzere zengin yer

altı kaynaklarına sahip olduğu bilinen Doğu Akdeniz'de yaşanan gelişmelerdir.[223] Türkiye için nasıl kara ve hava sınır güvenliği hayati bir öneme haizse deniz sınırları/karasuları da o derece önemlidir. Zira Türkiye, üç tarafı denizlerle çevrili, önemli bir Akdeniz ülkesi konumundadır.[224] Türkiye'nin karasularını koruması ve müdahaleden uzak tutması 1974'te Kıbrıs Barış Harekâtıyla Türk varlığının tescillendiği Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nden bağımsız düşünülmemelidir. Doğu Akdeniz'deki doğal kaynaklara erişme arzusunda olan ve başta Yunanistan olmak üzere planlamalar yapan devletlerin varlığı, Türkiye'nin diplomatik yollarla ve dahi gerekirse askeri yöntemlerle çözmesi gereken pek çok problemi beraberinde getirmektedir. Türkiye'nin Akdeniz'deki karasularını korumak ve Doğu Akdeniz'deki doğal kaynaklardan hakkı olanı alması için izlediği proaktif politikanın somut yansıması - tarihte asırlar boyunca hâkimiyeti altında bulunan - Libya devleti ile imza altına aldığı mutabakat antlaşmaları olmuştur. Türkiye ile Libya UMH arasında "*Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti ile Libya Devleti Ulusal Mutabakat Hükûmeti Arasında Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası*" [225] ve "*Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti ile Libya Devleti Ulusal Mutabakat Hükûmeti Arasında Güvenlik ve Askeri İş Birliği Mutabakat Muhtırası*"[226] imzalanmıştır. İmzalanan bu antlaşmalar tescil edilmesi için Birleşmiş Milletlere gönderilmiş ve BM Genel Sekreteri Antonio Guterres, 30 Eylül 2020 tarihinde BM Şartı'nın 102. Maddesi gereğince bu antlaşmaları onaylamıştır.[227] Türkiye'nin

[223] Kıbrıs adasının her iki yanında bulunduğu kabul edilen en düşük miktar olan üç trilyon ayak küp mevcuttur. Bu miktar bir milyon civarındaki adalının yüz yıllık, dahası bazı analistlere göre ise iki yüzyıldan fazla yetecek gaz anlamına gelmektedir (Leventis, 2012, s. 8).

[224] Akdeniz ise jeopolitik ve jeoekonomik açıdan dünyanın en önemli bölgeleri arasında yer almakta olup, bölgenin hem kara hem de deniz bağlantısına sahip oluşu her daim pek çok egemen gücün dikkatini çekmiştir (İnaç, 2021, s. 196).

[225] 27 Kasım 2019 tarihinde İstanbul'da imzalanan ve 7195 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan, 7 Aralık 2019 tarihli ve 30971 Sayılı Resmi Gazete' de yayınlanan ilgili Mutabakat metnini ayrıntılı olarak incelemek için bkz. (Resmi Gazete, 2019a). Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti ile Libya Devleti Ulusal Mutabakat Hükûmeti Arasında Akdeniz'deki Kıta Sahanlığı ve Münhasır Ekonomik Bölge Sınırlarını Gösteren Harita - Deniz Haritası INT 308 için ilgili Resmi Gazete'ye bkz. (Resmi Gazete, 2019a, s. 23)

[226] 27 Kasım 2019 tarihinde İstanbul'da imzalanan ve 7199 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan, 29 Aralık 2019 tarihli ve 30990 Sayılı Resmi Gazete' de yayınlanan ilgili Mutabakat metnini ayrıntılı olarak incelemek için bkz. (Resmi Gazete, 2019b).

[227] İlgili bilgi ve belge için Yücel Acer tarafından "Türkiye-Libya Deniz Sınırı Antlaşması'nın Birleşmiş Milletler Tarafından Tescilinin Önemi" isimli çalışmanın bulunduğu siteye bkz. (SETA, 2020).

benimsemiş olduğu proaktif güvenlik politikasının gereği olarak imza altına alınan bu mutabakat, başta Yunanistan olmak üzere bazı küresel aktörlerin tepki vermesine sebebiyet vermiştir. Türkiye'nin Libya ile imzaladığı bu mutabakat, Doğu Akdeniz'de dengeleri değiştirmiş ve Libya'daki dengelerin çalışmamız açısından ele alınmasını zaruri kılmıştır. Bir zamanlar Osmanlı toprağı olan Libya; tarihsel seyir içerisinde iç siyasette pek çok karışıklığa sahne olmuş, Arap Baharı olarak adlandırılan dönemle çatışmalara şahitlik etmiş ve uluslararası müdahale ile belirsizliğin hâkim olduğu bir coğrafya konumuna evrilmiştir.

Türkiye'nin ve Libya'nın deniz karasularının güvenliği için hayati öneme sahip olan ve iki ülkenin aralarında imzalamış olduğu mutabakatların önemine dair Libya'ya ilişkin ayrıntılı bir analiz yapılması konuyu daha anlaşılır kılacaktır.[228] Arap Baharı olarak literatüre geçen ve Libya için bu sürecin başlangıcı sayılan kırk iki yıllık Kaddafi iktidarının sonunu getiren 17 Şubat 2011 Devrimi ile birlikte Libya, içinden çıkmakta zorlanacağı bir sürecin içerisine girmiştir. 17 Şubat'tan sonra yeni bir irade ve idarenin tesisi için Libya içerisindeki tüm tarafların katılımıyla çalışmalar başlatılmış ve demokratik bir yönetimin tesisi için bir geçiş mekanizması oluşturulmuştur. 2011 yılının Ekim ayında oluşturulan bu mekanizma 'Ulusal Geçiş Konseyi' olarak adlandırılmış ve 2012 yılının Temmuz ayında yapılan seçimlerle birlikte görevini Milli Genel Kongre'ye (MGK) devretmiştir. Milli Genel Kongre'nin göreve başladığı tarihten 2014 yılına kadar tüm tarafların katılımıyla çalışmalar yürütülmüştür. Ancak 2014 yılına gelindiğinde ortaya çıkan görüş ayrılıkları ve yaşanan anlaşmazlıklar siyasi anlamda Libya için buhran döneminin başlangıcı olmuştur. Zira düzenli bir ordusu bulunmayan Libya için; kabilelerin, çeşitli grupların oluşturduğu milis güçlerin ve birtakım ideolojilerin silahlandığı bir ortam açığa çıkmıştır. Yaşanan bu gelişmeler Libya için 2014 sonrasında belirecek olan bir iç

[228] Libya Hükûmeti ile imzaladığı 'Deniz Yetki Sınırlandırılması' ve 'Güvenlik ve Askeri İşbirliği' antlaşmalarıyla birlikte Türkiye; 2000'li yılların başından beri kendisine yönelik kuşatma girişimlerini - GKRY, Yunanistan, Mısır ve İsrail'in kendi aralarında yaptıkları işbirlikler - bertaraf etmiştir. Bu kuşatma girişimleri GKRY'nin 2003 yılında Mısır'la, 2007 yılında Lübnan'la ve 2010 yılında İsrail'le imzaladığı Münhasır Ekonomi Bölge (MEB) Anlaşmaları olarak ön plana çıkmaktadır. Bu kuşatma girişimlerinin hedefi Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki doğal kaynaklardan mahrum edilmesi ve bu yönde güçlü bir statükonun oluşturulmasıydı (Kurt, 2020). Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) kavramının ne anlam ifade ettiğine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. "Sorular ve Cevaplar ile Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) Kavramı" (Yaycı, 2019).

savaşın habercisi olmuş, ortaya çıkan siyasi ayrılıklar ve farklı güç odaklarının belirmesi 2014 yılıyla beraber Trablus merkezli Milli Genel Kongresi ve Tobruk merkezli Temsilciler Meclisi (TM) olarak iki farklı parlamento ortaya çıkarmıştır. İki farklı parlamentonun ortaya çıkmış olmasının sıkıntıları yaşanırken bir de üstüne 2014 yılının Mayıs ayında Darbeci Halife Hafter' in Trablus'a yönelik darbe girişimi ülkedeki krizin şiddetini artırarak meselenin askeri bir boyut kazanmasına sebep olmuştur.[229] Tırmanan bu krizin çözümü için BM devreye girmiş ve 2015 yılında BM öncülüğünde Libya Siyasi Anlaşması hayata geçirilmiştir. Bu anlaşma ile beraber Serrac liderliğindeki Başkanlık Konseyi/Ulusal Mutabakat Hükûmeti 2016 yılının Mart ayında Trablus'a gelmiş ve çalışmalara başlamıştır. Bu anlaşmaya imza

[229] Tam da bu noktada bugün Libya'nın içinde bulunduğu durumun mümessillerinden birisi olarak sayabileceğimiz Hafter' in öyküsüne bakmak faydalı olacaktır. Hafter' in öyküsüne değinirken Libya'nın yönetimsel açıdan yaşadığı tarihsel geçmişe de değinilmiş olacaktır. Libya'nın ilk ve tek kralı olan İdris Es-Senusi, 1 Eylül 1969 yılında gerçekleştirilen askeri darbeyle iktidardan indirildi. Darbeyi gerçekleştiren hür subaylar hareketinin çekirdek kadrosunda yer alan Hafter, Kaddafi'nin en güvendiği isimlerden birisiydi. Darbe sonrasında otoritesini güçlendiren Kaddafi, Libya'daki monarşiyi feshederek iktidara sahip oldu. Kaddafi'ye yakın bir isim olan Hafter 1970'li yıllarda Sovyet Rusya'sına giderek orada askeri eğitim aldı. 1980'li yıllarda Batı Blok'uyla ilişkileri bozulan Kaddafi için ABD kamuoyunda çeşitli haberler dolaşıma girdi. Bu haberler Kaddafi'nin dünyadaki çeşitli terör örgütlerine yardım ettiği yönündeydi. Batı ile Libya arasında yaşanan bu gerginlik Libya'nın kuzeyinde bulunan Çad'da sıcak çatışmaya dönüşmüştü. Çad bölge açısından oldukça önemli bir ülke konumundaydı. Zira Çad, sahip olduğu uranyum kaynakları ve doğal maden rezervleri açısından bölge aktörleri için ilgi odağına dönüşmüştü. Bu gelişmeler 1982 yılında Çad'da gerçekleşen darbeyle ve bu darbenin nihayetinde iktidara gelen Batı yanlısı Hissene Habre ile birlikte farklı bir boyuta evrildi. Batı ile oldukça uyumlu politikalar yürüten Habre, ülke içerisinde muhaliflere karşı sert bir tutum sergiledi. Ancak Habre'nin Batı yanlısı tutum ve davranışları Kaddafi Libya'sı için oldukça rahatsızlık vericiydi. Bu sebepten ötürü Kaddafi Çad'a yönelik askeri operasyonlar tertip etti ve bu operasyonların başında Libya ordusunu komuta eden Hafter bulunuyordu. Bu görev Hafter için bir dönüm noktası olmuştur. Keza Hafter 1987 yılında bu askeri operasyonlar sırasında yedi yüz askeri ile birlikte Çad'da esir düşmüştü. Hafter' in Çad'da esir düşmesi Kaddafi için herhangi bir rahatsızlık meydana getirmedi. Bu gelişmelere binaen Hafter'e sahip çıkan ABD, Çad'da Kaddafi yanlısı iktidarın işbaşına geldiği zaman dilimine kadar orada yaşamasına imkân tanıdı. Kaddafi yanlısı yönetimin iktidara gelmesiyle birlikte yaklaşık üç yüz askeri ile birlikte ABD'ye iltica eden Hafter, ABD vatandaşlığı aldı. 2010 yılına gelindiğinde ise Tunus'ta başlayan ve kısa sürede Kuzey Afrika ülkelerini ve Orta Doğu'yu etkileyen Arap Baharı 2011 yılında Libya'da kendisini gösterdi. Libya'da etkisini gösteren Arap Baharı, 20 Ekim 2011 yılında Kaddafi'nin öldürülmesiyle birlikte yeni bir başlangıcın da habercisi konumunda oldu. Kaddafi'nin ölümü üzerine Libya'ya geri dönen Hafter 14 Şubat 2014 tarihinde yönetime el koyduğunu ilan etti. Ancak bu yönetime el koyma girişimi Hafter için başarısızlıkla sonuçlandı. Bu başarısız girişime rağmen etki alanını genişletmeye çalışan Hafter, ülkedeki çeşitli milis gruplarıyla ortaklık kurarak hâkimiyet alanını genişletti ve daha da güçlendi. Hâkimiyet alanını genişleten ve daha bir güçlü hale gelen Hafter ülkenin kuzeydoğusunda bulunan Tobruk kentinde kendi meclisini kurduğunu ilan etti (Anadolu Ajansı, 2020).

koymasına rağmen MGK ve TM, UMH'ni kabul etmemiş ve ülkedeki kriz farklı bir boyuta evrilmiştir (Şahin Y. , 2020, s. 1).

Süreç içerisinde ortaya çıkan iki başlı yönetim, Libya'nın meşru iktidarı olarak kabul edilen ve BM tarafından tanınan Başkent Trablus merkezli Libya Ulusal Mutabakat Hükûmeti'ne (UMH) karşılık oluşturulan ve bölge ülkeleri başta olmak üzere Rusya'dan destek alarak ülkenin doğusunda güçlenen Tobruk merkezli Libya Ulusal Ordusu (LUO) olmuştur. Libya Ulusal Ordusu'nun başında bulunan Halife Hafter darbe girişimlerinde bulunmuş ancak muvaffak olamamıştır (Akhiyadov, 2020a). Halife Hafter' in 4 Nisan 2019 tarihinde Ulusal Mutabakat Hükûmeti'ni devirmek üzere başlatmış olduğu saldırı, Türkiye'nin UMH'ne verdiği destek sonrasında siyasi bir sürece evrilmiştir (Aslan, 2021, s. 1). Türkiye'nin somut olarak göstermiş olduğu açıktan destek kadar olmasa da Katar ve İtalya[230] gibi ülkeler başta olmak üzere BM, NATO ve AB gibi güçlü uluslararası örgütlerin de Serrac liderliğindeki Ulusal Mutabakat Hükûmetinden yana tavır takındığı bilinmektedir.[231] Bu desteğe karşılık Hafter' in kendi meşruiyetini dünya ölçeğinde kabul ettirmek için çeşitli dünya ülkelerine ziyaretler gerçekleştirmiştir (Anadolu Ajansı, 2020). Tobruk merkezli General Halife Hafter'in meşruiyetini sağlama çabası, yaptığı uluslararası ziyaretler ve dünya devletlerinin Libya konusundaki pozisyonları; Hafter'in Suudi Arabistan, BAE[232] ve Mısır gibi bölge ülkeleri ve yayılmacı politikalar geliştiren Rusya ve

[230] Bir Avrupa ülkesi olan İtalya'nın Ulusal Mutabakat Hükûmetini desteklemesi, bir başka Avrupa devleti olan Fransa'nın ise Darbeci Halife Hafter tarafında yer almasının belki de en önemli sebebi Kaddafi sonrası dönemde bölgede Fransız şirketi 'Total' ve İtalyan şirketi 'ENI' arasında verilen hâkimiyet mücadelesidir. Kuşkusuz bu hâkimiyet mücadelesindeki en önemli saik Libya'nın sahip olduğu yer altı zenginlikleridir. Zira Libya petrol rezervleri açısından Afrika'da birinci sırada yer alırken, dünyada dokuzuncu sırada yer almaktadır (Anadolu Ajansı, 2020). Bu bağlamda İtalya'nın Libya politikasında ön plana çıkan unsurların neler olduğuna dair ayrıntılı bilgi için "İtalya'nın Libya Politikası" isimli çalışmaya (Güngörmez, 2020) ve Libya'da Kaddafi sonrası dönemde Fransa'nın Libya'daki resmi pozisyonunun ve çıkarlarının ne olduğuna dair ayrıntılı bilgi için "Fransa'nın Libya Politikası" isimli çalışmaya bkz. (Faytre, 2020).

[231] Özellikle Arap Baharı sonrasında Avrupa Birliği'nin Libya'ya ilişkin politik tutumunu ele alan çalışmaya dair ayrıntılı bilgi için "Perspektif: Avrupa Birliği'nin Libya Politikası" isimli çalışmaya bkz. (Alkanat, 2020).

[232] Birleşik Arap Emirlikleri ve Suudi Arabistan'ın Libya Krizine müdahalesi ne şekilde göze çarpmaktadır? Ayrıca BAE ve Suudi Arabistan'ın Hafter'e destek vermesinin arkasında yatan saikler ve bu desteğin çeşitlerinin neler olduğuna dair ayrıntılı bilgi için "BAE ve Suudi Arabistan'ın Libya Krizine Müdahalesi" isimli çalışmaya bkz. (Ataman & Karaduman, 2020).

sömürge düzenini idame ettirme arzusu güden Fransa tarafından desteklendiğini göstermektedir (Akhiyadov, 2020a).

Görüldüğü üzere Libya, küresel aktörlerin çatıştığı ve oyun kurduğu bir alan haline gelmiştir.[233] Türkiye'nin 2019 yılında Libya ile sağladığı mutabakatın sağlıklı bir şekilde yürümesinin yegâne şartı ise BM tarafından meşruluğu kabul edilen Ulusal Mutabakat Hükûmeti'nin Libya'da tek otorite olarak varlığını sürdürmesinden geçmektedir. Başta Yunanistan olmak üzere, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan, Mısır, Fransa ve Rusya; Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de varlığını sürdürerek enerji rezervlerinden faydalanmasını istememekte, bu çıkış noktasından hareketle Türkiye'nin önünü Libya'daki dengelere müdahil olarak kesmeye çalışmaktadır. Bahsi geçen ülkelerin Libya'da gösterdiği refleksler ve Hafter'i doğrudan desteklemeleri, askeri ve ekonomik yardımda bulunmaları Libya'daki yönetimin Hafter'e geçmesi doğrultusunda atılan adımlar olarak görülmektedir. Zira Ulusal Mutabakat Hükûmetinin zayıflaması ve tüm Libya'da Hafter'in kontrolü ele geçirmesi Türkiye'nin Libya ile imzalamış olduğu Deniz Yetki Sınırlandırması Antlaşması'nın rafa kalkacağı anlamına gelmektedir. Bu tehlikenin farkında olan ve politikalarını bu yönde geliştiren Türkiye, benimsemiş olduğu proaktif güvenlik konsepti doğrultusunda diplomatik yolları kullanarak kendi ulusal çıkarlarını koruma azmini ve kararlılığını göstermiştir. Dahası Hafter'e ekonomik ve askeri destek veren ülkelerin attığı adımlar Türkiye'nin Libya konusundaki kararlılığının sadece diplomatik alanda kalmayacağını da göstermesi açısından farklı bir boyuta evrilmiştir. 27 Kasım 2019 tarihinde İstanbul'da imzalanan ve 29 Aralık 2019 tarihli ve 30990 Sayılı Resmi Gazete' de yayınlanan "Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti ile Libya Devleti Ulusal Mutabakat Hükûmeti Arasında Güvenlik ve Askeri İş Birliği Mutabakat Muhtırası" na

[233] Libya'da yaşanan bu karışıklığın giderilmesi için uluslararası toplumun inisiyatif almak düşüncesiyle 2019 yılının Temmuz ayında başlattığı müzakereler 2020 yılının Ocak ayında Berlin Konferansı'nın yapılmasıyla sonuçlanmıştır (Kekilli, 2020, s. 11). Konferans "Libya Zirvesi" olarak da adlandırılmış ve on iki ülke lideri ve beş uluslararası kuruluş başkanını bir araya getirmiştir. Zirve sonrasında ise 55 maddelik bir sonuç deklarasyonu yayınlanmıştır (bbc.com, 2020). Yakın bir zaman diliminde ise Libya'da yaşanan krize siyasi bir çözüm bulmak amacıyla 19 Ocak 2020 tarihinde BM ve Almanya himayesinde ikinci defa Berlin Konferansı toplanmıştır. Bu toplantıya da on altı ülke ve dört uluslararası kuruluştan temsilciler katılmış ve ana gündem maddesi 2021 yılının Aralık ayında yapılacak seçimler ve Libya'da bulunan yabancı askerlerin Libya'yı terk etmesi konuları olmuştur (Aydemir M. , 2021).

binaen Türkiye Libya'ya asker göndermeye karar vermiştir.[234] Türkiye bu bağlamda 30 Aralık 2019 tarihinde Libya'ya asker gönderme tezkeresini Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne getirmiş ve 2 Ocak 2020 tarihinde yapılan oylamayla birlikte Türk askerinin Libya'ya gitmesinin önünde bir engel kalmamıştır. Bu tezkere doğrultusunda Libya'ya intikal eden Türk askeri Libya'daki dengelerin Ulusal Mutabakat Hükûmeti lehine dönmesini sağlamıştır.[235] Yaşanan bu gelişmeler Türkiye'nin ve Türk askerinin bölgede kalması ve etkin bir rol oynamasının Türkiye'nin ve Libya'nın güvenliği açısından ne denli önemli olduğunu ortaya koymuştur. Bu sebepten ötürü 2 Ocak 2020 tarihinde Türk askerinin Libya'ya gönderilmesini içeren tezkerenin süresinin bitecek olması dolayısıyla 2 Ocak 2021 tarihinden itibaren Türk askerinin on sekiz ay daha Libya'da kalmasını öngören uzatma tezkeresi TBMM tarafından onaylanmıştır.[236]

---

[234] Türk hükûmetinin Libya'ya asker gönderme gerekçelerine bakıldığında oldukça önemli hususlar göze çarpmaktadır. Özellikle Hafter kontrolündeki Libya ulusal ordusunun Akdeniz'de seyreden Türk bandıralı gemilere ve ülkede faaliyet gösteren Türk şirketlerine yönelik oluşturduğu tehditler ön plana çıkan meselelerdir. Mamafih Hafter güçlerinin Trablus'a yönelik gerçekleştirdiği saldırılara bağlı olarak bölgede istikrarsızlığın oluşuyor olması, bu istikrarsızlığın yeni trajedilere yol açarak sivillerin hayatına tehdit arz etmesi ve DAEŞ, El Kaide gibi terör örgütlerinin eylem yapmasını kolaylaştıracak bir düzene evrilme endişesi Türkiye'nin bölgede olmasını gerektiren hususlar olarak ön plana çıkmaktadır (Kurt, 2020).

[235] Hafter' in Ulusal Mutabakat Hükûmetinin kontrolündeki bölgelere saldırması ve bu saldırıların Türk askerinin varlığı ve eğittiği Libya ordusu tarafından püskürtülmesi Hafter açısından kendi ordusu içerisinde otoritesinin parçalanmasına sebep olmuştur. Hafter' in otoritesinin zayıfladığı en önemli olay 2020 yılının Haziran ayında Trablus'a yönelik gerçekleştirmiş olduğu, ancak başarı sağlayamadığı operasyon olmuştur (Vernhes, 2021). Ayrıca Libyalı analistler de Türkiye'nin Libya'daki varlığı neticesinde Hafter'in destek gördüğü tabanı kaybettiği görüşünü paylaşmaktadır (arabnews.com, 2021).

[236] 22 Aralık Salı günü TBMM 27. Dönem 4. Yasama Yılı 36. Birleşiminde Libya'daki Türk askerinin görev süresinin On Sekiz ay uzatılmasını öngören Cumhurbaşkanlığı Tezkeresi onaylanmıştır. TBMM Genel Kurul tutanaklarında ilgili tezkere Türkiye'nin Libya'daki varlığına ilişkin "*Türkiye'nin Millî Çıkarlarına Yönelik Her Türlü Tehdit ve Güvenlik Riskine Karşı Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Gerekli Her Türlü Tedbiri Almak, Libya'daki Gayrimeşru Silahlı Gruplar ile Terör Örgütleri Tarafından Türkiye'nin Libya'daki Menfaatlerine Yönelebilecek Saldırıları Bertaraf Etmek, Kitlesel Göç Gibi Diğer Muhtemel Risklere Karşı Millî Güvenliğimizin İdame Ettirilmesini Sağlamak, Libya Halkının İhtiyacı Olan İnsani Yardımları Ulaştırmak, Libya Ulusal Mutabakat Hükûmeti Tarafından Talep Edilen Desteği Sürdürmek, Bu Süreç Sonrasında Meydana Gelebilecek Gelişmeler İstikametinde Türkiye'nin Yüksek Menfaatlerini Etkili Bir Şekilde Korumak ve Kollamak, Gelişmelerin Seyrine Göre İleride Telafisi Güç Bir Durumla Karşılaşmamak İçin Süratli ve Dinamik Bir Politika İzlenmesine Yardımcı Olmak Üzere Hudut, Şümul, Miktar ve Zamanı Cumhurbaşkanınca Takdir ve Tayin Olunacak Şekilde, Türk Silahlı Kuvvetlerinin Gerektiği Takdirde Türkiye Sınırları Dışında Harekât ve Müdahalede Bulunmak Üzere Yabancı Ülkelere Gönderilmesi, Bu Kuvvetlerin Cumhurbaşkanının Belirleyeceği Esaslara Göre Kullanılması ile Risk ve Tehditlerin Giderilmesi İçin Her Türlü Tedbirin Alınması ve Bunlara İmkân Sağlayacak Düzenlemelerin Cumhurbaşkanı Tarafından Belirlenecek Esaslara Göre Yapılması…"* şeklinde kayıt altına alınmıştır (tbmm.gov, 2020).

Sonuç itibariyle 2000'li yılların başında iktidara gelen ve her seçimde halkın teveccühünü alarak iktidara gelen Erdoğan'ın dış politikasını şekillendirdiği dönem Türkiye'nin bekasını önceleyen ve güvenliğini tesis etme gayretiyle terör örgütleriyle amansız bir mücadele verdiği zaman dilimine karşılık gelmektedir. Bu mücadele sadece ülke sınırları içerisinde hareket alanı bulan terör örgütleriyle değil, ülke sınırları dışarısında öbeklenen terör örgütlerine karşı da sürdürülmektedir. Türkiye'nin özellikle 15 Temmuz 2016 yılından sonra hayata geçirmeye başardığı proaktif güvenlik konsepti 2017 yılında kabul edilen Anayasa değişikliğiyle benimsenen Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi'nin getirdiği manevra kabiliyetiyle birlikte daha fazla anlam kazanmıştır. Zira Türkiye sadece ülke içerisinde ya da ülke sınırları çevresinde varlık mücadelesi veren terör örgütlerine yönelik değil, uluslararası aktörlerin ve devletlerin dahil olduğu bir alanda da varlık mücadelesi vermektedir. Şüphesiz bu alanlardan en önemlisi Libya'dır. Türkiye'nin bölgede yaşanan gelişmeleri iyi analiz ederek yaptığı hamleler, izlediği politikalar[237] ve operasyonel yönelimler Libya özelinde yaşanan olayları şimdilik Türkiye lehine çevirmiştir. Türkiye Libya'da izlemiş olduğu proaktif yaklaşımı devam ettirmeli, izlediği bu politikayı akamate uğratacak girişimlerden uzak durmalıdır. Bugün görünen tablo odur ki Türkiye'nin deniz sınırlarının/karasularının güvenliği Libya'da var olan ya da var olacak olan istikrar ve güven ortamıyla doğrudan ilintilidir.

3.2. RUSYA'NIN GÜVENLİK ALGISI: İMPARATORLUĞUN CANLANDIRILMASI

Rusya, Türkiye ve Türk Boğazları üzerinden sıcak denizlere inme gayesini uzun vadede planlamış ve üç asra yakın bir süre bunun mücadelesini vermiştir.[238] Bu

[237] Türkiye kıta sahanlığı haklarını kararlılıkla korumaya devam etmekte, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi hariç tüm Akdeniz ülkeleriyle deniz sınırlarının belirlenmesi için diyaloğa hazır pozisyonunu korumaktadır. Ayrıca Kıbrıs adasının batısında yapılacak bir sınırlandırma için ancak Kıbrıs meselesinin çözümüyle birlikte adım atılacağını belirtmekte ve Kıbrıs Türklerinin haklarının uluslararası arenada garanti altına alınacağı zamana kadar askeri ve diplomatik mücadele kararlılığını göstermektedir (Erciyes, 2019, s. 18).

[238] Sadece Rusya açısından değil dünya devletleri açısından Türk İmparatorluğu'nu parçalamaya ve zayıflatmaya yönelik pek çok proje hayata geçirilmek istenmiştir. Ruslar açısından ise Türk İmparatorluğu'nun kalbi İstanbul'dan boğazlar yoluyla sıcak denizlere inme arzusu doğrultusunda projeler yapılmıştır. Bunlardan Rus Çarı Büyük Petro Projesi (1710) ve Rus Çarı 1. Nikola Projesi sadece birer örnektir. Ayrıntılı bilgi için bkz. 1281 ile 1913 yılları arasında "Türk İmparatorluğunun Paylaşılması Hakkında Yüz Proje" (Djuvara,

mücadeleyi askeri olarak vermenin ötesinde harp dışı yöntemleri de kullanmıştır. Rusların özellikle Osmanlı döneminde Ermenilere açıktan destek vermesi, Rum Ortodoks Kilisesi'ni kullanması ve bölücü unsurlara destek vermesi bunlardan sadece birkaçıdır (Kuyaksil, 2005, s. 1007). Süreç içerisinde konu başlıkları değişip kullanılan araçlar farklılaşsa da hâkimiyet kurma arzusu ve yayılmacı anlayış egemenliğini korumuştur. Her ne kadar yayılmacı anlayışa itiraz eden düşünce sistemleri geliştirilse de hâkim görüş olmaktan uzak kalmışlardır. Bu düşünce sistemlerinden bir tanesi 'Slavofilizm' olmuştur. Yayılmacı politikaların karşısında duran ancak sonuçları itibariyle yayılmacı anlayışın yakınında konumlanan "Slavofilizm" düşüncesini ele almak faydalı olacaktır. Rus düşünce hayatında önemli bir yer edinen 'Slavofilizm' özü itibariyle devletle ilişkisi sorunlu bir düşünce yapısına sahip olmuştur. Dahası Rus yayılmacılığına karşıt bir düşünce biçimi olarak tezahür etmiştir. Ancak tarihsel seyir içerisinde bu düşünce sisteminin Rus yayılmacılığını savunan hatta yayılmacı politikaları meşrulaştırma gayreti içerisine giren bir yapıya dönüştüğü görülmektedir. Bu dönüşümün yaşanmasında konjonktürel politik şartların etkisi yadsınamaz boyuttadır. Ayrıca Rus siyasal elitlerinin bu yöndeki tercihleri de etkili olmuştur. Esasında bu kavramın tarihsel süreç içerisinde zaman zaman Rus yayılmacılığına hizmet eden bir kavram haline dönüşmesi Rus devletinin kendi menfaatleri için ideolojileri ustaca kullanmasının bir örneği olarak gösterilmektedir ki bu konu ayrı bir tartışma ve çalışma konusudur (Kaya & İşyar, 2009, s. 25).

Türkiye ve boğazlar üzerinde emellerine ulaşamayan Rusya, azmini kaybetmemiş ve kendisi için doğru zamanın gelmesini beklemiştir. İki kutuplu dünyada süper güçlerin mücadelesi, akabinde SSCB'nin dağılması ve Rusya açısından iyi geçmeyen Yeltsin döneminde çok fazla hamle gerçekleştiremeyen Rusya Federasyonu, Putin'in iktidara gelmesiyle birlikte, kendi coğrafyası olarak tanımladığı yakın çevresinde yaptığı hamlelerle ciddi bir güç elde etmiştir. Ancak Rusya'nın bu bölgesel hamleleri küresel ölçekte sonuçlar yaratmış ve uluslararası diplomasiyi hareketlendiren adımlar olarak

2018). Dahası 1807 senesinde yaşanan Tilsit vakası da bu duruma örnek teşkil etmektedir. Zira 1807 yılında bugün Rusya Federasyonu sınırları içerisinde yer alan Tilsit şehrinde Rusya İmparatoru Çar Aleksandr ve Fransa İmparatoru arasında Osmanlı Devleti'nin işgaline ve taksimine ilişkin bir anlaşma imzalanmıştır. Rus Çarı bu görüşmede Fransa ile ittifakı kabul etmiş, paylaşım planında İstanbul'u ve boğazları talep etmiştir. Napolyon ise "*İstanbul'u hiç kimseye bırakamam. Ona malik olmak dünyaya hâkim olmaktır"* cevabını vermiştir (Pithon, 2010, s. 80).

kendisini göstermiştir.[239] Zira Putin'in iktidara gelmesiyle birlikte Rusya'nın Kafkasya'da etkin bir siyaset izlemesi, Karadeniz'in kuzeyinde bulunan Kırım'ı işgal ve ilhak etmesi, Suriye Krizi'nde askeri varlığıyla doğrudan taraf haline gelmesi ve Libya ekseninde yaşanan gelişmeler Rusya'nın yeni imparatorluk gücünü fiili olarak ortaya koyduğunu gösteren gelişmeler olmuştur (Özcan M. S., 2019, s. 193).

Rusya'nın dış politikasında önemli bir yer teşkil eden Orta Doğu, Çarlık döneminde olduğu gibi Çarlık sonrası dönemde de -Sovyet döneminde- ehemmiyetini korumuştur. Rusya için jeostratejik açıdan her daim gündemde olan Orta Doğu, 1947 yılından sonra göze çarpan ABD ile Rusya arasındaki rekabette önemli bir yer tutmuştur. Özellikle Orta Doğu'daki gelişmeler içerisinde önemli bir yere sahip olan Filistin konusunda Arap bloğuna destek veren Rusya bu sayede bölgede nüfuz kazanmıştır. Ne var ki 1980'li yılların ortasında Gorbaçov'un iktidara gelmesi Rusya için Orta Doğu'daki etkinliğinin kademeli olarak azalması anlamına gelmiş ve bu durum 2000'li yıllara kadar böyle devam etmiştir. 2000'li yılların başında Putin'in iktidarı devralması Orta Doğu'nun Rusya için yeniden öncelikli bir konum haline dönüşmesini beraberinde getirmiştir. Bölgedeki ağırlığını artırmak için politikalarını yeniden şekillendiren Putin bölgeye dair yoğun bir siyasi gündem oluşturmuştur. Zira Rusya'da Sovyetler Birliği'nden bugüne Orta Doğu'ya dair önemli akademik çalışmalar yapılmakta ve pek çok uzman bu alanda yetiştirilmektedir. Özellikle Suudi Arabistan, Suriye,[240] İran, Irak ve Yemen özelinde kurulan önemli ilişkiler göze çarpmaktadır (Mirzaliyeva, 2017, s. 1-59).

Bu bağlamda Putin'le beraber Rusya'nın yeni bir imparatorluk gücü geliştirme çabasının somutlaştığı Orta Doğu coğrafyası özellikle son dönemlerde önemli

[239] Esasen Rusya'nın dış politikadaki keskin dönüşü Putin'le birlikte gerçekleşmiş, 2007 yılında Kosova'nın bağımsızlığının tanınmasıyla birlikte de çevresindeki gelişmelere askeri tepkiler vermeye başlamıştır. Askeri olarak verdiği tepkiye ilk örnek 2008 yılında Gürcistan'a yönelik gerçekleştirdiği hamle olmuştur. Sonrasında ise metin içerisinde teferruatlı malumatın verildiği 2014 yılındaki Ukrayna Krizi, Kırım'ı ilhakı ve Suriye'deki askeri müdahalesi dikkat çekmiştir. Ayrıca eski Sovyet coğrafyası olan Moldova'ya sınır Transdinyester (Prednestrovya), Güney Osetya ve Abhazya'da görülen ayrı bir siyasi yapılanmaya katkısı da göz önüne alındığında Rusya'nın dış politikadaki militarist tepkilerinin herhangi bir sınır tanımadığı/tanımayacağı görülmüştür (Taşçı, 2015, s. 22).

[240] Rusya'nın Orta Doğu'ya dair izlediği politikalar askeri ve diplomatik alanda Suriye'de somutlaştırmıştır. Bu bağlamda Putin Döneminde Rusya'nın Suriye'deki varlığı operasyonel bir yönelim anlamı da taşıması hasebiyle bu bölümün alt başlığında ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

gelişmelerin yaşandığı bir alan haline gelmiştir. Orta Doğu'da yaşanan bu gelişmelerden -siyasi krizlerden, askeri mücadelelerden– faydalanarak bölge ülkeleriyle aynı masaya oturmayı başaran Rusya için bu coğrafyada etkin bir rol oynama fırsatı doğmuştur. Özellikle son beş yıl içerisinde Moskova'nın Suriye özelinde izlediği politika, Körfez ülkeleri ve Mısır ile ciddi siyasi ve ekonomik ilişkiler kurma amacı bunlardan bazıları olarak ön plana çıkmaktadır. Hatta bölge üzerinde Rusya'nın son dönemde izlemiş olduğu politikalar Libya'da Hafter yönetimini kumanda ettiği gerçeğini ve Suriye'de mevcut rejimin yerine geçtiği realitesini gün yüzüne çıkarmaktadır. Ne var ki Rusya'nın etki kapasitesi sadece bu iki ülkeyle sınırlı kalmamakta, İran'ı ve Yemen'deki Husi grupları da içine alacak şekilde genişleyen bir etki alanını da ortaya koymaktadır. Ancak Suriye Krizi'nin ortadan kalkması Rusya için bölgede bulunma meşruiyetini akamete uğratacağından, Moskova kendisini Suriye ile sınırlandırmama ve farklı ülkelerdeki iç meselelerden faydalanarak bölgedeki konumunu güçlendirme gayreti içerisindedir. Zira bahsi geçen krizlerin devam etmesi ve uzaması en azından Libya özelinde değerlendirildiğinde Rusya için silah satışı ve bölgede konumunu güçlendirme anlamı taşıdığından önemli bir yer teşkil etmektedir (Akhiyadov, 2020a).

Şimdiye kadar aktardığımız Rusya'nın eski büyük imparatorluk günlerine dönmeye yönelik yayılmacı politikaları birtakım operasyonel hamlelerle somutluk kazanmıştır. Bu hamlelerin başında bugün dahi etkileri devam eden Ukrayna'ya yönelik atılan adımlar olmuştur. Zira AB ve NATO ile yakın ilişkiler geliştirmeye çalışan Ukrayna'nın doğusu –Donetsk ve Luhansk şehirlerini içerisine alan Donbass bölgesi- bölgedeki Rus nüfus yoğunluğunun da etkili bir şekilde kullanılmasıyla Rus ayrılıkçılar eliyle fiili (de facto) olarak özerk bir hale getirilmiştir. Bu yönelimin bir adım ilerisi olarak Rusya Kırım hamlesini gerçekleştirmiş ve öncelikle işgal ettiği Kırım'ı kısa bir süre içerisinde ilhak ederek askeri varlığıyla Rus toprağı olarak kendi açısından tescillemiştir. Ancak Kırım'ın ilhakı ve işgali uluslararası camia tarafından tanınmasa da Türkiye dışında güçlü bir itiraz yükselmediği de ortadadır. Rusya'nın jeopolitik hedefleri ve yayılmacı yönelimleri doğrultusunda attığı bu adımlar Putin Döneminde ön plana çıkan güvenlik yaklaşımının somutlaşmış hali olarak tanımlanabilir. Rusya'nın yakın çevresinde sergilediği bu yayılmacı hamlelere Suriye'de Esad rejimine sahip çıkmak maksadıyla atılan adımların da eklemlenmesi

Rusya'nın Suriye'de kalıcı bir aktör olarak kalmasının önünü açmış gözükmektedir. Özellikle Tartus ve Lazkiye'de hava, deniz ve kara üslerinin kurulması Rusya'nın asırlardır yürüttüğü sıcak denizlere inme hedefini gerçekleştirdiğine işaret etmektedir.[241]

Rusya açısından bu operasyonel adımların ve yayılmacı hamlelerin son durağı –şimdilik- Libya olmuştur. Paralı askerler olarak adlandırılan ve Rusya Devlet Başkanı Putin'e yakınlığıyla bilinen işadamı Yevgeniy Prigozhin'e ait bir özel güvenlik şirketi olan Wagner, Libya'da General Hafter'e destek vermekte ve Rusya'nın Libya'da aktif bir rol oynadığını göstermektedir. Ne var ki Rusya'nın izlemiş olduğu bu paramiliter faaliyetler uluslararası kamuoyu tarafından dillendirilse de Rusya'nın Libya'daki askeri faaliyetleri ile ilgili resmi bir veri bulunmamaktadır. Ancak 2019 yılında Rusya'daki muhalif medyaya sızan Wagner üyelerinin yazışmaları ve Libya'daki

[241] Rusya, Suriye'ye yönelik askeri müdahalesiyle birlikte hem Orta Doğu'daki konumunu sağlamlaştırmış hem de Ukrayna Krizi münasebetiyle kendisine yönelik uluslararası baskıyı hafifletmeyi başarmıştır. Rusya'nın Suriye'ye müdahalesi bu açıdan oldukça önemlidir. Ancak burada dikkatleri celp eden husus, Suriye gibi karışık ve farklı örgütlerin mücadele verdiği bölgede ilk iki yıl içerisinde Rusya'nın sadece 28 asker askerini kaybetmiş olmasıdır. Zira Rusya'nın iki yıl gibi uzun bir süre zarfında ve bu denli karmaşık bir coğrafyada az sayılabilecek asker kaybı yaşamasının arkasında yatan neden üzerinde durulması gereken bir konudur. Rusya'nın Suriye'deki asker kaybının bu denli az olmasının sebeplerine bakıldığında ağırlıklı olarak hava saldırılarıyla müdahalede bulunması, uzun yıllar boyunca Suriye rejimine askeri danışmanlık yapan Rus uzmanların bölge ve ülke şartlarına haiz olması, operasyon yapılan bölgelerin tam anlamıyla güvenliğinin sağlanmasından sonra Rus askerlerinin ilgili yerlere konuşlanması sayılabilir. Bu sebeplere ek olarak ön plana çıkan başka bir husus tıpkı Libya'da olduğu gibi Suriye'de de özel askeri şirketlerin aktif olarak kullanılmasıdır. Rusya'nın özel askeri şirketleri kullanma öyküsü Sovyetler Birliği'nin dağılmasına müteakip devletin askeri ve istihbarat yetkilileri tarafından resmi olmayan ancak birçoğu profesyonellerden oluşan özel birliklerin tesis edilmesiyle görülmeye başlamıştır. Kurulan bu özel birlikler ilk yıllarda Karabağ, Bosna, Moldova, Çeçenistan ve Gürcistan gibi ülkelerde aktif olarak kullanılmıştır. Sonrasında ise özellikle 2008 yılında Gürcistan'a gerçekleştirdiği müdahaleden başlayarak 2015 yılındaki Suriye müdahalesi dahil aradaki süre içerisindeki gerçekleştirdiği müdahalelerde aktif olarak özel askeri şirketlerin kullanıldığı görülmektedir. Dahası mevut özel askeri şirketlere ek olarak yeni özel askeri şirketlerin kurulması ve kurulan şirketler için yasal düzenlemelerin hayata geçirildiği de görülmektedir. Rusya izlediği bu siyasetle yabancı ülkelere karşı izlediği yayılmacı politikalarını doğrudan devlet müdahalesi olmadan ve uluslararası hukuka halel getirmeyecek şekilde gerçekleştirebilmiştir. Aynı zamanda Rusya'nın takip ettiği bu siyaset olası askeri kayıplara karşı ülke içerisinde oluşabilecek tepkilere de engel olması açısından önemlidir. Bu sebepten ötürü özel askeri şirketler için farklı zaman dilimlerinde farklı yasalar çıkaran Rusya'da –özellikle Suriye özelinde- ön plana çıkan şirketlere bakıldığında; PMC Wagner, RSB Grup, Moran Güvenlik Grubu, Antiterör Güvenlik Şirketi, Slavonic Corps ve Redut Özel Birliği ön plana çıkmaktadır (Gülşen, 2017, s. 1-20). Özel askeri şirketlere ilişkin daha ayrıntılı bilgi için "Yasallaştırılmış Terör Aracı Olarak Rusya'nın Özel Askeri Şirkleri" başlıklı yazıya bkz. (Gusarov, 2015).

gelişmelerle ilgili Rusya Savunma Bakanlığı'na gönderdiği raporlar Rusya'nın Libya'da etkin bir askeri faaliyet yürüttüğünü ortaya koymaktadır. Hatta medyaya yansıyan bu yazışmalarda Libya'daki faaliyetlerin yürütücüsü olarak Rusya Hava Kuvvetleri Komutanı Andrey Holzakov'un olduğu ve Rus askerlerinin karargâhı olarak önemli bir liman kenti olan Bingazi'de konuşlandıkları anlaşılmaktadır. Sonuç itibariyle Wagner'in Libya'daki bütün faaliyetlerini Rusya Savunma Bakanlığı ile koordineli bir şekilde yürüttüğü görülmektedir. Resmi bir statüde olmasa da Rusya'nın Libya'da olduğunun ispatı niteliğinde olmuştur (Akhiyadov, 2020a). Ayrıca Rusya açısından Libya'ya nüfuz edebilmenin bir diğer yolu bir önceki bölümde -Türkiye'nin Libya'daki Varlığı- ayrıntılı bir şekilde ele aldığımız Halife Hafter olmuştur. Rusya yayılmacı politikalarına uygun olarak Halife Hafter'e destek vermiş, Suriye dolayısıyla konumunu güçlendirdiği Akdeniz'de daha etkin olma fırsatını yakalamıştır. Aynı zamanda Rusya'nın Halife Hafter'e verdiği bu destek Hafter'in Ulusal Mutabakat Hükûmeti karşısında daha dirayetli bir pozisyon elde etmesine katkı sağlamıştır. Nitekim yaşanan bu gelişmeler, Rusya'nın asırlardır amaçladığı sıcak denizlere inme politikasının başarıya ulaşmaya başladığını göstermesi açısından önemlidir.

3.2.1. Gürcistan'da Yaşanan Gelişmeler (2008)

2000 yılında Putin'in iktidara gelmesi ve kesintisiz olarak 2008 yılına kadar devlet başkanı olarak görevde kalması Rusya için iç ve dış politikada büyük dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Putin'in devraldığı Rusya ve izlediği politikalarla yeniden büyük güç olma azmi, kendisini belki de ilk defa Gürcistan'la[242] yaşadığı krizde gösterme imkânı bulmuştur. Putin'in iki dönem üst üste devlet başkanlığı görevini yapmasından dolayı 2008 yılındaki seçimlerde yeniden aday olamaması ve 2008 yılında yapılan seçimlerde Medvedev'in devlet başkanı olması Rusya'nın izlemiş olduğu politikaların değişmesi anlamına gelmemiştir. Zira Putin, 2008 yılında yapılan devlet başkanlığı seçimlerinde Medvedev'i işaret etmiş ve yapılan seçimlerde

[242] Ülkenin resmi adı "Gürcistan Cumhuriyeti" (Sakartvelos Respublika) olup Rusça'da "Gruzya", Gürcüce'de "Sakartvelo" ve Batı dillerinde "Georgia" olarak bilinmektedir. Federal bir yapıya sahip olan Gürcistan'ın başkenti ise Tiflis'tir (Dursun D. , 1996, s. 310).

Medvedev devlet başkanlığı koltuğuna oturmuştur.[243] Medvedev'in devlet başkanı olduğu 2008 senesi Gürcistan'ın Güney Osetya ile bağlarını güçlendirdiği, aynı zamanda NATO ve Avrupa Birliği'ne üye olma yolunda diplomatik girişimlerde bulunduğu bir yıla denk gelmiştir. Tiflis'in yürütmüş olduğu bu diplomatik adımlar Moskova tarafından hoş karşılanmamış ve hoş karşılanmayan bu durum Moskova tarafından dillendirilmiştir (Çıtak & Harris, 2018).

Keza eski Sovyet topraklarında dağılan imparatorluktan miras kalan üç önemli bölge karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan bir tanesi Moldova ile Ukrayna arasında bulunan Transdinyester, ikincisi Azerbaycan ile Ermenistan arasında kalan Karabağ ve son olarak üçüncüsü Rusya ile Gürcistan arasında kalan Abhazya-Güney Osetya bölgesidir. Bir diğer ifadeyle 'dondurulmuş sorun' olarak da adlandırılan bu üç meselenin –bölgenin- kökeninde etnik anlaşmazlıklar yatmaktadır. Bu anlaşmazlıkların da etkisiyle Gürcistan'ın sırtını NATO'ya dayamak istemesi ve bu doğrultuda NATO'ya üyelik için başvuracağını açıklaması Rusya'nın sinir uçlarıyla oynanması anlamına gelmiştir (Başlamış & Deprem, 2018, s. 252-253).

Dahası Moskova ile Tiflis arasında yaşanan bu gerilim kendisini diplomatik ve operasyonel anlamda çeşitli girişimlerle göstermiştir. Kimi zaman Gürcistan'ın attığı adımlar kimi zaman Rusya'nın yönelimleri 2008 yılının Ağustos ayında Rusya ile Gürcistan arasında vuku bulan savaşı kaçınılmaz kılmıştır. Ne var ki Rusya'nın ve Gürcistan'ın savaşa giden süreçte içerisinde bulundukları durumu sadece 2008 yılı özelinde ele almak konunun anlaşılması açısından eksik kalacaktır. Zira Rusya ve Gürcistan arasında var olan Güney Osetya sorununun başlangıcı Çarlık Rusya'sı dönemine kadar uzanmakta olup Rusya - Gürcistan ilişkileriyle doğrudan ilgilidir.[244]

---

[243] Yaşanan sürece ilişkin teferruatlı bilgi, ikinci bölüm içerisinde "Dönüşümlü Başkanlık ve Rusya" alt başlığı altında verilmiştir. Bkz.

[244] Tarihi çok eskilere uzanan Gürcistan, özellikle 17. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti ile İran arasında zaman zaman el değiştirmiştir. Sıcak denizlere inme siyaseti izleyen Ruslar için 18. yüzyılın başlarında Safevi Devleti'nde yaşanan siyasi istikrarsızlıklar bir fırsat olarak görülmüş ve 1723 yılında Hazar Denizi'nin batı kıyıları işgal edilmiştir. Bölgede yaşanan bu gelgitler 18. yüzyılın sonuna kadar devam etmiştir. Bölgenin Osmanlılar, İranlılar ve Ruslar arasında nüfuz mücadelesine sahne olması üzerine Gürcü Çarı tarafından alınan kararla Rusların himayesine girilmiş ve 1783 yılında Ruslarla siyasi bağımsızlıklarının tanınması koşuluyla anlaşma imzalanmıştır. Ancak 1800 yılında Rus Çarı I. Pavel'in Gürcü Çarlıklarını feshetmesi, 12 Eylül 1801 tarihli emriyle Gürcistan'ı Çarlık Rusya'sının bir eyaleti olarak ilan etmesi, Gürcistan için bağımsızlığın sonu anlamına gelmiştir. Dahası Gürcistan, atılan bu adımlarla siyasi ve ekonomik yönden Çarlık Rusya'sının bir kolonisi haline gelmiştir. Yaşanan

Ancak biz geçtiğimiz son –yaklaşık- yüzyıla yoğunlaşacak olursak Osetya'nın Gürcistan ile birlikte tıpkı Kafkasya'nın diğer bölgeleri gibi 1917 yılına kadar Rusların kontrolü altında olduğu görülmektedir. O dönem içerisinde Kuzey Osetya, Rusya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlı 'özerk cumhuriyet' olarak kabul edilirken; Güney Osetya ise Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlı 'özerk bölge' statüsüyle kabul görmüştür. Ne var ki 1917 yılında Rusya'da ortaya çıkan iç savaş 1918 yılına gelindiğinde -Kafkasya bölgesinde- bu savaştan faydalanarak bağımsızlığını ilan eden ülkelerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.[245] Bağımsızlığını ilan eden Kafkasya ülkelerinden birisi de Gürcistan olmuş, yayımlamış olduğu bağımsızlık bildirisiyle de Güney Osetya'yı içine alacak şekilde sınırlarını geniş tutma gayreti göstermiştir. Gürcistan'ın Güney Osetya'da Gürcülerin yaşadığı gerekçesiyle çizdiği bu çerçeve gerginliği tırmandırarak bölgedeki ilk çatışmaların yaşanmasına sebebiyet vermiş ve iç çatışmaların çıkmasını beraberinde getirmiştir. Tüm bu gelişmeler yaşanırken Rusya'da süregelen iç savaşı Bolşeviklerin kazanması ve 1921 yılında Kızıl Ordu Birliklerinin Gürcistan'a girmesiyle birlikte 1922 yılında Kuzey Osetya, Rusya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlı özerk bir cumhuriyet olarak kabul edilirken; Güney Osetya ise Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlı özerk bir bölge olarak kabul edilmiştir. Güney Osetya'nın Sovyetler tarafından tespit edilen konumu ve Gürcistan'a bağlılık statüsü -1991 yılına kadar- Sovyetler Birliği dağılıncaya kadar devam etmiştir. Ancak 1989 senesine gelindiğinde Gürcistan'ın Sovyetler Birliği'nden ayrılma sürecine girmesi Güney Osetya'nın ve Abhazya'nın Gürcistan'dan ayrılma girişimlerine hız vermesine sebep olmuştur (Alemdar, 2019a).

bu gelişmelere karşı çeşitli isyanlar çıksa da Çarlık Rusya'sı Gürcistan üzerindeki egemenliğini güçlendirmiştir. 1828-1829 yılında gerçekleşen Osmanlı-Rus savaşına kadar Gürcistan'ın büyük bir bölümünü ele geçiren Rusya, 1829 tarihinde imzalanan Edirne Antlaşması'yla birlikte Gürcistan üzerindeki hâkimiyetini tescillemiştir. Rusların Gürcistan toprakları üzerinde sağladığı bu büyük güç, Rus hükûmetinin izlediği politikaları ve Ruslaştırma siyasetini etkin hale getirmiştir (Karamanlı, 1996, s. 315).

[245] Bu iç savaştan faydalanarak bağımsızlığını ilan eden topluluklardan birisi de Osetler olmuştur. 1917 yılında Rusların yaşadığı iç karışıklıklardan faydalanan Osetler – Asetinler - milli bir kongre toplamış, Bolşevik İhtilali'yle birlikte bölgede kurulan Hristiyan-Müslüman ittifakını desteklemişlerdir. 1917 yılının Aralık ayında Müslümanlarla Kazaklar arasında çıkan savaş, ittifakın çökmesine sebep olmuş ve bölgeyi tam bir kaos ortamına sürüklemiştir. 20 Nisan 1922 yılına gelindiğinde ise Gürcü Sovyet Hükûmeti Osetler'in kendilerine olan bağlılıklarını artırmak maksadıyla Güney Osetya Özerk Bölgesi'ni kurmuştur (Saydam, 2007, s. 437).

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti son bulmuş ve Gürcistan Cumhuriyeti kurulmuştur. Gürcistan'ın bağımsızlığını elde etmesiyle birlikte Abhazya ve Güney Osetya'da ayrılıkçı hareketlerin güçlenmesi, bu ayrılıkçı hareketlere yönelik Gürcistan'ın askeri müdahalesini zorunlu kılmıştır. Ancak 1994 yılında Rusya'nın bu gelişmelere müdahil olmasıyla birlikte taraflar arasında ateşkes anlaşmaları imzalanmıştır. Bu anlaşmalarla birlikte Güney Osetya'ya ve Abhazya'ya geniş bir özerklik tanınmış ve bu bölgelere 'barış gücü' altında Rus askerleri konuşlandırılmıştır. Ancak bu ateşkesler ve yapılan anlaşmalar sorunu çözmekten ziyade sorunları dondurulmuş hale getirmiştir (Çalışkan, 2018). Dondurulmuş bu sorunlar zaman zaman bölge ve dünya gündemine çeşitli şekillerde yansımış olsa da asıl dünya gündemine bomba gibi düştüğü sene, şüphesiz 2008 yılı olmuştur. 2008 yılında yaşanan gelişmelere değinmeden önce Gürcistan'ın bağımsızlığını ilan etmesinden Saakaşvili'nin iktidara geldiği 2004 yılına kadar geçen zaman diliminde Gürcistan'ın nasıl bir genel görünüm sahip olduğuna bakalım.

Bağımsızlığını kazandıktan sonra göreve gelen ilk seçilmiş devlet başkanı Zviad Gamsakhuriya yönetimindeki Gürcistan, aşırı milliyetçiliğin hâkim olduğu, yalnızlaşmış ve başarısız bir ülke profili çizmiştir. Gamsakhuriya döneminde merkezi otoritenin kaybolması, suç çetelerinin artış göstererek alan hâkimiyeti kurması Gürcistan'ı dağınık bir görünüme itmiştir. Aynı zamanda Abhazya ve Güney Osetya'da yaşayan etnik gruplara yönelik gösterilen tahammülsüz tavır, ülke istikrarına hiçbir katkı sunmamıştır. Gamsakhuriya dönemi, sonraki yıllarda yaşanacak gelişmelerin tohumunun atıldığı bir zaman dilimine tekabül etmiştir. Gamsakhuriya'dan sonra Sovyetler Birliği'nin son dışişleri bakanı olan Eduard Şevardnadze'nin Gürcistan'da devlet başkanı olması Gürcistan'ı bir nebze olsun rahatlatmıştır. Şevardnadze, ülkede istikrarsızlığa sebep olan grupların etkinliğini ortadan kaldırarak merkezi otoriteyi tesis ederken, yolsuzluk ve rüşvetin hâkim olduğu bir bürokratik sistemin oluşumuna engel olamamıştır. Ülkesinin dış politikasında Rusya ile dengeli ilişkiler kuran Şevardnadze, Gürcistan'ı BDT üyeliğine taşımıştır. Güney Osetya ve Abhazya konusunun dondurulmuş bir mesele haline geldiği bu dönem aynı zamanda Batının ilgisini celp edebilmesi, NATO ve AB ile ilişkilerini geliştirebilmesi açısından Şevardnadze'nin başarısı olarak görülebilir. Ne var ki Şevardnadze'nin kanlı olmayan bir devrimle - devrim hareketinin lideri Saakaşvili

tarafından - yönetimden uzaklaştırılması Gürcistan'da beklenilen büyük bir değişimin habercisi olarak görülmüştür (Çelikpala, 2012, s. 109-110).

Şevardnadze'nin yönetimden uzaklaştırılmasını getiren olay 2003 yılındaki Parlamento seçimleri olmuştur. 2 Kasım 2003 tarihinde yapılan Parlamento seçimlerine hile karıştırıldığı iddiası büyük halk gösterilerine sebebiyet vermiş ve yaşanan bu zor dönem 'Gül Devrimi' olarak literatüre geçmiştir.[246] Bu sürecin yaşanmasında etkili olan isim, yüksek lisansını ve doktorasını ABD'de tamamlamış, Batı ekolüne sahip Mikhael Saakaşvili[247] olmuştur. Saakaşvili'nin ortaya attığı seçimlere hile karıştırıldığı iddiası kısa sürede halk tarafından karşılık bulmuş ve mevcut devlet başkanı Şevardnadze aleyhine gösteriler başlamıştır. Başlayan gösterilerin giderek büyümesi üzerine Gürcistan'ı iç savaşa sürüklememek adına Şevardnadze görevinden ayrılmıştır (Alemdar, 2019a). Şevardnadze'nin 23 Kasım 2003 tarihinde istifa etmesiyle birlikte 4 Ocak 2004'te yapılan olağanüstü devlet başkanlığı seçiminde Mikhael Saakaşvili oyların %96'sını alarak Gürcistan'ın yeni devlet başkanı olmuştur. Böylece 'Gül Devrimi' ile birlikte Gürcistan'da demokratik bir döneme girildiği kanaati ön plana çıkmıştır. Güçlü bir oy oranıyla devlet başkanlığını elde eden Saakaşvili öncelikle güçlü ve demokratik bir sistem inşa ederek ülkenin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü tesis etmek istemiştir. Bu hedeflerle hareket eden ve kendi iktidarını güçlendirmek isteyen Saakaşvili, 2004 yılının Şubat ayında Gürcistan Anayasası'nda değişikliğe giderek parlamenter sistemden güçlü bir başkanlık sistemine geçişi sağlamıştır. Dahası ülkede yaşanan bu değişim ve yeniden yapılanma rüzgârı kendisini Gürcistan bayrağının değişmesiyle de göstermiştir (Çelikpala, 2012, s. 83-84).

[246] 2003 yılında Gürcistan'da vuku bulan 'Gül Devrimi' bir yanıyla da bölge ülkelerinin etkilendiği bir süreç içerisinde değerlendirilmelidir. Zira 2000'li yılların başından itibaren bölge ülkelerinde ortaya çıkan halk hareketleri ve demokratikleşme talepleri bölge ülkeleri açısından politik havayı değiştirici nitelikte olmuş ve literatüre 'Renkli Devrimler' olarak geçmiştir. 1989 yılında Çekoslovakya'da 'Kadife Devrim' olarak başlayan süreç 2000 yılında Sırbistan'da 'Buldozer Devrimi', 2004'te Ukrayna'da 'Turuncu Devrim' ve 2005'te Kırgızistan'da 'Lale Devrimi' ismiyle süregitmiştir (Eyidoğan, 2018b).

[247] Adalet Bakanı olarak görev yapan ve 2001 yılında görevinden istifa ederek kendi Ulusal Hareketi'ni kuran Saakaşvili'nin sergilediği performans, 2003 yılında yapılacak olan parlamento seçimleri öncesinde siyasal bir hareketliliğe geçileceğinin habercisi olmuştur (Çelikpala, 2012, s. 83).

İç politikada sistem değişikliği ön plana çıkarken, dış politikada ise Saakaşvili yönetiminin Abhazya ve Güney Osetya'yı tekrar Gürcistan topraklarına katma gayesi görünür bir hal almıştır. Bu noktada Saakaşvili için ABD ve Batı tarafından desteklenmek büyük bir cesaret kaynağı olmuş, Şevardnadze döneminde ABD ile Rusya Federasyonu arasında yürütülen denge siyaseti sona ermiş ve Gürcistan Saakaşvili ile birlikte yönünü ve yörüngesini ABD ve Batı'ya göre konumlandırmıştır. Hatta Saakaşvili'nin 2008 yılının Ocak ayında yapılan devlet başkanlığı seçimlerinde oy oranının ciddi bir düşüş göstermesi ve buna bağlı olarak itibarının zedelenmiş olması dahi Batı ve ABD ile arasındaki ahenkli uyuma mani olmamıştır. Zira 2008 yılının Mart ayında Saakaşvili'nin Amerika Birleşik Devletleri'ne gerçekleştirdiği resmi ziyarette Abhazya ve Güney Osetya sorunlarının çözümüne yönelik ABD, kamuoyu önünde Saakaşvili'ye açıktan desteğini ilan etmekte herhangi bir beis görmemiştir. Bunun yanı sıra Gürcistan'ın ABD ziyaretinden bir ay sonra gerçekleşen NATO Zirvesi'nde ABD hükûmeti Gürcistan'ın NATO'ya üye olması için çaba göstermiş, ancak Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin olumsuz tavrı neticesinde bu üyelik gerçekleşmemiştir. Gerçekleşmeyen NATO üyeliği neticesinde hem NATO'ya üye olabilme hem de Güney Osetya topraklarını tekrar Gürcistan'a dahil etmek isteyen Saakaşvili, kendi sonunu getirecek hamleyi yapmış ve 2008 yılının 7 Ağustos akşamında Güney Osetya'nın başkenti Tskhinvali'ye (Şinvali) saldırı emrini vererek savaşı başlatan taraf olmuştur (Eyidoğan, 2018a). Daha doğrusu savaşın başlaması için 1994 yılında imzalanan ateşkes anlaşmasını bozarak bağımsızlık ilan eden Güney Osetya'ya Saakaşvili tarafından saldırı emrinin verilmesi, uzun süredir bu anı kollayan Rusya için kaçırılmayacak bir fırsat olmuştur. Rusya, kalabalık bir askeri birlikle Güney Osetya'ya girmiş ve Gürcistan ordusunu püskürtmüştür (Çalışkan, 2018).

Peki, Gürcistan ile Rusya arasında yaşanan savaş öncesinde işin bu raddeye gelmesine sebep olan gelişmeler neler olmuştur? Gürcistan ile Rusya arasında 7 Ağustos'ta başlayan savaşın öncesine bakıldığında; 2008 yılının başlarında Gürcistan'ın asker sayısını 32.000'den 37.000'e çıkarma kararı alması ve 3 Nisan'da gerçekleşen NATO Zirvesi'nden hemen sonra Rusya'nın Güney Osetya ve Abhazya bölücü güçlerine desteğini yenilemesi önemli gelişmeler olmuştur. Nisan ayında Abhazya üzerinde Gürcistan'a ait bir insansız hava aracının vurularak düşürülmesine ilişkin Gürcistan'ın Rusya'yı suçlaması, Mayıs ayında Rusya'nın Abhazya'da bozulan demiryollarını

tamir etmek için üç yüz silahsız askerini göndermesi ve Gürcistan'ın bu hamleyi Rusya'nın Abhazya'yı kendisine bağlama politikası olarak görmesi Gürcistan ile Rusya arasındaki gerilimin artmasına sebep olmuştur. Haziran ayına gelindiğinde ise Abhazya'nın kendi bölgesinde gerçekleşen bazı saldırıların mümessili olarak Gürcistan'ı işaret etmesi ve buna bağlı olarak Tiflis'le olan tüm ilişkilerini kesmesi diplomatik olarak da sıkıntıların arttığını göstermiştir. Abhazya özelinde yaşanan bu gerginlikler ve sıkıntılar Temmuz ayına gelindiğinde kendisini Güney Osetya'da da göstermeye başlamıştır. Abhazya'da ve Güney Osetya'da gerginlik had safhaya ulaşmışken ABD Dışişleri Bakanı'nın 8 Temmuz'da Tiflis'i ziyareti etmesi ve bu ziyaret sırasında Rus Hava Kuvvetlerinin Gürcistan hava sahasını ihlal ederek Güney Osetya üzerinde uçuş gerçekleştirmesi Gürcistan ve Rusya arasındaki gerilimi iyiden iyiye artırmıştır. Rus Hava Kuvvetlerinin Gürcistan hava sahasını ihlal etmesinden bir hafta sonra 15 Temmuz'da Gürcistan Devlet Başkanı Saakaşvili'nin ABD ile birlikte 'Acil Karşılık' isimli tatbikat düzenleyeceklerini duyurması ve bu tatbikatı hayata geçirmesi, bu tatbikata yönelik bir cevap mahiyetinde olmadığını vurgulayarak Rusya'nın aynı gün tatbikat başlatması gerilimin devam ettiğinin göstergesi olmuştur. 1 Ağustos 2008 tarihine gelindiğinde ise Gürcüler ile Osetler arasında çatışmaların başlamasıyla birçok kişinin hayatını kaybetmesi, 7 Ağustos'ta başlayan ve beş gün süren savaşı hazırlayan önemli gelişmeler olarak görülmektedir (USAK, 2008, s. 7-8).

2008 yılının Ağustos ayında Rusya ile Gürcistan arasında süregelen krizin savaşa dönüşmesi, uluslararası toplum ve Amerika açısından sürpriz bir gelişme olmuştur. Yaşanan bu sürpriz gelişmeye bağlı olarak Birleşmiş Milletler' in, Batılı kuruluşların ve ABD'nin Gürcistan'a yönelik açılan bu savaş karşısında Rusya'ya kesin ve caydırıcı yaptırım kararları alamaması meseleyi daha da derinleştirmiştir[248] (Erkan, 2016, s. 42). Rusya ve Gürcistan arasında 2008 yılında yaşanan savaş beş gün sürmüş, Güney Osetya ve Abhazya'nın Rusya tarafından bağımsız birer devlet olarak tanınmasıyla son bulmuştur[249] (Akhiyadov, 2019, s. 3). 7-12 Ağustos 2008 tarihleri

[248] Bu bağlamda 2008 yılının Ağustos ayında yaşanan Rusya-Gürcistan savaşı çerçevesinde Avrupa Birliği'nin Güney Kafkasya politikasına dair ayrıntılı analiz için bkz. (Oğurlu, 2010).
[249] Rusya ile Gürcistan arasında yaşanan savaştan sonra Rusya'nın desteklediği Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlığını ilan etmesi sonrasında Rusya'nın bu iki bölgenin bağımsızlığını kabul etmesi, Gürcistan tarafından Rusya ile diplomatik ilişkilerin kesilmesini beraberinde getirmiştir. Rusya ile Gürcistan arasında diplomatik ilişkilerin kesilmesi

arasında yaşanan ve 'Beş Gün Savaşı' olarak literatüre geçen bu çatışmalarda Gürcistan'ın ABD ve NATO'dan beklediği desteği bulamaması –yalnız bırakılması– bölgedeki dengelerin büyük oranda değişmesine sebep olmuştur. Zira ABD ve NATO, Rusya Federasyonu'nun bu saldırılarına ses yükseltemediği için itibar kaybetmiş, Gürcistan ise 2008 yılına kadar geliştirmiş/geliştirmekte olduğu askeri kapasitesini ve altyapısını büyük oranda yitirmiştir (Eyidoğan, 2018b). Şüphesiz 7-16 Ağustos tarihleri arasında yaşanan çatışmalarda Rusya'nın hava, kara ve deniz unsurlarıyla Gürcistan'ın önemli liman ve şehirlerine saldırı düzenlemesi bu tahribatın oluşumunda etkili olmuştur. Dahası Rus ordusunun bu saldırıları Gürcistan'ın Güney Osetya ve Abhazya'dan bütünüyle geri çekilmesini/çıkmasını sağlamıştır. Ancak Gürcistan'ın işgal ettiği topraklardan çekilmesi Rusya'yı tatmin etmemiş, Rusya Gürcistan topraklarını da işgal etmeye başlamıştır. Avrupa Birliği dönem başkanı Fransa'nın arabuluculuğunda sunulan Sarkozy Planı'nın imzalandığı 16 Ağustos'a kadar Rusya'nın işgali devam etmiştir (Öztürk A. , 2009, s. 9). Sarkozy'nin sunduğu plan 'Altı Noktalı Barış Planı' olarak da nitelendirilmektedir. Uluslararası kamuoyunun devreye girmesiyle birlikte Rusya ve Gürcistan'ın 'Altı Noktalı Barış Planı'[250] üzerinde anlaşması ve bu anlaşmanın Güney Osetya lideri Eduard Kokoytı ve Abhazya lideri Sergey Bagapş tarafından da imzalanması oldukça önemlidir. Bu anlaşmadan sonra Tiflis'e 55 kilometre kadar yaklaşmış olan Rus birliklerinin çekilmesi iki ay kadar sürmüştür. Ayrıca Avrupa tarafından 'Altı Noktalı Barış Planı'nın uygulanması için 340 kişilik bir izleme heyeti gönderilmiştir. Bu gelişmeler yaşanırken Rusya Devlet Başkanı Medvedev, Abhazya ve Güney Osetya'yı bağımsız ve egemen birer devlet olarak tanıyan resmi bir belge yayınlamıştır (Yılmaz S. , 2017b).

Sonuç olarak, 2008 yılında Gürcistan'da yaşanan gelişmeler ve Rusya ile Gürcistan arasında vuku bulan savaş,[251] her şeyden önce Rusya ve ABD arasında Kafkaslar'da

sonrasında iki devlet arasında arabuluculuk rolünü İsviçre üstlenmiştir (Kachkachishvili, 2021).

[250] Sarkozy Planı olarak literatüre geçen ve Altı Noktalı Barış Planı (Six Point Peace Plan) olarak bilinen anlaşma metnine ulaşmak için bkz. (peaceagreements.org, 2008).

[251] Rusya ile Gürcistan arasında yaşanan bu savaşta her iki tarafın kayıplar verdiği bilinmektedir. Ancak bu savaştan Gürcistan'ın daha büyük bir zararla çıktığı ve ağır bir mağlubiyet aldığı da muhakkaktır. Zira Gürcistan tarafından yapılan resmi açıklamada savaş süresince 170'i asker, 14'ü polis ve 228'i sivil olmak üzere toplamda 412 Gürcü hayatını kaybetmiştir. Rusya Genelkurmay Başkanlığı tarafından kamuoyuna açıklanan verilerde ise 67 Rus askeri ölürken 323 asker ise yaralanmıştır. Vefat sayılarının yanı sıra askeri araç gereç

yaşanan etki mücadelesinin bir tezahürü olarak görülmelidir (Yapıcı U. , 2008, s. 190). Batı dünyasının Gürcistan ile Rusya arasında çıkan savaş karşısında cılız bir tepki göstermesi Putin'in Rusya'da daha güçlü bir pozisyon elde etmesine neden olmuştur. Rusya'nın Gürcistan'a karşı göstermiş olduğu askeri başarı, halkın Putin'e gösterdiği teveccühü artırmış ve daha popüler hale getirmiştir. Ayrıca Rusya ile Gürcistan arasında yaşanan savaş, Rusya içerisinde Putin'e yönelik eleştirilerin azalmasına ve dahası Putin'in bu konuda desteklenmesine evrilmiştir (Erkan, 2016, s. 60). Şüphesiz Rusya'nın Gürcistan'a karşı gerçekleştirdiği askeri harekât ve Batı dünyası başta olmak üzere uluslararası kuruluşların yeterli olmayan tepkisi, sonraki yıllarda gerçekleşecek olan Kırım'ın ilhakında, Ukrayna'da Donbass bölgesine yönelik girişimlerinde, Suriye'ye asker göndermesinde ve Libya'da etki kapasitesini artırma girişiminde cesaretlendirici bir nitelik arz etmiştir.

3.2.2. Ukrayna Krizi (2014)

Tarihsel süreç içerisinde önemli bir bölge olarak karşımıza çıkan Ukrayna'nın tarihi, genel karakteristiğini kazandığı Orta Çağ'dan bugüne çeşitli dönemlerden geçmiştir. Bu dönemlerden ön plana çıkanları Kiev Prensliği, Litvanya-Lehistan ve Rus-Osmanlı hâkimiyetinde kaldığı dönemler, Kazaklar ve Hatmanlık Devleti, 19. yüzyıl milli ve kültürel uyanışı ve ulusal Ukrayna Devleti'nin doğuşu olmuştur. Ukrayna'nın özellikle 1775 ile 1918 yılları arasında Rus Çarlığı'nın hâkimiyeti altında bulunması ve Ruslarla tarihsel bağlarının güçlü olması günümüzde yaşanan ve Ukrayna Krizi olarak literatüre geçen olgunun anlaşılması açısından güçlü bir dayanak oluşturmaktadır. Zira Çarlık Rusya'sında yaşanan 1917 Ekim Devrimi ile birlikte Ukraynalılar için bağımsızlık elde etme arzusu yeşermiş ve bunun için adımlar atılmaya başlanmıştır. Ancak bu çabalar 1917 ile 1921 yılları arasında yaşanan Ukrayna-Rus savaşının gölgesinde geçse de 26 Aralık 1918 tarihinde Kiev'de Ukrayna Milli Cumhuriyeti ilan edilmiştir (Öztürk Y. , 2012, s. 73-75). Bu ilandan kısa bir süre sonra ise 30 Aralık 1922 tarihinde Ukrayna'nın da aralarında bulunduğu çeşitli ülkelerin bir araya gelmesiyle Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) kurulmuştur. Ne var ki 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren SSCB dağılma sürecine girmiş, dönemin SSCB lideri

tahribatı ve elde edilen bölgelere bakıldığında da Rusya'nın üstünlüğü görülmektedir. Bu verilere ilişkin ayrıntılı bilgi için "Türk Zırhlısı Cobra Savaşta: Güney Osetya Savaşı" isimli çalışmaya bkz. (Alemdar, 2019b).

Gorbaçov'un reformları neticesinde de komünist idaresi altındaki milletler bağımsızlık sürecine girmişlerdir. Yaşanan bu sürecin neticesinde 1990 yılının Mart ayında Ukrayna'da demokratik seçimler gerçekleştirilmiş, bu seçimlere müteakip 19 Haziran 1990 tarihinde Ukrayna bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu bağımsızlık ilanı 19 Ağustos 1991'de Moskova'da komünist düzenin tesisini sağlamaya çalışan darbe girişimiyle sekteye uğrasa da bu darbe girişiminin başarısızlıkla sonuçlanması neticesinde on beş yeni devlet bağımsızlığını ilan etmiş, bağımsızlığını ilan eden devletler kervanına 24 Ağustos 1991'de Ukrayna'da katılmıştır (Bekcan, 2013, s. 90).

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra bağımsızlığını ilan eden Ukrayna, yönetimsel açıdan Rusya yanlısı oligarkların kontrolü altında hayatını devam ettirmiştir. 1991 ile 1994 yılları arasında devlet başkanlığı yapan Leonid Kravçuk ve akabinde iktidarı devralarak 1994 ile 2005 yılları arasında devlet başkanlığı yapan Leonid Kuçma da Moskova yanlısı siyaseti kendilerine şiar edinmişlerdir. Ancak 2004 yılına gelindiğinde yaşanan 'Turuncu Devrim' Ukrayna'nın kaderini değiştirecek nitelikte olmuştur (Öztürk S. , 2014, s. 4). 21 Kasım 2004 tarihinde yapılan Ukrayna devlet başkanlığı seçimlerinin ikinci turunda Rusya yanlısı Yanukoviç'in Yuşçenko'ya %46'ya karşı %49 oy oranıyla seçilmesi, seçimlerde yolsuzluk ve hile yapıldığı iddiasıyla birlikte kitleleri 22 Kasım'da sokağa dökmüş ve bugün Turuncu Devrim olarak tanımlanan halk hareketi başlamıştır. Ortaya çıkan bu halk hareketi neticesinde seçimlerin yenilenmesine karar verilmiş ve Aralık ayında yenilenen seçimlerle Batı yanlısı izlediği politikalarla dikkat çeken Viktor Yuşçenko devlet başkanı olarak seçilmiştir.[252] Akabinde ise Turuncu Devrimin sembol isimlerinden biri olan Yulia Timoşenko'nun başbakan olarak atanması, ancak ilerleyen süreçte Yuşçenko ile Timoşenko'nun arasında yaşadığı görüş ayrılıkları Ukrayna için istikrarsız bir dönemin başlangıcı olmuştur. Zira bu anlaşmazlık 2005 yılının Eylül ayında Timoşenko'nun yerine Yuri Yekhanurov'un başbakan olarak atanmasını beraberinde getirmiş ve başlayan istikrarsızlık yeni bir boyut kazanmıştır. Yaşanan bu süreç 2006 yıllında yapılan seçimlere yansımış, Rusya yanlısı Yanukoviç'in partisi tekrar mecliste çoğunluğu sağlamıştır. (Sarıkaya, 2010, s. 4). Yuşçenko ile başlayan Turuncu Devrimin bu şekilde sekteye uğraması; AB'ye üye olma, NATO'ya üye olma ve

[252] 2004 yılında gerçekleşen seçimleri kazanacağı anlaşılan Batı yanlısı Yuşçenko, faili bulunamayan bir zehirlenmeye maruz kalmış ve ölümün kıyısından dönmüştür (Aksan, 2021).

ekonomik kalkınmışlığı sağlama gibi hedeflerden uzak kalması bu sonucun ortaya çıkmasıyla kendisini göstermiş, dahası 2010 yılında yapılacak olan seçimlerin de Rusya yanlısı Yanukoviç lehine sonuçlanmasına zemin hazırlamıştır. 2010 yılının Şubat ayında gerçekleşen seçim sonuçlarıyla birlikte de öncesinde sekteye uğrayan Turuncu Devrimin resmen sona erdiği görülmüştür (Öztürk S. , 2014, s. 5).

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Rusya Federasyonu'nun 1991 yılında bağımsızlığını ilan eden Ukrayna üzerindeki etkinliği Rus yanlısı hükûmetler üzerinden idame ettirilirken Avrupa Birliği ise bölgenin Birliğe entegrasyonunu sağlamak adına Ukrayna ile ilişkilerini geliştirme yollarını aramıştır. İki farklı güç odağının - Batı ve Rusya - Ukrayna üzerindeki bu mücadelesi 2004 yılında yaşanan 'Turuncu Devrim' le birlikte yönetimden memnun olmayan halkın sokağa dökülmesiyle birlikte iyiden iyiye kendisini göstermiştir. Ukrayna'da verilen bu hâkimiyet mücadelesi bahsi geçen devrimle Batı yanlısı siyasi kanadın zaferiyle sonuçlanmıştır. Ancak Batı yanlıları tarafından kazanıldığı düşünülen süreç 2010 yılında - izlediği politikalarla Rus yanlısı görünüme sahip olan - Viktor Yanukoviç'in iktidara gelmesiyle farklı bir boyuta evrilmiştir. Özellikle Yanukoviç'in 2013 yılında Avrupa Birliği'ne entegrasyon sürecini akamete uğratacak adımlar atması[253] AB ile ilişkilerin geliştirilmesini arzu eden halkı sokaklara dökmüş ve yaşanan bu protestolar kısa sürede olayların kontrolden çıkmasına sebep olmuştur[254] (Koçak, 2015, s. 9). Şüphesiz Putin Rusya'sı açısından yaşanan bu gelişmeler ve literatüre 'Ukrayna Krizi' olarak geçen süreç hem Rusya açısından hem de Ukrayna açısından oldukça önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu krizin ortaya çıkışı, Kiev'de iktidara gelen Rus yanlısı

[253] Bu adımlardan en önemlisi Ukrayna ile Avrupa Birliği arasında imzalanmasına kesin gözüyle bakılan '*Ortaklık Antlaşması*' ve '*Derin ve Kapsamlı Serbest Ticaret Antlaşması*'nın Yanukoviç tarafından imzalanmaması olmuştur. Yanukoviç'in bu antlaşmaları imzalamaması Ukrayna içerisindeki Batı yanlısı muhaliflerin protestolarını beraberinde getirmiş ve Rusya karşıtı gruplar kapsamlı gösteriler düzenlemeye başlamıştır (Öztürk S. , 2014, s. 6).

[254] Yanukoviç'in anlaşmaları imzalamaması üzerine 30 Kasım 2013 tarihinde başkent Kiev'de sokağa çıkan halkın protestosu yaklaşık yirmi gün sürmüştür. Bu protestolar devam ederken 10 Aralık günü protestoculara yönelik polisin sert müdahalesi sonucunda 52 kişi yaralanmıştır. Rusya, bu gösterilere karşılık mevcut Yanukoviç yönetimine verdiği desteği göstermek adına 17 Aralık'ta 15 milyar dolarlık yardım paketini devreye soksa da olaylar bir türlü kontrol altına alınamadı. Olayları kontrol altına alamayan Yanukoviç 19 Aralık'ta yeni ceza yasasını onaylayarak göstericilere gözdağı verse de AB odaklı gerçekleşen protestolar artık siyasi taleplere dönüşmüştü. Gerçekleşen bu olaylar sırasında güvenlik güçleri ve protestoculardan toplamda yüzü aşkın kişi yaşamını yitirmiş, yüzlercesi de yaralanmıştır (Tarakçı, 2014).

Viktor Yanukoviç'in Ukrayna'nın Batı'ya yönelmesini engellemek için 2013 yılında AB Ortaklık Anlaşması'nı askıya almasıyla başlamıştır. 2014 yılını "Meydan Gösterileri" ile karşılayan Ukrayna büyük iç karışıklıklara sahne olmuş, Bağımsızlık Meydanı'nda toplanan on binlerce Batı yanlısı gösterici Yanukoviç'in bu kararını protesto etmiş, Rus yanlısı göstericilerin de sokağa çıkmasıyla zaman zaman çatışmalar yaşanmış ve pek çok kişi bu çatışmalarda hayatını kaybetmiştir. Yaşanan bu olayların kontrolden çıkması neticesinde Rus yanlısı Devlet Başkanı Yanukoviç Rusya'ya kaçmak zorunda kalmıştır. Coğrafi olarak Rusya ve Avrupa arasında yer alan Ukrayna, toplumsal olarak Rus yanlıları ve Batı yanlıları olmak üzere iki kutba ayrılmıştır. Yaşanan bu sokak gösterileri ve devlet başkanının Rusya'ya kaçması olayları nihayete erdirmemiş, bilakis bu karmaşanın Kırım ve Ukrayna'nın doğusunda yer alan Donbass olarak isimlendirilen Donetsk ve Luhansk bölgelerine sıçramasına sebep olmuştur (Yavuz T. , 2021).

Ukrayna'da Meydan gösterileri ile başlayan bu süreç, Cumhurbaşkanı Yanukoviç'in seçimleri tekrar etmek durumunda kalmasıyla devam etmiş, akabinde ise Batı yanlısı olarak bilinen Yuşçenko'nun idareyi ele almasıyla neticelenmiştir. Ancak Ukrayna için bu isim değişikliği Rusya açısından hoş karşılanmamış ve kriz yeni boyuta evrilmiştir (Özdal H. , 2021, s. 4). Zira yaşanan bu gelişmeler Parlamento'daki Rus etkisinin zayıflaması anlamına gelmiş ve bu durum Rusya'nın Ukrayna'daki çıkarlarını korumak adına birtakım adımlar atmasını beraberinde getirmiştir. Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi, Doğu Ukrayna'da (Donbass) ayrılıkçı silahlı güçlere destek vermesi ve Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü ihlal edecek adımlar atması;[255] uluslararası hukukun sınırlarını zorlayan eylemler olarak görülmüştür. Rusya'nın bu

[255] Rusya Ukrayna'daki gelişmelere bağlı olarak Kırım'ı ilhakından sonra Donetsk ve Luhansk bölgelerindeki Rusya yanlısı ayrılıkçılara destek vermiş ve bu destek neticesinde Ukrayna ordusu ile Rusya ayrılıkçıları arasında şiddetli çatışmalar vuku bulmuştur. Bu çatışmaların başladığı 2014 yılından bugüne on binden fazla insanın hayatını kaybettiği ve yirmi binden fazla insanın yaralandığı tahmin edilmektedir. Ayrıca 2014 yılının Temmuz ayında Malezya Havayollarına ait bir uçağın Ukrayna hava sahasında düşürülmesi ve uçakta bulunan 298 kişinin vefat etmesi Rusya ile Ukrayna arasında yaşanan bu çatışmanın ve krizin uluslararası bir mesele haline dönüşmesine sebep olmuştur. Uçak düşürme olayıyla ilgili Hollandalı hava kazası müfettişleri 2015 yılının Ekim ayında yaptıkları açıklamayla Rus yapımı karadan havaya atılan bir füze sistemi ile uçağın düşürüldüğü ortaya çıkarılmıştır. 2016 yılının Eylül ayında ise araştırmacılar füze sisteminin Rusya tarafından sağlandığı ve uçağın düşürülmesinden sonra füze sisteminin Doğu Ukrayna'ya taşındığı ve sonrasında tekrar Rusya topraklarına taşındığını ortaya koymuştur (arcgis.com, 2021).

eylemlerine karşı ABD ve AB ekonomik yaptırımlar ve diplomatik kanallar başta olmak üzere pek çok müeyyideyi hayata geçirmiştir. Ne var ki Batı tarafından atılan bu adımlar Putin Rusya'sı için yakın çevre olarak tanımladığı Ukrayna'daki hamlelerinden geri adım atmasını sağlayamamıştır (Koçak, 2015, s. 9).

Özellikle Batı dünyası açısından Rusya'ya yönelik yaptırımların hayata geçirilmesinin temel gayesi Rusya'nın bölgedeki agresif tutumunu zayıflatma amacı taşımaktadır. Zira Rusya'nın Kırım'ı işgal etmesi ve Doğu Ukrayna'da attığı adımlar uluslararası kamuoyunun dikkatini çeken önemli ve tansiyonu yükselten olaylar olarak görülmüştür. Bölgede tansiyonun bu denli yükselmesi ABD ve AB'yi harekete geçirmiş, Rusya'ya karşı birtakım yaptırımlarla cevap verilmesinin gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu ihtiyaç çerçevesinde harekete geçen Batı, Rusya'ya yönelik yaptırımları hayata geçirmiş, ancak atılan bu adımlar Rusya'nın elindeki doğalgazı koz olarak kullanarak karşılık vermesine sebep olmuştur.[256] Görüldüğü üzere Ukrayna konusunda Rusya geri adım atmamış, bilakis Batı'ya meydan okuyarak Rusya için Ukrayna'nın tarihi ve stratejik öneme haiz bir ülke olduğu mesajını uluslararası kamuoyuna vermiştir. Rusya'nın Ukrayna konusundaki agresif tutumuna ve operasyonel yönelimine zemin hazırlayan en önemli konu Ukrayna'nın AB ile ilişkilerini geliştirme gayreti gösterdiği dönemler olmuştur. Özellikle Ukrayna'nın Turuncu Devrimle birlikte AB'ye yönelmesi bu doğrultuda adımlar atması Rusya açısından rahatsızlık yaratmış, bu rahatsızlık Ukrayna'ya yönelik hayata geçirilen yaptırımlarla ifade edilmeye çalışılmıştır. Ne var ki Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik uyguladığı siyasi ve ekonomik yaptırımlar Ukrayna açısından AB yolundan dönme caydırıcılığına sahip olmamıştır. Bu noktada kısaca ifade etmek gerekir ki Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik yaptırımları karşılık bulmamış, bilakis Ukrayna'daki siyasi atmosfer Rusya'nın aleyhine gelişmiştir. Rusya aleyhine şekillenen süreç Rusya'nın uygulamış olduğu ekonomik ve siyasi yaptırımların bir anlam ifade etmediği sonucunu ortaya çıkarmış ve Rusya'nın aktif olarak askeri ve silahlı müdahalesini kaçınılmaz

[256] Avrupa Birliği Rusya'nın Ukrayna'da sergilemiş olduğu operasyonel adımlara karşılık birçok yaptırım kararı almıştır. Rusya'ya ait finans kuruluşlarının Avrupa sermaye piyasalarına erişiminin sınırlandırılması, Avrupa bankaları tarafından finanse edilerek Rusya'da yapılacak yeni yatırımların dondurulması ve Avrupa Birliği'ne üye 28 ülkenin Rusya'ya silah satışının engellenmesi bahsi geçen yaptırımlara örnek olarak gösterilebilir (Konak, 2019, s. 91).

kılmıştır. Zira Kırım'ın işgali ve ilhakı, Doğu Ukrayna'da yaşanan gelişmeler Rusya'nın hayata geçirdiği çeşitli müeyyidelerin karşılığını alamamış olması neticesinde uygulamaya koyduğu askeri ve politik hamleler olarak görülmelidir (Konak, 2019, s. 82).

Putin Rusya'sının Ukrayna'ya yönelik gerçekleştirdiği askeri operasyonlar ciddi bir Rus etnik nüfusu bünyesinde bulunduran Ukrayna açısından zorlu bir dönemin başlangıcı da sayılabilir. Zira Ukrayna'da Batı ile bütünleşme arzusu içerisinde bulunan siyasi yapıların ve bu yapıları destekleyen halk için AB'nin Rusya'ya yönelik uygulamaya koyduğu ekonomik ve askeri yaptırımların ötesinde bir seçenek belirmese de Avrupa'daki bazı devletler diplomasiyi işletmeye çalışmışlardır.[257] Rusya'nın yakın çevre olarak tanımladığı Ukrayna üzerindeki etkinliği ve Rusya için belirlediği stratejiyi kararlılıkla sürdürmesi Putin'i bölgede daha güçlü bir aktör haline getirmiştir. Zira Putin Rusya'sının Kırım'ı işgali ve ilhakı, Donetsk ve Luhans'taki ayrılıkçı güçlere verdiği destek sonrasında Ukrayna ile Rusya arasındaki sıcak çatışmayı nihayete erdirebilmek için 12 Şubat 2015'te Almanya, Fransa Rusya ve Ukrayna'nın Belarus'un başkenti Minsk'te bir araya geldikleri toplantı neticesinde varılan uzlaşmada Rusya'nın kendi taleplerini kabul ettirdiği görülmektedir. Tam da bu noktada dikkat edilmesi gereken husus bu toplantıda Kırım'ın gündeme dahi gelmemiş olmasıdır. Bu meselenin gündeme bile gelmemesi başlı başına Rusya'nın başarısını göstermektedir. Dahası Kırım'ın gündeme gelmemesi bir yana Ukrayna'nın doğusunda Rusya yanlısı ayrılıkçıların muhatap alınmasının sağlanması da Rusya'nın Minsk'teki toplantıda elini güçlendirdiği sonucunu çıkarmaktadır. Özellikle

[257] Rusya ve Ukrayna arasında yaşanan gerginliğin ve sıcak çatışmanın 2015 yılına girerken büyük artış göstermesi ve meselenin ciddi boyutlara ulaşarak Avrupa güvenliğini tehdit etmesi üzerine Almanya lideri Angela Merkel ve Fransa lideri François Hollande 6 Şubat 2015 tarihinde Moskova'ya giderek Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'le baş başa görüşmeler gerçekleştirmiştir. Merkel – Putin – Hollande Zirvesi olarak litratüre geçen bu görüşmede Avrupa'nın güvenliği masaya yatırılmış ve içeriği itibariyle İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna doğru gerçekleşen Yalta Konferansı'na benzetilmiştir. Moskova'da gerçekleşen bu toplantı Ukrayna ve Rusya arasında yaşanan krizin tarafların bir araya gelmesiyle yapılacak bir toplantıda ele alınması yönünde olmuştur. Bu doğrultuda Ukrayna Krizi için yol haritası belirlemek amacıyla Almanya, Fransa, Rusya ve Ukrayna devlet başkanlarının bir araya geldiği 6 Haziran 2014'te Normandiya Formatı adını alan zirvede herhangi bir sonuç çıkmamıştır. Ancak dört liderin tekrar buluştuğu 11 Şubat 2015'te Belarus'un başkenti Minsk'te gerçekleşen ve on yedi saat süren toplantı sonrasında Ukrayna'da ateşkes sağlanması yönünde fikir birliğine varıldığı ifade edilmiştir (Özbay, 2015).

anlaşmada yer alan adem-i merkeziyetçilik vurgusu Moskova'nın elini güçlendirmiş, Donbass bölgesi ile ilgili soruna dair uzlaşma sağlayarak ancak çözüme kavuşturmayarak (dondurulmuş sorun) Ukrayna'yı fiilen bölünmüş bir ülke konumuna taşıyan Putin, stratejik açıdan da üstünlük sağlamayı başarmıştır. Minsk'te sağlanan ateşkesle birlikte Ukrayna için daha fazla parçalanma ve iç savaş bir süreliğine ötelenmiştir (Özbay, 2015).

Bölgede yaşanan gelişmelerin ve gerginliğin tespiti/değerlendirilmesi için Normandiya Dörtlüsü Liderler Zirvesi (Almanya – Fransa – Rusya – Ukrayna) 9 Aralık 2019'da Fransa'nın başkenti Paris'te tekrar bir araya gelerek tam ateşkesin sürdürülmesi ve Minsk'teki varılan mutabakata bağlı kalınması vurgusu yapılmıştır. Ancak yapılan bu Liderler Zirvesi de çatışmaların kısa bir süreliğine ötelenmesinden başka bir anlam taşımamıştır. Gerginliğin tekrar hat safhaya ulaşması ve çatışmaların alevlenmesine binaen Rusya, Ukrayna ve AGİT (Avrupa Güvenlik İşbirliği Teşkilatı)'ten oluşan Üçlü Temas Grubu 27 Temmuz 2020 tarihinden itibaren kapsamlı bir ateşkes kararı almış, ancak bu karar da ufak tefek çatışmalarla bozulsa da 2021 yılına kadar etkisini sürdürebilmiştir. Ne var ki süreç içerisinde Rusya'nın Doğu Ukrayna sınırına askeri yığınak yapması ve 26 Mart 2021 tarihinde 4 Ukraynalı askerin öldürülmesi bölgede var olan gerginliği büyük bir krize dönüştürmüştür[258] (arcgis.com, 2021). Bu krizle birlikte ABD'den çeşitli açıklamalar gelmiş, hatta ABD'nin Karadeniz'e askeri uçak göndereceği bile gündeme gelmiştir. Gündeme gelen bu mesele Karadeniz'de iplerin koptuğu ve yeni bir dünya savaşının ayak seslerinin duyulduğu yönünde algı oluşmasına sebep olmuş, ancak sonrasında ABD zırhlılarının Karadeniz'e geçmeyeceği duyurulmuştur. Bugün gelinen noktada 2021 yılı itibariyle Doğu Ukrayna'da bulunan Donbass bölgesi hala dondurulmuş bir çatışma bölgesi niteliğini korumakta ve Kiev'in kontrolü dışında olan bir bölge olarak varlığını sürdürmektedir (Özdal H. , 2021, s. 4).

Sonuç itibariyle Putin Rusya'sının yakın çevre olarak tanımladığı, kendisi için tarihsel ve stratejik bir bölge olan Ukrayna üzerinden Avrupa Birliği'ne ve Batı'ya net mesajlar verdiği görülmektedir. Rusya'yı tekrar büyük güç yapma yolunda hedefler belirleyen

[258] Birleşmiş Milletler' in verilerine göre Doğu Ukrayna'nın Donbass bölgesinde 2014 yılından bugüne süren çatışmalarda 13 binden fazla asker ve sivil yaşamını yitirmiştir (Kaya Ö. C., 2021).

ve bu hedefleri yerine getirebilmek için diplomatik ve ekonomik adımlar atan Putin; Gürcistan, Kırım, Ukrayna, Libya ve Suriye'de görüldüğü üzere askeri operasyonlardan da geri durmamaktadır. Batı'nın Rusya karşısında varlık gösterememesi ya da en azından cılız tepkiler vermesi Putin Rusya'sını daha cüretkâr kılmakta ve bölgede var olan ağırlığını ve etkinliğini daha da güçlü hale getirmesine sebep olmaktadır. Ukrayna Krizi içerisinde değerlendirilebilecek Kırım'ın işgali ve ilhakı hem jeostratejik hem de jeopolitik açıdan Doğu Ukrayna'da yaşananlardan daha farklı bir boyut ve anlam taşıdığından Kırım özelinde yaşanan gelişmelerin ayrı bir başlık altında ele alınması zaruri hale gelmiştir.

3.2.3. Rusya'nın Kırım'ı İşgali ve İlhakı (2014)

Kırım, kadim ve müstesna bir tarihe sahiptir.[259] Kırım, her daim göz doldurmuş ve devletler açısından her daim önemli bir jeopolitik konuma sahip olmuştur. Yaklaşık üç bin yılı aşkın zamandır sayısız halk Kırım'a akın etmiş ve bu bölgeyi egemenliği altına almaya çalışmıştır (Magocsi, 2017, s. 9). Kuşkusuz bu mücadelenin en önemli sebebi Kırım'ın bulunduğu coğrafi konum olmuştur. Kırım coğrafi konumu itibariyle batı ve güneyden Karadeniz, doğu ve kuzeyden Azak Deniziyle çevrili 9 kilometre genişliğinde 20 kilometre uzunluğundaki bir berzahla karaya bağlanan Kırım yarımadası 26.140 kilometrekareye sahiptir (DİA, 2002, s. 447). Kırım, coğrafi konumu itibariyle tarihte pek çok önemli hadiseye sahne olmuş bir bölge olsa da günümüzde yaşanan gelişmeler ve Kırım'ın içerisinde bulunduğu durum son üç yüzyıl içerisinde şekillenmiştir.

[259] Kırım'ın Osmanlı Devleti hâkimiyetine girişi 1475 yılında Kırım Hanlığı'nın Cenevizlilere karşı Osmanlı padişahından yardım istemeleriyle gerçekleşmiştir. Bu yardım talebini olumlu karşılayan Fatih Sultan Mehmed Han Gedik Ahmet Paşa'yı kuvvetli bir donanmayla Kırım'a göndermiştir. Kefe sahilleri başta olmak üzere Kırım sahillerinin tamamındaki Ceneviz hâkimiyetine son verilmiş ve bütün limanlar ele geçirilmiştir (İnalcık, 2002, s. 451). Bu gelişme aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin tüm Karadeniz havzası üzerinde hâkimiyet kurma arayışının da bir sonucu mahiyetinde olmuştur (Kireçci & Tezcan, 2015, s. 14). Osmanlı idaresindeki Kırım'ın tarihi bu şekilde başlamış ve Hanlık iç işlerinde serbest dış işlerinde ise Osmanlı Devleti'ne bağlı olarak yüzyıllarca güçlü bir şekilde yaşamıştır. Öyle ki Moskova Knezliği dahi Kırım Hanlığına onlarca yıl vergi vermiştir (Maksudoğlu, 2009, s. 81). Kırım'ın tarihine ve Kırım Tatarlarına ilişkin daha fazla bilgi için ilgili kaynaklara ek olarak Kırım'ı 'mübarek topraklar' olarak adlandıran Magocsi'nin "Şu Mübarek Topraklar, Kırım ve Kırım Tatarları" isimli çalışmasına bkz. (Magocsi, 2017). Ayrıca tarihsel seyir içerisinde önemli bir yer tutan Kırım Hanlığına ilişkin "Kırım Hanlığı Tarihi" isimli esere bkz. (Hammer-Purgstall, 2013).

1475 yılında Osmanlı Devleti'nin egemenliği altına giren Kırım Hanlığı, 1768 yılından 1774 yılına kadar devam eden Osmanlı Devleti ile Rusya arasında gerçekleşen savaşı sonra erdiren Küçük Kaynarca Antlaşması'yla[260] birlikte hukuki olarak bağımsızlık elde etmiştir.[261] Buna müteakip Osmanlı Devleti'nin Kırım Hanlığı üzerindeki gücü kırılmış[262] ve 1783 yılında[263] II. Çariçe Katerina tarafından Kırım ilhak[264] edilmiştir.[265]

[260] 1774 yılında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması'yla birlikte Kırım Hanlığı, hukuki olarak bağımsız olsa da politikalarını bağımsız bir şekilde şekillendirmesi pek mümkün değildi. Osmanlı Devleti daha önce Ruslara karşı savunma kalkanı ve hücum üssü olarak kullandığı Kırım'ı kaybetmek istemiyordu, ancak Rusların uzun süredir Karadeniz'de güçlü bir konum elde etmek istemesi ve Karadeniz Devleti olma arzusu Kırım Hanlığı topraklarının elde edilmesiyle mümkün olacaktı. Bu saik ve gerekçelerle Osmanlı Devleti ve Rusya arasındaki mücadele şekillenmiş ve 1783 yılına gelindiğinde ise Rusya tarafından Kırım'ın ilhakı Karadeniz'de yeni dengelerin oluşmasına sebep olmuştur. Artık Rusya bundan sonraki dönemler için Karadeniz'deki konumunu güçlendirme gayreti içerisine girmiş ve bunu da başarmıştır. Karadeniz'de değişen bu dengeler Avrupa devletleri için Karadeniz ve Osmanlı Devleti ile ilgili yeni politika geliştirmelerine neden olmuştur (Yüksel, 2019, s. 219-225).

[261] Kırım'ın tarihsel seyir içerisinde yaşadığı ve bugüne uzanan öyküsünü şekillendiren kırılma noktalarından birisi de 1787-1792 yılları arasında yaşanan Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra imzalanan 10 Ocak 1792 tarihli Yaş Antlaşması olmuştur. Osmanlı Devleti'nin Kırım'ı geri almak amacıyla başlattığı savaş Avusturya'nın Rusya'ya destek vermesi neticesinde olumsuz sonuçlanmıştır. Savaş sırasında 18 Ağustos 1791 tarihinde sekiz aylık bir süre için Kalas Mütarekesi imzalanmış, Kasım 1791'de ise bugün Romanya olarak bilinen ülkenin Yaş şehrinde görüşmeler yürütülmüş ve iki buçuk ay süren müzakerelerden sonra "Yaş Antlaşması" imzalanmıştır. İmzalanan bu Antlaşma on üç maddeden oluşmuş ancak üç temel madde esasında şekillenmiştir. Bu maddelerden ilki Küçük Kaynarca Antlaşması'na ve ona açıklık getiren Aynalıkavak Antlaşması'na uyulması çağrısında bulunurken, ikinci maddesi Sucuk-Kale üzerindeki Osmanlı hâkimiyetini onaylaması olmuştur. Bu antlaşmanın son ve üçüncü maddesi ise Rusya ile Türkiye arasındaki geleceğin sınır akarsuyu olarak Kuban Nehri'ni işaret etmiş olmasıdır (Hammer-Purgstall, 2013, s. 175).

[262] 1768-1774 yılları arasında Osmanlı – Rus Harbi Osmanlı'nın yenilgisiyle sonuçlanmıştır. Bu harbin kaybedilmesinde ve Kırım'ın elden çıkmasında pek çok sebep etkili olmuştur. Bu sebeplerin başlıcaları; Kırım'da yaşanan iktidar boşluğu ve yürütülen Rus propagandaları, Rusların Nogay Tatarlarını kontrol altına alması ve Osmanlı cephesindeki eksiklikler olmuştur (Ayhün, 2014, s. 134-152). Yürütülen Rus propagandası özellikle Kırım'ın ileri gelenleri üzerinde etkili olmuş ve Kırım'ın Osmanlı ailesinin hükmü altına girdiğinden beri küçük düşürüldüğü ve Osmanlı'nın kendi ülkesinin valileri gibi Kırım idaresindekileri azledip atadığı söylem haline getirilmiştir (Maksudoğlu, 2011, s. 375).

[263] Rusya İmparatorluğu'nun Kırım Hanlığını ilhak ettiği 1783 yılının Nisan ayı aynı zamanda Kırım Tatar Milli Kurtuluş Hareketi'nin başladığı tarihtir. 1783 yılından günümüze uzanan bu harekete dair ayrıntılı bilgi için "Kırım Tatar Milli Kurtuluş Hareketinin Kısa Tarihi" isimli çalışmaya bkz. (Kırımoğlu, 2010, s. 3).

[264] İlhak, bir devletin kendisine ait olmayan topraklar üzerinde resmen egemenliğini ilan etmesi anlamına gelmekte ve fiilen el koyma ile gerçekleştirilen ve ancak genel tanınma ile meşruluk kazanan tek taraflı bir eylem olarak görülmektedir (TDBP, 2017, s. 4).

[265] Hristiyanlar tarafından Osmanlı'dan koparılıp ilhak edilen ilk İslam toprağı olan Kırım Hanlığı Osmanlıların ekseriyeti arasında büyük bir üzüntüye sebep olurken, Kırım halkı için üzüntüden daha çok dinmeyen bir ızdırabın başlangıcı olmuştur (Ayhün, 2014, s. 209). Zira Müslüman bir belde olan Kırım'ın elden çıkması, tahtta bulunan Sultan III. Mustafa'yı

1954 yılına kadar Rusların hâkimiyet sürdüğü bu topraklar Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne hediye edilmiştir.[266] Ancak 1954 yılına gelirken 1939 ile 1945 yılları arasında vuku bulan II. Dünya Savaşı'nda yaşananlar, Kırım'daki demografik yapıyı büyük ölçüde değiştirmiştir.[267]

II. Dünya Savaşı'nda Mihver devletlerle Müttefik devletler karşı karşıya gelmiş, Hitler Almanya'sı SSCB ile 1939 yılında Saldırmazlık Paktı imzalamasına rağmen 22 Haziran 1941 tarihinde Barbarossa Harekâtıyla[268] SSCB topraklarına saldırmıştır. Bu harekât başlangıçta Almanlar lehine gerçekleşmiştir. Zira Hitler Almanya'sı askeri teknoloji açısından oldukça üstünken Sovyetler Birliği ise Stalin'in tek adam siyaseti ve baskıcı yönetiminden ötürü askeri açıdan oldukça zayıf durumdaydı. Bu nedenlerden ötürü Alman ordusu kısa sürede Letonya, Litvanya, Moldova, Beyaz Rusya ve Ukrayna'nın önemli bir kısmını hâkimiyeti altına almıştır. Bu hâkimiyetlerle birlikte Moskova önlerine kadar gelmiş olan Alman Orduları Rusya'nın güneyinde ise Rostov şehrine kadar ulaşmıştır. Bunun yanı sıra hızlı bir şekilde SSCB üzerinden Orta Doğu'ya inmeye çalışan Alman orduları Stalingrad kentinde aynı başarıyı sağlayamamıştır. II. Dünya Savaşı'nın belki de en önemli kırılma noktası olan bu başarısızlık, Kızıl Ordu'nun Batı'ya hızlı bir şekilde ilerlemesinin önünü açmıştır. Bu gelişmelerle birlikte 1942 yılının Mayıs ayına gelindiğinde SSCB, İngiltere ve Amerika arasında Almanlara karşı bir koalisyon oluşturulmuştur. 1945 yılına gelindiğinde ise bu mücadele Almanya ve müttefiklerinin kesin yenilgisiyle sonuçlanmış, savaşın sona erdiği tescillenmiştir (Altımışova, 2016, s. 161). Savaş sona

derinden etkilemiş ve bu üzüntü dolayısıyla felç geçirip vefat etmiştir (Maksudoğlu, 2011, s. 376).

[266] Çarlık döneminde - 1654 yılında - imzalanan Pereyaslav Antlaşması, Sovyetler tarafından Zaporojya Kazaklarının Moskof Çarına bağlılık yemini etmesini Ukrayna'nın Rusya'yla resmen birleşmesi olarak yorumlanmıştır. Buna bağlı olarak bu gelişmenin 300. yıldönümü olan 1954 yılında Sovyetler'de bu birleşmenin kutlaması mahiyetinde pek çok etkinlik düzenlenmiş ve yayınlar basılmıştır. 1954 yılında Ukrayna'ya yakınlık duyduğu iddia edilen Sovyetler Birliği Komünist Partisi I. Sekreteri Kruşçev tarafından Kırım bölgesi (oblastı) Sovyet Rusya'ndan Sovyet Sosyalist Ukrayna'sına bir hediye olarak takdim edilmiştir (Magocsi, 2017, s. 137).

[267] Kırım'daki demografik yapının değişiminde asli rol oynayan Kırım Türklerinin topyekûn sürgünü, Kırım Türklerinin sürgündeki yaşantıları ve Kırım Türklerinin yurtlarına dönme mücadelesine ilişkin ayrıntılı bilgi için "Kırım Türklerinin Varoluş Mücadelesi, Kırım Dramı" isimli esere bkz. (Özcan K. , 2010).

[268] Bu harekâtla ilgili ayrıntılı bilgi için üç ciltten oluşan "Barbarossa Harekâtı, 1941-1945 Alman Sovyet Savaşı" (Carell, 1974) isimli esere bkz.

ermiş fakat savaş sırasında Kırım'da tarihte eşi benzeri görülmemiş olaylar manzumesi yaşanmıştır. Bu olaylardan en mühimi ve dramatik olanı asırlardır kendilerine yurt edindikleri Kırım'dan sürgüne tabi tutulan Kırım Türklerinin/Tatarlarının yaşadıkları olmuştur. Almanlarla işbirliği yaptıkları gerekçesiyle Kırım Türkleri sürgüne tabi tutulmuşlardır (Derman, 2016, s. 28).

18 Mayıs 1944'te gerçekleşen bu sürgün bir gecede gerçekleşmiş ve Kırım Türkleri evlerinden toplanarak, hayvan vagonlarıyla Orta Asya çöllerine, Urallara ve Sibirya'ya sürgün edilmişlerdir[269] (Yalçıntaş, Çiftçigüzeli, & Karatay, 2013, s. 235). 1944'teki sürgünden sonra Sovyetler, Kırım'da bulunan Türk-İslam medeniyetine dair abideleri, binaları ve eserleri yerle bir ederek Kırım Türklerine dair ne varsa tüm izleri silmeyi kendisine görev edinmiştir.[270] Bunun yanı sıra bütün yerleşim yerlerinin isimleri Rusça olarak yeniden düzenlenmiştir.[271] Sürgüne tabi tutulan Kırım Türklerinin mallarının yağmaya ve hırsızlığa uğramaması adına koruma altına alındığı deklare edilse de sürgün edilen ve öldürülen Kırımlılara ait yerlere Ruslar ve Ukraynalılar yerleştirilmiştir. 25 Haziran 1945 yılında Sovyet Hükûmeti'nin yayımladığı bir kararnameyle Kırım Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ortadan kaldırılmış ve 'oblast' statüsüne getirilerek Rusya'ya bağlanmıştır. 26 Kasım 1948 tarihine gelindiğinde ise kabul edilen bir kararnameyle Kırım Türklerinin bir daha Kırım'a

[269] 18 Mayıs 1944'te vuku bulan sürgün, Sovyet Devleti Savunma Komitesi'nin 11 Mayıs 1944 tarihli ve 559 sayılı Kararnamesi uyarınca bizzat Stalin tarafından imzalanarak gerçekleştirilmiş; Kırım Türkleri/Tatarları tarafından 'Kara Gün' olarak adlandırılmıştır (Magocsi, 2017, s. 132). Bu sürgünden yaklaşık 250 bin Kırım Türkü etkilenmiş, sürgün edilenlerin %46.2'si – neredeyse yarısı – yol boyunca ve sürgünde geçirilen bir yıl içerisinde hayatını kaybetmiştir. Kırım Türklerinin maruz kaldığı sürgün esnasında ve sonrasında verdiği kayıplar İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde yer alan topluluklara karşı işlenen suçlar kategorisinde değerlendirilmekte ve toplu katliam olarak yorumlanmaktadır. Bu değerlendirme ve yorum ortada bir soykırım (jenosit) olduğunu ortaya koymaktadır (Özcan K. , 2010, s. 261).

[270] Kırım'daki Rus hâkimiyetinin daha ilk yıllarında yüzlerce medrese ve mektep ortadan kaldırılmıştır. Ayrıca kışlaya ve kiliseye çevrilenler dâhil olmak üzere 800'ü aşkın cami ortadan kaldırılmıştır. 1833 yılında ise Kırım genelinde Müslümanlara ait kitaplar ve nadide eserler toplatılarak yakılmıştır (Kırımoğlu, 2010, s. 5).

[271] Kırım'ı tamamen Rus-Slav ülkesi haline getirme hevesiyle hareket eden Ruslar aynı zamanda Kırım'ı güneye yayılma gayelerine araç olarak kullanabilecekleri bir sıçrama tahtası olarak görmüş ve bölgedeki Kırım Türklerinin/Tatarlarının varlığından rahatsızlık duymuştur. Bu rahatsızlığın verdiği duyguyla hareket eden Ruslar, Kırım'da yüzyıllara dayanan Türk-İslam sentezini sistematik bir şekilde yok etmeye odaklanmışlardır. Birçok yerleşimin adı Yunanca kökene sahip isimlerle değiştirilmiştir. Bu isim değişikliklerinden bazıları şu şekildedir: Simferopol (Akmescid), Yevpatoriya (Gözleve), Feodosiya (Kefe) ve Sivastopol (Akyar) (Kırımlı, 2002, s. 458).

dönemeyeceği hüküm altına alınmış ve Kırım Türkleri vatanlarından tamamen çıkarılmıştır. Ancak yaşanan bu gelişmelere rağmen vatanlarına dönme mücadelesi veren Kırım Türkleri, Kırım Tatar Milli Hareketi altında ciddi mücadeleler vermiştir.[272] 1950'lerin ortaları bu hareketin başlangıcı olarak kabul edilmiştir. Bu tarihten önceki döneme bakıldığında, Stalin'in baskıcı rejiminden dolayı çok fazla manevra yapamayan Kırım Tatar Milli Hareketi, 1956 yılındaki Komünist Parti Kongresi'nde Stalin rejiminin cinayetlere karıştığının ortaya çıkmasıyla Kırım Türkleri üzerindeki doğrudan gözetim hükmü kaldırılsa da vatanlarına dönemeyeceklerine dair açıklama İçişleri Bakanlığı tarafından duyurulmuştur. Bu gelişmelerle birlikte Kırım Türkleri ferdi olarak ve toplu olarak devlet organlarına dilekçe göndermişlerdir. Bu gayretler 1957 yılına geldiğinde sonuç vermeye başlamış ve Sovyetler Birliği Komünist Partisi üyeleri Kırım Türkleri'ne dair yapılan haksızlıkları kabul etmek durumunda kalmıştır (Derman, 2016, s. 57).

1989-1991 yılları arasında Kırım Türklerinin/Tatarlarının Kırım'a dönüş hareketi önceki yıllara oranla bariz bir artış göstermeye başlamış, bu dönüş hareketi Kırım'daki mevcut Rus çoğunluk tarafından endişeyle takip edilmiştir. Kırım Türklerinin/Tatarlarının dönüş süreci tamamlanmadan Rus çoğunluğun kendilerini garanti altına alma düşüncesiyle benimsedikleri Kırım Türklerinin 'Kırım Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ni yeniden kurma fikri Rusların yaklaşımına uygun planlandığı için Kırım Türkleri tarafından reddedilse de 20 Ocak 1991'de referandum yapılmıştır. Yapılan referandum neticesinde Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Yüksek Sovyeti'nin 12 Şubat 1991 tarihli kararıyla Kırım Oblastı Ukrayna'ya bağlı Kırım Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne dönüştürülmüştür. Ancak bu dönüşümle birlikte var olan yeni idare de Kırım Türklerinin topraklarına dönüşüne karşı tutum sergilemeye devam etmiştir (Kırımlı, 2002, s. 464).

Bu gelişmeler ışığında 21 Ağustos 1991'e gelindiğinde Moskova'da Gorbaçov'u devirmek için darbe girişimi gerçekleşmiş, fakat bu darbe girişimi başarısız olmuştur. Her ne kadar bu darbe girişimi başarısız olsa da bu gelişmeleri fırsat bilen Kiev'deki parlamento dağılma süreci içerisinde bulunan Sovyetler Birliği'nden ayrılarak 24

[272] Kırım Tatar Milli Hareketinin bu döneme kadar verdiği mücadeleler özellikle 1905 ile 1916 yılları arasında önemli atılımlar gerçekleştirmiştir. Bu döneme ilişkin kapsamlı çalışma için "Kırım Tatarlarında Milli Kimlik ve Milli Hareketler" isimli çalışmaya bkz. (Kırımlı, 2010).

Ağustos 1991'de bağımsız bir devlet olduğunu ilan etmiş ve 1 Aralık 1991'de Ukrayna başkanını belirleyecek bir seçimle birlikte bağımsızlık referandumunun düzenleneceğini duyurmuştur. Yapılan referandumla birlikte Ukrayna halkı bağımsızlıktan yana oy kullanmış ve bağımsız Ukrayna'nın ilk başkanı olarak Leonid Kravçuk'u seçmiştir. Ancak Kırım'ın siyasi statüsüne ilişkin belirsizlik 1995 yılında Ukrayna'nın ikinci başkanı olan Leonid Kıçma'nın yayınladığı kararnameyle Kırım Anayasası'nı feshederek Kırım Hükûmetini doğrudan Ukrayna başkanına bağlamıştır. 1996 Anayasası Bağımsız Ukrayna'nın ilk anayasası olmuş ve merkeziyetçi bir yapıda şekillenmiştir. Ancak bu anayasa merkeziyetçi bir yapı arz etse de Kırım'ı Özerk bir Cumhuriyet olarak kabul etmiştir (Magocsi, 2017, s. 149-151). Ukrayna'nın attığı bu adımlar her ne kadar müspet adımlar olarak nitelense de Kırım Türkleri/Tatarları açısından kendi topraklarına dönme isteği başta olmak üzere sosyal ve kültürel hakları açısından sonuçları itibariyle istenilen düzeyde olmamıştır.

Ne var ki Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin ahvali 2013 yılına gelindiğinde Ukrayna'nın başkenti Kiev'de meydana gelen gelişmelerle birlikte sancılı ve zor bir dönemin başlangıcı olmuştur. 2013 yılında Ukrayna'nın başkenti Kiev'de Rus yanlısı devlet başkanı Viktor Yanukoviç'in AB Ortaklık Anlaşması'nı askıya almasıyla başlayan sokak gösterileri 2014 yılına gelindiğinde Kırım'a sıçramıştır. Kırım Parlamentosu askeri üniformalı, üzerlerinde hiçbir sembol ya da simge bulunmayan silahlı ve yeşil kamuflaj giyen kişilerce baskı altına alınarak Rusya'nın Kırım'ı ilhakını sağlayacak referandumu yapma kararını aldırmıştır (Yavuz T. , 2021). Referandum kararının alınmasında Rus yanlılarının ve yeşil adamların etkisi doğrudan gözlenmiştir. Referandumun yapılacağı 26 Şubat 2014 tarihinden bir gün önce Kırım Parlamentosu yaklaşık 400 Rusya yanlısı milis tarafından basılmış ve bu baskın neticesinde milisler taleplerini parlamentoya bildirmiş, milislerin bu talepleri Kırım Parlamento Başkanı Vladimir Konstantinov tarafından Kırım için bağımsızlık referandumunun yapılması kararının alınmasıyla sonuçlanmıştır. Ancak bu kararın alınmasıyla birlikte harekete geçen Kırım Tatar Türkleri Kırım Parlamentosu'nu bu kararından vazgeçirmeye çalışmış, ancak muvaffak olamamıştır. Bunun üzerine parlamento binası önünde miting kararı alan Kırım Tatar Türkleri bağımsızlık referandumunun yapılacağı 26 Şubat'ta yaklaşık 12 bin kişiyle parlamento binası önüne gelmiş ve Rus yanlılarıyla yaşanan sürtüşme neticesinde iki kişi hayatını kaybetmiştir. Bu gelişmeler neticesinde

Kırım için yapılacak olan bağımsızlık referandumu ertelenmiştir. Referandumun ertelenme kararıyla birlikte referandum karşıtı gösteriler sona ermiş ve göstericiler meydanları boşaltmıştır. Bu gösterilerin sona ermesini ve referandumun ertelenmesini fırsat bilen Rus milisler/ayrılıkçılar (yeşil adamlar) hükûmet binalarını ve Kırım parlamentosunu ele geçirmişlerdir. Kırım Parlamentosunu ele geçiren Rus milisler parlamentoyu toplantıya zorlayarak ve yasama organının bağımsızlığını ortadan kaldırarak 6 Mart'ta yeniden referandum kararı aldırmışlardır (TDBP, 2017, s. 7-8). Kırım'ın yerli halkı olan Kırım Türkleri ve Ukraynalılar bu referanduma karşı çıkmış ve oylamaya katılmamıştır. Bu gelişmelerle birlikte 16 Mart 2014'te tartışmalı bir referandumla Kırım yasadışı olarak ilhak edilmiştir (Yavuz T. , 2021).

Rusya'nın 2014 yılında Kırım'ı ilhak etmesi spontane gelişen bir olay değildir. Zira Kırım'ın tarihsel ve stratejik açıdan önemi Ruslar için her daim dikkat çekici mahiyette olmuştur. 1783 yılından beri Kırım'ın Karadeniz kıyısına bakan Sivastopol şehri Karadeniz Donanması'na ait komuta merkezinin idare noktası durumundadır. Bu durum Çarlık döneminde de SSCB döneminde de değişmemiştir. Hatta SSCB'nin dağılmasından sonrası bile Rusya Federasyonu bu bölgeyi Ukrayna'dan kiralayarak kullanmaya devam etmiştir[273] (Özcan M. S., 2019, s. 192).

Hülasa Ukrayna'ya bağlı bir özerk cumhuriyet olarak hayatını idame ettiren Kırım Özerk Cumhuriyeti 1991 yılında Sovyet Birliği'nin dağılmasıyla birlikte yeni bir siyasal sitemi benimseyen ve toprak kaybı yaşamamak adına özerk cumhuriyetler olarak oluşturduğu yerleri kendi etki alanı içerisinde tutma gayreti gösteren Rusya tarafından dikkatle takip edilmiştir. 2000 yılında iktidara gelen Putin, eski azametini yitirmiş Rusya'yı tekrar ayağa kaldırma gayreti içerisine girerek hukuk, politika ve ekonomi alanlarında kayda değer hamleler yapmayı başarmıştır. Yaptığı bu atılımlar sayesinde güçlenen ve daha fazla söz sahibi olan Rusya, güvenlik konseptini yayılmacı bir anlayışla - eski günlerinde olduğu gibi - tekrar dizayn etmiştir (Özkan A. , 2019b,

[273] Kırım'da stratejik öneme sahip Sivastopol Rusya ve Ukrayna arasında ihtilaflı bir alan olarak ön plana çıkmıştır. Bu ihtilaflı durum Mayıs 1997'de Moskova ile Ukrayna arasında imzalanan dostluk antlaşmasına kadar devam etmiştir. Bu antlaşmayla Sivastopol'de bulunan donanma Rusya ve Ukrayna arasında bölüştürülmüş ve 2017 yılına kadar – 20 yıllığına – Rusların donanmasını Sivastopol'de tutma hakkı tanınmıştır. Ancak Rus yanlısı Ukrayna devlet başkanı Yanukoviç 2010 yılında Rusya'nın Sivastopol'de bulunma hakkını 2042 yılına kadar uzatmıştır (Magocsi, 2017, s. 151-152).

s. 82-85). 2014 yılına gelindiğinde ise Rusya'nın Kırım'ı işgal etmesi ve buna bağlı olarak 18 Mart 2014 tarihinde Kırım'ı kendi bünyesine dâhil ettiğini açıklaması uluslararası kamuoyunda tepkilere neden olmuştur. Bu ilhakı uluslararası kamuoyu bir işgal olarak nitelendirerek tanımamıştır. Kırım özelinde tarihsel ve kültürel bağı devam eden Türkiye, bu işgale karşı çıkmış ve bu ilhakı tanımadığını ilan etmiştir (Şahin L. , 2016, s. 18).

Rusya'nın Kırım'ı işgal etmesi ve ilhakı gerçekleştirmesi uluslararası alanda karşılık bulmasa da Rusya bölgede nüfus sayımı yaparak[274] idari, ekonomik ve sosyal açıdan Rusya Federasyonu'na entegrasyon girişimini hayata geçirmiştir. Rusya bu işgalle birlikte kendi güvenlik konseptini yayılmacı anlayışla şekillendirerek Karadeniz'de güçlü bir konum elde etmiştir. Kırım, Rusya'nın işgali ve ilhakıyla birlikte uluslararası kamuoyuna kapalı bir hale bürünmüştür. Kırım'da yaşanan gelişmeler hakkında sağlıklı bilgilere ulaşılması güçleşmiştir. Dahası Ukrayna'nın doğusundaki Donbass bölgesinde ön plana çıkan çatışmalar ve gelişmeler Kırım'ın uluslararası alanda konuşulmasına engel teşkil etmiş ve dünya gündeminden çıkmasına sebebiyet vermiştir. Özellikle 2021 yılının Mart ve Nisan aylarında Ukrayna'nın Kırım ve Donbass için hayata geçirmeye çalıştığı planlar ve uluslararası kamuoyunu bu konuda harekete geçirmeye çalışma girişimleri Rusya'nın öfkesini celp etmiş, Kırım'a daha fazla askeri yığınak yapmasına sebep olmuştur. Görünen odur ki 1783 yılında ilhak ettiği Kırım'ı - 1954 yılında kaybetmiş olmasına rağmen - 2014 yılında tekrar kendi egemenliği altına almıştır. Bilhassa bu işgalin ve ilhakın mimarı Rusya'yı tekrar eski güçlü günlerine döndürme çabasıyla yayılmacı politikalara hız kazandıran ve güvenlik konseptini bu minvalde inşa eden Vladimir Putin olmuştur.

3.2.4. Rusya'nın Suriye'ye Müdahalesi (2015)

17 Nisan 1946'da bağımsızlığını ilan eden Suriye, uzun yıllar boyunca siyasi düzensizliklerin yaşandığı bir alan olarak ön plana çıkmıştır. 1949 yılından 1953 yılına kadar yirmi bir kabine değişikliği olmuş, askeri darbelerle hükûmetler değiştirilmiştir. 25 Şubat 1954 tarihinde gerçekleşen darbeyle birlikte Baas Partisi iktidara gelmiş,

[274] 2014 yılında Rusya Federal Devlet İstatistik Kurumu tarafından gerçekleştirilen nüfus sayımına göre Kırım Federal Bölgesi'nde 2.293.673 kişinin kayıtlı olduğu görülmektedir. Bu toplam nüfusun 1.054.515'ini erkekler, 1.239.158'ini ise kadınlar oluşturmaktadır (Federal`naya slujba gosudarstvennoy statistiki, 2018).

günümüze kadar devam eden tek parti dönemi başlamıştır. Sovyetler Birliği, özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında Orta Doğu'da ABD ile giriştiği müttefik arayışında kendisine merkez olarak Suriye'yi seçmiştir. Bu seçimde ABD'nin İsrail'i desteklemesi önemli bir rol oynamıştır (Yılmaz S. , 2016, s. 154). Buna bağlı olarak 1956 ile SSCB'nin dağıldığı 1991 yılına kadar olan zaman diliminde Sovyet askeri uzmanlarının Suriye'de bulundukları ve orada etkin bir rol oynadıkları da bilinen bir gerçektir. 1920 yılında Suriye ve Lübnan'da kurulan Fransız manda yönetimine itiraz eden ve 1943'de Suriye'nin ilk cumhurbaşkanı seçilen Şükrü el Kuvvetli'nin daveti ile bölgeye giden Ruslar Suriye'nin özgürlüğüne kavuşmasında ve Suriye Devleti'nin dış tehlikelerden korunmasına yardım etmişlerdir (Yoloğlu, 2016, s. 317-319).

Ruslar için sıcak denizlere ulaşma hedefi tarih boyunca süregelen bir amaç olarak görülebilir. Tarihsel süreç içerisinde birbirini takip eden Rus devletlerinin dış politikada bu konuya özel bir önem verdikleri görülmektedir. Zira Orta Doğu ve sıcak denizler Ruslar için önemli bir etki alanını ifade etmektedir. Her ne kadar Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte sosyal, siyasal ve ekonomik problemlerin ortaya çıkması Rusya'nın Orta Doğu'da aktif bir siyaset izlemesine mani olsa da 2000'li yıllara kadar devam eden bu süreç Putin'le birlikte önemli ölçüde yeniden değişikliğe uğramıştır. Zira Putin'le birlikte hem içeride hem de dışarıda hızlı bir toparlanma sürecine giren Rusya, bölge üzerinde – özellikle Suriye'de - aktif bir siyaset izlemeye başlamıştır (Özcan M. S., 2016, s. 294).

Rusya'nın Putin Döneminde yayılmacı politikalarını güçlendirerek hareket etmesine örnek teşkil eden en önemli ülke Suriye olmuştur. Zira Suriye, SSCB'nin dağılmasından sonra Rusya'nın yakın çevresi dışında jeostratejik yayılma politikalarını hayata geçirdiği ve Rusya'nın eski Sovyet coğrafyası dışında askeri olarak doğrudan ve geniş çaplı olarak müdahil olduğu bir ülke konumundadır. Özellikle Kırım'ın ilhakı sonrasında Rusya'ya yönelik yaptırımlar neticesinde petrol fiyatlarının düşmesi ile birlikte ekonomik olarak zor bir dönem içerisine giren Rusya için maliyetli bir dış politika olan bu askeri müdahalenin, kuşkusuz Rusya açısından kazanımları daha fazla olmuştur. Rusya'nın Suriye'ye rejim lehine müdahalesi Suriye'deki gidişatın yönünü değiştirmenin ötesinde Rusya'nın Suriye'deki etkinliğini artırmış, dahası bu etkinlik sadece Suriye özelinde değil Orta Doğu özelinde de kendisini derinden hissettirmiştir (Özdal H. , 2021, s. 4).

Rusya'nın Suriye'yle karşılıklı olarak ilişkilerini geliştirme ve güçlendirme hedefi 2005 yılının Ocak ayında Suriye lideri Beşar Esad'ın Moskova ziyaretiyle ve 2010 yılının Mayıs ayında Rusya Devlet Başkanı Dimitri Medvedev'in Şam'a gerçekleştirdiği ziyaretle kendisini göstermiştir. Gerçekleşen bu karşılıklı ziyaretler Suriye ve Rusya arasındaki münasebetlerin yeni bir noktaya taşındığının nişanesi olarak görülmüştür. Bu temaslar Moskova açısından Suriye ile ilişkilerin Sovyetler döneminde olduğu gibi iyi tutularak ve geliştirilerek Orta Doğu denklemine güçlü bir şekilde dahil olma anlamı taşırken; Suriye açısından ise kendisine gelebilecek tehditleri bertaraf etme noktasında Rusya'nın gücünü ve desteğini arkasında hissetme anlamına gelmiştir (Caferov & Memmedli, 2016, s. 324). Bu noktada Rusya'nın Suriye'ye müdahalesinin gelişimi ve gerekçeleri önem arz etmektedir.

17 Aralık 2010 tarihinde Tunus'ta Muhammed Buazizi'nin kendisini yakmasıyla başlayan protestolar, kısa sürede bölgeyi derinden etkilemiş ve 'Arap Baharı' olarak literatüre geçen süreç başlamıştır. Orta Doğu'yu derinden etkileyen eylemler bölge ülkelerinde iktidar değişikliklerini beraberinde getirmiş ve güvenlik problemlerinin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Şüphesiz Arap Baharı, geniş bir coğrafyada pek çok ülkeyi derinden etkileyen bir süreçtir, ancak burada Suriye özelinde bir değerlendirme yapılması[275] ve Rusya'nın Suriye'ye müdahalesini anlamlandırmak

[275] Tunus ve Mısır'da başlayan olaylar etkisini Şam'da göstermiş, öncesinde sosyal medya yoluyla örgütlendiği anlaşılan muhalifler 5 Şubat 2011'de küçük çapta protestolar düzenlemiştir. Çok etkili olmayan ve güvenlik güçlerinin kolaylıkla kontrol altında tuttuğu bu gösteriler Daraa'daki yaşanan gelişmelerle birlikte içinden çıkılmaz bir hal almıştır. 26 Şubat 2011'de bir grup liseli gencin okuldan çıkarak duvarlara Esad aleyhine sloganlar yazması, güvenlik ve istihbarat birimlerini harekete geçirerek bu eylemi gerçekleştiren gençleri gözaltına alması ve şiddet kullanması gençlerin aileleri tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Bu tepkiler üzerine ailelerin de aynı şiddete maruz kalması şehirde büyük bir gerginlik meydana getirmiştir. Bu gelişmeleri fırsata çeviren muhalifler sosyal medya üzerinden örgütlenerek "15 Mart'ta Daraa'da buluşalım" çağrısıyla harekete geçmişlerdir. Ancak güvenlik güçlerinin bu çağrıya karşı aldığı kapsamlı önlemler netice vererek bu yürüyüş etkili olmamıştır. 18 Mart'ta gösteri yapmak üzere yeni bir çağrının yapılması sadece Daraa'da değil Şam, Humus ve Hama'da da karşılık bulmuş yüzlerce insan sokaklara inmiştir. Bu gelişmeler üzerine 24 Mart'ta acil koduyla toplanan iktidardaki BAAS Partisi, toplantı sonrasında halkın isteklerinin yerine getirileceği taahhüdünde bulunarak gerginliği azaltıcı bir açıklama yapmıştır. Ancak bu açıklamadan tatmin olmayan halk 25 Mart'ta birçok şehirde binlerce kişinin katılımıyla yeniden sokaklara dökülmüş ve meydana gelen gösterilerde güvenlik güçlerinden ve vatandaşlardan yaklaşık yüz kişi hayatını kaybetmiştir. Gösterilerin yayılarak devam etmesi ve rejimin gösterileri bastırmak için orantısız güç kullanması Suriye'yi iç savaşa sürüklemiştir (Temiztürk & Erdemir, 2016, s. 635). Ancak burada şunu da ifade etmek gerekir ki Arap Baharının etkisiyle birlikte Suriye'de iç etkenleri harekete geçiren ve buna bağlı olarak yaşanan gelişmelerin - dahası Suriye iç savaşının - sadece iç nedenler neticesinde ortaya

adına kısa bir parantez açılması zaruridir. Zira Tunus, Libya, Mısır ve Bahreyn başta olmak üzere pek çok ülkede ciddi sarsıntılara ve iktidar değişikliklerine sebep olan süreç Suriye özelinde daha uzun ve yıkıcı neticeleri açısından önem arz etmektedir. Bölge ülkelerinde yaşanan bu yıkıcı süreç bahsi geçen coğrafya üzerinde tarihsel, kültürel, ekonomik ve askeri çıkarları olan ülkelerin - başta Rusya'nın - dikkatini celp etmiştir. Hâlihazırda Arap dünyasıyla önemli ilişkileri bulunan Rusya için 'Arap Baharı', üzerinde dikkatle durulması gereken ve hassas olunması gereken bir konu haline gelmiştir. Bu bağlamda Arap Baharı sürecine ilişkin Rusya'nın tavrı ve duruşu başlarda ihtiyatlı ve durağan bir görünüme sahipken sonrasında açık, faal ve sert bir tutuma evrilmiştir. Rusya'nın izlediği sert ve keskin tutum kendisini Suriye üzerinde açıkça göstermiştir. 2015 yılında Suriye yönetiminin DAEŞ'le mücadele etmek adına gerçekleştirdiği davet üzerine[276] Rusya parlamentosunun almış olduğu - ülke dışında asker kullanımına izin veren - kararla Rusya, resmen Suriye'de rejim lehine hareket eden bir taraf haline gelmiştir. Rusya'nın gerçekleştirdiği ve beş buçuk ay süren - 15 Mart 2016 tarihinde sona eren - askeri müdahaleyle birlikte Esad'ın askeri, siyasi ve diplomatik konumunu güçlendirmiştir. Bunun ötesinde Rusya kendi açısından da ciddi kazanımlar elde etmiştir. Öncelikle Suriye'de bulunan askeri üslerini güvence altına almış, güçlendirmiş ve Batı ile ilişkilerinde ciddi kriz haline gelen Ukrayna konusunu geri plana itmeyi başarmıştır. Sonuç itibariyle Rusya, Suriye müdahalesiyle hem küresel hem de bölgesel dengeler bağlamında konumunu güçlendirmiştir (Caferov & Memmedli, 2016, s. 322-329).

çıkmadığı gerçeğidir. Zira Suriye'de uzun yıllardır belirli etkiye sahip olan küresel ve bölgesel aktörlerin iç savaştaki rolleri önem arz etmektedir. Özellikle Suriye'deki muhalif gruplara sağlanan ekonomik ve askeri destek iç savaşın vuku bulmasında etkili olmuştur. Hiç şüphe yok ki, muhaliflere yurtdışından askeri, mali ve siyasi destek olmasaydı Suriye rejimi kolaylıkla muhalif grupları bastıracak ve iç savaş çıkmayacaktı (Samoylov, 2018, s. 121).

[276] Bu noktada Suriye yönetiminin DAEŞ'le mücadele kapsamında Rusya'yı davet etmesi uluslararası hukukta birçok tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Zira Beşar Esad yönetiminin Birleşmiş Milletler Antlaşması Md. 2/4'e getirilen bir istisna olan ve 51. Madde ile düzenlenen 'müşterek meşru müdafaa hakkı' çerçevesinde Rusya'yı Suriye'ye davet etmesi, bazı akademisyenler tarafından Rusya'nın Suriye'deki müdahalesinin ve varlığının 'müşterek meşru müdafaa hakkı' kapsamında değerlendirilemeyeceği yönünde ele alınmaktadır. Dolayısıyla Rusya'nın Suriye'deki varlığı, uluslararası hukuku ihlal olarak değerlendirilmekte bu değerlendirmenin haklılığını ortaya koyacak analizler yapılmaktadır. Bu analizlere ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. "Uluslararası Hukukta Davet ile Müdahale Konsepti Çerçevesinde Bir Örnek Olay İncelemesi: Rusya'nın Suriye Müdahalesi" (Kırdım, 2017, s. 179).

Suriye'de 2011 yılında baş gösteren iç savaşın gidişatını 30 Eylül 2015 tarihinde terör örgütü DAEŞ ile mücadele gerekçesiyle Rusya'nın Suriye'de hava saldırıları başlatması ve akabinde ise Rus özel kuvvetlerinin ve Rus paralı askerlerinin bahsi geçen mücadeleye dâhil olmasıyla birlikte Suriye'deki iç savaşın seyri Beşar Esad lehine dönmüştür. Rusya'nın bu müdahalesi sonucunda binlerce sivil yaşamını yitirirken binlercesi de evsiz kalmıştır. Rusya'nın askeri varlığının belirgin etkisi ilk olarak kendisini Halep kent merkezinin rejim tarafından kontrol edilmesiyle göstermiştir. Rejim güçlerinin Halep'te sağladığı başarı aynı şekilde başkent Şam, Humus ve ülkenin güneyindeki Daraa ve Kuneytra şehirlerinde de muhaliflerin elinde olan bölgelerin rejim güçlerine geçmesiyle kendisini göstermiştir. Rus silahlı kuvvetlerinin bu desteği Esad rejiminin kontrolünden çıkan bölgelerin tekrar rejim güçlerine geçmesi açısından oldukça önemli bir eşik olmuştur. Gerçekleştirilen bu saldırılar sivil halkın ölüm korkusuyla kuzeye göç etmesine sebep olmuş ve Türkiye açısından zorlu bir sürecin de başlangıcı olarak görülmüştür (Kako, 2019).

Rusya'nın pek çok tehlikeyi göze alarak Suriye'de attığı bu adımın arkasında sadece DAEŞ ile etkin mücadele ve Beşar Esad'a duyulan ilgi olmadığı muhakkaktır.[277] Zira Rusya'nın yayılmacı politikalarının gereği olarak Akdeniz'de önemli bir pozisyon elde etme gayesi bilinmektedir. Rusya'nın Akdeniz'de askeri varlığını koruma isteği ve bu askeri varlığı genişletme arzusu, ABD ve Batı ülkelerinin yaptırımlarına rağmen göze alınabilecek ölçüde önemlidir. Bu noktada Rusya'nın Suriye'ye müdahalesinin başlangıç aşamasında ABD'nin ve Batı ülkelerinin Rusya'ya karşı tepkisiz kalmasının Rusya'yı daha cüretkâr davranmaya ittiği de önemli bir ayrıntıdır. Bu gelişmelerle birlikte Suriye'de askeri kapasitesini artırma yönelimi gösteren Rusya, Tartus'taki askeri üssünü genişletirken, Lazkiye yakınında bulunan Hmeymim bölgesinde ise hava üssü kurmuştur.[278] Bu iki üs, Rusya tarafından kalıcı nitelikte planlanırken

[277] Rusya'nın Suriye krizindeki temel hedefinin Suriye'yi ya da Esad'ı koruma yönünde olmadığı tespiti pek çok uzman tarafından dile getirilmektedir. Dahası var olan krizin tırmanması ve tırmanan krizin Rusya tarafından kontrol edilebilecek düzeyde bırakılması, kriz sürecinde ortaya çıkacak durumlardan maksimum kâr elde amacını taşımaktadır. Rusya'nın Suriye krizinde göstermiş olduğu bu tutumun temel gayesi ise şüphesiz Orta Doğu'da ve Akdeniz'de varlığını sürdürme ve güçlendirme isteğidir (Aslanlı, 2018, s. 4-5).

[278] Suriye'nin Akdeniz'e kıyısı olan Lazkiye'de Rusya Silahlı Kuvvetleri'nin üssü bulunmaktadır. Akdeniz'e açılan kapı olmasının yanı sıra stratejik önemi itibariyle de ön plana çıkan Lazkiye, Rusya'nın neden Suriye'de olduğunu açıklamada önemli bir rol oynamaktadır. Ancak Rusya açısından burada konuşlanmanın bir başka sebebi de radikal İslamcı(!) olarak

Suriye'nin pek çok değişik bölgesinde de askeri üsleri bulunduğu göz ardı edilmemesi gereken bir konudur[279]. Tüm bu gelişmeler yaşanırken ABD'nin kendi içerisinde yaşadığı güç mücadelesi ve politika ayrılıkları bölgede Ankara ve Tahran açısından muhatabın Moskova olarak belirlenmesini de beraberinde getirmiştir (İnat, 2019).

Bu birliktelik yaklaşık altı yıldır belirsizliğin hâkim olduğu Suriye için dönüm noktası olabilecek bir toplantıya şahitlik etmiştir. 20 Aralık 2016 tarihinde Moskova'da gerçekleşen ve Türkiye-Rusya-İran dışişleri bakanlarının bir araya geldiği toplantıda müşterek bir adım atılmış ve üzerinde konsensüsün sağlandığı sekiz maddelik "Moskova Bildirgesi" olarak kayıtlara geçen bildirge yayınlanmıştır. Bu bildirgede öne çıkan konu başlıkları Suriye'de devam eden iç savaş, Suriye'deki terör örgütleri ile mücadele ve Suriye'nin toprak bütünlüğü olmuştur (Sayın, 2017). Sonrasında 30 Aralık 2016 tarihine gelindiğinde ise Suriye'deki iç savaşın sona erdirilmesi için adım atılarak Türkiye, Rusya ve İran garantörlüğünde Suriye'de ateşkes ilan edilmiştir[280]. Buna müteakip yapılacak görüşmelerin tarafsız bir yerde olması gerektiği düşünülerek Kazakistan'ın başkenti – o günkü adıyla – Astana, toplantının yapılacağı şehir olarak tayin edilmiştir[281]. Astana görüşmelerinin ilki 23 Ocak 2017 tarihinde yapılmış, Suriye'deki muhalifler ve hükûmet yetkilileri ilk defa aynı masa etrafında bir araya gelmiştir. Yapılan müzakereler ise farklı odalarda garantör ülkeler tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıda Suriye sorununun askeri yöntemlerle çözülemeyeceği deklare edilirken, çatışmaların derhal sonlandırılması gerektiğine ve ilan edilen ateşkesin devamlılığına vurgu yapılmıştır. Bu toplantılar farklı zaman

servis edilen terör örgütlerine karşı Suriye rejimiyle birlikte mücadele içerisinde olduğu gerekçesidir (Tsiganov, 2021).

[279] Rusya'nın kendi sınırları dışında 2012 yılında kurmuş olduğu en büyük elektronik gizli dinleme tesisi Lazkiye'de bulunmaktadır. Buna ek olarak Rusya'nın 2013 yılından itibaren Palmira'da bir hava üssüne sahip olduğu bilinmektedir. Ayrıca Rusya'nın Suriye'deki askeri operasyonlar için kullanmış olduğu Lazkiye'deki Hmeymim Hava Üssü de üzerinde durulması gereken bir alandır. Zira 17 Ocak 2017 tarihinde Rusya ile Suriye arasında imzalanan anlaşmayla üssün 49 yıl boyunca Rusya'nın kontrolünde olacağı ve opsiyonel olarak bu süre zarfının bitiminden itibaren 25 yıl daha süre uzatımına gidilebileceği kararlaştırılmıştır (Aslanlı, 2018, s. 4).

[280] Suriye'nin inşası açısından Rusya, İran, Amerika ve Türkiye'nin yaklaşımına dair teferruatlı bilgi için "ABD, Rusya, İran ve Türkiye'nin Suriye Yaklaşımı: Konstrüktivizm Açısından" isimli çalışmaya bkz. (Yıldırım, t.y.)

[281] Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev'in istifasından sonra 2019 yılının Mart ayında Kazakistan'ın başkenti olan Astana şehrinin ismi Kazakistan Parlamentosu'nun aldığı kararla Nur-Sultan olarak değiştirilmiştir (bbc.com, 2019).

dilimlerinde Astana görüşmeleri olarak devam etmiş, yapılan bu toplantılarda insani yardımlar, mülteci sorunu, İdlib krizi, Suriye'de inşa edilecek yeni anayasa için Anayasa Komitesinin oluşturulması gibi pek çok konu ele alınmıştır (trthaber.com, 2019b). En son 7-8 Temmuz 2021 tarihlerinde Türkiye, Rusya ve İran heyetleri 16. Astana görüşmeleri için Kazakistan'ın başkenti Nur-Sultan'da bir araya gelmiştir (Kussainova, 2021). Ne var ki 2017 yılında başlayan ve 2021 yılına kadar devam eden görüşmeler neticesinde Suriye için kayda değer adımların atıldığını söylemek oldukça güçtür.[282] Ankara ve Tahran açısından Suriye özelinde çözümün muhatabı olarak Moskova'nın tayin edilmesi ve buna bağlı olarak Suriye özelinde yapılan görüşmeler devam ederken Rusya aynı zamanda Suriye'deki etkinliğini artırma yönündeki politikalarından da geri durmamıştır.[283]

6 Eylül 2020 tarihinde Rus devlet erkânı başbakan yardımcısı Yuriy Borisov başkanlığında Şam'a bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Gerçekleştirilen bu ziyaretin amacı Rusya'nın Suriye'deki varlığını ve etkisini doğrudan ilgilendiren yeni anayasa süreci, ekonomi ve güvenlik konuları olmuştur. Ancak bu ziyaretin öncesinde 2020 yılının Temmuz ayında Moskova ile Şam yönetimi arasında yapılan anlaşma, Rusya'nın Akdeniz üzerindeki heveslerini açığa çıkaran gelişmeleri de beraberinde getirmiştir. Yapılan bu anlaşma çerçevesinde Lazkiye bölgesinde bulunan alanların Rusya tarafından askeri hastane yapılmak üzere Şam yönetiminden istenmesi Rusya'nın

[282] Ancak burada Suriye Krizi'nin çözümüne yönelik parantez açmamızı gerektiren ve Astana görüşmelerinin içerisinde yer alan önemli bir konu, Rusya'nın girişimi ile Soçi'de gerçekleşen 10. Astana görüşmeleri olmuştur. 22 Ekim 2019 tarihinde Soçi'de gerçekleşen bu görüşmeyi önemli kılan ise Türkiye ve Rusya açısından büyük öneme haiz on maddeden oluşan muhtıra üzerinde anlaşılmış olmasıdır. Anlaşılan bu muhtıranın içeriği genel olarak Suriye'nin toprak bütünlüğü ve Suriye topraklarının terörden temizlenmesi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Buna bağlı olarak Türkiye'nin gerçekleştirmiş olduğu "Barış Pınarı Harekâtı" kapsamında yer alan bölgenin mevcut durumunun korunması üzerinde de mutabık kalınmıştır. Aynı zamanda Barış Pınarı Harekâtı bölgesinin doğusunda ve batısında yer alan 10 km'lik derinlikteki bir alanda Türk ve Rus kuvvetlerinin ortak devriye gerçekleştirmesine karar verilmiştir (Ayvaz Z. , 2020, s. 57). Dahası pek çok konu başlığı bu mutabakat içerisinde yer almıştır. Bu bağlamda Türkiye ve Rusya arasında varılan on maddelik mutabakata ilişkin ayrıntılı bilgi için "Soçi Mutabakatı ve Sonuçları" isimli çalışmaya bkz. (Has, 2019).

[283] Tam da bu noktada ifade etmek gerekir ki Suriye'deki çözüm çabaları -en azından bu minvalde çizilen çerçeve- kendi içerisinde devam ederken, aynı zamanda, Rusya ve İran arasında bölgede yaşanan hâkimiyet mücadelesine de şahitlik etmektedir. Görülen bu mücadele alanları başta olmak üzere İran'ın Suriye'yi yeniden inşa edebilecek kapasitesi olup olmadığına dair tartışma için bkz. "Suriye'nin Yeniden İnşası ve İran'ın Konumu" (Abdolmajid, 2019).

Suriye kıyılarında etkisini artırma hedefleri doğrultusunda gelişmiştir. Bu anlaşmayı fırsat bilen Rusya, Suriye'nin Akdeniz kıyısındaki bu bölgeye önemli sayıda personel göndererek ve kullandığı tesislerin isimlerini Rusça yaparak yerini sağlamlaştırma yolunda emin adımlar atmıştır (Askeroğlu, 2020b).

Sonuç olarak Rusya, Ukrayna ve Gürcistan'da başlattığı aşırı güvenlikçi ve yayılmacı politikalarını Kırım ve Suriye üzerinden tutarlı bir şekilde sürdürmüştür. Ancak burada şunu da ifade etmek gerekir ki Rusya'nın izlemiş olduğu Suriye politikası, Rusya'nın Akdeniz'e açılmak için kendi toprakları dışında hayata geçirdiği bir harekât olarak değerlendirildiğinde öncekilerden ayrışmaktadır. Özellikle Lazkiye'de kurulan deniz üssü Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarına erişim bağlamında özel bir önem taşımaktadır. Ayrıca 2012 yılında Amerika'da yapılacak olan seçimlere az bir süre kala Obama'nın Suriye'ye askeri müdahale konusunda hiçbir sinyal vermemesi ve Kasım 2012'de gerçekleşen seçimler sonrasında da aynı tavrını sürdürmesi Rusya'nın Suriye'de varlık bulmasını meşrulaştıran bir gerekçe olarak ön plana çıkmıştır (Kanat, 2014, s. 11-13). Buraya kadar yapılan analizler Putin'le birlikte Rusya'nın Akdeniz başta olmak üzere Avrupa'ya doğru açılım gösterdiği, aynı şekilde Libya'da varlık göstererek Doğu Akdeniz'in merkezinde yayılmacı politikalarını sürdürdüğü gerçeğini ortaya koymuştur. Özellikle Amerika'nın askeri, ekonomik ve ideolojik anlamda zayıflayan otoritesi yeni dünyanın inşasında Rusya'ya geniş bir alan açmıştır. Bu da çalışmamızın başından beri iddia ettiğimiz güvenlikçi politikalar ve sosyal inşacılık bağlamında Rusya'ya yeni bir devlet kimliği kazandırmıştır. Ortaya çıkan bu tablo ise Rusya'nın yeni dünya düzeninin inşasında ekonomik ve askeri varlığıyla tutarlı ve istikrarlı siyasetini belirleyici kılmıştır.

SONUÇ

Tarihsel seyir içerisinde uluslararası sistemin yaşadığı değişim ve dönüşüm, ülkelerin içerisinde bulundukları coğrafyanın önem derecesine göre farklı tezahür etmiştir. Dünyada yaşanan savaşlar, diplomatik ilişkiler, ülkelerin güvenlik algılamaları çerçevesinde inşa ettikleri dış politikalar her daim değişikliğe açık olmuştur. Bu farklılıklar ülkelerin içsel ve dışsal dinamikleri başta olmak üzere medeniyet tasavvurlarına bağlı olarak kendi güçleri nispetinde şekillenmiştir. Geleneksel güvenlik yaklaşımlarının küresel sisteme hâkim olduğu dönemlerde silahla, cebirle ve çatışmayla şekillenen dünya ve küresel sistem, zaman içerisindeki gelişmelere bağlı olarak bireyi ve toplumu önceleyen güvenlik yaklaşımlarıyla tanışmış ya da tanışmak zorunda kalmıştır. Nitekim bu çalışmada yanıt aradığımız soru, Türklerin ve Rusların kendi medeniyet tasavvurlarına bağlı olarak tarihsel seyir içerisinde dış politikada güvenlik yaklaşımlarını nasıl tayin ettikleri hususu olmakla birlikte bilhassa Erdoğan Dönemi Türkiye'si ve Putin Dönemi Rusya'sının benimsemiş olduğu güvenlik politikalarının nasıl ve ne şekilde hayata geçirildiğidir. Her iki ülkenin de tespit ettiği ve uygulamaya koyduğu güvenlik yönelimleri konjonktürel olarak aktif ya da inaktif bir pozisyona sahip olsa da istikameti itibariyle değişmemiştir. Bu istikametin değişmediğine dair izleri 2000'li yılların başında Türkiye ve Rusya'da iktidara gelen Erdoğan ve Putin'in dış politikadaki yönelimlerinde görmek mümkündür. Zira bu liderlerin yönetiminde ikisi de imparatorluk halefi olan Türkiye ve Rusya tarihsel misyonlarını ve yükümlülüklerini ön plana çıkaran bir anlayışla dış politikalarını ve güvenlik politikalarını şekillendirmişlerdir. Türkiye açısından yumuşak gücün ön planda olduğu insani diplomasi odaklı bir strateji gözlemlenirken, Rusya söz konusu olduğunda ise toprak bütünlüğünün ihlali, iç işlerine müdahale ve ilhaka varan sert gücün ağırlıklı olduğu bir "hibrit savaş" yöntemi dikkat çekici olmuştur.

Tezin ikinci bölümünde detaylı bir şekilde ele alındığı üzere Erdoğan ve Putin, iç politikada gerçekleştirdikleri yapısal dönüşümler ve ülkenin yönetim sisteminde yaptıkları değişikliklerin ardından dış politika hamlelerini gerçekleştirebilmişlerdir.

Esasında Türkiye ve Rusya'daki iç politik gelişmelerle dış politika arasında korelasyon bu dönemde en üst düzeye ulaşmıştır. Erdoğan öncesi dönemde Türkiye'nin Orta Doğu'ya yönelik klasik yaklaşımı bölge ülkeleri arasındaki sorunlardan uzak durmak şeklindeyken, Erdoğan özellikle Suriye ve Libya gibi eski imparatorluk topraklarındaki gelişmelerde farklı bir tutum sergilemiştir. 2000 yılı başında iktidara gelen Putin'in ilk icraatı ise Yeltsin döneminde federasyon birimlerine tanınan geniş egemenlik yetkilerini geri alarak güçlü bir merkeziyetçi yönetim yapısı kurmak oldu. Rusya'yı yeniden ayağa kaldıran Putin, özellikle 2004 yılında başlayan ikinci başkanlık dönemiyle birlikte Sovyet geçmişini yeniden canlandırmaya yönelik adımlar attı. NATO'nun genişlemesine yönelik itirazlar, Rusya'nın Orta Asya'ya dönüşü, Gürcistan ve Ukrayna müdahaleleri gibi gelişmeler bu kapsamda değerlendirilebilir.

Her iki liderin de küresel terörizmle mücadele konsepti çerçevesinde ABD'nin artan müdahaleleri (Afganistan ve Irak) döneminde iktidara gelmiş olmaları, Erdoğan'ın ve Putin'in çok kutuplu dünya düzeni tartışmaları içerisinde benzer bir tutum benimsemesine yol açmıştır. On yıllardan beri terörle mücadele eden bir ülke olarak Türkiye, "küresel terörizm" konseptini kendi güvenlik politikaları çerçevesinde ele alırken, Rusya ise ABD'nin özellikle eski Sovyet cumhuriyetlerinde "renkli devrimler" yoluyla artan etkinliğine engel olmaya çalışmıştır. 2008 yılında meydana gelen Beş Gün Savaşı, Rusya'nın güvenlik uygulamalarında yeni bir dönemi başlatmıştır. Günümüzde de devam eden bu anlayış, Rusya'nın eski imparatorluk kayıplarını telafi etme doğrultusunda yayılmacı güvenlik politikası olarak değerlendirilebilir.

Erdoğan'ın iktidarının ilk dönemlerinde Türkiye'nin kendi iç dinamiklerine bağlı olarak güvenlik politikalarında görece olarak etkisinin sınırlı olduğu görülmektedir. İktidar olan fakat muktedir olamayan Erdoğan'ın, her alanda verdiği mücadele uzun yıllar sonucunda etkilerini göstermeye başlamıştır. Tezin ilgili bölümlerinde ayrıntılı bir şekilde anlatıldığı üzere 367 Krizi, e-Muhtıra, 7 Şubat Krizi, 17-25 Aralık Operasyonları, Gezi Kalkışması/Olayları/Eylemleri, 6-7 Ekim Olayları ve nihayetinde 15 Temmuz'da yaşanan darbe girişimi Erdoğan'ın aşması gereken engeller olarak tezahür etmiştir. 15 Temmuz Darbe girişimine müteakip Türkiye, güvenlik algılamaları çerçevesinde dış politikada proaktif bir yaklaşımla, güvenlik

uygulamalarını değiştirerek jeopolitik gereklilik halini alan sınır ötesi harekâtları hayata geçirmiştir. Ancak bu noktada ön plana çıkan soru şudur: Hayata geçirilen bu harekâtlar Türkiye'nin güvenlik ihtiyaçlarını yeterli ölçüde karşılamış mıdır? Görülen odur ki tam anlamıyla karşılamamıştır. Zira İdlib'de yaşanan belirsizlikler, Fırat'ın doğusundaki PKK/PYD-YPG terör örgütlerinin varlığı Türkiye açısından ciddi birer tehdit olarak varlığını korumaktadır. Türkiye, diplomasiyi işletmekte ve uluslararası camiaya her fırsatta kendisine tehdit arz eden bölgeler ve terör örgütleri ile ilgili harekete geçme çağrısında bulunmaktadır. Ancak Türkiye'nin bu çağrıları ve talepleri müspet bir karşılık bulmamaktadır. Bu sebepten ötürü Türkiye, yeri ve zamanı geldiğinde kendisine tehdit arz eden terör örgütlerinin yuvalandığı bölgelere sınır ötesi harekâtları gerçekleştirmeli ve benimsemiş olduğu proaktif güvenlik konseptinden vazgeçmemelidir. Bu çerçevede Türkiye'nin gerçekleştirmiş olduğu sınır ötesi askeri harekâtların, sadece klasik güvenlik refleksleriyle yapılmış olduğunu ifade etmek yanıltıcıdır. Zira bu harekâtlar aynı zamanda bölgenin yeniden sosyo-politik inşası ve ihyası açısından yeni güvenlik yaklaşımları bağlamında tesis edilmiştir. Bu noktada tezin dayandığı konstrüktivist yaklaşım ve jeopolitik kuramlar Türkiye'nin güvenlik politikalarını izah etme noktasında en etkili yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Diğer yandan ideolojik, ekonomik ve sosyal olarak iflasını ilan eden SSCB'nin dağılması Rus toplumunda daha fazla parçalanma endişesinin oluşmasına neden olmuş, Çeçenistan meselesiyle de bu korku ve endişe hat safhaya ulaşmıştır. SSCB dağıldıktan sonra yaşanan Yeltsin dönemi bu endişelerin ve korkuların ortadan kaldırılmasına merhem olmamış ve Putin'in siyaset sahnesine çıkışıyla birlikte farklı bir boyuta evrilmiştir. Putin'in izlemiş olduğu siyaset ve hayata geçirdiği reformlar Rus toplumuna cesaret vermiş ve Putin'e duyulan güven katlanarak artmıştır. Daha da önemlisi Putin'in Rusya'yı tekrar büyük güç/büyük devlet (velikaya derjava) haline getirme hedefi toplumu tarafından inançla kabul görmüştür. Toplumun güçlü desteğine dayanan Putin; Gürcistan, Ukrayna ve Moldova başta olmak üzere eski Sovyet cumhuriyetlerinin NATO ve AB ile ilişkilerini geliştirme çabalarına karşı hamlelerde bulunarak cevap vermiştir. 2008 yılında Abhazya ve Güney Osetya'ın Gürcistan'dan koparılması ve bağımsızlıklarının tanınması, 2014 yılında Kırım'ın işgali ve ilhakı, aynı yıl içerisinde Ukrayna'nın doğusunda yaşanan çatışmalar Putin'in NATO'nun genişleme politikalarına karşı geliştirdiği hamleler olmuştur. Putin'in

yayılmacı politikaları 2015 yılına gelindiğinde kendisini Suriye'de göstermiş, daha sonra Rusya'yı Libya'daki krize müdahil olan ülkelerden biri haline getirmiştir. 2021 yılı sonlarından itibaren Rusya'nın Ukrayna sınır hattına on binlerce asker ve askeri araç yığınağı yapması, başta ABD olmak üzere Avrupalı devletlerin cılız itirazı karşısında Rusya'nın yayılmacı politikalarında ne kadar kararlı olduğunu tescillemektedir.

Tüm bu hususlar bir bütün olarak değerlendirildiğinde Türkiye ve Rusya'nın dış politikadaki güvenlik yaklaşımlarına ve politikalarına ilişkin itirazların olduğu görülmektedir. Bu itirazların beslendiği kaynaklar Türkiye ve Rusya açısından çok da kayda değer bulunmamaktadır. Zira çeşitli ülkelerden Türkiye'nin benimsemiş olduğu proaktif güvenlik konseptine bağlı olarak hayata geçirmiş olduğu sınır ötesi operasyonlara ve askeri varlığına yönelik bölge ülkelerinden ve dünyanın çeşitli ülkelerinden gelen tepkiler gerçekle bağdaşmayacak içerikleri bünyesinde barındırmıştır. Bu tepkilerin başında Erdoğan'ın Neo-Osmanlıcılık felsefesiyle hareket ettiği yönündeki eleştiriler ve Türkiye'nin sınır ötesindeki askeri varlığına yönelik gerçek dışı söylemler gelmiştir. Kısacası Erdoğan'ın Osmanlı devletinden koparılmış topraklar üzerinde yeniden hâkimiyet kurma arzusuyla hareket ettiği ve bu istek doğrultusunda askeri harekâtları hayata geçirdiği dile getirilmiştir.[284] Ancak bu iddiaların Türkiye'nin bölünmez bütünlüğüne yönelik gerçekleştirilen terör saldırılarını perdeleme amacıyla yapıldığı kanaati hâkim görüştür. Zira Türkiye'nin on yıllardır terörle verdiği mücadele ve Suriye'de oluşan iktidar boşluğuna bağlı olarak terör örgütlerinin sınır ötesinden Türkiye'ye yönelik saldırılarını yoğunlaştırması bertaraf edilmesi gereken ciddi tehditler olarak belirmiş ve sınır ötesi harekâtları Erdoğan liderliğindeki Türkiye açısından bir zaruret haline getirmiştir. Bu zarureti gören ve anlayan ülke sayısı sınırlı olsa da Türkiye'nin aktif diplomasiyi etkili bir şekilde işletmesi/yürütmesi ve operasyonlarla ilgili uluslararası kamuoyunu aydınlatması, süreci Türkiye lehine çeviren gelişmelerin başında gelmektedir. Küresel sistemin ve uluslararası aktörlerin bu operasyonlara karşı itiraz etmeleri ancak sert tutum gösterememelerinde şüphesiz Türkiye'nin dünya siyasetindeki konumu, kendi

[284] İlgili eleştirilere, karşı çıkışlara ve algı oluşturma çabalarına üçüncü bölümde ayrıntılı değinilmiştir. Bkz.

güvenlik konseptini açıklayabilme kabiliyeti ve Erdoğan'ın güçlü liderliği etkili olmuştur.

Öte yandan Putin liderliğindeki Rusya'nın 2008 yılında başlayan ve günümüzde dahi devam eden yayılmacı hamleleri de bölge ülkeleri ve dünya devletleri tarafından eleştiriye tabi tutulmuştur. Ancak bu eleştirilerin Rusya'yı engelleyecek mahiyette olmaması Putin iktidarını daha da cesaretlendirmiştir.[285] Ayrıca Putin'in izlemiş olduğu siyaset ve imparatorluğu tekrar canlandırma gayreti ve isteği Putin tarafından kesin bir dille reddedilmemiştir. Bunun en bariz örneği ise Putin'in 2022 yılının Şubat ayında gerçekleştirdiği konuşmada görülmektedir. Putin, Ukrayna'nın doğusunda bulunan Donbass için imparatorluğun bir parçası demiştir ve gerçekleştirdiği operasyonların dayanak noktasını bu çerçevede çizmiştir. Putin'in bu söylemi, imparatorluk sınırlarına erişme arzusunu açıkça ortaya koymaktadır. Zira Putin'in 2008 Gürcistan Savaşı'na ek olarak 2014 yılında Kırım'ı işgal ve ilhak etmesi, 2015 yılında Suriye'ye askeri varlığını taşıması hem imparatorluk günlerine erişme arzusu taşımakta hem de yüz yıllardır sıcak denizlere inme hedefi doğrultusunda izlediği politikaları hayata geçirmeye çalıştığının göstergesi durumundadır. Her ne kadar Putin liderliğindeki Rusya'nın izlediği güvenlik konseptine bağlı olarak gerçekleştirdiği işgaller uluslararası kamuoyu tarafından reddedilse de Putin'in politik yönelimlerinin kendi içerisinde tutarlı ve istikrarlı olduğu görülmektedir.

Uluslararası siyasette yaşanan bu gelişmelerden bağımsız olarak düşünülemeyecek bir başka konu Türkiye ile Rusya arasındaki diplomatik ilişkilerin boyutudur. Tarih boyunca pek çok defa birbiriyle harp etmiş iki devlet bulundukları jeopolitik nedeniyle birbirine bağımlı ve ilişki içerisinde bulunmak durumundadır. İmparatorluk sonrasında sancılı bir süreç sonucunda kurulan SSCB, I. Dünya Savaşı sonrasında kurulan Türkiye Cumhuriyeti açısından tehdit arz etmiş ve bu tehdidin bertaraf edilmesi Türkiye açısından zaruret halini almıştır. Zira II. Dünya Savaşı sonrasında oluşan iki kutuplu dünya ve Soğuk Savaş dönemi SSCB tehdidine yönelik Türkiye'yi Batı Blok'una zerk etmiş ve Türkiye NATO üyeliğiyle bu tehdidi berataraf etmeyi başarmıştır. Ancak SSCB'nin dağılması sonrasında dünya sisteminin yeniden şekillenmesi ve ABD'nin tek hâkim güç olarak uluslararası sistemde konumlanması

[285] İlgili eleştirilere ve karşı çıkışlara üçüncü bölümde teferruatlı bir şekilde değinilmiştir. Bkz.

Türkiye için yeni bir uluslararası perspektifin ortaya konmasını zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda 2000'li yılların başında kendi ülkelerinde iktidarları devralan Erdoğan ve Putin iç politikayı dizayn etme uğraşı vermiş sonrasında ise lider bazında geliştirdikleri sağlıklı iletişimle Türkiye ve Rusya'nın belki de tarihte olmadığı kadar birbirleriyle yakınlaşmasını sağlamışlardır. Ancak bu yakınlaşma ve ilişkilerin oldukça iyi olduğu bir dönemde, 2015 yılının Kasım ayında, Türk jetlerinin Rus Hava Kuvvetleri'ne ait bir uçağı düşürmesi Türkiye ile Rusya arasındaki iyi ilişkilerin bir anda boca olmasına neden olmuştur. Bu krizin aşılması için yürütülen müzakereler belirli bir zaman sonra sonuç vermiş ve ilişkilerin iyileştirilmesi için karşılıklı adımların atıldığı görülmüştür. Atılan karşılıklı adımların sonuçlarını vermeye başladığı bir zaman diliminde 2016 yılının Aralık ayında Rusya'nın Ankara Büyükelçisi Andrey Karlov'un Ankara'da uğradığı silahlı saldırı sonrasında hayatını kaybetmesi Türkiye ile Rusya arasında iyileşmeye başlayan süreci akamete uğratma çabasının bir tezahürü olarak algılanmıştır. Erdoğan liderliğindeki Türkiye'nin ve Putin liderliğindeki Rusya'nın her iki ülke arasındaki ilişkileri düzeltme gayretleri neticesinde sürecin akamete uğraması engellenmiştir. Yine 2020 yılında Suriye'nin İdlib bölgesinde Rus destekli rejim güçlerinin 33 Türk askerini şehit etmesi iki ülke arasındaki ilişkilerin gerilmesine neden olmuştur. Yaşanan bu olumsuz gelişmeler Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkilere zarar verse de ABD'nin ve Batı dünyasının Türkiye aleyhine çalışan terör örgütlerine lojistik ve askeri destek sağlaması, bu desteklerini Türkiye'nin uyarılarına rağmen devam ettirmeleri Türkiye açısından kabul edilemez bir boyuta ulaşmıştır. Bunun yanı sıra Türkiye'de yaşanan 15 Temmuz darbe girişimi sürecinde yaşananlar Türkiye'nin yeni önlemler almasınının gerekliliğini gündeme getirmiş ve atılacak adımları zorunlu bir hale getirmiştir. Bir NATO üyesi olan Türkiye'nin hava savunma sistemi ihtiyacı ve bu ihtiyaç çerçevesinde ABD'den Patriot alımı yapmak istemesinin olumsuz karşılık bulması Rusya ile yakın ilişkiler geliştiren Türkiye'nin kendi güvenliğini sağlamak adına Rus menşeili hava savunma sistemi S-400'leri almasını beraberinde getirmiştir. Bu alımı bahane ederek ABD'nin F-35 savaş uçak projesinden Türkiye'yi çıkarması ve parasının ödenmesine rağmen F-35 siparişlerini Türkiye'ye teslim etmemesi Türkiye'nin izlemiş olduğu politik yönelimlerin ne kadar isabetli olduğunu gösterir niteliktedir.

Sonuç olarak Türkiye ve Rusya hem bölge açısından hem de küresel sistem içerisinde ön plana çıkan iki önemli devlettir. Bu iki devletin güvenlik politikaları zaman zaman değişime uğrasa da 2000'li yıllarda iktidara gelen güçlü ve kararlı liderleri sayesinde beslendikleri kaynak ve felsefe farklı olsa da istikrarlı bir görünüme sahiptir. Her iki liderin de dış politikadaki güvenlik yaklaşımları içerisinde bulunduğumuz zaman dilimine kadar kendi devletleri açısından çıkarlarına uygun gelişmektedir. Zira imparatorluk varisi olan Türkiye ve Rusya, tarihsel misyonlarını ve yükümlülüklerini ön plana çıkaran bir anlayışla dış politikalarını ve güvenlik politikalarını konstrüktivist (inşacı) ve jeopolitik yaklaşımla şekillendirmektedir. Erdoğan liderliğindeki Türkiye terörle mücadelede ve sınır güvenliğinin tesisinde proaktif bir anlayış belirleyerek insani diplomasi odaklı stratejiyle ön plana çıkmıştır. Erdoğan, bu anlayışı 2019 yılında BM Genel Kurulu'nda yaptığı tarihi konuşmayla da tüm dünyaya ilan etmiştir.[286] Diğer yandan Putin liderliğindeki Rusya ise dış politikadaki güvenlik yaklaşımlarını imparatorluk geçmişini referans alarak yayılmacı anlayışla güçlendirerek devam etmektedir. Zira Doğu Ukrayna'da yaşanan gelişmelere bağlı olarak 21 Şubat 2022'de Putin'in uluslararası kamuoyu tarafından dikkatle takip edilen tarihi konuşması değerlendirildiğinde Rusya'nın güvenlik algısının İmparatorluk coğrafyası temelinde şekillendiği görülmektedir. [287] Her iki liderin konuşmalarından ve uygulamalarından hareketle yapılan vurguların çalışmamızda ön plana çıkan Erdoğan Dönemi Türkiye'sinin insani diplomasi odaklı ve adil bir dünya için yürütülen proaktif politikalarla ve Putin Dönemi Rusya'sının imparatorluk geçmişini referans alarak hayata geçirdiği yayılmacı politikalarla örtüştüğü görülmektedir.

[286] Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 24.09.2019 tarihinde BM 74. Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmanın tam metni Ek-1'de verilmiştir. İlgili tam metin Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Resmi İnternet Sitesi'nden alınmıştır (tccb.gov.tr, 2019b).
[287] Rusya Federasyonu Başkanı Vladimir Putin'in 21.02.2022 tarihinde yaptığı konuşmasının tam metni Ek-2'de verilmiştir. İlgili tam metin Rusya Devlet Başkanlığı Resmi İnternet Sitesi'nden alınmıştır (en.kremlin.ru, 2022).

KAYNAKÇA

ab.gov.tr. (2020). *Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri Kronolojisi (1959-2015).* 03 31, 2021 tarihinde www.ab.gov.tr: https://www.ab.gov.tr/files/5%20Ekim/turkiye_avrupa_birligi_iliskileri_kronolojisi.pdf adresinden alındı

Abdolmajid, M. (2019). *Suriye'nin Yeniden İnşası ve İran'ın Konumu.* İRAM. İRAM (İran Araştırmaları Mekezi). https://iramcenter.org/suriyenin-yeniden-insasi-ve-iranin-konumu/ adresinden alındı

Abdurrahmanlı, E. (2019). ASALA Terör Örgütü Nasıl Ortaya Çıktı ve Terör Faaliyetlerinin Amacı. *İnternational Journal of Social Science, 2*(1), 60-73. https://dergipark.org.tr/tr/pub/injoss/issue/44308/547175 adresinden alındı

Acar, C. (1991). *Soğuk Savaş, Süpergüçlerin Hakimiyet Kavgası* (1 b.). İstanbul, Türkiye: Ötüken Yayınları.

Adalet Bakanlığı. (t.y.). Türkiye Cumhuriyeti'nin Ulusal Güvenlik Politkaları ve Güvenlik Stratejilerinin Gelişimi. 05 07, 2021 tarihinde https://edb.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/12520201430363-ULUSALG%C3%9CVENL%C4%B0Kxxx.pdf adresinden alındı

Ağaoğulları, M. (1986). Halk ya da Ulus Egemenliğinin Kurumsal Temelleri Üzerine Birkaç Düşünce. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 41*(1), 131-152. https://dergipark.org.tr/tr/pub/ausbf/issue/3231/45007 adresinden alındı

Ağır, B. S. (2006-2007). Bush Doktrini: Küresel Bir Hegemonik İstikrar Arayışı. *Uluslararası İlişkiler Dergisi, 3*(12), 71-100. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/539724 adresinden alındı

Ağır, O. (2020, Haziran). Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Viladimir Putin'in Halkla İlişkiler ve İletişim Uygulamaları. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*(1), 89-104. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1166881 adresinden alındı

Ağır, O., & Baharçiçek, A. (2015). Rusya Federasyonu'nda Demokrasinin Yerleş(e)memesinin Nedenleri. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi, 6*(1), 45-63. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/39513 adresinden alındı

Ahmad, F. (2016). *İttihatçılıktan Kemalizme* (8 b.). İstanbul: Kaynak Yayınları.

Ahmad, F. (2017). *Modern Türkiye'nin Doğuşu.* İstanbul, Türkiye: Kaynak Yayınları.

Akbaba, Y. (2014, Ekim). "6-7 Ekim Olayları" ve Çözüm Süreci. *Seta Perspektif*(78). http://file.setav.org/Files/Pdf/20141022190303_%E2%80%9C6-7-ekim-olaylari%E2%80%9D-ve-cozum-sureci-pdf.pdf adresinden alındı

Akca, E. M. (2018). *Objektif Ulusal Çıkar Kavramı: Kıbrıs Barış Harekatı ve Fırat Kalkanı Harekatı.* İstanbul Ticaret Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. http://acikerisim.ticaret.edu.tr/xmlui/handle/11467/2212 adresinden alındı

Akdoğan, Y. (2014). *27 Nisan Bildirisi ve Sürecin Arka Planı.* Meydan Yayıncılık.

Akhiyadov, M. (2019). *Gürcistan'daki Siyasi Krizin Arka Planı.* İNSAMER (İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi. https://insamer.com/tr/gurcistandaki-siyasi-krizin-arka-plani_2277.html adresinden alındı

Akhiyadov, M. (2020a, 04 06). *Anadolu Ajansı Görüş - Rusya'nın Libya Politikası*. 03 03, 2021 tarihinde www.aa.com.tr: https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gorus-rusya-nin-libya-politikasi/1794069# adresinden alındı

Akhiyadov, M. (2020b, 08 19). 'Rus Dünyası' Doktrini ve Dış Politikaya Yansımaları. *İNSAMER (İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi)*, 1-5. 04 18, 2021 tarihinde www.insamer.com.tr: https://insamer.com/tr/rus-dunyasi-doktrini-ve-dis-politikaya-yansimalari_3186.html adresinden alındı

Akhundova, J. (2014). *Karşılaştırmalı Kamu Yönetimi Reformları, Türkiye ve Rusya Örneği.* Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Akın, A. (2018, Nisan). *Güç Dengesi Sistemi Nedir ve Özellikleri*. www.ilimvemedeniyet.com: https://www.ilimvemedeniyet.com/guc-dengesi-sistemi-nedir-ve-ozellikleri.html adresinden alındı

Akın, F. (2017). İkinci Dünya Savaşı Sonrası Yenidünya Düzeni ve Türkiye. *İş ve Hayat, 3*(5), 119-135. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/945242 adresinden alındı

Akıncı, A. (2014). Türkiye'nin Darbe Geleneği: 1960 ve 1971 Müdahaleleri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 9*(1), 55-72. https://dergipark.org.tr/tr/pub/oguiibf/issue/5712/76467 adresinden alındı

Akmaz, A. (2014). Rus Yayılmacılığının Sistemleşme Süreci. *Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi, 1*(2), 29-44.

Akpınar, T. (2013). *WITTEK, Paul (1894-1978)* (Cilt 43). TDV İslâm Ansiklopedisi. https://islamansiklopedisi.org.tr/wittek-paul adresinden alındı

Aksan, S. (2021, 04 07). *Ukrayna Krizi Nereye Gidiyor?* 06 29, 2021 tarihinde www.trthaber.com: https://www.trthaber.com/haber/dunya/ukrayna-krizi-nereye-gidiyor-570828.html adresinden alındı

Aksu, B. T. (2018). Sekizinci Yüzyıldan Günümüze Takvimlerimiz. *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi (TÜRKLAD), 2*(1), 382-413. https://dergipark.org.tr/tr/pub/turklad/issue/37638/426107 adresinden alındı

Aktürk, Ş. (2017, Nisan). Şener Aktürk: Batı'nın diğer 'öteki'si olarak: Rusya. *Lacivert*(34). https://www.lacivertdergi.com/dosya/2017/04/12/batinin-diger-otekisi-olarak-rusya adresinden alındı

Akyıldız, K. (2016). Mavi Anadoluculuk. U. Kocabaşoğlu (Dü.) içinde, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Modernleşme ve Batıcılık* (Cilt 3, s. 465-488). İstanbul, Türkiye: İletişim Yayınları.

Akyılmaz, G. (2015). *Siyasi Tarih* (1 b.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Akyol, T. (2017). *Bilinmeyen Lozan.* İstanbul: Doğan Kitap.

Albayrak, M., Şeker, K., Gurulkan, K., Genç, Y. İ., Demirbaş, U., Sivridağ, A., . . . Kırca, E. (2013). *Osmanlı Belgelerinde Suriye.* (U. Ünal, Dü., & D. S. Sadawi, Çev.) İstanbul, Türkiye: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.

Alemdar, A. (2019a, 05 25). *Güney Osetya Savaşı*. 10 26, 2021 tarihinde defenceturk.net: https://www.defenceturk.net/guney-osetya-savasi adresinden alındı

Alemdar, A. (2019b, 05 29). *Türk Zırhlısı Cobra Savaşta: Güney Osetya Savaşı*. 11 03, 2021 tarihinde www.defenceturk.net: https://www.defenceturk.net/turk-zirhlisi-cobra-savasta-guney-osetya-savasi adresinden alındı

Alkanat, A. (2020). *Avrupa Birliği'nin Libya Politikası.* Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı. İstanbul: SETA. https://www.setav.org/perspektif-avrupa-birliginin-libya-politikasi/ adresinden alındı

Alpar, G. (2019). Türk Gönül Coğrafyası Kavramına Antropolojik Bakış. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, 54*(2), 841-856. https://app.trdizin.gov.tr/publication/paper/detail/TXpRMU1UQXdNQT09 adresinden alındı

Alptekin, G. (t.y.). *Napolyon'un Avrupa Sisteminde Yarattığı Değişiklik ve Napolyon Sonrası Avrupa (1799-1848)*. www.academia.edu: https://www.academia.edu/10219632/Napolyonun_Avrupa_Sisteminde_Yaratt%C4%B1%C4%9F%C4%B1_De%C4%9Fi%C5%9Fiklik_ve_Napolyon_Sonras%C4%B1_Avrupa adresinden alındı

Alptekin, H. (2019a). *PKK Terörünün Analizi, Türkiye Terör Olayları Veri Tabanı (2014-2018)* (1 b.). (H. Alptekin, Dü.) İstanbul: SETA Yayınları.

Alptekin, H. (2019b). *Suriye'de Oluşturulacak Güvenli Bölgede Taraflar ve Tutumlar.* SETA. Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı. https://setav.org/assets/uploads/2019/04/A-278.pdf adresinden alındı

Al-Tamimi, A. J. (2018, 01 20). *Dispatch: The Syrian Democratic Forces' Border Guards*. 11 30, 2021 tarihinde www.aymennjawad.org: http://www.aymennjawad.org/2018/01/dispatch-the-syrian-democratic-forces-border adresinden alındı

Altımışova, Z. (2016). II. Dünya Savaşı'nda Kırgızistan. N. Sarıahmetoğlu, & İ. Kemaloğlu içinde, *II. Dünya Savaşı ve Türk Dünyası* (s. 160-175). İtanbul, Türkiye: Türk Dünyası Belediyeler Birliği (TDBB) Yayınları.

Anadolu Ajansı. (2019). *Türkiye'nin Terörle Mücadelesinde Barış Pınarı Harekâtı* (2 b.). İstanbul, Türkiye: Anadolu Ajansı Yayınları.

Anadolu Ajansı. (2020, 01 04). *Libya'nın Karanlık Yüzü: Halife Hafter*. 06 21, 2021 tarihinde www.aa.com.tr: https://www.aa.com.tr/tr/arastirma/libya-nin-karanlik-yuzu-halife-hafter/1692354# adresinden alındı

Anık, M. (2012). Çokkültürcülük ve Osmanlı Devleti. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*(27), 117-130. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/151797 adresinden alındı

arabnews.com. (2021, 05 29). *Libya strongman Khalifa Haftar eyes December polls as support wanes*. 06 16, 2021 tarihinde www.arabnews.com: https://www.arabnews.com/node/1866846/middle-east adresinden alındı

Aral, B. (2013, Eylül). *Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Eşitsizlik.* Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı. Ankara: SETA. http://file.setav.org/Files/Pdf/20130920161924_birlesmis-milletler-ve-uluslararasi-esitsizlik.pdf adresinden alındı

Aras, B. (2003). *Ortadoğu ve Türkiye.* İstanbul: Q Matris Yayınları.

arcgis.com. (2021, 06 29). *Ukrayna Krizi*. www.arcgis.com: https://www.arcgis.com/apps/Cascade/index.html?appid=3b8eff6a104348e2b93ac151de88fc1d adresinden alındı

Arends, J. F. (2009). Homero'dan Hobbes ve Ötesine: "Güvenlik" Kavramının Avrupa Geleneğindeki Boyutları. *Uluslararası İlişkiler Dergisi, 6*(22), 3-33. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/540001 adresinden alındı

Arı, Ö., & Kıran, A. (2011). Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık. *EKEV Akademi Dergisi*(46), 49-64. https://www.researchgate.net/publication/265478999_Uluslararasi_Iliskilerde_Sosyal_Insacilik adresinden alındı

Arı, T. (2006). *Uluslararası İlişkiler Teorileri* (4 b.). İstanbul: Alfa Yayınları.

Arı, T. (2008). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika.* Bursa: Marmara Kitap Merkezi (MKM) Yayınları.

Arı, T. (2013). *Uluslararası İlişkilere Giriş* (4 b.). Bursa, Türkiye: Marmara Kitap Merkezi (MKM) Yayınları.

Arık, U. (1995-1996). 21. Yüzyılda Uluslararası Güvenlik Sistemi ve Türkiye. *Avrasya Etüdleri, 2*(4), 2-12. https://www.tika.gov.tr/upload/2018/Avrasya/AVRASYA%20ET%C3%9CDLER%C4%B0%208%20(1995-1996%20%20KI%C5%9E).pdf adresinden alındı

Arınç, K. (2010). Siyasi ve Tarihi Coğrafya Perspektifiyle: Türkiye'nin Terör Sorununun Analizi ve Jeopolitik - Jeostratejik Açıdan Değerlendirilmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14*(2), 1-34.

Arslan, R. (2016). *Siyaset Bilimine Giriş* (1 b.). Bursa: Dora Yayıncılık.

Arslanel, M. N., & Eryücel, E. (2011). Modern Devlet Anlayışının Felsefi Temelleri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15*(2), 1-20. https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunisosbil/issue/2828/38311 adresinden alındı

Asal, C. (t.y.). *İspanya Veraset Savaşları ve Avrupa Güç Dengesi*. www.academia.edu: https://www.academia.edu/43356977/%C4%B0spanya_Veraset_Sava%C5%9Flar%C4%B1_ve_Avrupa_G%C3%BC%C3%A7_Dengesi adresinden alındı

Asal, U. Y. (2018, Ocak). Dış Politika Kurgusu Sürecinde Yeni Güvenlik Yaklaşımı: Türk Dış Politikasına Yansımalar. *Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi, 3*(1), 34-46. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/415392 adresinden alındı

Askeroğlu, S. (2020a, Nisan). Rusya'da Sistem, Yapı ve Putin'in iktidarı. *Kriter Dergisi*(45), 66-69. kriterdergi.com: https://kriterdergi.com/dis-politika/rusyada-sistem-yapi-ve-putinin-iktidari adresinden alındı

Askeroğlu, S. (2020b, 09 09). *Rusya'nın Suriye'de Yeni Alan Arayışı*. 03 25, 2021 tarihinde www.iramcenter.org, İran Araştırmaları Merkezi: https://iramcenter.org/rusyanin-suriyede-yeni-alan-arayisi/?send_cookie_permissions=OK adresinden alındı

Aslan, M. (2021). Libya'nın 'Kalıcı Belirsizliği: Birçok Yanlıştan Tek Doğru ve Açmazlardan Bir Sonuç Çıkartmak? *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi, 4*(1), 1-20. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1658662 adresinden alındı

Aslanlı, A. (2018). *Rusya'nın Suriye Politikası.* Ankara: ORSAM (Ortadoğu Araştırmaları Merkezi). https://orsam.org.tr/d_hbanaliz/75tr.pdf adresinden alındı

Ataman, M. (2017). Türkiye Dış Politikasının Ak Parti Döneminde Yeniden Yapılandırılması. K. İnat, A. Aslan, & B. Duran içinde, *Ak Parti'nin 15 Yılı Dış Politika.* 41-61: SETA Kitapları.

Ataman, M., & Karaduman, M. A. (2020). *BAE ve Suudi Arabistan'ın Libya Krizine Müdahalesi, Halkın İradesine Darbe Siyaseti.* Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı. İstanbul: SETA Yayınları. https://setav.org/assets/uploads/2020/02/A308.pdf adresinden alındı

Atay, S. Ö. (2016). Klasik Jeopolitik Yaklaşımlar ve Eleştirel Jeopolitik Söylem. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8*(2), 144-155. http://aksarayiibd.aksaray.edu.tr/en/download/article-file/415067 adresinden alındı

Atun, A. (2018, 02 19). *1964 Johnson Mektubu'nun Perde Arkası*. 03 11, 2021 tarihinde www.tasam.org.tr: https://tasam.org/tr-TR/Icerik/50196/1964_johnson_mektubunun_perde_arkasi adresinden alındı

Aydemir, M. (2021, 06 23). *Libya Konulu İkinci Berlin Konferansı Sona Erdi*. 06 24, 2021 tarihinde www.aa.com.tr: https://www.aa.com.tr/tr/dunya/libya-konulu-ikinci-berlin-konferansi-sona-erdi/2282877 adresinden alındı

Aydemir, Ş. S. (1999). *Tek Adam, Mustafa Kemal 1922-1938* (16 b., Cilt 3). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Aydın, M. (2004). Uluslararası İlişkilerin "Gerçekçi" Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği. *Uluslararası İlişkiler (Akademik Dergi), 1*(1), 33-60. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/539547 adresinden alındı

Aydın, M., & Ereker, F. (2014). Türkiye'de Güvenlik: Algı, Politika, Yapı. *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi, 11*(43), 127-156. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/693342 adresinden alındı

Aydın, R. (2018, Mart). Ulus, Uluslaşma ve Devlet: Bir Modern Kavram Olarak Ulus Devlet. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 6*(1), 229-256. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/453061 adresinden alındı

Ayhün, E. A. (2014). *Kırım Hanlığı ve Çöküş Sebepleri* (1 b.). İstanbul, Türkiye: Ensar Neşriyat.

Aytaç, G. B. (2017). Değişen Güvenlik Teorileri Üzerinden 1990-2005 Dönemi Türkiye'nin Güvenlik Politikalarının Analizi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10*(54), 269-278. https://www.researchgate.net/publication/322055777_DEGISEN_GUVENLIK_TEORILERI_UZERINDEN_1990-2005_DONEMI_TURKIYE_NIN_GUVENLIK_POLITIKALARININ_ANALIZI adresinden alındı

Ayvaz, M. E., & Alboğa, İ. (2019). *Barış Pınarı Harekâtı'na Yönelik Almanya'nın Yaklaşımı.* SETA. Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı. 12 06, 2021 tarihinde https://setav.org/assets/uploads/2019/10/P249Tr.pdf adresinden alındı

Ayvaz, Z. (2020, Aralık). Astana ve Soçi Süreçlerinin Türk-Rus İlişkilerine Etkisi. *Diplomasi Araştırmaları Dergisi, 2*(2), 46-63. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1616893 adresinden alındı

Baba, G., & Karagül, S. (2012). Türk Dış Politikasında Çok Taraflılığa Geçiş Çabaları: 1965 Çok Uluslu Güç Projesi ve 1 Mart 2003 Tezkeresi. *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 3*(1), 18-42. https://dergipark.org.tr/tr/pub/euljss/issue/6281/84315 adresinden alındı

Babacan, A. (2018). Ak Parti Dönemi İlk Küresel Karşılaşma: 1 Mart 2003 Tezkeresi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*(51), 21-38. https://dergipark.org.tr/tr/pub/erciyesiibd/issue/38152/382696 adresinden alındı

Babaoğlu, C., & Çobanoğlu, S. (2017, Ekim). Rusya Feerasyonu Başkanlık Sistemi ve Türkiye'ye Yansımaları. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10*(4), 285-297. https://dergipark.org.tr/tr/pub/ohuiibf/issue/31295/335274 adresinden alındı

Bağbaşlıoğlu, A. (2019). Uluslararası Güvenlik Bağlamında NATO'nun Dönüşümü ve Türkiye'ye Yönelik Etkileri. F. Purtaş içinde, *Uluslararası İlişkilere Tarihsel Bakış, Prof. Dr. Refet Yinanç'a Armağan.* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Baharçiçek, A. (2001). Psychological Environment of Foreign Policy-Making. *Dış Politika / Foreign Policy*(XXVI), 81-87. https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=90164 adresinden alındı

Baharçiçek, A. (2005). Türkiye'de Dış Politikadaki Değişmeler. A. Küçük, S. Bakan, & A. Karadağ içinde, *Türkiye'de Siyasal Hayat* (Cilt II, s. 1107-1121). İstanbul, Türkiye: Aktüel Yayınları.

Baharçiçek, A., & Ağır, O. (2014). Rusya'nın Başarısız Demokratikleşme Tarihi. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, 4*(2), 5-28. https://dergipark.org.tr/tr/pub/birtop/issue/3533/48058 adresinden alındı

Baharçiçek, A., & İnan, C. E. (2013). Dış Politika'nın Belirlenmesinde Ulusal Güvenlik Algısının Rolü. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi, 4*(1), 101-120. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/39488 adresinden alındı

Bakan, S., & Şahin, S. (2018). Uluslararası Güvenlik Yaklaşımlarının Tarihsel Dönüşümü ve Yeni Tehditler. *The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences (JILSES), 4*(2), 135-152. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/610650 adresinden alındı

Bakan, Z. A. (2007). Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Güvenlik Teorileri ve Türkiye'nin Güvenlik Algılamaları. *21. Yüzyıl Dergisi, 1*(3), 35-50. https://www.researchgate.net/publication/330938316_Soguk_Savas_Sonrasinda_Yeni_Guvenlik_Teorileri_ve_Turkiye'nin_Guvenlik_Algilamalari adresinden alındı

Bal, R. (2013). Propagandadan Hakikate Bir Tarihçinin Dramı: Arnold Joseph Toynbee. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi, 12*(24), 61-91. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/158472 adresinden alındı

Balaban, G. (2020, 10). Ontolojik Güvenlik. (F. Hisarlıoğlu, Dü.) *Güvenlik Yazıları*, 1-8. https://www.researchgate.net/publication/344708488_Ontolojik_Guvenlik adresinden alındı

Baldwin, J. E. (2005). The Nature of the Early Ottoman State by Heath W. Lowry. *The Arab Studies Journal*, 215-218. https://www.jstor.org/stable/pdf/27933921.pdf adresinden alındı

Balkaya, S. (2013). İkinci Dünya Savaşı Sonrası Kurulan Dünya Düzeni ve Türkiye. *The Journal of Academic Social Science Studies, 6*(2), 149-164. https://jasstudies.com/DergiTamDetay.aspx?ID=629 adresinden alındı

Baradat, L. P. (2012). *Siyasal İdeolojiler, Kökenleri ve Etkileri.* (G. Salman, S. Torlak, Dü, & A. Aydın, Çev.) Ankara, Türkiye: Siyasal Kitabevi.

Bardakçı, M. (2019, 10 26). *Johnson'un Meşhur Mektubunun Resmî Tercümesini, Yazılmasından Tam 55 Yıl Sonra Yayınlıyorum*. 03 20, 2021 tarihinde www.haberturk.com: https://m.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/2534577-johnsonun-meshur-mektubunun-resmi-tercumesini-yazilmasindan-tam-55-yil-sonra-yayinliyorum adresinden alındı

Başlamış, C., & Deprem, O. (2018). *Vladimir Vladimiroviç Putin: Rusya'yı Ayağa Kaldıran Lider* (1 b.). İstanbul: Doğan Kitap.

Baştürk, L., Torlak, F., Ziya, S., Akkaya, G. N., Küçükkeleş, M., & Demir, Z. S. (2013). *Irak Siyasetini Anlama Kılavuzu.* Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı. SETA Yayınları. http://file.setav.org/Files/Pdf/20130920191335_iraksiyasetinianlamaklavuzu.pdf adresinden alındı

Bayar, S. (2019). *19. Yüzyılda Çarlık Rusya'sının Türkistan Coğrafyasında Eğitim ve Kültür Politikaları.* Kastamonu Üniversitesi. Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi osyal Bilimler Enstitüsü.

Baylis, J. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı. *Uluslararası İlişkiler, Akademik Dergi, 5*(18), 69-85.

Baylis, J. (2012). Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı. M. Aydın, H. G. Brauch, M. Çelikpala, U. O. Spring, & N. Polat içinde, *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe* (s. 153-167). İstanbul, Türkiye: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Bayraklı, E., & Boyraz, H. M. (2017). AB'nin Gölgesinde Türkiye'nin Kıbrıs Politikası. K. İnat, A. Aslan, & B. Duran içinde, *Ak Parti'nin 15 Yılı Dış Politika* (s. 427-449). SETA Kitapları.

Bayraklı, E., Yalçın, H. B., & Yeşiltaş, M. (2019). *Avrupa'da PKK Yapılanması* (1 b.). İstanbul, Türkiye: SETA Kitapları. https://setav.org/assets/uploads/2019/06/kitap-avrupada-pkk-yapilanmasi.pdf adresinden alındı

Baysal, B., & Lüleci, Ç. (2015). Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi, 11*(22), 61-96. https://dergipark.org.tr/tr/pub/guvenlikstrtj/issue/7544/99268 adresinden alındı

Baysal, B., Karakaş, U., & Lüleci-Suna, Ç. (2019). Uluslararası Siyaset Sosyolojisi ve Güvenlik: Küresel Terörizm, Sınır Güvenliği ve Vatandaşlık Örnekleri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 74*(4), 1203-1231. https://dergipark.org.tr/tr/pub/ausbf/issue/50490/571623 adresinden alındı

Baysoy, E. (2016). Jeopolitik Kayma: Denge Kuşaklarından Geçit Bölgelerine. *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi, 7*(2), 89-101. https://www.esbadergisi.com/images/sayi13/emre_baysoy_jeopolitik_kayma_denge_kusaklarindan_gecit_bolgelerine.pdf adresinden alındı

bbc.com. (2018, 01 21). *5 soruda Türkiye'nin Afrin'e yönelik Zeytin Dalı Harekatı*. 11 30, 2021 tarihinde www.bbc.com: https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-42766283 adresinden alındı

bbc.com. (2019, 03 20). *Kazakitan'da başkent Astana'nın ismi Nursultan olarak değiştirildi*. 10 22, 2021 tarihinde www.bbc.com: https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47637799 adresinden alındı

bbc.com. (2020, 01 20). *Berlin Konferansı*. 06 24, 2021 tarihinde www.bbc.com: https://www.bbc.com/turkce/51171224 adresinden alındı

Bekalp, B. (2019). Frankfurt Okulu'nun Temel Eleştiri ve Amaçları. *Sosyal Bilimler Metinleri*(1), 15-24. https://dergipark.org.tr/tr/pub/sbm/issue/45091/541090 adresinden alındı

Bekcan, U. (2013). Devrimden Sonra: Bolşeviklerin Zorunlu Dış Politikası 1917-1925. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 73-102. https://dergipark.org.tr/tr/pub/ausbf/issue/3058/42452 adresinden alındı

Belge, M. (2016). Batılılaşma: Türkiye ve Rusya. T. Bora, M. Gültekingil, & U. Kocabaşoğlu (Dü.) içinde, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Modernleşme ve Batıcılık* (Cilt 3, s. 43-56). İstanbul, Türkiye: İletişim Yayınları.

Benli, A. O. (2011). *Rusya Federasyonu Ülke Raporu.* T.C Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi. Ankara: İGEME. https://docplayer.biz.tr/7989570-Rusya-federasyonu-ulke-raporu.html adresinden alındı

Berkes, N. (2017). *Türkiye'de Çağdaşlaşma* (25 b.). (A. Kuyaş, Dü.) İstanbul, Türkiye: Yapı Kredi Yayınları.

Berting, J. (2011). *Avrupa: Miras, Meydan Okuma, Vaat.* (H. İnaç, Çev.) Bursa, Türkiye: MKM Yayıncılık.

Berting, J. (2014). *Siyasi Kriz Çağında Yaşamak* (1 b.). (K. G. Akkurt, Dü., & H. İnaç, Çev.) Ankara, Türkiye: Ka Kitap.

Bingöl, O. (2016). Yeni Güvenlik Yaklaşımları ve 21. Yüzyıl Güvenlik Sorunları. H. Çomak, C. Sancaktar, & S. Demir içinde, *Uluslararası Güvenlik Yeni Politikalar, Stratejiler ve Yaklaşımlar* (s. 17-45). İstanbul, Türkiye: Beta Basım Yayım Dağıtım.

Birdişli, F. (2014). Eleştirel Güvenlik Çalışmaları Kapsamında Frankfurt Okulu ve Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Sorunlarına Eleştirel Bir Yaklaşım: Galler Ekolü. *Güvenlik Stratejileri Dergisi, 10*(20), 29-256. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/84476 adresinden alındı

Birdişli, F. (2019). Alman Stratejik Kültürünün Dönüşümü ve Almanya'nın Uluslararası Politikaya Proaktif Katılımı. *Güvenlik Bilimleri Dergisi, 8*(2), 359-379. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/854303 adresinden alındı

Birdişli, F., & Başurgan, A. (2017). Güvenlik Politikalarının Konstrüktivist Bir Unsuru Olarak Güvenlik Kültürü ve Türkiye. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4*(4), 58-78. https://dergipark.org.tr/tr/pub/adusobed/issue/33430/351648 adresinden alındı

Birsel, H. (2012). Başlangıçtan Günümüze NATO Sorunsalı "Madalyonun İki Yüzü". *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*(25), 109-124. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/117857 adresinden alındı

Bolat, M. (2006). Genel Hatlarıyla Atatürk Dönemi Türkiye'nin İkili İlişkileri. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 7*(1), 45-74. http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/mahmut_bolat_ataturk_donemi_turkiye_ikili_iliskiler.pdf adresinden alındı

Bon, G. L. (2013). *Kitleler Psikolojisi.* (H. İlhan, Çev.) Ankara, Türkiye: Alter Yayıncılık.

Booth, K. (2003). Güvenlik ve Özgürleş(tir)me Kavramı. (Ç. Şahin, Dü.) *Avrasya Dosyası (Güvenlik Birimleri Özel), 9*(2), 51-70.

Bozatay, Ş. A. (2013). *Küresel Siyaset, Kabul Görme Mücadelesi Sorunlar Çözümler* (1 b.). İstanbul, Türkiye: Beta Basım Yayım Dağıtım.

Boztepe, M. (2021, 05 17). *Sofi Nurettin'in PKK'nın Sözde Askeri Konseyinde Etkisiz Hale Getirilen En Üst Düzey Terörist Olduğu Belirlendi*. 11 29, 2021 tarihinde www.aa.com.tr: https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/sofi-nurettinin-pkknin-sozde-

askeri-konseyinde-etkisiz-hale-getirilen-en-ust-duzey-terorist-oldugu-belirlendi/2245046 adresinden alındı

Bölükbaşı, A. (2021). “Gönül Coğrafyamız"a Dönüş mü? Adalet ve Kalkınma Partisi Dönemi’nde Coğrafya ve Kimlik İlişkisinin Yeniden Tanımlanması. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi, 7*(14), 14-42. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1735235 adresinden alındı

Brauch, H. G. (2008). Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü. *Uluslararası İlişkiler Dergisi, 5*(18), 1-47.

Brauch, H. G. (2012). Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Dörtlüsü. M. Aydın, H. G. Brauch, M. Çelikpala, U. O. Spring, & N. Polat içinde, *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe* (s. 167-199). İstanbul, Türkiye: İstanbul Üniversitei Bilgi Yayınları.

Bulut, R. (2014). SSCB'nin Dağılması ve Rusya Federasyonu'nda Serbest Piyasaya Geçiş. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1*(2), 7-19.

Bulut, R. (2014). SSCB'nin Dağılması ve Rusya Federasyonu'nda Serbest Piyasaya Geçiş. *Mehmet Akf Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1*(2), 7-19. https://dergipark.org.tr/tr/pub/makuiibf/issue/25142/265484 adresinden alındı

Bural, E. (2021, 02 12). *Terörizmle Mücadele Çerçevesinde Fırat Kalkanı Harekâtının Hukuki Gerekçesi*. 11 05, 2021 tarihinde www.teram.org: https://www.teram.org/Icerik/terorizmle-mucadele-cercevesinde-firat-kalkani-harek-tinin-hukuki-gerekcesi-117 adresinden alındı

Burçak, R. (1949). İngiliz - Fransız - Türk İttifakı. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 4*(1), 347-374. https://dergipark.org.tr/tr/pub/ausbf/issue/3236/45165 adresinden alındı

Buzan, B. (1983). *People, States, and Fear.* Brighton: Wheatsheaf Books LTD.

Buzan, B. (1984, Jun.). Peace, Power, and Security: Contending Concepts in the Study of İnternational Relations. *Journal of Peace Research, 21*(2), 109-125. https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/364767/mod_resource/content/1/buzan_1984.pdf adresinden alındı

Buzan, B. (2008). Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi. *Uluslararası İlişkiler Dergisi, 5*(18), 107-123. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/539878 adresinden alındı

Caferov, N., & Memmedli, E. (2016). Rusya ve Suriye Meselesi. *Yeni Türkiye Ortadoğu Özel Sayısı*(87), 322-329.

Caniklioğlu, M. D. (2007). Ulusal ve Uluslararası Hukuk Işığında Türkiye’nin 2003 Tezkere Serüvenine İlişkin Görüşler-Düşünceler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 9*(2), 29-98. https://dergipark.org.tr/tr/pub/deuhfd/issue/46845/587421 adresinden alındı

Canşen, E. (2011, Aralık). Sovyetler Birliği'nden Rusya Federasyonu'na Doğru Değişimin Yan Etkileri. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*(24), 79-88. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/117876 adresinden alındı

Carell, P. (1974). *Barbarossa Harekatı.* (H. Erentok, Çev.) Türkiye: Sinan Yayınları.

Cassar, C. (2015). Ottoman Expansionist Policy in the Sixteenth Century Mediterranean. M. Camilleri içinde, *Besieged: Malta 1565* (s. 83-96). Heritage Malta. https://core.ac.uk/download/pdf/93184056.pdf adresinden alındı

Caşin, M. H. (2015). *Novgorod Knezliği'nden XXI. Yüzyıla Rus İmparatorluk Stratejisi".* Ankara: Atlas Kitap.

Cavlak, H., & Doğan, M. (2019). Siyasal Kültür ve Yönetim Şekli: Putin Dönemi Rusya. *Sosyal Bilimler Metinleri*(2), 25-34. https://dergipark.org.tr/tr/pub/sbm/issue/50581/526849 adresinden alındı

Cazala, M. S. (2014). Eleştirel Kuramda Özgürleşme ve Aydınlanma Düşüncesi. T. Arı içinde, *Postmodern Uluslararası İlişkiler Teorileri-2* (s. 49-77). Bursa, Türkiye: Dora Yayıncılık.

Checkel, J. T. (2004). Social Constructivism in Global and European Politics: A Review Essay. *Review of European Studies*(30). https://www.jstor.org/stable/pdf/20097911.pdf adresinden alındı

cnnturk.com. (2005, 09 03). *AB Olmazsa, Ankara Kriteri Der Geçeriz*. 03 30, 2021 tarihinde www.cnnturk.com: https://www.cnnturk.com/2005/dunya/09/03/ab.olmazsa.ankara.kriteri.der.geceriz/122622.0/index.html adresinden alındı

Çakmakci, Ç. (2014). *İnşacılık Kuramı Bağlamında Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Filistin orununa Yaklaşımı: 2002-2012.* Atılım Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı. Ankara: Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp adresinden alındı

Çalışkan, B. (2018). *Güney Osetya ve Abhazya Sorunu.* İNSAMER (İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi. https://www.insamer.com/tr/guney-osetya-ve-abhazya-sorunu_1557.html adresinden alındı

Çamaş, T. (2018). Opriçnina Teşkilatı ve Rus Merkezileşmesine Etkileri. *VAKANÜVİS - Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, 3*(2), 112-136. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/573488 adresinden alındı

Çandar, C. (2011). *Dağdan İniş-PKK Nasıl Silah Bırakır? Kürt Sorunu'nun Şddetten Arındırılması.* Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı. TESEV Yayınları. www.bianet.org: https://www.tesev.org.tr/wp-content/uploads/rapor_Dagdan_Inis_PKK_Nasil_Silah_Birakir.pdf adresinden alındı

Çapraz, H. (2011, Aralık). Çarlık Rusya'sının Türkistan'da Hâkimiyet Kurması. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*(24), 51-78. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/117875 adresinden alındı

Çaylı, M. (2019). Orta Çağ'da Doğu ve Batı'daki Din ve Devlet İlişkilerinin Karılaştırılmasına Bir Örnek: Charlemagne ve Sultan Tuğrul Dönemleri. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 14*(1), 51-63. https://dergipark.org.tr/tr/pub/gopsbad/issue/46703/492572 adresinden alındı

Çeçen, A. (1996). *Kültür ve Politika* (2 b.). Ankara: Gündoğan Yayınları.

Çelik, H. (2008). Çokkültürlülük ve Türkiye'deki Görünümü. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9*(15), 319-332. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/214917 adresinden alındı

Çelikpala, M. (2012). Bağımsız Gürcistan'ın 20. Yılı: Başarısız Devlet mi, Demokratik Model Ülke mi? M. Aydın içinde, *Kafkasya'da Değişim Dönüşüm (Avrasya Üçlemesi; III)* (s. 65-113). Ankara, Türkiye: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık.

Çelikpala, M. (2019, 11). Güvenlik İkilemi. (M. Aydın, Dü.) *Güvenlik Yazıları*, 1-7. https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/12/GuvenlikIkilemi_MitatCelikpala_v.1.pdf adresinden alındı

Çetin, Ş. (2019, 10 09). *AB'den Barış Pınarı Açıklaması*. 12 09, 2021 tarihinde www.aa.com.tr: https://www.aa.com.tr/tr/baris-pinari-harekati/abden-baris-pinari-harekati-aciklamasi-/1607602 adresinden alındı

Çıtak, İ., & Harris, C. (2018, 08 09). *Avrupa, Güney Osetya Savaşı'na Gerekli Tepkiyi Verseydi Rusya Kırım'ı İlhak Edemezdi*. 10 2021, 2021 tarihinde euronews.com: https://tr.euronews.com/2018/08/09/-avrupa-gurcistan-ve-osetya-savasina-gerekli-tepkiyi-verseydi-rusya-kirimi-ilhak-edemezdi adresinden alındı

Dağı, İ. D. (2003). *Batılılaşma Korkusu.* Ankara, Türkiye: Liberte Yayınları.

Darıcılı, A. B. (2019). PYD Terör Örgütü: Ayrılıkçı Kürt Siyasi Hareketinin Yeni Ağırlık Merkezi. H. Acar içinde, *Kamu Güvenliği Politikaları, Yerelden Küresele* (s. 201-221). Ankara, Türkiye: Nobel Yayıncılık.

Davutuoğlu, A. (2001). *Stratejik Derinlik, Türkiye'nin Uluslararası Konumu* (1 b.). İstanbul: Küre Yayınları.

Dedeoğlu, B. (2008a). *Değişen Dünyada Yeni Dengeler* (1 b.). İstanbul, Türkiye: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık.

Dedeoğlu, B. (2008b). *Uluslararası Güvenlik ve Strateji* (2. b.). İstanbul, Cağaloğlu, Türkiye: Yeniyüzyıl Yayınları.

Dedeoğlu, B. (2015). *Uluslararası İlişkilerde Özel Bir Alan Bölgesel Bütünleşme* (1 b.). Yeniyüzyıl Yayınları.

Dedeoğlu, B. (2018). *Uluslararası Strateji ve Güvenlik* (4. b.). İstanbul, Türkiye: Yeniyüzyıl Yayınları.

Delanty, G. (2013). *Avrupa'nın İcadı: Fikir, Kimlik, Gerçeklik* (3 b.). (H. İnaç, Çev.) Ankara, Tükiye: Liberte Yayınları.

Demir, A. (1998). *Tarihten Günümüze Rus Yayılmacılığı ve Yeni Kurulan Cumhuriyetler.* İstanbul, Türkiye: Ötüken Neşriyat.

Demir, E. (2018). *Afrin Tarihi ve Zeytin Dalı Harekâtı* (1 b.). İstanbul, Zeytinburnu, Türkiye: Flipper Yayınları.

Demir, E. (2019a). *Türk Ordusu ve Fırat Kalkanı Harekâtı (Gün Gün Vak'alar)* (1 b.). İstanbul, Türkiye: Flipper Yayıncılık.

Demir, E. (2019b). *Sahada ve Masada Barış Pınarı Harekâtı Gün Gün Vak'alar* (1 b.). İstanbul, Avcılar, Türkiye: Flipper Yayıncılık.

Demiray, M. (2017). Türkiye Cumhuriyeti Dış Politikası'nın Genel İlkeleri, Yapımı ve Dışişleri Bürokrasisi'nin Yapısı. S. Kekevi, Y. E. Tekinsoy, & İ. Türkmen içinde, *Türk Dış Politikası (1830-1989)* (s. 33-75). Ankara, Türkiye: Berikan Yayınevi.

Demiray, M., & İşcan, İ. H. (2008). Uluslararası Sistemde Güvenlik Kavramının Değişimi Ekonomik ve Jeopolitik Arka Planı. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(21), 141-170. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/55465 adresinden alındı

Demirel, E. (2019). Güç Dengesi Teorisi Perspektifinden Birleşmiş Milletler. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 575-601. https://dergipark.org.tr/tr/pub/bseusbed/issue/50446/592734 adresinden alındı

D'Encausse, H. C. (2013). *İki Dünya Arasında Rusya.* (R. Uzmen, Çev.) İstanbul, Türkiye: Ötüken Neşriyat.

Deren, S. (2016). Kültürel Batılılaşma. U. Kocabaşoğlu (Dü.) içinde, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Modernleşme ve Batılılaşma* (Cilt 3, s. 382-428). İstanbul, Türkiye: İletişim Yayınları.

Derman, G. S. (2016). II. Dünya Savaşı'nda Kırım Türklerinin Siyasi Faaliyetleri. N. Sarıahmetoğlu, & İ. Kemaloğlu içinde, *İkinci Dünya Savaşı ve Türk Dünyası* (s. 27-59). İstanbul, Türkiye: Türk Dünyası Belediyeler Birliği (TDBB) Yayınları.

Deudney, D. H. (t.y.). *Geopolitics*. 05 05, 2021 tarihinde www. britannica.com: https://www.britannica.com/topic/geopolitics adresinden alındı

Devlet, N. (2013). Sovyetler Birliği Dönemi. N. Devlet, & N. Sarıahmetoğlu içinde, *Rusya Tarihi* (s. 194-224). Eskişehir, Türkiye: Anadolu Üniversitesi.

DİA. (2002). *Kırım* (Cilt 25). Ankara, Türkiye: Türk Diyanet Vakfı - İslam Ansiklopedisi. www.islamansiklopedisi.org.tr: https://islamansiklopedisi.org.tr/kirim#1 adresinden alındı

DİB. (2018). *Suriye, Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı Faaliyet Raporu.* Ankara: T.C. Cumhurbaşkanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü Göç ve Manevi Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı. https://dinhizmetleri.diyanet.gov.tr/: https://dinhizmetleri.diyanet.gov.tr/ResimKitapligi/FKB-ZDB%20Faaliyet%20Raporu.pdf adresinden alındı

digitallibrary.un. (2005). *Resolution 1624 (2005) Adopted by the Security Council at its 5261st Meeting, on 14 September 2005.* United Nations Security Council, New York. https://digitallibrary.un.org/record/556538?ln=en adresinden alındı

digitallibrary.un. (2014a). *Resolution 2170 (2014) Adopted by the Security Council at its 7242nd Meeting, on 15 August 2014.* New York: United Nations Security Council. https://digitallibrary.un.org/record/777420?ln=en adresinden alındı

digitallibrary.un. (2014b). *Resolution 2178 (2014) Adopted by the Security Concil at its 7272nd Meeting, on 24 September 2014.* United Nations Security Council, New York. https://digitallibrary.un.org/record/780316?ln=en adresinden alındı

Dilek, M. S. (2013). Büyük Güçlerin Politikaları ve Briand-Kellogg Paktı. *Uluslararası İlişkiler Dergisi, 10*(37), 145-169. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/540245 adresinden alındı

Djalili, M.-R., & Kellner, T. (2009). *Yeni Orta Asya Jeopolitiği, SSCB'nin Bitiminden 11 Eylül Sonrasına.* (R. Uzmen, Çev.) İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

Djuvara, T. G. (2018). *Türk İmparatorluğunun Paylaşılması Hakkında Yüz Proje (1281-1913)* (3 b.). (E. Yalçın, Dü., & P. Tacar, Çev.) İstanbul, Türkiye: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Dobson, A. P., & Marsh, S. (2007). *US Foreign Policy Since 1945* (2 b.). London and New York: Routledge Taylor&Francis Group.

Dodds, K. (2001). Political Geography III: Critical Geopolitics After Ten Years. *Progress in Human Geopraphy, 25*(3), 469-484.

Doğan, Z. (2019). Türkiye-ABD İlişkilerinin Temel Dinamikleri ve Stratejik İttifak Boyutu. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9*(2), 133-156. http://iibfdergisi.ksu.edu.tr/tr/download/article-file/906828 adresinden alındı

Dugin, A. (2003). *Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım* (1 b.). (V. İmanov, Çev.) Küre Yayınları.

duma.gov.ru. (2020, 03 07). *Rusya Federasyonu Anayasası'nın 2020 Değişiklikleriyle Birlikte Yeni Metni*. 05 02, 2021 tarihinde http://duma.gov.ru/news/48953/: http://duma.gov.ru/news/48953/ adresinden alındı

Duran, H. (2019, Ekim 7). *5 Soru: 6-8 Ekim Olayları*. (SETA) 01 11, 2021 tarihinde www.setav.org: https://www.setav.org/5-soru-6-8-ekim-olaylari/#_ftnref11 adresinden alındı

Dursun, D. (1996). *Gürcistan* (Cilt 14). İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi. https://islamansiklopedisi.org.tr/gurcistan#1 adresinden alındı

Dursun, D. (2014). *Siyaset Bilimi* (7 b.). İstanbul, Türkiye: Beta Yayınları.

Dursun, S. (2017). İç Tehditler ve Dış Politika: Gürcistan Dış Politikası Örneği. *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 3*(2), 24-49. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/388904 adresinden alındı

Durukoğlu, S., & Salik, S. (2015). Türklerin Maruz Kaldığı İşkence, Sürgün, Katliam ve Soykırımlar Sözlüğü. *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Degisi, 3*(7), 211-258. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/325014 adresinden alındı

dw.com. (2019, 10 17). *Erdoğan - Pence Görüşmesi Sona Erdi*. 12 08, 2021 tarihinde www.dw.com.tr: https://www.dw.com/tr/erdoğan-pence-görüşmesi-sona-erdi/a-50875259 adresinden alındı

Ediz, İ. (2017). Türk-İngiliz İlişkilerinde Güven Tazeleme. K. İnat, A. Aslan, & B. Duran içinde, *Ak Parti'nin 15 Yılı Dış Politika* (s. 221-239). SETA Kitapları.

Efegil, E. (2008). Bush Doktrini ve Dünya Güvenliğine Etkileri. *Hazettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*(8), 103-122. https://dergipark.org.tr/tr/pub/turkiyat/issue/16675/340893 adresinden alındı

Ekici, Y. (2017). Bolşevik İhtilalinin Ortaya Çıkması ve Sebepleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 27*(1), 265-275. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/354371 adresinden alındı

Elmas, M. S. (2013). *Modern Toplumun Güvenlik Çıkmazı, Tehdit, Risk Toplumu Perspektifinde Güvenlik.* Ankara, Türkiye: USAK (Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu) Yayınları.

Embel, E. (2019, 09). Varşova Paktı. (M. Aydın, Dü.) *Güvenlik Yazıları*, 1-9.

Embel, E. (2019). Varşova Paktı. *Güvenlik Yazıları Serisi*, 1-9. https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/10/VarsovaPakti_ErsinEmbel_v.2.pdf adresinden alındı

en.kremlin.ru. (2013, 09 19). *Meeting of the Valdai International Discussion Club*. 06 09, 2021 tarihinde www.en.kremlin.ru: http://en.kremlin.ru/events/president/news/19243 adresinden alındı

en.kremlin.ru. (2022, 02 21). *www.en.kremlin.ru*. 02 25, 2022 tarihinde Address by the President of the Russian Federation: http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/67828 adresinden alındı

Engin, V. (2016). II. Dünya Savaşı ve Türkiye. N. Sarıahmetoğlu, & İ. Kemaloğlu içinde, *İkinci Dünya Savaşı ve Türk Dünyası* (s. 246-257). İstanbul, Türkiye: Türk Dünyası Belediyeler Birliği (TDBB) Yayınları.

Ercan, M. S., & İnaç, H. (2017). *15 Temmuz: Failler, Süreçler, Olgular* (1 b.). İstanbul, Türkiye: Taş Mektep Yayın Atölyesi.

Erciyes, Ç. (2019, 12). *Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Türkiye'nin Siyasi ve Hukuki Tezleri Sahadaki Uygulamaları*. 06 21, 2021 tarihinde www.mfa.gov.tr: https://www.mfa.gov.tr/data/dogu-akdeniz-deniz-yetki-alanlarinin-sinirlandirilmasi.pdf adresinden alındı

Erdağ, R., & Kardaş, T. (2012). Türk Dış Politikası ve Stratejik Kültür. *Türk Dış Politikası Yıllığı*. https://kardas.sakarya.edu.tr/sites/kardas.sakarya.edu.tr/file/1387670250-TuncayRamazan.pdf.pdf adresinden alındı

Erdoğan, M. (2005). Türkiye'de Asker ve Siyaset. A. Küçük, S. Bakan, & A. Karadağ içinde, *Türkiye'de Siyasal Hayat* (Cilt II, s. 739-751). İstanbul, Türkiye: Aktüel Yayınları.

Erdoğan, M., & Coşkun, V. (2008). Türkiye'nin Kürt Meselesi. *Liberal Düşünce Dergisi, 13*(50), 5-19. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/791543 adresinden alındı

Erdoğan, R. T. (2017). *Dünya 5'ten Büyüktür, Yeni Türkiye Vizyonu* (1 b.). Ankara: Cumhurbaşkanlığı Yayınları. https://mk.gov.tr/GalleryFiles/227/D5B-9b8912df-4a6b-4bf7-aa66-bfe267f937bd.pdf adresinden alındı

Erdoğan, R. T. (2019, 10 09). *RTErdogan*. 12 07, 2021 tarihinde www.twitter.com: https://twitter.com/rterdogan/status/1181919804619407360?s=24 adresinden alındı

Erdoğan, R. T. (2021). *Daha Adil Bir Dünya Mümkün* (1 b.). Turkuvaz Kitap.

Ergen, G. A. (2017). Terörün Araçsallaştırılması Sorunu: 1998 Türkiye-Suriye Abdullah Öcalan Krizi Örneği. *Ortadoğu Etüdleri, 9*(1), 60-92. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/931312 adresinden alındı

Ergün, M. (2009). Rus Eğitiminde Batılılaşma Çabaları ve Reformlar. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Kuramsal Eğitimbilim Dergisi, 2*(1), 31-56. https://dergipark.org.tr/tr/pub/akukeg/issue/29338/313958 adresinden alındı

Ergüven, N. S. (2016). Uluslararası Hukuk Açısından Güvenlik Kavramının Teorik Temelleri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 65*(3), 771-835. https://dergipark.org.tr/tr/pub/auhfd/issue/42369/510246 adresinden alındı

Erkan, S. (2016). Rusya-Gürcistan Savaşı ve Uluslararası Toplum. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*(17), 41-64. https://dergipark.org.tr/tr/pub/ulikidince/issue/21629/232330 adresinden alındı

Erkmen, A. (2020). Türkiye'nin NATO Üyeliği ve Üyeliğin TBMM'de Kabulü. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 12*(2), 1024-1049. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/869107 adresinden alındı

Erol, M. (2019). *Batı Basınında Barış Pınarı Harekâtı.* SETA. Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı. https://setav.org/assets/uploads/2019/10/A297.pdf adresinden alındı

Erol, M. S., Amirbek, A., & Gürseler, C. (2016). II. Dünya Savaşı ve Özbekistan. N. Sarıahmetoğlu, & İ. Kemaloğlu içinde, *İkinci Dünya Savaşı ve Türk Dünyası* (s. 178-199). İstanbul, Türkiye: Türk Dünyası Belediyeler Birliği (TDBB) Yayınları.

Erol, M. S., Gürseler, C., & Ydyrys, K. (2016). II. Dünya Savaşı ve Türkmenistan. N. Sarıahmetoğlu, & İ. Kemaloğlu içinde, *İkinci Dünya Savaşı ve Türk Dünyası* (s. 200-219). İstanbul, Türkiye: Türk Dünyası Belediyeler Birliği (TDBB) Yayınları.

Erşahin, S. (1999). Türk Hakimiyet Geleneğinde Bilge Kişi: Osmanlı Hakimiyetinde Şeyh Edebali Örneği. *İslami Araştırmalar, XII*(3-4), 303-308. https://www.islamiarastirmalar.com/upload/pdf/6e391bc4c8d941e.pdf adresinden alındı

Ertan, A. E., & Özgün, T. O. (2016, 12 28). I. Dünya Savaşı'nın Ardından Yeni Dünya Düzenine Doğru: 1919 Paris Barış Konferansı. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 20*(3), 551-572. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/355930 adresinden alındı

Ertem, B. (2009, Haziran). Türkiye - ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12*(21), 377-397. https://dergipark.org.tr/tr/pub/baunsobed/issue/50238/647982 adresinden alındı

Ertem, B. (2018). 12 Mart 1971 Askeri Müdahalesi Sonrası Ara Rejim ve Türkiye Siyasetine Etkileri. *OPUS - Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 8*(14), 655-676. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/456356 adresinden alındı

Ertem, H. S. (2012). Kimlik ve Güvenlik İlişkisine Konstrüktivist Bir Yaklaşım: "Kimliğin Güvenliği" ve "Güvenliğin Kimliği". *Güvenlik Stratejileri Dergisi, 8*(16), 177-237. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/84501 adresinden alındı

Eryılmaz, B. (1996). *Osmanlı Devleti'ndeki Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi.* Risale Basın Yayın Dağıtım.

Eskioğlu, R. (2019). Arap Baharına Kadar Türkiye-Suriye İlişkileri. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16*(1), 70-80. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/820140 adresinden alındı

Ete, H., & Taştan, C. (2014). *Kurgu ile Gerçeklik Arasında Gezi Eylemleri.* Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA). Ankara: SETA Yayınları. https://www.setav.org/kurgu-ile-gerceklik-arasinda-gezi-eylemleri/ adresinden alındı

euronews.com. (2019a, 10 18). *ABD ile Türkiye Arasında Anlaşma: Barış Pınarı'na 120 Saat Ara; YPG Bölgeden Çekilecek*. 12 08, 2021 tarihinde www.euronews.com: https://tr.euronews.com/2019/10/17/abd-ile-turkiye-arasinda-suriye-konusunda-anlasma-trump-tan-tesekkur-geldi-sdg-ypg adresinden alındı

euronews.com. (2019b, 10 23). *7 Maddede Soçi Mutabakatı: Türkiye'nin Beklentileri Karşılandı mı?* 12 08, 2021 tarihinde www.euronews.com: https://tr.euronews.com/2019/10/23/7-maddede-soci-mutabakat-turkiye-nin-beklentileri-karsiland-mi adresinden alındı

Eyidoğan, B. K. (2018a, 09 11). *Güney Osetya'nın Bağımsızlığı / Tarihi*. 10 29, 2021 tarihinde www.kuzeykafkasyacumhuriyeti.org: https://www.kuzeykafkasyacumhuriyeti.org/yazar/bimbasati-kemal-eyidogan/guney_osetyanin_bagimsizligi_tarihi.html adresinden alındı

Eyidoğan, B. K. (2018b, 07 30). *ABD'nin Kafkasya'daki Piyonu: Gürcistan*. 10 20, 2021 tarihinde www.kuzeykafkasyacumhuriyeti.org: https://www.kuzeykafkasyacumhuriyeti.org/yazar/bimbasati-kemal-eyidogan/abdnin-kafkasyadaki-piyonu-gurcistan.html adresinden alındı

Farzam, R. (2019, 10 12). *İran'ın Barış Pınarı Harekâtı'na Yaklaşımı*. 12 03, 2021 tarihinde www.iramcenter.org: https://iramcenter.org/iranin-baris-pinari-harekatina-yaklasimi/ adresinden alındı

Faytre, L. (2020). *Fransa'nın Libya Politikası.* Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı. İstanbul: SETA. https://www.setav.org/perspektif-fransanin-libya-politikasi/ adresinden alındı

Fedayi, C. (2019). Adalet Partisi'nin Birinci Dönemi: 1961-1971. *Muhafazakar Düşünce Dergisi, 16*(57), 123-150. https://dergipark.org.tr/tr/pub/muhafazakar/issue/52530/691669 adresinden alındı

Federal`naya slujba gosudarstvennoy statistiki. (2018). *Перепись населения в Крымском федеральном округе со 100-процентным охватом населения 2014 года*. (Ф. с. статистики, Prodüktör) 15.02.2021 tarihinde www.rosstat.gov.ru: http://gks.ru/free_doc/new_site/population/demo/perepis_krim/tab-krim.htm adresinden alındı

Frei, D. (1990). Was ist unter Frieden und Sicherheit zu verstehen? W. Heisenberg, & D. S. Lutz içinde, *Sicherheitspolitik Kontrovers, Frieden und Sicherheit Status quo in Westeuropa und Wandel in Osteuropa* (s. 41-50). Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung.

gazetevatan.com. (2019, 10 25). *Cumhurbaşkanı Yardımcısı Oktay: Operasyon Başarıyla Sonuçlandı*. 12 08, 2021 tarihinde www.gazetevatan.com: https://www.gazetevatan.com/siyaset/cumhurbaskani-yardimcisi-oktay-operasyon-basariyla-sonuclandi-1281672 adresinden alındı

Gorbaçov, M. (1988). *Glastnost, Asıl Neyi İstiyorum.* (T. T. Çandar, & A. Cemal, Çev.) İstanbul, Türkiye: Dönemli Yayıncılık.

Gorbaçov, M. (1988). *Perestroika, Ülkemiz ve Dünya için Yeni Düşünce.* (K. Yargıcı, Çev.) İstanbul: Güneş Yayınları.

Gök, N. (2019, Mayıs). Suriye Krizi'nin Türkiye'ye Yansımaları (2011-2017). *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(8), 77-114. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/790528 adresinden alındı

Gökçe, G. (2006). Devlet Sınıflandırmaları ve Zayıf Devletlerin Karakteristik Özellikleri. *Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 6*(11), 343-359. https://dergipark.org.tr/tr/pub/susead/issue/28430/302845 adresinden alındı

Göyünç, N. (1999). Osmanlı'nın 700. Kuruluş Yıldönümünü Anarken; Osmanlı, Devlet-i Aliyye, Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye. *İslam Araştırmaları Dergisi*(3), 1-7. http://isad.isam.org.tr/vdata/sayi03/isad003_goyunc.pdf adresinden alındı

Gray, C. S. (1999). *Modern Strategy.* New York, The United States of America: Oxford University Press.

Grew, J. C., & Nur, D. R. (2003). *Lozan Barış Konferansının Perde Arkası.* İstanbul: Örgün Yayınevi.

Gusarov, V. (2015, 11 23). *Yasallaştırılmış Terör Aracı Olarak Rusya'nın Özel Askeri Şirketleri*. 11 29, 2021 tarihinde www.informnapalm.org: https://informnapalm.org/15878-rossyjskye-chvk/ adresinden alındı

Gül, M. (2016). Güvenlikteki Kavramsal Değişim ve Türkiye'nin Güvenlik Yaklaşımı ve Politikalarına Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 21*(1), 303-320. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/195298 adresinden alındı

Güler, M. Ç. (2020, 03 01). Putin Doktrini: Büyük Güç Statüsünün Muhafazası. *Kriter Dergi, 4*(44). 03 13, 2021 tarihinde https://kriterdergi.com/dosya-idlib-catismasi/putin-doktrini-buyuk-guc-statusunun-muhafazasi adresinden alındı

Güler, M. Ç. (2020, Temmuz). Rusya'daki Anayasa Değişikliği Referandumunun Sonuçları. *SETA Perspektif*(290), 1-6. https://www.setav.org/perspektif-rusyadaki-anayasa-degisikligi-referandumunun-sonuclari/ adresinden alındı

Gülşen, H. (2017). *Rusya'nın Suriye Müdahalesinde Özel Askeri Şirketlerin Rolü.* Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi. ORSAM. http://orsam.org.tr/d_hbanaliz/64TR.pdf adresinden alındı

Günay, M. Z. (2013). Russia's Central Asia Policy Under Boris Yeltsin. *Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVİD)*, 85-113. https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuavid/issue/23609/251389 adresinden alındı

Gündoğan, B. (2016, 12 14). *PKK'nın 12 Yıllık 'TAK' Yalanı*. 11 11, 2021 tarihinde www.aa.com.tr: https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/pkknin-12-yillik-tak-yalani/705969 adresinden alındı

Güngör, C. (2010). *Rusya ve İsyanları* (1 b.). Ankara: Barış Kitap.

Güngörmez, O. (2020). *İtalya'nın Libya Politikası.* Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı. İstanbul: SETA. https://www.setav.org/perspektif-italyanin-libya-politikasi/ adresinden alındı

Güven, E. (2002, 11 29). *Tayyip Bey,Biraz Daha Yüksek Sesle Lütfen.* 03 30, 2021 tarihinde www.ab.gov.tr: https://www.ab.gov.tr/p.php?e=23653 adresinden alındı

Güzel, M. V. (2016). II. Dünya Savaşı'nın Suriye Türkmenlerine Etkisi. N. Sarıahmetoğlu, & İ. Kemaloğlu içinde, *İkinci Dünya Savaşı ve Türk Dünyası* (s. 358-367). İstanbul, Türkiye: Türk Dünyası Belediyeler Birliği (TDBB) Yayınları.

haber7.com. (2020, 08 13). *Erdoğan: 'Ankara Krtierleri Der ve Yolumuza Devam Ederiz*. www.haber7.com: https://www.haber7.com/guncel/haber/3003758-erdogan-ankara-kriterleri-der-ve-yolumuza-devam-ederiz adresinden alındı

haberler.com. (2018, 01 14). *Erdoğan'dan Sınır Ötesi Harekât Sinyali*. 11 30, 2021 tarihinde www.haberler.com: https://www.haberler.com/erdogan-dan-sinir-otesi-harekat-sinyali-10452566-haberi/ adresinden alındı

Hacısalihoğlu, Y. (2006). Kuramsal ve Kavramsal Bir Çözümleme: Mekân - Güç - Çatışma ve Jeopolitik. *Türk Coğrafya Dergisi*(47), 1-14. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/198502 adresinden alındı

Hammer-Purgstall, J. V. (2013). *Kırım Hanlığı Tarihi* (2 b.). (S. Say, Çev.) İstanbul, Türkiye: İnsan Yayınları.

Hamsici, M. (2016, 12 14). *Türkiye'de Son Dönemde Çok Sayıda Saldırıyı Üstlenen TAK Kimdir?* 11 11, 2021 tarihinde www.bbc.com: https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-38299763 adresinden alındı

Has, K. (2019, 10 27). *Soçi Mutabakatı ve Sonuçları*. 10 22, 2021 tarihinde www.birgun.net: https://www.birgun.net/haber/soci-mutabakati-ve-sonuclari-274060 adresinden alındı

Haser, D. (2018). *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Güvenlik.* İstanbul Ticaret Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi.

Heurlin, B., & Kristensen, K. S. (2009). İnternational Security. J. Wiener, & R. Schrire içinde, *İnternational Relations* (Cilt 2, s. 172-218). Copenhag, Denmark: Encyclopedia of Life Support Systems (EOLSS).

Heywood, A. (2014). *Siyaset* (14 b.). (B. Kalkan, Dü., B. B. Özipek, B. Şahin, M. Yıldız, Z. Kopuzlu, B. Seçilmişoğlu, & A. Yayla, Çev.) Ankara, Türkiye: Liberte Yayın Grubu.

Hisarlıoğlu, F. (2019). Güvenlikleştirme. (M. Aydın, Dü.) *Güvenlik Yazıları Serisi*(24), 1-8. https://www.researchgate.net/publication/337307162_Guvenliklestirme adresinden alındı

Hobbes, T. (2020). *Leviathan* (21 b.). (S. Lim, Çev.) İstanbul, Türkiye: Yapı Kredi Yayınları.

Hopf, T. (1998). The Promise of Constructivism in International Relations Theory. *International Security, 23*(1), 171-200. https://www.jstor.org/stable/pdf/2539267.pdf adresinden alındı

Huntington, S. P. (2017). *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması* (15 b.). (M. Turhan, & Y. Z. Soydemir, Çev.) İstanbul: Okuyan Us Yayınları.

hurriyet.com. (2002, 12 17). *Erdoğan: Kopenhag Kriterleri Ankara Kriterleri Olacak*. 03 30, 2021 tarihinde www.hurriyet.com.tr: https://www.hurriyet.com.tr/gundem/erdogan-kopenhag-kriterleri-ankara-kriterleri-olacak-116209 adresinden alındı

icisleri.gov.tr. (2017a). *Türkiye'nin DEAŞ ile Mücadelesi.* Ankara: Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı. https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/IcSite/strateji/deneme/YAYINLAR/%C4%B0%C3%87ER%C4%B0K/deas%20en.pdf adresinden alındı

icisleri.gov.tr. (2017b). *PKK/KCK Terör Örgütünün Çocukları ve Kadınları İstismarı.* Ankara: İçişleri Bakanlığı. https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/IcSite/strateji/deneme/YAYINLAR/%C4%B0%C3%87ER%C4%B0K/PKK_COCUK_almanca.pdf adresinden alındı

icisleri.gov.tr. (2017c). *PKK/KCK Terör Örgütünün Suriye Kolu: PYD-YPG.* İçişleri Bakanlığı. Ankara: İçişleri Bakanlığı. https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/IcSite/strateji/deneme/YAYINLAR/%C4%B0%C3%87ER%C4%B0K/pyd_arapca.pdf adresinden alındı

İçin, Ö. K. (2017). Değişen Güvenlik Anlayışının Uluslararası Örgüt Örnekleri Üzerinden Analiz Edilmesi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi, 13*(25), 99-148. doi:10.17752/guvenlikstrtj.309403

İçin, Ö. K. (2017). Değişen Güvenlik Anlayışının Uluslararası Örgüt Örnekleri Üzerinden Analiz Edilmesi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi, 13*(25), 99-148. https://dergipark.org.tr/tr/pub/guvenlikstrtj/issue/28917/309403 adresinden alındı

İKV. (2021). *İktisadi Kalkınma Vakfı*. 04 01, 2021 tarihinde www.ikv.org.tr: https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=36&id=445 adresinden alındı

İnaç, H. (2006). *AB'ye Entegrasyon Sürecinde Türkiye'nin Kimlik Problemleri* (1 b.). Bursa, Türkiye: Ekin Kitabevi.

İnaç, H. (2016). *Avrupa Birliği'ne Entegrasyon Sürecinde Türkiye'nin Kimlik Problemleri* (3 b.). Ankara, Türkiye: Liberte Yayınları.

İnaç, H. (2017a). Sistemik, Epistemik Olarak İç ve Dış Politik Boyutlarıyla Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi. A. Özkan, & A. Özkan (Dü.) içinde, *Sosyo-Politik, Ekonomik ve Hukuki Boyutuyla Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi* (s. 22-44). İstanbul, Bağcılar, Türkiye: Endülüs Yayınları.

İnaç, H. (2017b). Devletin Yeniden İnşasında Türk Dış Politikası ve AB İlişkilerimizin Geleceği. *Akademik Bakış Dergisi*(63), 53-58. https://dergipark.org.tr/tr/pub/abuhsbd/issue/35955/403420 adresinden alındı

İnaç, H. (2020). What does Turkey promise for the Middle East and North Africa? *Türk Kamu Yönetimi Dergisi, 1*(1), 1-6. https://www.tujpa.com/index.php/journal/article/view/18 adresinden alındı

İnaç, H. (2021). *Uluslararası Güvenlik, Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye* (1 b.). İstanbul, Türkiye: Bilge Kültür Sanat.

İnaç, H., & Güner, Ü. (2006). Avrupa ve Amerikan Güvenlik Çatışmaları Bağlamında Türk Dış Politikası. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 6*(1), 139-152. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/847840 adresinden alındı

İnalcık, H. (2002). *Kırım Hanlığı* (Cilt 25). Ankara, Türkiye: TDV İslam Ansiklopedisi. https://islamansiklopedisi.org.tr/kirim#2-kirim-hanligi adresinden alındı

İnalcık, H. (2009). *Devlet-i Aliyye* (Cilt 1). Türkiye İş Bankası Yayınları.

İnanç, H. (2017, 10 23). Mecelle ve Ahmet Cevdet Paşa. *Motivasyon Etkinliği*. (B. İ. Grubu, Röportaj Yapan) İstanbul, Türkiye. 03 19, 2021 tarihinde https://www.youtube.com/watch?v=wAUSQTAz2sg adresinden alındı

İnat, K. (2009). Birleşme Sonrasında Almanya'nın Dış Politikası: "Normalleşme"nin Son Adımları. *Bilgi*, 1-37. https://ciaotest.cc.columbia.edu/journals/bilgi%20/v11i1/f_0022880_18761.pdf adresinden alındı

İnat, K. (2016, 11 19). *El-Bab Neyin Kapısı?* 11 17, 2021 tarihinde www.setav.org: https://www.setav.org/el-bab-neyin-kapisi/ adresinden alındı

İnat, K. (2019, 01 23). *Rusya Suriye'de Ne İstiyor?* 03 20, 2021 tarihinde www.setav.org: https://www.setav.org/rusya-suriyede-ne-istiyor/ adresinden alındı

İpek, A. (2015, Mayıs). Sovyetler Birliği'nin Dağılması Karşısında Sovyet İnsanının Tepkisizliğinin Nedenleri. *Savunma Bilimleri Dergisi, 14*(1), 89-118. https://kho.msu.edu.tr/akademik/enstitu/Alp_SAVBEN_dergi/141/5.pdf adresinden alındı

İsmayilov, M. (2020). Avrasyacılık. B. Ödal, & R. K. Karaca içinde, *Diplomasi Tarihi-I* (Cilt 1, s. 367-372). Bursa, Türkiye: Dora Yayınları.

İşcan, İ. H. (2004). Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları. *Uluslararası İlişkiler Dergisi, 1*(2), 47-79. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/539562 adresinden alındı

Işık, Z. (2011). 19. Yüzyıl Osmanlı Dış Politikası Üzerinde İngiliz Tesiri. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4*(2), 45-61. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/86040 adresinden alındı

Jumaev, E. (2017). *Uluslararası Hukukta Güvenlik Politikaları ve Terörle Mücadele: 11 Eylül Sonrası Mevzuatlarının İnsan Haklarına Uyum Sorunu.* İstanbul Ticaret Üniversitesi, Uluslararası Ticaret Hukuku ve Avrupa Birliği Ana Bilim Dalı. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi, Dış Ticaret Enstitüsü.

Kaba, A. (t.y.). *Clinton Dönemi Amerikan Dış Politikası*. 05 13, 2021 tarihinde www.academia.edu: https://www.academia.edu/6094979/Clinton_Dönemi_Amerikan_Dış_Politikası adresinden alındı

Kachkachishvili, D. (2021, 01 21). *AİHM, Güney Osetya Savaşı'ndaki İhlallerden Rusya ve Rusya Yanlısı Osetyalı Güçleri Sorumlu Tuttu*. 11 03, 2021 tarihinde www.aa.com.tr: https://www.aa.com.tr/tr/dunya/aihm-guney-osetya-savasindaki-ihlallerden-rusya-ve-rusya-yanlisi-osetyali-gucleri-sorumlu-tuttu/2118372# adresinden alındı

Kadıoğlu, İ. A. (2020). Zeytin Dalı Harekâtı: Türkiye'nin Suriye'ye Sınır Ötesi Operasyonu ve Meşru Müdafaa Hakkı. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(41), 210-227. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1136710 adresinden alındı

Kahraman, H. B. (2016). Bir Zihniyet, Kurum ve Kimlik Kurucu Olarak Batılılaşma. U. Kocabaşoğlu (Dü.) içinde, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Modernleşme ve Batıcılık* (Cilt 3, s. 125-147). İstanbul, Türkiye: İletişim Yayınları.

Kako, A. (2019, 09 29). *Rusya 4 Yıldır Suriye'de Varlık Gösteriyor*. 03 20, 2021 tarihinde www.aa.com.tr: https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rusya-4-yildir-suriyede-varlik-gosteriyor/1597081# adresinden alındı

Kaleli, S., & Denkel, Ç. (2019). Yeltsin Sonrası Dönem Putin'in Siyasal Pazarlama Çalışmaları (2000-2008 Dönemi). *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 15*(1), 289-308. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1123731 adresinden alındı

Kalıber, A. (2016). Türk Modernleşmesini Sorunsallaştıran Üç Ana Paradigma Üzerine. U. Kocabaşoğlu (Dü.) içinde, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Modernleşme ve Batıcılık* (Cilt 3, s. 107-125). İstanbul, Türkiye: İletişim Yayınları.

Kanat, K. B. (2014). *Obama'nın İkinci Döneminde Amerikan Dış Politikası.* SETA - Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı. http://file.setav.org/Files/Pdf/20140516162948_obamanin-ikinci-doneminde-amerikan-dis-politikasi.pdf adresinden alındı

Kaplan, M. (2012). *Nesillerin Ruhu.* İstanbul, Türkiye: Dergah Yayınları.

Karabulut, A., & Değer, F. (2015, October). Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı ve Realist Yaklaşım'a Genel Bakış. *İGÜSBD, 2*(2), 70-79. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/89291 adresinden alındı

Karabulut, B. (2014). Birinci Dünya Savaşı ve Uluslararası İlişkilerde İdealizmin Yükselişi. *Akademik Bakış, 8*(15), 57-72. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/73853 adresinden alındı

Karabulut, U., & Eryılmaz, E. (2016). PKK Terör Örgütü ve Türkiye-Suriye İlişkilerine Etkileri (1991-2003). *Belgi Dergisi, 1*(11), 17-40. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/417464 adresinden alındı

Karaca, R. K. (2021). 1945-1955: Soğuk Savaş'ın İlk Yıllarında Diplomasi. B. Özdal, & R. K. Karaca içinde, *Diplomasi Tarihi-II* (Cilt 2, s. 249-257). Bursa, Türkiye: Dora Yayınları.

Karamanlı, H. M. (1996). *Gürcistan* (Cilt 14). İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi. https://islamansiklopedisi.org.tr/gurcistan#3 adresinden alındı

Karaosmanoğlu, A. L. (2000). The Evolution of the National Security Culture and the Military in Turkey. *Journal of International Affairs, 54*(1), 199-216. https://www.jstor.org/stable/24357696?seq=1#metadata_info_tab_contents adresinden alındı

Kardaş, Ş. (2016, Kasım-Aralık). Önleyici ve Dönüştürücü Yeni Güvenlik Doktrini. *Ortadoğu Analiz, 8*(77), 8-9. https://www.orsam.org.tr//d_hbanaliz/1_sabankardas_77.pdf adresinden alındı

Karen, S. E. (1998, May). The instruments of European Union foreign policy. (J. Zielonka, Dü.) *Kluwer*, 67-85.

Karpat, K. H. (2013). *Kısa Türkiye Tarihi (1800-2012)* (3 b.). (G. Ayas, Dü.) Ankara, Türkiye: Timaş Yayınları.

Kavas, A. (2001). *İtalya* (Cilt 23). İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi. https://islamansiklopedisi.org.tr/italya#2-tarih adresinden alındı

Kaya, E. (2014). Siyaset Devleti. *Ankara Barosu Dergisi*(1), 221-243. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/398146 adresinden alındı

Kaya, F. (2017). Coğrafi Potansiyelleri Temelinde Türkiye Jeopolitiği ve Dünya Siyasetindeki Yeri. *Ağrı İbrahim Çeçen Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3*(2), 1-14. https://dergipark.org.tr/tr/pub/aicusbed/issue/31597/341930 adresinden alındı

Kaya, Ö. C. (2021). Donbas'ta Savaşın Ayak Sesleri: Ukrayna-Rusya Çatışması Savaşa Dönüşür mü? *Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV)*, 1-6. https://www.tasav.org/index.php/donbas-ta-savasin-ayak-sesleri-ukrayna-rusya-catismasi-savasa-donusur-mu.html adresinden alındı

Kaya, R. (2020). Harekâtlar Ekseninde Türkiye'nin Suriye'de Terörle Mücadelesi. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi (NEUSBF), 2*(2), 143-165. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1217006 adresinden alındı

Kaya, S. (2010). Rus Dış Poltiikasında Batı Karşıtlığının Düşünsel ve Tarihsel Gelişimi. *Gazi Üniversitesi Akademik Bakış Dergisi, 4*(4), 41-77.

Kaya, S., & İşyar, Ö. G. (2009). Rus Yayılmacılığı ve Slavofil Düşüncenin Tarihsel Gelişimi. *Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK), 4*(8), 25-49. https://app.trdizin.gov.tr/publication/paper/detail/TVRBek9UUTJOZz09 adresinden alındı

Kaytaz, F. (2016). Erken Dönem Osmanlı Tarih Metinlerine Göre Osman Gazi'nin Orhan Gazi'ye Nasihatleri. *FSM İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 147-163. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/207360 adresinden alındı

Kekilli, E. (2020). *Berlin Konferansı ve Libya Krizinin Geleceği.* Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı. İstanbul: SETA Yayınları. https://www.setav.org/analiz-berlin-konferansi-ve-libya-krizinin-gelecegi/ adresinden alındı

Kemaloğlu, İ. (2015). *Rusların Gözüyle Türkler* (1 b.). İstanbul, Türkiye: Kaknüs Yayınları.

Kerman, İ., & Efegil, E. (2017). Terör Örgütü PKK/PYD'nin Suriye'de İzlediği İç Savaş Stratejisinin Değerlendirilmesi. *ANKASAM - Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi, 1*(2), 162-198. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/391811 adresinden alındı

kesantso.org.tr. (2019, Mayıs). *İtalya Ülke Raporu*. www.kesantso.org.tr: https://www.kesantso.org.tr/file/italya.pdf adresinden alındı

Keskin, Ö. (2014). *Türk Dünyası.* İstanbul: Türk Dünyası Belediyeler Birliği (TDBB) Yayınları.

Keyik, M., & Erol, M. S. (2019). Realizme Göre Güç ve Güç Dengesi Kavramları. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi, 3*(1), 12-49. https://dergipark.org.tr/tr/pub/uksad/issue/45433/569926 adresinden alındı

Kibaroğlu, M. (2017). Türkiye - NATO İlişkileri. *Analiz(195)*. İstanbul, Türkiye: SETA - Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı.

Kihter, A. (2004). 2000'li Yıllarda Avrupa Birliği - Türkiye İlişkilerine Genel Bir Bakış. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*(20), 123-131. https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuifd/issue/22869/244277 adresinden alındı

Kıraç, S., & İlhan, B. (2010). Avrupa Birliği Oluşum Süreci ve Ortak Politikalar. *Milli Eğitim Dergisi, 40*(188), 191-201. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/442702 adresinden alındı

Kırdım, Ş. E. (2017). Uluslararası Hukukta Davet ile Müdahale Konsepti Çerçevesinde Bir Örnek Olay İncelemesi: Rusya'nın Suriye Müdahalesi. *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1*(1), 179-190. https://dergipark.org.tr/tr/pub/aksos/issue/39693/469977 adresinden alındı

Kireçci, M. A., & Tezcan, S. (2015). *Kırım'ın Kısa Tarihi.* (E. C. Çekic, Çev.) Ankara, Türkiye: Ahmet Yesevi Üniversitesi. https://www.ayu.edu.tr/static/kitaplar/kirimin_kisa_tarihi.pdf adresinden alındı

Kırımer, C. S. (1997). *Rus Yayılmacılığının Kökenleri* (1 b.). Ankara, Türkiye: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Kırımlı, H. (2002). *Rus İdaresi Dönemi* (Cilt 25). Ankara, Türkiye: TDV İslam Ansiklopedisi. https://islamansiklopedisi.org.tr/kirim#3 adresinden alındı

Kırımlı, H. (2010). *Kırım Tatarlarında Milli Kimlik ve Milli Hareketler (1905-1916)* (2 b.). Ankara, Türkiye: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Kırımoğlu, M. A. (2010). *Kırım Tatar Milli Kurtuluş Hareketinin Kısa Tarihi* (2 b.). (H. Kırımlı, Çev.) Ankara: Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi Yayınları.

Kısacık, S. (2012, 07 26). *Uluslararası Politika Akademisi*. 03 03, 2021 tarihinde politikaakademisi.org: http://politikaakademisi.org/2012/07/26/putin-doneminde-rusyada-baskanlik-ve-duma-secimleri-ve-bunun-rus-dis-politikasina-etkileri/ adresinden alındı

Kissinger, H. (2006). *Diplomasi* (14 b.). (İ. H. Kurt, Çev.) İstanbul, Türkiye: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

kkk.tsk. (2018). *Terörle Mücadele - Zeytin Dalı Harekâtı*. 12 02, 2021 tarihinde www.kkk.tsk.tr: https://www.kkk.tsk.tr/zeytin-dali.aspx adresinden alındı

kkk.tsk.tr. (2017). *Terörle Mücadele - Fırat Kalkanı Harekâtı*. 11 17, 2021 tarihinde www.kkk.tsk.tr: https://www.kkk.tsk.tr/firat-kalkani.aspx adresinden alındı

Kocaman, M. E. (2015). SSCB'nin Dağılması ve 11 Eylül Olaylarıyla Değişen Türkiye'nin Kafkasya Politikası. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8*(4), 97-112. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/202555 adresinden alındı

Kocaoğlu, A. M. (1997). Birleşmiş Milletler Örgütünün Türk Dış Politikasına Etkileri. *Bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*(6), 26-49.

Koç, T. T. (2019). Atlantikçiler ile Avrasyacıların Diaspora Ruslarına Bakış Açıları: Yerelin Küreseli Etkileyişi. H. Acar içinde, *Kamu Güvenliği Politikaları, Yerelden Küresele* (s. 501-529). Ankara: Nabel Yayınevi.

Koçak, M. (2015). *Bölgesel Çatışmadan Küresel Krize Doğu Ukrayna.* Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı. İstanbul: SETA Yayınları. http://file.setav.org/Files/Pdf/20150810170743_135_doguukrayna_web.pdf adresinden alındı

Kolasi, K. (2014). Eleştirel Teori ve Güvenlik: Kimin İçin Güvenlik? *Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi*, 121-154.

Konak, A. (2019, 06). Kırım'ın İlhakı ile Sonuçlanan Ukrayna Krizi ve Ekonomik Etkileri. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi, 4*(8), 80-93. https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijar/issue/47918/586404 adresinden alındı

Konda. (2014). *Gezi Raporu, 'Toplumun Gezi Parkı Olayları' Algısı, Gezi Parkındakiler Kimlerdi?* KONDA Araştırma ve Danışmanlık. https://konda.com.tr/wp-content/uploads/2017/02/KONDA_GeziRaporu2014.pdf adresinden alındı

Koparan, Ö., & Kako, A. (2019, 08 23). *Fırat Kalkanı Harekatı'nın 3. Yılı*. 11 15, 2021 tarihinde www.aa.com.tr: https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/firat-kalkani-harekatinin-3-yili/1563007 adresinden alındı

Koparan, Ö., & Özcan, E. E. (2021, 08 22). *Türkiye, Fırat Kalkanı Harekatı'yla Terörden Temizlediği Bölgelerde Sağlık Hizmetleriyle Halka Derman Oluyor*. 11 20, 2021 tarihinde www.aa.com.tr: https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiye-firat-kalkani-harekatiyla-terorden-temizledigi-bolgelerde-saglik-hizmetleriyle-halka-derman-oluyor/2342630 adresinden alındı

Korkmaz, G. (2016). ABD'nin Afganistan ve Irak Müdahaleleri Sırasında Türkiye'nin Tutumunun ABD Medyasında Ele Alınışı. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25-52. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/225606 adresinden alındı

Korkmaz, S. C. (2016, Kasım-Aralık). Fırat Kalkanı Harekâtının Askeri Perspektiften Değerlendirilmesi. *Ortadoğu Analiz, 8*(77), 16-19. https://www.orsam.org.tr//d_hbanaliz/4_sertackorkmaz_77.pdf adresinden alındı

Köse, İ. (2016). Türk Kökenli Sovyet Vatandaşı Mültecilerin Sovyetler Birliği'ne iadesi (1945). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 32*(93), 149-186. https://dergipark.org.tr/tr/pub/aamd/issue/44029/542446 adresinden alındı

Köylü, M. (2018). Suriye, PYD/YPG Yapılanması ve Zeytin Dalı Harekâtı. *ASSAM-UHAD, Uluslararası Hakemli Dergi*(11), 70-86. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/522298 adresinden alındı

Kuran, E. (1992). *Birinci Dünya Savaşı* (Cilt 6). İstanbul, Türkiye: TDV İslam Ansiklopedisi. https://islamansiklopedisi.org.tr/birinci-dunya-savasi adresinden alındı

Kurat, A. N. (1987). *Rusya Tarihi, Başlangıçtan 1917'ye Kadar* (2 b.). Ankara, Türkiye: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarihi Kurumu Yayınları.

Kurt, V. (2019a, 10 10). *5 Soru: Barış Pınarı Harekâtı*. 12 06, 2021 tarihinde www.setav.org: https://www.setav.org/5-soru-baris-pinari-harekati/ adresinden alındı

Kurt, V. (2019b, 07 27). *Bir Yılan Hikayesi: Güvenli Bölge*. 12 07, 2021 tarihinde www.setav.org: https://www.setav.org/bir-yilan-hikayesi-guvenli-bolge/ adresinden alındı

Kurt, V. (2020, 01 02). *5 Soru: Türkiye'nin Libya'ya Asker Gönderme Tezkeresi*. 06 15, 2021 tarihinde www.setav.org: https://www.setav.org/5-soru-turkiyenin-libyaya-asker-gonderme-tezkeresi/ adresinden alındı

Kussainova, M. (2021, 07 07). *Kazakistan'da Suriye Konulu 16. Astana Görüşmeleri Başladı*. 10 22, 2021 tarihinde www.aa.com.tr: https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kazakistan-da-suriye-konulu-16-astana-gorusmeleri-basladi/2296475 adresinden alındı

Kut, G. (2019). *Uluslararası Sistem ve Kurallara Dayalı Dünya Düzeni: Çok Taraflı Denge Arayışları.* İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi - TÜSİAD Dış Politika Forumu Araştırma Raporu.

Kuyaksil, A. (2005). Türkiye'de Terör ve Terörün Kaynakları. A. Küçük, S. Bakan, & A. Karadağ içinde, *Türkiye'de Siyasal Hayat* (Cilt II, s. 985-1029). İstanbul, Türkiye: Aktüel Yayınları.

Küçük, A. (2015). Egemenlik (Hakimiyet), Halk Egemenliği ve Milli Egemenlik Tartışmaları ve Egemenlik Anlayışında Esaslı Dönüşüm. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*(6), 311-361. https://dergipark.org.tr/tr/pub/mdergi/issue/16886/175835 adresinden alındı

Küçükali, A., & Balıkçılar, M. (2019). Hendek Terörü Olaylarının Nusaybin'deki Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelere Etkisi. *HAK-İŞ UluslararasI Emek ve Toplum Dergisi, 8*(22), 356-374. https://dergipark.org.tr/tr/pub/hakisderg/issue/50756/630018 adresinden alındı

Küçükşahin, A., & Akkan, T. (2007). Değişen Güvenlik Algılamaları Işığında Tehdit ve Asimetrik Tehdit. *Güvenlik Stratejileri Dergisi, 3*(5), 41-66. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/84559 adresinden alındı

Landau, N. (2019, 10 10). *Netanyahu Warns Against Turkey's Ethnic Cleansing of 'Gallant Kurds'; Vows to Assist*. 12 09, 2021 tarihinde www.haaretz.com: https://www.haaretz.com/middle-east-news/netanyahu-warns-against-turkey-s-ethnic-cleansing-of-brave-kurds-vows-to-assist-1.7964330 adresinden alındı

Lantis, J. S. (2002). Strategic Culture and National Security Policy. *İnternational Studies Association*, 87-113. https://www.jstor.org/stable/pdf/3186465.pdf adresinden alındı

Leventis, Y. (2012). Sıcak Sularda Kontrolü Tasarlamak: Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de Hidrokarbon Egemenliği Hedefleyen Tavrı. H. Faustmann, A. Gürel, & G. M. Reichberg içinde, *Kıbrıs Deniz Hidrokarbonları: Bölgesel Siyaset ve Servet Dağılımı* (s. 7-17). Freidrich Eberto Stiftung ve PRIO Cyprus Centre. 06 21, 2021 tarihinde https://library.fes.de/pdf-files/bueros/zypern/10658.pdf adresinden alındı

Lewis, B. (2017). *Modern Türkiye'nin Doğuşu* (9 b.). (B. B. Turna, Çev.) Ankara, Türkiye: Arkadaş Yayınevi.

Lowry, H. W. (2003). *The Nature of the Early Ottoman State.* State University of New York Press.

Lukacs, J. (2019). *Yirminci Yüzyılın Sonu.* (M. Harmancı, Çev.) İstanbul, Türkiye: Ketebe Yayınevi.

m5dergi.com. (2018, 05 15). Fırat Kalkanı'ndan Zeytin Dalı'na: Yerli ve Milli Sanayi. *m5dergi*. 12 02, 2021 tarihinde https://m5dergi.com/son-sayi/makaleler/firat-kalkanindan-zeytin-dalina-yerli-ve-milli-sanayi/ adresinden alındı

Mabee, B. (2009). *The Globalization of Security - State Power, Security Provision and Legitimacy.* Palgrave Macmillan.

Magocsi, P. R. (2017). *Şu Mübarek Topraklar, Kırım ve Kırım Tatarları* (1 b.). (F. B. Aydar, Çev.) İstanbul, Türkiye: Yapı Kredi Yayınları.

Maksudoğlu, M. (2009). *Kırım Türkleri* (1 b.). İstanbul, Türkiye: Ensar Neşriyat.

Maksudoğlu, M. (2011). *Osmanlı Tarihi (1289-1922)* (2 b.). İstanbul, Türkiye: Ensar Neşriyat.

Mammadov, H. (2014). *Rus Dış Politikasında Stratejik - Zihinsel Süreklilik ve Putin'in Dış Politika Doktrini.* Ankara: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk - Kazak Üniversitesi. https://www.ayu.edu.tr/yayinlar/rus_dis_politika_rapor.pdf adresinden alındı

Mandel, D. (2005). "Managed democracy": Capital and state in Russia. *Debatte: Journal of Contemporary Central and Eastern Europe, 13*(2), 117-136. https://www.researchgate.net/publication/233016929_Managed_democracy_Capital_and_state_in_Russia adresinden alındı

Maslow, A. H. (1943). A Theory of Human Motivation. *Psycohological Review, 50*(4), 370-396. https://psychclassics.yorku.ca/Maslow/motivation.htm adresinden alındı

Memmedli, M. (2017). Kendi Kayıtları Işığında Rusya İmparatorluğu'nun Kafkasya'da İskân Politikası. M. Okur, B. Güneş, & Ü. Köksal içinde, *I. Dünya Savaşı'nda Karadeniz ve Kafkasya, Askerî, Siyasî ve Sosyal Gelişmeler* (s. 441-450). Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları.

Mesjasz, C. (2008). Ekonomik Güvenlik. *Uluslararası İlişkiler Dergisi, 5*(18), 125-150. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/539879 adresinden alındı

mgk.gov.tr. (2016, 11 30). *30 Kasım 2016 Tarihli Toplantı*. 11 15, 2021 tarihinde www.mgk.gov.tr: https://www.mgk.gov.tr/index.php/30-kasim-2016-tarihli-toplanti adresinden alındı

Miller, B. (2008). The Concept of Security: Should it be Redefined? *The Journal of Strategi Studies*, 13-42. https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/01402390108565553 adresinden alındı

Ministry of Foreign Affairs. (2019). *Rusya Federasyonu'nun Siyasi Görünümü*. 02 18, 2021 tarihinde Dış İşleri Bakanlığı: http://www.mfa.gov.tr/rusya-siyasi-gorunumu.tr.mfa adresinden alındı

Ministry of Foreign Affairs. (2020). NATO Genel Bilgi Notu. Ministry of Foreign Affairs. 01 03, 2021 tarihinde www.mfa.gov.tr: http://www.mfa.gov.tr/data/nato-bilgi--notu.pdf adresinden alındı

Mirzaliyeva, F. (2017, 07). Putin Dönemi Rus Dış Politikası. *İNSAMER (İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi)*(43), 1-59. https://insamer.com/tr/putin-donemi-rus-dis-politikasi_779.html adresinden alındı

Molla, A. (2009). Soğuk Savaş Sonrası Körfez Krizleri ve Türkiye-ABD-NATO İlişkileri. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 7*(11), 29-45. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/203488 adresinden alındı

Mor, H. (2016). *Türk Dış Politikasının Eksenleri, Belirleyici Faktörler Ekseninde Özal'ın Dış Politika Konsepti.* Konya: Çizgi Kitabevi.

Morgil, O. (2006). Kopenhag Ekonomik Kriterleri ve Türkiye'nin Uyum Süreci. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 5*(2), 91-102. http://aacd.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/462/2018/02/C5S2Morgil.pdf adresinden alındı

msb.gov.tr. (2016). *Terörle Mücadele - Fırat Kalkanı Harekâtı*. 11 08, 2021 tarihinde www.msb.gov.tr: https://www.msb.gov.tr/tr-TR/TerorleMucadeleDetay/5e4ba59d47e7d91f20cf7f42 adresinden alındı

msb.gov.tr. (2021, 10 09). *Barış Pınarı Harekâtı*. 11 27, 2021 tarihinde www.msb.gov.tr: https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/9102021-78722 adresinden alındı

Mutlu, S. (2020, 12 15). *Anadolu Ajansı*. 12 20, 2020 tarihinde www.aa.com.tr: https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/boraltan-koprusu-faciasinin-98-yasindaki-tanigi-145-azerbaycan-turkunun-katledilisini-unutamiyor/2077212 adresinden alındı

nato.int. (2010). *Aktif Katılım, Modern Savunma*. 04 10, 2021 tarihinde www.nato.int: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120207_strategic-concept-2010-tur.pdf adresinden alındı

Nohutçu, A. (2018). *Anayasa Hukuku* (19 b.). Ankara, Türkiye: Savaş Yayınevi.

Ocak, A. Y. (1999). Ahilik ve Şeyh Edebali: Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Tarihi Açısından Bir Sorgulama. *İslami Araştırmalar, XII*(3-4), 225-229. http://www.islamiarastirmalar.com/magazine/en-ahilik-ve-seyh-edebalI-osmanli-devletinin-kurulus-tarihi-acisindan-bir-sorgulama-375.html?page=archive adresinden alındı

odatv4.com. (2019, 10 17). *Barış Pınarı Durdu*. 12 07, 2021 tarihinde www.odatv.com: https://odatv4.com/siyaset/abd-ile-anlasma-17101936-170746 adresinden alındı

Official Internet Resources of the President of Russia. (2018, 03 01). *Presidential Address to the Federal Assembly*. 03 15, 2021 tarihinde http://en.kremlin.ru/: http://en.kremlin.ru/events/president/news/56957 adresinden alındı

Oğurlu, E. (2010). Ağustos 2008 Rusya - Gürcistan Savaşı Çerçevesinde Avrupa Birliği'nin Güney Kafkasya Politikası. *Avrasya Etüdleri, 38*(2), 99-127. https://dergipark.org.tr/tr/pub/avrasya/issue/35336/392287 adresinden alındı

Oğuzlu, T. (2015). Güvenlik Kültürü ve Türk Dış Politikası. *Bilig*(72), 223-250. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/234245 adresinden alındı

Oğuzlu, T. (2019, 10). NATO ve Yeni Dünya Düzeni. (M. Aydın, Dü.) *Güvenlik Yazıları*, 1-8.

Oktay, H. E. (2013). *Türk Tarihinin Kayıp Yılları İnönü Dönemi* (1 b.). İstanbul: Akis Kitap.

Okumuş, E. (2005). Osmanlılarda Siyasal Bir Kurum Olarak Adalet Dairesi. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*(5), 45-51. http://isamveri.org/pdfdrg/D03292/2013/2013_18/2013_18_OKUMUSE.pdf adresinden alındı

Onay, Y. (2018). *Vladimir Putin "Baştan Sona Bir Hayat"* (1 b.). İstanbul, Türkiye: İlgi Kültür Sanat.

Onuf, N. (1998). Constructivizm: A User's Manual. V. Kubalkova, N. Onuf, & P. Kowert içinde, *International Relations in a Constructed World* (s. 58-79). New York, USA: Routledge Taylor and Francis Group.

Oran, B. (2009). *Türk Dış Politikası - Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* (Cilt 1). İstanbul, Türkiye: İletişim Yayınları.

orsam.org.tr. (2016, Kasım-Aralık). İnfografik - Fırat Kalkanı Harekâtında Öne Çıkan Silahlar. *Ortadoğu Analiz, 8*(77). https://www.orsam.org.tr//d_hbanaliz/5_info_2_77.pdf adresinden alındı

Öğütcü, N. (2019). *Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı Harekatları Nezdinde Devletin Paramiliter ve Militer Operasyonlarından Doğan Sorumluluğu.* Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Öymen, O. (2005). *Ulusal Çıkarlar, Küreselleşme Çağında Ulus-Devleti Korumak* (1 b.). İstanbul, Türkiye: Remzi Kitabevi.

Özalp, M. (2018). Fayda ve Zararlar: Çıkmakla Kalmak Arasında Türkiye-NATO İlişkileri. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3*(2), 404-421. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/602814 adresinden alındı

Özbay, F. (2015, 02 16). *Avrupa'nın Geleceği Ukrayna'nın Omuzlarına Yüklendi*. 07 01, 2021 tarihinde www.aljazeera.com: http://www.aljazeera.com.tr/gorus/avrupanin-gelecegi-ukraynanin-omuzlarina-yuklendi adresinden alındı

Özcan, A. B. (2011). Uluslararası Güvenlik Sorunları ve ABD'nin Güvenlik Stratejileri. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*(6), 445-465. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/289003 adresinden alındı

Özcan, K. (2010). *Kırım Türklerinin Varoluş Mücadelesi, Kırım Dramı* (1 b.). İstanbul, Türkiye: Babıali Kültür Yayıncılığı.

Özcan, M. S. (2016). Tarihi Seyir İçerisinde Orta Doğu Coğrafyasında Rusya. *Yeni Türkiye Ortadoğu Özel Sayısı*(87), 294-306.

Özcan, M. S. (2019). 2000 Yılı Sonrası Rusya Federasyonu'nda Büyük Güç Statüsünün Sorgulanması. *Güvenlik Çalışmaları Dergisi, 21*(2), 177-196. https://dergipark.org.tr/tr/pub/gcd/issue/53137/704464 adresinden alındı

Özçelik, N., & Acun, C. (2018). *Terörle Mücadelede Yeni Safha: Zeytin Dalı Harekâtı.* Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı. SETA Yayınları. https://setav.org/assets/uploads/2018/04/Rapor_TEM.pdf adresinden alındı

Özdağ, Ü. (2018). *Türk Ordusunun Kuzey Irak Operasyonları* (1 b.). Ankara: Kripto Basım Yayım Dağıtım.

Özdal, B. (2020). Modern Diplomasinin Gelişiminde Etkili Olan Unsurlar. B. Özdal, & R. K. Karaca içinde, *Diplomasi Tarihi-I* (Cilt 1, s. 257-313). Bursa, Türkiye: Dora Yayınları.

Özdal, B., & Jane, M. (2014). "La Der Des Ders" in Uluslararası Sistemin Yapısına Etkileri. *Gazi Akademik Bakış, 7*(14), 215-246. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/73842 adresinden alındı

Özdal, H. (2021, 02). Putin Döneminde Rusya'nın Güvenlik Doktrinleri. (F. Hisarlıoğlu, Dü.) *Güvenlik Yazıları Serisi*, 1-11. https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2021/02/PutinRusyasiGuvenlikDoktrinleri_HabibeOzdal_v.1.pdf adresinden alındı

Özel, M. S. (2014, Temmuz). Stalin Dönemi Rus Milliyetçiliği ve Politikaları. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4*(2), 99-122. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/181095 adresinden alındı

Özer, V. (2019, 10 16). *Esad PKK ile Anlaştı mı?* 11 29, 2021 tarihinde www.milliyet.com: https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/verda-ozer/esad-pkk-ile-anlasti-mi-6057714 adresinden alındı

Özhazinedar, T. (2021). Soğuk Savaş Döneminin 68 Olaylarına Etkisi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*(6), 151-179. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1537860 adresinden alındı

Özkan, A. (2006). *21. Yüzyılda ABD'nin Küresel Stratejileri.* Tasam Yayınları.

Özkan, A. (2019a). Burjuvazi ve Muhafazakâr Kimliğin Son Dönem Türkiye'sine Yansımaları. *Uluslararası Toplum ve Araştırmaları Dergisi, 10*(17), 1735-1751. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/661862 adresinden alındı

Özkan, A. (2019b). Rus Siyasal Sistemi ve Kamu Yönetimi: Kırım'ın İlhakından Sonrasında. Ş. B. Güncü, & S. K. Ontunç (Dü.), *International Asian Congress on Contemporary Sciences II* içinde (s. 82-89). Beirut: Institute of Eonomic Development Social Researches Publication.

Özkan, A. (2022). Siyasi Parti Kapatmalarına Ulusal Güvenlik ve Demokrasi Açısından Tarihsel Bir Bakış. A. Nohutçu içinde, *Türkiye İçin Yeni Anayasa Vizyonu ve Yol Haritası* (Cilt 1, s. 231-251). Ankara, Yenimahalle, Türkiye: Savaş Yayınevi.

Özkizilcik, Ö. (2018, 03). Özgür Suriye Ordusu Nedir, Ne Değildir? *Kriter Dergisi*(22). 11 16, 2021 tarihinde https://kriterdergi.com/dis-politika/ozgur-suriye-ordusu-nedir-ne-degildir adresinden alındı

Özman, A. (2016). İsmail Hakkı Baltacıoğlu. U. Kocabaşoğlu, & A. Çiğdem (Dü.) içinde, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Modernleşme ve Batıcılık* (Cilt 3, s. 68-82). İstanbul, Türkiye: İletişim Yayınları.

Özsoy, İ. (2006). Sovyet Sisteminin Çöküşünden Tarihi ve Evrensel Dersler. *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, Bilig*(39), 163-194.

https://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423873311.pdf adresinden alındı

Öztürk, A. (2009). Rusya-Gürcistan Krizi: Yerel Bir Çatışma, Küresel Yansımalar. *Orta Asya ve Kafkas Araştırmaları Dergisi, 4*(7), 1-27. http://www.ajindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423910555.pdf adresinden alındı

Öztürk, E. (2017). Uluslararası AAjans Haberciliğinde Söylem: "Fırat Kalkanı" Harekâtı Bağlamında AP ve TASS Haber Ajanslarının öylem Analizi. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(4), 185-222. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/509854 adresinden alındı

Öztürk, S. (2014, Şubat). Ukrayna Krizi: Yeniden Soğuk Savaş Senaryosu ve Kırım. *Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV)*(7), 1-14. https://www.tasav.org/ukrayna-krizi-yeniden-soguk-savas-senaryosu-ve-kirim.html adresinden alındı

Öztürk, S. (2019). Çarlıkta Ruslaştırma Siyaseti ve Sovyet Sonrası Dönemde Ruslaştırmadan Geriye Dönüş Politikaları. *Avrasya Uluslararası Araştırmaları Dergisi, 7*(16), 1097-1110. https://www.researchgate.net/publication/331865191_CARLIKTA_RUSLASTIRMA_SIYASETI_VE_SOVYET_SONRASI_DONEMDE_RUSLASTIRMADAN_GERIYE_DONUS_POLITIKALARI adresinden alındı

Öztürk, Y. (2012). *Ukrayna* (Cilt 42). İstanbul, Türkiye: Türkiye Diyanet Vakvı (TDV) İslam Ansiklopedisi. https://islamansiklopedisi.org.tr/ukrayna#2-tarih adresinden alındı

peaceagreements.org. (2008, 08 16). 11 04, 2021 tarihinde www.peaceagreements.org: https://www.peaceagreements.org/viewdocument/1307 adresinden alındı

Penah, N., & Shakirov, E. (2020, Ağustos). I. Petro'dan SSCB'ye Rusya'da Fikri-Siyasi Hareketler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 13*(72), 285-293. https://www.sosyalarastirmalar.com/articles/intellectual-and-political-movements-from-peter-to-the-ussr-in-russia.pdf adresinden alındı

Pınar, L. (2018). Türkiye'nin Savunma Sanayi Alanındaki Gelişiminin Türk Dış Politikasına Olan Etkisi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 7*(4), 2344-2357. http://www.itobiad.com/tr/download/article-file/562460 adresinden alındı

Pişleag, T. (2016). The Security between National and International. *Acta Universitatis Danubius - AUDRI, 9*(2), 69-75.

Pithon, R. (2010, Ocak - Nisan). Karadeniz ve Boğazlar Meselesi. *VI*, 79-93. (E. Keleş, Dü., & H. Nuri, Çev.) 05 10, 2021 tarihinde https://johschool.com/Makaleler/1781106008_11-%20Renee%20Pithon%20Karadeniz%20ve%20Bo%C4%9Fazlar%20Meselesi.pdf adresinden alındı

Polat, D. Ş. (2020). Türkiye'nin Suriye'nin Kuzeyindeki Askeri Harekâtının Amaçları ve Sonuçları. *Güvenlik Stratejileri, 16*(33), 53-96. https://dergipark.org.tr/tr/pub/guvenlikstrtj/issue/53742/719968 adresinden alındı

Polat, S. (2015, 10 02). *Rusya'nın Akdeniz'deki Tek Askeri Üssü Suriye'de*. 10 10, 2021 tarihinde www.aa.com.tr: https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rusyanin-akdenizdeki-tek-askeri-ussu-suriyede/396367 adresinden alındı

Purtaş, F. (2005). *Rusya Federasyonu Ekseninde Bağımsız Devletler Topluluğu.* Ankara, Türkiye: Barış Kitap.

Purtaş, F. (2020). Rus Çarlığı'nın Etkin Bir Aktör Oluşunun Diplomasinin Gelişimine Etkileri. B. Özdal, & R. K. Karaca içinde, *Diplomasi Tarihi-I* (Cilt 1, s. 360-366). Bursa, Türkiye: Dora Yayınları.

Rakhmanova, T. (2016). *Rus İktidarının Kalbinde, Putin İmparatorluğunu Sorgulama* (1 b.). (M. R. Uzmen, Çev.) İstanbul, Türkiye: Bilge Kültür Sanat.

Resmi Gazete. (2018, 07 10). *T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi*. 01 18, 2021 tarihinde www.mevzuat.gov.tr: https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=1&MevzuatTur=19&MevzuatTertip=5 adresinden alındı

Resmi Gazete. (2019a, 12 07). 06 14, 2021 tarihinde www.resmigazete.gov.tr: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/12/20191207.pdf adresinden alındı

Resmi Gazete. (2019b, 12 26). *Milletlerarası Andlaşma*. 06 15, 2021 tarihinde www.resmigazete.gov.tr: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/12/20191226-3.pdf adresinden alındı

Resmi Gazete. (2020, 07 10). *Cumhurbaşkanı Kararı*. 10 15, 2021 tarihinde www.resmigazete.gov.tr: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/07/20200710M1.pdf adresinden alındı

Roskin, M. G., & Berry, N. O. (2015). *Uluslararası İlişkiler, Ui'nin Yeni Dünyası* (2 b.). (Ö. Şimşek, Çev.) Ankara, Türkiye: Adres Yayınları.

Rumelili, B. (2014). İnşacılık/Konstrüktivizm. E. Balta içinde, *Küresel Siyasete Giriş: Kavramlar, Teoriler ve Süreçler* (s. 151-173). İstanbul: İletişim Yayınları. https://www.academia.edu/19166568/İnşacılık_Konstrüktivism adresinden alındı

Salihpaşaoğlu, Y., & Boyacı, Ö. T. (2020). Bir Modern Devlet ve Egemenlik Miti: Westphalia Barışı. *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 15*(1), 191-224.

Samoylov, Y. (2018). *Rusya'nın Suriye Politikası.* Ankara, Türkiye: Hitabevi Yayınları.

Sancak, K. (2013). Güvenlik Kavramı Etrafındaki Tartışmalar ve Uluslararası Güvenliğin Dönüşümü. *Sosyal Bilimler Dergisi*(6), 123-134. https://www.ktu.edu.tr/dosyalar/sbedergisi_69519.pdf adresinden alındı

Sander, O. (2019). *Siyasi Tarih 1918-1994* (29 b.). Ankara, Türkiye: İmge Kitabevi.

Sandıklı, A. (2011). *Jeopolitik ve Türkiye, Riskler ve Fırsatlar.* Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi. İstanbul: Bilgesam Yayınları.

Sandıklı, A., & Emeklier, B. (2011). 21. Yüzyılda Yeni Güvenlik Anlayışları ve Yaklaşımları. H. Çomak, & C. Sancaktar (Dü.), *Uluslararası Balkan Kongresi* içinde, (s. 21-41). Kocaeli. https://www.academia.edu/3549659/21._Yuzyilda_Yeni_Guvenlik_Anlayislari_ve_Yaklasimlari adresinden alındı

Sandıklı, A., & Kaya, E. (2013). Barış Kavramına Teorik Yaklaşımlar ve Küresel Yönetişim. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Degisi, 12*(23), 59-79. http://www.ticaret.edu.tr/uploads/yayin/sosyal23/4_59_79_Sosyal_23.pdf adresinden alındı

Sapmaz, A. (2018). *Rusya Federasyonu'nun Askeri Güvenlik Refleksindeki Dönüşüm - Askeri Doktrinler, Askeri Müdahaleler, Nedenler* (1 b.). Türkiye: Nobel Yayıncılık.

Sarıahmetoğlu, N., & Kemaloğlu, İ. (2016). *İkinci Dünya Savaşı ve Türk Dünyası.* İstanbul, Türkiye: Türk Dünyası Belediyeler Birliği.

Sarıkaya, Y. (2010). Turuncuya Veda: Ukrayna'nın Kritik Seçimi. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*(25), 1-10. http://www.ajindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423906782.pdf adresinden alındı

Saydam, A. (2007). *Osetler* (Cilt 33). İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi. https://islamansiklopedisi.org.tr/osetler adresinden alındı

Sayın, A. (2017, 01 22). *"Astana Süreci"nde Bir Dönüm Noktası Olarak "Moskova Bildirgesi" Ve Suriye'de Kalıcı Bir Anlaşma İçin Öneriler*. www.ankasam.org: https://www.ankasam.org/astana-surecinde-bir-donum-noktasi-olarak-moskova-bildirgesi-ve-suriyede-kalici-bir-anlasma-icin-oneriler/ adresinden alındı

Schapiro, L. B. (1955). Sovyet Komünist Partisinde 1939 ile 1952 Arasındaki Gelişmeler. (F. H. Armaoğlu, Dü.) *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 10*(01), 199-219. https://dergipark.org.tr/tr/pub/ausbf/issue/3200/44531 adresinden alındı

Scruton, R. (2015). *Modern Felsefenin Kısa Tarihi* (1 b.). (U. Özmakas, & Ü. H. Yolsal, Çev.) Ankara: Dipnot Yayınları.

Seignobos, C. (2018). *Rusya'nın Doğuşundan Çar II. Nikola'ya Rus Hükümeti* (1 b.). (V. Kurban, Dü.) İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Semercioğlu, H. (2015). Atatürk Döneminde İzlenen Bölgesel Güvenlik Politikası. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 16*(2), 47-62. http://esjournal.cumhuriyet.edu.tr/tr/download/article-file/48568 adresinden alındı

Serper, E. (2018, 01 25). *Zeytindalı Harekâtı ve Terörle Müdacele*. 11 08, 2021 tarihinde www.tasam.org.tr: https://tasam.org/tr-TR/Icerik/50178/zeytindali_harekati_ve_terorle_mucadele adresinden alındı

SETA. (2020, 10 02). *Perspektif: Türkiye-Libya Deniz Sınırı Antlaşması'nın Birleşmiş Milletler Tarafından Tescilinin Önemi*. 06 16, 2021 tarihinde www.setav.org: https://www.setav.org/perspektif-turkiye-libya-deniz-siniri-antlasmasinin-birlesmis-milletler-tarafindan-tescilinin-onemi/ adresinden alındı

setav.org. (2019, 07 27). *Bir Yılan Hikayesi: Güvenli Bölge*. 12 07, 2021 tarihinde www.setav.org: https://www.setav.org/bir-yilan-hikayesi-guvenli-bolge/ adresinden alındı

Sokullu, E. C. (2019, Ekim). Savaş Türleri. (M. Aydın, Dü.) *Güvenlik Yazıları Serisi*(22), 1-14. https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/11/SavasTurleri_EbruCananSokullu_v.1.pdf adresinden alındı

Sovet Bezopasnosti Rossiyskoy Federatsii. (2012, 05 07). 03 01, 2021 tarihinde www.scrf.gov.ru: http://www.scrf.gov.ru/security/international/document124/ adresinden alındı

Sovet Bezopasnosti Rossiyskoy Federatsii. (2016, 11 30). 03 01, 2021 tarihinde www.scrf.gov.ru: http://www.scrf.gov.ru/security/international/document25/ adresinden alındı

Sökmen, A. İ. (2012). *İdeolojik Boyutu ile PKK Terör Örgütü.* Kara Harp Okulu, Güvenlik Bilimleri Ana Bilim Dalı. Ankara: Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp adresinden alındı

Sönmez, G. (2017, 02 25). Turkey's Euphrates Shield Operation: al-Bab and Beyond. *The Jamestown Foundation Global Research & Analysis, 15*(4), 8-11.

Sönmez, İ., & Aygen, M. (2019). Çeçen Halkının Kendi Kaderini Belirleme Hakkı. *Uluslararası Yönetim Akademi Dergisi, 2*(3), 665-675. https://dergipark.org.tr/tr/pub/mana/issue/51618/662284 adresinden alındı

Sönmez, Ş. (2018). İkinci Dünya Savaşı Öncesi İngiliz-Fransız-Türk İttifakının Fransız Basınına Yansımaları (1939). *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*(63), 275-299. https://dergipark.org.tr/tr/pub/ankuayd/issue/44094/543254 adresinden alındı

Sönmezoğlu, F. (2017). *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü* (5 b.). (Ü. Arıboğan, G. Ayman, & B. Dedeoğlu, Dü) İstanbul, Türkiye: Der Yayınları.

ssb.gov.tr. (2019). *Türk Savunma Sanayii Ürün Kataloğu*. www.ssb.gov.tr: https://www.ssb.gov.tr/urunkatalog/tr/ adresinden alındı

Sur, M. (2013). Birleşmiş Milletler Örgütünün Gelişimi ve Geleceği. *Journal of Yaşar University, 8*, 2535-2550. https://dergipark.org.tr/tr/pub/jyasar/issue/19146/203221 adresinden alındı

Sümer, G. (2008). Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü. *Uluslararası İlişkiler Dergisi, 5*(19), 119-144. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/539890 adresinden alındı

Şadıhanov, E. (2006). Sovyetler Birliği'nin Dağılma Sürecinde Etkili Olan Bölge Sorunları ve Milliyetçilik Hareketleri. *Sosyoloji Konferansları, 0*(33), 1-22. https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusoskon/issue/9519/118920 adresinden alındı

Şahin, L. (2016). Rusya Federasyonu'nun Etnik ve Dinsel Yapısı. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 3*(2), 15-32. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/312080 adresinden alındı

Şahin, Y. (2020, 01). Hafter Güçlerinin Anatomisi. *İNSAMER (İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi)*(112), 1-22. https://insamer.com/tr/hafter-guclerinin-anatomisi_2620.html adresinden alındı

Şener, B. (2017). Westphalian Dönem'den Post-Westphalian Dönem'e Uluslararası İlişkilerde Sınır Olgusu: 21. Yüzyılda "Devlet Jeopolitiği" ile "Küreselleşmenin Jeopolitiği" Arasındaki Mücadelenin İzdüşümleri. T. Sakman içinde, *Change in State Nature: Boundaries of Security* (s. 39-53). TASAM Yayınları. https://www.academia.edu/33337460/Change_in_State_Nature_Boundaries_of_Security adresinden alındı

Şimşek, İ. (2014). Türkiye'nin Jeopolitik Önemi; Köprü mü, Kanat mı, Merkez mi? *Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM)*, 2-18. 05 10, 2021 tarihinde https://www.academia.edu/38133139/T%C3%BCrkiyenin_Jeopolitik_%C3%96nemi_K%C3%B6pr%C3%BC_m%C3%BC_Kanat_m%C4%B1_Merkez_mi adresinden alındı

Taban, M. H. (2013, 01 15). Klasik ve Elştirel Jeopolitiğin Karşılaştırılması ve "Stratejik Derinliğin" Bu Bağlamda İncelenmesi. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi DERGİSİ, 1*(1), 21-31. https://dergipark.org.tr/tr/pub/iibfdkastamonu/issue/29238/313031 adresinden alındı

takvim.com.tr. (2018, 01 20). *TSK: Zeytin Dalı Harekâtı Başladı*. 11 02, 2021 tarihinde www.takvim.com.tr: https://www.takvim.com.tr/guncel/2018/01/20/tsk-zeytin-dali-harekati-basladi adresinden alındı

Tanrısever, O. F. (2019). Güvenlik. A. Eralp içinde, *Devlet ve Ötesi Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar* (s. 107-125). İstanbul, Türkiye: İletişim Yayınları.

Tarakçı, N. (2014, 06 11). *Ukrayna Krizinin Arkasındaki Büyük Strateji*. 07 01, 2021 tarihinde www.tasam.org: https://tasam.org/tr-TR/Icerik/5276/ukrayna_krizinin_arkasindaki_buyuk_strateji adresinden alındı

Tarcan, B. H., Akgüller, H., & Işık, K. (2018). Ahmet Davutoğlu Dönemi Türk Dış Politikası. *Econder Uluslararası Akademik Dergi, 2*(2), 250-271. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/613744 adresinden alındı

Taşçı, T. A. (2015). *ERUSAM Rusya - Suriye Güncesi*. www.erciyes.edu.tr: https://www.erciyes.edu.tr/Content/FileManager/Files/Formlar/dosyalar/ERUSAM_Rusya_Suriye_Guncesi.pdf adresinden alındı

Tayfur, M. F. (1994). Main approaches to the study of foreign policy: A review. *METU Studies in Development*, 113-141. https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/3565638/mod_resource/content/1/Main%20approaches%20to%20the%20study%20of%20foreign%20policy_Tayfur.pdf adresinden alındı

TBB. (2015). *Gezi Raporu, Demokrasi ve Totalitarizm Sarkacındaki Türkiye.* Ankara: Türkiye Barolar Birliği. http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/518.pdf adresinden alındı

tbmm.gov. (2020, 12 22). *Genel Kurul Tutanağı*. 06 16, 2021 tarihinde www.tbmm.gov.tr: https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/Tutanak_B_SD.birlesim_baslangic_yazici?P4=23528&P5=H&page1=3&page2=3 adresinden alındı

tccb.gov.tr. (2018, 01 24). *44. Muhtarlar Toplantısında Yaptıkları Konuşma*. 11 29, 2021 tarihinde www.tccb.gov.tr: https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/89317/44-muhtarlar-toplantisinda-yaptiklari-konusma adresinden alındı

tccb.gov.tr. (2019a, 10 17). *Suriye'nin Kuzeydoğusuna İlişkin Türkiye-ABD Ortak Açıklaması*. 12 08, 2021 tarihinde www.tccb.gov.tr: https://www.tccb.gov.tr/basin-aciklamalari/365/111163/suriye-nin-kuzeydogusuna-iliskin-turkiye-abd-ortak-aciklamasi- adresinden alındı

tccb.gov.tr. (2019b, 09 24). *Birleşmiş Milletler 74. Genel Kurulu'nda Yaptıkları Konuşma*. 02 25, 2022 tarihinde www.tccb.gov.tr: https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/109804/birlesmis-milletler-74-genel-kurulu-nda-yaptiklari-konusma adresinden alındı

TDBP. (2017). *Uluslararası Hukuk Açısından Kırım'ın İlhakı.* TDBP Yayınları. https://www.academia.edu/37019308/Uluslararası_Hukuk_Açısından_Kırım_ın_İlhakı adresinden alındı

TDK. (2020). *Türk Dil Kurumu Sözlükleri Güncel Türkçe Sözlük*. www.sozluk.gov.tr: https://sozluk.gov.tr/ adresinden alındı

TDK. (2021). *Türk Dil Kurumu Sözlükleri Güncel Türkçe Sözlük*. www.sozluk.gov.tr: https://sozluk.gov.tr/ adresinden alındı

tdv.org.tr. (2021, 09 22). *Türkiye Diyanet Vakfı, Suriye'de İnşa Edilen Hizmet Mekanlarının Açılışını Yaptı*. 11 20, 2021 tarihinde www.tdv.org.tr: https://tdv.org/tr-TR/turkiye-diyanet-vakfi-suriyede-insa-edilen-hizmet-mekanlarinin-acilisini-yapti/ adresinden alındı

Tekin, S., & Sipahi, E. B. (2014, Mart). Kent, Yönetim, Din, Siyaset ve Düşünce Bağlamında Ortaçağ Avrupasına İlişkin Genel Bir Değerlendirme. *Tarih Okulu Dergisi*(XVII), 189-219. https://dergipark.org.tr/tr/pub/usakjhs/issue/13534/163790 adresinden alındı

Telatar, G. (2009). Berlin Duvarı'nın Yıkılışından 11 Eylül'e: Amerikan Dış Politikasında Yanlış Anlaşılan Yıllar. *Alternatif Politika, 1*(3), 430-436. https://alternatifpolitika.com/eng/site/dosyalar/arsiv/3-Aralik-2009/6.gokhan-telatar.pdf adresinden alındı

Temir, E., & Yaldız, F. (2018, Kasım). Zeytin Dalı Harekâtı'nın Rus Basınına Yansıması: İzvestiya Gazetesi Örneği. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, 6*(15), 383-399. https://www.researchgate.net/publication/331312218_ZEYTIN_DALI_HAREKATI'NIN_RUS_BASININA_YANSIMASI_IZVESTIYA_GAZETESI_ORNEGI adresinden alındı

Temizer, S., Tok, L., & Kako, A. (2019, 09 25). *Türkiye 3 Milyon Suriyeli için Güvenli Bölge Önerdi*. 12 07, 2021 tarihinde www.aa.com.tr: https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiye-3-milyon-suriyeli-icin-guvenli-bolge-onerdi/1593760 adresinden alındı

Temiztürk, H., & Erdemir, D. (2016). Türkiye-Suriye İlişkileri: İç Savaştan Önce ve İç Savaş Döneminde (Cumhuriyet Gazetesi İncelemesi). *Yeni Türkiye Ortadoğu Özel Sayısı*(87), 625-647.

Terzioğlu, S. S. (2018). Uluslararası Hukuk Açısından Fırat Kalkanı Harekâtının Meşruluğu Sorunu. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 30*(134), 587-638. http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2018-134-1749 adresinden alındı

TİHK. (2014). *Gezi Parkı Olayları Raporu.* Türkiye İnsan Hakları Kurumu. https://docplayer.biz.tr/1212206-Turkiye-insan-haklari-kurumu-gezi-parki-olaylari-raporu.html adresinden alındı

Tilly, C. (1985). War Making and State Making as Organized Crime. *Cambridge University Press*, 169-187. https://www.jesusradicals.com/uploads/2/6/3/8/26388433/warmaking.pdf adresinden alındı

Tilly, C. (2008). *Toplumsal Hareketler, 1768-2004* (1 b.). İstanbul, Kadıköy, Türkiye: Babil Yayınları.

Tok, M. (2018). Bilindik Düşmana Yeni Strateji: Zeytin Dalı Operasyonu. *İNSAMER*. https://www.insamer.com/tr/bilindik-dusmana-yeni-strateji-zeytin-dali-operasyonu_1345.html adresinden alındı

Toker, N., & Tekin, S. (2016). Batıcı Siyasi Düşüncenin Karakteristikleri ve Evreleri: 'Kamusuz Cumhuriyetten 'Kamusuz Demokrasi'ye. U. Kocabaşoğlu (Dü.) içinde, *Modern Tükiye'de Siyasi Düşünce, Modernleşme ve Batıcılık* (s. 82-107). İstanbul, Türkiye: İletişim Yayınları.

trthaber.com. (2019a, 09 27). *İşte Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Dünya Liderlerine Anlattığı Güvenli Bölge Planı*. 12 07, 2021 tarihinde www.trthaber.com: https://www.trthaber.com/haber/gundem/iste-cumhurbaskani-erdoganin-dunya-liderlerine-anlattigi-guvenli-bolge-plani-433000.html adresinden alındı

trthaber.com. (2019b, 12 09). *Dünden Bugüne Astana Görüşmeleri*. 10 22, 2021 tarihinde www.trthaber.com: https://www.trthaber.com/haber/dunya/dunden-bugune-astana-gorusmeleri-445403.html adresinden alındı

trthaber.com. (2019c, 10 23). *Soçi Mutabakatı Resmen Başladı*. 12 08, 2021 tarihinde www.trthaber.com: https://www.trthaber.com/haber/gundem/soci-mutabakati-resmen-basladi-437175.html adresinden alındı

trthaber.com.tr. (2021, 08 24). *Fırat Kalkanı Harekâtı'nın Üzerinden 5 Yıl Geçti*. 11 20, 2021 tarihinde www.trthaber.com: https://www.trthaber.com/haber/gundem/firat-kalkani-harekatinin-uzerinden-5-yil-gecti-603807.html adresinden alındı

Tsentral`naya Izbiratel`naya Komissiya Rossiyskoy Federatsii. (2012, 03 04). *http://www.cikrf.ru/*. 02 18, 2021 tarihinde http://www.vybory.izbirkom.ru/region/region/izbirkom?action=show&root=1&tvd=100100031793509&vrn=100100031793505&region=0&global=1&sub_region=0&prver=0&pronetvd=null&vibid=100100031793509&type=227 adresinden alındı

Tsentral`naya Izbiratel`naya Komissiya Rossiyskoy Federatsii. (2018). *Rezul`tatı vıborov Prezidenta Rossiyskoy Federatsii*. 03 15, 2021 tarihinde www.cikrf.ru: http://www.vybory.izbirkom.ru/region/region/izbirkom?action=show&root=1&tvd=100100084849066&vrn=100100084849062&region=0&global=1&sub_region=0&prver=0&pronetvd=null&vibid=100100084849066&type=227 adresinden alındı

Tsentral`naya Izbiratel`naya Komissiya Rossiyskoy Federatsii. (2020, 03). *http://www.cikrf.ru/*. 02 01, 2021 tarihinde http://www.vybory.izbirkom.ru/region/region/izbirkom?action=show&root=1&tvd=100100163596969&vrn=100100163596966&region=0&global=1&sub_region=0&prver=0&pronetvd=null&vibid=100100163596969&type=465 adresinden alındı

Tsiganov, A. (2021, 03 04). *Tsargrad*. 03 09, 2021 tarihinde https://tsargrad.tv: https://tsargrad.tv/articles/rossija-bombit-turciju-poka-v-sirii_328721 adresinden alındı

Tunçay, M. (2016). *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi, Seçilmiş Yazılar, Yeni Çağ* (6 b.). İstanbul, Türkiye: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Turgutoğlu, K. (2017). Güvenlik Perspektifinden Ekonomiye Bakış: Ekonomik Güvenliğin Ulus Devlete Etkilerinin Analizi. *Bursa Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 36*(1), 111-156. https://www.uludag.edu.tr/dosyalar/iibfdergi/genel-dokuman/2017_1/asl%2005.pdf adresinden alındı

turkey.un.org. (2010). *Birleşmiş Milletler Antlaşması ve Uluslararası Adalet Divanı Statüsü.* https://turkey.un.org/sites/default/files/2020-02/UN-charter-turkish_0.pdf adresinden alındı

Türkölmez, O. (2017, Haziran). Putin mi Rusya'yı Kurtardı, Rusya mı Putin'i Yarattı? Son Yüzyıla İlişkin Bir Değerlendirme. *PESA International Journal of Social Studies, 3*(2), 17-29. https://dergipark.org.tr/tr/pub/pesausad/issue/36304/410226 adresinden alındı

Ullman, R. H. (1983). Redefining Security. *The MIT Press, 8*(1), 129-153. http://www.jstor.org/stable/2538489 adresinden alındı

Ulutaş, U., & Duran, B. (2017). Türkiye'nin DAEŞ'le Mücadelesinin Kritik Dönemeci: Fırat Kalkanı Harekatı. *Türk Dış Politikası Yıllığı 2016*, 11-30. http://setav.org/assets/uploads/2017/08/TDP2016IlkMakale.pdf adresinden alındı

Umar, Ö. O. (2009). Ortadoğu'da Su Sorunu Çerçevesinde Dicle ve Fırat Nehirleri Üzerinde Su Anlaşmazlığı. *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi, 6*(1), 77-108. http://ortadogu.firat.edu.tr/ortadogu/VI/I/makale3.pdf adresinden alındı

UN. (2020). *United Nations*. 12 25, 2020 tarihinde United Nations: https://www.un.org/en/sections/about-un/main-organs/index.html adresinden alındı

un.org. (1945). *Birleşmiş Milletler Sözleşmesi.* United Nations. https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text adresinden alındı

USAK. (2008). *Gürcistan Krizi Değerlendirme Raporu.* Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu. https://docplayer.biz.tr/11631113-Usak-gurcistan-krizi-degerlendirme-raporu-uluslararasi-stratejik-arastirmalar-kurumu.html adresinden alındı

Uslu, A. (2014). Demokrasi. G. Atılgan, & E. A. Aytekin içinde, *Siyaset Bilimi - Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler* (s. 137-153). İstanbul, Türkiye: Yordam Kitap.

Uyar, M. (2018). Çeçenistan: Siyasi ve Askeri Kısırdöngü. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*(28), 275-317. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/594724 adresinden alındı

Ünal, S., & Özkan, A. (2018). Sosyal Medya Bağımlılığının ve Kullanımının Siyasal Hayata Etkisi Üzerine Bir İnceleme: Gezi Kalkışması. D. Üniversitesi (Dü.), *Uluslararası Kamu Politikaları Sempozyumu* içinde (s. 180-191). Düzce: Düzce Üniversitesi Yayınları.

Vatandaş, S. (2020, 05 21). "Ankara Kriterleri"nde Neredeyiz? *Fikir Coğrafyası*. 03 30, 2021 tarihinde https://www.fikircografyasi.com/makale/ankara-kriterlerinde-neredeyiz adresinden alındı

Vernadsky, G. (2019). *Rusya Tarihi.* (D. Mızrak, & E. Ç. Mızrak, Çev.) İstanbul, Türkiye: Selenge Yayınları.

Vernhes, S. (2021, 04 06). *Libya: Is Haftar losing control of his forces in Benghazi*. 06 16, 2021 tarihinde www.theafricareport.com: https://www.theafricareport.com/77805/libya-is-haftar-losing-control-of-his-forces-in-benghazi/ adresinden alındı

Wæver, O. (2012). Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi. M. Aydın, H. G. Brauch, M. Çelikpala, U. O. Spring, & N. Polat içinde, *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe* (s. 259-281). İstanbul, Türkiye: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Waltz, K. N. (1979). *Theory of International Politics.* The United States of America: Addison-Wesley Publishing Company.

Wegren, S. K., & Konitzer, A. (2007). Prospects for Managed Democracy in Russia. *Europe - Asia Studies, 59*(6), 1025-1047. https://www.researchgate.net/publication/238397902_Prospects_for_Managed_Democracy_in_Russia adresinden alındı

Wendt, A. (1995). Constructing International Politics. *International Security, 20*(1), 71-81. https://www.jstor.org/stable/pdf/2539217.pdf adresinden alındı

Wittek, P. (1995). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu* (1 b.). (F. Berktay, Çev.) Pencere Yayınları.

Wolfers, A. (1952, December). "National Security" as an Ambiguous Symbol. *Political Science Quarterly, 67*(4), 481-502. https://www.jstor.org/stable/pdf/2145138.pdf adresinden alındı

Wright, Q. (1972). The Meaning of International Relations. R. L. Pfaltzgraff içinde, *Politics and the International System* (2 b., s. 7-13). Philadelphia - New York - Toronto, United States of America: J. B. Lippincott Company.

Yalçın, H. B. (2017). *Ulusal Güvenlik Stratejisi, ABD-İngiltere-Fransa-Rusya-Çin* (2 b.). İstanbul, Türkiye: SETA Kitapları.

Yalçın, O., & Şahin, M. (2018). İkinci Dünya Savaşı'nda Refah Şilebi Hadisesi ve Sonrası Gelişmeler. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 34*(2), 181-226. https://dergipark.org.tr/tr/pub/aamd/issue/40613/488892 adresinden alındı

Yalçıntaş, N., Çiftçigüzeli, M. C., & Karatay, Z. (2013). *Kırım, Ey Güzel Kırım* (1 b.). İstanbul, Türkiye: Postiga Yayınları.

Yapıcı, M. İ. (2011). NATO-Rusya Federasyonu İlişkilerinin Dünü, Bugünü ve Geleceği. *38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildiriler Kitabı* (s. 1451-1475). Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları. https://docplayer.biz.tr/15114076-Rusya-nato-iliskilerinin-dunu-bugunu-ve-gelecegi.html adresinden alındı

Yapıcı, U. (2008). Kronik: Gürcistan Savaşı: Öncesi ve Sonrası. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 63*(03), 185-190. https://dergipark.org.tr/tr/pub/ausbf/issue/3079/44739 adresinden alındı

Yapıcı, U. (2011). *Sovyet Sonrası Coğrafyada Devlet ve Milliyetçilik: Estonya, Ukrayna ve Kazakistan Örnekleri* (1 b.). Ankara: Tan Kitabevi.

Yapıcı, U. (2018). Gorbaçov, Yeltsin ve Putin/Medvedev Yönetimlenin Bir Dış Politika Aracı Olarak Katın Katliamı Söylemi. *Karadeniz Araştırmaları Merkezi (KARAM), XV*(59), 1-33.

Yavuz, C. (2018, 12 05). *Türkiye-NATO İlişkilerinde "Ayrılık Zamanı" Geldi mi?* www.devlet.com: http://devlet.com.tr/makaleler/y343-Turkiye%E2%80%93NATO_Iliskilerinde_Ayrilik_Zamani_Geldi_mi.html adresinden alındı

Yavuz, T. (2021, 04 09). *5 soruda Rusya-Ukrayna Krizi*. (A. Ajansı, Düzenleyen) 04 09, 2021 tarihinde www.aa.com.tr: https://www.aa.com.tr/tr/dunya/5-soruda-rusya-ukrayna-krizi/2203164# adresinden alındı

Yaycı, C. (2019). *Sorular ve Cevaplar ile Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) Kavramı* (5 b.). İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü.

Yenerer, V. (2014). *Bir Avuç Millet Çeçenler* (1 b.). Ankara, Türkiye: Andaç Yayınları.

yenisafak.com. (2003, 12 14). *Kopenhag Kriterleri, Ankara Kriterleri Olacak*. 03 30, 2021 tarihinde www.yenisafak.com.tr: https://www.yenisafak.com/gundem/kopenhag-kriterleri-ankara-kriterleri-olacak-2708987 adresinden alındı

Yergin, D. (1977). *Shattered Peace: The Origins of the Cold War and the National Security State.* Boston: Houghton Mifflin Company.

Yeşilbursa, B. K. (2019). İngiliz Belgelerine Göre Türkiye'de 1960, 1971 ve 1980 Askeri Müdahaleleri. *VAKANÜVİS - Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, 4*(1), 354-406. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/677648 adresinden alındı

Yeşiltaş, M. (2016). Türkiye'nin Yeni Güvenlik Konsepti. *Kriter Dergisi*(8). https://kriterdergi.com/turkiyenin-yeni-guvenlik-konsepti/ adresinden alındı

Yeşiltaş, M. (2021, Temmuz-Ağustos). Türk-Amerikan İlişkilerinde Tarihsel Döngü. *Kriter Dergisi, 6*(59). https://kriterdergi.com/dis-politika/turk-amerikan-iliskilerinde-tarihsel-dongu adresinden alındı

Yeşiltaş, M., Seren, M., & Özçelik, N. (2017). *Fırat Kalkanı Harekatı - Harekatın İcrası, İstikrarın Tesisi ve Alınan Dersler.* SETA Yayınları.

Yiğenoğlu, K. (2016, Kasım-Aralık). İkinci Dünya Savaşı'ndan Günmüze Değişen Güç Dengeleri ve ABD'nin Pasifik Bölgesi Stratejisi: Trans-Pasifik Ortaklığı Örneği. *Akademik Bakış Dergisi*(58), 327-341. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/383607 adresinden alındı

Yiğit, M. (2013). *Gezi Parkı Eylemlerinin Görünen Yüzü.* TASAV (Türk Akademisi Siyasi, Sosyal, Stratejik Araştırmalar Vakfı). https://www.tasav.org/media/k2/attachments/analiz_4_shy_4_gezi_parki_yIGIt_son.pdf adresinden alındı

Yiğit, S., & Gülbiten, G. (2017). Rusya'nın Yakın Çevre Dış Politikası ve Azerbaycan. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi, 5*(1), 54-70. https://dergipark.org.tr/tr/pub/yalovabaccd/issue/30507/329892 adresinden alındı

Yiğit, V. (2008). *1648 Vestfalya Barışından 1815 Viyana Kongresine Kadar ki Dönemde Uluslararası Sistemin Dönüşümü.* Kadir Has Üniversitesi. İstanbul: Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. http://sites.khas.edu.tr/tez/VerdaYigit_izinli.pdf adresinden alındı

Yıldırım, M. (t.y.). *ABD, Rusya, İran ve Türkiye'nin Suriye Yaklaşımı: Konstrüktivizm Açısından*. 10 23, 2021 tarihinde www.academia.edu: https://www.academia.edu/20372868/ABD_RUSYA_%C4%B0RAN_ve_T%C3%9CRK%C4%B0YEnin_SUR%C4%B0YE_YAKLA%C5%9EIM_Konstr%C3%BCktivizm_A%C3%A7%C4%B1s%C4%B1ndan?auto=download&email_work_card=download-paper adresinden alındı

Yıldız, Ö. (2019). II. Dünya Savaşına Genel Bir Bakış. *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6*(12), 62-75. http://www.uysad.com/FileUpload/as907385/File/5-ozgur-yildiz_ii.-dunya-savasina-genel-bir-bakis.pdf adresinden alındı

Yılmaz, A. (2016, Eylül - Aralık). 15 Temmuz Sivil Direnişi: Demokrasiyi Yeniden Kurmak. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*(49), 57-72.

https://dergipark.org.tr/tr/pub/muhafazakar/issue/52643/693557 adresinden alındı

Yılmaz, M. E. (2012). Westphalia'dan Günümüze Savaş. M. Aydın, H. G. Brauch, M. Çelikpala, U. O. Spring, & N. Polat içinde, *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe* (s. 75-89). İstanbul, Türkiye: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Yılmaz, M. S. (2017). Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası (1923-1938). S. Kekevi, Y. E. Tekinsoy, & İ. Türkmen içinde, *Türk Dış Politikası (1830-1989)* (s. 419-469). Ankara, Türkiye: Berikan Yayınevi.

Yılmaz, S. (2015). Yeni Avrasyacılık ve Rusya. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*(34), 111-120. https://dergipark.org.tr/tr/pub/sobbiad/issue/36373/412326 adresinden alındı

Yılmaz, S. (2016). *Rusya Neden Suriye'de?* (1 b.). Ankara: Yazar Yayınları.

Yılmaz, S. (2017a). *Uluslararası Güvenlik: Teori, Pratik ve Gelecek* (1 b.). Ankara, Türkiye: Kaynak Yayınları.

Yılmaz, S. (2017b, 10 23). *Güney Kafkasya Raporu*. 11 01, 2021 tarihinde www.millidusunce.com: https://millidusunce.com/misak/guney-kafkasya-raporu/ adresinden alındı

Yılmaz, S. (2019). *Putin Dönemi Rusya Dış Politikası ve Güvenlik Doktrinleri* (1 b.). Ankara, Çankaya, Türkiye: Nobel Yayıncılık.

Yılmaz, S. (t.y.). *Jeopolitik ve Jeostrateji*. 05 05, 2021 tarihinde www.academia.edu: https://www.academia.edu/7648509/Jeopolitik_ve_Jeostrateji adresinden alındı

Yoloğlu, G. (2016). Putin'in Güç Nümayişi... Suriye'ye Sürpriz Giriş ve Çıkış. *Yeni Türkiye Ortadoğu Özel Sayısı*, 315-322.

Yorulmaz, M. (2013). Bölgeselleşen Güvenlik Anlayışında Yeni Açılımlar ve Türkiye'nin Güvenlik Algısında Yaşanan Değişimler. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 5*(2), 288-297. https://dergipark.org.tr/tr/pub/sobiadsbd/issue/22122/237610 adresinden alındı

YSK. (2017, 04 27). *Yüksek Seçim Kurulu, Karar No: 663.* 01 15, 2021 tarihinde www.ysk.gov.tr: https://www.ysk.gov.tr/doc/karar/dosya/5064/2017-663.pdf adresinden alındı

Yücel, H. (2018). *Hukuki Açıdan ABD'nin PKK/YPG'ye Silah Yardımı.* SETA. Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı. https://www.setav.org/perspektif-hukuki-acidan-abd-nin-pkk-ypg-ye-silah-yardimi/ adresinden alındı

Yücel, M. U. (t.y.). *Rusya Tarihi.* İstanbul Üniversitesi.

Yüksel, S. (2019). Rusya'nın Kırım'ı İlhakı. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 3*(2), 217-226. https://dergipark.org.tr/tr/pub/asyar/issue/51378/549603 adresinden alındı

Zabunoğlu, H. G. (2018). Günümüzde Ulus Devlet. *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 13*(1), 535-559. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/475599 adresinden alındı

Zürcher, E. J. (2000). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi* (7 b.). (Y. S. Gönen, Çev.) İstanbul, Türkiye: İletişim Yayınları.

EKLER

EK-1: TÜRKİYE CUMHURİYETİ CUMHURBAŞKANI RECEP TAYYİP ERDOĞAN'IN BİRLEŞMİŞ MİLLETLER 74. GENEL KURULU'NDA YAPTIKLARI KONUŞMA

Sayın Başkan,

Değerli Devlet ve Hükümet Başkanları,

Sayın Genel Sekreter,

Kıymetli Delegeler,

Sizleri şahsım ve milletim adına saygıyla selamlıyorum. Geçtiğimiz yıl boyunca yürüttüğü başarılı çalışmalar dolayısıyla Sayın Espinosa'ya teşekkür ediyorum. Genel Kurul Başkanlığını devralan Sayın Muhammed Bande'yi de gönülden tebrik ediyorum. Genel Kurul Toplantısının dünya ve insanlık için hayırlara vesile olmasını diliyorum.

Değerli Delegeler,

Bugün dünyamız küresel düzeyde adaletsizliğin yol açtığı pek çok sorunla ve sancıyla yüz yüzedir. Medeniyetimizin büyük âlimi Hazreti Mevlana, adaleti, hakları ve ödevleri gerektiği gibi paylaştırarak, herkese hakkını vermek olarak ifade ediyor. Bugün dünyamızda ne hakların, ne de sorumlulukların gerektiği gibi paylaşılmadığı ortadadır. Adaletsizlik ise istikrarsızlığı, güç mücadelelerini, krizleri, israfı beraberinde getiriyor. Hâlbuki şu an içinde bulunduğumuz kurum İkinci Dünya Savaşı sonrası işte bu adaletsizliği ortadan kaldırmak amacıyla kurulmuştu. Oysa bugün uluslararası camia geleceğini tehdit eden terör, açlık, sefalet, iklim değişikliği gibi sorunlara kalıcı çözüm üretme kabiliyetini giderek yitiriyor.

Genel Kurul'un bu yılki temasının yoksulluğun ortadan kaldırılması, kaliteli eğitim, iklim değişikliğiyle mücadele ve kapsayıcılık için çok taraflı çabaların canlandırılması olarak belirlenmesi elbette isabetlidir. Ancak asıl önemli olan, hep birlikte neler yapabileceğimizdir. Dünyanın bir tarafı yüksek refah seviyesi ve lüks içinde hayatını sürdürürken, diğer tarafta açlığın, sefaletin, cehaletin kol gezmesi kabul edilemez. Dünyanın şanslı bir azınlığı dijital teknolojiyi, robotları, yapay zekâyı, obeziteyi tartışırken, iki milyarı aşkın insanın yoksulluk, bir milyara yakın insanın açlık sınırının

altında yaşıyor olması çok acıdır. Şayet her birimiz güvende değilsek, hiçbirimizin güvende olmayacağı gerçeğine sırtımızı dönemeyiz.

Bu kürsüden yıllardır insanlığın kaderinin sınırlı sayıdaki ülkenin ihtiyarına bırakılamayacağını söylüyorum. Burada sizlerin huzurunda tekrar ediyorum, 'dünya beşten büyüktür'.

Zihniyetimizi de, kurumlarımızı da, kurallarımızı da değiştirme zamanı çoktan gelmiştir. Nükleer güç sahibi ülkeler ile buna sahip olmayan ülkeler arasındaki adaletsizlik dahi tek başına dünyanın dengelerini bozmaya yetiyor. Nükleer silahlara sahip olanların nükleer silahı olmayanları özellikle tehdit ediyor olması anlamlıdır. Nükleer güce dayalı kitle imha silahlarının tümden yok edilmek yerine, her krizde bir koz olarak ortaya konması herkes gibi bizi de rahatsız ediyor. Bu güç ya herkes için yasak, ya herkes için serbest olmalıdır. Gelin insanlığın tamamının huzurlu geleceği için bu sorunu bir an önce adalet temelinde bir çözüme kavuşturalım.

Dakikada 13 kişinin hava kirliliğinden öldüğü, küresel ısınmanın dünyamızın geleceğini tehdit ettiği bir dönemde bu sorunlara hiçbirimiz bigâne kalamayız. İlk iş olarak, Birleşmiş Milletler'in potansiyelini ve etkinliğini güçlendirmeliyiz. Özellikle Güvenlik Konseyi'nde adalete ve hakkaniyete uygun köklü reformları derhal gerçekleştirmeliyiz.

Türkiye, girişimci ve insani dış politika anlayışıyla tüm dünyayı ve insanlığı kucaklayan sorunlara adil çözümler bulmak için çabalayan bir ülkedir. Dünyanın en cömert insani yardım yapan ülkesi, en fazla yerlerinden edinmiş kişiyi kabul eden devleti unvanlarımız boşuna değildir. Bu politikanın somut bir başka örneğini, üçüncüsünü 2020 yılında ülkemizde düzenleyeceğimiz Afrika Birliği-Türkiye Ortaklık Zirvesi'yle sergileyeceğiz.

Bu salondaki tüm ülkeleri, adalet, ahlak, vicdan esası üzerine bina ettiğimiz politikalarımıza ve girişimlerimize destek vermeye devam ediyorum.

Değerli Delegeler,

Suriye, bugün insanlığın vicdanını yaralayan ve küresel adaletsizliğin adeta sembolü haline gelen bir coğrafya durumundadır. Bu ülkede 2011'den beri yaşanan kriz, rejim ve terör örgütleriyle onu cesaretlendiren güçler tarafından ısrarla sürdürülmeye

çalışılıyor. Yaklaşık bir milyon insanın ölümüne, 12 milyonu aşkın insanın yerinden edilmesine, bunların yarısının da ülke dışında yaşamak zorunda kalmasına yol açan Suriye krizini artık sona erdirmenin zamanı gelmiştir.

Türkiye, DEAŞ tehdidinden en çok zarar gören ülkedir. Bu örgüt bir yandan sınırlarımızı taciz ederken, diğer yandan çeşitli şehirlerimizde gerçekleştirdiği ve yüzlerce vatandaşımızın hayatını kaybettiği canlı bomba eylemleriyle doğrudan kalbimize saldırmıştır. Suriye'de DEAŞ'a karşı ilk ve en ciddi darbeyi vuran ülke Türkiye'dir. Fırat Kalkanı Harekâtıyla yaklaşık 3 bin 500 DEAŞ'lıyı etkisiz hale getirerek örgütün Suriye'deki çöküş sürecini biz başlattık. Dünyanın dört bir yanından DEAŞ'a katılmak üzere harekete geçen teröristleri tespit etme, ülkemize giriş yasağı koyma, sınır dışı etme konusunda da yine en önde biz geliyoruz.

Öte yandan, bugün Türkiye milli gelire oranla dünyanın en fazla insani yardımda bulunan ülkesi. Çatışma, açlık ve zulümden kaçan beş milyon sığınmacıya biz ev sahipliği yapıyoruz. Bir başka ifadeyle, Türkiye'de Amerika'daki 29 eyaletin tek tek her birinin nüfusundan daha fazla sığınmacı bulunuyor. Ülkemizdeki sığınmacıların 3 milyon 650 binini komşumuz Suriye'den gelenler oluşturuyor, yani şu an New York şehir nüfusunun yarısı kadar Suriyeli kardeşimizi topraklarımızda misafir ediyoruz. Son sekiz yılda sığınmacılar için 40 milyar dolar harcama yaptık. Peki, Türkiye'ye gelen bir şey var mı? Onu da söyleyeyim; Avrupa Birliği'nden şu ana kadar bize gelen destek, bu da bizim milli bütçemize değil, sadece uluslararası kuruluşlar vasıtasıyla bu destek AFAD'a, Kızılay'ımıza geliyor, o da şu an itibariyle üç milyar avrodur.

Ülkemize gelen sığınmacılardan 365 bini Suriye'de güvenli hale getirdiğimiz bölgelere geri döndü. Nereye? Cerablus'a. Suriyeli sığınmacıların yarıya yakını 18 yaşın altındadır, ülkemiz topraklarında doğan Suriyeli çocuk sayısı ise 500 bine yaklaşmıştır. Biz bunlara sadece barınma değil, eğitim, sağlık başta olmak üzere her türlü imkanı sağlıyoruz. Buna karşılık, dünya canlarını kurtarmak için çıktıkları yolculukları ya Akdeniz'in karanlık sularında, ya da sınırlara gerilen tel örgülerin önlerinde sonlanan milyonlarca mazlumu maalesef çok çabuk unuttu. Özellikle işte gördüğünüz gibi Aylan bebeği dünya çok çabuk unuttu. Unutmayın ki, bir gün ola ki aynı durum sizlerin de başına gelebilir. Çünkü Aylan bebekler bir değil binler, milyonlar, bütün bunlara karşı tedbirimizi almak durumundayız.

Sadece bu yılın ilk sekiz ayında 32 bin düzensiz göçmeni denizlerde boğulmaktan kurtardık. Yine bu yılın ilk sekiz ayında Suriyeliler dışındaki 58 bin düzensiz göçmeni ülkelerine geri gönderdik. Buna rağmen, diğer bölgelerden gelenlerle birlikte bugün Türkiye, beş milyon mazlumu topraklarında barındıran bir ülke durumundadır. Sığınmacılar için fedakârca yürüttüğümüz bu çalışmalarda maalesef tek başımıza bırakıldı. Suriye'de ne rejimin, ne PKK-YPG'nin, ne de DEAŞ'ın kontrolündeki yerlere geri dönüş olmuştur, bu ülkeden kaçanların geri döndüğü tek yer Türkiye'nin güvenli hale getirdiği bölgelerdir.

Bugün Suriye'deki insani krizin çözümünde dikkatle üzerine eğilmemiz gereken önümüzde 3 önemli husus vardır.

Birincisi; Suriye'nin toprak bütünlüğü ve siyasi birliğinin tesisi konusunda kritik bir süreç olarak gördüğümüz anayasa komitesinin etkin ve verimli bir şekilde çalıştırılmasıdır. Geçtiğimiz hafta başında Rusya ve İran'la birlikte bu konuda Ankara Zirvesi'nde aldığımız kararla çok önemli bir başarıya imza attık. Suriye'de kalıcı siyasi çözüme ulaşıldığında bu ülkenin toprak bütünlüğü de kendiliğinden tesis edilmiş olacaktır.

İkinci önemli husus; İdlib'deki muhtemel katliamların ve yaklaşık 4 milyon kişilik potansiyel göç dalgasının önüne geçilmesidir. Bu konuda Rusya ile Soçi'de vardığımız mutabakat birtakım aksiliklere rağmen hala geçerliliğini korumaktadır. Türkiye'nin yeni bir göç dalgasını daha karşılamaya ne tahammülü, ne de imkanı vardır. Bu sebeple İdlib'de güvenliğin ve istikrarın sağlanması hususunda tüm ülkelerin Türkiye'nin çabalarına destek vermesini bekliyoruz.

Üçüncü önemli konu, Suriye'nin dörtte birini işgal eden ve sözde Suriye Demokratik Güçleri adıyla meşrulaştırılmaya çalışılan Fırat'ın doğusundaki PKK-YPG terör yapılandırılmasının ortadan kaldırılmasıdır. Tüm terör örgütlerine aynı mesafeden bakan bir anlayışı yerleştirmeden Suriye meselesine kalıcı çözüm bulamayız.

Amerika Birleşik Devletleri ile burada bir güvenli bölge oluşturulması konusundaki görüşmelerimiz sürüyor. Niyetimiz, ilk etapta 30 kilometre derinliğinde ve 480 kilometre uzunluğunda bir barış koridoru tesis ederek burada 2 milyon Suriyelinin iskânını sağlamaktır. Şu görülen bizim sınırımızdır ve aşağıda da derinliğine olan bölge budur. Şu güvenli bölge ilan edildiğinde bu güvenli bölgeye biz rahatlıkla 1

milyon ila 2 milyon arasında göçmeni, mülteciyi yerleştirme şansına sahibiz. Burada gerek Amerika, gerekse koalisyon güçleri, Rusya, İran, hep birlikte el ele vermek suretiyle bu güvenli bölgede bu mültecileri çadır kentlerden çıkartıp, konteyner kentlerden çıkartıp buraya yerleştirebiliriz. Bunun adımlarını birlikte atmak lazım, bunu tek başına Türkiye kaldıramaz.

Şayet bugün bu noktada da bir adım atmamız lazım. Bu bölgenin derinliğini Deyrizor-Rakka hattına kadar indirebilirsek, ülkemizden, Avrupa'dan ve dünyanın diğer bölgelerinden kendi topraklarına geri dönecek Suriyeli sayısını üç milyona kadar çıkartabiliriz.

Gerçekleştirmekte kararlı olduğumuz bu konuda Türkiye olarak gerekli hazırlıkları yapmaya başladık. Ülkemizin öncülüğünde, Lübnan, Irak ve Ürdün'ün de katılımıyla bu çerçevede bir uluslararası konferans planlıyoruz. Aralık ayında Cenevre'de gerçekleştirilecek olan ve eşbaşkanlığını üstleneceğimiz Küresel Mülteci Forumu'nun başarısına da önem veriyoruz. Güvenli bölgelere dönüşleri desteklemek için Birleşmiş Milletler öncülüğünde bir bağışçılar konferansı düzenlenebileceğini de düşünüyoruz.

Geçtiğimiz yıl Birleşmiş Milletler'de kabul edilen küresel göç mutabakatı ve mültecilere ilişkin küresel mutabakatın da etkin şekilde işletilmesine ihtiyaç vardır.

Suriye'de hakka, hukuka, vicdana uygun şekilde sağlayacağımız istikrar ve güven ortamı, komşusu Irak'ı da hem DEAŞ, hem PKK tehdidi bakımından rahatlatacaktır.

Birleşmiş Milletler Genel Kurul salonundan tüm dünyayı Suriye'deki bu insani krizi durdurmak için inisiyatif almaya, çabalarımızı desteklemeye davet ediyorum.

Değerli Delegeler,

Akdeniz Havzası Suriye krizinin tetiklediği göçmen trajedileri yanında, Doğu Akdeniz'deki gelişmeler nedeniyle daha başka sorunlarla da karşı karşıyadır. Kıbrıs meselesi 50 yıldan uzun süredir devam eden müzakerelere rağmen Rum tarafının uzlaşmaz tavrı sebebiyle çözüme kavuşamamıştır. Rum tarafı Kıbrıs Türkleriyle siyasi gücü ve refahı paylaşmayı reddeden, adaletsiz ve hakkaniyetsiz bir dayatma siyaseti izliyor. Türkiye, derin tarihi ve kültürel bağlara sahip olduğu Kıbrıs Türk halkının uluslararası anlaşmalara dayalı garantörüdür, aynı şekilde Yunanistan garantörüdür, aynı şekilde İngiltere garantörüdür. Kıbrıs'taki sorunun sıfır güvenlik, sıfır garanti

şartıyla çözüleceğini ileri sürenlerin en başından kötü niyetli oldukları ortadadır. Türkiye olarak Kıbrıs Türk Halkının güvenliğini ve haklarını teminat altına alan bir çözüm bulunana kadar çaba göstermeye devam edeceğiz.

Diğer taraftan, Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarını kazan-kazan anlayışıyla önemli bir iş fırsatı olarak görüyoruz. Bölgedeki bazı ülkeler ise bizim bu makul tavrımıza rağmen tek taraflı adımlarla enerji kaynaklarını birer sorun ve çatışma alanı haline dönüştürmeye çalışıyor. Doğu Akdeniz'de hem Türkiye'nin, hem de Kıbrıs Türk halkının meşru hak ve çıkarlarını sonuna kadar koruyacağız. İş birliğini ve adil bir paylaşımı esas alan her türlü teklife ise kapımız sonuna kadar açık olmaya devam edecektir.

Akdeniz'in bir diğer kritik bölgesi olan Libya'da da halkın özgür iradesine dayalı demokratik bir yönetimin tesisiyle ülkede güvenliğin ve istikrarın sağlanması konusunda gayret gösteriyoruz.

Libya'nın siyasi ve ekonomik açıdan güçlenmesi hem Kuzey Afrika'yı, hem de Avrupa'yı rahatlatacaktır. Bu ülkedeki çözümün Libya halkının tercihlerine saygı gösterilmesinden geçtiğine inanıyoruz.

Yemen'e ve Katar'a yönelik müdahaleler hem insani, hem ekonomik olarak ağır sonuçlar doğurmuştur. Petrol üretim tesislerine saldırılar nedeniyle yeniden alevlenen bölgedeki krizin bir an önce çözülmesi herkesin özlemidir.

Geçtiğimiz yıl hunharca katledilen gazeteci Cemal Kaşıkçı hala mahkeme, yargı bu süreci neticelendirmemesi sebebiyle ülkemizin de özellikle içinde cereyan eden bu olayın takipçisi olacağımızı özellikle ifade etmek isterim.

Ve burada tabi bir diğer durum da, özellikle Mısır'ın seçilmiş Cumhurbaşkanının özellikle mahkeme salonunda, evet, çırpınarak ölmesi ve neticesinde ailesinin defnine bile müsaade edilmemesi de içimizde kanayan bir yaradır. Bölgenin adalete ve hakkaniyete olan derin ihtiyacının adeta birer sembolü olmuştur.

İran'ın faaliyetleriyle ilgili tartışmaların ve bu ülkeye yönelik tehditlerin de bir an önce rasyonel bir zeminde çözüme kavuşturulmasını temenni ediyoruz.

Değerli Delegeler,

Bugün dünyamızda adaletsizliğin en çok yaşandığı yerlerden birisi İsrail işgali altındaki Filistin topraklarıdır. Daha birkaç gün önce sokaktaki masum bir Filistinli kadının İsrail güvenlik güçleri tarafından alçakça öldürüldüğü görüntüler bile vicdanları harekete geçiremiyorsa artık sözün bittiği yerdeyiz demektir.

Ben merak ediyorum, bu İsrail neresidir? Acaba bu İsrail'in toprakları nereleri kapsıyor? 1947 de İsrail neresiydi, bunun ardından acaba 1949, 1967'de İsrail neresiydi ve şu anda İsrail neresi? Bakınız sene 1947, neredeyse burada İsrail yok gibi, tamamı Filistin. Sene 1947, paylaşım planı var ve Filistin küçülüyor, İsrail büyüyor.

Geliyorum 1967'ye 1949'la birlikte, buyurun İsrail büyüyor, Filistin küçülüyor. Ve geliyorum bugüne, güncel durum şu: Artık adeta Filistin yok, neredeyse tamamına yakını İsrail. İsrail doyuyor mu? Hayır, doymuyor. İsrail şimdi de kalanını almanın gayreti içerisinde. Peki, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin, Birleşmiş Milletler'in İsrail'le almış olduğu bunca kararlar var, bu kararlar uygulamaya geçiyor mu? Hayır, geçmiyor. Peki, o zaman Birleşmiş Milletler ne işe yarıyor? O zaman bu çatının altında bizler aldığımız kararla tesirli olamıyorsak, adalet nerede temerküz edecek? İşte sıkıntımız burada.

Mevcut İsrail yönetimi bu cinayetlerinin yanında, Gazze'deki insanlık dışı abluka, yasadışı yerleşim faaliyetleri, Kudüs'ün tarihi ve hukuki statüsüne yönelik saldırıları gibi eylemleriyle uluslararası hukukun ötesinde insanlığın tüm değerlerini ayaklar altına alıyor. Türkiye olarak bizim bu konudaki tavrımız nettir, çözüm; 1967 sınırları temelinde Başkenti Doğu Kudüs olan bağımsız ve mütecanis topraklara sahip bir Filistin Devleti'nin bir an önce kurulmasıdır. Bunun dışındaki herhangi bir barış planın adil olma, kabul edilme ve uygulanma şansı yoktur.

Birleşmiş Milletler kürsüsünden soruyorum, İsrail Devleti'nin sınırları neresidir, 1948 sınırları mıdır, 1967 sınırları mıdır, yoksa daha başka bir sınırı mı vardır? Tıpkı işgal edilen diğer Filistin toprakları gibi Golan Tepeleri ve Batı Şeria'daki yerleşim yerleri bu devletin sınırları içinde değilse, nasıl oluyor da dünyanın gözü önünde gasp edilebiliyor?

Yüzyılın Anlaşması olarak takdim edilen girişimin amacı Filistin Devleti'nin ve halkının mevcudiyetini tamamen ortadan kaldırmak mıdır? Bunlar dünyayı kana mı bulamak istiyorlar?

Birleşmiş Milletler başta olmak üzere, uluslararası camianın tüm aktörleri Filistin halkına vaatlerin ötesinde somut destek vermelidir. Birleşmiş Milletler Yakın Doğu'daki Filistinli mülteciler için Yardım ve Bayındırlık Ajansı'nın çalışmalarının etkin şekilde sürdürülmesi bu bakımdan çok önemlidir.

Türkiye, bugüne kadar olduğu gibi, bundan sonra da mazlum Filistin halkının yanında yer almaya devam edecektir.

Dünyamızın adil ve huzurlu geleceği için bir başka konu, Güney Kafkasya'nın dünyanın sorunlu bölgelerinden biri olmaktan çıkartılmasıdır. Azerbaycan torağı olan Yukarı Karabağ ve çevresinin alınmış kararlara rağmen halâ işgal altında tutulması kabul edilemez bir durumdur.

Uluslararası toplumun halâ yeterince ilgi göstermediği sorunlardan biri de 72 yıldır çözülemeyen Keşmir ihtilafıdır. Güney Asya'nın istikrarı ve refahı Keşmir meselesinden ayrı düşünülemez. Şu anda Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin, Birleşmiş Milletler'in almış olduğu karara rağmen Keşmir adeta abluka altında ve sekjz milyon insan Keşmir'den ne yazık ki dışarı çıkamıyor. Keşmirlilerin, Pakistanlı ve Hintli komşularıyla birlikte güvenli bir geleceği bakabilmeleri için buradaki sorunun çatışma değil, adalet ve hakkaniyet temelinde diyalogla çözümü şarttır.

Dünyanın bigane kaldığı konulardan biri de Müslüman Rohingyaların karşı karşıya oldukları insanlık trajedisidir. Birleşmiş Milletler bünyesinde kurulan Bağımsız Araştırma Komisyonu Myanmar'ın Arakan eyaletinde yaşanan olayların gerisinde soykırım niyeti olduğunu kayıt altına almıştır. Türkiye, Rohingyaların güvenlik ve temel haklarının sağlanmasına yönelik girişimleri ilk günden beri sürdürdü, insani yardım faaliyetlerine devam edecektir.

Afganistan'da yaklaşık 40 yıldır kesintisiz süren işgaller, çatışmalar ve terör faaliyetleri küresel düzeyde sorunlara yol açmıştır. Artık bu kadim coğrafyanın huzura ve güvenliğe kavuşmasının vakti gelmiştir. Uluslararası toplum olarak hep birlikte bu konuda sorumluluk üstlenmeli, çaba göstermeliyiz.

Değerli Delegeler,

Günümüzde küresel barış ve huzura en büyük tehditlerden biri de ırkçı, yabancı düşmanı, ayrımcı ve İslam karşıtı eğilimlerdeki yükseliştir. Müslümanlar nefret

söylemine, kutsal değerlerine hakarete, ayrımcılığa maruz kalanlar arasında ilk sırada yer alıyor. Geçtiğimiz Mart ayında Yeni Zelanda'nın Christchurch şehrinde vuku bulan terör saldırısı bunun en çarpıcı örneğidir.

Yeni Zelanda'da Müslümanları hedef alan terör saldırısı ne kadar yanlışsa, Sri Lanka'da Hıristiyanları veya Amerika'daki Yahudileri hedef alan terör eylemleri de o kadar yanlıştır. Bu hastalığın adeta bir çılgınlık haline dönüşmesinin birçok sorumlusu vardır. Sorumluların en başında bu tür eğilimleri tahrik ederek oy kazanmaya çalışan popülist siyasetçiler ile ifade özgürlüğü bahanesiyle nefret söylemlerini normalleştiren çevreler geliyor. Göçmenlere, özellikle Müslümanlara cehalet ve önyargıyla yaklaşan, onları ötekileştiren herkes bu hastalıklı akımların yükselişine çanak tutuyor. Bu bela ancak ortak irade ve çabalarımızla defedilebilir.

Tepkimizi hoşgörüyü esas alan kapsayıcı bir söylem ve somut önlemlerle ortaya koymak biz devlet adamlarının en önemli görevidir. Bu kapsamda Sayın Genel Sekreter geçtiğimiz günlerde kuruluşuna öncülük ettiğimiz Medeniyetler İttifakı tarafından hazırlanan dini mekânların korunmasına yönelik eylem planını açıkladı. Planın bu konudaki farkındalığın arttırılmasına yardımcı olmasını temenni ediyorum.

Buradan Christchurch saldırısının gerçekleştiği 15 Mart'ın Birleşmiş Milletler tarafından İslam düşmanlığına karşı uluslararası dayanışma günü olarak ilan edilmesi çağrısında bulunuyorum.

İslam dünyasını da Sünni-Şii ayrımı başta olmak üzere kendi iç kavgalarının zeminini oluşturan ve esasen siyasi çıkar çatışmalarının aracı olarak kullanılan hususlarda derin bir muhasebeye davet ediyorum.

Değerli Delegeler,

Ülkemiz kadim dünyanın merkezinde yer alan bir coğrafya olarak hem Doğu'nun, hem Batı'nın insani birikiminin varisidir. Dolayısıyla her iki dünyadaki gelişmeleri de yakından takip etmek, sorumluluk üstlenmek, inisiyatif kullanmak mecburiyetindeyiz.

Bugün burada sadece bir kısmını ifade edebildiğim kriz başlıklarının tamamından doğrudan veya dolaylı etkilenen bir ülke olarak insanlığa karşı sorumluluklarımızı yerine getirmeye devam edeceğiz.

Adalet, ahlak, vicdan temelinde yeniden yapılandırılacak bir Birleşmiş Milletler ve özellikle de Güvenlik Konseyi insanlığa yeniden umut verecektir. Türkiye olarak bu konuda atılacak her adımı desteklemeye, buna katkı vermeye hazırız. Bu anlayışla, 75. Genel Kurul Başkanlığı görevine talibiz. Bu önemli görev için Avrupa Birliği eski Bakanı ve halen Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Dışişleri Komisyonunun Başkanı Büyükelçi Volkan Bozkır'ı aday gösterdik. Tecrübeli bir diplomat ve siyasetçi olan Sayın Bozkır'ın bu sorumluluğu başarıyla yürüteceğine olan güvenim tamdır. Sizlerin de kendisine desteğinizi esirgemeyeceğinize inanıyorum.

Hali hazırda Birleşmiş Milletler'in çeşitli ajanslarının bölge yönetimlerine ev sahipliği yapan en büyük şehrimiz İstanbul'u da çok daha kapsamlı bir Birleşmiş Milletler merkezi haline getirmek istiyoruz.

En az gelişmiş ülkeler için Birleşmiş Milletler Teknoloji Bankası geçtiğimiz yıl İstanbul yakınlarında faaliyete geçti.

Geçen yıl bu kürsüden gündeme getirdiğim İstanbul'da Birleşmiş Milletler Gençlik Merkezi kurulması önerimize aldığımız olumlu ve teşvik edici yaklaşımdan da memnuniyet duyuyoruz.

Eşbaşkanı olduğumuz Birleşmiş Milletler Arabuluculuk Dostlar Gurubu'nun üye sayısı da 59'a ulaştı. Bu girişimi, Birleşmiş Milletlerden sonra Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı ve İslam İşbirliği Teşkilatı bünyesine de taşıdık. Karşı karşıya olduğumuz her küresel meselede adil, hakkaniyetli, vicdanlı çözümler bulabileceğimizin mümkün olduğuna inanıyorum.

Sözlerime şu temennilerle son veriyorum: Herkes için özgürlük, herkes için barış, herkes için refah, herkes için adalet, herkes için huzurlu ve güvenli bir gelecek.

74. Genel Kurul çalışmalarının başarılı geçmesini diliyorum, hepinizi şahsım ve milletim adına saygıyla selamlıyorum.

EK-2: RUSYA FEDERASYONU BAŞKANI VLADİMİR PUTİN'İN 21.02.2022 TARİHLİ KONUŞMASI

February 21, 2022

22:35

The Kremlin, Moscow

Address by the President of the Russian Federation

President of Russia Vladimir Putin: Citizens of Russia, friends,

My address concerns the events in Ukraine and why this is so important for us, for Russia. Of course, my message is also addressed to our compatriots in Ukraine.

The matter is very serious and needs to be discussed in depth.

The situation in Donbass has reached a critical, acute stage. I am speaking to you directly today not only to explain what is happening but also to inform you of the decisions being made as well as potential further steps.

I would like to emphasise again that Ukraine is not just a neighbouring country for us. It is an inalienable part of our own history, culture and spiritual space. These are our comrades, those dearest to us – not only colleagues, friends and people who once served together, but also relatives, people bound by blood, by family ties.

Since time immemorial, the people living in the south-west of what has historically been Russian land have called themselves Russians and Orthodox Christians. This was the case before the 17th century, when a portion of this territory rejoined the Russian state, and after.

It seems to us that, generally speaking, we all know these facts, that this is common knowledge. Still, it is necessary to say at least a few words about the history of this issue in order to understand what is happening today, to explain the motives behind Russia's actions and what we aim to achieve.

So, I will start with the fact that modern Ukraine was entirely created by Russia or, to be more precise, by Bolshevik, Communist Russia. This process started practically right after the 1917 revolution, and Lenin and his associates did it in a way that was

extremely harsh on Russia – by separating, severing what is historically Russian land. Nobody asked the millions of people living there what they thought.

Then, both before and after the Great Patriotic War, Stalin incorporated in the USSR and transferred to Ukraine some lands that previously belonged to Poland, Romania and Hungary. In the process, he gave Poland part of what was traditionally German land as compensation, and in 1954, Khrushchev took Crimea away from Russia for some reason and also gave it to Ukraine. In effect, this is how the territory of modern Ukraine was formed.

But now I would like to focus attention on the initial period of the USSR's formation. I believe this is extremely important for us. I will have to approach it from a distance, so to speak.

I will remind you that after the 1917 October Revolution and the subsequent Civil War, the Bolsheviks set about creating a new statehood. They had rather serious disagreements among themselves on this point. In 1922, Stalin occupied the positions of both the General Secretary of the Russian Communist Party (Bolsheviks) and the People's Commissar for Ethnic Affairs. He suggested building the country on the principles of autonomisation that is, giving the republics – the future administrative and territorial entities – broad powers upon joining a unified state.

Lenin criticised this plan and suggested making concessions to the nationalists, whom he called "independents" at that time. Lenin's ideas of what amounted in essence to a confederative state arrangement and a slogan about the right of nations to self-determination, up to secession, were laid in the foundation of Soviet statehood. Initially they were confirmed in the Declaration on the Formation of the USSR in 1922, and later on, after Lenin's death, were enshrined in the 1924 Soviet Constitution.

This immediately raises many questions. The first is really the main one: why was it necessary to appease the nationalists, to satisfy the ceaselessly growing nationalist ambitions on the outskirts of the former empire? What was the point of transferring to the newly, often arbitrarily formed administrative units – the union republics – vast territories that had nothing to do with them? Let me repeat that these territories were transferred along with the population of what was historically Russia.

Moreover, these administrative units were de facto given the status and form of national state entities. That raises another question: why was it necessary to make such generous gifts, beyond the wildest dreams of the most zealous nationalists and, on top of all that, give the republics the right to secede from the unified state without any conditions?

At first glance, this looks absolutely incomprehensible, even crazy. But only at first glance. There is an explanation. After the revolution, the Bolsheviks' main goal was to stay in power at all costs, absolutely at all costs. They did everything for this purpose: accepted the humiliating Treaty of Brest-Litovsk, although the military and economic situation in Kaiser Germany and its allies was dramatic and the outcome of the First World War was a foregone conclusion, and satisfied any demands and wishes of the nationalists within the country.

When it comes to the historical destiny of Russia and its peoples, Lenin's principles of state development were not just a mistake; they were worse than a mistake, as the saying goes. This became patently clear after the dissolution of the Soviet Union in 1991.

Of course, we cannot change past events, but we must at least admit them openly and honestly, without any reservations or politicking. Personally, I can add that no political factors, however impressive or profitable they may seem at any given moment, can or may be used as the fundamental principles of statehood.

I am not trying to put the blame on anyone. The situation in the country at that time, both before and after the Civil War, was extremely complicated; it was critical. The only thing I would like to say today is that this is exactly how it was. It is a historical fact. Actually, as I have already said, Soviet Ukraine is the result of the Bolsheviks' policy and can be rightfully called "Vladimir Lenin's Ukraine." He was its creator and architect. This is fully and comprehensively corroborated by archival documents, including Lenin's harsh instructions regarding Donbass, which was actually shoved into Ukraine. And today the "grateful progeny" has overturned monuments to Lenin in Ukraine. They call it decommunization.

You want decommunization? Very well, this suits us just fine. But why stop halfway? We are ready to show what real decommunizations would mean for Ukraine.

Going back to history, I would like to repeat that the Soviet Union was established in the place of the former Russian Empire in 1922. But practice showed immediately that it was impossible to preserve or govern such a vast and complex territory on the amorphous principles that amounted to confederation. They were far removed from reality and the historical tradition.

It is logical that the Red Terror and a rapid slide into Stalin's dictatorship, the domination of the communist ideology and the Communist Party's monopoly on power, nationalisation and the planned economy – all this transformed the formally declared but ineffective principles of government into a mere declaration. In reality, the union republics did not have any sovereign rights, none at all. The practical result was the creation of a tightly centralised and absolutely unitary state.

In fact, what Stalin fully implemented was not Lenin's but his own principles of government. But he did not make the relevant amendments to the cornerstone documents, to the Constitution, and he did not formally revise Lenin's principles underlying the Soviet Union. From the look of it, there seemed to be no need for that, because everything seemed to be working well in conditions of the totalitarian regime, and outwardly it looked wonderful, attractive and even super-democratic.

And yet, it is a great pity that the fundamental and formally legal foundations of our state were not promptly cleansed of the odious and utopian fantasies inspired by the revolution, which are absolutely destructive for any normal state. As it often happened in our country before, nobody gave any thought to the future.

It seems that the Communist Party leaders were convinced that they had created a solid system of government and that their policies had settled the ethnic issue for good. But falsification, misconception, and tampering with public opinion have a high cost. The virus of nationalist ambitions is still with us, and the mine laid at the initial stage to destroy state immunity to the disease of nationalism was ticking. As I have already said, the mine was the right of secession from the Soviet Union.

In the mid-1980s, the increasing socioeconomic problems and the apparent crisis of the planned economy aggravated the ethnic issue, which essentially was not based

on any expectations or unfulfilled dreams of the Soviet peoples but primarily the growing appetites of the local elites.

However, instead of analysing the situation, taking appropriate measures, first of all in the economy, and gradually transforming the political system and government in a well-considered and balanced manner, the Communist Party leadership only engaged in open doubletalk about the revival of the Leninist principle of national self-determination.

Moreover, in the course of power struggle within the Communist Party itself, each of the opposing sides, in a bid to expand its support base, started to thoughtlessly incite and encourage nationalist sentiments, manipulating them and promising their potential supporters whatever they wished. Against the backdrop of the superficial and populist rhetoric about democracy and a bright future based either on a market or a planned economy, but amid a true impoverishment of people and widespread shortages, no one among the powers that be was thinking about the inevitable tragic consequences for the country.

Next, they entirely embarked on the track beaten at the inception of the USSR and pandering to the ambitions of the nationalist elites nurtured within their own party ranks. But in so doing, they forgot that the CPSU no longer had – thank God – the tools for retaining power and the country itself, tools such as state terror and a Stalinist-type dictatorship, and that the notorious guiding role of the party was disappearing without a trace, like a morning mist, right before their eyes.

And then, the September 1989 plenary session of the CPSU Central Committee approved a truly fatal document, the so-called ethnic policy of the party in modern conditions, the CPSU platform. It included the following provisions, I quote: "The republics of the USSR shall possess all the rights appropriate to their status as sovereign socialist states."

The next point: "The supreme representative bodies of power of the USSR republics can challenge and suspend the operation of the USSR Government's resolutions and directives in their territory."

And finally: "Each republic of the USSR shall have citizenship of its own, which shall apply to all of its residents."

Wasn't it clear what these formulas and decisions would lead to?

Now is not the time or place to go into matters pertaining to state or constitutional law, or define the concept of citizenship. But one may wonder: why was it necessary to rock the country even more in that already complicated situation? The facts remain.

Even two years before the collapse of the USSR, its fate was actually predetermined. It is now that radicals and nationalists, including and primarily those in Ukraine, are taking credit for having gained independence. As we can see, this is absolutely wrong. The disintegration of our united country was brought about by the historic, strategic mistakes on the part of the Bolshevik leaders and the CPSU leadership, mistakes committed at different times in state-building and in economic and ethnic policies. The collapse of the historical Russia known as the USSR is on their conscience.

Despite all these injustices, lies and outright pillage of Russia, it was our people who accepted the new geopolitical reality that took shape after the dissolution of the USSR, and recognised the new independent states. Not only did Russia recognise these countries, but helped its CIS partners, even though it faced a very dire situation itself. This included our Ukrainian colleagues, who turned to us for financial support many times from the very moment they declared independence. Our country provided this assistance while respecting Ukraine's dignity and sovereignty.

According to expert assessments, confirmed by a simple calculation of our energy prices, the subsidised loans Russia provided to Ukraine along with economic and trade preferences, the overall benefit for the Ukrainian budget in the period from 1991 to 2013 amounted to $250 billion.

However, there was more to it than that. By the end of 1991, the USSR owed some $100 billion to other countries and international funds. Initially, there was this idea that all former Soviet republics will pay back these loans together, in the spirit of solidarity and proportionally to their economic potential. However, Russia undertook to pay back all Soviet debts and delivered on this promise by completing this process in 2017.

In exchange for that, the newly independent states had to hand over to Russia part of the Soviet foreign assets. An agreement to this effect was reached with Ukraine in December 1994. However, Kiev failed to ratify these agreements and later simply

refused to honour them by making demands for a share of the Diamond Treasury, gold reserves, as well as former USSR property and other assets abroad.

Nevertheless, despite all these challenges, Russia always worked with Ukraine in an open and honest manner and, as I have already said, with respect for its interests. We developed our ties in multiple fields. Thus, in 2011, bilateral trade exceeded $50 billion. Let me note that in 2019, that is before the pandemic, Ukraine's trade with all EU countries combined was below this indicator.

At the same time, it was striking how the Ukrainian authorities always preferred dealing with Russia in a way that ensured that they enjoy all the rights and privileges while remaining free from any obligations.

The officials in Kiev replaced partnership with a parasitic attitude acting at times in an extremely brash manner. Suffice it to recall the continuous blackmail on energy transits and the fact that they literally stole gas.

I can add that Kiev tried to use dialogue with Russia as a bargaining chip in its relations with the West, using the threat of closer ties with Russia for blackmailing the West to secure preferences by claiming that otherwise Russia would have a bigger influence in Ukraine.

At the same time, the Ukrainian authorities – I would like to emphasise this – began by building their statehood on the negation of everything that united us, trying to distort the mentality and historical memory of millions of people, of entire generations living in Ukraine. It is not surprising that Ukrainian society was faced with the rise of far-right nationalism, which rapidly developed into aggressive Russophobia and neo-Nazism. This resulted in the participation of Ukrainian nationalists and neo-Nazis in the terrorist groups in the North Caucasus and the increasingly loud territorial claims to Russia.

A role in this was played by external forces, which used a ramified network of NGOs and special services to nurture their clients in Ukraine and to bring their representatives to the seats of authority.

It should be noted that Ukraine actually never had stable traditions of real statehood. And, therefore, in 1991 it opted for mindlessly emulating foreign models, which have

no relation to history or Ukrainian realities. Political government institutions were readjusted many times to the rapidly growing clans and their self-serving interests, which had nothing to do with the interests of the Ukrainian people.

Essentially, the so-called pro-Western civilisational choice made by the oligarchic Ukrainian authorities was not and is not aimed at creating better conditions in the interests of people's well-being but at keeping the billions of dollars that the oligarchs have stolen from the Ukrainians and are holding in their accounts in Western banks, while reverently accommodating the geopolitical rivals of Russia.

Some industrial and financial groups and the parties and politicians on their payroll relied on the nationalists and radicals from the very beginning. Others claimed to be in favour of good relations with Russia and cultural and language diversity, coming to power with the help of their citizens who sincerely supported their declared aspirations, including the millions of people in the south-eastern regions. But after getting the positions they coveted, these people immediately betrayed their voters, going back on their election promises and instead steering a policy prompted by the radicals and sometimes even persecuting their former allies – the public organisations that supported bilingualism and cooperation with Russia. These people took advantage of the fact that their voters were mostly law-abiding citizens with moderate views who trusted the authorities, and that, unlike the radicals, they would not act aggressively or make use of illegal instruments.

Meanwhile, the radicals became increasingly brazen in their actions and made more demands every year. They found it easy to force their will on the weak authorities, which were infected with the virus of nationalism and corruption as well and which artfully replaced the real cultural, economic and social interests of the people and Ukraine's true sovereignty with various ethnic speculations and formal ethnic attributes.

A stable statehood has never developed in Ukraine; its electoral and other political procedures just serve as a cover, a screen for the redistribution of power and property between various oligarchic clans.

Corruption, which is certainly a challenge and a problem for many countries, including Russia, has gone beyond the usual scope in Ukraine. It has literally

permeated and corroded Ukrainian statehood, the entire system, and all branches of power.

Radical nationalists took advantage of the justified public discontent and saddled the Maidan protest, escalating it to a coup d'état in 2014. They also had direct assistance from foreign states. According to reports, the US Embassy provided $1 million a day to support the so-called protest camp on Independence Square in Kiev. In addition, large amounts were impudently transferred directly to the opposition leaders' bank accounts, tens of millions of dollars. But the people who actually suffered, the families of those who died in the clashes provoked in the streets and squares of Kiev and other cities, how much did they get in the end? Better not ask.

The nationalists who have seized power have unleashed a persecution, a real terror campaign against those who opposed their anti-constitutional actions. Politicians, journalists, and public activists were harassed and publicly humiliated. A wave of violence swept Ukrainian cities, including a series of high-profile and unpunished murders. One shudders at the memories of the terrible tragedy in Odessa, where peaceful protesters were brutally murdered, burned alive in the House of Trade Unions. The criminals who committed that atrocity have never been punished, and no one is even looking for them. But we know their names and we will do everything to punish them, find them and bring them to justice.

Maidan did not bring Ukraine any closer to democracy and progress. Having accomplished a coup d'état, the nationalists and those political forces that supported them eventually led Ukraine into an impasse, pushed the country into the abyss of civil war. Eight years later, the country is split. Ukraine is struggling with an acute socioeconomic crisis.

According to international organisations, in 2019, almost 6 million Ukrainians – I emphasise – about 15 percent, not of the wokrforce, but of the entire population of that country, had to go abroad to find work. Most of them do odd jobs. The following fact is also revealing: since 2020, over 60,000 doctors and other health workers have left the country amid the pandemic.

Since 2014, water bills increased by almost a third, and energy bills grew several times, while the price of gas for households surged several dozen times. Many people simply do not have the money to pay for utilities. They literally struggle to survive.

What happened? Why is this all happening? The answer is obvious. They spent and embezzled the legacy inherited not only from the Soviet era, but also from the Russian Empire. They lost tens, hundreds of thousands of jobs which enabled people to earn a reliable income and generate tax revenue, among other things thanks to close cooperation with Russia. Sectors including machine building, instrument engineering, electronics, ship and aircraft building have been undermined or destroyed altogether. There was a time, however, when not only Ukraine, but the entire Soviet Union took pride in these companies.

In 2021, the Black Sea Shipyard in Nikolayev went out of business. Its first docks date back to Catherine the Great. Antonov, the famous manufacturer, has not made a single commercial aircraft since 2016, while Yuzhmash, a factory specialising in missile and space equipment, is nearly bankrupt. The Kremenchug Steel Plant is in a similar situation. This sad list goes on and on.

As for the gas transportation system, it was built in its entirety by the Soviet Union, and it has now deteriorated to an extent that using it creates major risks and comes at a high cost for the environment.

This situation begs the question: poverty, lack of opportunity, and lost industrial and technological potential – is this the pro-Western civilisational choice they have been using for many years to fool millions of people with promises of heavenly pastures?

It all came down to a Ukrainian economy in tatters and an outright pillage of the country's citizens, while Ukraine itself was placed under external control, directed not only from the Western capitals, but also on the ground, as the saying goes, through an entire network of foreign advisors, NGOs and other institutions present in Ukraine. They have a direct bearing on all the key appointments and dismissals and on all branches of power at all levels, from the central government down to municipalities, as well as on state-owned companies and corporations,

including Naftogaz, Ukrenergo, Ukrainian Railways, Ukroboronprom, Ukrposhta, and the Ukrainian Sea Ports Authority.

There is no independent judiciary in Ukraine. The Kiev authorities, at the West's demand, delegated the priority right to select members of the supreme judicial bodies, the Council of Justice and the High Qualifications Commission of Judges, to international organisations.

In addition, the United States directly controls the National Agency on Corruption Prevention, the National Anti-Corruption Bureau, the Specialised Anti-Corruption Prosecutor's Office and the High Anti-Corruption Court. All this is done under the noble pretext of invigorating efforts against corruption. All right, but where are the results? Corruption is flourishing like never before.

Are the Ukrainian people aware that this is how their country is managed? Do they realise that their country has turned not even into a political or economic protectorate but has been reduced to a colony with a puppet regime? The state was privatised. As a result, the government, which designates itself as the "power of patriots" no longer acts in a national capacity and consistently pushes Ukraine towards losing its sovereignty.

The policy to root out the Russian language and culture and promote assimilation carries on. The Verkhovna Rada has generated a steady flow of discriminatory bills, and the law on the so-called indigenous people has already come into force. People who identify as Russians and want to preserve their identity, language and culture are getting the signal that they are not wanted in Ukraine.

Under the laws on education and the Ukrainian language as a state language, the Russian language has no place in schools or public spaces, even in ordinary shops. The law on the so-called vetting of officials and purging their ranks created a pathway for dealing with unwanted civil servants.

There are more and more acts enabling the Ukrainian military and law enforcement agencies to crack down on the freedom of speech, dissent, and going after the opposition. The world knows the deplorable practice of imposing unilateral illegitimate sanctions against other countries, foreign individuals and legal entities. Ukraine has outperformed its Western masters by inventing sanctions against its own

citizens, companies, television channels, other media outlets and even members of parliament.

Kiev continues to prepare the destruction of the Ukrainian Orthodox Church of the Moscow Patriarchate. This is not an emotional judgement; proof of this can be found in concrete decisions and documents. The Ukrainian authorities have cynically turned the tragedy of the schism into an instrument of state policy. The current authorities do not react to the Ukrainian people's appeals to abolish the laws that are infringing on believers' rights. Moreover, new draft laws directed against the clergy and millions of parishioners of the Ukrainian Orthodox Church of the Moscow Patriarchate have been registered in the Verkhovna Rada.

A few words about Crimea. The people of the peninsula freely made their choice to be with Russia. The Kiev authorities cannot challenge the clearly stated choice of the people, which is why they have opted for aggressive action, for activating extremist cells, including radical Islamist organisations, for sending subversives to stage terrorist attacks at critical infrastructure facilities, and for kidnapping Russian citizens. We have factual proof that such aggressive actions are being taken with support from Western security services.

In March 2021, a new Military Strategy was adopted in Ukraine. This document is almost entirely dedicated to confrontation with Russia and sets the goal of involving foreign states in a conflict with our country. The strategy stipulates the organisation of what can be described as a terrorist underground movement in Russia's Crimea and in Donbass. It also sets out the contours of a potential war, which should end, according to the Kiev strategists, "with the assistance of the international community on favourable terms for Ukraine," as well as – listen carefully, please – "with foreign military support in the geopolitical confrontation with the Russian Federation." In fact, this is nothing other than preparation for hostilities against our country, Russia.

As we know, it has already been stated today that Ukraine intends to create its own nuclear weapons, and this is not just bragging. Ukraine has the nuclear technologies created back in the Soviet times and delivery vehicles for such weapons, including aircraft, as well as the Soviet-designed Tochka-U precision tactical missiles with

a range of over 100 kilometres. But they can do more; it is only a matter of time. They have had the groundwork for this since the Soviet era.

In other words, acquiring tactical nuclear weapons will be much easier for Ukraine than for some other states I am not going to mention here, which are conducting such research, especially if Kiev receives foreign technological support. We cannot rule this out either.

If Ukraine acquires weapons of mass destruction, the situation in the world and in Europe will drastically change, especially for us, for Russia. We cannot but react to this real danger, all the more so since, let me repeat, Ukraine's Western patrons may help it acquire these weapons to create yet another threat to our country. We are seeing how persistently the Kiev regime is being pumped with arms. Since 2014, the United States alone has spent billions of dollars for this purpose, including supplies of arms and equipment and training of specialists. In the last few months, there has been a constant flow of Western weapons to Ukraine, ostentatiously, with the entire world watching. Foreign advisors supervise the activities of Ukraine's armed forces and special services and we are well aware of this.

Over the past few years, military contingents of NATO countries have been almost constantly present on Ukrainian territory under the pretext of exercises. The Ukrainian troop control system has already been integrated into NATO. This means that NATO headquarters can issue direct commands to the Ukrainian armed forces, even to their separate units and squads.

The United States and NATO have started an impudent development of Ukrainian territory as a theatre of potential military operations. Their regular joint exercises are obviously anti-Russian. Last year alone, over 23,000 troops and more than a thousand units of hardware were involved.

A law has already been adopted that allows foreign troops to come to Ukraine in 2022 to take part in multinational drills. Understandably, these are primarily NATO troops. This year, at least ten of these joint drills are planned.

Obviously, such undertakings are designed to be a cover-up for a rapid buildup of the NATO military group on Ukrainian territory. This is all the more so since the network of airfields upgraded with US help in Borispol, Ivano-Frankovsk,

Chuguyev and Odessa, to name a few, is capable of transferring army units in a very short time. Ukraine's airspace is open to flights by US strategic and reconnaissance aircraft and drones that conduct surveillance over Russian territory.

I will add that the US-built Maritime Operations Centre in Ochakov makes it possible to support activity by NATO warships, including the use of precision weapons, against the Russian Black Sea Fleet and our infrastructure on the entire Black Sea Coast.

At one time, the United States intended to build similar facilities in Crimea as well but the Crimeans and residents of Sevastopol wrecked these plans. We will always remember this.

I would like to repeat that today such a centre has already been deployed in Ochakov. In the 18th century, soldiers of Alexander Suvorov fought for this city. Owing to their courage, it became part of Russia. Also in the 18th century, the lands of the Black Sea littoral, incorporated in Russia as a result of wars with the Ottoman Empire, were given the name of Novorossiya (New Russia). Now attempts are being made to condemn these landmarks of history to oblivion, along with the names of state and military figures of the Russian Empire without whose efforts modern Ukraine would not have many big cities or even access to the Black Sea.

A monument to Alexander Suvorov was recently demolished in Poltava. What is there to say? Are you renouncing your own past? The so-called colonial heritage of the Russian Empire? Well, in this case, be consistent.

Next, notably, Article 17 of the Constitution of Ukraine stipulates that deploying foreign military bases on its territory is illegal. However, as it turns out, this is just a conventionality that can be easily circumvented.

Ukraine is home to NATO training missions which are, in fact, foreign military bases. They just called a base a mission and were done with it.

Kiev has long proclaimed a strategic course on joining NATO. Indeed, each country is entitled to pick its own security system and enter into military alliances. There would be no problem with that, if it were not for one "but." International documents expressly stipulate the principle of equal and indivisible security, which includes

obligations not to strengthen one's own security at the expense of the security of other states. This is stated in the 1999 OSCE Charter for European Security adopted in Istanbul and the 2010 OSCE Astana Declaration.

In other words, the choice of pathways towards ensuring security should not pose a threat to other states, whereas Ukraine joining NATO is a direct threat to Russia's security.

Let me remind you that at the Bucharest NATO summit held in April 2008, the United States pushed through a decision to the effect that Ukraine and, by the way, Georgia would become NATO members. Many European allies of the United States were well aware of the risks associated with this prospect already then, but were forced to put up with the will of their senior partner. The Americans simply used them to carry out a clearly anti-Russian policy.

A number of NATO member states are still very sceptical about Ukraine joining NATO. We are getting signals from some European capitals telling us not to worry since it will not happen literally overnight. In fact, our US partners are saying the same thing as well. “All right, then” we respond, “if it does not happen tomorrow, then it will happen the day after tomorrow. What does it change from the historical perspective? Nothing at all.”

Furthermore, we are aware of the US leadership’s position and words that active hostilities in eastern Ukraine do not rule out the possibility of that country joining NATO if it meets NATO criteria and overcomes corruption.

All the while, they are trying to convince us over and over again that NATO is a peace-loving and purely defensive alliance that poses no threat to Russia. Again, they want us to take their word for it. But we are well aware of the real value of these words. In 1990, when German unification was discussed, the United States promised the Soviet leadership that NATO jurisdiction or military presence will not expand one inch to the east and that the unification of Germany will not lead to the spread of NATO's military organisation to the east. This is a quote.

They issued lots of verbal assurances, all of which turned out to be empty phrases. Later, they began to assure us that the accession to NATO by Central and Eastern European countries would only improve relations with Moscow, relieve these

countries of the fears steeped in their bitter historical legacy, and even create a belt of countries that are friendly towards Russia.

However, the exact opposite happened. The governments of certain Eastern European countries, speculating on Russophobia, brought their complexes and stereotypes about the Russian threat to the Alliance and insisted on building up the collective defence potentials and deploying them primarily against Russia. Worse still, that happened in the 1990s and the early 2000s when, thanks to our openness and goodwill, relations between Russia and the West had reached a high level.

Russia has fulfilled all of its obligations, including the pullout from Germany, from Central and Eastern Europe, making an immense contribution to overcoming the legacy of the Cold War. We have consistently proposed various cooperation options, including in the NATO-Russia Council and the OSCE formats.

Moreover, I will say something I have never said publicly, I will say it now for the first time. When then outgoing US President Bill Clinton visited Moscow in 2000, I asked him how America would feel about admitting Russia to NATO.

I will not reveal all the details of that conversation, but the reaction to my question was, let us say, quite restrained, and the Americans' true attitude to that possibility can actually be seen from their subsequent steps with regard to our country. I am referring to the overt support for terrorists in the North Caucasus, the disregard for our security demands and concerns, NATO's continued expansion, withdrawal from the ABM Treaty, and so on. It raises the question: why? What is all this about, what is the purpose? All right, you do not want to see us as friends or allies, but why make us an enemy?

There can be only one answer – this is not about our political regime or anything like that. They just do not need a big and independent country like Russia around. This is the answer to all questions. This is the source of America's traditional policy towards Russia. Hence the attitude to all our security proposals

Today, one glance at the map is enough to see to what extent Western countries have kept their promise to refrain from NATO's eastward expansion. They just cheated. We have seen five waves of NATO expansion, one after another – Poland, the Czech Republic and Hungary were admitted in 1999; Bulgaria, Estonia, Latvia, Lithuania,

Romania, Slovakia and Slovenia in 2004; Albania and Croatia in 2009; Montenegro in 2017; and North Macedonia in 2020.

As a result, the Alliance, its military infrastructure has reached Russia's borders. This is one of the key causes of the European security crisis; it has had the most negative impact on the entire system of international relations and led to the loss of mutual trust.

The situation continues to deteriorate, including in the strategic area. Thus, positioning areas for interceptor missiles are being established in Romania and Poland as part of the US project to create a global missile defence system. It is common knowledge that the launchers deployed there can be used for Tomahawk cruise missiles – offensive strike systems.

In addition, the United States is developing its all-purpose Standard Missile-6, which can provide air and missile defence, as well as strike ground and surface targets. In other words, the allegedly defensive US missile defence system is developing and expanding its new offensive capabilities.

The information we have gives us good reason to believe that Ukraine's accession to NATO and the subsequent deployment of NATO facilities has already been decided and is only a matter of time. We clearly understand that given this scenario, the level of military threats to Russia will increase dramatically, several times over. And I would like to emphasise at this point that the risk of a sudden strike at our country will multiply.

I will explain that American strategic planning documents confirm the possibility of a so-called preemptive strike at enemy missile systems. We also know the main adversary of the United States and NATO. It is Russia. NATO documents officially declare our country to be the main threat to Euro-Atlantic security. Ukraine will serve as an advanced bridgehead for such a strike. If our ancestors heard about this, they would probably simply not believe this. We do not want to believe this today either, but it is what it is. I would like people in Russia and Ukraine to understand this.

Many Ukrainian airfields are located not far from our borders. NATO's tactical aviation deployed there, including precision weapon carriers, will be capable of striking at our territory to the depth of the Volgograd-Kazan-Samara-Astrakhan

line. The deployment of reconnaissance radars on Ukrainian territory will allow NATO to tightly control Russia's airspace up to the Urals.

Finally, after the US destroyed the INF Treaty, the Pentagon has been openly developing many land-based attack weapons, including ballistic missiles that are capable of hitting targets at a distance of up to 5,500 km. If deployed in Ukraine, such systems will be able to hit targets in Russia's entire European part. The flying time of Tomahawk cruise missiles to Moscow will be less than 35 minutes; ballistic missiles from Kharkov will take seven to eight minutes; and hypersonic assault weapons, four to five minutes. It is like a knife to the throat. I have no doubt that they hope to carry out these plans, as they did many times in the past, expanding NATO eastward, moving their military infrastructure to Russian borders and fully ignoring our concerns, protests and warnings. Excuse me, but they simply did not care at all about such things and did whatever they deemed necessary.

Of course, they are going to behave in the same way in the future, following a well-known proverb: "The dogs bark but the caravan goes on." Let me say right away – we do not accept this behaviour and will never accept it. That said, Russia has always advocated the resolution of the most complicated problems by political and diplomatic means, at the negotiating table.

We are well aware of our enormous responsibility when it comes to regional and global stability. Back in 2008, Russia put forth an initiative to conclude a European Security Treaty under which not a single Euro-Atlantic state or international organisation could strengthen their security at the expense of the security of others. However, our proposal was rejected right off the bat on the pretext that Russia should not be allowed to put limits on NATO activities.

Furthermore, it was made explicitly clear to us that only NATO members can have legally binding security guarantees.

Last December, we handed over to our Western partners a draft treaty between the Russian Federation and the United States of America on security guarantees, as well as a draft agreement on measures to ensure the security of the Russian Federation and NATO member states.

The United States and NATO responded with general statements. There were kernels of rationality in them as well, but they concerned matters of secondary importance and it all looked like an attempt to drag the issue out and to lead the discussion astray.

We responded to this accordingly and pointed out that we were ready to follow the path of negotiations, provided, however, that all issues are considered as a package that includes Russia's core proposals which contain three key points. First, to prevent further NATO expansion. Second, to have the Alliance refrain from deploying assault weapon systems on Russian borders. And finally, rolling back the bloc's military capability and infrastructure in Europe to where they were in 1997, when the NATO-Russia Founding Act was signed.

These principled proposals of ours have been ignored. To reiterate, our Western partners have once again vocalised the all-too-familiar formulas that each state is entitled to freely choose ways to ensure its security or to join any military union or alliance. That is, nothing has changed in their stance, and we keep hearing the same old references to NATO's notorious "open door" policy. Moreover, they are again trying to blackmail us and are threatening us with sanctions, which, by the way, they will introduce no matter what as Russia continues to strengthen its sovereignty and its Armed Forces. To be sure, they will never think twice before coming up with or just fabricating a pretext for yet another sanction attack regardless of the developments in Ukraine. Their one and only goal is to hold back the development of Russia. And they will keep doing so, just as they did before, even without any formal pretext just because we exist and will never compromise our sovereignty, national interests or values.

I would like to be clear and straightforward: in the current circumstances, when our proposals for an equal dialogue on fundamental issues have actually remained unanswered by the United States and NATO, when the level of threats to our country has increased significantly, Russia has every right to respond in order to ensure its security. That is exactly what we will do.

With regard to the state of affairs in Donbass, we see that the ruling Kiev elites never stop publicly making clear their unwillingness to comply with the Minsk Package of Measures to settle the conflict and are not interested in a peaceful settlement.

On the contrary, they are trying to orchestrate a blitzkrieg in Donbass as was the case in 2014 and 2015. We all know how these reckless schemes ended.

Not a single day goes by without Donbass communities coming under shelling attacks. The recently formed large military force makes use of attack drones, heavy equipment, missiles, artillery and multiple rocket launchers. The killing of civilians, the blockade, the abuse of people, including children, women and the elderly, continues unabated. As we say, there is no end in sight to this.

Meanwhile, the so-called civilised world, which our Western colleagues proclaimed themselves the only representatives of, prefers not to see this, as if this horror and genocide, which almost 4 million people are facing, do not exist. But they do exist and only because these people did not agree with the West-supported coup in Ukraine in 2014 and opposed the transition towards the Neanderthal and aggressive nationalism and neo-Nazism which have been elevated in Ukraine to the rank of national policy. They are fighting for their elementary right to live on their own land, to speak their own language, and to preserve their culture and traditions.

How long can this tragedy continue? How much longer can one put up with this? Russia has done everything to preserve Ukraine's territorial integrity. All these years, it has persistently and patiently pushed for the implementation of UN Security Council Resolution 2202 of February 17, 2015, which consolidated the Minsk Package of Measures of February 12, 2015, to settle the situation in Donbass.

Everything was in vain. Presidents and Rada deputies come and go, but deep down the aggressive and nationalistic regime that seized power in Kiev remains unchanged. It is entirely a product of the 2014 coup, and those who then embarked on the path of violence, bloodshed and lawlessness did not recognise then and do not recognise now any solution to the Donbass issue other than a military one.

In this regard, I consider it necessary to take a long overdue decision and to immediately recognise the independence and sovereignty of the Donetsk People's Republic and the Lugansk People's Republic.

I would like to ask the Federal Assembly of the Russian Federation to support this decision and then ratify the Treaty of Friendship and Mutual Assistance with both republics. These two documents will be prepared and signed shortly.

We want those who seized and continue to hold power in Kiev to immediately stop hostilities. Otherwise, the responsibility for the possible continuation of the bloodshed will lie entirely on the conscience of Ukraine's ruling regime.

As I announce the decisions taken today, I remain confident in the support of Russia's citizens and the country's patriotic forces.

Thank you.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı	Ahmet ÖZKAN
Uyruğu	Türkiye Cumhuriyeti

EĞİTİM BİLGİLERİ

Derece	**Kurum**	**Fakülte/Enstitü**	**Bölüm/ABD**	**Mezuniyet Yılı**
Lisans	Dumlupınar Üniversitesi	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	Kamu Yönetimi	2010
Yüksek Lisans	Dumlupınar Üniversitesi	Sosyal Bilimler Enstitüsü	Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı	2013
Doktora	İstanbul Medeniyet Üniversitesi	Lisansüstü Eğitim Enstitüsü	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı	2022

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	**Kurum**	**Birim**	**Bölüm**	**Görev**
2013 - 2018	Dumlupınar Üniversitesi	Hisarcık Meslek Yüksekokulu	Yerel Yönetimler	Öğretim Görevlisi
2018 - 2018	Gazi Üniversitesi	Adalet Meslek Yüksekokulu	Hukuk Bölümü, Adalet Programı	Öğretim Görevlisi
2018 – devam	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Adalet Meslek Yüksekokulu	Hukuk Bölümü, Adalet Programı	Öğretim Görevlisi